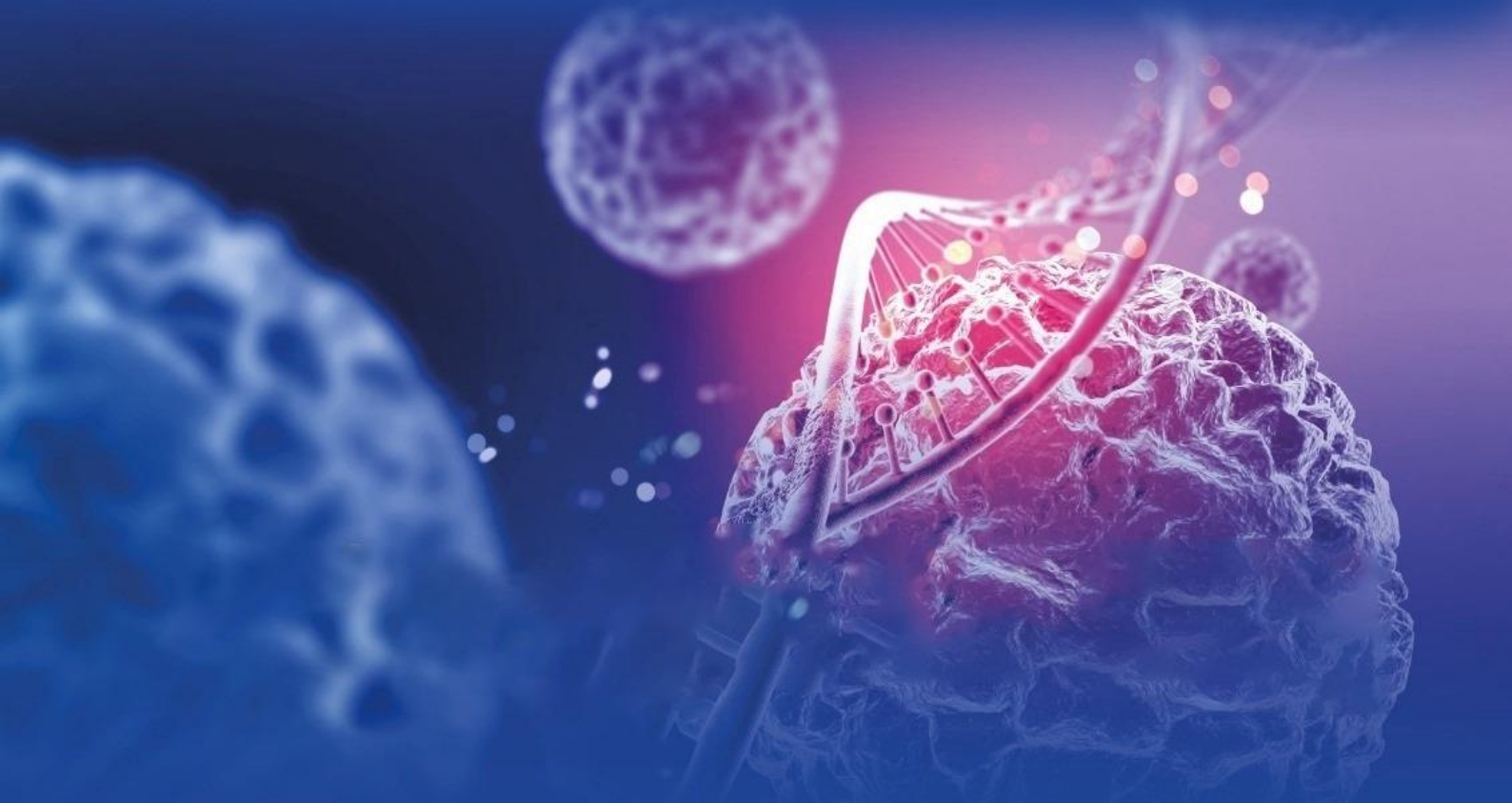

BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ II

CREATION IN THE LIGHT OF SCIENCES II

Editörler / Editors

Prof. Dr. Koray KÖKSAL
Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Kerim ÖZBEYAZ

**BİLİMLER IŞIĞINDA
YARATILIŞ II**

**CREATION
IN THE LIGHT OF SCIENCES II**

EDİTÖRLER / EDITORS

Prof. Dr. Koray KÖKSAL

Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi Kerim ÖZBEYAZ

BİTLİS, 2023

BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ II

**Editörler: Prof. Dr. Koray KÖKSAL, Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR,
Dr. Öğr. Üyesi Kerim ÖZBEYAZ**

Genel Yayın Yönetmeni: Berkan Balpetek

Kapak ve Sayfa Tasarımı: Duvar Design

Baskı: Aralık 2023

Yayıncı Sertifika No: 49837

ISBN: 978-625-6643-04-8

© Duvar Yayınları

853 Sokak No:13 P.10 Kemeraltı-Konak/İzmir

Tel: 0 232 484 88 68

www.duvar yayinlari.com

duvarkitabevi@gmail.com

Baskı ve Cilt:REPRO BİR

Repro Bir Mat Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti.

İvogsan 1518. Sokak 2/30 Mat-Sit iş Merkezi Ostim Yenimahalle/

Ankara

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	ii
MANA-YI HARFİ İLE BAKIŞ: İNSANIN MAHİYET VE HAKİKATI, SAADET VE SORUMLULUĞU (VIEW WITH THE LETTER MEANING: THE NATURE AND TRUTH OF HUMAN, HAPPINESS AND RESPONSIBILITY) Şener DİLEK	2
BİYOLOJİK MEMBRAN MUCİZESİ (BIOLOGICAL MEMBRANE MIRACLE) Ömer İrfan KÜFREViOĞLU	4
İLK İNSAN HZ. ÂDEM İNSANLARIN ATASIDIR (THE FIRST HUMAN HZ. ADAM IS THE ANCESTOR OF HUMANS) Âdem TATLI.....	6
İNSANIN KÖKENİ VE GÖREVİ İLE İLGİLİ BİLİM ADINA YAPILAN VAHİM HATA, İSLAM ALEMİNİN BU HATAYI TELAFİ EDEMESİNİN TEMEL NEDENİ VE ACI SONUÇLARI (THE GREAT MISTAKE MADE IN THE NAME OF SCIENCE REGARDING HUMAN ORIGIN AND DUTY, THE MAIN REASON FOR THE FAILURE OF THE ISLAMIC WORLD TO COMPENSATE THIS MISTAKE AND THE PAINFUL CONSEQUENCES) Kâzım UYSAL.....	8
EVRENDE HAYATA GÖRE DENGELENEN İNCE AYAR PARAMETRELERİ (FINE TUNING PARAMETERS BALANCED ACCORDING TO LIFE IN THE UNIVERSE) Selahattin ÇELEBİ	10
KARBON VE YARATILIŞ GERÇEĞİ (CARBON AND THE REALITY OF CREATION) Ekrem KÖKSAL	12
DOĞUŞ MUCİZESİ (ANA RAHMİNDEN DOĞUM SALONUNA ZORLU BİR SEYAHAT) [MIRACLE OF BIRTH (FORCING ADVENTURE FROM THE UTERUS TO THE BIRTH ROOM)] Halil İbrahim ERBIYIK, Rabia Merve PALALIOĞLU	18
EKOLOJİK DENGİNİN MUHAFAZASINDA BİYOLOJİK BİTKİ KORUMA TEKNİKLERİNİN ÖNEMİ (THE IMPORTANCE OF BIOLOGICAL PLANT PROTECTION TECHNIQUES IN MAINTAINING ECOLOGICAL BALANCE) Hasan KILIÇ.....	33
EVİRİM TANIMININ “EVİRİMİ” (“EVOLUTION” OF THE DEFINITION OF EVOLUTION) Hüseyin ALLAHVERDİ.....	46
İNSANIN ALLAH’IN YARATMA SIFATINI TAKLİT ETME KABİLİYETİNİN SINIRI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (AN EVALUATION ON THE LIMITS OF MAN’S ABILITY TO IMITATE GOD’S CREATING ATTRIBUTE) Kenan SAKA	58
İSLAMİ BAKIŞ AÇISIYLA ZAMANDA YOLCULUK FİKRİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (EVALUATION OF THE IDEA OF TIME TRAVEL FROM AN ISLAMIC PERSPECTIVE) Erman Kadir ÖZTEKİN	65
MATEMATİĞİN DİLİNDEN YARATICI’YI VE YARATILIŞI ANLAMA (UNDERSTANDING THE CREATOR AND CREATION THROUGH THE LANGUAGE OF MATHEMATICS) İdris GÖRMEZ.....	78

RETROTRANSPONLAR EVRİME DEĞİL TÜR İÇİ ÇEŞİTLİLİĞE SEBEP OLABİLİR: ÇELTİK BİTKİSİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA (<i>RETROTRANSPONSONS MAY CAUSE INTRASPECIFIC DIVERSITY BUT NOT EVOLUTION: A RESEARCH ON RICE PLANT</i>)	89
İsmail KOCAÇALIŞKAN, Yunus Emre ARVAS	
AĞAÇLARDA SONBAHARDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER VE BESİN ELEMENTLERİNİN YENİDEN KULLANILMASI (<i>AUTUMN CHANGES IN TREES AND NUTRIENT REMOBILIZATION</i>)	107
Mehmet Ali BOZKURT	
İLK YARATILIŞ: MUHTEŞEM ÇEKİRDEK (<i>FIRST CREATION: MAGNIFICENT CORE</i>)	116
Orhan EDOĞAN, Veysel GÜLLÜCE, Mehmet GÖKTAŞ	
SUYUN GİZEMİNE BİLİMSEL YAKLAŞIM (<i>SCIENTIFIC APPROACH TO THE MYSTERY OF WATER</i>)	127
Zeki ARGUNHAN	
EVİRİM VE YARATILIŞIN FELSEFİ BOYUTLARI: BİLİM VE DİN ARASINDAKİ İLİŞKİ (<i>PHILOSOPHICAL DIMENSIONS OF EVOLUTION AND CREATION: THE RELATIONSHIP BETWEEN SCIENCE AND RELIGION</i>)	143
Yusuf ŞEFLEKÇİ	
HOMOKİRAL YAPILAR NEDEN BİR YARATICI GEREKTİRİR? (WHY DO HOMOCIRAL STRUCTURES REQUIRE A CREATOR?)	155
Kasım TAKIM	
DOĞUŞTAN KİMERİK İNSANLAR EVRİMİN KANITI OLABİLİR Mİ? (COULD PEOPLE WHO ARE INNATELY CHIMERICAL BE EVIDENCE OF EVOLUTION?)	162
Selçuk ESKİÇUBUK	
BİTKİLERDE KUSURSUZ MÜHENDİSLİK HARİKASI BİR DOKU: DESTEK DOKU (<i>A FLAWLESS ENGINEERING WONDER TISSUE IN PLANTS: "SUPPORTING TISSUE"</i>)	170
Fatih SATIL	
BİTKİLERİN SINIFLANDIRILMASINDA KULLANILAN TAKSONOMİK KARAKTERLERİN YARATILIŞ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ (<i>EVALUATION CLASSICATION OF TAXONOMIC CHARACTERS USED IN THE CLASSIFICATION OF PLANTS IN TERMS OF CREATION</i>)	177
Hasan AKAN	
DÜNYA HAYATINDA YARATIŞI SÜRDÜRMEİNİN KUR'ÂNÎ ÇERÇEVESİ (<i>QURANICAL FRAMEWORK FOR SUSTAINING CREATION IN EARTH LIFE</i>)	186
İlhami GÜNAY	
FÂRÂBÎ VE İBN SÎNA'NIN SUDUR NAZARİYELERİNE YARATICI VE YARATILIŞ AÇISINDAN KRİTİK ve ANALİTİK BİR TAHLİL -ERÂDE'NİN TEZAHÜRÜ: İRÂDE, SUDUR VE YARATIM EKSENİNDE BİR DEĞERLENDİRME- (<i>A CREATIVE AND CREATION CRITICAL AND ANALYTICAL ASSESSMENT TO FÂRÂBÎ AND İBN SÎNA'S THEORIES OF SUDURM</i>)	206
Mehmet Latif BAKIŞ	
EVİRİM VE TEKÂMÜL KAVRAMLARI BAĞLAMINDA VARLIK VE OLUŞ'UN DEĞERLENDİRİLMESİ (<i>THE EVALUATION OF BEING AND BEING IN THE CONTEXT OF THE CONCEPTIONS OF EVOLUTION AND EVOLUTION</i>)	211
Mehmet Latif BAKIŞ	
KUR'AN'DA RİH KAVRAMI BAĞLAMINDA RÜZGARIN YARATILMASINDAKİ HİKMETLER (<i>WISDOM IN THE CREATION OF THE WIND</i>)	217
Zeki KESKİN	

KUR'AN'DA YARATILIŞ OLGUSUNUN TEMEL PARAMETRELERİ (<i>BASIC PARAMETERS OF CREATION IN THE QUR'AN</i>)	
Musa TURŞAK	230
SOSYAL MEDYADA VE DİJİTAL OYUNLARDA BİLİNÇALTI TAHRİBATI VE İSLÂMOFOBİ (<i>SUBCONSCIOUS DISTORTION AND ISLAMOPHOBIA IN SOCIAL MEDIA AND DIGITAL GAMES</i>)	
Adnan KALKAN	240
KUR'AN'DA BİLİME AYKIRI ÂYET VAR MI? (<i>IS THERE ANY VERSE CONTRADICCS SCIENCE IN THE QUR'AN</i>)	
Ali BAKKAL	250
HADİSLER IŞIĞINDA İKİNCİ YARATILIŞIN ÇEKİRDEĞİ "ACBÜ'Z-ZENE" İLE İLGİLİ HADİSLERİN TAHLİLİ (<i>ANALYSIS OF THE HADITHS ABOUT "ACBÜ'Z-ZENE", THE CORE OF THE SECOND CREATION, IN THE LIGHT OF THE HADITH</i>)	
Adem DÖLEK	267
BİR FITRAT SAPMASI OLAN EŞCİNSELLİKLE SEMAVİ DİNLERİN MÜCADELESİ (<i>THE STRUGGLE OF THE HEAVENLY RELIGIONS WITH HOMOSEXUALITY, WHICH IS AN ABERRATION OF NATURE</i>)	
Erdem AKÇA	281
SUYUN İLK YARATILAN VARLIK OLDUĞUNA DAİR RİVAYETLERİN TAHLİLİ (<i>THE ANALYSIS OF NARRATIONS THAT WATER IS THE FIRST CREATED BEING</i>)	
Mehmet DİLEK	299
ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDA YARATILIŞ KONUSU (<i>THE PLACE OF THE TOPIC OF CREATION IN SECONDARY SCHOOL RELIGIOUS CULTURE AND ETHICS TEXTBOOKS</i>)	
Tuncay CEYLAN	313
İSMAİL FENNİ ERTUĞRUL VE MATERYALİZME KARŞI REDDİYELERİ (<i>İSMAİL FENNİ ERTUĞRUL AND HIS REJECTIONS AGAINST MATERIALISM</i>)	
Mehmet Şükrü CAN	333
MODERN BİLİM ANLAYIŞININ DERS KİTAPLARINA YANSIMALARININ TAHLİLİ VE ÇÖZÜM ÖNERİSİ (<i>ANALYZING AND SUGGESTED SOLUTIONS OF THE REFLECTIONS OF MODERN SCIENCE TO THE TEXTBOOKS</i>)	
Fatih ÇELİKEL	343
RUM SURESİ'NİN 50. AYETİ BAĞLAMINDA BEDİÜZZAMAN SAİD NURSİ VE MEHMET AKİF'İN YENİDEN YARATILIŞ YORUMU (<i>THE INTERPRETATION OF CREATION BY BEDIUZZAMAN SAID NURSI AND MEHMET AKIF IN THE CONTEXT OF THE 50th VERSE OF THE RUM SURA</i>)	
İdris KADIOĞLU	357
ÜLFET VE EVRİM (HABIT AND EVOLUTION)	
Ahmet KAVLAK	373

BÖLÜM I

FEN BİLİMLERİ

IŞIĞINDA YARATILIŞ

MANA-YI HARFİ İLE BAKIŞ: İNSANIN MAHİYET VE HAKİKATI, SAADET VE SORUMLULUĞU (VIEW WITH THE LETTER MEANING: THE NATURE AND TRUTH OF HUMAN, HAPPİNESS AND RESPONSIBILITY)

VII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Özet Kitapçığından alıntıdır. (ISBN:978-625-6585-42-3)

Şener DİLEK

Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr., İnönü University, Retired Faculty Member, İstanbul, Türkiye

E-Posta / E-Mail: marifet.nurlari@gmail.com

ÖZET

Beşerin düşünce dağarcığında iki bakış açısı var. Birincisi “MANA-YI İSMİ” diğeri ise “MANA-YI HARFİ” dir. “MANA-YI İSMİ” ile bakış, kör bir bakıştır. Bu bakış, esere bakar ama sanatkarı görmez; göstermek istemez. Daha ilerisi, ölçülü ve düzgün, mükemmel sanat eserlerini ya tesadüflere havale eder. Ya kendi kendine olmuştur der. Ya da kör tabiata, şuarsuz sebeplere, akılsız zerrelere isnad eder.

“MANA-YI İSMİ”, dalalet körlüğü, gaflet bataklığıdır.

“MANA-YI İSMİ”, fıtratın şehadetine ihanettir.

“MANA-YI İSMİ”, Sanatın arkasında sanatkarı inkâr etme başkaldırısıdır ve anarşist bir bakıştır.

“MANA-YI İSMİ”, dinsiz ve imansız seküler anlayışın bütün dünyaya dikte etmek istediği sapık bir zihniyettir.

“MANA-YI İSMİ”, yaratını ve yaşatanı devre dışı bırakan materyalist, zülmani bir gözlüktür. Batıl bir saplantıdır.

Diğeri bir ikinci bakış ise “MANA-YI HARFİ” dir.

Hikmetli değerlendirme, ibretli temaşa, derinliğine tefekkür “MANA-YI HARFİ” bakışı içindedir. Çünkü, “MANA-YI HARFİ”, eserin arkasında müessiri, sanatın arkasında sanatkarı, fiilin arkasında faili görmektir.

MANA-YI HARFİ, basiret gözüdür. “Bir iğne ustasız olmaz. Bir köy muhtarsız olmaz. Bir kitap katipsiz olmaz.” hakikatinin şerh ve izahıdır.

Evet, sanatlı eser, sanatkarı icab ettirir. Çünkü sanatlı bir eser bir cihetle kendini gösterirken çok cihetle sanatkarın ilim ve iradesinden, kudret ve maharetinden, vasıf ve sıfatlarından, dirayet ve iktidarından haber verir.

MANA-YI HARFİ, hikmet dili, marifet lisanıdır.

Bu çalışmamızda, batıl felsefenin kör ve sağır gözlüğünü değil, “MANA-YI HARFİ” bakış açısıyla nurlu ve aydınlık, net ve berrak hakikat ve marifet gözlüğünü esas aldık. İnsanın mahiyet ve hakikati, saadet ve sorumluluğu bu bakış açısı ile değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Mana-yı ismi, Mana-yı harfi, İnsanın mahiyeti, Yaratılış.

ABSTRACT

There are two perspectives in human thought. The first one is “THE NAME MEANING” and the other one is “THE LETTER MEANING”. The gaze with “THE NAME MEANING” is a blind gaze. This gaze looks at the work but does not see the artist; doesn't want to show it. Moreover, he leaves measured, neat, perfect works of art either to chance. He says it either happened on its own. Or he attributes it to blind nature, unconscious causes, and mindless particles.

“THE NAME MEANING” is the blindness of misguidance and the swamp of heedlessness.

“THE NAME MEANING” is a betrayal of the martyrdom of nature.

“THE NAME MEANING” is a rebellion of denying the artist behind the art and is an anarchist view.

“THE NAME MEANING” is a perverted mentality that the irreligious and faithless secular understanding wants to dictate to the whole world.

“THE NAME MEANING” is a materialistic, esoteric spectacle that excludes the Creator and the Sustainer. It is a superstitious obsession.

Another second view is the “THE LETTER MEANING”.

Wise evaluation, exemplary contemplation, deep contemplation is within the perspective of the “THE LETTER MEANING”. Because, “THE LETTER MEANING” means seeing the artist behind the work, the artist behind the art, and the perpetrator behind the action.

THE LETTER MEANING is the eye of clairvoyance. “A needle is not complete without a master. A village cannot be without a headman. “A book cannot be without a scribe.” It is the commentary and explanation of the truth.

Yes, an artistic work requires an artist. Because while an artistic work reveals itself in one aspect, it also informs us of the artist's knowledge and will, power and skill, qualities and attributes, wisdom and power in many aspects.

THE LETTER MEANING is the language of wisdom, the language of knowledge.

In this study, we have based our work not on the blind and deaf glasses of superstitious philosophy, but on the bright and clear glasses of truth and knowledge with the perspective of “THE LETTER MEANING”. The nature and truth of man, his happiness and responsibility will be evaluated from this perspective.

Key words: The name meaning, The letter meaning, Nature of man, Creation.

BİYOLOJİK MEMBRAN MUCİZESİ (*BIOLOGICAL MEMBRANE MIRACLE*)

[VII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Özet Kitapçığından alıntıdır. \(ISBN:978-625-6585-42-3\)](#)

Ömer İrfan KÜFREVIÖĞLU

*Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Fen Fakültesi, Kimya Bölümü, Biyokimya Anabilim Dalı,
Erzurum, Türkiye*

*Prof. Dr., Atatürk University, Faculty of Science, Department of Chemistry, Department of
Biochemistry, Erzurum, Türkiye*

E-Posta / E-Mail: okufrevi@atauni.edu.tr

ORCID: 0000-0002-1877-3154

ÖZET

Biyolojik membranlar protein ve lipidlerden ibaret organize yapılar olarak tasarlanmıştır. Membranların lipid bileşenleri; fosfolipidler, glikolipidler, sfingomyelin ve kolesterolden ibarettir. Membran lipidleri bir geçirgenlik engeli olup, hücre birimini ve hücre içi kompartimanlarını oluşturmada görev alırken, proteinler de transport, haberleşme ve enerji dönüşümü gibi spesifik membran fonksiyonlarını yerine getirmekle yükümlüdür.

Membranlara yüklenen fonksiyonlar, canlılığın varlığı ve devamı için hayati önemlere sahiptir. Bunlar sayesinde hücreler birimler halinde çevreden ayrılır. Membranlar spesifik moleküler pompa, taşıyıcı ve kanallar aracılığıyla son derece seçici geçirgenlik engelleridir. Böylece hücre içi iyonik ve moleküler bileşim düzenlenmiş olur. Ökaryotik hücreler, mitokondri, kloroplast ve lizozom gibi organelleri sınırlayan hücre içi membranlara da sahiptirler.

Biyolojik sistemlerde bulunan iki önemli enerji dönüşümü, son derece düzenle dizilmiş protein ve enzimleri ihtiva eden membran sistemleri tarafından yürütülecek şekilde tasarlanmıştır. Bunlardan kloroplastların iç membranında meydana gelen fotosentez olayında ışık enerjisi kimyasal bağ enerjisine dönüştürülürken, mitokondrilerin iç membranında da redoks potansiyeli oluşturularak oksidatif fosforilasyon adı verilen bir tür pil reaksiyonu ile ATP (adenozin trifosfat) sentezlenir. Her insanda bir günde kilosu kadar ATP bu yolla üretilir. Bu olay sırasında ham madde olan 1 ADP molekülünün mitokondri içine taşınması ve mamul madde olan 1 ATP molekülünün takasla sitozole çıkarılması da ayrı bir mucizedir.

Canlıların şuur ve iradeleri karışmaksızın biyolojik membranlarda her an cereyan eden bu mucizevi olaylar, Allah'ın sonsuz kudret ve ilminin tecellileridir.

KAYNAKLAR

Keha, E.E., Küfrevioğlu, Ö.İ., Biyokimya, Aktif Yayınevi, Göktuğ Ofset, İstanbul, 14.Baskı, 2022.
Berg, J.M., Tymoczko, J.L., Stryer, L., Biochemistry. W.H. Freeman and Company, New York, USA, 2012.

Anahtar kelimeler: Biyolojik membran, Mitokondri, Taşıyıcı protein.

ABSTRACT

Biological membranes are designed as organized structures consisting of proteins and lipids. The lipid component of the membranes consists of phosphoglycerides, glycolipids, sphingomyelin and cholesterol. Membrane lipids are a permeability barrier and take part in forming the cell unit and its intracellular compartments, while proteins are responsible for performing specific membrane functions such as transport, communication and energy conversion.

The functions loaded on the membranes are of vital importance for the existence and continuation of life. Thanks to these, cells are separated from the environment in units. Membranes are highly selective barriers to permeability through specific molecular pumps, carriers and channels. Thus, the intracellular ionic and molecular composition is regulated. Eukaryotic cells also have intracellular membranes that limit organelles such as mitochondria, chloroplasts, and lysosomes.

Two important energy conversions found in biological systems are designed to be carried out by membrane systems containing highly ordered proteins and enzymes. While light energy is converted into chemical bond energy in the photosynthesis event that occurs in the inner membrane of chloroplasts, ATP (adenosine triphosphate) is synthesized by a kind of battery reaction called oxidative phosphorylation by creating a redox potential in the inner membrane of mitochondria. Each person produces a kilogram of ATP a day in this way. During this event, the transport of 1 ADP molecule, which is a raw material, into the mitochondria and the removal of 1 ATP molecule, which is the finished product, into the cytosol by exchange is another miracle.

These miraculous events that take place in our bodies at every moment without our consciousness or our will being interfered with are manifestations of Allah's infinite might and knowledge.

References

Keha, E.E., Küfrevioğlu, Ö.İ., Biochemistry, Aktif Publishing House, 14th Edition, 2022.
Berg, J.M., Tymoczko, J.L., Stryer, L., Biochemistry. W.H. Freeman and Company, New York, USA, 2012.

Keywords: Biological membrane, Mitochondria, Carrier protein.

İLK İNSAN HZ. ÂDEM İNSANLARIN ATASIDIR (*THE FIRST HUMAN HZ. ADAM IS THE ANCESTOR OF HUMANS*)

[VII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Özet Kitapçığından alıntıdır. \(ISBN:978-625-6585-42-3\)](#)

Âdem TATLI

Prof. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr., University of Dumlupınar, Retired Faculty Member
E-Posta / E-Mail: adem.tatli07@gmail.com

ÖZET

Kur'an ve sünnet, canlılık âleminde farklı yaratılış modellerinden haber vermektedir.

İlk insan Hz. Âdem'in, Hz. Havva'nın ve Hz. İsa'nın yaratılışı birbirinden farklı olduğu gibi, meleklerin ve cinlerin yaratılışı da farklılık arz etmektedir.

Allah'ın iki türlü üreme kanunu vardır: Birisi eşeysiz, diğeri eşeyli üremedir. Eşeysiz üremede döllenme olmadan doğrudan bir canlıdan bir başka canlı yaratılır. Eşeyli üremede ise anne ve baba gereklidir.

İlk insan Hz. Âdem, doğrudan doğruya kudreti ilahiye tarafından yaratılmıştır. Hz. İsa'nın yaratılış şekli, yani babasız yaratılma arılar gibi bir kısım canlılarda görülür. Döllenmemiş yumurtalardan erkek arılar yaratılır.

İlk insan Hz. Âdem'in yaratılmasından önce yeryüzünde insan veya ona benzer akıllı ve şuurlu bir varlık bulunup bulunmadığı konusu geçmişte olduğu gibi günümüzde de tartışılmakta ve bazıları tarafından Hz. Âdem'den önce Âdemlerin de olabileceği ileri sürülmektedir.

Bu tartışmanın sebebi, Bakara suresinin 30.ayetinde geçen şu beyandır:

“Hani Rabbin meleklerle, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?” dediler. Allah “Şüphesiz yok ki, ben sizin bilmediğinizi bilirim”. Bu ayette geçen, halife kelimesiyle, orayı fesada verecek ve kan dökecek birisinin yaratılması anlamındaki ifadeden hareketle Hz. Âdem'den önce Âdemlerin varlığı ileri sürülmektedir.

Diğer taraftan fen ve felsefe sahasında da ilk insanın ortaya çıkışıyla ilgili farklı görüşler ileriye sürülmektedir. Özellikle bu konuda fosillerin bulunmayışı, araştırmacıları alçı modelleriyle ideolojilerine göre şekillendirdikleri ilk insan tanımlarına sevk etmiştir. İlk insanın atası olarak ileriye sürülen ve ateist düşünceye göre şekillendirilmiş bu yapıları hakikat telakki eden bazı müfessirler de ayet ve hadislerin yorumunu bu doğrultuda yapmaktadırlar. Böylece konu, hakikati olmayan bir zemine oturtulmaya çalışılmaktadır.

Bu makalede Hz. Âdem'den önce Âdemlerin varlığı ile ilgili iddialar kaynakların ışığında değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: İlk insan, İnsanın atası, Hz. Âdem, Hz. Havva, Yaratılış

ABSTRACT

The Quran and Sunnah inform about different creation models in the realm of life.

The first man was Hz. Adam, Hz. Eve and Hz. Just as the creation of Jesus is different from each other, the creation of angels and jinn is also different.

God has two kinds of reproductive laws. One is asexual, the other is sexual. In asexual reproduction, another living thing is created directly from a living creature without any fertilization. In sexual reproduction, mother and father are required.

The first man was Hz. Adam's creation is asexual reproduction. Hz. The way Jesus was created, that is, creation without a father, is seen in the realm of bees. Male bees are created from unfertilized eggs.

Whether there was a human or similar intelligent and conscious presence on earth before the creation of the first human Adam, is discussed today, as in the past, and it is claimed by some that there may be Adam's before Adam.

The reason for this debate is the following statement in the 30th verse of the chapter of al-Baqara: *"When your Lord said to the angels, "I will create a caliph on earth. " They said, "Are you going to create someone who will make mischief and shed blood there, while we know you perfectly, and while we are constantly overcoming with praise?" they said. God "No doubt, I know what you do not know".*

In this verse, with the word Khalifa, it means the creation of someone who will make mischief and shed blood. The existence of the Adam before Adam is alleged.

On the other hand, different opinions are put forward regarding the emergence of the first human in the field of science and philosophy. In particular, the absence of fossils on this subject has led researchers to the first definitions of humans, which they shaped according to their ideologies with plaster models. Some commentators, who consider these structures, which are put forward as the ancestors of the first human and shaped according to atheist thought, to be truth, interpret the verses and hadiths accordingly. Thus, the subject is tried to be placed on a ground that has no truth.

In this article, the claims about the existence of Adam before Adam will be evaluated in the light of the sources.

Keywords: First man, Human ancestor, Creation of Adam, Creation of Eva

İNSANIN KÖKENİ VE GÖREVİ İLE İLGİLİ BİLİM ADINA YAPILAN VAHİM HATA, İSLAM ALEMİNİN BU HATAYI TELAFİ EDEMEMESİNİN TEMEL NEDENİ VE ACI SONUÇLARI (*THE GREAT MISTAKE MADE IN THE NAME OF SCIENCE REGARDING HUMAN ORIGIN AND DUTY, THE MAIN REASON FOR THE FAILURE OF THE ISLAMIC WORLD TO COMPENSATE THIS MISTAKE AND THE PAINFUL CONSEQUENCES*)

[Journal of Creation in the Light of Science Dergisi Sayı 1, Cilt 1 'den alıntıdır.](#)

Kâzım UYSAL

Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Biyoloji Bölümü, Kütahya, Türkiye
Prof. Dr., Kutahya Dumlupınar University, Department of Biology, Kütahya, Türkiye

E-Posta / E-Mail: kazim.uysal@dpu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-6399-6616

ÖZET

İnsanın kökeni, varlık âlemindeki yeri ve görevi hem tarihte hem de günümüzde en çok tartışılan konular arasındadır. Biyoloji, tüm ekosistem çeşitlerinde insanı besin piramidinin en üstüne yerleştirir. Sistemden en çok istifade eden canlının insan olduğunu söyler. İslam dini de bilimle uyumlu şekilde insanın varlık ağacının meyvesi ve eşref-i mahluk olduğunu ifade eder. Varlık âleminde insanın yeri için bilim ve İslam dininin tanımlaması son derece uyumludur. Ancak bilimi ateizme alet eden materyalist felsefe, insanın kökenini hayvana bağlayarak ve sistemdeki görevi noktasında insani olmayan yakıştırmalar yaparak bilim tarihinin en vahim hatasını yapmıştır. Halbuki tıpkı dini öğretiler gibi bilimsel veriler de insanın kökeninin hayvan olamayacağı ve görevinin de bitkiler ve hayvanlar gibi ekosistem hizmeti olmadığını söylemektedir. İslam âlemi de âdetullah olarak tanımlanan ve bilimlerin konusunu oluşturan kâinat kitabı kanunlarına önem vermediğinden büyük kusur etmiş ve materyalist felsefenin yaptığı bu vahim hatayı telafi etmekte yetersiz kalmıştır. Materyalist felsefenin insanın kökeni ve görevi ile ilgili bilimi alet ederek yaptığı hatalar, insanlığa ve sisteme büyük zararlar vermiş, ağır toplumsal ve çevresel problemlere sebep olmuştur. Bu makalede insanın kökeni ve görevi ile ilgili materyalist felsefenin bilim adına yaptığı vahim hata ve sonuçları tartışılmıştır. Ayrıca İslam âleminin âdetullaha önem vermemesinin yıkıcı neticeleri ve çareleri üzerinde durulmuştur. İnsanın kökeni, konumu ve görevi konusunda din ve bilimin son derece uyumlu olduğu, hatanın materyalist felsefenin bilimi ateizme alet etmesinden kaynaklandığı

ifade edilmiştir. İnsanlığın kurtuluşunun her iki ilahi kitabın düsturlarına (kelamullah ve âdetullah) uyulması ile mümkün olacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnsanın kökeni, Evrim, Yaratılış, İslam âlemi, Tabiat, Kur'an.

ABSTRACT

The origin of human, his place and duty in the world of existence have been among the most discussed topics in history. Biological science places humans at the top of the food pyramid in all type of ecosystems by claiming the creature that benefits most from the system is human being. The definition of science and Islam regarding the place of man in the world of existence is extremely compatible. However, materialist philosophy, which uses science as a tool for atheism, has made the gravest mistake in the history of science by attributing the origin of human beings to animals and making inhumane ascriptions regarding their role in the system. On the other hand, scientific data also say that human origin cannot be animal and its function is not to serve ecosystems like plants and animals as stated in religious teachings. The Islamic world has also made a great mistake by not attaching importance to the laws of the book of the universe, which are defined as âdetullah and which constitute the subject of sciences and have failed to compensate for this grave mistake made by materialist philosophy. The mistakes made by the materialist philosophy by tooling science regarding the origin and duty of human have caused great harm to humanity and the system and caused serious social and environmental problems. It has been stated that religion and science are extremely compatible regarding the origin, position and duty of man, and that the mistake arises from materialist philosophy's use of science as a tool for atheism. In this article, the inaccurate statements made by the materialist philosophy in the name of science regarding the origin and duty of human and their consequences are discussed. In addition, the destructive consequences, and solutions of the Islamic world's disregard for âdetullah are emphasized. It has been concluded that the salvation of humanity will be possible by complying with principles of both divine books (kelamullah and âdetullah).

Key words: Human origin, Evolution, Creation, Islamic world, Nature, Quran.

EVRENDE HAYATA GÖRE DENGELENEN İNCE AYAR PARAMETRELERİ (*FINE TUNING PARAMETERS BALANCED ACCORDING TO LIFE IN THE UNIVERSE*)

[Journal of Creation in the Light of Science Dergisi Sayı 1, Cilt 1 'den alıntıdır.](#)

Selahattin ÇELEBİ

Prof. Dr. Iğdır Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü,

Iğdır, Türkiye

Iğdır University, Faculty of Engineering, Department of Electrical-Electronics Engineering,

Iğdır, Turkey

E-Posta / E-Mail: selahattin.celebi@igdir.edu.tr

ORCID: 0000-0003-4131-4711

ÖZET

Farklı alanlaraki bilim insanlarının çalışmaları, evrenin hayata göre ince ayarla (fine tuning) düzenlendiğini göstermektedir. Dört temel kuvvet, bir elektronun yükü, ışık hızı, protonun kütlesinin elektronun kütlesine oranı, su molekülünün dipol momenti, karbon çekirdeğinin rezonans seviyesi ince ayar parametrelerinden sadece birkaçıdır. Fizikçiler, bu parametrelerin, evrenimizde yaşamın var olmasına izin veren dar bir mümkün değerler aralığına uyduğunu bulmuşlardır. Bu parametreler çok az değişse, gezegenler, yıldızlar, moleküller ve atomlar ve bunun sonucu olarak da hayat olmayacaktı.

Örnek olarak, yüklü parçacıklar ile elektromanyetik kuvvet arasındaki etkileşimin bir ölçüsü olan ince yapı sabitini, $\alpha = 1/137$, ele alalım. $\alpha = k \frac{e^2}{\hbar c}$ ile ifade edilen bu sabitte; k, \hbar , c ve e sırasıyla Coulomb sabitini, Planck sabitini, ışık hızını, ve elektronun (protonun) yükünü göstermektedir. Bu sabit hakkında Nobel Fizik Ödülü sahibi R. Feynman şöyle söyler: “*Bu, fiziğin en büyük gizemlerinden biridir...Bu sayıyı Yaratıcı'nın eli yazdı ve kalemini nasıl ittiği hakkında bilgimiz yok.*” Teorik astrofizikçi Fred Hoyle de karbon çekirdeğinin rezonans seviyesinin ince ayarlı değerini (7.65 MeV) keşfettikten sonra, hayretini şu sözlerle ifade eder: “*Gerçeklerin akli selim yorumu göstermektedir ki; bir süper akıl, fizik kanunlarını kimya ve biyolojiyi ile birlikte hesaba katmıştır ve tabiat hakkında konuşmaya değer kör kuvvet yoktur*”. Evrenin yaşama elverişli olarak ince ayarla düzenlenmesi ve dengelenmesi, bir İnce Ayarlayıcının (yani bir Yaratıcı'nın) olması gerektiğini gösterir. Bu makalede bilim dünyasından çeşitli örnekler verilerek mantıksal akıl yürütme ile Yaratıcı'nın varlığı ispat edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilim, Fizik, İnce Ayar, Yaratıcı, Mantıksal Akıl Yürütme

ABSTRACT

Studies of scientists from different fields show that the universe is fine-tuned according to life. The four fundamental forces, the charge of an electron, the speed of light, the ratio of the mass of the proton to the mass of the electron, the dipole moment of the water molecule, the resonance level of the carbon nucleus are just a few of the fine-tuned parameters. Physicists have found that these parameters fit within a narrow range of possible values that allow life to exist in our universe. If these parameters were to be changed even slightly, there would be no planets, stars, molecules, and atoms, as a result, no life.

For example, let us look at the fine structure constant $\alpha = 1/137$ which is a measure of the interaction between charged particles and the electromagnetic force. This constant is expressed by $\alpha = \frac{ke^2}{\hbar c}$, where k , \hbar , c and e are the Coulomb's constant, Planck's constant, the speed of light, and the charge of the electron (proton), respectively. R. Feynman, Nobel Prize winner for Physics says about this constant: *"It's one of the greatest damn mysteries of physics...You might say the 'hand of God' wrote that number, and 'we don't know how He pushed his pencil."* Theoretical astrophysicist Fred Hoyle also expresses his astonishment after discovering the fine-tuned value of the carbon nucleus's resonance level (7.65 MeV): *"A common sense interpretation of the facts suggests that a super intellect has monkeyed with physics, as well as with chemistry and biology, and that there are no blind forces worth speaking about in nature"*. The fact that the universe is fine-tuned and balanced for life indicates that there must be a Fine Tuner (i.e., a Creator). In this article, the existence of the Creator is proved through logical reasoning by giving various examples from the world of science.

Key Words: Science, Physics, Fine-Tuning, Creator, Logical Reasoning

KARBON VE YARATILIŞ GERÇEĞİ (CARBON AND THE REALITY OF CREATION)

Ekrem KÖKSAL

*Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Kimya Bölümü,
Erzincan, Türkiye*

*Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Science&Art, Department of
Chemistry, Erzincan, Türkiye*

E-Posta / E-Mail: ekoksal@erzincan.edu.tr

ORCID: 0000-0002-1026-972X

ÖZET

Canlıların yapısında bulunan biyomakromoleküller temelde dört ana grup halinde sıralanabilir. Bunlar; proteinler, lipidler, polisakkaritler ve nükleik asitlerdir. Bu dört çeşit makro molekülün her birisi her türlü canlının hücre yapısının vazgeçilmez bir parçası olup genel itibari ile polimerik yapılardır ve her birisi farklı monomerik yapıların zincir halinde sıralanması ile oluşturulmuşlardır. Proteinler amino asitlerin, lipidler yağ asitlerinin, polisakkaritler monosakkaritlerin ve nükleik asitler ise nükleotid adı verilen monomerik yapıların birbirine bağlanması neticesinde meydana getirilmişlerdir.

Yukarıda sayılan monomerik yapıların her birisi bir organik bileşik olup merkezi atom olarak karbon atomuna sahiptirler ve bu moleküllerin var olabilmesi için merkezde yer alan karbon atomunun dört adet kovalent bağ yapmasına ihtiyaç vardır. Aksi takdirde hayatın merkezine konulmuş olan bu moleküllerin hiç birisinin mevcudiyeti mümkün değildir.

Atomlar bağ yaparak yeni moleküller oluşturmak için yarı dolu orbitallere ihtiyaç duyarlar ve yarı dolu orbitalleri sayınca bağ oluşturabilirler. Karbon atomu en düşük enerjili olduğu temel halde ${}_{6}\text{C}$: $1s^2 2s^2 2p^2$ dizilimine sahip olup sadece iki bağ yapabilir. Bu şekilde bir karbon atomunun canlılığın merkezinde bulunan amino asit gibi monomerik yapılarda yer alması düşünülemez.

Karbon atomu, dört bağ yapabilir bir özelliğe ulaşabilmesi için 2s orbitalinde bulunan elektronlardan birisi boş 2p orbitaline uyarılacak ve böylece dört adet yarı dolu orbital elde edilmiş olacak şekilde tasarlanmıştır. Uyarılmış halde ${}_{6}\text{C}$: $1s^2 2s^1 2p_x^1 2p_y^1 2p_z^1$ dizilimine sahip olan karbon atomu için artık ikinci enerji seviyesindeki tüm orbitaller bağ yapabilecek özelliktedir. Karbon atomu bu şekilde dört bağ yapabilecek ve dolayısıyla da biyomakromoleküllerin yapısında yer alabilecek bir mahiyete sahip kılınmıştır. Karbon atomu diğer bütün elementlerden farklı olarak birbirleri ile çok uzun zincirler oluşturacak bir karakterde yaratılmıştır. Bu durum protein ve nükleik asitlerin yapılarının teşkili için mucizevi bir durumdur.

Kâinattaki her şey aynı kalmakla beraber sadece karbon atomundaki bu uyarılma olayı yani sadece bir elektronun yer değiştirmesi gerçekleşmeyecek olsa hayattan bahsetmek mümkün olmayacaktı. Bu durum canlıların yapısında yer alan biyomoleküllerdeki her bir atoma uygun kimyasal özelliklerin verilmesi tesadüfen veya kendi kendine olamaz. Bu özellikler, sonsuz ilim ve kudret sahibi olan Allah (C.C) tarafından bir plan dâhilinde yaratılmış olduğunun önemli bir delilidir.

Anahtar Kelimeler: Karbon, Biyomakromolekül, Uyarılma, Yaratılış.

ABSTRACT

Biomacro molecules found in the structure of living things, also called primary metabolites, can be basically listed in four main groups. These are: Proteins, Lipids, Polysaccharides and Nucleic acids. Each of these four types of macromolecules is an indispensable part of the cell structure of all living things, and they are generally polymeric structures, and each of them is formed by arranging different monomeric structures in chains. Proteins are formed by bonding amino acids, lipids by fatty acids, polymeric sugars by monosaccharides, and nucleic acids by bonding monomeric structures called nucleotides.

Each of the monomeric structures listed above is an organic compound and has a carbon atom as the central atom, and in order for these molecules to exist, the carbon atom in the center needs to make four covalent bonds. Otherwise, it would not be possible for any of these molecules, which are at the center of life, to exist.

Atoms need half-filled orbitals to form new molecules by bonding, and they can form bonds as many as the number of half-filled orbitals. In its lowest energy ground state, the carbon atom has the sequence ${}_6\text{C}: 1s^2 2s^2 2p^2$ and can make only two bonds. It is unthinkable for a carbon atom to be included in monomeric structures such as amino acids, which are at the center of life.

In order for the carbon atom to achieve the ability to form four bonds, it is designed in such a way that one of the electrons in the 2s orbital is excited into the empty 2p orbital, thus creating four half-filled orbitals. For the carbon atom, which has the sequence ${}_6\text{C}: 1s^2 2s^1 2p_x^1 2p_y^1 2p_z^1$ in the excited state, all orbitals in the second energy level are now capable of bonding. In this way, the carbon atom is endowed with the ability to form four bonds and therefore take part in the structure of biomacromolecules. The carbon atom, unlike all other elements, was created in a way that it can form very long chains with each other. This is a miraculous situation for the formation of the structures of proteins and nucleic acids.

Although everything in the universe remained the same, if this excitation event in the carbon atom, that is, the displacement of only one electron, did not occur, it would not be possible to talk about life. This cannot happen by chance or by itself, giving appropriate chemical properties to

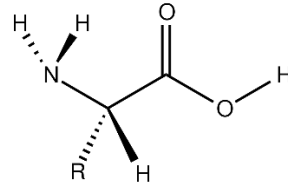
each atom in the biomolecules in the structure of living things. These features are important evidence that it was created according to a plan by Allah, the possessor of infinite knowledge and power.

Key Words: Carbon, Biomacromolecule, Excitation, Creation.

GİRİŞ

Canlı organizmaların yapısında bulunan biyomakromoleküller, büyük ve karmaşık organik moleküllerdir ve yaşamın temel yapı taşlarıdır. Canlı organizmalar her biri farklı bir görev ile yüklenmiş olan sistemlerin ve sistemler ise organların bir araya getirilmesi ile oluşturulmuşlardır. Organlar ise farklı dokuların belli bir düzen içerisinde tanzim edilmesi sonucunda kendilerine yüklenmiş görevleri yerine getirebilirler. Biyomakromoleküller dokuların yapıtaşlarıdır. Yani bir doku protein, karbohidrat, lipid ve nükleik asitlerden müteşekkildir. İlgili dokuya yüklenmiş olan göreve göre bu dört temel yapı belirli oranlarda dokularda bulunurlar. Mesela kas dokusunda protein miktarı diğerlerine oranla daha yüksek oranda iken adipoz dokuda lipidler daha fazladır.

Proteinler canlıların en önemli yapı elemanı olmakla beraber koruma, taşıma ve depolama, enzimatik kataliz, mekanik hareket ve farklılaşmanın kontrolü gibi birçok hayati fonksiyonda kullanılmaktadırlar. Proteinler canlı hücrelerin ortalama olarak yaklaşık %15'ini oluştururlar ve bu oran diğer moleküllere oranla son derece yüksektir. Aminoasit olarak adlandırdığımız monomerik yapıların (Şekil 1) peptid bağı ile birbirlerine bağlanması sonucunda uzun zincirler elde edilir.

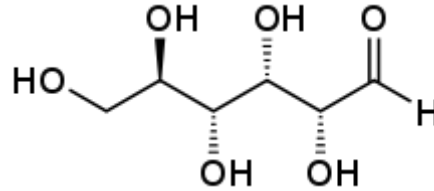

Şekil 1. Amino asitlerin genel molekül yapısı

Bu zincirlerin özel şekilleri alacak şekilde katlanması neticesinde protein olarak adlandırılan makro moleküller elde edilmiş olur. En küçük bir tek hücreli canlıdan insana kadar her canlının proteinleri aynı 20 aminoasitten yapılmış olup bu durum hayatın başlangıcından beri devam etmektedir. Bu 20 aminoasidin her birinde merkezi atom karbon atomudur ve bu karbon atomuna bağlı bir hidrojen atomu, bir karboksilik asit grubu, bir amin grubu ve her bir aminoasidi diğerinden ayıran bir -R grubu bulunur.

Canlı hücre yapısında yer alan diğer önemli yapı şeker olarak da adlandırılan karbohidratlardır. Hidrokarbonlar canlı için birincil enerji kaynağı olmakla beraber yapısal görevleri de söz konusudur. Karbohidratların hayvan hücresinde depo şekli olan glikojen ve bitki hücresinde

depo şekli olan nişasta bu yapıların polimerik şekilleridir ve monosakkarit olarak adlandırılan tekli yapılardan yüzlerce, hatta binlerce içerebilirler. Çözünmeyen korbohidrat polimerleri ise bakteri ve bitkilerin hücre duvarında yapısal ve koruyucu elemanlar olarak görevlendirilmişlerdir. En basit karbohidratlar olan monosakkaritler (Şekil 2) en az iki hidroksil grubu içeren aldehitler ve ketonlardır. Bu moleküller kiral karbon atomları içerir ve bu durum doğada bulunan birçok şeker stereoizomerlerinin oluşmasını sağlar. Kısaca bir monosakkaritin oluşması için yapısında bulunan karbon atomlarının 4 kovalent bağ yapacak şekilde hibritleşmiş olması gerekmektedir.

Şekil 2. D-Glukoz molekülünün yapısı

Genel özellikleri suda çözünmemek olan lipitler canlı yapılarında yer alan diğer bir makromolekül grubudur. Lipitler birçok canlı organizmada enerjinin başlıca depo şeklidir. Yetişkin bir insanın hayatını devam ettirebilmesi için günlük olarak yaklaşık 60-150 gram kadar lipit moleküllerini besin maddeleri vasıtası ile alması gerekir. En önemli görevleri enerjinin depo edilmesi olmakla beraber biyolojik zarların temel yapı elemanı olmaları da dikkat çekicidir. Ayrıca hücre içi haberci olarak çalışan hormonların da önemli bir kısmı lipit yapısındadır. Sağlıklı bir hayat için gerekli olan A, D, E ve K vitaminleri de yine aynı yapıdadır ve bu sayede yağ içerisinde kolayca çözünürler. Özetle canlı hayatın başlatılması ve devam ettirilmesi için lipitler son derece önemlidir. Lipitler yağ asitleri, nötral yağlar, fosfolipitler, glikolipitler, mumlar, steroidler ve terpenler olarak farklı sınıflara ayrılmakla beraber hepsinin ortak özelliği hayat için vazgeçilmez olmaları ve diğer makro moleküllerde olduğu gibi 4 kovalent bağ yapabilecek karbon atomunu merkezi bir konumda taşıyor olmalarıdır.

Son olarak bahsedeceğimiz biyomakromoleküller ise bir canlının genetik bilgilerinin korunması ve taşınması işlevi için yaratılmış olan nükleik asitlerdir. Nükleik asitler genel olarak DNA ve RNA olarak tanınırlar ve hücrelerin kuru ağırlığının %5-15'ini oluştururlar. Proteinlerin yapı taşları aminoasitler ve polisakkaritlerin yapı taşı monosakkaritler olduğu gibi nükleik asitlerin de yapı taşları mononükleotidlerdir. Bir mononükleotid, azotlu heterosiklik bir baz, bir şeker ve bir veya daha fazla fosfat grubundan oluşturulmuştur. DNA molekülleri hücredeki en büyük moleküllerdir ve genellikle kromozom olarak bilinen yapılar olarak paketlenirler. Bir tek kromozom binlerce gen taşıyabilecek şekilde düzenlenmiştir. Bir biyolojik türün zaman zaman devam ettikçe var olması, genetik bilgisinin kararlı bir şekilde devam ettirilmesine ve doğru bir şekilde ifade ediliyor olmasına bağlıdır. Genetik bilginin korunması ve doğru bir şekilde ifade edilebilmesi her bir türü belirler ve diğer türlerden ayırır. Bir nükleotidde taşıdığı bazın türüne bağlı olarak 9 veya 10 tane karbon atomu

bulunur ve bu karbon atomlarının tamamı diğere biyomakromoleküllerde olduğu gibi dört adet kovalent bağ yapmışlardır.

Görüldüğü üzere canlı yapısında yer alan biyomakromoleküllerin hepsi canlının var olması ve yaşamını devam ettirebilmesi için vazgeçilemezdir ve hepsinin ortak özelliği merkezi atom olarak karbon atomunu içeriyor olmalarıdır.

Atomlar bağ yaparak yeni moleküller oluşturmak için yarı dolu orbitallere ihtiyaç duyarlar ve yarı dolu orbitalleri sayısınca bağ oluşturabilirler. Karbon atomu en düşük enerjili olduğu temel halde ${}_6\text{C}: 1s^2 2s^2 2p^2$ dizilimine sahip olup sadece iki bağ yapabilir. Bu şekilde bir karbon atomunun canlılığın merkezinde bulunan amino asit gibi monomerik yapılarda yer alması düşünülemez.

Karbon atomu, dört bağ yapabilir bir özelliğe ulaşabilmesi için 2s orbitalinde bulunan elektronlardan birisi boş 2p orbitaline uyarılacak ve böylece dört adet yarı dolu orbital elde edilmiş olacak şekilde tasarlanmıştır. Uyarılmış halde ${}_6\text{C}: 1s^2 2s^1 2p_x^1 2p_y^1 2p_z^1$ dizilimine sahip olan karbon atomu için artık ikinci enerji seviyesindeki tüm orbitaller bağ yapabilecek özelliktedir. Karbon atomu bu şekilde dört bağ yapabilecek ve dolayısıyla da biyomakromoleküllerin yapısında yer alabilecek bir mahiyete sahip kılınmıştır.

Örneğin CO (karbon monoksit) molekülünde durum böyledir ve karbon atomu ile oksijen atomu arasında bu yarı dolu orbitallerden kaynaklanan sadece iki bağ vardır (Şekil 3). Bu molekülde toplam üç bağ bulunur ancak üçüncü bağ tamamen oksijenden gelen iki elektron ile oluşturulur ve böylece karbon atomunun oktedi tamamlanmış olur. Hava içerisinde yer alan ve günlük hayatta gazlı içecekler ile tükettiğimiz CO₂ (karbon dioksit) molekülünde ise karbon atomu dört bağ yapmıştır. CO canlı hayatını tehdit eden ve son derece tehlikeli olan bir zehir iken CO₂ başlangıçta bitkiler için ve sonuç itibariyle tüm canlılar için büyük bir öneme sahiptir. Çünkü bitkilerin fotosentez olayında şeker üretebilmeleri için su yanında ihtiyaç duydukları diğere madde karbondioksittir.

Şekil 3. Karbon dioksit ve karbon monoksit bileşiklerinin molekül yapıları.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Canlı yapısının yapı taşları olduklarını yukarıda açıkladığımız protein, karbohidrat, lipit ve nükleik asitlerin tümünün yapısında yer alan karbon atomları CO₂ molekülünde olduğu gibi dört bağ yapacak şekilde olmak zorundadır. Aksi halde bu temel yapıların hiç birisinin monomerik yapılarının dahi oluşması mümkün olmayacaktı. Yani ne monosakkaritlerden, ne aminoasitlerden, ne yağ asitlerinden ve ne de nükleotidlerden bahsedilemeyecekti.

Kâinattaki her şey aynı kalmakla beraber sadece karbon atomundaki bu uyarılma olayı yani sadece bir elektronun yer değiştirmesi gerçekleşmeyecek olsa hayattan bahsetmek mümkün olmayacaktı. Canlıların yapısında yer alan biyomoleküllerdeki her bir atoma bulunduğu yapıya uygun kimyasal özelliklerin verilmesi tesadüfen veya kendi kendine olamaz. Bu özellikler, her bir canlının sonsuz ilim ve kudret sahibi olan Allah (C.C) tarafından bir plan dâhilinde yaratılmış olduğunun açık bir delilidir.

KAYNAKLAR

1. Keha E.E., Küfrevioğlu Ö.İ., Biyokimya, Aktif Yayınları, 2012.
2. Hames D., Hooper N., Bios Instant Notes Biochemistry, Nobel Yayınları, 2010.
3. Nelson D.L., Cox, M.M., Lehninger Biyokimyanın İlkeleri, Palme Yayıncılık, 2005.
4. Champe C.C., Harvey R.A., Ferrier D.R., Biyokimya, Nobel Tıp Kitapevleri, 2007.
5. Tro N., Moleküler Bir Yaklaşımla Kimyanın İlkeleri-Genel Kimya, Nobel Yayınları, 2022.
6. tr.wikipedia.org

DOĞUŞ MUCİZESİ (ANA RAHMİNDEN DOĞUM SALONUNA ZORLU BİR SEYAHAT) [MIRACLE OF BIRTH (FORCING ADVENTURE FROM THE UTERUS TO THE BIRTH ROOM)]

Halil İbrahim ERBIYIK

Doç. Dr., Dr. Moral Kliniği, İstanbul, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Dr Moral Clinic, İstanbul, Türkiye

E-Posta / E-Mail: drhalilibrahim@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7447-4327

Rabia Merve PALALIOĞLU

Uzm. Dr., SBÜ Kanuni SS EAH Jinekolojik Onkoloji Kliniği Dr. Moral Kliniği, İstanbul, Türkiye

Uzm. Dr., SBÜ Kanuni SS EAH Gynaecological Oncology Clinic, İstanbul, Türkiye

E-Posta / E-Mail: drmerbiyik@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2717-7925

ÖZET

Dünyaya geliş anı

Her saniye dünya nüfusu 2 kişi artıyor. Saniyede yaklaşık 3 kişi ölüyorken, 5 bebek doğmaktadır. (2022'de Türkiye' de 1 milyon 35 bin 795, tüm dünyada 140 milyon bebek dünyaya gelmiştir).

Yaratılmış en muhteşem tasarım olan insanın hayata gönderilişi bir mucizedir. Bu seyahat ceninin annesinin rahim duvarına tutunması ile başlamaktadır. 280 günlük seyahat, rahim içi hayatın bitirilip, doğumun gerçekleştirilmesi ile tamamlanmakta ve yeni bir dünyaya bir çılgınlıkla (ilk nefes) adım atılmaktadır. Doğum anında çok çetin ve zorlu merhaleler yaşanmaktadır. Bunun için çok önemli tedbirler alınmaktadır. Bu satırları okuyanların da bir zamanlar bizzat tecrübe ettiği gibi, dünyaya geliş aşamasında pek çok mucizevî tasarım örnekleri sergilenmektedir.

Doğumun dört safhası, (Rahim ağzının kısıp açılması, bebeğin inmesi ve doğumu, plasentanın doğumu (halas) ile anne ve bebeğin iyileşmesi) sağlıklı işlemediğinde, doğumdan kaynaklı ciddi komplikasyonlar, (takriben her sene 500.000 ölüm ve yedi milyon kadının sakatlanması, ciddi problemler yaşaması gibi) görülebilmektedir.

Zorlu serüvenin sağlıklı yürümesi için ince planlara, detaylı hazırlıklara ihtiyaç vardır. İç okyanus (Amnion Sıvısı) bebeğin doğum esnasında rahimde sıkışmasına mani olmakta ve doğum başlangıcında ceninin kat edeceği yolu kayganlaştırarak, steril bir vasatta kolayca dışarı çıkmasına imkân tanımaktadır.

Sağlıklı bir doğumun gerçekleşmesi için, öncelikle bebeğin başının bir parabolü andıran doğum kanalında travmatize olmadan, doğum eylemi tamamlanmalıdır. Bebek başı bu ihtiyaca tam cevap veren yapıda yaratılmıştır. Kemikler arasındaki 'Fontanel'lerle esneklik temin edilmiştir.

Bebeğin güvenli bir şekilde dünyaya gelebilmesi için pek çok şartın senkronize bir tarzda gerçekleştirilmesi şarttır:

- Situs, (En uygun duruş pozisyonu alması)
- Prezantasyon, (Doğum kanalına önde giren fetüs kısmının ideal pozisyon alması),
- Attitude (Prezentasyonda fleksiyonun yani mükemmel bükülme derecesi),
- Pozisyon (Önde gelen kısmın doğum yoluna göre konumu),
- Angajman (Önde gelen kısmın interspinöz mesafeye sağlıklı bir tarzda ulaşması),
- Rotasyon (Ayak hareketleriyle fetüsün yavaş yavaş dönmesi),

7 kardinal hareketin ahenkli ve kusursuz bir şekilde yapılması mecburidir:

1. Angajman (Bağlantı),
2. Desensus (İniş),
3. Fleksiyon (Bükülme),
4. İnternal (İç) rotasyon,
5. Ekstansiyon (Başın çıkışı),
6. Eksternal (Dış) rotasyon,
7. Ekspülsiyon (Dışarı atılma)

Kardinal hareketler kombine biçimde gerçekleştirilmelidir. Böylece fetüs başı annenin doğum kanalında problemsiz bir şekilde ilerleyebilir. Travayı (doğum) başlatan faktörü modern tıp halen açıklamaktan acizdir. Prostaglandinlerin anahtar rol oynadığı bugün için genel kabul gören teoridir.

Doğumun başlaması için uterusun uykudan uyanma zamanı gelmelidir. Hamileliğin başlangıcından sonuna kadar geçen süre içinde, uterus hem fetüs için gerekli perfüzyonu (sağlıklı kan akımı) sağlamak amacıyla yumuşak olmalı, hem de lüzumsuz tenbihlere karşı hissiz olmalıdır. Bu sessizlik ancak fetüs dış vasatta yaşama kabiliyeti kazanınca da bozulmalıdır.

Uterustaki kasılmalar, serviksi (rahim boynu) açar ve fetüsün doğum kanalına zarar vermeden problemsiz bir şekilde aşağı inmesini temin eder.

Bütün bu hadiselerin mükemmel ve sağlıklı yürüyebilmesi için birçok biokimyasal, nörojenik işlemlere ihtiyaç vardır. En mühim husus, miyometrium hücrelerinin kalsiyuma cevabı ve hücreler arası iletişiminin tesisidir.

Doğumdan hemen sonra ise bu defa miyometriumun devamlı kasılması ile anne hayatını tehdit edecek boyutta kanama olmasına mani olunur.

Dışarıdaki ortamdan habersiz bir minik canlı ve annesi bu ahenkli işlemlerin hangi safhasına ne kadar müdahale edebilir? Harikulade bir zeka en muhteşem tasarımı olan insanın doğum salonunda ana rahminden dünyaya 'Merhaba' demesini mümkün kılarken mükemmel hadiseleri her saniye ince planlar eşliğinde işlemektedir.

Anahtar kelimeler: Doğuş, Doğum manevraları, Mucize, Bebek, Ana rahmi.

ABSTRACT

Moment of birth:

Every second there is an increase of 2 people in the world. Approximately 3 people die and 5 babies are born every second. (In 2022, 1 million 35 thousand 795 babies were born in Türkiye and 140 million babies all over the world). The story of the birth of the most magnificently designed human being ever created begins with him clinging to his mother's uterine wall (womb) as a fetus. The 280-day journey is completed with the end of intrauterine life and birth, and a step into a new world is taken with a scream (first breath).

Various and difficult stages are experienced at the time of birth. Basic calculations for this are given. As those who read these lines have once experienced, many miraculous examples of design are exhibited in the general development stage.

When the four parts of birth (shortening and opening of the cervix, bursting and birth, birth of the placenta (halas) and healing of the mother and her baby) are functioning properly, serious intensities resulting from birth can occur (approximately 500,000 deaths and serious problems for seven million women every year). There are important preparations for the difficult process to proceed smoothly. The internal ocean (Amniotic Fluid) prevents the newborn from loosening up in the uterus during birth and lubricates the path of birth companions, preventing them from going out easily in a sterile environment.

In order for a healthy birth to occur, the birth must first be completed without traumatizing the information in the birth canal, which resembles a parabola. The baby head has been created with a structure that fully meets this need.

Flexibility is provided by 'Fontanel's' between the bones.

In order for the baby to be born safely, many conditions must be fulfilled in a synchronized manner:

- The most appropriate posture (Situs),
- The healthy presentation (the part of the fetus that enters the birth canal first),
- Attitude (the degree of flexion in presentation),
- Position (the part of the leading part during birth).
- Position relative to the path),
- Engagement (the leading part reaches the interspinous distance),

Gradual rotation of the fetus with foot movements, 7 cardinal movements: (Engagement, descent, flexion, internal rotation, extension (exit of the head), external rotation), expulsion must be done harmoniously and flawlessly.

Cardinal movements must occur in a combined manner. Thus, the fetal head can move forward in the mother's birth canal without any problems. Modern medicine is still unable to explain the factor that initiates labor (birth). Today, it is generally accepted that prostaglandins play a key role In order for labor to begin, the uterus must wake up from sleep. During the period from the

beginning to the end of pregnancy, the uterus should be soft to provide the necessary perfusion for the fetus and should be insensitive to unnecessary stimuli. This numbness should only disappear when the fetus gains the ability to survive in the external environment.

Contractions in the uterus open the cervix and allow the fetus to descend without damaging the birth canal. The response of myometrium cells to calcium and intercellular communication are established and thus birth begins. Immediately after birth, this time, the continuous contraction of the myometrium prevents bleeding that could threaten the life of the mother.

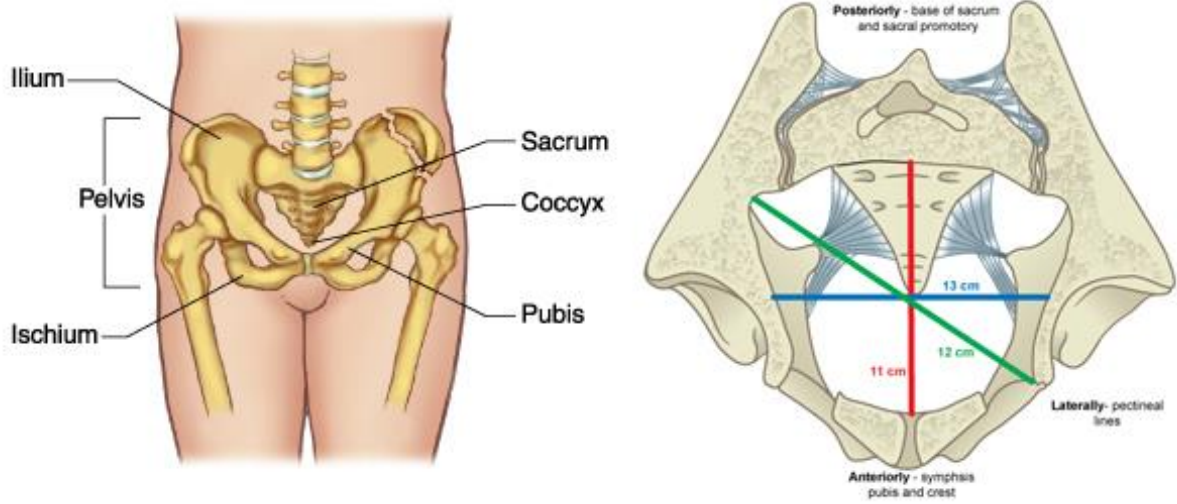
How does a baby who hasn't been born yet decide which position is appropriate? How does it detect that it is time to give birth? Is it possible for its to exhibit conscious behavior, to act with its own will, and to exhibit these wonderful behaviors without the inspiration of Divine power? Who controls when the time for 'birth' comes? Who triggers the mechanism that we will call the 'miracle of birth'? Who determines the ideal moment to go out? Who checks and informs us that the eyes are ready to see, the lungs are ready to breathe, the joints are fully completed, and the brain is fully formed? How much can a tiny creature and its mother, unaware of the outside environment, intervene in which phase of these harmonious processes?

From the first day, the mother is deprived of the opportunity to intervene in even a single phase of her body's functioning. A magnificent intelligence manages many physiological, biochemical and pharmacological events secretly, just like an orchestra conductor. There may be a Being with Infinite Knowledge and Power who pulls the trigger on subtle plans and programs, who creates humans from nothing, who knows every moment of life, who prepares a wonderful miraculous food like breast milk as soon as they are born, who can control everything at any time.

Keywords: Birth, Birth maneuvers, Miracle, Newborn, Uterus.

GİRİŞ

Doğum anne açısından hem fiziksel ve hem de bilhassa psikolojik bir hadisedir. Bebek açısından anneye mukayeseye göre çok daha güç, enteresan, mucizevi ve karmaşık gözükmektedir. Bebek dünyaya gelmek için çok sayıda maniaları aşmak, dolambaçlı bir kanalda güçlü merhalelerden geçmek, büyük mücadeleler vermek mecburiyetindedir. Doğum kanalının kemik yapısındaki sert yapısının her seviyedeki oynamaz, sabit mesafelerine kendi kafa çapını uyumlu hale getirebilmek için çok ehemmiyetli, kritik ve güç hareketler yapmak mecburiyetindedir.

Şekil 1: Kadın pelvisi ve pelvis çapları (1)

Tereyağından kıl çeker gibi basit bir hal bahis mevzuu olmadığı gibi, trampleden atlar, tırabzandan kayar gibi bir kolaylık ta asla söz konusu değildir. Doğum kanalında ilerlerken karşılaştığı dirençler ile başa çıkmak maksadıyla pozisyon değişiklikleri şarttır. Doğumların % 40' ında fetüs leğen kemiğine pelvise sol, % 20 sağ oksiput posterior pozisyonda girer. Oksiput anterior pozisyonlarda baş pelvise 45 derecelik rotasyonla öne doğru dönerek oksiput ile girer ya da bunu daha sonra yapar. Doğum eylemi her iki giriş şeklinde de aynı mekanizmayı tatbik eder (2).

Fetal baş değişiklikleri

Kaput suksadeneum.

Verteks (baş ile) gelişlerde başta doğumun itici güçlerinin sonucunda meydana gelir. Tam açılma olmadan fetal saçlı derideki ödem halidir.

Molding. Kafa kemikleri birbirine yaklaşır. Suboksipito-bregmatik çap kısalır. Mento-vertikal çap uzar.

Başın bu şekil değiştirme durumu doğum şekli açısından önem taşır. Genellikle doğumdan sonra düzelir, bebekte bir kalıcı sekel bırakmaz.

Doğumun kardinal (esas) hareketleri

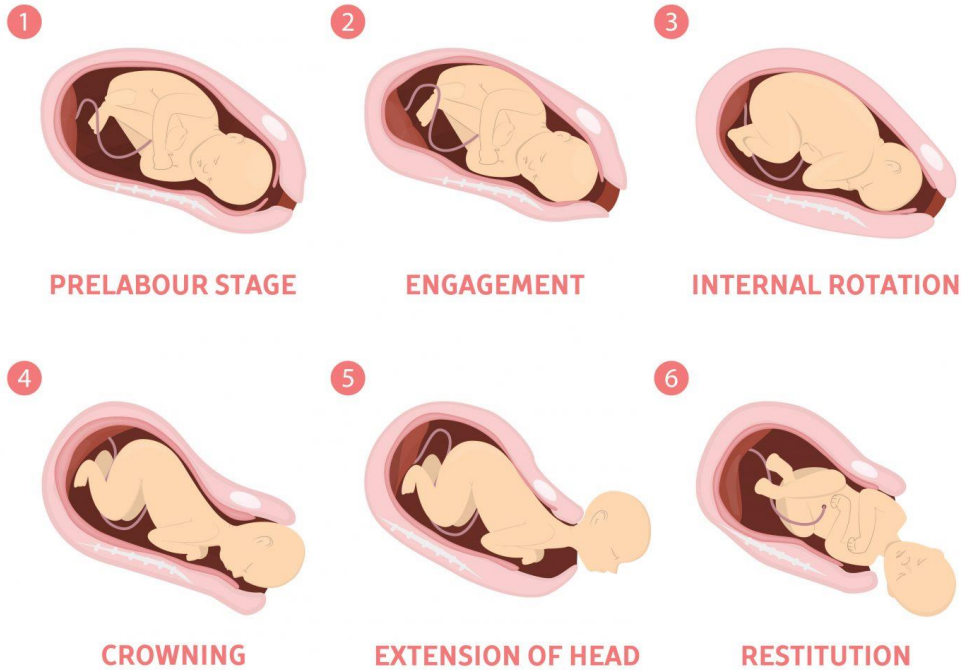
Doğum başlamadan önce bebeğin kafası rahim içinde ve kemik yapının dışındadır. Bir başka ifadeyle bebeğin kafası amnion sıvısı içinde yüzmektedir. Böyle bir durumda doğum sancıları başlasa bile bebeğin doğması mümkün değildir. Bebeğin kafası yukarıdayken su kesesi açıldığında kenardan kordon sarkabilir (oldukça tehlikeli ve müdahale gerektirebilecek bir durum). Bebeğin problemsiz bir şekilde doğabilmesi için başın aşağıya, kemik yapı içine girmesi için mühim hareketlere ihtiyaç vardır. Ne anne namzedinin ne de doğumu takip edip doğum hadisesini idare edecek hekim veya ebenin maalesef bu hareketler üzerinde müdahalesi olamamaktadır. Kardinal hareketlerin tek mesulü yolcudur (Doğacak bebek).

Bu hareketler kombine şekilde gerçekleşir: İniş ve öne eğilme (fleksiyon) birlikte ilerler. Öne eğilme (fleksiyon), iç (internal) ve dış (eksternal) dönüşler (rotasyon) genellikle pasif olarak gerçekleşir. İniş ise üç farklı güç veya bunların birleşimi ile olur:

1. Rahim adalelerininin kasılmasıyla (Uterin kontraksiyonlarla myometriyumun) makata baskı yapması,
2. Annenin karın (abdominal) kaslarının aşağı ittirici gücü,
3. Fetüsün gerilme (ekstansiyonu) ve uzaması

Leğen kemiğine girişte (pelvik girime) fetüs biparietal çap ile girer. Öne eğilme (fleksiyon) sonrası en uygun çap ile yoluna devam eder. Başın içe dönüşü (internal rotasyonuna) orta leğen kemiğinde (pelviste) başlamasının sebebi, leğen kemiğin (pelvisin) en dar yerinin burası olmasıdır (3). İnişin arka planında ise muazzam bir 'Kudret Güç' etkin müessir rol oynamaktadır.

STAGES OF BIRTH IN VAGINAL DELIVERY

Şekil 2. Doğum eyleminde bebeğin aşağı inme süreci (4)

Birinci hareket: Bağlanma (Angajman)

Angajman kelime anlamıyla 'bağlanmak' demektir. Doğum bilimi açısından bakıldığında ise bebeğin başının en geniş yan çapının kemik çatı girimini geçmesini ifade eder. Doğumun ilk hareketi angajmandır. Bebeğin iki yandan gelen kafa kemikleri ortada birleşir (sagital sütür). *Normal bir angajmanda sagital sütür tam ortada ve paralel olmalıdır.* Böyle bir durumda başın sinklitik olduğundan söz edilir. Paralellik yoksa meydana gelen durum asinklitizmdir. (Bebek başı doğum

kanalına girdiğinde kafası hafif yana doğru eğik olup sagittal sütür tam ortada değil de ön ya da arkada). Yani bir uyumsuzluk bahis mevzuu olup, doğum kanalında duraklama, engellenme gibi problemler sebebiyle doğum komplikasyonlarına yol açılabilmektedir. Doğumun ilerleyişi sırasında bu durum düzelebilir. Şayet düzelmezse bebek doğum kanalında ilerleyemez ve doğuş vetiresi uzayabilir. Böyle bir durumda baş-pelvis uygunsuzluğu sebebiyle doğumun önünde mekanik bir engel ortaya çıkabilir.

İkinci hareket: İniş (Desensus)

Normal doğumun ikinci esas hareketi bebeğin doğum kanalı içinde aşağıya doğru ilerlemesidir. Bu iniş 'desensus' olarak adlandırılır. *Fetal iniş tek bir hareket olmayıp doğumun ikinci devresi esnasınca devam eden bir sürekliliktir.* Her kadının leğen kemiği, (pelvisi) şekil olarak ideal formda olamayabilmektedir. Jinekoid olarak ta isimlendirilen kadın tipi şekil doğum için en müsait pelvis şeklidir. Jinekoid bir pelviste girimin ön arka çapı, enine olan çaptan daha kısadır. Bu sebeple bebek başı angaje olurken pelvise kafatasının (kafasının) enine çapıyla girer. Yani bebeğin yüzü annenin sağına ya da soluna gelecek şekildedir. Doğum ilerlerken iniş devam eder ve bebeğin doğum yolunda bulunduğu yer muayeneler sırasında değerlendirilir. *Doğum kanalının orta noktası her iki yanda dikensi çıkıntıların bulunduğu bölümdür.* Bebeğin kafası bu seviyeye geldiğinde sıfır noktasında olarak tarif edilir. Bu noktanın üstünde -1, -2, -3 altında ise +1, +2, +3 noktaları vardır. Önde gelen kısım 0 noktasına ulaştığında genelde başın en geniş çapı da leğen kemiği (pelvis) girimindedir ve angajman gerçekleşmiştir. Fetal baş, doğum kanalında ilerledikçe geçici olarak şekil değiştirebilir (daha uzun veya koni şeklinde olabilir). Bu değişikliğe 'kalıplanma' denir ve ilk doğumunu yapan kadınlarda çok daha barizdir. Bebeğin kafa derisinde meydana gelen ödem (bos) bebeğin kafa derisi ile kemik yapılar arasında 2-3 santimetre fark olabilir ve aslında kafa angaje olmadığı halde muayenede angaje gibi hissedilebilir.

Üçüncü hareket: Fleksiyon (Bükülme)

Doğumun üçüncü esas hareketi fleksiyondur. Fleksiyon bebeğin kafasını önüne doğru eğmesidir. Rahim kasılmaları ve bebeğin aşağı doğru itilmesi sırasında karşılaştığı yumuşak doku direnci ile sanki zeki bir hareketle kafasını öne doğru eğer ve çenesini göğsüne yaklaştırır.

Bu akıllı davranış sayesinde bebeğin kafasının en küçük çapı olan ense kökü ile alını arasındaki en uygun düzlemle pelvis içine girer.

Dördüncü hareket: İnternal (İç) rotasyon

Doğumun dördüncü esas hareketi internal rotasyondur. Uzun veya vücut kısmının uzun eksen boyunca içe doğru dönmesidir. Burada bebek kafasını yandan öne doğru çevirmeye başlar. *Internal rotasyonun amacı kafanın en küçük çapını pelvisin en küçük çapına uydurmaktır.* Dikensi çıkıntıları arası çap pelvisin en küçük çapıdır. Bu nedenle bebek kafasını buraya uydurabilmek için yüzünü içeri doğru çevirmek zorundadır. Öte yandan pelvis giriminin eni boyundan büyükken çıkımda tam tersi söz konusudur ve ön arka çap enine olan çaptan daha büyüktür. *Bu durum internal rotasyon*

gerekliliğinin bir başka nedenidir. Çok küçük fetüsler dışında doğum için şarttır. Bebek kafasını çevirirken bunu genelde yüzü arkaya gelecek şekilde yapar. Eğer yüz öne doğru dönerse occiput posterior durumu söz konusu olur. Yani bebeğin kafatasının en arkasındaki kemik annenin kuyruk sokumunun hemen önündedir. Böyle bir doğum için durum zorluk çıkarabilmektedir.

Beşinci hareket: Ekstansiyon (Gerilme, fleksiyon yani bükülmenin tam tersi)

Başın yukarıya doğru kaldırılmasıdır. *Böylece gerilme ile açının büyümesi temin edilir.* Bebek çenesini göğsünden uzaklaştırmaktadır. Taçlanma gerçekleşip bebek doğmaya hazırlandığında boynunun hemen arkasında yer alan annenin kemiğinden kurtulmasının tek kolay yolu budur. Ekstansiyon hareketi sırasında bebeğin önce kafasının tepesi daha sonra da yüzü ve çenesi doğar. Yüzün öne doğru bakması yani yukarıda tarif edilen occiput posterior durumunda bebeğin rahatlıkla doğamayacağı kesindir (Uzman desteği şart).

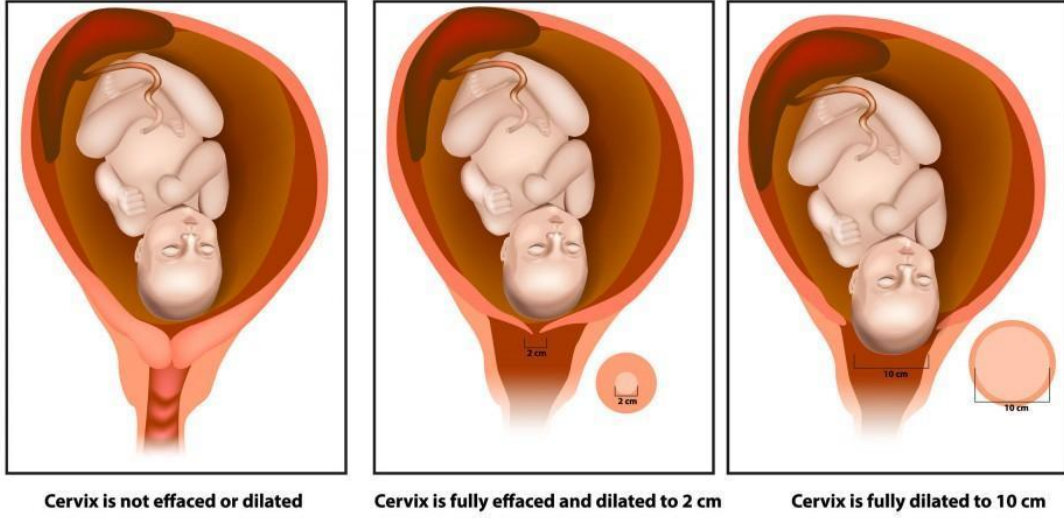
Altıncı hareket: Eksternal (Dış) rotasyon

Uzvuun veya vücut kısmının uzun eksen boyunca dışa doğru dönmesidir. Bebeğin başı doğduktan sonra doğum fiilinde kısa bir duraklama olur. Yüz arkaya doğru bakmaktadır. Bu şekilde iş kolaylaşır. Omuzların da rahatlıkla doğabilmesi için yüzün ya sağa ya da sola doğru bakması gereklidir. Bebeğin başını yana çevirmesi eksternal (dış) rotasyondur. Çoğu zaman bu dönüşü bebeğin kendisi değil doktor veya ebe yapar. *Bu safhada en tehlikeli durum omuz takılmasıdır.* Başın doğumunu takiben omuzlarının doğması için alan yeterli olmadığında omuz önde annenin iki kemiğinin birleşim alanı olan simfizide takılabilir. Eylem bu noktada iyi yönetilmediğinde can sıkıcı kötü sonuçlar (komplikasyonlar) gelişebilmektedir. Bu durum genelde iri bebeklerde ortaya çıkmakla birlikte annenin kemik çatısına bağlı olarak nadiren küçük bebeklerde de görülebilir. Omuzu takılan bebeklerde köprücük kemiği kırılabilir, koltuk altından geçen sinirler zedelenebilir ya da boyun kasları içinde kanama olabilir. Bu durumlar nadiren kalıcı hasara neden olup kendiliklerinden ya da bazı tedavilerin yardımıyla düzelmektedir.

Yedinci hareket Ekspulsiyon (Bebekğin rahim dışına atılması)

Ekspulsiyon safhası Servikal (Rahim boynu) silinmesi ile dilatasyonun (Tam bir genişleme ile 1 mm.lik rahim ağzı açıklığının 150 misli büyüyerek bebek kafasının rahatlıkla çıkabileceği genişliğe (Takriben 150 mm) tamamlanması ile başlar; bebeğin doğumu ile neticelenir. *Doğumun son kardinal hareketi olan ekspulsiyonla bebeğin rahim dışına atılması temin edilir.*

CERVICAL EFFACEMENT AND DILATATION DURING LABOR

Şekil 3: Serviksin silinmesi ve genişlemesi (5)

Doktorun veya ebeinin rolü

Eksternal rotasyon gerçekleştiikten sonra doktor veya ebe büyük bir özen (ihtimam) ve dikkatle ve çok hassas ve nazik hareketlerle önce bebeği aşağıya doğru çekerek öndeki omuzu doğurtur. Bu hareketin hemen ardından bebek yukarıya doğru kaldırılarak arkada kalan omuz da doğurtulur. Daha sonra bebek itinalı bir şekilde çekilerek gövdesi ve bacakları da doğurtulunca bebeğin doğumu gerçekleşmiş olur ve doğumun ikinci devresi sona erer. Bu safhada bebeğin kendi akciğerleri devreye sokularak sanki kendi işini kendi görmüşçesine, ana rahmindeki 280 günlük yolculukta mecbur olduğu anne teneffüsünden kurtulup ilk ağlama ile sesini duyurmaktadır: 'Merhaba Dünya!' (6).

Şekil 4. Ön omzun doğurtulması (7)

Bebeğin kardinal hareketleri bağımsız olmayıp birbiri ile iç içe geçmiş halde, bir devamlılık takip edecek tarzdadır.

Bütün bu koordineli hareketlerin gayesi bebeğin fevkalade manialarla dolu (girinti ve çıkıntılar) kanaldan problemsiz bir şekilde suhuletle geçmesini temin etmek içindir. Doğumların çok büyük bir kısmında bu safhalar problemle karşılaşmadan aşılabilinmektedir. Normal doğum elbette kainatta *bebeğin hakiki sahibi Yaratıcı' nın* muhteşem mucizelerinden birisidir.

Doğumun gerçekleşmesinde dört ana unsur:

1. İtici güç
2. Doğum kanalı
3. Fetüs
4. Anne psikolojisi

Bu dört unsur tam bir uyum (ahenk) içinde birbirini tamamlarsa huzurlu ve sağlıklı bir doğum gerçekleşecektir (8).

Rahim adalesi (Myometrium)

Myosit adlı düz kas hücrelerinden meydana getirilmiştir. Myositleri kollajen ve elastin kuşatmıştır. Myometriumdaki iyon kanalları (Na, K, Clor) kalsiyumu hücre içine davet eder. Alfa reseptör uyarımı oksitosin östrojen ve progesteron gibi hormonların birlikte tesiri bahis konusudur. *Doğum başladıktan sonra düzenli kasılmalar yerleşir.* Tüplerin rahime (uterusa) yapıştığı cornu denilen iki köşede pacemaker adlı elektriksel kasılmayı temin edecek iki merkezden eş zamanlı olarak kasılmalar başlatılır. Rahim boynunun (serviks) yumuşamasında proteolitik ferment artması, ve kollajen oranının azalması çok değerlidir. Prostaglandinlerin katkısı ise doğumda çok kıymetlidir.

Normal doğumun yönetimi

Dokuz ay sessiz kalan rahim (uterus) ve fetüsün içerde kalmasını temin eden serviks yani rahim boynu lüzumlu mesajı almayı beklemektedir. Hamileliğin sonuna doğru rahimi (uterusu) sessiz tutan baskılayıcı mekanizma yavaş yavaş tesirini kaybeder. Doğum ilerledikçe servikal silinme ve açılma itici gücün de tesiriyle bebeği dışarı atacaktır. Komplike olmamış doğumlarda membran intakt (salim, yırtılmamış), servikal açıklık 4 cm'nin altındaysa hamile sancı ünitesinde 2 saat eksternal monitör ile takip edilir. Rahimdeki kasılmalar (kontraksiyonlar) devam ediyor veya açıklık ilerliyor ise gerçek doğum kabul edilir. Değilse hasta taburcu edilir. Latent fazda antepartum riski olmayan ve güven verici fetal durumunda bekleme tavsiye edilir. Risk faktörü olan hamile de birinci evrede 15, ikinci evrede 5 dakikada bir kalp atımı takip edilir. Devamlı elektronik monitörizasyon yapılıyorsa yine birinci evrede 15 ikinci evrede 5 dakikada bir trase değerlendirilir. Birinci evrede ateş, kan basıncı, nabız 4 saatte bir kontrol edilir.

Eğer uzamış membran yırtılması veya ilk başvuruda ateş var ise, saatlik takip önemlidir. Birinci evrede servikal açıklığın değerlendirilmesi 2 saatte bir yapılabilir. Doğumun ikinci evresinde ıkınma genelde kendiliğinden ve refleks olarak gelişir. Bu evrede kontraksiyondan sonra ıkınma tavsiye

edilmez. İkinci evre için herhangi bir maternal pozisyon ciddi avantaj oluşturmadığından şart değildir. Annenin rahatı ön plandadır. Uygun maternal fetal monitörizasyon yapılması önemlidir. Doğumun aktif yönetimi aminotomi ve yüksek doz oksitosin tatbikatını ihtiva eder. İlk çalışmalar doğumun aktif yönetiminin sezaryen oranında azalma sağlandığını söylese de sonraki çalışmalar bunu ispatlamamaktadır. Tek faydası doğuma giden sürede sağlanan kısalmadır. Aminotomiyle mekonyumla boyalı amnion sıvısı erkenden fark edilir ve monitörizasyon açısından imkan sağlar ancak kordon sarkması ve enfeksiyon gibi riskleri de vardır.

Doğum vaktinin geldiğini anlamak

Öyle bir an gelir ki, anne ve çocuk organizmasında eş zamanlı olarak zorlu faaliyetin başlama zili çalar. Doğumun yaşandığı bu zaman dilimine 'travay' denilmektedir. Doğuş hadisesinin başlaması için rahmin (uterus) uykudan uyanma zamanı gelmelidir. Travayı başlatan olayların altında yatan nedeni açıklayacak çeşitli varsayımlar formüle edilebilir. Genel olarak *prostaglandinlerin* anahtar rolü oynadığı görüşü kabul görmektedir. Kasılmaların başlamasından önceki, prostoglandin formasyon hızını düzenleyen mekanizma ise halen anlaşılmamıştır.

Görünmeyen Harikulade bir zeka, birçok fizyolojik, biyokimyasal ve farmakolojik olayı tıpkı bir orkestra şefi gibi idare etmektedir.

Doğumun en bariz belirtisi güçlü, tekrarlayan rahim kasılmaları yani hissedilen sancılardır. Kasılmadaki ağrı, çok güçlü adet kramplarına benzer bir his olarak tarif edilmiştir.

Taçlanma yoğun bir esneme ve yanma olarak tecrübe edilebilir. Uterus kası (miyometrium) kasılmaya başlayınca rahim boynu (serviks) yumuşar. Oksitosin, prostaglandin, endotelin 1 gibi maddeler kasılmaya yardımcıdır. Doğumun başladığını anlatan bir belirti de, "su kırılması" olarak adlandırılan bebeği saran zarların yırtılmasıdır. Hamilelikte bebek sıvı dolu bir keseyle çevrilidir. Kese genellikle doğumun başlangıcında yırtılır. Sıvı berrak, açık sarı renktedir. Doğum başlamadan önce kesenin delinmesine 'erken membran yırtılması' denir (9).

Doğumun safhaları:

Faz 1: Uterin sessizlik

Uterus sessizdir.

Uterus kası bu dönemde hamileliğin sonuna kadar ağırlı uyaranlara cevapsız durumdadır. Düşük şiddette (rahim boynunda) açılmaya sebep olmayacak hafif kasılmalar (Braxton -Hicks kontraksiyonları) antrenman vasfında, adeta yavaş yavaş doğuma hazırlamaktadır. Tüm hamilelik süresinin %95'i bu evrede geçer.

İlk 36-38. gebelik haftasına dek sessizlik korunur. Böylece erken doğuma mani olunur. *Bu evrenin hakim hormonu progesteron*, prostaglandin üretimini azaltarak hücreler arası bileşkelerin baskınlığını engelleyerek ve oksitosin salınımını ifrazını durdurarak (inhibe ederek) sessizliği temin eder. Gebeliğin sonuna doğru östrojen oranı ve progesteron reseptörleri uterusu azalırken oksitosin

reseptörleri artar. Maternal serum oksitosin seviyeleri doğum eylemi başlamadan artmaz. Bu sebeple eylemin başlamasında oksitosin tetikleyici değildir.

Progesteron seviyesinde azalma tüm kadınlarda doğum eylemi başlangıcında görülmemektedir. Östrojenin esas imalat yeri plasentadır. Hücreler arası iletişim ve kalsiyum kanalları ile oksitosin reseptörleri arttırılır. Relaksin başta 'corpus lutein' sonra plasentadan imal edilen aktiviteyi baskılayan bir peptid hormondur. Oksitonin ve noradrenalin gibi rahimi (uterin) uyarıcı (tenbih edicilerin) etkilerini bastırır, pelvik bağları (ligamanları) gevşetirler. Aktivin A ve Folistatin desidua ve plasentada imal edilir. Folistatin aktinin etkisini baskılar ki aktivin HCG ve progesteron ve östrojen sentezini artırmanın yanı sıra relaksin salınımını da arttırır. Gebeliğin son haftalarında bariz bir kortikotropin serbestleştirici hormon (CRH) artışı olur. Bunun neticesinde kortizon ifrazı ve adrenal androjen öncülerinin ifrazı artar. Bu androjenik öncüler östrojene çevrilir. Östrojen seviyelerinin artması myometrial hücreler arası iletişim kanalları ve oksitosin reseptörlerinde artışa imkan tanır. Hamilelik büyüdükçe fetüsün hipotalamus-hipofiz- adrenal aksı olgunlaşır (10).

Etkili faktörler:

- Prostosiklin
- Relaksin
- PGHD
- Nitrik Oksit
- hCG
- CRH

Faz 2: Aktivasyon fazı (Doğuma hazırlık)

Doğuma hazırlık devresidir. *Rahimde sessizlik sona erip uyanma dönemi başlamaktadır.* Doğumun son haftalarındaki bazı değişiklikleri içine alır. Gebeliğin son 6-8 haftasında hareketlilik başlar. Rahim adelesi ve rahim boynu (Myometrium ve serviks) bu fazda doğuma hazırlanır. Kasılmayı kontrol eden proteinlerde artış görülür. Rahmin adele hücrelerinde (Myometrial hücrelerde) oksitosin reseptörleri artar. Servikal olgunlaşma görülür.

Angajman bu devrede olabilir.

Rahim boyununun (servikal) olgunlaşmasında etkili hormon *prostaglandinler*dir. 10 dakikada 40 mm civa basıncı seviyesinde üç kontraksiyon, artık doğum fiilinin başladığı manasına gelmektedir. Doğumun başladığının en kesin belirtisi ağrıların servikal dilatasyon (Rahim boynunda genişleme, bebeğin çıkacağı büyüklüğe ulaşması) yapmasıdır. ***Doğumun başlamasına bebeğin ve plasentanın da katkısı olmaktadır.***

Östrojen hormonunun kontrolü ön plandadır.

Etkili faktörler:

- Progesteron
- Uterin gerilme
- Gap junction (kavşak) reseptörleri
- Relaksin
- Hyaluronik asit
- Proteoglikandaki değişiklikler
- Fetal sinyaller (SPA; CRH)
- Prostaglandinler
- Kortizol

Faz 3: Stimülasyon (Uyarılma) fazı.

Üç dönemi vardır:

Birinci dönem: Üçe ayrılır: Latent (gizli) faz, Aktif faz, Plasentanın doğumu.

Prostaglandinler; bu dönemde esas rolü oynayan hormonlardır. Latent faz hastanın düzenli ağrı hissetmesi ile başlar. Çoğunlukla rahim boynunda (servikste) 4 cm. açılma olur. Uzamış latent faz ilk doğumunu yapanlarda 20 saat, daha önce doğum yapmış olanlarda 14 saatten uzun sürmeye denilmektedir. Aşırı sakinleştirici (sedasyon) verilmiş kadınların %85'i zaman içinde aktif doğuma girecektir. Aktif faz, aktif doğum ağırları ile beraber 4-6 cm. servikal açıklığa ulaşılır. Ortalama süre 4,9 saat, maksimum 11,7 saattir. Maksimum iniş maksimum tepe fazında olup açılma da bu fazda hızlıdır. Aktif faz sedasyondan etkilenmez. İniş aktif dilatasyonun sonlarına doğru gelişir ve ilk doğumunu yapacaklarda 7-8 cm. den sonra başlar. 8 cm. den sonra hızlanır.

İkinci dönem.

Servikal silinme ve açılmanın 10 cm. olmasından fetüsün çıkışına kadar geçen dönemdir. İlk defa doğuracaklarda 50, daha evvelden doğum yapmış olanlarda ise 20 dakikadır. *En büyük güç annenin ıkmmasıdır.* Birinci evrede annenin ıkmması dilatasyona katkıda bulunmaz; aksine bu devrede ıkmması istenmez. Beden kitle indeksinin fazla olması ikinci dönemi etkilemez. *Fetal kardinal hareketler bu fazda gerçekleşir.* Kontraksiyonlar, (özellikle sağ) tüpün proksimal ucuna yakın bir yerden başlayıp tüm rahime (uterusa) yayılır. Bu durum sedasyon ve anestezi ile değiştirilemez. **Ferguson refleksi** adı verilen bir mekanizma ile, serviks açılınca uterus kasılması temin edilip içindeki misafirin dışarı çıkarılması kolaylaştırılır.

Üçüncü dönem

Fetüsün çıkışından sonra başlar ve plasentanın rahimden ayrılışı ile (halasıyla) sonlanır. *Rahim içi basıncın doğum fiili boyunca en yüksek olduğu evredir.* 30 dakikaya kadar normaldir. Hala ayrılmadıysa elle ayırma (halas) yapılır. Kordon 4-5 cm. uzaktan kesilir. Doğum sonu kanamayı azaltmak rahim toplayıcı ilaçlar hazır edilir. Dünya sağlık organizasyonu bu maksatla oksitosin kullanımını tavsiye etmektedir (11).

Etkili faktörler:

- Oksitosin
- Relaksin
- CRH
- İnflamatuvar hücre aktivasyonu

Faz 4: İnvölüsyon fazı (Anne ve bebeğin doğum sonrası iyileşme zamanı).

Uterusun hamilelik öncesi şekline dönmesi, servikal tamir ve emzirmeyi içine alır. **Oksitosin** ön planda tesirlidir.

Emzirme ile oksitosin artar. Uterus hamilelik öncesi durumuna 6 haftalık sürede yavaş yavaş dönecektir (12).

Etkili faktörler:

- İnflamatuvar hücre aktivasyonu

Doğumu takip eden ilk saatte rahim adeleleri (myometrium) kasılır ve damarlarda tromboz olur (13).

SONUÇ

Her sene, milyonlarca bebek doğarken, hamilelik ve doğum sebebiyle de maalesef bir çok istenmeyen kötü sonuçlar (komplikasyon) meydana gelmekte ve ne yazık ki 500.000 kadar ölüm, yedi milyon kadının ciddi uzun vadeli meseleler yaşaması, 50 milyon kadının (çoğu gelişmekte olan ülkelerde) doğum sonrasında menfi sağlık problemleriyle baş başa kalması bahis mevzuu olabilmektedir. Annede doğumun engellenmesi, doğum sonu kanaması, eklampsi (yüksek tansiyonun ön planda olduğu ciddi bir hamilelik hastalığı) ve doğum sonu enfeksiyonu gibi komplikasyonlar meydana gelebilmektedir. Bebeğe doğumda oksijen eksikliği (asfiksi), doğum travması ve düşük ağırlıklı bebek (prematürite) gibi çok ciddi sonuçlar görülebilmektedir. Henüz dünyaya gelmemiş bir bebek hangi pozisyonun uygun olduğuna nasıl karar vermektedir? Doğum zamanının geldiğini, nasıl tespit etmektedir? Şuurlu davranışlar sergilemesi, kendi iradesi ile hareket etmesi, İlahi kudretin ilhamı olmadan bu harikulade davranışları sergileyebilmesi mümkün müdür? 'Doğum' vaktinin geldiğini kim kontrol etmektedir? 'Doğuş mucizesi' olarak adlandıracağımız mekanizmayı tetikleyen kimdir? İdeal dışarı çıkış anını kim tespit etmektedir? Gözlerin görmeye, akciğerlerin nefes almaya hazır olduğunu, eklemlerin eksiksizce tamamlandığını, beynin tam olarak teşekkül ettiğini kim kontrol edip haber vermektedir? *Anne ilk andan itibaren vücudundaki işleyişin tek bir safhasına bile müdahale imkânından mahrumdur.*

Muhteşem bir zekâ, birçok fizyolojik, biyokimyasal ve farmakolojik olayı tıpkı bir orkestra şefi gibi gizlilikle ve harikulade bir tarzda idare etmektedir.

İnce plan ve programların tetiğini çeken, insanı hiç yoktan var eden, hayatın her anını bilen, doğar doğmaz anne sütü gibi muhteşem bir mucizevî besini de hazır eden, her şeye, her an hükmedebilen, Sonsuz bir İlim, (ve) Kudret ve Hikmet sahibi Bir Zat olabilir.

KAYNAKLAR

1. <https://www.esraesimbuyukbayrak.com/vajinal-dogum/>
2. Yunus Emre Purut, Fedi Ercan, Kadın Doğum Board Platinum 2. Cilt, Tıp Akademisi, 2023
3. Cunningham F. G., Williams Obstetrics (24th edition New York: Mc Graw- Hill Medical, 2014
4. <https://www.shutterstock.com/tr/image-vector/stages-baby-birth-vaginal-delivery-fetus-2234352431>
5. <https://www.shutterstock.com/tr/image-vector/cervical-effacement-dilatation-during-labor-1332899159>
6. Rabia Merve Palalıoğlu, ANNE-BEBEK, ANNE SÜTÜ, İstanbul Tıp Kitabevleri, 2023
7. <https://www.drhasanserdaroglu.com/normal-vajinal-dogumun-evreleri/>
8. Ahmet Akın Sivaslıoğlu, Jinekoloji ve Obstetrik, İstanbul Tıp Kitabevleri, 2020
9. Graham, J. M., Jr., & Kumar, A. (2006). Diagnosis and management of extensive vertex birth molding. Clin Pediatr (Pila) 45(7), 672-678. Doi:10.1177/0009922806291023
10. House, M. Kaplan, D. L., & Socrate, S. (2009). Relationships between mechanical properties and extracellular matrix constituents of the cervical stroma during pregnancy. Semin Perinatol, 33(5), 300-307. doi:10.1053/j.semperi.2009.06.002
11. Kilpatric, S. J., & laros, R. K. Jr. (1989). Charecteristics of normal labor. Obst Gynecol, 74(1), 85-87.
12. ACOG Practice Bulletin No. 107: Induction of labor. (2009). Obstet Gynecol, 114(2 Pt 1), 386-397. Doi: 10. 1097/AOG. 0b013e3181b48ef5.
13. Ethem Serdar Yalvaç, Mustafa Kara. Gebelikte Riskli Durumlar ve yaklaşımlar. Nobel Tıp Kitabevleri, 2020.

EKOLOJİK DENGİNİN MUHAFAZASINDA BİYOLOJİK BİTKİ KORUMA TEKNİKLERİNİN ÖNEMİ (*THE IMPORTANCE OF BIOLOGICAL PLANT PROTECTION TECHNIQUES IN MAINTAINING ECOLOGICAL BALANCE*)

Hasan KILIÇ

Prof. Dr., Bingöl Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümü, Bingöl, Türkiye
Prof. Dr., Bingöl University Faculty of Agriculture, Department of Field Crops, Bingöl, Türkiye

E-Posta / E-Mail: kilichasan@yahoo.com.

ORCID: 0000-0002-1640-8559

ÖZET

Varlıklar bahusus zihayat alemi yaratılışa dair emirleri yerine getirmek üzere verilen vazifeleri kemal-i zevkle ifa etmektedirler. Akılları olmayan en küçük mikroskobik bir canlıdan ta gergedana kadar her canlı, emirber nefer gibi kemal-ı hikmet ve muvazene ile çalışmaktadır. İnsanoğlunun yanlış müdahalesi ile zaman zaman bozulan dengede bazı haşerat ve hastalık etmenleri zararlı duruma geçebilmektedir.

Bilhassa kültürü yapılan bitki türlerinde gerek hastalık ve gerekse haşerat zararlarını bertaraf etmek adına insanlık tarihinden beri farklı koruma metotları uygulanmış ve hala da yeni teknikler geliştirilmeye çalışılmaktadır. “Hayat bir mücadeledir, güçlü olan kazanır” batıl düsturun ilim aleminde hâkim görüş olması söz konusu tahribatı daha da teşvik etmiştir. Bitkiler aleminde aynı ekosistemde yaşayan tüm canlı türleri arasında var olan tabii denge bozulmuş, hatta bazı türlerin nesli ortadan kalkarken bazı türler dengesiz çoğalarak müstevli duruma gelmiştir.

Tevhidi bakış, hadiseleri bir faile ve O'nun ortağı olmayan kudretine delil göstermek suretiyle yorumlarken, felsefi bakış açısı ise tabiat, tesadüf ve sebeplere müessiriyeti verir. Bu suretle bir ilahî inkâr etmekle sonsuz ilahları kabul etmeye mecbur olmaktadır. Ancak insanoğlunun hakikati arama gayreti geç de olsa müspet neticeler verebilmektedir. Muvazenenin bozulduğunu gören hakikate muhtaç ilim camiasında bu suretle meydana gelen tahribatı azaltma ve çevreye zarar vermeyen yeni teknikleri geliştirmede farklı ihtisas alanları ortaya çıkmıştır. Bu gayeye hizmet eden organik tarım, iyi tarım, entegre zararlı yönetimi ve biyolojik bitki koruma sitemleri bunlardan bazılarıdır. Araştırmacılar dengeyi bozmadan hastalık ve zararlıları kontrol altına almada predatör, parazitoid ve entopmamotojenler bu gaye ile başarılı bir şekilde kullanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bitki türleri, Biyolojik kontrol sistemi, Ekolojik denge.

ABSTRACT

Beings, especially the living world, perform their duties assigned to fulfil the created orders with utmost pleasure. Every living creature, from the smallest, mindless creature to the rhinoceros, works with perfect wisdom and balance, like an obedient soldier. Some pests and disease factors can become harmful in the balance that is disrupted from time to time due to wrong intervention of human beings.

It may seem devoid of wisdom on the surface to have a pest infest a plant when viewed only in terms of its benefit and harm. However, when the balance of the ecosystem and the thousands of wisdoms directed towards the Creator are taken into consideration, the degree of its value can be understood. The fact that the superstitious motto “Life is a struggle, the strong one wins” is the dominant view in the scientific world has further encouraged the destruction. The natural balance between all living species living in the same ecosystem in the plant kingdom has been disrupted, and some species have even become extinct, while some species have multiplied uncontrollably, leading to dominance.

However, “since prophethood, the affirmation of Divine unity, and belief all look to unity, the hereafter, and Divinity, they see truth and reality in accordance with those”. While philosophers and scientists look to multiplicity, causes, and nature, and see in accordance with them. Seeing that the balance is disrupted, various specialized fields have emerged in the scientific community in need of truth to reduce the damage caused by this and to develop new techniques that do not harm the environment. Organic agriculture, good agriculture, integrated pest management and biological plant protection systems are some of these methods that serve this purpose. Researchers successfully use predators, parasitoids and entomopathogens for this purpose to control diseases and pests without disturbing the balance.

Keywords: Plant species, Biological control system, Ecological balance.

1. GİRİŞ

Zirai üretimin ana gayesi, yalnızca birim alandan yüksek verim almak olmayıp, aynı zamanda sürdürülebilir tarım tekniklerine uygun, ekolojik dengeyi, insan ve hayvan sağlığını dikkate alan mahsul yetiştirmektir. Bunu temin edebilmek için, hastalıklara genetik olarak toleranslı veya mukavim tohum ve fide kullanmak, ekimden hasada kadar uygun agronomik teknikleri uygulamanın yanında asıl olarak önemli verim kayıplarının sebebi olarak gösterilen hastalık, zararlı ve yabancı ortaların kontrolünde çevreye ve tabii dengeye zarar vermeyen metotların uygulanması ile mümkündür. Bu metotlardan biyolojik koruma yöntemi en basit ifade ile “zirai üretimde ekonomik kayıplara yol açan organizmaları kontrol etmede tabiatta bulunan başka bir organizma grubunun kullanılması” şeklinde tarif edilebilir. Bu basit tarif aynı zamanda kâinatın heyet-i mecmuasındaki

yardımlaşma, tesanüt, kucaklaşma, ihtiyaçları karşılama düsturlarından tezahür eden perde arkasında sonsuz kudret ve hikmet sahibi bir Alim-i mutlakın varlığına da şahadet eder. Bu suretle tevhibi ilmin ışığında yaratılışa muvafık koruma teknikleri ile mahsul verimi artırılabilir.

Biyolojik bitki koruma yöntemleri tarihine bakıldığında Mısır'da kuraklığın yaşandığı MÖ 1800-1900'lü yıllarda Hz. Yusuf, haşerat zararından korumak maksadıyla buğday mahsulünü 7-14 sene boyunca başağında muhafaza yöntemini tatbik etmiştir (Kılıç, 2018).

Kimyevi mücadele tatbikatları, 940'lı yıllarda sentetik pestisitlerin keşfedilmesinden sonra hızla artmış hastalık ve zararlılarla mücadelede tek kurtarıcı olarak görülerek, 1950'li yıllara kadar da uzun süreli olumsuz etkileri fark edilmeden kullanıma devam edilmiştir (Uygun ve ark. 2010). Kimyevi sentetiklerin uzun vadede çevreye yaptıkları geriye dönüşümsüz menfi tesirleri ilk olarak 1962 yılında Rachel Carson (Carson, 1962) tarafından ifade edilmiştir. Bu kitapta biyologlara, ekologlara, araştırmacılara, çevrecilere vb. birçok kesime çok önemli mesajlar verilmiştir. Ancak kimyevi sentetik ilaç üreten sektörler bu mahzurları göz ardı ederek üretime ve pazarlamaya devam etmişlerdir. Nitekim, yeşil devrimle birlikte yoğun kullanılan DDT'nin bilahare faydadan çok zararı olduğu anlaşılınca tarım alanlarında kullanımı yasaklanmaya başlandı. Bu suretle ilk olarak 1968'de Macaristan'da, 1972'de ABD ve Almanya'da, 1984'te İngiltere'de ve daha birçok devlette men' edildi. Ülkemiz de ise DDT'nin yasak kararı 1987 yılında alınmasına rağmen tamamen piyasadan kalkması 2000'li yılları bulmuştur.

Batı Avrupa ülkelerinde 1700'lü yıllardan sonra hâkim olmaya başlayan materyalist felsefi akımların etkisiyle tabiatı sınırsızca kullanma gayreti artan bir hırsla dönüşmüştür. Bunun sonucu daha sonraki yıllarda gerek içtimai ve gerekse tabiatın dengesi ile çevrenin tahribatında pek çok problem ve keşmekeşlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Halbuki kâinatta cereyan tüm hadiselerde sonsuz bir ilim, hikmet ve kudretin hükmettiğini görüyoruz. Adil ismi ile her bir mahluk o ilahi membadan kendine layık suret ve hilkatini alır. Nübüvvetin bakış açısından ve tevhitte mahrum materyalist felsefe her şeyi başıboş serseri tesadüfe havale etmek suretiyle sevk ve idare cihetine gitmektedir. Bunun üzerine bina edilen ilmi temeller ve görüşler de sağlıklı ve sürdürülebilir olmaktan uzak olmuştur. Örneğin bitkiler alemindeki zararlı olarak düşünülen organizmaların kontrolünü de bu batıl görüş üzerine bina ederek tabiat dengesinin bozulmasına zemin hazır etmiştir. Ancak toptan tahribat yapan kimyevi sentetik preparatların kullanılmasının menfi sonuçları ortaya çıkınca hakikati arama ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu suretle bilhassa kültürü tapılan bitki türlerinde kimyevi sentetikler kullanmadan hastalık ve haşeratları kontrol altına almada ilim dalları ve araştırma sahaları hızla artmıştır. Bununla beraber günümüzde biyolojik kontrol sistemlerinde kullanılacak preparatların yeterli olmaması, yaygın bir şekilde kullanılmaması, üreticileri kimyevi sentetik pestisid kullanmaya mecbur etmektedir. Bu çalışmada biyosistemde var olan denge ve canlılar arasındaki yardımlaşma, birbirine cevap verme gibi hakikatlerin bilinerek araştırmacıları haşerat ve hastalıkları kontrol altına almada daha duyarlı olmaya

ve rehber olmayı temin edecek tevhid bakışlı bir yöntem kazandırmak ve rehber olmak amacıyla ele alınmıştır.

2. TARİHÇESİ

Tüm zirai yeniliklerde olduğu gibi, bitki korumada kullanılan ürünler de başlangıcından bu yana muazzam bir gelişme gösterdi. Ancak bu değişim çevre tahribatını da beraberinde getirdi. Gıda kaynaklarını muhafaza etmek üzere Sümerlerin MÖ 2.500 yıl önce, kükürt bileşiklerini kullandıkları bildirilmektedir. Daha sonra, MÖ ilk yüzyılda Romalılar, mahsullerindeki karıncaları ve yabancı otları kontrol altına almak için ezilmiş zeytin, yanmış kükürt ve tuzdan yapılan bir bileşik gibi birkaç teknik kullanmışlardır. MS 800 yılında Çinliler arseniği suyla karıştırarak tarla bitkileri ve narenciye bahçelerindeki böcekleri kontrol altına almışlardır. Kurutulmuş *Chrysanthemum* (krizantem) çiçeklerinden elde edilen piretrum ve tütün bitkilerinden elde edilen nikotin ekstraktı gibi tabii kaynaklardan elde edilen diğer pestisitler zamanla gelişmiştir. Bu uygulamalardan bazıları etkili değildi ama ilginçtiler. Eski Yunan medeniyetlerinde tırtıllardan korunmak için kerevit kullanıldığı, tohumları ekilmeden önce zeytinyağına batırıldığı, antik Roma'da mahsul yiyen karıncaları öldüren ezilmiş zeytin ve tuzdan yapılan ve ilerleyen dönemde birçok pestisit temel temel bileşeni haline gelecek olan bir preparatın kullanıldığı bildirilmektedir. Bu, temelde tüm antik kültürlerde yaygın olan bir uygulama idi (Anonim, 2020). İslam aleminde bilhassa IX ve XII. asırlarda pek çok ziraat eseri kaleme alınmıştır. Ziraatta ıslah, yetiştirme, bitki koruma teknikleri gibi çalışmaların tamamı Endülüs tarımına aittir. Maalesef diğer ilim sahalarında olduğu gibi batı medeniyetinin ilk ilim öncülerini Avrupa'dan gösterme gayreti ziraat sahasında da cari olmuştur. İslam medeniyetinde ziraat sahasında tanınmış ilk risale X. yy. da Ebu'l-Hasan Arib b. Said el -Kurtubi tarafından telif edilmiştir. İbn Avvam'ın Kitabü'l Filaha eserinde bitki zararlılarını kontrol altına almada farklı bitki preparatların kullanıldığını, mesela *eşek hıyarı* (*Ecballium elaterium*), suyu çıkarılarak ekilecek tohumlar ile muamele edilip ekildiğinde tohumların zararlılardan kurtulduğunu, yaban soğan üzüm omcasının yanına dikildiğinde karınca hariç tüm haşeratları uzaklaştırdığını, kükürt ve katran gibi anorganik preparatların bitkiyi korumada kullanıldığını bildirmektedir (İbn Avvam, 2011). Hülagu'nün Bağdat kütüphanelerini yakıp tahrip etmesi (m. 1258), Endülüs devletinin yıkılması (1492) İslam dünyasındaki iç kargaşalar ve harpler ile diğer faktörler İslam aleminin ilmi çalışmaları yakından takip etmesine mâni olmuştur. Buna ilaveten 1932'deki dil devrimi ile yeni nesil, İslami kaynaklara yabancı olmaya mahkûm edilmiştir. Yakın zamanda İslam medeniyetin çeşitli ilimlerine ait eserlerini araştıran Fuat Sezgin, İslâm medeniyetindeki ilmi gelişimi ve kaynak oluşturabilecek fen ve teknolojik eserlerin ancak bir kısmını tercüme edebilmiştir. Bu itibarla yeni nesil müspet ilimleri hep batılı kaynaklardan tercüme emek suretiyle ulaşabilmiştir.

Ziraat alanındaki gelişmelere paralel olarak 1800'li yıllarda hayvan çeki gücüne dayalı alet ve ekipmanların yaygın kullanılması ve üretimin kısmen artmış olması bitki koruma ürünlerine olan

talebi artırmıştır. Avrupa ve ABD 1900'lü yılların başına kadar tahıl mahsullerindeki yabancı otlar ile üzüm bağlarındaki mantarları kontrol altına almak için kükürt (S), demir (Fe), bakır (Cu), Arsenik (As) ve sodyumdan (Na) yapılmış bileşikler kullanıyordu. Tabii dengeyi bozan sentetik kimyevi pestisitler 1930'lu ve 1940'lı yıllarda geliştirilmiştir (Anonim, 2017).

İlk hormon etkili herbisit olan "2,4-D" 1942'de, ilk ditiyokarbainat mantar öldürücü (fungusid) olan "ZİNEB" Heuberger VE Manns tarafından 1943 senesinde, ilk yabancı ot öldürücü (herbisid) olan Amonyum sulfamat Dupont tarafından 1945'te, İlk karbamat insektisitleri (böcek öldürücü) olan "İsolan, Dimeton, Pyramat ve Pyrolan" 1951'de sentezlenerek bitki koruma uygulamalarında kullanılmıştır (Ağar ve ark. 1991). Günümüzde daha da etkili pestisidler geliştirilerek tarım alanlarında yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Bununla beraber çevrenin ve daha da önemlisi biyoçeşitlilikteki erozyon çevreye duyarlı toplumların tepkisi, devletlerin pestisidlerin çevreye duyarlılıkları ve toksikolojileri ile alakalı kanunu düzenlemeleri yürürlüğe koymaları pestisit argelerini total etkiden ziyade çevreye daha az zarar veren kimyevi sentetik üretimine zorlamıştır. Buna rağmen biyolojik kontrol preparatları ile mukayese edildiğinde çevre ve canlı sağlığı üzerindeki zararları tartışmasıdır. İnsan sağlığını tehdit eden gıdalardaki kalıntılar sebebiyle 1960 yılında FAO ve WHO tarafından "pestisit kalıntıları kodex komitesi" kurulmuştur. Bu komitenin çalışmaları sonucu konuyla ilgili tarifler yapılmış ve ilmi araştırma verilerine dayanarak gıdalarda bulunmasına izin verilen azami kalıntı tespit edilmiştir (Akman ve ark., 2004).

3. KİMYEVİ VE BİYOLOJİK KONTROL SİSTEMLERİNİN ETKİNLİKLERİ

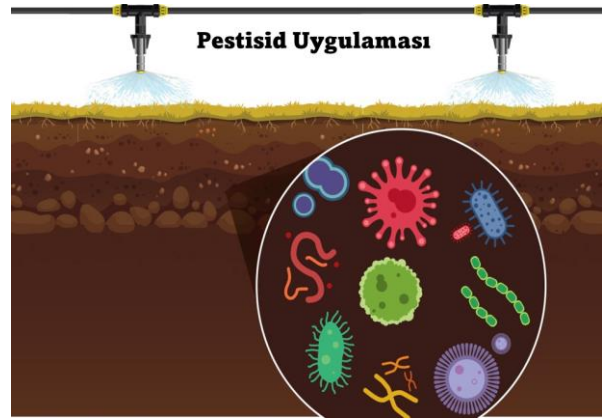
Sentetik organik kimyadaki araştırmalardaki ilerlemelerin sonucu 1940'lı yıllarda geliştirilen DDT'nin kullanılması zararlıları kontrol etmede yeni bir çığırın açmasına sebep oldu. O tarihten bu yana dünyanın birçok yerinde zirai pestisit kullanımı dramatik bir şekilde arttı ve pestisit uygulamalarındaki bu artışa verimde de önemli artışlar eşlik etti. Ancak bu pestisitler genel hasare hasarını azaltmadı. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde zararlı böceklerden kaynaklanan zirai mahsul kayıpları 1945'te yaklaşık %7 iken 1989'lu yıllarda yaklaşık 10 kat daha fazla pestisit uygulanmasına rağmen bu kayıp azalmamış bilakis %13 gibi bir rakama yükselmiştir (Tabashanik and Jhonson 2019). Yapılan bir çalışmada 1940-1990 yılları arasında sentetik kimyevi ilaç kullanımında 12 katlık bir artışın olması dikkat çekicidir (Poppy 1997). Pestisidlerin kullanımı ile mahsul verimi ve miktarında kısa vadede artışın olması beklenen bir durumdur. Ancak ilerleyen zamanlarda haşeratta ilaçlara karşı mukavemetin (direncin) artması denge halinde yaratılan bazı haşerat türlerinin müstevli ve baskın duruma geçip zarar vermeye başlaması, tabii dengenin korunmasında vazife verilen predatör (zararlı böcek avcıları) ve zararlı böceklerin yumurta, larva, pupa ve erginleri üzerine ya da içerisine yumurta bırakan parazitoitlerin öldürülmesi vb diğer sebeplerden dolayı haşerat zararını kontrol altına almada yapılan masraflarda önemli bir artış olmuştur. Üretim girdilerinin artması yanında insan ve hayvan sağlığının tehdit edilmesi, gıda maddelerindeki ilaç

kalıntıları, çevrenin kirlenmesi gibi menfi etkiler de ilave edilince, sentetik kimyevi kontrol sistemine alternatif fıtrat ve yaratılışa uygun tabii dengeyi esas alan çevre dostu yöntemlere geçilmesi zorunlu hal almıştır (Uygun ve ark., 2010).

Pestisitlerin tabii dengeyi bozması yanında atmosfere, suya ve toprağa geçiş sebep olduğu çevre zararının büyüklüğü günümüz ilim ve teknolojinin ilerlemesiyle daha net anlaşılabilmiştir. Canlıların farklı bir alemi olarak kabul edilen toprağın, pestisidlerin etkisiyle verimliliğini kaybetmesi beklenen bir durumdur. Nitekim, her gram toprakta İlm-i ezeli ile yaratılan bir milyondan fazla bakteri yaşayabildiği, ayrıca, 100.000 maya hücresi, 50.000 mantar parçacığı, 2.5 milyon bakteri, 400.000 mantar, 50.000 alg ve 30.000 protozoanın bulunduğu belirtilmektedir (Yıldırım, 2008).

Şekil 1. Topraktaki tabii dengenin unsurları olarak yaratılan mikroorganizmalar

Şekil 2. Kimyevi sentetik pestisid uygulamasına maruz kalan canlılar

Tabiatın dengesini esas alan yöntemlerin etki nispetleri, maliyet, çevre vb kriterler göz önünde bulundurularak tercih edilme oranları da de farklı olabilmektedir.

Pestisidlere alternatif tedbirlerden başta münavebe olmak üzere, toprak işleme teknikleri, farklı ekim yöntemleri, fiziki ve mekaniki yöntemler, dayanıklı veya tolerant genotiplerin kullanılması, feromen tuzaklar, sentetik olmayan ve çevreye dost preparatların kullanılması ile biyolojik kontrol sistemleri şeklinde sıralanabilir.

Bitki ıslahçıları bir türün farklı genotipleri arasında böcek ve hastalıklara mukavemet ve dayanıklılık bakımından yaratıcı tarafından genetik DNA şifrelerinde kodlanan farklılıkları tespit ederek çeşit geliştirme yoluna gitmektedirler (Kılıç ve ark., 2018; Kılıç ve ark, 2020). Mukavemet ıslahı olarak tanımlanan bu yöntemler ile hastalık yapıcı bakteri, fungus, virüs ve haşeratlar tarafından arzu edilmeyen özelliklere sahip çeşitlerin geliştirilmesi ile zarar oranı nispeten azaltılabilmektedir. Ancak zamanla hastalık etmeni ve haşeratların direnç kazanması sonucu bu mukavemet kırılabilir. Fakat ıslahçılar da daha mukavim yeni genotipleri keşfetmeye devam ederek hastalıkları kontrol etmeye çalışmaktadırlar.

Bu metotlardan dünyadaki canlılar arasında var olan yardımlaşma ve denge unsuruna en uygun olanı ise “Biyolojik Kontrol Sistemleri”dir. Biyolojik kontrol çalışmalarına ağırlık verilmesinin asıl sebebi kimyevi korumanın menfi ve olumsuz tesirlerinden kurtulmakla beraber asıl olan tabiattan hastalık etmenlerini baskı ve dengede tutan mikro ve makro organizmalardan faydalanılmak istenmesidir. Biyolojik kontrol sistemi (Biological Control) tabiattaki canlılar arasındaki ilişkilerin ekolojik, biyolojik ve sistematik bakımdan sonra ortaya çıkmış olup ilk defa 1919 senesinde Smith tarafından kullanılmıştır (Uygun ve ark., 2010). Ne yazık ki ülkemizde bu terim bilerek veya bilmeyerek aynıyla tercüme edilmeyerek *Biyolojik Mücadele* şeklinde Türkçeye çevrilmiştir. Tabii dengenin muhafazasında yumurtasını başka bir böceğin yumurta, larva ve pupaları üzerine bırakan canlılar (parazitoid) ile doğrudan yumurta, larva ve böcek yiyen diğer böcek türlerinin (predatör) tespiti ile biyolojik kontrol yöntemlerinde araştırmalar hız kazanmıştır.

Kimyevi kontrol ile biyolojik kontrol edildiği bir çalışmada biyolojik kontrol sistemlerinin her yönüyle daha avantajlı olduğunu göstermektedir. Tablo 1’de canlıları öldürmede kullanılan kimyevi bileşiklerin ne kadar uzun zamanda ve yüksek masraflarla elde edildiği görülmektedir.

Tablo 1. Kimyevi kontrol ile biyolojik kontrol yöntemlerinin karşılaştırılması (Lenteren et al. 2003; Uygun ve ark., 2010)

	Kimyevi kontrol	Biyolojik kontrol
Tecrübe edilen bileşik / Tür sayısı	> 1 milyon	2000
Başarı oranı	1: 10000 1: 200000	1: 10
Geliştirme masrafı	100 milyon € 400 milyon €	1 milyon €
Geliştirme süresi	10 yıl	10 yıl
Fayda / masraf oranı	2:1	20:1
Mukavemet riski	Yüksek	Düşük
Zararlıya özelleşme	Çok düşük	Çok yüksek
Yan etki	Çok	Yok / çok az

4. HAŞERAT POPÜLASYONUNU KONTROL ETMEDE VAZİFE VERİLEN CANLILAR

Rahimiyet ve Rezzakiyet hakikatinin tezahürü olarak dünyada yaşam tarzları birbirinden farklı 1.200.000 hayvan ve 400.000 bitki türünün kanunlar çerçevesinde rızık ve iaşelerinin karışmadan mükemmel bir surette temin edilmesi elbette perde arkasında sonsuz ilim ve kudret sahibi bir zatın varlığını zorunlu kılar. Kanun dairesinde nebatatı hayvanatın imdadına ve hayvanatı da insanların ihtiyaçlarına koşturmada şefkatli keremkâr bir yardımlaşma hakikatinin görülmesi elbette mutlak manada bir tek, Kadir, Rahim, Alim, Kerim ve varlığı kendinden olan bir zatın mevcudiyetini bedahetle gösterir.; *Şüphesiz ki rızık veren, mutlak kudret ve kuvvet sahibi olan Allah’tır* (Zariyat 51-58) gibi pek çok Ayat-ı Kur’an’iye yukarıdaki manaları ihtar etmektedir.

Bitkiler ile beslenen bazı böcek türleri zaman zaman popülasyonları artarak zararlı duruma geçebilmektedirler. Adil isminin tecellisiyle müstevli duruma geçen böceklerin hadlerinden taşmamaları açısından kâinatın Halıkı, Adil isminin tecellisiyle diğer böcek türlerini hem iâşelerini temin, hem de popülasyonu düşürmek hikmetiyle musallat eder. Bu suretle emirber nefer pozisyonundaki predatör, parazitoit ve entomapatojenlere vazife verilmek suretiyle popülasyon azaltılabilmektedir.

Ancak ve her şeyi tesadüfe ve sebeplere veren maddeci bakış açısı maalesef yukarıda bahse konu canlılar arasındaki muvazene, yardımlaşma vb münasebetler sonucu oluşan hadiseleri fiilin failini düşünmeden mücadele, düşman, rekabet tabirlerini kullanmak suretiyle doğal faktörlere vermektedirler.

Biyolojik mücadele terimi, tabiattaki canlılar arasındaki ilişkilerin ekolojik, biyolojik ve sistematik açıdan incelenmesinden sonra doğmuş olup ilk kez 1919 yılında Smith tarafından kullanılmış ve biyolojik mücadeleyi basit olarak “zararlı popülasyonlarını doğal düşmanları vasıtasıyla baskı altına alma ve düzenleme” şeklinde tanımlamıştır. Yazar burada doğal düşman olarak sadece parazitoit, predatör ve patojenleri kastetmiştir. Van den Bosch et al. (1982), biyolojik kontrol sistemin iki yönlü ele alınması gerektiğini: 1) Uygulamalı Biyolojik Kontrol Sistemi, yani insanlar tarafından etkili türlerin zararlı duruma gelen böceklere karşı kullanılması, 2) Tabii Biyolojik Kontrol Sistemi yani “insanın müdahalesi olmadan doğada var olan baskı şeklinde tasnif etmektedir. Örneğin tabiatta var olan dengeyi kabul edip ancak bir ilaha vermeyen Debach (1974) doğal biyolojik kontrolü “Tabiatta canlı popülasyonlarının belirli bir zaman periyodunda iniş ve çıkışlarının bir veya daha çok doğal faktörler kombinasyonu tarafından düzenlenmesi” şeklinde tarif etmekte, Haglar (2000) ise, “Zararlıların mücadelesinde doğal düşmanların insanlar tarafından kullanılmasıdır” şeklinde tarif etmektedir. FAO’nun 1996 yılında çıkardığı “Egzotik Biyolojik Mücadele Etmenlerinin İthal ve Salımı ile İlgili Yönetmelik’te biyolojik kontrol, “Canlı doğal düşmanlar, antagonistler, rekabetçiler ve diğer kendi çoğalabilen biyolojik varlıkların kullanılmasıyla yapılan zararlı mücadele stratejisidir” şeklinde tarif edilmektedir (Uygun ve ark., 2010). Yukarıda görüldüğü gibi bu sahada çalışan ekser ilim adamları makalelerinde hayvan türleri arasındaki münasebeti *zararlı, mücadele, güçlü, zayıf* gibi felsefi tabirleri kullanılmaktadırlar. Oysa, Celal sahibi Sanatkârın büyük mu’cizelerinden olan canlıların faydalarını ve gerekliliğini görmeyen veya bilmeyen bazı araştırmacılar onları muzır ve manasız telakki ederler. Canlılar arasındaki münasebetleri mücadele olarak tanımlayıp güçlü olan kazanır felsefi bakış açısıyla hata eder. *Mesela, atmaca kuşu serçelere tasliti, zahiren rahmete uygun gelmez. Halbiki serçe kuşunun istidadı o taslit ile inkişaf eder* (Nursi, 2019). *Ve madem tanzim etmek ve bilhassa gayeleri takip etmek ve maslahatları gözeterek bir intizam vermek, yalnız ilim ve hikmetle olur ve irade ve ihtiyar ile yapılır. Elbette ve her halde, bu hikmetperverâne intizam ve bu gözümüz önündeki maslahatkârâne çeşit çeşit hadsiz intizamat-ı mahlûkat, bedahet derecesinde delâlet ve şehadet*

eder ki, bu mevcudatın Hâlıkı ve Müdebbiri birdir, fâildir, muhtardır. Herşey Onun kudretiyle vücuda gelir, Onun iradesiyle birer vaziyet-i mahsusa alır ve Onun ihtiyarıyla bir suret-i muntazama giyer. Buna karşın yukarıdaki aşikâr hakikatleri anlamaktan mahrum maddeci bakış, canlıları birbirine düşman telakki etiğinden veya ticari mülahazalardan dolayı kimyevi kontrol tekniklerinde ısrarcı olmaktadır.

Bu çalışmamızda Rezzakiyet ve Adalet hakikatlerinin haşerat familyalarının bazı türlerindeki tezahürleri *Biyolojik Kontrol sistemleri* ismi altında misaller verilerek hülasa edilmeye çalışılacaktır.

4.1. Predatör: Türkçe karşılığı avcı olarak kabul edilen bu tür canlılar, takdir edilen rızık şekli umumiyetle birçok şeyle beslenebilen polyfagdırlar. Tabiatta bazı sürüngenler, böcekler, akarlar, örümcekler, amfibyumların bir kısmı, balıklar ve kuşlar gibi birçok canlı gruplarına yaratıcı tarafından avcılık özelliği verilmiş olup, biyosistemde biyolojik dengenin kurulması ve korunmasında mühim vazifeler verilmiştir. Belirli bir ava özelleşmiş olanları çok azdır. Bunların genç, hem de kâmil devreleri genellikle avcıdır. Ergin predatörler yumurtalarını avlarının bulunduğu yerlere bırakmakta, yumurtadan çıkan larvalar avlarını aramaya başlar ve bulduklarını ya çiğneyerek ya da sokup-emma suretiyle tüketirler. Örneğin, keklik ve sığırcık kuşlarına buğdaya zarar veren süne (*Eurygaster spp*) ve çekirge gibi haşeratları avlamak üzere kesafet ve yoğunluğun düşürülmesinde vazife verilmiştir (Resim 3). Bazı gelin böceği erginlerinin 1-2 aylık ömürlerinde günde 100 kadar yaprak biti tükettiği bilinmektedir (Resim 4). Araştırmacılar predatör böcekler ve predatör akarların bu özelliklerinden istifade ederek “**biyolojik kontrol**”de yoğun bir şekilde kullanabilmektedirler (Kılınçer ve ark., 2010).

Şekil 3. Sığırcık (*Turnus vulgaris*)

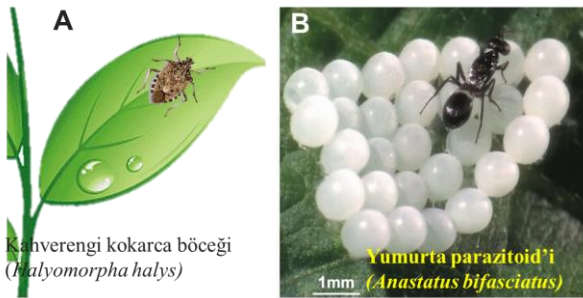
Şekil 4. Uğur böceği (*Coccinella sp*)

Şekil 5. Yumurta predatörü akar (*Balaustium sp*)

4.2. Parazitoit: Tüm gelişimini konukçunun içinde veya üzerinde gerçekleştiren ve bu süreçte konukçusunun ölümüne neden olan organizmalara parazitoit adı verilmektedir. Verilen isimler farazi ve göreceli olup, bakış açısına göre değişebilmektedir. Umumiyetle batı felsefesinin etkisi altındaki araştırmacıların belirlediği bu isimler tevhid açısından bakıldığında daha farklı sıfatların mevsufu olabilirler. Aslında birer tanzifatçı ve temizlikçi olan bu böcekler aynı zamanda bazı

türlerin gereğinden fazla üreyerek müstevli ve baskın duruma çıkmalarını engellemek suretiyle Kâinat mutasarrıfının Adil isminin tezahüründe görev alan birer emirber nefer hükmündedirler. Parazitoitler gelişme açısından konukçularına mutlak bağımlı olup genellikle konukçularından daha ufaktır ve konukçularının belirli bir dönemini parazitlerler. Böylece yumurta, larva, pupa parazitoitleri diye gruplandırılırlar. Parazitoitlerin tesir alanları sınırlandırılmış olup ancak bir konukçu türe veya akraba birkaç türe musallat olmalarına müsaade edilmiştir. Şuurları ve akılları olmayan parazitoitler, konukçularını arama ve bulmada olağanüstü kabiliyetlerle donatılmışlardır. Bu özellikleri onları zararlıları baskı altına almada ve biyolojik mücadele amacıyla kullanımda eşsiz bir araç haline getirmektedir. Bu durum parazitoitlerin biyolojik kontrol sistemlerinde kullanılabilir en uygun etmen olmasını temin etmiştir (Uygun ve ark., 2010). Örneğin kahverengi kokarca böceği (*Halyomorpha halys*) birçok ülkede pek çok üründe önemli kalite ve verim kaybına sebep olabilmektedir (Leskey ve ark., 2012). Önemli bir yumurta parazitoiti olan *Anastatus bifasciatus* üretilerek kontrol edilemeye çalışılmaktadır (Resim 6). Benzer bir uygulama da ülkemizde buğday tarlalarında mühim ekonomik kayıplara sebep olabilen süne böceğine karşı da biyosistemde var olan ve popülasyonu dengede tutmak üzere vazife verilen etkili yumurta parazitoiti olan *Trissolcus sp* arı türleri bu gaye ile kullanılabilir (Resim 7). Günümüzde Pek çok larva ve pupa parazitoiti laboratuvarında sun'i ve yapay ortamda suhulet ve kolaylıkla üretilebilmektedir. Örneğin Türkiye'de biyolojik kontrolde kullanılan *L. dactylopii* Howard'nın konukçusu *P. citri* turuncgiller yerine patates filizleri ve kabak üzerinde yetiştirilerek bunlar üzerinde parazitoit ucuz ve kolay bir şekilde üretilebilmektedir (Kılınçer ve ark., 2010).

Şekil 6. Kokarca böceğinin (A) rahm-ı mader nevindeki yumurtaların içine yumurtalarını bırakan parazitoid (B)

Şekil 7. Süne'nin rahm-ı mader nevindeki yumurtaların içine (A) yumurtalarını bırakan parazitoid (B)

Eğer bahse konu gerek predatör ve parazitoit ve gerekse müstevli duruma gelen zararlı kabul edilen böcek nevi veya türü başıboş olsalardı veya serseri tesadüfe, ölçüsüz kör kuvvete ve şuursuz karanlıklı tabiata havale edilseydi biyosistemin muvazene ve dengesi öyle bozulacaktı ki bir yılda belki de bir günde alt üst olurdu. *Halbuki, o sarayda, o şehirde, o memlekette, o âlemde o derece hayretengiz bir muvazene, bir mizan, bir tevzin hükmediyor; bilbedâhe ispat eder ki, bu hadsiz*

mevcudatta olan hadsiz tahavvülât ve vâridat ve masarif, herbir anda umum kâinatı görür, nazar-ı teftişinden geçirir birtek Zâtın mizanıyla ölçülür, tartılır (Nursi, 2020).

4.3 Entomapatogen: Böceklerde hastalık etmeni olarak vazife gören protozoalar, funguslar, (Resim 8) bakteriler, nematodlar (Resim 9) ve virüslerin oluşturduğu mikroorganizma grubuna verilen müşterek bir isimdir. Tabiatta denge halinde yaratılan entomopatojenler müstevli duruma geçen böcek popülasyonunu dengede tutmak üzere Adil ismi tecellisiyle böcekleri hastalandırmak suretiyle vazife görürler. *Sani'i Zülcelalin bazen bir şeyi yüz vaife ile tavzif etmesi ve bir ince şeye bin meyve ve gayeleri takması* (Nursi 2019)'nı göz ardı etmemeleri gereken araştırmacıların çalışmalarını bu yönde yürütmeleri ilmin gelişmesine büyük fayda ve katkı temin etmesi şüphe götürmez. Zira son çalışmalar, zararlı duruma geçen böcekleri hastalandırmada vazife alan entomopatojenik fungusların ayrıca bitkilerde büyümeyi teşvik edici özelliklere de sahip olduğu tespit edilmiştir (Donbaloglu ve ark., 2022).

Biyosistemde böcek popülasyonları üzerinde etkin bir vazife alan birçok mikroorganizmanın zararlı duruma geçen böcek popülasyonlarının kontrolünde kullanılmasına esas çalışmalar hız kazanmıştır. Entomapatogenlerden mantari hastalıklar, böceklere bulaşıp hastalandırmada oldukça yaygın olup böcek popülasyonlarının Adl ve Hikmet dairesinde tanzim edilmelerinde önemli vazife almışlardır.

Şekil 8. Entomopatojenik mantar *Beauveria bassiana*'nın batı bitki tahta kurusu (*Lygus hesperus*) üzerindeki semptomu (Foto: Dara, 2013)

Şekil 9. Sağlıklı ve entomopatojenik nematod (*Heterorhabdits bacteriophora*) tarafından infecte olmuş white grups (*Coleoptera*) larvaları (Foto, UC-IPM, 2023)

Gerek dünyada ve gerekse Türkiye'de buğday tarlalarında kabul edilebilir bir kesafetin üzerine çıktığında önemli ekonomik zararlara vesile olabilen süne böceğini kontrol altına almada predatör ve parazitoidlere ek olarak hastalık yapıcı mikroorganizmaların kullanılmasının imkanları üzerinde yoğun çalışmalar yapılmaktadır. *Beauveria bassiana*" mantar türünün ergin aşamasında süne böceğine bulaştığında zehir etkisi yapmasından hareketle, entomapatogenin sun'i ortamda üretilmesi suretiyle maliyetin daha ucuza mal edilebileceği bildirilmektedir (Anonim, 2003).

Günümüze kadar yaklaşık 90 cinse ait 700 entomopatojenik fungus türü teşhis edilmiş olup bunlardan *Beauveria bassiana* (Resim 8), *Metarhizium anisopliae* ve *Lecanicillium lecanii* gibi bazı türler ise birçok ülkede pek çok zararlıyı kontrol altına almak için ticari olarak üretilmektedir (Genç Kesimci, 2018).

5. SONUÇ

Kâinatın bütününde silsile halindeki kanunların işlemesi yani canlı cansız tüm varlıklar arasındaki düzen, müvazene ve insicamın olması hüküm süren sonsuz hikmet, ilim ve kudret sahibi bir mutasarrıfın varlığına delalet ve işaret eder. Benzer kanunlar kâinatın misali küçük bir örneği olan dünya ekosistemlerindeki canlılar arasında da cari ve geçerlidir. Sani-i Zülcelal'in bin bir ismine mazhar bitki ve hayvanat alemleri arasında tesis edilen denge ve yardımlaşmanın mevcudiyeti bu konuda araştırma yapan ilim adamlarına büyük bir ışık tutacaktır. Aksine hayat bir mücadele ve güçlü olan kazanır görüşüne bina edilen hipotezlerin yanlış sonuçlara götürdüğü veya götürebileceği uygulamalardan da anlaşılabilir. Nitekim bitkiler de zaman zaman popülasyonları artan bazı böcek ve hastalık yapıcı etmenlerin zararlarına karşı topyekûn öldürücü pestisidlerin kullanılması sonucu günümüzde tabii dengenin tamir edilemez bir boyuta çıkmış olması bu yanlış bakış açısının bir meyvesi değil midir? Bu çalışmada bazı kültür bitkilerinde popülasyonlarının artmasıyla zararlı duruma çıkmış böcek türlerine karşı korumada predatör (avcı), parazitoit ve entomopatojen (hastalık yapıcı) unsurların kullanılmasının daha ucuz ve çevreci olduğu konusundaki ilmi tespitler araştırmacıları bu konuda cesaretlendirmektedir. Bitki koruma sahasında ilaç üreten şirketlerin *Biyolojik Kontrol Sitemleri* olarak da tarif edilen fıtrata ve yaratılışa uygun bu yöntemler için ARGE'lerinde pay ayırmaları daha yaşanabilir bir dünya için elzemdir.

KAYNAKLAR

- Ağar S., Aydınoglu H., Temel O., İkişunal K. ve Ece H. 1991. Pestisit kullanımının tarihçesi, bugün ve geleceği. *Türk. Entomol. Derg.* 15(4): 247-256
- Akman, Y., Ketenoğlu, O., Kurt, L., Düzenli, S., Güney, K. ve Kurt, F., 2004. Çevre Kirliliği (Çevre Biyolojisi). Palme Yayıncılık, Ankara, 312 s.
- Anonim 2003. Helmand Wheat Crop Saved from Sunn Pest Infestation. <https://www.uvm.edu/~entlab/sunnpest/USAID5.2003.htm>
- Anonim, 2017. 4,500 Years of Crop Protection. *Food Quality & Nutrition Food Security* <https://croplife.org/news/4500-years-of-crop-protection>.
- Anonim, 2020. History-Of-Pest-Control-Beginnings. <https://www.a-1pc.com/blog/history-of-pest-control-beginnings>
- Carson, R., 1962. Silent Spring. Houghton Mifflin Company, Boston, MA.
- Dara, S. and S.S.R. Dara. 2013. Compatibility of the entomopathogenic fungus, *Beauveria bassiana* with some fungicides commonly used in strawberries. *Strawberries and Vegetables Newsletter*. Erişim Tarihi: 25.11.2023 (<http://ucanr.edu/blogs/blogcore/postdetail.cfm?postnum=9626>)

- DeBach, P., 1974. Biological control by naturel enemies. Cambridge University Press, London, 323 p.
- Donbaloğlu Bozca F., Eski A Ve Leblebici S. 2022. Impact of Some Entomopathogenic Fungi on the Growth of Zea mays L. and Helianthus annuus L. Düzce University Journal of Science&Technology, 10:2144-2154
- Genç Kesimci T. 2018. Entomapatogen funguslar. <https://docplayer.biz.tr/104658986-Entomopatojen-funguslar.html> (Erişim Tarihi. 26.11. 2023)
- Hagler, J.R., 2000. Biological control of insects (Chapter 7). In: Recheigl, E.S. and N.A. Recheigl Ed., Insect pest management; Techniques for environmental protection. CRC Press LLC.
- Hirase K and Molin W. 2003. Sulfur assimilation in plants and weed control: Potential targets for novel herbicides and action sites of certain safeners Weed biology and management 3(3):147-195
- Kılıç H., Aktaş H., Kenda E., Altıkat A., Karahan T., Karaca V., Mutlu Ç ve Duman M. 2018. Farklı fenolojik özelliklere sahip durum buğday genotiplerinin süne (*Eurygaster integriceps* Put) zararına mukavemet bakımından değerlendirilmesi DUFED 7(1):1-12.
- Kılıç H. 2018. Tahılların başağında muhafazası II. *Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi 8-9 Kasım 2018 Atatürk Üniversitesi*, (s:383-392) Erzurum.
- Kılıç H., Aktaş H., Kendal E. ve Bayram Y. 2020. Bazı Ekmeklik Buğday Genotiplerinin Süneye (*Eurygaster integriceps* Put.) Mukavemet Bakımından Değerlendirilmesi. MSU Fen Bil. Dergi., 8(1):715-723.
- Kılınçer N., Yiğit A., Kazak C., Er Mk., Kurtuluş A. Ve Uygun N. 2010. Teoriden Pratiğe Zararlılarla Biyolojik Mücadele Türk. Biyo. Müc. Derg., 2010, 1 (1): 15-60
- Lenteren, J.C. van, Babendreier, D., Bigler, F., Burgio, G., Hokkanen, H.M.T., Kuske, S., Loomans, A.J.M., Menzler-Hokkanen, I., Van Rijn, P.C.J., Thomas, M.B., Tommasini M.G. and Q. Q. Zeng, 2003. Enviromental risk assessment of exotic naturel enemies used in inundative biological control. *BioControl*, 48: 3-38.
- Leskey, T. C., Hamilton, G. C., Nielsen, A. L., Polk, D. F., Rodriguez-Saona, C., Bergh, J. C., Wright, S. E., 2012a. Pest status of the brown marmorated stink bug, *Halyomorpha halys* in the USA. *Outlooks on Pest Management*, 23(5), 218-226.
- Nursi B.S. 2019. Sözlür. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 968 sayfa Ankara.
- Nursi B.S. 2020. *Otuzuncu Lem'a, Lem'a'lar RNK Neşriyat, İstanbul*
- Öztürk S. ve Özge N. 1978. Bitki koruma ilaçları, Eser matbaası, Ankara, 331 s.
- Poppy, G. M., 1997. Tritrophic interactions: improving ecological understanding and biological control. *Endeavour*, 21: 61-65.
- Tabashnik B.E. Johnson MW, 2019. Evolution of Pesticide Resistance in Natural Enemies Agrcultural Pests. From. (K. Walker, R. Frederick) in *Encyclopedia of Environmental Health (Second Edition)*, 2019. Erişim Tarihi:27.11.2023. <https://www.sciencedirect.com/topics/earth-and-planetary-sciences/agricultural-pest>
- Uygun N., Ulusoy MR. ve Satar S. 2010. Biyolojik Mücadele. Türk. biyo. müc. derg., 1 (1): 1-14.
- UC-IMP, 2023. How to manage pests. Agriculture and natural resources university of california. Erişim Tarihi. 26.11.2023. <https://ipm.ucanr.edu/tools/turf/pests/innem.html>
- Yıldırım, E., 2008. Tarımsal Zararlılarla Mücadele Yöntemleri ve Kullanılan İlaçlar. Erzurum A. Üniv. Ziraat Fak. Yayınları, No:219, Erzurum, 350 s.

EVİRİM TANIMININ “EVİRİMİ” (“EVOLUTION” OF THE DEFINITION OF EVOLUTION)

Hüseyin ALLAHVERDİ

*Dr. Öğretim Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Moleküler Biyoloji
Anabilim Dalı, Muş, Türkiye*

*Assist. Prof., Muş Alparslan University, Faculty of Arts and Sciences, Department of
Molecular Biology, Muş, Türkiye*

E-Posta / E-Mail: h.allahverdi@alparslan.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7192-6669

ÖZET

Biyolojik manada ki “organik” evrim düşüncesi genellikle Darwin’in “Türlerin Kökeni” adlı kitabına dayandırılmaktadır. Kitabın adından da anlaşılabilceği gibi burada önemli olan Türlerin nereden ve nasıl köken aldığıdır. Bu köken için Darwin: “Yaradanın başlangıçta bütün özünü birkaç ya da bir biçime üfürdüğü yaşam” demektedir. Şüphesiz günümüz evrimcileri böyle bir kökeni kabul etmemektedirler. Onlara göre tek bir ortak köken olan ilk canlı vardır ve bütün canlılar bu ilk canlının türleşmesi (evrimleşmesi) ile meydana gelmiştir. Buradan anlaşıldığı üzere öncelikle bir ilk canlı olacak ve onun türleşmesi gerçekleşecektir ki evrim hikâyesi vuku bulsun. Dolayısı ile bu iki özellik olan ilk canlı ve türleşme evrimin tanımında mutlaka bulunması gereken hususiyetlerdir diyebiliriz. Gerçekten de yapılmış evrim tanımlarında önceleri bu iki hususiyetin de belirgin bir şekilde olduğunu görüyoruz. Ancak ilk canlının nerde nasıl oluştuğu veya nereden geldiği ile ilgili evrimcilerin farklı farklı hipotezleri ileri sürmelerinden olsa gerek son yapılan evrim tanımlarda bu en önemli olan ortak ata fikrinin yer almadığını müşahade etmekteyiz. Bunun sebebi çok açıktır; çünkü evrim düşüncesinin dayandığı ortak ata tümüyle hipotetiktir. Evrimciler evrimin hipotez değil olgu olduğunda ısrarcı olduklarından son yaptıkları evrim tanımlarında bu ilk canlıya değinmemeyi uygun görmüşler denilebilir. Evrimciler bunu evrim tanımına koyarlarsa evrimin hipotez olduğu açıkça görülecektir. Evrimin ikinci iddiası türleşmedir ve bu türleşmenin tanımda yer almaması olacak iş değildir. İlk canlı hususunda olduğu gibi türleşme konusunda da farklı hipotezler bulunduğundan önceki tanımlarda yer alan türleşmenin, evrimcilerce yapılmış yeni evrim tanımlarından çıkarıldığını gözlemleyebiliriz.

Bunun için Türkiye’de en çok bilinen biyoloji ve evrim kitaplarından, söz konusu sıkıntılardan dolayı, yıllar içinde yapılmış evrim tanımlarının ‘evrim’ ini açıklamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Evrimin tanımı, Tanımın değiştirilmesi, Evrim tanımının ‘evrimi’.

ABSTRACT

The concept of biological 'organic' evolution is generally attributed to Darwin's book 'On the Origin of Species'. As can be understood from the title of the book, what is important here is where and how the species originated. For this origin, Darwin says, 'Life, at the beginning, creator breathed all the essence into a few or into one form.' Undoubtedly, contemporary evolutionists do not accept such an origin. According to them, there is a single common ancestor, and all living beings have arisen through the speciation (evolution) of the first organism. As it can be understood from here, first, there will be 'the first organism,' and its speciation will occur for the evolution story to take place. Therefore, we can say that the two characteristics, namely 'the first organism' and speciation, are essential elements that must be present in the definition of evolution. Indeed, in established definitions of evolution, we see that both of these characteristics were prominently present at first. However, it seems that due to the various hypotheses put forth by evolutionists regarding how and where the first organism originated or came from, we observe that the most crucial idea of a common ancestor is not included in recent definitions of evolution. The reason for this is quite clear; because the common ancestor on which evolution is based is entirely hypothetical. Evolutionists, because they insist that evolution is not a hypothesis but a fact, can be said to have chosen not to mention this first organism in their recent definitions of evolution. If evolutionists include this in the definition of evolution, it will clearly be seen that evolution is a hypothesis. The second claim of evolution is speciation, and the absence of this speciation in the definition is not acceptable. Similar to the issue of the first organism, due to the presence of various hypotheses regarding speciation, we can observe that speciation, which was present in previous definitions, has been omitted from the new definitions made by evolutionists.

For this purpose, from some of the most well-known biology and evolution books in Türkiye, we will attempt to explain the 'evolution' of the definitions of evolution that have been made over the years due to the mentioned issues.

Keywords: Definition of evolution, Changing the definition, 'evolution' of the definition of evolution.

1. GİRİŞ

Özette ifade ettiğimiz, zaman içerisinde evrim tanımının evrimleştiğini (evrildiğini) göstermek için Türkiye eğitim sisteminde etkili olduğunu müşahade ettiğimiz biri genel biyoloji diğeri evrim konusunda yazılmış iki ana kitap incelenerek bu değişimin (evrimin) gösterilmesine çalışılacaktır. Söz konusu kitaplar orijinali İngilizce olan ancak Türkçeye çevrilmiş üstelik yeni baskılarının da aynı şekilde Türkçeye çevrildiği ve bu yüzden de baskılar arasında ortaya çıkan evrim tanımlarının

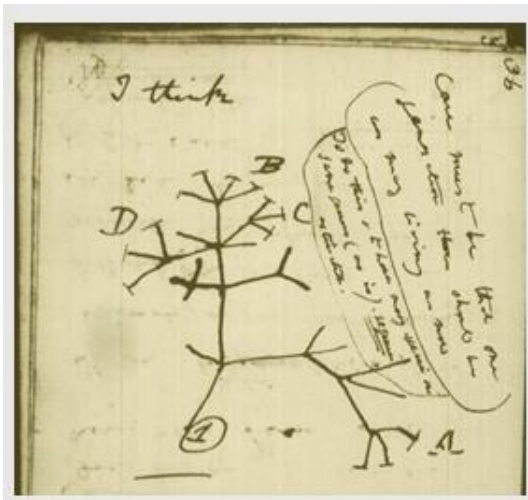
değiştirdiği gösterilmeye çalışılacaktır. İlgili biyoloji kitabı biyolojiyle ilgili hemen her kesin bilebileceği "Chambell" biyoloji diye bilinen kitabın Türkçe çevirisinin 6., 9. ve 12. baskılarındaki yapılmış evrim tanımlarını ele alacağımız kitaptır.

Bizatihi aynı baskı içerisinde ve yapılmış sonraki baskıda yapılmış evrim tanımlarının değiştiğini göstereceğimiz diğer kitap ise ele aldığımız iki baskısı Türkçeye çevrilmiş, yine evrimle ilgili hemen her kesin bilebileceği bir evrim kitabı olan Douglas Futuyma'nın Evrim kitaplarıdır. Söz konusu bu iki kitabın Türkiye'deki konuyla ilgili bir kimsenin ulaşabileceği ve etkilenmesi kuvvetle muhtemel olan iki ana kitap olduğunu değerlendirmekteyiz.

Ele alacağımız konu evrimin tanımının evrimi veya değişimi olduğundan konu aslında temelde evrimin, ama genel manada biyoloji felsefesinin konusudur. Çünkü burada yapılan aynı şeyi ifade eden tanımların ifade tarzındaki değişimler olup dili ve yaklaşım açısından da olaya bakıştaki felsefenin değişimi ile ilgilidir.

2. TANIM

İlgili kaynaklarda gerek kitabın farklı yerlerinde gerekse de farklı baskılar arasındaki yapılmış farklı tanımları izlemenin yolu konuyu olabildiğince soyutluktan soyutlayıp olabildiğince onu somut bir şekilde göstermenin daha açıklayıcı olabileceği değerlendirilmiştir. Bunu yapmak için ilgili evrim kitabının 1. ve 3. baskısında da yapılmış evrim çiziminin, yapılmış farklı çizimlerle birlikte değerlendirilmesi sonucu evrimden kastedilenin somut bir şekilde resmedilmesine çalışılacaktır. Bu resim ortaya çıktıktan sonra yapılmış olan evrim tanımlarının ne ölçüde yapılmış olan, ilgili resme uyup uymadığının gözlenmesi artık somut olarak izlenebilecektir. Evrimin neye benzediğini çizim olarak ilk ifade eden evrim düşüncesinin bir yönüyle banisi (kurucusu) olan Darwin'dir. Aşağıda Darwin'in konuya ilişkin belki de ilk çizimi verilmiştir.

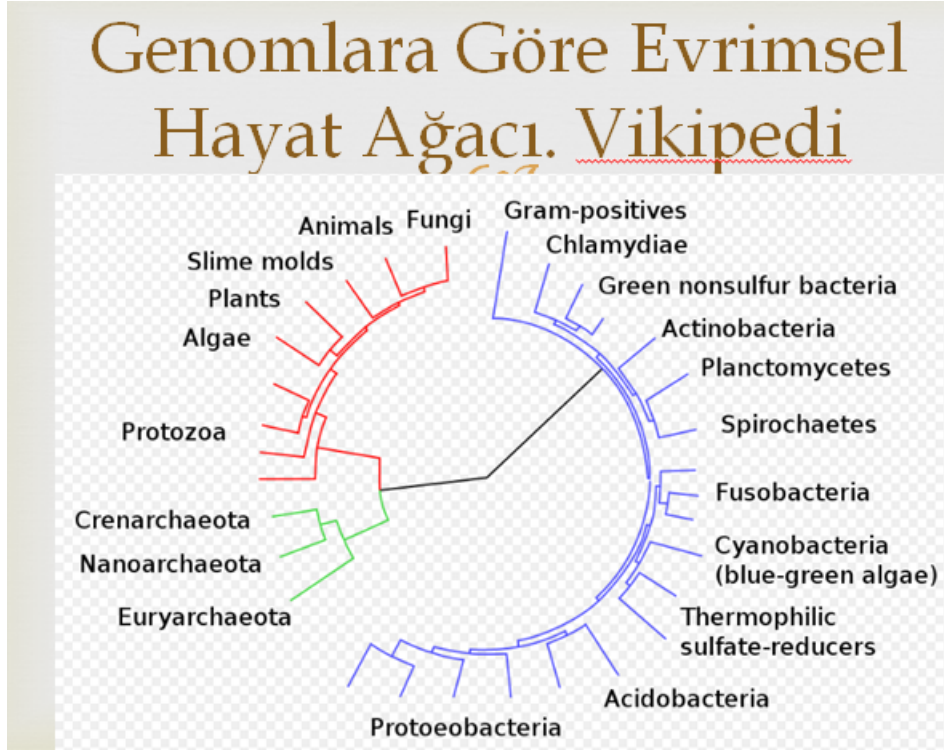

Evrimin şekli çizilebilirse tanımının yapılması kolaylaşır.

Darwin'in "Transmutation of species" başlıklı not defterinden çizdiği ilk evrim ağacı (1837-1838 yıllarında). Not defterinin 36. sayfası. En üstte "Bence" yazıyor.

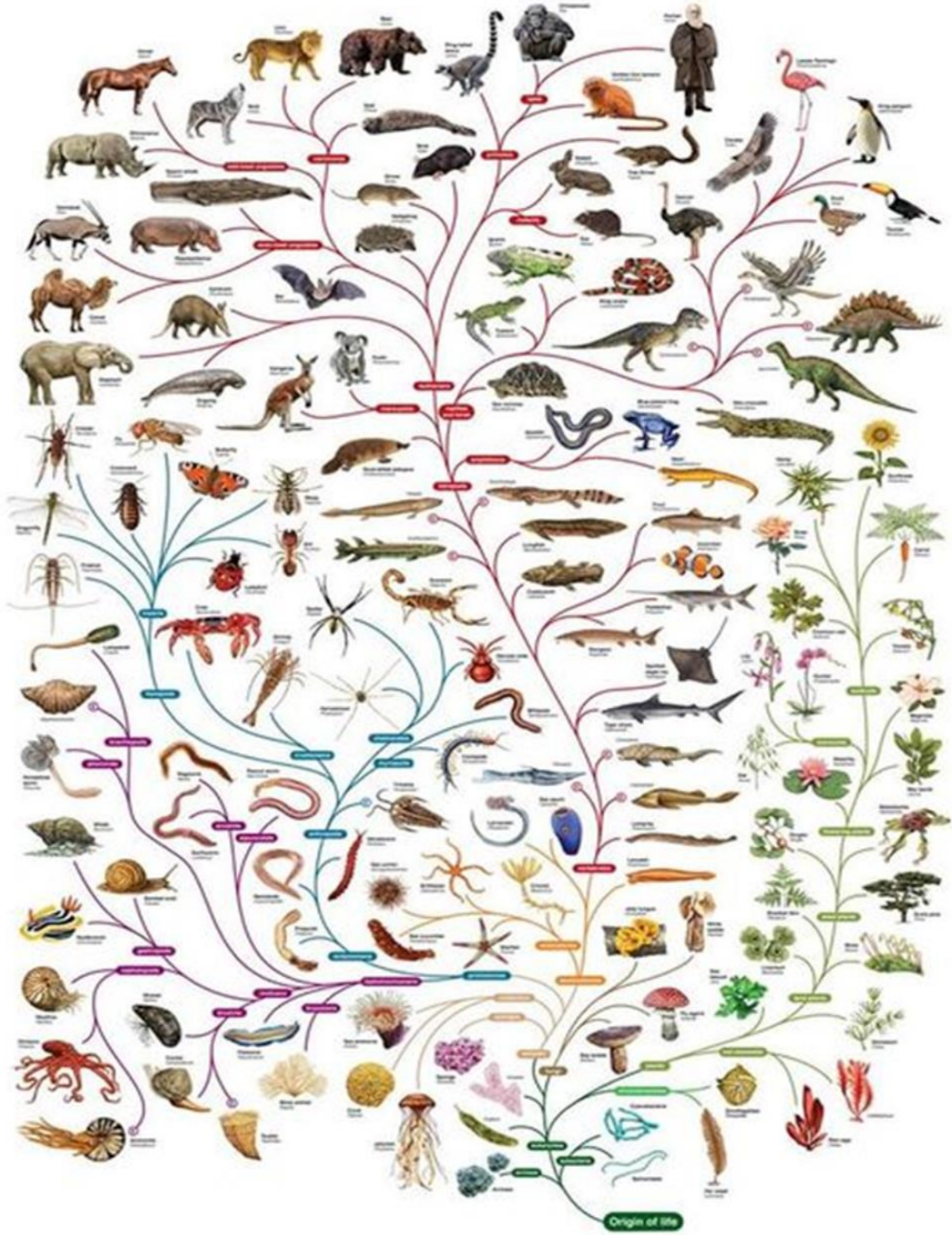
Şekil 1. Darwin'in kafasındaki evrimin şekle dökülmüş hali, online birinci kaynak

Nerdeyse her bilgiye öncelikle internet üzerinden ulaşılmaya çalışılan günümüzde ise evrimin bir çizimini görmenin en basit yollarından biri konu hakkında bilgilerin de bulunduğu ve ulaşılması kolay olan Vikipedi gibi on-line olan sözlüklerdir. Vikipedi’de evrimin çizimi şu şekilde verilmiştir.

Şekil 2. Wikipedia’da gösterilen evrim şekli. Online ikinci kaynak.

Yapılmış olan bu çizimlerden sonra aslında bu ağaçtan neyin kastedildiğini gösteren daha basit veya daha görünür olan ve evrimin kastının ne olduğunu, neyin nasıl değiştiğini gösteren bir evrim resmi ise aşağıda verilmiştir.

Şekil 3. Çizilmiş bir evrim ağacı temsili, online üçüncü kaynak.

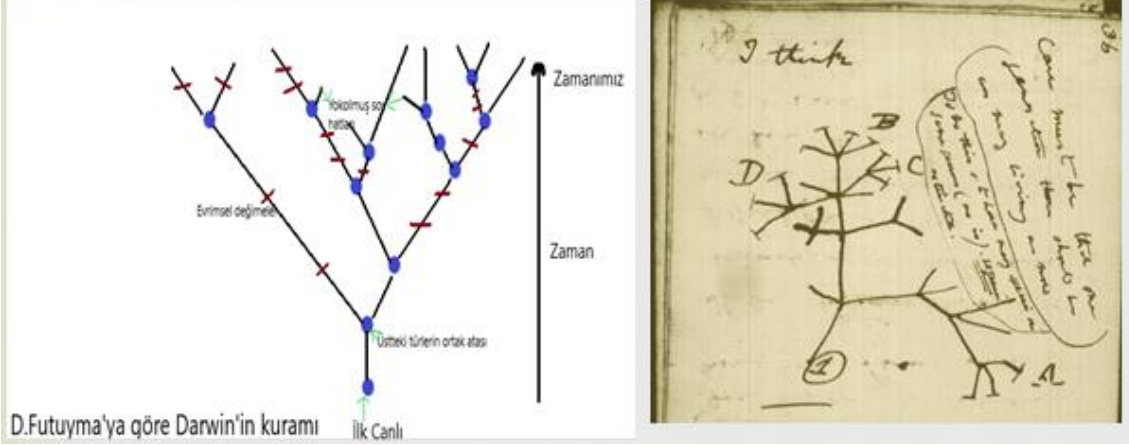
Bu ilgili şekil ve resimlerin Darwin'in ilk çizimleriyle aynı olduğunu gösteren ve ele alacağımız Evrim kitabının 5. sayfasında verilen evrim şeklinin Darwin'in şekliyle olan benzerliği ise aşağıda görülmektedir.

Evrimin En Basit Şekli

Evrim, Futuyma 2023.
5.Sayfa

Darwin Kurgusu

Şekil 4. Soldaki çizim Futuyma'nın evrim kitabının 2023'te yayınlanmış Türkçe baskısının 5. sayfasından değiştirilerek tarafımızdan çizilmiştir. Sağdaki çizim şekil 1'dede verilen Darwin'in orijinal çizimidir.

Bu elimizdeki basit çizimlere göre evrimin nasıl bir resminin olacağı ise Futuyma'nın Darwin'e dayandırarak yapmış olduğu evrim tanımını karşılayacak şekilde aşağıda verilmiştir. Resmin yanına da Futuyma'nın bu ilgili tanımı kaynağıyla verilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus Futuyma bu tanımı Evrim kitabının 1. ve 3. Baskılarının ilk sayfasında vermektedir.

Şekil 5'te verilen resim, evrim düşüncesinin temel iki ayağı olan ilk canlı ve türleşmeyi (Allahverdi ve ark., 2019) hiçbir yoruma gerek kalmadan açıkça ortaya koymaktadır. Bu elde ettiğimiz son resim ile yapılacak evrim tanımlarında en azından nelerin mutlaka olması gerektiği açığa çıkmış oldu. Zaten Futuyma da "tüm organik varlıklar ilkel bir formdan köken almıştır" demektedir ve bunun yani "ilkel form" un ve ondan "köken alma" nın evrimin temel bileşenleri olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu daha önce ifade ettiğimiz gibi "ilk canlı" ve "türleşme" nin açıkça karşılığıdır.

Dolayısı ile ilgili kitaplardan yapacağımız tüm evrim tanımı alıntılarında bu iki temel bileşenin olmasını mutlaka beklemek durumundayız. Şayet yapılmış olan evrim tanımlamalarında bu iki temel husus yoksa yani ilk canlı ve türleşme açıkça görünemiyorsa bu yapılmış tanımların eksik veya hatalı olduğu sonucunu vermektedir.

Resim / Tanım

D.J. Futuyma yazmış olduğu ve Türkçeye çevrilen *Evrim* kitabında ise evrimi Darwin' den yapmış olduğu alıntıyla şöyle ifade etmektedir. "Bilim tarihi içinde soluk kesici düşüncelerden birisi Charles Darwin'in; 'Bu gezegende şimdiye kadar yaşamış olan tüm organik varlıklar ilkel bir formdan köken almıştır' ifadesidir".*

*Futuyma, *Evrim*, Çeviri Editörleri: Aykut Kence, Nihat Bozcuk, Ankara, 2008, 1. Sayfa 1. Baskıdan Çeviri ve 3. Baskıdan Çevirisi(2023) 1. Sayfa

Şekil 5: Online rastlanan resmin başlangıcı olan "koaservat" tarafımızdan eklenmiştir. Yapılmış olan tanımın kaynakları resimde verilmiştir.

3. TANIMIN DEĞİŞMESİ (EVİRİMLEŞMESİ)

Evrimin tanımının "evrimine" ilk örnek olarak Futuyma'nın "soluk kesici düşünce" olarak ifade ettiği "tüm organik varlıklar ilkel bir formdan köken almıştır" şeklindeki, kitabının birinci baskısındaki birinci sayfasındaki bu iddialı tanıma rağmen aynı kitabın sözlük kısmında evrimi şu şekilde tanımlamaktadır. "Evrim geniş anlamda, bir ya da daha çok özelliğin farklı durumlarına sahip varlıkların kökeni ve zamanla bu varlıkların oranlarındaki değişimler. Organik evrim ya da biyolojik evrim, zaman içinde kalıtsal olarak bir ya da daha çok özellik bakımından farklı olan bireylerin oranındaki değişimler. Değişerek türeme." (Futuyma, 2023)

Sözlükteki tanımda her ne kadar "bir ya da daha çok özelliğin farklı durumlarına sahip varlıkların kökeni" dese de bundan ilk sayfadaki o iddialı cümle olan "tüm organik varlıklar ilkel bir formdan köken almıştır" şeklindeki bütün canlıların ortak atası olan ilk canlıyı anlamak buradan mümkün değildir. Kendi deyimiyle "soluk kesici düşünce" nin evrimin tanımının yapıldığı kendi kitabının sözlük kısmında bulunmaması açık bir çelişki olup bırakın farklı baskılardaki değişmeyi kitabın başı ile sonu arasındaki tutarsızlığa veya değişim manasındaki "evrime" güzel bir örnektir.

Futuyma'nın böyle bir çelişkiyi niçin yazmak zorunda kaldığını yine kitabının 533. sayfasında görmekteyiz. Burada şu ifade yer almaktadır: "Ortak bir atadan gelen farklı yaşam formlarının evrimini anlamak ve belgelemek için yaşamın kökeni hakkında hiçbir şey bilmek zorunda değiliz".

Kitabının birinci sayfasında “soluk kesici düşünce” dediği ve “tüm organik varlıklar ilkel bir formdan köken almıştır” şeklinde iddialı bir tanımından “yaşamın kökeni hakkında hiçbir şey bilmek zorunda değiliz” gibi akıl ve mantıkla açıklaması mümkün olmayan bir çelişkiye yazarı sürükleyen sebep, ilk canlı ile ilgili elde deneye dayalı somut bir verinin bulunmamasıdır.

Muhtemelen yazar ilk sayfada söylediğini unutmuş olmalı ki kitabının sonlarına doğru “yaşamın kökeni hakkında hiçbir şey bilmek zorunda değiliz” demektedir. Bu durumun bir gereği olarak yani ilk canlı konusundaki sıkıntılardan olsa gerek yazar bu sıkıntılı durumu kitabın sözlüğünde yapmış olduğu evrim tanımında ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Ancak bu evrimin temel olan birinci bileşeni yani ilk canlıyı evrim tanımının dışında bıraktığı için esas açıdan eksik ve okuru yanıltıcı mahiyettedir.

Kitabın daha sonraki baskısında yine ortadan kalktığını göreceğimiz evrimin ikinci ayağı olmak zorunda olan türleşmeyi ise “Değişerek türeme” diyerek tanımında ifade etmiştir.

Burada kitabın birinci sayfasındaki iddialı tanımın kitabın aynı baskısı içerisindeki sözlük kısmında bulunmadığını ve bunun sebebini irdeledik. Şimdi ise kendisinin yaptığı iddialı tanımda yer alan ve evrimin ikinci bileşeni olarak ifade edebileceğimiz türleşmenin kitabın birinci baskısında varken üçüncü baskısındaki sözlük kısmında nasıl ortadan kaldırıldığını görelim.

Kitabının birinci baskısındaki sözlükte geçen ve türleşmeyi karşılayan “değişerek türeme” ibaresinin ki bu tanımın son cümlesidir. Kitabın yapılmış olan üçüncü baskısındaki sözlükte bulunan evrim tanımından çıkarıldığını görmekteyiz. Üçüncü baskıdaki sözlükte evrimin tanımı şöyle yapılmaktadır: “Geniş anlamıyla, bir ya da daha çok karakteristiğin farklı hallerine sahip varlıkların kökeni ve zamanla bu varlıkların oranlarında meydana gelen değişimler. Organik evrim veyahut biyolojik evrim genetik açıdan bir ya da daha çok karakterinde farklılık gösteren bireysel organizmaların oranlarında zamanla gerçekleşen değişimdir. Böylesi değişimler, genotiplerin popülasyonlar dahilinde ortaya çıkışları ve kuşaktan kuşağa geçirdikleri sıklık değişimleriyle, bir tür içindeki genetik açıdan farklı popülasyonların oranlarındaki değişimle ya da farklı karakteristiklere sahip türlerin sayılarındaki değişimlerle, yüksek bir takson dahilinde bir ya da daha çok karakterin sıklığının değiştirerek kendilerini belli ederler” (Futuyma, 2023)

Yapılmış olan evrimin bu tanımında birinci baskıdaki sözlükte bulunan evrim tanımının son cümlesi olan “değişerek türeme” ibaresi çıkarıldığı gibi onu karşılayacak herhangi bir bilgiye de yeni tanımda rastlamamaktayız. Daha önce aynı baskıdaki tanımın “evrimine” tanık olmuştuk şimdi ise farklı baskılar arasındaki yapılaş olan evrim tanımlarındaki “evrimi” gözlemlemekteyiz.

Burada son derece kritik ve vahim olan durum ise şudur. Daha önce ilk yaptığı ve “soluk kesici” dediği tanımın iki bileşeninden ilki olan ilk canlı veya canlıları karşılayan “ilkel bir formdan köken almayı” birinci baskıdaki yapmış olduğu evrim tanımında ortadan kaldırmıştı. Üçüncü baskıda ise “soluk kesici” düşüncenin ikinci kısmı olan ve türleşmeyi ifade eden “tüm organik varlıklar ilkel bir formdan köken almıştır” şeklinde ifade ettiği türleşmeyi de ortadan kaldırarak adeta evrimin yapmış

olduğu ilk tanımını buharlaştırarak ortadan kaldırmaktadır. Eğer evrimin tanımında ilk canlı ve türleşme yoksa o zaman evrim nedir?

Şüphesiz bu son derece kritik bir sorudur. Daha önce evrimin ilk ayağı olan ilk canlı için elde deneye dayalı somut bir veri olmadığından yapılmış olan tanımlardan bunun çıkarıldığını söylemiştik. Şimdi ise yine somut olarak türleşme gösterilemediği için bununda tanımdan itina ile ortadan kaldırıldığını görmekteyiz. Oysaki evrimin tanımını somutlaştırmak için ortaya koyduğumuz resim ve şekillerde gördüğümüz tamda bu tanımlarda ortadan kaldırılmaya çalışılan canlıların ilk bir canlıdan türleşmeyle meydana geldiğidir. Bu iki bileşeni yapmış olduğunuz tanımlarda ortadan kaldırırsanız yapmış olduğunuz tanım evrimin değil başka bir şeyin tanımı olur.

Görüldüğü gibi yapılmış evrim tanımlarından evrim çıkarılmış onun yerine evrimi tanımlamak için kimsenin olduğundan kuşkusuz olmayan tür içi değişimleri evrim diye lanse etmektedirler. Ancak bu çok büyük bir göz bağcılığı ve yanıltmadır. Tür içi değişimlerin neden evrim olamayacağı ise başka bir konu olup tarafımızdan sözlü sunum olarak “V. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresinde” ifade edilmiştir.

Yaptığımız başka bir çalışmada tür içi değişimlere evrim demenin keyfi olduğunu belirtmişiz. “Bir toplumda bir genin farklı biçimlerinin oranlarındaki küçük değişimler ilkel canlılardan dinozorlara, arılara, meşelere ve insanlara kadar olan değişimlerin tümünü kapsar” (Futuyma, 2008). Şu hâlde buradan şu çıkarımı yapmak mümkündür: ilkel canlıları burada sayılan değişimler netice itibariyle şayet insana dönüştürmüyorsa bu evrim değil demektir. Aksi şu olur: ilkel canlı hep ilkel canlı olarak kalmaya devam eder. Tür içi varyasyonlar mesela bir ilkel canlıyı hep o ilkel canlı olarak bırakacağından asıl itibariyle evrim olamaz. Bu konuda evrim kitaplarında verilen bilgilerin açıklayıcı ve sonuca ulaştırıcı olmadığı genel itibariyle söylenebilir” (Allahverdi, 2020).

Böylece içerisinde evrimin tanımının adeta evrimleşip hatta yok olduğunu yazılmış olan bir evrim kitabında gözlemlemiş olduk. Aynı şekilde kitabın birinci ve üçüncü baskılarındaki sözlük kısmında da evrim tanımının neredeyse evrimin karşılığı olan türleşmeyi sonraki baskıdan çıkardığını görmüş olduk.

Bu ilginç ve anlaşılması pek de kolay olmayan durumu şimdide yayımlanmış olan ve hemen her biyolojiye meraklı kişinin mutlaka ulaşacağı bir genel biyoloji kitabı olan “Chambell” biyolojinin 6. ve 9. baskılarında görmeye çalışacağız. İlgili kitabın ulaştığımız İngilizce 5. baskısındaki sözlükte yapılan tanım ile 6. baskısındaki aynıdır. Aynı şekilde 9. baskı ve 12. baskılardaki sözlüklerdeki tanımda aynı olduğundan burada sadece 6. ve 9. baskılardaki yapılmış evrim tanımları ele alınıp irdelenecek ve buradaki tanımda meydana gelen değişim gösterilerek evrimin tanımının nasıl “evrimleştiği” gösterilmeye çalışılacaktır.

Bu kitabın 6. baskısındaki tanım tamda Futuyma’nın “soluk kesici” düşünce dediği ve Darwin’e atfettiği tanımda olduğu ve bizimde şekil 5’te resmettiğimiz “tüm organik varlıklar ilkel bir formdan köken almıştır” şeklindeki tanıma nerdeyse birebir uymaktadır Şekil 6.

Resim/Tanım

“Yeryüzünde yaşayan canlıların en ilk başlangıçtaki durumlarından günümüzdeki çeşitliliğin ortaya çıkmasına kadar geçirdikleri değişikliklerin tümü”.*

*Champbell, Reece, *Biyoloji, Çeviri Editörleri: Ertunç Gündüz, Ali Demirsoy, İsmail Türkan*, Ankara, 2008, (Kitap sözlüğü kısmında sayfa numarası belirtilmemiş) 6. Baskıdan Çeviri

Şekil 6. Tanım ve kaynağı şekilde verilmiştir. Resim Şekil 5’le aynıdır.

Bu tanımda geçen “Yeryüzünde yaşayan canlıların en ilk başlangıçtaki durumları” ilk canlı veya canlılara işaret ederken “günümüzdeki çeşitliliğin ortaya çıkmasına kadar geçirdikleri değişikliklerin tümü” de türleşmeye işaret etmektedir. Bu tanımda sebebini tartışmayacağımız bir yanlışı veya fazlayı göstermek gerekmektedir. “Canlıların geçirdikleri değişimlerin tümü” evrim değildir. Buna örnek olarak canlılarda gözlemleye bildiğimiz ontojeni ve metaforfoz’u verebiliriz bunlar canlılarda görülen değişimler olduğu halde evrim değildir (Allahverdi ve ark., 2019).

Aynı şekilde tür içi değişimlere de evrim demek keyfidir ki bunun izahını bir önceki sayfada verdiğimizden burada tekrar etmiyoruz. Bunun için bir önceki sayfa (Allahverdi, 2020) alıntısına bakınız.

Bu tartışmayı burada bırakıp asıl göstermeyi hedeflediğimiz evrim tanımının değişimini (evrimini) göstermeye devam edeceğiz. Futuyma’nın birinci sayfasında verdiği iddialı evrim tanımı, “Champbell” ın 6. baskısındaki sözlükte verilen tanımla tamamen uyduğu halde her ne hikmetse “Champbell” ın 9. baskısındaki sözlükte bulunan evrim tanımıyla örtüşmemektedir. “Champbell” ın 9. baskısındaki sözlükte evrim şöyle tanımlanmıştır.

Resim/Tanım

Şekil 7. Tanım ve kaynağı şekilde verilmiştir. Resim Şekil 5’le aynıdır.

6. baskının sözlüğündeki evrim tanımında geçen “canlıların en ilk başlangıçtaki durumları” yani ilk canlı veya canlılar yine sözünü ettiğimiz sebeplerden olsa gerek 9. baskının sözlüğünde hiç yer almamaktadır. Her ne kadar 9. baskıda “günümüzdekilerden farklı olan atasal türlerden türediğine ilişkin görüş” dese de bu ilk canlı veya canlılara yani 6. baskıdaki “canlıların en ilk başlangıçtaki durumları” ile ilgili değildir. Ancak Futuyma’nın 3. Baskısında yapmış olduğu tanımdan çıkardığı türleşmeye işaret etmektedir. “Daha dar anlamda olmak üzere, kuşaktan kuşağa bir popülasyonun genetik kompozisyonundaki değişiklik olarak da tanımlanır” dediği ise daha önce bahsettiğimiz ve evrimi karşılamayan tür içindeki değişikliklere tekabül etmektedir.

SONUÇ

Şüphesiz Futuyma ve “Chambell” ın tanımlarının da kıyaslanması mümkündür. Ancak burada göstermeye çalıştığımız, evrimcilerin aynı kitaplarında veya kitaplarının farklı baskılarında, evrimin açıklamakta zorlandığı ilk canlı ve türleşmenin tedrici bir şekilde yapılan tanımlardan soyutlandığını göstermektir. Bunun sebebinin ise ilk canlıyı ve türleşmeyi açıkça gösterememelerinden ileri geldiğini de yinelemiş olalım. Eğer bir evrim tanımında canlıların ondan geldiği iddiası olan ilk canlı yoksa o zaman canlılar nerden gelmiştir? Yine şayet yapılan evrim tanımlarında türleşme yok ise türler nasıl meydana gelmiştir. Bu durum aslında evrimcilerin içinde bulunduğu çıkmazın en net resmidir diyebiliriz.

Yapılabilecek pek çok kıyas ve sonuç çıkarmalara girmeden yaptığımız çözümlemenin veya vardığımız felsefi sonucun yeterli olduğu kanısıyla sözlerimize son veriyoruz.

KAYNAKLAR

Allahverdi, H. (2020), Said Nursi'nin Evrim Eleştirisi, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Allahverdi, H., 2019, Evrim Hipotezinin Teoriye Benzeyen Yönleri, Bilimin Işığında Evrim Görüşünün Sorgulanması ve Yaratılış, Atatürk Üniversitesi Yayınları. Erzurum, 19-22.

Allahverdi, H., Allahverdi, S., 2019, The Hypothesis of Evolution Provided by Other Hypotheses and Theories Related to Vitality, III. International Creation Congress in the Light of Sciences, Iğdır, 1142-1147.

Allahverdi, H., Öztürk, M., Seyhan, A. E., Bulğen, M., 2019, Biyoloji Açısından Evrim Nedir Ne Değildir?, Fecr Yayınları, Ankara, 11-46.

Darwin, Charles, Türlerin Kökeni, çev. Öner Ünalın, Evrensel Basın Yayın, 4. Baskı, İstanbul 2013.

Duralı T. Biyoloji Felsefesi. Ankara: Akçağ Yayınları.1992

Futuyma DJ. Evrim. (Çeviri Editörleri: Prof. Dr. Aykut Kence, Prof. Dr. A. Nihat Bozcuk), Palme Yayıncılık.2008

Futuyma DJ. Evrim. (Çeviri Editörü: Ergi Deniz Özsoy, Üçüncü Baskıdan Çeviri, Palme Yayınevi. Ankara, 2023.

Neil A. Campbell NA, Reece JB. (Çeviri Editörleri: Prof. Dr. Ertunç Gündüz, Prof. Dr. Ali Demirsoy, Prof. Dr. İsmail Türkkın). Biyoloji. Altıncı Baskıdan Çeviri, Gözden Geçirilmiş 2. Türkçe Baskı, Palme Yayıncılık.2008

Jene B. Reece, Lisa A. Urry, Michael L. Cain, Steven A. Wasserman, Peter V. Minorsky, Robert B. Jackson. (Çeviri Editörleri: Prof. Dr. Ertunç Gündüz, Prof. Dr. İsmail Türkkın). Biyoloji. Dokuzuncu Baskıdan Çeviri, Palme Yayıncılık. Ankara, 2013.

Tatlı A. İnsanlık Tarihi Boyunca Biyoloji Felsefesi. Gözden geçirilmiş ikinci baskı. Isparta: 2022

Online Kaynaklar

1.<https://sarkac.org/2017/07/evrim-teorisi-bir-inanc-konusu-degildir-osman-bahadir/> (24/11/2023)

2.<https://tr.wikipedia.org/wiki/Evrim> (24/11/2023)

3.<https://www.indyturk.com/node/186726/t%C3%BCrkiyeden-sesler/evrim-ve-din-birbiriyle-%C3%A7eli%C5%9Fir-mi> (24/11/2023)

İNSANIN ALLAH'IN YARATMA SIFATINI TAKLİT ETME KABİLİYETİNİN SINIRI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (AN EVALUATION ON THE LIMITS OF MAN'S ABILITY TO IMITATE GOD'S CREATING ATTRIBUTE)

Kenan SAKA

Öğr. Gör. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Yenişehir İbrahim Orhan MYO, Bursa, Türkiye
Dr. Lecturer, Bursa Uludağ Univ., Yenişehir İbrahim Orhan Vocational School, Bursa, Türkiye

E-Posta / E-Mail: kenansaka@uludag.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2296-894X

ÖZET

İnsan fıtratı gereği bulunduğu ortamı kendi ihtiyaç ve heveslerine göre şekillendirme eğilimindedir. Bunun sonucu olarak çevresinde gördüğü varlıkları anlamaya ve taklit etmeye devam etmektedir. En basit örnekle uçan kuşları gözlemlemek günümüz uçak teknolojisinin başlangıcı sayılabilir. Günümüz medeniyeti birçok açıdan şaşalı dönemlerini yaşasa da insanlığın çevresinde gördüğü karmaşık canlıları taklit etmek konusunda çok geri olduğu açıktır. Günümüzde gelinen bilimlerdeki bilgi seviyesi bazı açılardan ele alınan konunun sınırlarını da çizmektedir. Örnek olarak herkesin bildiği yer çekim ivmesi göz önüne alınırsa, bahsedilen kanun yer çekim ivmesinin 9.81 m/s^2 olduğu bir ortamda serbest düşen bir cisim saniyede en fazla 9.81 m/s hızlanacağını söyler. Bu durum aslında bizim için bir sınır olup cismin hızının saniyede 9.82 m/s artamayacağını ifade eder. Benzer örnekler termodinamik kanunları ya da diğer kanunlar içinde verilebilir. **İnsan yaratıcıyı taklit etmek istese bile, bu yaratılanları taklit etmenin ötesine geçmemektedir.** Peki, insan çevresindeki canlıları taklit etmeye devam ederken ulaşabileceği sınır nedir? Bu konuda sınırları makro yapılarda değil de mikro yapılar aramak daha isabetli olacaktır. Yani piramitleri inşa eden insanlık daha büyüğünü de yapmak isteyebilir. Fakat canlıları taklit etmek mikro ölçülere olan hâkimiyetimizle ilgili bir durumdur. Nano teknoloji, mikro ölçülerde yapılan ürünlerin diğer adıdır. Bu değerlendirme de Hac Suresi 73. Ayet ışığında insanın taklit kabiliyetinde ulaşabileceği sınırlar Risale-i Nur tefsiri yardımıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. **Bahsi geçen ayette, “Allah’tan başka yalvardıklarınız, toplansalar da bir sinek yaratamayacaklardır. Sinek bir şeyi onlardan kapıp alırsa, onu ondan kurtaramazlar.”** Cümlesiyle insanın yaratılışı taklit eğilimine dikkat çekilmiştir. Buna göre madde âleminde başlayan yaratılışı taklit yolculuğu hayat sınırında son bulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Hac Suresi, Risale-i Nur, Yaratılışı taklit.

ABSTRACT

By nature, humans tend to shape their environment according to their own needs and desires. Hereby, humanity continues to understand and imitate the beings it sees around it. In the simplest example, observing flying birds can be considered the beginning of today's aircraft technology. Although today's civilization is experiencing its glorious periods in many respects, it is obvious that humanity is far behind in imitating the complex creatures it sees around it. The level of knowledge in today's sciences also draws the boundaries of the subject discussed in some respects. For example, if we consider the acceleration of gravity, which everyone knows, the law in question states that a free falling object will accelerate at most 9.81 m/s per second in an environment where the acceleration of gravity is 9.81 m/s². This situation is actually a limit for us and indicates that the speed of the object cannot increase by 9.82 m/s per second. Similar examples can be given in the laws of thermodynamics or other laws. **Even if a person wants to imitate the Creator, this does not go beyond imitating the creatures.** So, what is the limit that humans can reach while continuing to imitate the creatures around them? In this regard, it would be more accurate to look for boundaries in micro structures rather than macro structures. In other words, humanity, which built the pyramids, may want to build a bigger one. However, imitating living things is a matter of our mastery of microscale measurements. Nano technology is another name for products made in micro dimensions. In this evaluation, in the light of the 73rd verse of the Surah Hajj, the limits that humans can reach in their ability to imitate have been tried to be revealed with the help of Risale-i Nur commentary. **In the verse in question, it is stated, "Those to whom you invoke other than Allah will not be able to create a fly even if they gather together." If a fly snatches something from them, they cannot save it from it."** This sentence draws attention to man's tendency to imitate creation. Accordingly, the journey of imitation, which begins in the material world, ends at the border of life.

Keyword: Surah Hajj, Risale-i Nur, Imitation of creation.

1. GİRİŞ

Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler devam etmektedir. Canlılar bilim dünyası için bir açıdan inceleme alanı oluştururken canlıların benzerini yapma girişimini de beraberinde getirmektedir. Canlılardan ilham alma ve aynısını yapmaya çalışma kavramlarının ayrı olarak değerlendirilmesi daha uygundur. İnternet ortamında teknolojiye ilham olan canlılar başlığı altında birçok örnek bulmak mümkündür. Aşağıda bu örneklerden birkaçı verilmiştir [1].

- Hızlı Tren ve Balıkçıl Kuşlar
- Robot Teknolojisi ve Böcekler
- Yusufçuk ve Helikopter
- Yarasa ve Radar
- Midye ve Yapıştırıcı
- Dulavratotu ve Cırt cırt

Bu örneklerden birkaçı için açıklama verilecektir. Okuyucuların diğerleri için arama motorları yardımıyla yeterli açıklama bulması mümkündür.

1.1. HIZLI TREN VE BALIKÇIL KUŞLAR

Japonya'nın hızlı trenlerini tasarlayan Eiji Nakatsu adlı mühendis, trenin daha hızlı gidebilmesi için balıkçıl kuşlarının uçma yöntemini inceler ve bunu hızlı trene uygular. Suyu gökyüzünden diklemesine ve çok hızlı dalabilen bu kuşların gagalarının, hızı artırdığı tespit edilmiştir. Bahsedilen mühendisin aynı zamanda bir kuş bilimleri uzmanı olduğu bilinir [2].

1.2. ROBOT TEKNOLOJİSİ VE BÖCEKLER

Günümüzde hızla gelişen robot teknolojisi daha çok böceklerin sistemlerini inceleyip elektronik sisteme uyarlama uğraşındadır. Artık bir karınca ve sinek büyüklüğünde robotlar yapılabilmektedir. Sinekler gibi uçabilen, karıncalar gibi istenilen her yere girebilen, örümcekler gibi tavanda yürüyebilen robotlar şu an yapılabiliyor ve gelişmiş ülkelerin önemli endüstri kuruluşları da bu çalışmalara büyük önem veriyor [3].

1.3. YUSUFÇUK VE HELİKOPTER

Yusufçuklar kanatlarını kendi üzerlerine katlayamaz. Ayrıca uçma kaslarının kanatları hareket ettirme şekli diğer böceklerinkinden farklıdır. Sırf bu özellikleri nedeniyle evrimciler yusufçukların "ilkel böcekler" olduğunu iddia ederler. Oysa "ilkel böcek" denen yusufçukların uçuş sistemi bir tasarım harikasıdır. Dünyanın önde gelen helikopter üreticisi Skorsky, son modelinin tasarımını yusufçuğu örnek alarak gerçekleştirmiştir. Bu projede Skorsky'e yardım eden IBM firması, yusufçuğun resmini bir bilgisayara (IBM 3081) yükleyerek çalışmaya başlamıştır. Bilgisayarda, yusufçuğun havadaki manevraları da göz önüne alınarak 2000 adet özel çizim gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonunda yusufçuktan alınan örneklerle Skorsky'in asker ve mühimmat taşımak için ürettiği yeni modeli ortaya çıkmıştır. Doğa fotoğrafçısı Gillian Martin ise yusufçukları incelemek amacıyla 2 yıl süren bir çalışma yürütmüştür. Bu çalışma sonunda elde edilen bilgiler, bu canlıların son derece kompleks bir uçuş sistemine sahip olduklarını göstermektedir [4].

1.4. YARASA VE RADAR

Ekolokasyon, yarasaların morfolojisinin (fiziksel özellikler) ve ses kullanarak “görmesini” sağlayan sonarın (SOund NAVigation and Ranging) birlikte kullanılmasıdır. Bilindiği gibi yarasalar, ağızdan veya burundan yayılan ultrasonik dalgalar üretmek için gırtlak kullanır. Bazı yarasalar ise bu dalgaları dillerini kullanarak, tıklamalar şeklinde üretir. Yarasa, çıkardığı ses ile oluşan/dönen yankıları duyar ve sinyalin ne zaman gönderildiği ve geri dönüş arasındaki süreyi ve çevresinin bir haritasını oluşturmak için sesin frekansındaki kaymayı karşılaştırır. Hiçbir yarasa tamamen kör olmamasına rağmen, mutlaka ama mutlaka karanlıkta daha iyi “görmek” için çıkardıkları sesleri kullanır. Bir yarasanın kulaklarının hassas yapısı, pasif dinlemeyle de av bulmasını sağlar. Yarasa kulak çıkıntıları, akustik bir Fresnel mercekle görevi görerek, yarasanın toprakta yaşayan böceklerin hareketini ve böcek kanatlarının çırpınmasını duymasını sağlar. Dolayısıyla bu uyum mükemmel bir avlanma olanağı verir [5].

1.5. MİDYE VE YAPIŞTIRICI

Midyeler, son yıllarda bilim dünyasında ilgi ile takip ediliyor. Çünkü midye salgılarından elde edilen yapıştırıcılar, Dr. Coover’ın kimyasal yapıştırıcısından hem daha güçlü hem de sulu ortamlarda da etkili. Midyenin yapışkan salgısı tıpta, dişçilikte, gemi ve ilaç endüstrilerinde, botanikte, boya kimyası ve nörodejeneratif (sinir sistemi hasarı) hastalıklarının tedavisi ile ilgili çalışmalarda birçok yeni araştırmanın ve büyük projenin başlamasına sebep olmuştur. Bunlardan belki de en ilginç, anne karnındaki bebeği koruyan zarların yırtılması ile oluşan hasarların midyeden elde edilen yapıştırıcı ile tedavi edilebilmesi. Bu küçük canlıdan ilham alınarak üretilen ürünler tıpta ve teknolojide hayatımızı kolaylaştırmaya devam ediyor [6].

1.6. DULAVRATOTU VE CIRT CIRT

Cırt cırt bantın öyküsü, doğada yapılan bir yürüyüşe dayanıyor. İsviçreli elektrik mühendisi George de Mestral, bir gün köpeğiyle dolaşmaya çıkıyor. Eve döndüğünde köpeğinin bacaklarına takılan dulavratotlarını görüyor. Köpeğinin tüylü bacaklarına yapışan dulavratotlarının gizemini merak eden Mestral konuyu incelemeye başlıyor. Otları ayıklayıp mikroskopunda gözlemleyen Mestral, çok ilginç bir durumla karşılaşılıyor. Otların ucunda minik kancalar var. İşte bu minik kancalar, otun yüzeye tutunmasını sağlıyor. Dulavratotunun bu özelliği cırt cırt tasarımının ilham kaynağı olmuştur [7].

Yukarıda verilen örnekler incelendiğinde insanlığın çevresindeki canlılardan ilham aldığı açıkça görülmekte dolayısıyla canlıların sadece bir özelliğinin ilham kaynağı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla insanın yaradılışı taklit konusunda canlılardan ilham alma yönü açıktır.

Bundan sonraki bölümlerde canlıların aynısını yapma konusundaki taklit kabiliyetimizin değerlendirilmesi yapılacaktır.

2. BİLİM VE SINIRLAR

İnsanlık herhangi bir canlının aynısını yapmak istese bu mümkün müdür? Bu tür bir teşebbüsü gerçekleştirmek istenildiğinde birçok zorluklar insanı beklemektedir. Yapılamaz ya da yapamazsınız manasında yapılan değerlendirmeler ise günümüz bilimsel egosunda karşılık bulmamaktadır. Dolayısıyla şimdi yapılamıyor fakat gelecekte yapılacaktır gibi bir cevap yoluna gidilmektedir.

Bilim dünyasında yapılan gelişmelerin insanın ve doğanın sınırlarını da ortaya koyması ayrı bir gerçektir. Diğer bir ifade ile insan her istediğini yapamaz ve yaşanan âlem buna müsaade etmez. Kanun olarak adlandırılan bu olguların aksi ile karşılaşılmamıştır. Aşağıda bazı kanunlar ve ortaya koydukları sınır şartları verilmiştir.

- Yer çekim ivmesi: Serbest düşen bir cisim yer çekim ivmesinden daha fazla hızlanamaz.
- Termodinamiğin 1. Kanunu: Sınırları belirlenen bir ortamın enerji düzeyi herhangi bir sebep yoksa artmaz ya da azalmaz.
- Termodinamiğin 3. Kanunu: Bir cismin sıcaklığı -273,15 °C den daha düşük olamaz.

Benzer ilişkiler Newton kanunları ve diğer bilim dallarındaki kanunlar içinde verilebilir. Bu noktadan insanlığın neyi yapamayacağını, yani teknolojik gelişmelerdeki sınırlarımızı yapılmamışlık üzerine değil de yine bilimsel sonuçlara dayandırmak daha isabetli olacaktır.

3. YARADILIŞI TAKLİT SINIRI

Buraya kadar yapılan açıklamalar dikkate alındığında Kur'an-ı Kerim, Hac Suresi 73. ayette açıkça ortaya konulan "Allah'tan başka bütün çağırdığınız ve ibadet ettiğiniz şeyler toplansalar, bir sineği halk edemezler." Hükmü insanın canlıları taklit noktasında ulaşabileceği sınırı ortaya koymaktadır [8]. İnsanın ulaşabileceği ve gözü önünde olan en küçük canlılardan biri olan sinek için yapılan bu meydan okuma bütün canlılar içinde geçerlidir.

Günümüz bilim dünyasının Kur'an-ı Kerim'in bu hükmünü sindiremeyeceği açıktır. Bu noktada bir sineğin vücuda gelmesi için gerekli olan aşamalarda sınırlarımızı aramak daha isabetli olacaktır.

Yukarıda bahsi geçen ayet Risale-i Nur külliyyatında da ele alınmıştır. Lem'alar kitabı 26. Bölümde yaratılış kavramı yoktan var etme ve toplama şeklinde iki kısma ayrılmıştır. Yoktan var etme kavramının hiçbir sebebin elinde olmadığı vurgulandıktan sonra toplama suretindeki yaratma fiili aşağıdaki şekilde açıklanmıştır [9].

"Bütün esbab-ı maddiye toplansa, onların ihtiyarları da olsa, birtek sineğin vücudunu ve o vücudun cihazatını mizan-ı mahsusla toplayamazlar. Toplasalarda, o vücudun miktar-ı muayyenesinde durduramazlar. Durdursalarda daima tazelenmekte olan ve o vücuda gelip çalışan

zerrâtı, muntazaman çalıştıramazlar. Öyleyse, bilbedahe, esbab bu eşyaya sahip çıkamazlar. Demek Sahib-i Hakikîleri başkadır.”

Yukarıdaki paragraf dikkate alındığında sonuç ilk cümle bitirilmemiştir. Öncelikle:

“Bütün esbab-ı maddiye toplansa, onların ihtiyarları da olsa, birtek sineğin vücudunu ve o vücudun cihazatını mizan-ı mahsusla toplayamazlar.” Cümlesi günümüze kadar yapılan bilimsel gelişmelere bir atıftır. Yani bundan birkaç yüz yıl önce bir sineğin vücudunda bulunan maddelerin bilinmesi ve bunların temin edilmesi mümkün olmayabilirdi. Fakat günümüzde mümkün olan bu analiz Bediüzzaman tarafından da kabul edilmiş ve bir sonraki cümle “Toplasalar da...” olarak devam etmiştir. Dolayısıyla Kur’an-ı Kerim’in on beş asır önce bu hükmü verdiği ve insanlık tarihinin de binlerce yıl olduğu göz önüne alındığında, yaratılışı taklit konusunda canlıları oluşturan hammaddelerin anlaşılması ve toplanması aşamasında yol aldığımız söylenebilir. İkinci aşama ise şu şekilde ifade edilebilir;

“Toplasalarda, o vücudun miktar-ı muayyenesinde durduramazlar.”

Canlıları oluşturan hammaddenin analiz edilerek anlaşılması ve toplanmasından sonra bunların bir arada tutulması ikinci aşamadır. Günümüzde nano teknoloji, gen teknolojisi ya da benzer teknolojiler ile yapay organların yapılmaya çalışıldığı bilinmektedir. Bu nokta da yaşanacak gelişmeler bizi son aşamaya ulaştıracaktır. Yani bir canlının vücudunu analiz ederek gerekli maddeleri toplamak ve bunları bir arada tutarak bir canlı şeklini vermek mümkün olsa bu bir canlıyı yaratmak anlamına gelir mi? Son cümle bu noktada yaşanacak sınır şartını ortaya koymaktadır.

“Durdursalarda, daima tazelenmekte olan ve o vücuda gelip çalışan zerrâtı, muntazaman çalıştıramazlar.”

Görüldüğü üzere canlılarda yaşanan yapım ve yıkım faaliyetlerinin devam etmesi bir sınır şartı olarak ortaya konmuştur. Bir tasarımın canlı sayılabilmesi için vücudunda yapım ve yıkım faaliyetlerinin kendiliğinden devam etmesi gerekir. Bu ise ancak hayat denilen soyut kavrama sahip olmakla mümkün olacağı için yaratılışı taklit konusunda ulaşabileceğimiz sınır gösterilmiştir.

4. SONUÇ

İnsanın yaratılışı taklit kabiliyeti üzerine yapılan bu değerlendirmede bilimsel olarak aşılacak aşamalar ve buna bağlı olarak ulaşılabilecek sınırlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Öncelikle diğer bilimlerde ortaya konulan kanunlar aynı zamanda yaşadığımız evrenin sınır şartlarını da belirlemektedir. Buna bağlı olarak yaratılışı taklit kabiliyeti konusunda yapılmamışlık yerine bilimsel sınırların kabul edilmesi önerilmiştir. Buna bağlı olarak canlıları taklit konusunda ilk aşama canlıları analiz ve gerekli malzemeleri toplamaktır. Bu aşıldığı takdirde bu maddeleri bir canlı şeklinde bir arada tutmak gerekecektir. Bu mümkün olduktan sonra bir tasarımın canlı sayılabilmesi için vücudunda yapım ve yıkım faaliyetlerinin kendiliğinden devam etmesi gerekir. İşte bu nokta

hayat ile olabileceği için insanlığın taklit kabiliyetinden uzaktır. Sonuç olarak madde âleminde başlayan yaradılışı taklit yolculuğu hayat sınırında son bulmaktadır.

KAYNAKÇA

- [1] <https://blog.egesavtek.com/teknolojiye-ilham-kaynagi-olan-canlilar/>
- [2] https://ataturkmtl.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/30/01/153071/dosyalar/2020_05/06130912_25-29_mayYs_Canlylar_ve_teknoloji.pdf
- [3] <https://onedio.com/haber/teknolojinin-dogadan-ilham-alarak-gelistirdigi-biyomimetik-biliminden-24-carpici-ornek-982094>
- [4] http://zamankacakcileri.akvaryum.com/helikopterin_ilham_kaynagi_yusufcuk_bp1536.asp
- [5] <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2019/04/04/yarasalar-ve-mukemmel-radar-sistemleri/>
- [6] <https://www.mediko.com.tr/blog/icerik/midye-salgisindan-mucize-yapistirici>
- [7] <http://www.cevreciyiz.com/makale-detay/1210/cirt-cirt-bant-nasil-bulundu>
- [8] Kur'an-ı Kerim, Hac Suresi 73. Ayet
- [9] Risale-i Nur, Lem'alar, 26. Lem'a, 11. Rica

İSLAMİ BAKIŞ AÇISIYLA ZAMANDA YOLCULUK FİKRİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (EVALUATION OF THE IDEA OF TIME TRAVEL FROM AN ISLAMIC PERSPECTIVE)

Erman Kadir ÖZTEKİN

*Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Enerji Anabilim Dalı, Bayburt,
Türkiye*

*Assistant Professor, Bayburt University, Engineering Faculty, Department of Energy,
Bayburt, Türkiye*

E-Posta / E-Mail: ermanoztekin@bayburt.edu.tr

ORCID: 0000-0002-8036-7659

ÖZET

Son dönemlerde bilimsel çalışmalardaki hızlı ilerlemelerin bir sonucu olarak insanlığın cevap aradığı en temel sorularından birisi zaman yolculuğunun gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği olmuştur. Bu soru ilk ortaya atıldığından beri bilim kurgu kategorisindeki roman, film ve diziler zaman yolculuğunun nasıl olacağı ve yapılabilecekler hakkında birçok fikir öne sürmüştür. Bilimsel olarak Einstein'ın temellerini attığı teorik zaman yolculuğu kavramı daha sonra birçok araştırmacı tarafından incelenmiş ve bu konu hakkında yeni teorik ifadeler ortaya atılmış aynı zamanda bazı zamansal paradokslarında meydana gelebileceği düşünülmüştür. Zaman olgusu İslam dini içerisinde de sıkça bahsedilen bir konudur. Zamanda yapılabilecek bir seyahat hakkında İslami çalışmalar yapan kişiler arasında da tartışmalar giderek artmaktadır. Bu çalışmada zaman yolculuğunun gereksinimleri, temel prensipleri, zamansal paradokslar, zaman ve entropi olgularının etkileşimi bilimsel olarak incelenecektir. Bilimsel olarak ortaya konacak bu kavramlara ayet ve hadisler de kullanılarak bir bakış açısı sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Zamanda yolculuk, Ayet ve hadisler, Entropi artışı ilkesi, Görelilik teorisi.

ABSTRACT

As a result of rapid advances in scientific studies in recent times, one of the most fundamental questions that humanity has sought answers to has been whether time travel can be achieved. Since this question was first posed, novels, movies and TV series in the science fiction category have put forward many ideas about what time travel would be like and what could be done. The theoretical

concept of time travel, which Einstein laid the foundations for, was later examined by many researchers and new theoretical statements were put forward on this subject, and it was also thought that some temporal paradoxes might occur. The phenomenon of time is a subject frequently mentioned in the Islamic religion. Discussions about possible time travel are also increasing among people doing Islamic studies. In this study, the requirements of time travel, its basic principles, temporal paradoxes, and the interaction of time and entropy phenomena will be scientifically examined. An attempt will be made to present a perspective on these concepts, which will be revealed scientifically, by using verses and hadiths.

Keywords: Time travel, Verses and hadiths, Principle of entropy increase, Theory of relativity.

1. GİRİŞ

Zamanda yolculuk fikriyle ilgili günümüze kadar yazılmış birçok eser ve aynı zamanda büyük bir izlenme sayısına sahip sinema ve dizi yapıtları bulunmaktadır. Bunun yanında bilimsel dergilerde de bu konu hakkında çok sayıda model, görüş ve öneri birçok araştırmacı tarafından yayımlanmıştır. Bu da bir nevi araştırmacılar ve bilim kurgu yazarları arasında kıyasıya bir rekabet olduğunu göstermektedir (Al-Khalili, 2002). Yirminci yüzyıl öncesinde zamanda yolculuk fikri filozoflar ve bilim insanları arasında azca konuşulan bir konu iken, bu fikir yakın zamanda insanlığın merak ettiği ve çözmeye çalıştığı en popüler konular arasına girmiştir (Hawking, 1998). Zamanda yolculuk fikrinin nasıl gerçekleştirilebileceği kadar, gerçekleştirilmesine yönelik felsefi bakış açıları da çok önemlidir. Zamanda yolculuğun gerçekleştirilmesine yönelik iki önemli felsefi tartışma olmaktadır: zamansal paradokslar ve geriye doğru nedensellik (Earman, 1995). Bu çok felsefi konu bilim dünyasıyla harmanlanınca da ilgili durum hakkında dini bakış açısının da ne yönde olduğu insanlar tarafından bilinmek istenmektedir. Bu çalışmada öncelikli ve genel olarak zaman yolculuğu fikrinin bilimsel alt yapısı tartışılacaktır. Bu fikrin kapsadığı önemli detaylara ve yapılış felsefesine İslam penceresinden de yorumlar yapılmaya çalışılacaktır. Ayet ve hadislerden yola çıkarak özellikle uzmanların konu ile ilgili fikirleri, görüş benzerlikleri ve ayrılıkları ortaya konmaya çalışılacaktır.

2. BİLİMSEL YAKLAŞIMLAR

Zamanda yolculuk kavramının ortaya konmasında ve gelişiminde temel olarak kullanılan bazı teoriler mevcuttur. Yirminci yüzyılın başlarında insanlığın zaman ve uzay kavramlarına bakışını değiştiren önemli teoriler ortaya atılmış ve araştırmacılar bu teoriler üzerine yoğunlaşmışlardır. Kuantum mekaniği, Einstein'ın özel ve genel görelilik teorileri bu temel teoriler olarak ele alınmaktadır. Kuantum teorisi veya mekaniği olarak adlandırılan kısım bu teoriler arasında

parçacıklarla ilgili olup, çok küçük ölçekli olayları ele almaktadır (Dirac, 1981). Kuantum teorisi atom veya atom altı parçacıkların davranışlarındaki belirsizlikleri incelemek üzerine kuruludur. Şöyle ki, parçacıkların hem konumlarının hem de momentumlarının aynı anda belirlenemeyeceğini ifade etmektedir. Kuantum teorisi bu anlamda klasik mekaniğin eksik kaldığı konuları açıklamada başarılı olmuştur. Çünkü klasik mekaniğin amacı cisimlerin konum ve momentumlarını ölçerek onların kuvvet alanları altında davranışını belirlemektir. Klasik fiziğin tanımladığı süreklilik kavramı kuantum mekaniğinin ortaya çıkışı ile sarsılmıştır. Klasik fiziğin bahsettiği sürekliliğe göre denge durumunda kuvvet alanı altında enerji tüm parçacıklara eşit dağılması gerekirken, kuantum mekaniği parçacığın konum ve momentum bilgisinin bir dalga fonksiyonun içinde olduğunu ve ancak bir anlık olarak bu bilgilerden sadece birinin belirli bir kesinlikte alınabileceğini açıklar. Şöyle ki, konum veya momentum bilgisinden hangisi kesinlik kazanırsa diğerinin belirsizliği artacaktır. Newton'un yasalarına dayanan klasik fizik birçok olayı açıklayabilmektedir. Ama ışığın davranışı gibi açıklayamadığı olaylar kuantum mekaniğinin konusudur.

Einstein'ın 1905 yılında ortaya koyduğu özel görelilik kavramı bilim dünyası açısından bir milat olarak kabul edilmiştir (Hawking, 1998). Özel görelilik teorisi cismin hızının kütlesi, zaman ve uzay üzerindeki etkisini açıklar. Özel görelilik teorisi yer çekimi etkisini dikkate almadan çok yüksek hızlar veya astronomik mesafeler için kullanılmaktadır. Teori herhangi bir cismin hızının ışık hızına yaklaştığında kütlesinin sonsuz olarak artacağına ve onu hareket ettirebilecek enerjinin de aynı şekilde sonsuza gideceğini ifade eder. Bu teoriyi Einstein ışığın hızının gözlemciye bağlı olmaksızın aynı kaldığını anlaması fakat zamanın gözlemciye göre görecelilik gösterdiğini anlamasıyla ortaya koymuştur. Aynı zamanda ışığın hızının gözlemciye göre değişiklik göstermemesinin ortaya konması Maxwell'in tüm elektromanyetik dalgaların vakum altında hızlarının sabit olduğu görüşüyle de uyum içinde olmasını sağlamıştır. Einstein önceden inanılan üniversal bir zaman fikrinin aksine gözlemcinin perspektifine bağlı bir zaman görüşü ortaya koymuştur. Her gözlemcinin kendine ait bir saati olduğunu düşünürsek her gözlemci kendine ait bir zamanda olmalıdır. Çok hızlı giden bir gözlemci sabit bir gözlemciye göre zamanı daha yavaş geçiyormuş gibi görecektir ki bu da zamanın genişlemesi olarak ifade edilebilir. Başka bir ifadeyle de her gözlemcinin kendine ait bir özel saati olduğunu düşünebiliriz. Sonuç olarak farklı gözlemcilere ait saatler ancak gözlemciler aynı hızlara sahiplerse benzerlik gösterebilirler. Bu da bize uzay ve zaman da geçmiş ve geleceğin sadece birer yön olduğunu gösterir. Özel göreliliğe göre uzay ve zaman sabit birer arka plan olarak kalacak şekilde bu yönlerden istenilen birine gidilebilir. Aynı zamanda ışık hızından yüksekte seyahat etmek de mümkün değildir.

Yine Einstein'ın kendisinin 1915 yılında ortaya koyduğu genel görelilik teorisi uzay ve zaman kavramı üzerinde bir çığır açmıştır. Bu teoriye göre ise yer çekiminin sabit birer arka plan olarak görülen uzay ve zaman içerisinde de sadece yalın bir kuvvet olmak yerine, içinde enerji ve kütle barındıran uzay ve zamandaki birer bozuntu olduğu açıklanmaktadır. Yani dünya gibi bir yüksek

kütleli cisim düz bir doğrultuda ilerlese bile uzay ve zamanın kıvrılabilen ve eğrilebilen (yani bükülebilin) yapısından dolayı yüksek kütleli bir cisim olan güneşin meydana getirdiği çukurda hareket edecek ve onun çevresinde dolacaktır. Genel görelilik teorisi kuvvetli yerçekiminin varlığında da saatlerin yavaşlayacağı ve zamanın genişlemesi olayının yaşanacağını göstermiştir.

Genel görelilik teorisi çok dikkat çekmekte olup çözümü zor olan bir teoridir. Avusturyalı matematikçi ve mantıkçı Gödel ise bu teoriden yola çıkarak bir evren modeli tasarlamıştır (Gödel, 1949). Bu evren modelinde kullanılan kozmolojik sabitler Einstein'ın aksine negatif değer almaktaydı ve bu evren eksenini etrafında dönen bir yapıya sahipti. Gödel 1949 yılında zamanın yapısı üzerine (geçmiş, şimdi ve gelecek bağlantısı) genel görelilik teorisi üzerinden yeni bir model ortaya attı. Gödel spesifik olarak hesaplanmış 'kapalı zaman benzeri eğrileri' (CTC'leri) kullanarak Einstein'ın alan denklemlerine özel bazı çözümler getirdi ve bu eğriler boyunca zamanda seyahat edebilmenin olanaklı olduğunu kanıtladı. Bu sonuçlar literatürde Gödel tipi bir zaman yolculuğu modelinin önemini arttırdı. Örneğin, Gödel tipi bir zaman yolculuğunda geriye doğru nedensellik tam olarak her aşamada etkili olmazken, Wells tipi bir zaman yolculuğunda geriye doğru nedensellik zaman yolculuğu için ayrılmaz bir parçadır ve daha problemlidir. Çünkü Wells tipi bir zaman yolcuğu amansız bir zaman oku boyunca hareket edebilen üç boyutlu bir uzaysal Euclid manifoldunun olduğu varsayıldığı Newtonyan bir evrende geçmekteydi (Al-Khalili, 2002). Bu Newtonyan evrende yolculuk bir mutlak (üniversal) zamana göre yapılırken zamansal yolculuklar arasında belirgin olmasa da bir süreklilik meydana gelmekteydi. Wells tipi bir zaman yolculuğu ise zamansal paradoksların oluşmasında temel niteliktedir. Bu yüzden Gödel tipi bir zaman yolculuğu fizik yasalarına uygunluk açısından ve genel göreliliğe göre mümkün olabilmesi açısından daha mantıklı bir çözüm ortaya koymuştur. Gödel tipi bir zaman yolculuğunda bir anda yok olup belirme gibi zamanda sıçramalar yoktur. Aksine Gödel, Einstein'ın evreni gibi zamanın kendisinin de bir boyut olarak atfedildiği dört boyutlu sürekli bir uzay zaman evreni yapısının özelliklerini kullanır.

3. ZAMAN YOLCULUĞU FİKRİ

Zaman yolculuğu bir nesnenin zaman doğrultusunda herhangi bir yönde gidebilme süreci olarak tanımlanabilir (Smith, 2021). Örneğin Doktor Who 2024 yılında zaman makinasına adımını atar ve dışarıdaki gözlemciler onun bir anda kaybolduğunu görür. Doktor için zaman makinasının içinde 10 dakika geçmiştir. Bu zaman sonunda 1984 yılında gözlemciler zaman makinasının bir anda belirdiğini görür. Doktor Who zaman makinasından dışarı adımını atar. Bir başka örnek olarak; Einstein'a göre zaman yolcusu bir roket biner ve dünya üzerinde çok yüksek hızda bir tur atar ve geri döner. Özel görelilik teorisine göre roket içindeki kişi sadece birkaç ay yaşlanmış iken geri döndüğünde dünyada yüzlerce yıl geçmiştir. Bunlardan en ilginç ise Gödel'e göre hareket eden bir zaman yolcusu, çok sıradan bir uzay roketine biner ve çok özel bir rotada uçar. Yolculuğun hiçbir aşamasında gözden bir anda kaybolmaz veya sıçrama yapmaz. Bu çok özel rotayı izleyerek geçmişte

bir noktaya veya gelecekte bir noktaya gidebilir. Bunu genel görelilik teorisine göre ve uzay zamanın çok özel yapısına göre yapar. Sonuç olarak literatürde zaman yolculuğu için tam bir tanım bulunmamaktadır. Ama sezgisel olarak şunu söyleyebiliriz ki, zaman yolcusunun sahip olduğu saat ile bakıldığında geçmiş olan süre ile dışarıdaki saat ile bakıldığında geçmiş süre arasında ciddi bir fark olmalıdır.

Peki neler zaman yolculuğu olarak alınamaz sorusuna örnek verecek olursak; uyuyan bir kişi, komadaki bir kişi, bir kristal küreye bakarak geleceği veya geçmişi gören bir kişi, simülátörde geçmişini veya geleceğini izleyeni bir kişi gibi örnekler verebiliriz.

Lewis, zaman yolculuğunu; zaman yolculuğu yapan bir nesnenin yolculuk için kalkışı ve yolculuktan sonra varışı arasındaki geçen saatin, çevresindeki geçen saate göre ciddi bir fark göstermesi olarak tanımlar (Lewis, 2016). Lewis zaman yolculuğu fikrinin başlı başına tutarsız bir kavram olduğunu savunur. Örnek olarak zaman yolcusunun 90 yaşında iken doğumundan 200 yıl önce ölmesi gibi. Fakat Einstein'ın fikirlerini takip eden bilim insanları bu bakışa karşı çıkararak üniversal bir referans (mutlak) saat fikrinden çıkıldığında ve herkesin kendi saat referansına bağlı olduğu düşünüldüğünde böyle bir tutarsızlığın aslında meydana gelmeyeceğini öne sürmektedir.

Burada zaman yolculuğu için kullanılacak olan zaman makinası teriminden de bahsetmek gerekecektir. Bir bakış açısına göre bir zaman makinası genel görelilik kanununa uyararak kendisine tanımlanan zaman koordinatları arasında gidebilmek için Gödel'in bahsettiği kapalı zaman benzeri eğrileri üretebilen bir makine olarak nitelendirilebilir (Smeenk & Wuthrich, 2011).

4. ZAMANSAL PARADOKSLAR

Zamanda bir yolculuğun geçmişe doğru gerçekleştirilmesinde felsefecilerin ve mantık bilimcilerinin temel attığı bazı problemler vardır. Bunlardan en önemlisi ise büyükbaba paradoksu olarak tanımlanmaktadır (Smith, 2021). Lewis, bu paradoks üzerinde uzun bir fikir yürütme yapmaktadır. Büyükbaba paradoksunda temel olay geçmişin değiştirilip, değiştirilemeyeceği yönündedir. Eğer zaman yolculuğu mümkün olsaydı ve zaman yolcusu geçmişe gitseydi, geçmişte zaman yolcusu büyükbabasını öldürebilir ve hiç doğmayabilirdi. Peki doğmamış olursa zaman yolculuğunu yapabilecek miydi? Hawking de benzer paradoksu zaman yolcusunun ailesi için kurmuştur (Hawking, 1998). Burada farklı bir bakış olarak eğer geçmiş asla değiştirilemez ise, zaman yolcusunun geçmişe geri dönse de büyükbabasını asla öldüremeyeceği ve geçmişe aslında anladığımız manada müdahale edemeyeceği olmuştur. Özellikle bilim kurgu yapıtlarında geçmişe yönelik eylemlerin başarılı olamaması için zaman yolculuğu yapılabilsen bile bazı değiştirilemez evrensel mistik kurallar, evrenin koruyucuları gibi kavramlar türetmişlerdir (Smith, 2021).

Diğer bir şekilde geçmişe gitmekle ilgili bir paradoksu şu şekilde tanımlayabiliriz. Zaman yolcusu geçmişe gider ve geçmişte kendini öldürüp, zaman makinasını yapılmadan engeller. Aslında bu durumda da zaman yolculuğunun yapıldığı ispatlanamaz hatta hiç yapılmadığı da öne sürülebilir.

5. KLASİK ANLAMDA BİR BAKIŞ VE ENTROPİ

Tabii ki eğer evrenin çalışmasında zamanda ileri ve geri gitmek çok basit olsaydı daha önce bahsettiğimiz teorilerin ve evren modellerinin çok uygun bir şekilde çalışabileceği düşünülürdü. Fakat işler yaşadığımız evrende biraz daha farklı yürümektedir. Örnek olarak bildiğimiz anlamda evren daralmak yerine genişlemektedir. Radyoaktif atomlar zamanla bozunurlar ve kendiliğinden bir araya gelmezler. Biyolojik birer canlı olarak bizler zamanla yaşlanır ve dokularımızda bozunmalara uğrarız. Hepimiz geçmişini hatırlarız, kimse geleceği hatırlamaz. Zaman bizim için geri dönüşü olmayan yani tersinmez bir şekilde ilerler.

Burada temel fizik kanunları arasında olan klasik termodinamik ile bir yaklaşım yapalım. Basit bir doğa olayı olan tepedeki bir kayanın aşağı düşmesi olayına bir bakalım. Termodinamiğin birinci yasası olan enerji korunumu prensibine göre kaya zemine göre göreceli olarak sahip olduğu yüksek potansiyel enerjisini aşağı düşerek kinetik enerjiye çevirebilir. Tam yere çarpmadan önceki çok küçük bir zamanda ise kaya, kinetik enerjisi en yüksek seviyeye ulaşmış iken geri dönüp yine bu enerjiyi eski potansiyel enerjisine geri gelebilmek için kullanabilir. Bu doğa olayı sadece enerji korunumu prensibiyle bakıldığında kendiliğinden iki yönlü olarak gerçekleşebilir. Fakat biliyoruz ki yere çarpmakta olan bir kaya sahip olduğu enerjiyi kullanarak asla kendiliğinden geri dönüp tepeye geri çıkamaz. Bu doğa olayı sadece enerji korunumu dikkate alındığında çok yönlü bir olaydır. Peki doğa olaylarının meydana gelmesindeki bu yön kavramı nereden gelmektedir? Burada termodinamiğin ikinci kanunu devreye girer. Entropinin artışı ile ilgili olan kısım ikinci kanunla ifade edilir. Entropi bir termodinamik terimi olup, sistemdeki düzensizlik arttıkça artar (Çengel, 2008). Aynı zamanda sisteme giren ısıya ve sistemin sıcaklığına da son derece bağlı bir nicelik olarak verilir. Mesela buzun sahip olduğu entropi suya göre daha azdır. Çünkü buz suya göre daha soğuktur ve daha düzenli bir yapıdadır. Su buharlaştığında ise molekülleri arasındaki düzensizlik daha da artar ve entropisi yükselir. Termodinamiğin ikinci yasasının bahsettiği temel prensip herhangi bir izole edilmemiş sistemsel olayda sistemin ve çevresinin sahip olduğu toplam entropinin mutlaka artacağıdır. Yani çok basitçe sistem ve çevresi evrene entropi gönderebilir ama evrenden entropi soğuramazlar. Kayanın düşmesi olayında olduğu gibi kayanın aşağı düşmesi yaşadığımız evrende kendiliğinden mümkün olabilir ama tersine kayanın kendiliğinden tepeye çıkması mümkün olamaz. Çünkü ikinci durumun yaşanması için sistem ve çevresinin toplam entropilerini artırmak yerine azaltması gerekir. Yani anlaşıldığı üzere sadece temel bir doğa olayını yöneten birden fazla fizik kanunu bulunur. Bir olayı düşünürken sadece enerjiden ve enerji akışından bahsetmek yeterli değildir. Bir de olayın oluş yönünden bahsetmek gerekir. Bazı olaylar ise evrende tam olarak açıklanamaz bir şekilde kendiliğinden tek yönde gerçekleşmektedir. Örneğin, ısınının göreceli olarak tek bir yönde sıcak olan nesneden soğuk olan nesneye akması gibi. Ters bir durumla yaşadığımız evrende karşılaşmamıştır.

Bu noktada zaman yolcuğu konusuna ünlü astrofizikçi Arthur Eddington'un 'zamanın oku' kavramına bakmak gerekir (Landsberg, 1996; Price, 2013). Kapalı veya izole bir sistemde entropinin yani düzensizliğin sadece artabileceği veya en iyi koşullarda sadece sabit kalabileceği prensibinden yola çıkılarak yaşadığımız kozmik evren de çok büyük bir kapalı sistem olarak düşünülebilir. Zamanın oku veya termodinamik bir ok olarak düşünülen bu amansız zaman akışı prensibine göre başlangıçta çok düzenli bir yapının varlığı olduğu sonucuna varılır. Bu büyük patlama olayından önce evrenin çok sıcak olması fakat çok düzenli bir yapıda olması görüşüyle de örtüşmektedir (Hawking, 1998). Bu bağlamda Newton yasalarını temel alan Boltzmann zaman geçtikçe evrenin entropisinin arttığını ve en sonunda evrenin çok yüksek entropili bir seviyeye ulaştığında enerji dalgalanmalarıyla evrenin dengeli bir hale gelebileceğini öngörmüştür. Tabii ki günümüzde evrenin dinamik bir yapıda olması ve yaşlandığının bilinmesi bu teorinin geliştirilmesi yönünde adımlar atılacağını göstermiştir. Zamanın oku kavramına göre entropi bize geçmiş ve gelecek arasında biz ayırımı yapmamızı sağlayabilir. Aslında entropi hakkında herkesin sezgisel bir anlayışı vardır. Mesela ileri veya geri oynatıldığını bilmediğimiz bir videoda olaylara bakarak videoda geçen zamanın hangi yönde olduğunu tahlil edebildiğimiz gibi. Aslında zamanın iki yönünde de gidilebilen bir durumda spesifik bir olaya baktığımızda birçok fizik kanunun ihlal edilmediği görülür. Bu olaya T-simetri denir. Fakat bunun gerçekte olmasını önleyen en önemli fizik kuralı termodinamiğin ikinci yasasıdır. Zamanın oku kavramı da zamanın asimetrikliği cinsinden nitelendirilir. Eddington'a göre bir ok boyunca zamanda ilerlerken daha çok rastgele unsur ile karşılaşılırsa okumuz geleceği gösterirken, ok boyunca daha düzenli unsurlara rast geliyorsak okumuzun ucu geçmiş göstermektedir. Yani şu anın entropisi geçmişten fazladır ve geleceğin entropisi daha fazla olacaktır. Eddington'un bu yaklaşımı biraz daha istatistiksel termodinamikle alakalıdır. Sonuç olarak Eddington'a göre genel göreliliğe göre çok zengin bir uzay zaman eğri çözümleri olsa da biz entropik bir yörüngeyi takip ediyoruz.

6. AYET VE HADİSLERLE YAKLAŞIMLAR VE TARTIŞMA

Bu çalışmanın konusu olan zamanda yolculuk konusu aynı zamanda tassavvuf ilmi tarafından incelendiği, dini karakterleri de ilgilendirdiği ve derin bir konu olduğu için çalışmanın bu kısımda incelenecek dini olaylara sadece alanında uzman araştırmacıların gözünden bakılacaktır. Zaman yolculuğu ile ilgili tarihsel olaylara veya zamanda yolculuk fikrine bilimsel ve dini açıdan olmak üzere ikili bir bakış bu çalışmada spesifik bir yoldan yapılacaktır.

Çağıl, zaman konusuna İslam filozoflarının görüşlerinin Antikçağ görüşleriyle benzeştiğini ve halen üzerinde tartışılan bir konu olduğunu savunmuştur (Çağıl, 2022). Zamanın, kendisinin en küçük bileşenlerinden olan 'an' parçalarının toplamından meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Einstein'ın genel görelilik teorisi yalın halde ele alındığında çok yüksek hıza ulaşarak veya çok ağır bir kütlede durarak (yüksek bir yerçekimi alanı altında) zaman yolculuğu yapmak basit bir

eylemdir. Çelik, araştırmasında Ashab-ı Kehf hakkında “Kur’an ‘Ashab-ı Kehf’ olarak nitelendirdiği bu kimselerin iman eden gençler olduğundan bahsetse de bunların kimler olduğu, hangi dönemde yaşadıkları ve yaşadıkları mekân hakkında fazla bir bilgi vermez.” şeklinde bir nitelendirme yapmaktadır (Çelik, 2017). Allah’ın bu iman etmiş gençleri Hz. Musa’nın kendi dönemindeki inanmışları denizle koruduğu gibi mağara ile koruduğunu savunur. Roma kaynaklarında da bu kişilerden bahsedildiği ifade edilir. Çelik’in çalışmasından mealler aynen alındığı şekli ile Kuran’da: “(İçlerinden biri şöyle dedi) Mademki onlardan ve (onların) Allah’tan başka tapmakta olduklarından ayrıldınız, öyle ise mağaraya sığın ki, Rabbiniz size rahmetinden (bir genişlik) yaysın ve size işinizde bir kolaylık sağlasın!” (Onlara baksaydın) görürdün ki güneş doğduğu zaman mağaralarının sağ tarafına yönelir, battığı vakit da onların sol yanını kesip giderdi. Kendileri ise oranın geniş bir yerinde idiler. Bu, Allah’ın âyetlerindedir. Allah kime hidâyet ederse o, doğru yola erdirilmiş, kimi de şaşırırsa artık onun için hiçbir zaman irşâd edici bir yâr bulamazsın. Sen onları uyanık kimseler sanırsın. Hâlbuki onlar uyuyanlardır. Biz onları (gâh) sağ yanına, (gâh) sol yanına çeviriyorduk. Köpekleri de (mağaranın) giriş yerinde iki kolunu (ayağını) uzat (ıp yat) makta idi. Üzerlerine tırmanıp da (hallerini bir) görseydin mutlaka onlardan yüz çevirir, kaçırdın ve her halde için onlardan korku ile dolardı. Böylece biz, aralarında birbirlerine sormaları için onları uyandırdık: İçlerinden biri: “Ne kadar kaldınız?” dedi. (Kimi) “Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık” dediler; (kimi de) şöyle dediler: “Rabbiniz, kaldığınız müddeti daha iyi bilir. Şimdi siz, içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de, baksın, (şehrin) hangi yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin; ayrıca, nazik davransın (gizli hareket etsin) ve sakın sizi kimseye sezdirmesin. Şüphesiz yok ki, onlar eğer size galebe ederlerse sizi ya taşlayarak öldürürler veya sizi kendi milletlerine (dinlerine) döndürürler ve o takdirde artık ebediyen felâh bulamazsınız.” Böylece (kullarımızı ve müminleri) onlar (ın ahvaline) muttali’ kıldık ki Allah’ın (tekrar dirilteceğine dair olan) vadinin şüphesiz bir hak olduğunu, kıyamet (in vukuunda) da hiçbir şüphesiz bulunmadığını bilmiş olsunlar. O sırada onlar, bunların işini aralarında tartışıyorlardı. Bunun üzerine “Onların etrafına bir bina yapın” dediler. Rabları onları daha iyi bilendir. Onların işine galip (ve vakıf) olanlar ise: “Mutlaka yanlarında bir mescit edineceğiz” dediler. “(Sayıları) üçtür, dördüncüleri köpekleridir” diyecekler, “Beştir, altıncıları köpekleridir” diyecekler. (İkisi de) kaybı taşlamaktır. “Yedidir sekizincileri köpekleridir” diyecekler. Söyle ki: “Rabbim onların sayısını daha iyi bilendir. Onları (insanların) birazından başkası bilemez”. Öyle ise onlar hakkında, delillerin açık olması haricinde bir münakaşaya girişme ve onlar hakkında (ileri geri konuşan) kimselerin hiçbirinden malumat isteme Allah’ın dilemesine bağlamadıkça (inşâallah demedikçe) hiçbir şey için “Bunu yarın yapacağım” deme. Bunu unuttuğun takdirde Allah’ı an ve: “Umarım Rabbim beni, doğruya bundan daha yakın olan bir yola iletir” de. Onlar mağaralarında üç yüz sene kaldılar. (Buna) dokuz (yıl) daha kattılar. De ki: “Allah, ne kadar kaldıklarını daha iyi bilendir. Göklerin ve yerin kaybı (nı bilmek) Ona aittir. O, ne güzel görendir! Ne güzel işitendir! (Bütün) bunların Ondan başka hiçbir

yardımcısı yoktur. O, hiçbir (kimseyi, hiçbir şeyi) hükmüne ortak da yapmaz. Rabbinin Kitabı'ndan sana vahyedilene oku. O'nun kelimelerini değiştirecek kimse yoktur; O'ndan başka asla sığınılacak bir kimse de bulamazsın.” (Kehf Suresi, 16-27. Ayetler) şeklinde buyurulmaktadır. Bu imanlı gençler bir mağaraya sığınmışlar ve uyumuşlardır. Mağaradaki gençler perspektifinden bakıldığında onlar içeride ne kadar kaldıklarını bilmemektedirler. Fakat Kuran'a göre dışarıdaki gözlemcilerin perspektifine göre en az 300 yıl geçmiştir. Gençler pek yaşlanmamış iken dışarıda yepyeni bir toplum yerleşimi olmuştur. Daha önce bahsedildiği gibi Einstein'ın bakışıyla, mağara içinde bilimsel olarak bir zaman genişlemesi olduğu ifade edilebilir. Keza Kuran'da, Rableri'nin rahmetinden dolayı ortaya çıkan bir genişlik olduğundan bahsetmektedir. Bu noktaya kadar bahsedilen bilgiyle mağara içinde zaman genişlemesinin nedenin Allah'ın mağara içini dışarıdan özel bir şekilde izole ederek çok yüksek bir hıza çıkarması veya orada yerçekimi alanının çok yüksek bir seviyeye çıkarmış olması tahmin edilebilir. Tabi ki Allah her şeye gücü yeten bir varlık olduğu için bu mucizesini çok başka bir şekilde de göstermiş olabilir. Çelik'e göre güneşin doğuşu ve batışı mağara konumu hakkında bilgi vermektedir. (Çelik, 2017) Çelik, gün boyu güneşten korunan bir mekanda olduklarından bahseder. Fakat bu çalışmanın bakış açısıyla, Allah'ın lütfuyla mağaradaki gençler özel bir eksen etrafında dönen özel bir kozmik durumda bulunmaktadırlar. Çünkü Kuran'da geçen mağaradaki gençlerin sağa sola çevrilerek uyumaları ve güneşin mağara etrafında dolaşımı mağara içinde dinamik bir durumun yaşandığını gösterir. Bu da mağaranın da içinde bulunduğu bir sistemde yüksek hızlı bir durumun yaşanarak zamanın genişletilmiş olabileceğini gösterir. Burada dikkat edilecek husus mağara içinde bulunacak hayali bir saatin (lokal saat) ilerleyişi ve mağaranın dışında bulunan halkın sahip olduğu saatin ilerleyişi arasında ciddi bir farkın olmasıdır.

Kuran'da geçen önemli bir tarihi şahıs olan Zülkarneyn için Öztürk, çalışmasında “Kuran'daki kıssalar arasında tarihi çerçeveye oturtulması en zor olanlarından biri, Kehf suresi 18/83-98. ayetlerde geçen Zülkarneyn kıssasıdır.” şeklinde yorumlamaktadır (Öztürk, 2014). Öztürk, bu kıssanın temsili olduğu yönünde yorumlarında olduğunu ifade etmektedir. Öztürk'ün çalışmasından aynen alınan meale göre Zülkarneyn hakkında Kuran'da; “Ey Peygamber! Sana Zülkarneyn hakkında soruyorlar. De ki onlara: “Size ondan biraz bahsedeyim.” Gerçekten biz Zülkarneyn'e yeryüzünde güç ve iktidar verdik; muhtaç olduğu her şeye ulaşmanın bilgi ve imkânını lütfettik. Zülkarneyn, sahip olduğu bilgi ve imkânla bir yola koyuldu. Nihayet güneşin battığı yere ulaştı. Orada gördü ki güneş kara balçıklı bir suya batar hâldeydi. Zülkarneyn orada [müşrik] bir halkla karşılaştı. Bunun üzerine biz şöyle buyurduk: “Ey Zülkarneyn! İstersen onları cezalandırırsın, istersen onlara iyi davranırsın.” Zülkarneyn o halka şöyle dedi: “Kim şirk inancında direnirse biz onu cezalandıracağız. Vakti gelince o kişi rabbinin huzuruna çıkarılacak ve rabbi onu çok daha şiddetli bir şekilde cezalandıracak. İman edip imanlarına yaraşır güzellikte işler yapan kimselere gelince, böyleleri ise çok güzel bir mükâfata nail olacak. Üstelik biz onlara [mükellefiyetler hususunda] her türlü kolaylığı göstereceğiz.” Zülkarneyn bir süre sonra yine bir yola koyuldu. Nihayet güneşin doğduğu yere ulaştı.

Orada gördü ki güneş bir halkın - ki biz o halk için kendilerini güneşten koruyacak hiçbir engel meydana getirmemiştik - üzerine doğuyor haldeydi. Evet, işte Zülkarneyn böyle geniş bir imkân ve iktidar sahibi idi. Şüphesiz biz onun sahip olduğu her şeyi ve neler yapıp ettiğini bütün ayrıntısıyla biliyorduk. Zülkarneyn zaman sonra başka bir yola daha koyuldu. Nihayet iki dağ arasında bir bölgeye vardığında, bu bölgenin öte tarafında neredeyse hiç söz dinlemez, laf anlamaz, hak tanımaz bir halkla karşılaştı. Beri taraftaki diğer halkın temsilcileri, “Ey Zülkarneyn!” dediler, “Bu Ye’cüc ve Me’cüc memlekette bozgunculuk yapıyor. Ne istersen versek de sen bizimle onlar arasına bir sed inşa etsen!” Zülkarneyn de onlara, “Rabbimin bana lütfettiği geniş imkân, güç ve iktidarın yanında, sizin vereceğiniz şeyin/ücretin esamisi okunmaz. Siz bana beden gücüyle yardım edin, ben de onlarla sizin aranızda istediğiniz gibi sağlam bir sed yapayım” diye karşılık verdi. Zülkarneyn, “Bana demir kütleler getirin.” dedi. Nihayet iki dağın arası demir kütlelerle doldu. Zülkarneyn ateş yakıp “Körükleyin!” dedi. Demirler eriyip akkor haline gelince, “Bana erimiş bakır getirin, üzerine dökeyim.” dedi. İşte bundan sonra Ye’cüc ve Me’cüc o seddi ne aşabildi ne de onda bir gedik açabildi. Zülkarneyn seddi tamamlayınca şöyle dedi: “İşte bu rabbimin bir lütfudur. Bu seddi ancak rabbimin vaat ettiği kıyametin kopması yok edebilir. Rabbimin vaadi ise mutlaka gerçekleşir.” (Kehf suresi, 83-98. Ayetler) şeklinde buyurulmaktadır. Allah’ın Zülkarneyn’e çok büyük olanaklar tanıdığı aşikardır. Anlatılana göre Zülkarneyn bazı yolculuklar yapmıştır ve Allah tarafından kendisine bir yol öğretilmiştir. Öztürk, Zülkarneyn’in güneşin doğduğu ve battığı yerlere olan seyahatleri için “... hâlbuki gerçekte güneşin doğup battığı bir yer mevcut değildir. Bu itibarla, söz konusu tabirler, Zülkarneyn’in doğu ve batı istikametindeki seferleri sırasında ulaşabildiği en son noktalara işaret etmektedir.” şeklinde bir yorum getirmektedir (Öztürk, 2014). Halbuki bu olaya Zülkarneyn’in zaman yolculuğu yaptığı şekliyle bakılırsa, Zülkarneyn’in kozmik bir yolculukla güneşin varlığını sürdürdüğü önemli bir dönemin başına veya sonuna gitmiş olup olmayacağı sorusu akla gelmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın bakış açısıyla en önemli soru şu olacaktır: Zülkarneyn bir zaman yolculuğu yaptıysa hangi modele göre bu olayı gerçekleştirmiştir? Örneğin Allah’ın kendisine öğrettiği yol Gödel’in bahsettiği kapalı zaman benzeri eğrilerin bilgisi olabilir mi? Ya da Allah O’na daha mükemmel yollar mı gösterdi? Bu şekilde bakıldığında Zülkarneyn genel göreliliğe göre anlatılan uzay zaman evreninde kendi anından başka anlara gitmek için kendisine öğretilen çok özel bir yörüngeyi takip ederek mi geçmişte ve gelecekte istediği bir noktaya ulaşmıştır? şeklinde sorular da akla gelmektedir.

Ertuğrul, Ashab-ı Kehf ve Zülkarneyn kıssalarının tümünde geçen olaylara Allah’ın bir rahmeti olarak bakmaktadır (Ertuğrul, 2022). Rahmet, Allah’ın kullarına şefkati ve esirgemesi olarak tanımlanabilir. Kuran’da anlatıldığı gibi; “Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah’ındır. Allah’ın her şeye gücü yeter.” (Ali İmran, 189. Ayet) ayetinde geçen Allah’ın istediği her şeyi yapabileceği veya kuluna rahmetiyle nasip edebileceği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada da Kuran’da bahsi geçen muhtemel zaman yolculukları için kesin bir ifade kullanılamaz. Sadece bilimsel bulgular üzerinden

tahminler yapılabilir. Tasavvuf ilminde ‘tay’ (tayy) kelimesi uzak bir yere bir anda gitmek, kısa bir sürede çok uzun bir zaman yaşamak, aynı anda birden fazla yerde bulunmak gibi olağan üstü durumları belirtmek için kullanılır (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2019). Tay ifadesi dürmek ve bükme anlamlarına geldiği için genel görelilik kavramına uymaktadır. Einstein’ın genel görelilik prensibinde tanımladığı evren modelinde yerçekimi anlatırken büyük kütleli cisimlerin uzay zaman örüntüsünün (iki boyut için aynı bir bez gibi) içinde çukur gibi eğiklikler oluşturduğunu ifade eder. Zaten kütlesi sonsuza giden karadeliklerde de bu uzay zaman eğrisindeki bu çukurun derinliği sonsuza gitmektedir.

Şimdi bir de bu çalışmanın bakış açısıyla dini nitelikte bir paradoks ortaya koyalım. Bir zaman yolcusu öldürme niyeti ile geçmişe gitmiş olsun. Zaman yolcusu geçmişe gittiğinde sevmediği kişiyi öldürebilir ve bunun hazzını yaşayabilir. Daha sonra zaman yolcusu pişman olarak daha da geçmişe gidip geçmişteki kendisini sevmediği kişiyi öldürmekten men edebilir ve sevmediği kişinin yaşamını sürdürmesini sağlayabilir. Zaman yolcusu daha sonra tekrar yaşadığı ana geri döner. Bu niyet paradoksunda kişi kendi zaman perspektifinde hem katil olmuş ve istediği intikam hazzını yaşamıştır, hem de pişmanlık yaşayarak ve kendini engelleyerek öldürme eylemine girişmemiştir. Eğer böyle bir olay gerçekleşebilse acaba Allah’ın ahirette bu konudaki kararı ne şekilde olacaktır? Allah Kuranda; “Kim de bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde devamlı kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.” (Nisa, 93 Ayet) şeklinde buyurmuştur. Şimdi bu zaman yolcusu acaba bu ayetin muhatabı olacak mıdır? Bu açıdan basit olarak bakılarak zamanda geçmişe gidebilmenin İslami açıdan da belirsizlikler oluşturacağı aşikardır. Daha da ilginç benzer bir biçimde zaman yolcusu geçmişe giderek bir peygamberin ölümüne engel olabilir mi? Ya da kendi inancı üzere olmayan bir peygamberin hayatına kast edebilir mi? Daha önceden bahsedildiği gibi bazı yorumlara göre zaman yolculuğu olsa bile geçmişe asla değiştiremez mi? Konuyu İslami açıdan incelemek belirsizliği daha da arttıracaktır.

Bu çalışmanın ele alacağı en son nokta da entropi kavramı yani düzensizlik konusu olacaktır. Geçmiş her zaman göreceli olarak nasıl daha düzenli bir yapıya sahipse gelecekte de evren de daha düzensiz bir yapılanma meydana gelecektir. Entropi kavramı canlıların hayatı açısından önemli bir kavramdır. Örneğin beyin fonksiyonlarının incelenip değerlendirilmesinde ve öğrenme prosesinde entropi çok önemli ve belirleyici bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. (Keshmiri, 2020) Öğrenme sırasında beyindeki nöronların ateşlenmesi aslında bir enerji üretimidir. Ve bu toplu enerji çıkışları belirli kalıpları izler. Bu bağlamda yapılan çalışmalar nöronların yavaş bir öğrenmede daha az ısı ve entropi ürettiğini ve bunun da verimliliğini artırdığını ortaya koymuştur. Bu açıdan bakıldığında evrende ve evrene benzer bir düzene sahip beyinde bile Allah’ın belli kısıtlamaları olduğu görülecektir. Yani zamanın akışı konusunda kısıtlayıcı olan bir entropi kavramı ve bu doğrultudaki Eddington’un çalışmaları bu çalışmanın sonuçlandırılabilmesi açısından çok önem arz etmektedir. Sonuç olarak tüm bu teorilerin ve evrenin yaratıcısı Allah olduğundan zamana tam olarak

hükmetmek de ancak ve ancak yüce Allah'a mahsustur. Keyfen veya istenilen bir şekilde zamanın bir noktasına gidebilmek hele ki geçmişe gidebilmek bilimsel anlamda ve İslami anlamda birçok belirsizlikler ortaya çıkarmaktadır. Fakat belli durumlarda (Allah'ın rahmetiyle ve izniyle) Ashab-ı Kehf örneğinde olduğu gibi Einstein tarzı bir zaman yolculuğu görülebilmektedir. Bu da Allah'ın sevdiği kulları üzerindeki rahmetinden kaynaklanmaktadır.

Aslında temel olarak sorulacak soru Allah'ın zamanı geri almaya ihtiyacı var mıdır? şeklinde olabilir. Bu dünyaya geliş amacımız için Allah Kuran'da: 'Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım.' (Zariyat suresi, 56. Ayet) şeklinde buyurmuştur. Yani insanların kulluk vazifesini hakkıyla yerine getirmesi en temel yaratılış vazifesi iken, bir kulun geçmişe dönerek herhangi bir şeye müdahale etmesine gerek olmadığı sezgisel olarak tahmin edilebilir. Aslında bu çalışma doğrultusunda entropi kavramı en çok ahlak kavramı ile bağdaştırılabilir. Asar, çalışmasında Hz. Peygamberin dünyaya gelişinin ana gayesinin güzel ahlakı tamamlamak olduğunu yinelemiştir. (Asar, 2020) Asar, hadislerin bütünü ahlakla alakalı olduğunu savunmaktadır. Bilimsel manada entropi terimi düzensizliği tanımlarken, ahlak da bir kişinin imanında ve ibadetindeki düzenliliği tanımlar. Zaman geçtikçe hepimizin düzensizliği yani entropisi artacaktır. Ama entropimizdeki artış hızı ne kadar olacaktır? Entropimizi arttırırken yani ısı ve enerji üretirken acaba nasıl bir termodinamik güzergahı takip edeceğiz? Belki de güzel bir ahlaka sahip kişilerin termodinamik olarak entropilerindeki artış hızı, düzgün bir ahlaka göre yaşamlarını sürdürmeyenlere göre daha az olacaktır. Kim bilir belki de Hz. Peygamber kendi döneminde termodinamik anlamda en düşük entropi artış hızına sahip kişiydi. Yani minimum seviyede entropi artışıyla en dengeli hayatı sürdürmekteydi. Hz. Peygamberin bize öğrettikleri moleküler ve ruhsal dengesizliğimizi en az arttıracak şekilde bir ibadet ve yaşam tarzı olmuştu. Nasıl ki yaptıklarımız kayıt altında ve karbon ayak izi gibi bazı ölçekler dünyevi icraatlarımızın sonuçlarını değerlendirmekte ise, belki ileride insanlar kendi ahlaklarındaki bozulmaları entropik bir ölçekle tahmin edebileceklerdir. Ya da entropik bu ölçek ahirette karşımıza günah terazisinin bir sonucu olarak gelecektir. Zamanın gidişatını anlamak, zamanı iyi kullanmak, tövbe etmek, bazen hatalarla öğrenmek her an İslam çerçevesi içinde olmuş ve insanın son nefesini vermesine kadarki sürecin bir parçası olmuştur. Yaşamımızda her zaman hatalar olacaktır fakat İslami açıdan zamanda geri dönüp bu hataları giderip hayatı mükemmelleştirmektense, Allah'ın tövbe kapısına gitmek Müslümanlar için vazgeçilmez bir hedeftir.

KAYNAKÇA

Al-Khalili, J. (2002). Time travel: separating science fact from science fiction. *Physics Education*, 38, 14. doi:10.1088/0031-9120/38/1/302

Asar, M. A. (2020). İbadet Ahlak İlişkisi: Hadisler Bağlamında Bir İnceleme. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 297-314.

Çağıl, N. (2022). Zaman ve Zamansallık Üzerine: Zamanın Başı ve Sonu Olmaması Ne Anlama Geliyor? İlahiyat Tetkikleri Dergisi(58), 1 - 12.

Çelik, H. (2017). Ashab-ı Khef Kıssası ve İçerdiği Mesajlar MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(1), 189 - 217.

Çengel, Y. A. (2008). Thermodynamics : an engineering approach: Sixth edition. Boston : McGraw-Hill Higher Education.

Dirac, P. A. M. (1981). The Principles of Quantum Mechanics: Clarendon Press.

Earman, J. (1995).Recent Work on Time Travel. In Time's Arrows Today: Recent Philosophical Work on the Direction of Time, Steven F. Savitt (Ed.).

Ertuğrul, M. (2022). Ashâb-ı Khef, Hızır Ve Zülkarneyn Kıssalarının Ortak Teması: Rahmet. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 27(2), 127 - 147.

Gödel, K. (1949). An Example of a New Type of Cosmological Solutions of Einstein's Field Equations of Gravitation. 21(3), 447-450.

Hawking, S. (1998). A brief history of time: Updated and expanded tenth anniversary edition. New York : Bantam Books.

Keshmiri, S. (2020). Entropy and the Brain: An Overview. Entropy (Basel), 22(9). doi:10.3390/e22090917

Landsberg, P. T. (1996). Irreversibility and Time's Arrow. Dialectica, 50(4), 247-258.

Lewis, D. (2016). The Paradoxes of Time Travel. In S. Schneider (Ed.), Science Fiction and Philosophy: From Time Travel to Superintelligence (pp. 357-369): Wiley.

Öztürk, M. (2014). Zülkarneyn Kıssası Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (KTUİFD), 1(2), 7 - 31.

Price, H. (2013). Time's Arrow and Eddington's Challenge. In (pp. 187-215).

Smeenk, C., & Wuthrich, C. (2011). Time travel and time machines. In C. Callender (Ed.), The Oxford Handbook of Philosophy of Time (pp. 577-630): Oxford University Press.

Smith, N. J. J. (2021). Time Travel, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2021 Edition), <https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/time-travel/>, Erişim Tarihi 02.10.2023.

TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (2019), "TAY", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tay>, Erişim Tarihi 03.10.2023.

MATEMATİĞİN DİLİNDEN YARATICI'YI VE YARATILIŞI ANLAMA (UNDERSTANDING THE CREATOR AND CREATION THROUGH THE LANGUAGE OF MATHEMATICS)

İdris GÖRMEZ

Dr., Yazar, Ankara, Türkiye

Dr., Author, Ankara, Türkiye

E-Posta / E-Mail: idriscormez@hotmail.com

ÖZET

Her bilimde olduğu gibi matematik bilimi de Allah'ın kâinatta tecelli eden bazı isimlerinin yansımalarını inceler. Varlıkların belirli ölçüde oluşu Allah'ın Adl ismine, belirli şekilde ve yapıda bulunuşu Musavvir ismine, belirli sayıda olması da Mukaddir ismine dayanmakta ve onu yansıtmaktadır.

Batı âleminde, sıhhatli bir ilah anlayışı bulunmadığından ilimlerin konusu olan varlıklardaki Allah'ın isimlerinin tecellileri okunamayıp her varlığın tesadüf ve tabiata verilerek açıklanması, asırlarca din-bilim çatışmasına sebep olmuştur.

İslâmiyet ise, kâinattaki varlıkları Allah'ın Kudret sıfatının, Kur'an'ı da Kalam sıfatının eseri olarak kabul eder. Yani her ikisi de Allah'ın eseridir. Dolayısıyla İslâm âleminde bilim-din kavgası olmamıştır. Tam aksine İslam dini bilime ve bilim insanına büyük değer vermiştir. Âlimin uykusunu, cahilin nafil ibadetinden üstün tutmuş, tefekkür etmeyi ve akıllı düşünmeyi emretmiştir.

Batı âleminin yanlış ilah anlayışı sebebiyle bilimsel çalışmalarda sanatta sanatkar, eserde usta, nimette o nimeti veren görülemediğinden, her şeyin tesadüf ve tabiatla açıklanması, bir takım isyanların, inkarların ve anarşinin sebebi haline gelmiştir. Bunun yegâne çaresi bilimlerin konusu olan kâinatın doğru okunmasıyla mümkündür.

İşte hemen hemen bütün bilimlerin temelini teşkil eden matematik gözüyle kainata bakıldığında bitkilerin, hayvanların, insanların, galaksiler gibi cansız varlıklar olan gök cisimlerinin altın oran olarak adlandırılan ilahi oranın her şeyde varlığı görülmektedir. Bu da bütün varlıkların faydalı, ölçülü, nizamlı intizamlı, belli miktar ve sayıda, kendine has şekil ve özellikte yaratıldığını, geliştiği güzel olmadığını, ilmi, iradesi, kudreti olmayan tabiata, sebeplere, yaratıcı olarak bakılamayacağını açıkça göstermektedir.

İşte bu tebliğimizde sayı, ölçü ve geometrik şekilleri konu alan matematiğin dilinden yaratıcıyı ve yaratılışı anlamaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Yaratılış, Yaratıcı, Sonsuzluk, Tabiat.

ABSTRACT

As in every science, mathematics examines the reflection of some of God's names manifested in the universe. The existence of beings in a certain amount is based on and reflects the name of Allah, Adl, their presence in a certain shape and structure is based on the name Musavvir, and their existence in a certain number is based on and reflects the name Mukaddir.

Since there is no sound understanding of God in the Western world, the manifestations of God's names in the beings that are the subject of science cannot be read, and each being is explained by giving it to chance and nature, which has led to a conflict between religion and science for centuries.

Islam, on the other hand, accepts the beings in the universe as the work of Allah's attribute of Power and the Quran as the work of his attribute of Speech. So, both are the work of Allah. Therefore, there was no science-religion fight in the Islamic world. On the contrary, the religion of Islam has placed great value on science and scientists. He prioritized the sleep of the scholar over the futile worship of the ignorant and ordered us to contemplate and think intelligently.

Due to the wrong understanding of God in the Western world, the artist in art, the master in work, and the giver of blessings in blessings cannot be seen in scientific studies, and the explanation of everything by chance and nature has become the cause of some rebellions, denials and anarchy. The only solution to this is possible by correctly reading the universe, which is the subject of science.

When we look at the universe through the lens of mathematics, which is the basis of almost all sciences, we see the existence of the divine ratio, called the golden ratio, in everything, including plants, animals, humans, and celestial bodies, which are inanimate entities such as galaxies. This clearly shows that all beings are created in a useful, measured, orderly manner, in a certain amount and number, with their own unique shapes and characteristics, that they are not random, and that nature and causes that have no knowledge, will or power cannot be viewed as creators.

In this paper, we will try to understand the creator and creation through the language of mathematics, which deals with numbers, measurements and geometric shapes.

Keywords: Creation, Creator, Golden ratio, Nature.

GİRİŞ

Bilimlerin konusu kâinattaki varlıklar veya onların davranışlarıdır. Her bilim dalı varlığın bir yönünü alıp araştırır. Matematik ilmi de Allah'ın «Adl, Mukaddir, Munazzım, Musavvir» gibi

isimlerine dayanır ve onlara ayna olan varlıkları konu alır. Varlıkların nizamlı ve ölçülü oluşu, belirli bir şekil ve miktarda bulunmasının araştırılması bugüne kadar dünyada pek çok bilim adamının doktorluk ve profesörlük payelerini almasına sebep olmuş ve olmaya devam etmektedir. Demek, kâinattaki varlıkları fayda gözeterek, belirli bir miktar ve ölçüde yapan, ilmi her şeyi kuşatan bir âlim vardır ve ilmiyle kendisini göstermektedir. Bilim adamları da O âlimin ilmini eserlerinde görerek tefsir edip anlamaya çalışmaktadır.

BİLİMLER ALLAH'IN VARLIĞINI GÖSTERİYOR

Bütün bilimler Allah'ın varlığını gösteriyor. Çünkü bilimlerin konusu canlı, cansız bütün varlıklardır. İnsan kendisine verilen zahiri ve batini, görünen ve görünmeyen göz, kulak, akıl, irade, his gibi kabiliyetleriyle ihtiyaçlarını karşılamak ve merakını gidermek için, varlıklar üzerinde inceleme ve araştırma yapmaktadır. Onun için, Nobel ödülü almış fizikçi Dr. Muhammed Abdüsselam: *“Bilimi, Allah'ın sanat eserlerini inceleme sanatıdır.”* Diye tarif eder.

Mesela; Hayat bilimi biyoloji, harika birer sanat eseri olan hücre ve canlılar dünyasını inceler. Her bir canlının ve her bir hücresinin çok harika bir makine gibi işlediğini gözler önüne sererek, bu kadar hassas yaratılan ve işletilen makinanın kendi kendine olamayacağını gösterir. Bu yönüyle yaratıcıyı gösteren bir ayna olur.

Mesela; Fen bilimleri, her birisi birer kudret mucizesi olan canlılığın devam etmesi için kurulan ve konulan sistem ve kanunlardan olan güneş, dünya, ay, canlılar dünyası, kuvvet ve sürtünme, madde ve değişim, ışık, insan ve çevre gibi konuları ele alır. Bu sistemleri kuran, kanunları koyan bir kudret sahibinin varlığını ve birliğini gösteren parlak bir ayna olur.

HER BİLİM ALLAH'IN BİR İSMİNE AYNA OLMAKTADIR

Bütün ilimler ve fenler Allah'ın bir ismine dayanır. O'nun isimlerini gösterir, kendi aynasında bir veya birçok ismini yansıtır. “Herbir kemalın, herbir ilmin, herbir terakkiyatın, herbir fennin bir hakikat-ı âliyesi var ki; o hakikat, bir ism-i İlahîye dayanıyor. Pek çok perdeleri ve mütenevvi tecelliyatı ve muhtelif daireleri bulunan o isme dayanmakla o fen, o kemalât, o san'at kemalini bulur, hakikat olur. Yoksa yarım yamalak bir surette nâkıs bir gölgedir.

Meselâ: Hendese bir fendir. Onun hakikatı ve nokta-i müntehası, Cenab-ı Hakk'ın İsm-i Adl ve Mukaddir'ine yetişip, hendese âyinesinde o ismin hakîmane cilvelerini haşmetiyle müşahede etmektir.

Meselâ: Tıp bir fendir, hem bir san'attır. Onun da nihayeti ve hakikatı; Hakîm-i Mutlak'ın Şâfi ismine dayanıp, eczahane-i kübrası olan rûy-i zeminde rahîmane cilvelerini edviyelerde görmekle tıp kemalâtını bulur, hakikat olur.

Meselâ: Hakikat-ı mevcudattan bahseden Hikmet-ül Eşya (varlıkları neye yaradıklarını ve faydalarını inceleyen bilimler, tabiat ilimleri), Cenab-ı Hakk'ın (Celle Celalühü) "İsm-i Hakîm" inin tecelliyat-ı kübrasını müdebbirane, mürebbiyane; eşyada, menfaatlarında ve maslahatlarında görmekle ve o isme yetişmekle ve ona dayanmakla şu hikmet hikmet olabilir. Yoksa, ya hurafata inkılab eder ve malayaniyat olur veya felsefe-i tabiiye (eşya ve olayların varlığını tabiata dayandıran felsefe) misillü dalalete (iman ve islam yolundan sapmaya) yol açar. İşte sana üç misal... Sair kemalât ve fûnunu bu üç misale kıyas et." (Nursi, Sözlere, 2014, s.311)

Demek, matematikte çizim ve şekil bilgisi, geometri, mühendislik manalarına gelen hendese fenni, varlıkların hikmetli, faydalı, mükemmel ölçülerle yaratılışını bize ders vermektedir. Böylece her şeyi ölçü ve tartı içinde yaratan bir yaratıcıyı isimleriyle gösteren parlak bir ayna olmaktadır.

1) KAINATA MATEMATİK GÖZÜYLE BAKIŞ VE İLAHİ ORAN

Matematik gözüyle kainata bakıldığında canlı, cansız bütün varlıkların yaratılışındaki "altın oran" diye ifade edilen **ilahi oran** yaratıcılarının tekliğini ve sonsuz ilim, irade ve kudretiyle her şeyi ihata ettiğini apaçık göstermektedir.

ALTIN ORAN NEDİR?

Orta parmağın serçe parmak ile arasındaki oran altın orandır. Dirsekten itibaren bilekler ve bilekler ile parmaklar arasındaki mesafe oranı altın orandır. Yüzün uzunluğu ve genişliği arasında altın oran vardır. Ağız ile burun genişliği arasında altın oran vardır.

Altın oran, dünyanın, insanların, bitkilerin, ağaçların, kısacası Kainat'ın yaratılışında yaratıcının kullandığı orandır. Altın oran, özellikle çeşitli bilim dallarında, mimari ve çeşitli sanat alanlarında yararlanılan, belirli bir tutarlılık üzerine kurulu parçalar arasındaki uyumu yansıtan geometrik ve sayısal değerlere verilen isimdir.

Mimari yapılarda, heykellerde ve diğer sanat alanlarında kullanılmıştır. Temel olarak bölünen bir bütünün yan yana getirilen iki parçasının diğer büyük parçayı oluşturması prensibine dayanır ve altın oranın sayısal değeri 1,618'dir.

ALTIN ORANIN ETRAFIMIZDAKİ ÖRNEKLERİ

Aşağıda iki tabla görüyorsunuz. Birisi ayçiçeği tablası, diğeri çikolata tablası. Şimdi bu iki tablanın yapıları, tefekkür edelim.

1.AYÇİÇEĞİ

Bir sanat harikası ve kudret mucizesi olan ayçiçeği tablasının merkezinden dışarıya doğru sağdan sola ve soldan sağa doğru tane sayılarının birbirine oranı altın oranı verir.

DÜŞÜNELİM VE KENDİ KENDİMİZE SORALIM:

Çikolatanın ustası olurda ayçiçeğinin ustası olmaz mı?

Resimde gördüğünüz çikolata tablası ustasız kendi kendine yapılabilir mi?

Çikolatalar kendi kendine insan sağlığına uygun bir terkiplerle yapılabilir mi?

Çikolatalar nizamlı ve belli sayıda kendi kendine kutuya dizilebilir mi?

Şimdi her akıl ve insaf sahibinin bu sorulara vereceği cevap:

Olamaz, yapılamaz, dizilemez olacaktır.

Bir de dünyanın her tarafında aynı benzerlikte, renk ve şekilde çikolata tablaları olduğunu düşünelim. Bu onların firmalarının, ustalarının bir olduğunu göstermez mi?

Şimdi de ayçiçeği tablası üzerinde düşünelim ve kendimize soralım:

İşte son derece mükemmel bir ay çiçeği tablası ve içine çikolatadan daha mükemmel sıra sıra dizilip yerleştirilmiş olan çekirdekleri kim yapıyor? Kim dizip yerleştiriyor? Çekirdeklerin insan için harika bir besin deposu olarak hem de canlı bir şekilde yaratılışı ve programlanması kendi kendine olabilir mi? Ayçiçeğinin yapılışı tesadüfe, akılsız şuarsuz sebeplere, ne yaptığını bilmeyen doğaya, tabiata verilebilir mi?

Üstelik, dünyanın her yerindeki ay çiçeklerinin aynı özelliklere sahip oluşu onların ustasının bir olduğunu, tekliğini göstermiyor mu?

kıymetdar göz ve kulağı verecek ancak Rabbinizdir. Sizi icad edip terbiye eden odur ki, bunları size vermiştir. Öyle ise yalnız Rab odur, Mabud da o olabilir." (Nursi, B. S. Sözler, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 600 - s.507, Ankara 2014)

4. İNSAN VÜCUDU

İnsan vücudunda altın oranın nerelerde görüldüğünde bakalım:

Kollar: İnsan vücudunun bir parçası olan kolları dirsek iki bölüme ayırır (Büyük (üst) bölüm ve küçük (alt) bölüm olarak). Kolumuzun üst bölümünün alt bölüme oranı vereceği gibi, kolumuzun tamamının üst bölüme oranı yine altın oranı verir.

Bir Hatıra

Burada hem konumuzla hem de kol ile ilgili yaşadığım bir hatıramı anlatmak isterim: Ceza evinde 13-18 yaş arası gençlerin bulunduğu bir koğuşa konferans için gitmiştim. Gençlerden biri:

«Görmediğimize nasıl inanacağız?» Dedi.

Gencin kolundaki döğmeleri göstererek:

«O döğmeleri nerede yaptırdın?» Diye sordum. Bir cevap verdi.

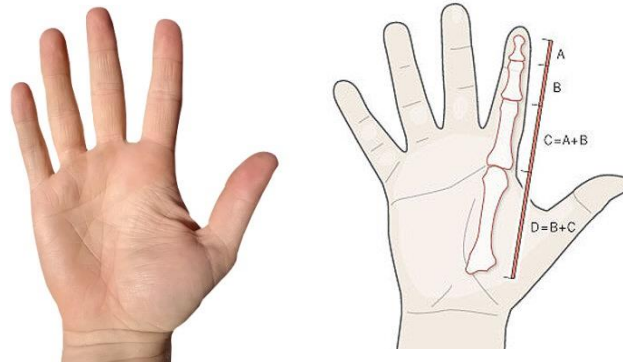
Tekrar: «Peki, döğme yaptırdığın kolu kime yaptırdın?» diye sordum.

Birden elini havaya kaldırdı ve beklenmedik bir şekilde:

«Allah'a, ben inandım artık, hocam.» Dedi.

İşte insan azıcık aklını kullansa, vicdanının sesine kulak verse Allah'ı inkar edemez. Çünkü kainatta her şey harika ve mucize yaratılışıyla Allah'ı gösteriyor ve ona şahadet ediyor.

Parmaklar: Ellerimizdeki parmaklarla altın oranın ne alakası var diyebilirsiniz. Parmaklarınızın üst boğumunun alt boğuma oranı altın oranı vereceği gibi, parmağınızın tamamının üst boğuma oranı yine altın oranı verir.

İnsan Yüzü Ve Parmak İzlerinin Düşündürdükleri

İşte kâinattaki varlıkların son derece nizamlı intizamlı ve benzersiz yaratılışı ilim, irade, kudret sahibi bir yaratıcının varlığını ve birliğini akıl sahiplerine gösterir. Çünkü ihata birliğin delilidir. Mesela, bir insanın yüzünü, elini yaratan zatın ilk insan Hazreti Âdem zamanından kıyamete kadar yaratılmış ve yaratılacak yüzleri, elleri ihata etmesi bilmesi gerekir. Tâki, hiç birisinin yüzü diğer yüzlere; hiç birisinin parmak izleri diğerlerinin parmak izlerine benzemesin. İşte küçücük bir yüzde, küçücük bir parmakta dünyadaki bütün yüzler ve parmaklar kadar ayrı iz yaratabilmek ancak sonsuz bir ilim, sonsuz bir irade, sonsuz bir kudret ve her şeyi her şeyiyle her an görebilecek birisinin işi olabilir, başka olamaz.

Demek, bütün insanların el, kol, yüz ve parmak gibi azalarının aynı sayı, aynı oran ve şekilde benzer olması yaratıcılarının birliğini ve bilerek, görerek yaptığını ve tekliğini gösterir. Aralarındaki farklılıklar da iradesini, ihtiyarını, dilediğini dilediği gibi yarattığını göstermektedir.

Hukukların Korunması İçin Farklılıkları Kim Koyuyor?

Hukukların korunması için farklılıklara şiddetle ihtiyaç vardır. Bu da yaratıcının her işinde hikmetli, faydalı bir şekilde, kasıtlı isteyerek iş gördüğünü gösterir. Mesela, bütün insanların tıpatıp birbirine benzer yaratıldığını düşünelim. O zaman her insanın birbirine karıştırılmaması için bir iz, bir bellik yapmaya ihtiyaç olacaktı. Çünkü öyle olmazsa suçlu ile suçsuz belli olmazdı. Anne babalar çocuklarını, çocuklar anne babalarını tanıyamazlardı. Kısacası her şey birbirine karışırdı. Onun için her varlığın yaratılışından kendine has bir DNA'sı, bir izi, bir belliği vardır ve onunla tanınmaktadır. Mesela, her insan kendisine mahsus bir DNA şifresi taşıdığına göre bunları kim şifreliyor? Her varlığı diğerlerinden ayıran bir mühür vazifesi gören izleri, bellikleri kim koyuyor?

Vücutta Takılan Her Aza Yaratıcının Tekliğini Gösteriyor

Mesela, elimizdeki baş parmağın olmadığını düşünelim. O zaman elimizle gördüğümüz işlerin çoğunu göremezdik. Medeniyet baş parmağın varlığına bağlıdır dense yeridir. Demek elimize başparmağımızı takan yapacağımız işleri bilerek takıyor.

Mesela, gözü veren gözün görmesi için ışık kaynağı olan güneşi de, gördüklerimizi de görüyor ona göre veriyor. Çünkü gözü bilmeyen bir gözlükçü usta o göze göre bir gözlük yapamaz.

Mesela, kulağı yerli yerince yerleştiren, ona sesleri almaya uygun eğri büğrü şekil veren, sesleri biliyor ona göre şekil veriyor ve yerleştiriyor.

İşte bu misaller gösteriyor ki bir şeyi kim yapıyorsa her şeyi O yapıyor. Çünkü her şey birbirine bağlıdır. Bu da apaçık gösteriyor ki:

“Pirenin midelerini tanzim eden, Manzume-i Şemsiyeyi de o tanzim etmiştir.”

“Sivrisineğin gözünü halkeden, Güneşi dahi o halketmiştir.” (Nursi, B.S.N. Mektubat, s.522, rnk neşriyat, İst., 2018).

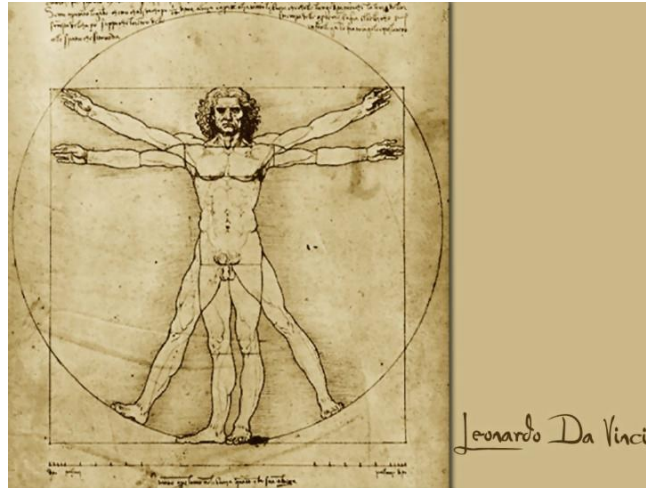
5. TAVŞAN

İnsan yüzünde olduğu gibi sevimli bir yaratılışı olan tavşanda da aynı özellik vardır. Demek insanı kim yaratıyorsa tavşanı da o yaratıyor. Bir tavşanı kim yaratıyorsa dünyadaki bütün tavşanları da O yaratıyor. Böylece yaratıcı her şeye kendi mührünü basıyor, imzasını atıyor şirke yer bırakmıyor.

6. LEONARDO DA VİNCİ

Bilindiği gibi Leonardo da Vinci Rönesans devri ünlü ressamlarından. Altın oran konusunda en ünlü eser, Leonardo da Vinci'nin 1492 yılında tamamladığı insan vücudundaki altın oranları gösteren Vitruvius Adamı isimli çalışmasıdır.

7. MİMAR SİNAN

Mimar Sinan'ın da birçok eserinde bu altın oran görülmektedir. Mesela Süleymaniye ve Selimiye Camileri'nin minarelerinde bu oran görülmektedir.

İşte, cansız bir insan resmi, taş toprak gibi maddelerden yapılmış bir minare, bir ressamın, bir mimarın varlığını gösterirse, kendi kendine olamazsa, acaba dünyadaki birer sanat harikası olan

canlılar, birer kudret mucizesi olan yıldızlar galaksiler çok daha harika bir ressamlarının, mimarlarının olduğunu göstermezler mi? Bir ressam kendine verilen kabiliyetlerle yaptığı cansız bir eserine kendisini tanıtmak için imzasını atar da, her şeyi yoktan yaratan ezeli ve ebedi olan yaratıcı eşsiz canlılıkta olan eserlerine kendisini tanıtıcı imzasını atmaz mı?

İşte, Matematik gözüyle baktığımızda, dünyadaki her bir canlı, her bir insan, her bir yıldız ve her bir gezegen ölçülü, sayılı ve düzgün yaratılışlarıyla, hikmetli ve faydalı hareketleriyle birer dil olup yaratıcılarının imzasını ilan edip gösteriyorlar.

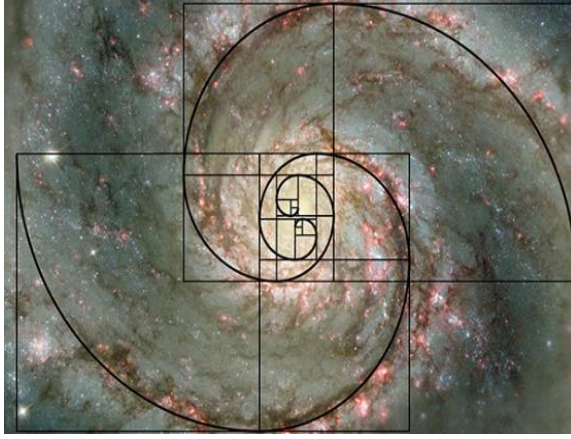

8. GALAKSİLERDE ALTIN ORAN

Altın oran bitkilerde, hayvanlarda, insanlarda olduğu gibi galaksiler gibi cansız varlıklarda da görülmektedir.

Galaksi Mucizesi

Resimde gördüğümüz gök cisimleri birer mu'cizedir. Allah'ın sonsuz ilmini, iradesini, kudretini, haşmet ve azametini akıl gözüne göstermektedir. Bizim içerisinde bulunduğumuz galaksi «samanyolu galaksisi» veya «kehkeşan» olarak adlandırılır. İçerisinde üç yüz milyara yakın yıldız barındırır. Bu galaksinin bir ucundan öbür ucuna ışık yüz bin yılda gitmektedir. Işığın hızı saniyede üç yüz bin kilometredir. Bizim kalaksimize benzeyen uzayda yüz milyar galaksinin varlığı tahmin edilmektedir. Bu galaksilerden bizim galaksimize en yakın olanı «andromeda» galaksisidir ve bize uzaklığı on beş milyon ışık yılıdır. İşte böyle muhteşem ve adeta sonsuz büyüklükte olan kainatın yaratılışı, sonsuz bir ilim, irade, kudret sahibi yaratıcısının varlığını ve azametini göstermiyor mu?

SONUÇ

Bütün varlıklara, özellikle de canlılara planlı ve hikmetli, bir kalıptan çıkmış gibi ölçülü bir vücudun verilmesi “altın oranlı” diye adlandırılan “ilahi oranlı” bir yaratılışın en güzel ispatıdır.

Yukarıdaki örneklerde Leonardo da Vinci’yi, Mimar Sinan’ı ünlü yapan, tanıtan onların eserleridir. Onlar, eserlerini yaparken, kainatta yaratılan eserlerdeki altın oranı taklit etmişler ünlü olmuşlar ve övülmüşlerdir. Kainattaki yaratılış harikalarını taklit edenler bu kadar övülmeye layık olurlarsa, acaba o taklit edilen eserlerin asıllarını, mesela insanları, hayvanları, bitkileri, güneşi, dünyayı, galaksileri yoktan benzersiz yaratan sonsuz ilim, irade, kudret sahibi olan Allah ne kadar tanınmaya ve övülmeye layıktır.

İşte rahman olan Allah, eserlerindeki estetik güzelliğini, katmanlar halinde kusursuz yaratılış harikalarını göstermek ve kendini akıl sahiplerine tanıtmak için bir ayetinde şöyle buyuruyor: **“O ki birbiri üstünde olarak yedi kat göğü yaratmıştır; rahman’ın yaratışında hiçbir uygunsuzluk (kusur) göremezsin; artık çevir gözünü de bak, bir yarık, bir çatlak görebilir misin?”** (Mülk Suresi, 3.ayet.)

KAYNAKLAR

1. Mülk Suresi, 3.ayet.
2. Nursi, B.S.N. Mektubat, s.522, rnk neşriyat, İst., 2018
3. Nursi, B. S. Sözler, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 600 - s.507, Ankara 2014
4. Nursi, BSN Sözler, TDV yayınları 600 Ankara, 2016, s.830
5. Hicr suresi, 19.ayet
6. Kamer suresi, 49.ayet
7. Nursi, B. S. Sözler, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 600 - s.311-312, Ankara 2014
8. <https://www.leblebitozu.com/doganin-guzellik-birimi-altin-oranin-sirri/>

RETROTRANSPOZONLAR EVRİME DEĞİL TÜR İÇİ ÇEŞİTLİLİĞE SEBEP OLABİLİR: ÇELTİK BİTKİSİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA (RETROTRANSPOZONS MAY CAUSE INTRASPECIFIC DIVERSITY BUT NOT EVOLUTION: A RESEARCH ON RICE PLANT)

İsmail KOCAÇALIŞKAN

Prof. Dr., Biruni Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr., Biruni University, Faculty of Engineering and Natural Sciences, Department of Molecular Biology and Genetics, İstanbul, Türkiye

E-Posta / E-Mail: ikocacaliskan@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7892-206X

Yunus Emre ARVAS

Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Fakültesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü, Van, Türkiye

Assist. Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Science, Department of Molecular Biology and Genetics, Van, Türkiye

E-Posta / E-Mail: yunusearvas@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6622-5083

ÖZET

Transpozonlar genom içinde yer değiştirerek mutasyonlara ve genomdaki DNA miktarlarında değişikliklere sebep olan DNA dizileridir. Transpozonlar duplikasyon, delesyon ve insersiyon gibi kalıcı genomik mutasyonlara neden oldukları için döllenme ile sonraki nesillere aktarılarak yeni allellerin ortaya çıkmasına neden olurlar. Transpozonlar farklı yapı ve transpozisyon mekanizmasına göre retrotranspozonlar ve DNA transpozonları olmak üzere 2 sınıf olarak gruplandırılmaktadır. Retrotranspozonlar insersiyonel polimorfizmler oluşturduklarından polimorfizm tespitinde kullanılabilir. Bu araştırma kapsamında ülkemizin yerli çeltik çeşidi olan Kızıltan ve bunun mutasyona uğratılmış çeşidi olan Kızıltan mutant çeltik tohumları tuz stresine maruz bırakılmıştır. Bunun için tohumlar 0 mM (kontrol), 50 mM, 100 mM ve 200 mM tuz (NaCl) ihtiva eden MS besin ortamlarına ekilmiştir. Ekimden 15 gün sonra çeltik fidelerinin yapraklarından numuneler alınarak retrotranspozon polimorfizmleri (IRAP ve REMAP) incelenmiştir. IRAP sonuçlarında; *Osr30* için %0-92, *Houba* için %0-94, REMAP sonuçlarında ise; *Osr30* için %0-98, *Houba* için %0-94 polimorfizm

oranları hesaplanmıştır. Polimorfizm oranlarının yüksek olması genetik çeşitliliği sağlamış olmasına karşın genetik benzerliğin türe özgü olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak; Retrotranspozonların tür içi çeşitliliği destekleyebileceği ancak ortam şartları ne kadar değişirse değişsin türe özgü genetik sınırların aşılamadığı kanaatine varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Çeltik, Evrim görüşünün kritiği, Retrotranspozonlar, Tuz stresi.

ABSTRACT

Transposons are DNA sequences that migrate within the genome, causing mutations and changes in DNA amounts. Because transposons cause permanent genomic mutations such as duplications, deletions, and insertions, they are transmitted to subsequent generations through fertilization, causing the emergence of new alleles. Transposons are grouped into two classes, retrotransposons, and DNA transposons, according to their different structures and transposition mechanisms. Since retrotransposons create insertional polymorphisms, they can be used in polymorphism detection. Within the scope of this research, the seeds of Kızıltan which is native rice cultivar of our country and its mutated cultivar namely Kızıltan mutant were exposed to salt stress. For this aim, the seeds were planted in MS nutrient medium containing 0 mM (control), 50 mM, 100 mM and 200 mM salt (NaCl). Retrotransposon polymorphisms (IRAP and REMAP) were examined by taking samples from the leaves of 15-day-old rice seedlings. In IRAP results, 0-92% for *Osr30*, 0-94% for *Houba*, and REMAP result, Polymorphism rates of 0-98% for *Osr30* and 0-94% for *Houba* were calculated. Higher polymorphism ratios show that it causes genetic diversity but genetic similarity is species specific. It has been concluded that retrotransposons can support intraspecific diversity, but no matter how medium conditions change, species-specific genetic limits cannot be exceeded.

Keywords: Rice, Criticism of the evolution view, Retrotransposons, Salt stres.

1. GİRİŞ

Transpozonlar genom içinde yer değiştirerek mutasyonlara ve genomdaki DNA miktarlarında değişikliklere sebep olan DNA dizileridir (McClintock 1950). Başta bitki genomları olmak üzere tüm ökaryot genomlarının büyük bir kısmı transpozonlardan oluşmaktadır. Mısır genomunun %75'ten fazlası (Baucom et al. 2009), insan ve çeltik genomunun yaklaşık %45'i (Lander et al. 2001; Carpentier et al. 2019), buğday ve arpanın %80'i, transpozonlardan oluşmaktadır (Kidwell and Lisch 2000; Deininger and Batzer 2002; Cordaux and Batzer 2009). Transpozonlar duplikasyon, delesyon ve insersiyon gibi kalıcı genomik mutasyonlara neden oldukları için döllenme ile sonraki nesillere

aktarılarak yeni allellerin ortaya çıkmasına neden olurlar. Transpozonların hareketlerinden kaynaklanan polimorfizmle çoğunlukla genetik haritalama ve DNA parmakizi çalışmalarında belirleyici bir genetik markır olarak kullanılmaktadır. Ayrıca transpozonların, embriyonik gelişim sürecinde hücre farklılaşması ve organ gelişimi olaylarında görev aldıkları belirtilmektedir (Okamoto and Hirochika 2001; Moran and Malik 2009). Transpozonlar farklı yapı ve transpozisyon mekanizmasına göre retrotranspozonlar ve DNA transpozonları olmak üzere 2 sınıf olarak gruplandırılmaktadır (Demirkiran et al. 2013; Kidwell 2002). Retrotranspozonlar RNA aracılı kopyala-yapıştır mekanizması ile çoğalırlar dolayısıyla genomda artışa neden olurlar. Retrotranspozonlar bitki genomlarında transkripsiyon ve entegrasyon düzeyinde aktivite gösteren en yaygın genetik elementlerdir. Retrotranspozonların, transkripsiyonel, translasyonel ve insersiyonel düzeylerde hareket mekanizmaları aydınlatılarak bitkilerde verim artışı ve çeşitli stres faktörlerine dayanıklılığa dolaylı etkileri olduğu yapılan çalışmalarda belirtilmektedir. Retrotranspozonlar, genomik DNA ve onların korunmuş uç bölgeleri arasında yeni eklentiler oluşturduklarından, markır olarak kullanılabilir. Retrotranspozonların çoğaltımında polimorfizmi tespit etmek için geliştirilen markır sistemleri belirtilen bu korunmuş uç bölgeleri ve hemen bitişikteki genomik DNA bölgeleri arasındaki parçaların amplifikasyonu ile tespit edilmektedir. Bu markır sistemleriyle polimorfizm tespiti için PCR kullanılmaktadır. PCR aracılığıyla retrotranspozon markırları ile genellikle türler arası akrabalık ilişkilerini belirlemeye yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Dolayısıyla geniş kullanım alanlarından ötürü retrotranspozonların önemi her geçen gün artmakta ve bu alanda yapılan araştırmalar çeşitlilik kazanmaktadır.

Günümüzde genetik varyasyon analizleri ve moleküler markır teknikleri kullanılarak retrotranspozon insersiyon polimorfizmlerinin neden olduğu yeni allel oluşumlarını tespit etmeye yönelik pek çok markır yöntemi geliştirilmiştir (Bennetzen 2000; Schulman 2013; Bayram 2011). IRAP (Retrotranspozonlar arası çoğaltım polimorfizmi) (Cakmak et al. 2017), REMAP (Retrotranspozon mikrosatellit çoğaltım polimorfizmi) ve iPBS (Primer bağlanma bölgeleri arası çoğaltım) (Kalendar et al. 1999; Antonius-Klemola et al. 2006; Kalendar and Schulman 2006) yaygın olarak kullanılan yöntemlerdir.

iPBS, REMAP ve IRAP metotlarıyla allopoliploid türlerin genomik kararlılık araştırmaları (Baumel et al. 2002) ve genom haritalama (Manninen et al. 2000) işlemleri yapılabilmektedir. Ayrıca bu markır metotlarıyla bitki grubunun bir sınıfından türüne kadar olan ayrışması yapabileceği gibi (Kalendar et al. 1999) vejetatif olarak çoğaltılmış türlerin genetik çeşitlilik çalışmaları da yapılabilmektedir (Natali et al. 2007). IRAP markır metodu dışarıya bakan primerler kullanılarak iki yakın retrotranspozondan üretilmiştir. IRAP tekniği 2 retrotranspozon arasındaki DNA parçalarını birleştirerek ekleme polimorfizmi gösterir. Bu markır tekniği çok sayıda genetik çeşitlilik tespitinde kullanılmıştır (Antonius-Klemola et al. 2006; Kalendar and Schulman 2006; Smýkal et al. 2008;

Vukich et al. 2009). REMAP markır metodu ise, mikrosatellitlere (basit dizi tekrarları) yakın olan retrotranspozonlar arasını çoğaltılmasına dayanmaktadır (Kalendar and Schulman 2006). REMAP yöntemi dışa bakan biri LTR primeri diğeri mikrosatellit bölgesinden oluşan primerler tasarlanarak tespit edilebilmektedir. Yine PCR tekniğine dayanan iPBS markır metodu ise, LTR-Retrotranspozonlarında korunmuş primer bağlanma bölgelerine (PBS) özgün primerler kullanılarak tespit edilebilmektedir. PBS bölgeleri hücrel kaynaklı bir tRNA'nın 3' ucu ile komplementer olduğundan PCR ile iki PBS bölgesi arasında kalan bölge çoğaltılmaktadır. iPBS metodunun en büyük avantajı primer tasarımı için dizi bilgisine gereksinim duyulmamasıdır (Kalendar 2011). Üç teknikte de PCR ürünleri jelde analiz edilir ve polimorfizm belirlenir. IRAP ve REMAP markırları arpa, çeltik, buğday, muz, zeytin birçok farklı türler arasındaki benzerlikleri belirlemede kullanılmıştır (Branco et al. 2007).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde polimorfizm tespiti için birçok yöntem geliştirildiği görülmektedir. Bu yöntemlerden biri olan retrotranspozonlar insersiyonel polimorfizmler oluşturduklarından polimorfizm tespitinde kullanılabilirlerdir. Tür içi varyasyonun eşsiz bir aracı olan polimorfizm; temelde gen transferi ve mutasyona uğratma (mutagenlere maruz bırakılması) gibi metotlarla gerçekleşirken günümüzde farklı stres koşullarının da fıtrı mutasyon neticesinde polimorfizme sebep oldukları açığa çıkarılmıştır. Ortaya çıkan bu durumda varyasyonlarla birçok canlıya yeni karakterler kazandırıldığı ve bunun sonraki nesillere iletilebildikleri bilinmektedir.

Bundan dolayı bu bildirinin amacı, polimorfizme sebep olan retrotranspozonlarla ortaya çıkan genetik çeşitliliğin türler arası evrime delil olup olamayacağı hususunda bir fikir ortaya koymaktır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. ÇELTİK BİTKİLERİNİN TUZ STRESİNE MARUZ BIRAKILMASI VE EKSTRAKSİYON

İŞLEMLERİ

Bu araştırma kapsamında optimizasyon çalışmalarından sonra mutant ve mutant olmayan çeltik örneklerinin 0 MS (tuzsuz ortam), 50 mM, 100 mM, 200 mM tuz konsantrasyonlarında çeltik tohum ekimleri yapılmıştır. Deney gruplarının her biri için Petri'de 5 adet tohum çimlendirilmiştir. İşlemlerin güvenilirliğini ve tekrarlanabilirliğini test etmek amacıyla deneyler 3 kez tekrar edilmiştir. Çalışmada Kızıltan ve Kızıltan mutant çeltik varyeteleri kullanılmıştır. Belirlenen çeltik örneklerinin, belirlenen tuz konsantrasyonlarında doku kültürü ortamında ekimleri gerçekleştirilmiştir. Ekilen 15 günlük çeltik örneklerinin yapraklarından numuneler alınarak retrotranspozon polimorfizmleri (IRAP ve REMAP) incelenmiştir.

Çalışmada öncelikle kullanılacak çeltik örnekleri sterile edilmiştir. Çeltik sterilizasyonu için; olgunlaşmış tohumların üzerindeki zararlıları uzaklaştırmak amacıyla tohumlar %70 alkol ile 3 dakika yıkanmıştır. Daha sonra seyreltik (%18) sodyum hipoklorid solüsyonunda 15 dakika sterilizasyona tabi tutulmuş ve kimyasalları uzaklaştırmak için 7 kez distile suyla yıkanmıştır. Tohumlar oda

sıcaklığında ve petri kaplarında steril filtre kâğıdı arasında steril kabin içinde tohumlar kuruyana kadar bekletilmiştir.

Daha sonra tohumlar tuz konsantrasyonlarına göre önceden hazırlanan MS besiyerlerine ekilmiştir. Daha sonra Petri kaplarının ağızları kapatılarak örnekler bitki büyütme kabine transfer edilmiştir. Bitki büyütme kabini 16 saat gündüz ve 8 saat gece olacak şekilde ayarlanarak, sıcaklığı da 25+1 °C' ye ayarlanmıştır. Bitkiler 15 gün boyunca büyüme kabinde bekletilmiştir. Yetiştirilen örneklerin morfolojik ölçümleri alındıktan sonra önceden sterile edilmiş havan içinde sıvı azot yardımı ile tokmakla ezildikten sonra ekstraksiyon işlemleri gerçekleştirilmiştir.

2.2. GENOMİK DNA İZOLASYONU İÇİN KULLANILAN CTAB YÖNTEMİ

Çeltik bitkilerinden genomik DNA (gDNA) izolasyonu Kidwell ve Osborn (1992) tarafından uygulanan CTAB yöntemi değiştirilerek kullanılmıştır (Kidwell and Osborn 1992). DNA izolasyonu yapılacak her çeltik örneği üzerine sıvı azot ilave edilerek porselen havanda ezilip toz haline getirilmiştir. Sıvı azotun içinde soğutulmuş 1.5 ml'lik tüpe aktarılan tozun üzerine, 100 mg toz örnek için 65 °C'ye kadar ısıtılmış, 1000 µl ekstraksiyon tamponu eklenip, karıştırılmıştır. Tüp, 60 °C'lik su banyosunda en az 1 saat bekletilmiştir. Su banyosundan çıkarılan örnekler buzda 5 dakika bekletildikten sonra eşit hacimde (yaklaşık 500 µl) kloroform: izoamil alkol eklenmiştir. Santrifüj sonrası oluşan üst sıvı yeni bir 1.5 ml'lik tüpe aktarılmış, tüpteki üst sıvının üzerine eşit hacim izopropanol (-20 °C) eklendikten sonra, tüp birkaç kez alt üst edilip karıştırıldıktan sonra -20 °C'de otuz dakika bekletilmiştir. Ardından prosedürde belirtildiği şekilde işlemler takip edilmiş ve genomik DNA'lar (gDNA) elde edilmiştir.

gDNA örneklerinin saflığı ve miktarı NanoDrop 2000 (Thermo Scientific, N10588) cihazında ölçülerek belirlenmiştir. gDNA örneklerinin saflığı OD₂₆₀ değerinin hem OD₂₈₀ değerine oranı hem de OD₂₃₀ değerine oranı göz önüne alınarak belirlenmiştir. Bu oranların 1.7'den düşük oluşu, saflaştırılan DNA örneğindeki fenolik madde ve protein kontaminasyonuna işaret etmektedir. Bu durumun, PCR çalışmalarında hatalı sonuç oluşturabileceği düşünülerek; yalnızca, OD₂₆₀/OD₂₈₀ değeri 1,7-2,0 arasında olan ve OD₂₆₀/OD₂₃₀ değeri 1.7'den büyük olan gDNA örnekleri kullanılmıştır. gDNA örneklerinin kalitesi ise agaroz jel elektroforezi ile belirlenmiştir. gDNA örneğinden 1 µl alınarak, 0.2 µl yükleme tamponu ile karıştırılmıştır. Örnekler, %1'lik agaroz jelde, 150 V sabit güçte, 2 saat boyunca yürütülüp, UV ışık altında görüntülenmiştir. DNA uzunluk markırı ile karşılaştırılarak, 10 Kb veya daha yukarısında kalın, belirgin ve parlak bant görünümü oluşturan gDNA örnekleri, kırılmamış, bütün olarak kabul edilmiştir. Moleküler çalışmalarda kırılmamış gDNA örnekleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar uygun ve istenilen saflık düzeyinde olduğundan IRAP ve REMAP analizleri için PCR gerçekleştirilmiştir.

2.3. IRAP VE REMAP ANALİZLERİ

IRAP analizi için izole edilen DNA'lar kullanılmıştır. İzole edilen DNA'ların miktarları Nonedropta ölçülmüş ve her biri eşit konsantrasyonda (20 ng/μl) olacak şekilde sulandırılmıştır. Konsantrasyonu eşitlenen DNA'lar kullanılarak *Houba* ve *Osr30* retrotranspozonları için IRAP-PCR kurulmuştur.

2.4. IRAP- PCR

Farklı tuz konsantrasyonlarında yetiştirilen 15 günlük çeltik varyetelerinin yapraklarından izole edilen gDNA'lar kullanılarak IRAP analizleri gerçekleştirilmiştir. IRAP analizlerinde Yüzbaşıoğlu (2017) ve Kalendar ve ark., (1999) çalışmalarından elde edilen 2 adet primer kullanılmıştır (*Houba* ve *Osr30*) (Yuzbasioglu et al. 2017; Kalendar et al. 1999). IRAP-PCR için kullanılacak primer dizileri Tablo 1'de, IRAP-PCR için kullanılacak bileşenler Tablo 2'de, IRAP-PCR şartları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 1. IRAP-PCR çalışmasında kullanılacak primer dizileri

Primer dizileri	Referans dizilere ait NCBI Accession numaraları
Osr30-F: 5' GCAGCCGATTCTCGCTCTGTTTCCG 3'	AC078891.2
Osr30-R:5' GGCACGCTCACACATCCGAAGGCGA 3'	
Hopi-F: 5' CGCGAACCTTCCACACACAGACTAG 3'	AF537364.1
Hopi-R: 5' GGCCACGTGGGTGATCGTGTCTGCC 3'	

Tablo 2. IRAP-PCR bileşenleri IRAP-PCR bileşenleri

PCR Bileşeni	Miktar (μl)	Son konsantrasyon
2X PCR master mix (Ampliqon)	10	1X
25 mM MgCl ₂	2,5	0,25 mM
Primer F (10 pmol)	1,75	0,75 pmol
Primer R (10 pmol)	1,75	0,75 pmol
Kalıp (20 ng/μl)	3	2 ng/μl
dH ₂ O	1	-
Toplam	20 μl	

Tablo 3. IRAP-PCR şartları

Basamak	Sıcaklık (°C)	Süre	Döngü Sayısı
Başlangıç Denatürasyonu	95	3 dk	1
Denatürasyon	95	30 sn	
Bağlanma	Değişken*	30 sn	30
Uzama	72	3 dk	
Son Uzama	72	10 dk	1

**Osr30* için 49 °C *Hopi* için 54 °C

2.5. REMAP-PCR

Retrotranspozon polimorfizmlerinin araştırılması için REMAP-PCR yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla aday olarak retrotranspozonlar (IRAP reverse primerleri) ve aday ISSR primerleri ((GA)₉C, (CT)₉G, (CAC)₇G, (GTG)₇C, (CA)₁₀G, (CAC)₇T, GT(CAC)₇) belirlenmiş ve gradiyent yapılmıştır. Bu ISSR primerlerine ait diziler Hirochika et al. (1996) çalışmasından temin edilmiştir (Hirochika et al. 1996). REMAP analizi için yetiştirilen 15 çeltiklerin yapraklarından elde edilen gDNA'lar kullanılmıştır. Konsantrasyonu eşitlenen gDNA'lar kullanılarak *Houba* ve *Osr30* retrotranspozonlarının reverse primerleri ile ((GA)₉C, (CT)₉G, (CAC)₇G, (GTG)₇C, (CA)₁₀G, (CAC)₇T, GT(CAC)₇) ISSR primerlerinden ikili kombinler oluşturularak REMAP analizleri için gradiyent REMAP-PCR gerçekleştirilmiştir. Gradyent PCR'larından elde edilen sonuçlarla Tablo 4'te belirtilen primerlerle REMAP-PCR gerçekleştirilmiştir. REMAP-PCR için kullanılacak bileşenler Tablo 5'te, REMAP-PCR şartları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 4. REMAP-PCR çalışmasında kullanılacak primer dizileri

Primer dizileri	Sekans	Sıcaklık
Osr30-R:5' GGCACGCTCACACATCCGAAGGCGA 3'	(GA) ₉ C	52 °C
Houba-R: 5' GTTTCGACCAAGCAGCCGGTC 3'		

Tablo 5. REMAP-PCR bileşenleri

PCR Bileşeni	Miktar (µl)	Son konsantrasyon
2XPCR master mix (Ampliqon)	10	1X
25 mM MgCl ₂	2,5	0,25 mM
Primer F (10 pmol)	1,75	0,75 pmol
Primer R (10 pmol)	1,75	0,75 pmol
Kalıp (20 ng/µl)	3	2 ng/µl
dH ₂ O	1	-
Toplam	20 µl	

Tablo 6. REMAP-PCR şartları

Basamak	Sıcaklık (°C)	Süre	Döngü Sayısı
Başlangıç Denatürasyonu	95	3 dk	1
Denatürasyon	95	30 sn	
Bağlanma	Değişken*	30 sn	30
Uzama	72	3 dk	
Son Uzama	72	10 dk	1

2.6. AGARUZ JEL ELEKTROFOREZİ

IRAP ve REMAP-PCR ürünlerinin değerlendirilmesinde agaroz jel elektroforezi ("Agarose Gel Electrophoresis") tekniği kullanılmıştır. Tablo 7'de belirtilen maddeler kullanılarak %1'lik agaroz jel hazırlanmıştır. DNA'nın agaroz jelde yürütülmesi için 1X Tris-borik asit-EDTA (TBE) tamponu

kullanılmıştır. %1'lik jel için 0.8 g agaroz (Sigma, A5073), 40 ml 1X TBE tamponuna ilave edilerek mikrodalga fırında çözünene kadar ısıtılmıştır.

Tablo 7. Agaroz jel elektroforezinde kullanılacak çözeltiler

Adı	Çözelti İçeriği
50× TAE tamponu 10 mg/ml EtBr	2 M Tris bazı (Bioshop, TRS001.1), 50 mM EDTA (Ph 8.0) 10 mg EtBr, 1 ml distile su içinde
6X Yükleme tamponu	100 mM EDTA (Ph8.0), %1 SDS, %60 Gliserol, %0.03 Bromfenol mavisi, %0.03 Ksilensiyanol FF

Jel katılaştıktan sonra tarak çıkarılarak kuyucuklar 1X TBE tamponu ile yıkanmıştır. Jel kaseti yatay elektroforez tankına yerleştirilerek tank 1X TBE tamponu ile doldurulmuştur. Her bir kuyucuğa 15 µl PCR ürünü yüklenmiş ve markır olarak 100 kb. DNA ladder kullanılmıştır. Jel 150 voltta 120 dakika yürütüldükten sonra UV ışıkta görüntülenerek fotoğrafı çekilmiştir. Elde edilen bant profilleri değerlendirilerek örnekler arasındaki polimorfizm hesaplanmıştır.

2.7. MARKIR SONUÇLARININ HESAPLANMASI

IRAP-PCR ve REMAP-PCR sonuçlarına göre örnekler arasındaki polimorfizmi hesaplamak için Jaccard Benzerlik Katsayısı kullanılmıştır. Bu amaçla jelde belirgin olarak görülen monomorfik ve polimorfik bantlar sayılmıştır. Elde edilen sonuçlara Jaccard Benzerlik Katsayısı formülü uygulanarak örnekler arasındaki % benzerlik oranları hesaplanmıştır (Jaccard 1908).

$$J \text{ (Jaccard Benzerlik Katsayısı)} = \frac{MAB}{MB + MA + MAB} \quad (3.1)$$

MB: A bireyinde olmayan, B bireyinde var olan niteliklerin (bant) sayısı

MA: A bireyinde var olan, B bireyinde olmayan niteliklerin sayısı

MAB: Hem A hem de B bireyinde var olan niteliklerin sayısı

3. BULGULAR

3.1. IRAP MOLEKÜLER MARKIR BULGULARININ HESAPLANMASI

IRAP jel görüntülerinde her örnekte kendi içinde tekrarlanan bantlar hesaplanmıştır. Bant büyüklükleri DNA markırıyla karşılaştırılarak belirlenmiştir. Her bir varyeteden elde edilen IRAP bantları sayılarak her varyete türü kendi arasında gruplandırılarak hesaplanmıştır. Belirli bir bantın varlığı bir (1), yokluğu sıfır (0) olarak kabul edilip ikili “binary” veri matrisi “Binary data matrix” hazırlanıp bu verilerle Jaccard benzerlik katsayısına (Jaccard, 1908) göre “Jaccard similarity coefficient” benzerlik indeksleri “similarity index” hesaplanmıştır. IRAP analiz sonuçlarının

hesaplanmasında Jaccard benzerlik katsayısının kullanılmasının uygun olduğu belirtildiği için bu çalışmada da Jaccard benzerlik katsayısı tercih edilmiştir.

3.1.1. Osr30 IRAP-PCR Analizi

Çalışmada 15 gDNA örneği üç tekrarlı olarak kullanılmış IRAP-PCR sonuçları %1'lik agaroz jelde 150 voltta 180 dakika süre ile yürütülmüş ve UV tablasında görüntülenerek fotoğrafı çekilmiştir. IRAP-PCR analizlerinde polimorfizm oranları, her örnek diğer örneklerle karşılaştırılarak hesaplanmıştır.

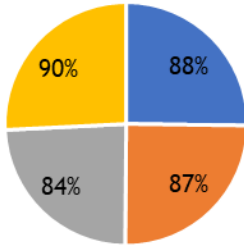
Sayılan bantlardan 15 günlük yapraklarda monomorfik ve polimorfik bant ayrımları yapıldıktan sonra Jaccard Benzerlik Katsayısından faydalanılarak polimorfizm oranları hesaplanmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre 15 günlük yapraklarda %0-92 polimorfizm (Tablo 8; Şekil 1, 2 ve 3) belirlenmiştir.

Tablo 8. Osr30 15 günlük yaprak IRAP retrotranspozonları için hesaplanan polimorfizm oranları

	Kızıltan 0 MS (Kontrol)	Kızıltan 50 mM NaCl	Kızıltan 100 mM NaCl	Kızıltan 200 mM NaCl	K. Mutant 50 mM NaCl	K. Mutant 50 mM NaCl	K. Mutant 100 mM NaCl	K. Mutant 200 mM NaCl
Kızıltan 0 MS (Kontrol)	-							
Kızıltan 50 mM NaCl	87	-						
Kızıltan 100 mM NaCl	88	88	-					
Kızıltan 200 mM NaCl	92	92	90	-				
K. Mutant 0 MS (Kontrol)	92	92	90	90	-			
K. Mutant 50 mM NaCl	92	92	90	90	88	-		
K. Mutant 100 mM NaCl	91	91	89	90	90	90	-	
K. Mutant 200 mM NaCl	86	87	88	92	92	92	87	-

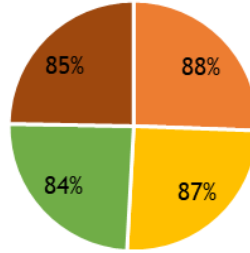
Polimorfizm oranları

■ Kızıltan Kontrol ■ Kızıltan 50 mM
■ Kızıltan 100 mM ■ Kızıltan 200 mM

Şekil 1. Kızıltan Osr30 15 günlük yaprak örneklerinde IRAP polimorfizm oranları

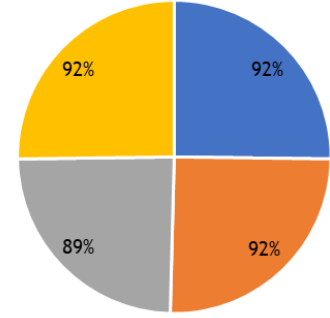
Polimorfizm oranı

■ K. mutant kontrol ■ K. mutant 50 mM
■ K. mutant 100 mM ■ K. mutant 200 mM

Şekil 2. K. mutant Osr30 15 günlük yaprak örneklerinde IRAP polimorfizm oranları

Karşılaştırmalı polimorfizm

■ Kontrol ■ 50 mM ■ 100 mM ■ 200 mM

Şekil 3. Kızıltan ve K. mutant Osr30 15 günlük yaprak örneklerinde karşılaştırmalı IRAP polimorfizm oranları

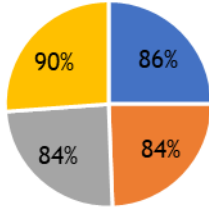
3.1.2. Houba IRAP analizi

Çalışmada 15 gDNA örneği üç tekrarlı olarak kullanılmış, IRAP-PCR sonuçları %1'lik agaroz jelde 150 voltta 180 dakika süre ile yürütülmüş ve UV tablasında görüntülenerek fotoğrafı çekilmiştir. IRAP-PCR analizlerinde polimorfizm oranları, her örnek diğer örneklerle karşılaştırılarak hesaplanmıştır. Sayılan bantlardan 15 günlük yapraklarda monomorfik ve polimorfik bant ayrımları yapıldıktan sonra Jaccard Benzerlik Katsayısından faydalanılarak polimorfizm oranları hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre 15 günlük yapraklarda %0-94 polimorfizm (Tablo 9; Şekil 4, 5 ve 6) hesaplanmıştır.

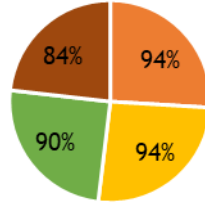
Tablo 9. Houba 15 günlük yaprak IRAP retrotranspozonları için hesaplanan polimorfizm oranları

	Kızıltan 0 MS (Kontrol)	Kızıltan 50 mM NaCl	Kızıltan 100 mM NaCl	Kızıltan 200 mM NaCl	K. Mutant 50 mM NaCl	K. Mutant 50 mM NaCl	K. Mutant 100 mM NaCl	K. Mutant 200 mM NaCl
Kızıltan 0 MS (Kontrol)	-							
Kızıltan 50 mM NaCl	89	-						
Kızıltan 100 mM NaCl	87	85	-					
Kızıltan 200 mM NaCl	85	84	76	-				
K. Mutant 0 MS (Kontrol)	94	94	94	94	-			
K. Mutant 50 mM NaCl	93	92	91	94	94	-		
K. Mutant 100 mM NaCl	94	94	94	94	94	94	-	
K. Mutant 200 mM NaCl	86	85	81	90	86	88	91	-

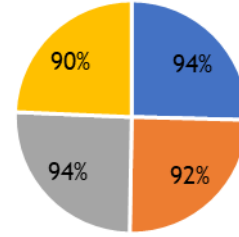
Polimorfizm oranı

Polimorfizm oranı

Karşılaştırmalı polimorfizm

- Kızıltan kontrol ■ Kızıltan 50 mM ■ K. mutant kontrol ■ K. mutant 50 mM
- Kızıltan 100 mM ■ Kızıltan 200 mM ■ K. mutant 100 mM ■ K. mutant 200 mM ■ Kontrol ■ 50 mM ■ 100 mM ■ 200 mM

Şekil 4. Kızıltan Houba 15 günlük yaprak örneklerinde IRAP polimorfizm oranları

Şekil 5. K. mutant Houba 15 günlük yaprak örneklerinde IRAP polimorfizm oranları

Şekil 6. Kızıltan ve K. mutant Houba 15 günlük yaprak örneklerinde karşılaştırmalı IRAP polimorfizm oranları

3.2. REMAP MOLEKÜLER MARKIR VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

REMAP jel görüntülerinde her örnekte kendi içinde tekrarlanan bantlar hesaplanmıştır. Bant büyüklükleri DNA ladderla karşılaştırılarak belirlenmiştir. Her bir varyeteden elde edilen REMAP bantları sayılarak her varyete türü kendi arasında gruplandırılarak hesaplanmıştır. Belirli bir bantın varlığı bir (1), yokluğu sıfır (0) olarak kabul edilip ikili “binary” veri matrisi “Binary data matrix” hazırlanıp bu verilerle Jaccard benzerlik katsayısına (Jaccard, 1908) göre “Jaccard similarity coefficient” benzerlik indeksleri “similarity index” hesaplanmıştır. REMAP analiz sonuçlarının hesaplanmasında Jaccard benzerlik katsayısının kullanılmasının uygun olduğu belirtildiği için bu çalışmada da Jaccard benzerlik katsayısı tercih edilmiştir.

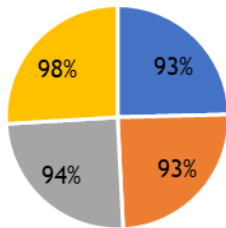
3.2.1. Osr30 REMAP-PCR Analizi

Çalışmada 15 gDNA örneği üç tekrarlı olarak kullanılmış REMAP-PCR sonuçları %1’lik agaroz jelde 150 voltta 180 dakika süre ile yürütülmüş ve UV tablasında görüntülenerek fotoğrafı çekilmiştir. REMAP-PCR analizlerinde polimorfizm oranları, her örnek diğer örneklerle karşılaştırılarak hesaplanmıştır. Sayılan bantlardan 15 günlük yapraklarda monomorfik ve polimorfik bant ayrımları yapıldıktan sonra Jaccard Benzerlik Katsayısından faydalanılarak polimorfizm oranları hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre 15 günlük yapraklarda %0-98 polimorfizm (Şekil 7,8 ve 9; Tablo 10) hesaplanmıştır.

Tablo 10. Osr 15 günlük yaprak REMAP retrotranspozonları için hesaplanan polimorfizm oranları

	Kızılta 0 MS (Kontrol)	Kızılta 50 mM NaCl	Kızılta 100 mM NaCl	Kızılta 200 mM NaCl	K. Mutant 50 mM NaCl	K. Mutant 50 mM NaCl	K. Mutant 100 mM NaCl	K. Mutant 200 mM NaCl
Kızılta 0 MS (Kontrol)	-							
Kızılta 50 mM NaCl	96	-						
Kızılta 100 mM NaCl	93	94	-					
Kızılta 200 mM NaCl	94	98	92	-				
K. Mutant 0 MS (Kontrol)	98	98	98	98	-			
K. Mutant 50 mM NaCl	98	98	98	98	98	-		
K. Mutant 100 mM NaCl	98	98	96	96	98	98	-	
K. Mutant 200 mM NaCl	95	97	92	94	98	98	97	-

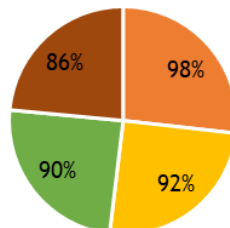
Polimorfizm oranı

■ Kızılta kontrol ■ Kızılta 50 mM
■ Kızılta 100 mM ■ Kızılta 200 mM

Şekil 7. Kızılta Osr30 15 günlük yaprak örneklerinde REMAP polimorfizm oranları

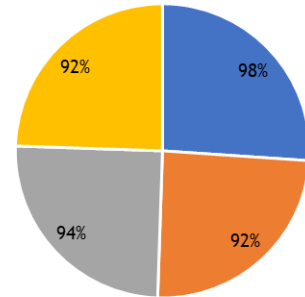
Polimorfizm oranı

■ K. mutant kontrol ■ K. mutant 50 mM
■ K. mutant 100 mM ■ K. mutant 200 mM

Şekil 8. K. mutant Osr30 15 günlük yaprak örneklerinde REMAP polimorfizm oranları

Karşılaştırmalı polimorfizm

■ Kontrol ■ 50 mM ■ 100 mM ■ 200 mM

Şekil 9. Kızılta ve K. mutant Osr30 15 günlük yaprak örneklerinde karşılaştırmalı REMAP polimorfizm oranları

3.2.2. Houba REMAP-PCR Analizi

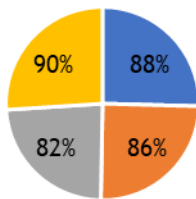
Çalışmada 15 gDNA örneği üç tekrarlı olarak kullanılmıştır. REMAP-PCR sonuçları %1'lik agaroz jelde 150 voltta 180 dakika süre ile yürütülmüş ve UV tablasında görüntülenerek fotoğrafı çekilmiştir. REMAP-PCR analizlerinde polimorfizm oranları, her örnek diğer örneklerle karşılaştırılarak hesaplanmıştır. Sayılan bantlardan 15 günlük yapraklarda monomorfik ve polimorfik

bant ayrımları yapıldıktan sonra Jaccard Benzerlik Katsayısından faydalanılarak polimorfizm oranları hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre 15 günlük yapraklarda %0-94 polimorfizm (Tablo 11; Şekil 10, 11 ve 12) hesaplanmıştır.

Tablo 11. Houba 15 günlük yaprak REMAP retrotranspozonları için hesaplanan polimorfizm oranları

	Kızıltan 0 MS (Kontrol)	Kızıltan 50 mM NaCl	Kızıltan 100 mM NaCl	Kızıltan 200 mM NaCl	K. Mutant 50 mM NaCl	K. Mutant 50 mM NaCl	K. Mutant 100 mM NaCl	K. Mutant 200 mM NaCl
Kızıltan 0 MS (Kontrol)	-							
Kızıltan 50 mM NaCl	89	-						
Kızıltan 100 mM NaCl	87	86	-					
Kızıltan 200 mM NaCl	91	88	83	-				
K. Mutant 0 MS (Kontrol)	90	90	92	90	-			
K. Mutant 50 mM NaCl	92	92	94	92	92	-		
K. Mutant 100 mM NaCl	92	92	94	92	92	92	-	
K. Mutant 200 mM NaCl	88	88	90	92	92	94	91	-

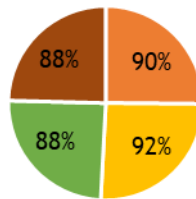
Polimorfizm oranı

■ Kızıltan Kontrol ■ Kızıltan 50 mM ■ K. mutant Kontrol ■ K. mutant 50 mM
■ Kızıltan 100 mM ■ Kızıltan 200 mM ■ K. mutant 100 mM ■ K. mutant 200 mM

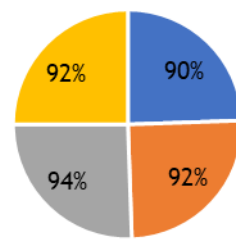
Şekil 10. Kızıltan Houba 15 günlük yaprak örneklerinde REMAP polimorfizm oranları

Polimorfizm oranı

Şekil 11. K. mutant Houba 15 günlük yaprak örneklerinde REMAP polimorfizm oranları

Karşılaştırmalı polimorfizm

Şekil 12. Kızıltan ve K. mutant Houba 15 günlük yaprak örneklerinde karşılaştırmalı REMAP polimorfizm oranları

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Transpozonlar transpozisyon olarak adlandırılan hareket mekanizmalarıyla taşınabilen ve DNA dizilerinde değişikliklere neden olan elementlerdir. Bu değişiklikler mutasyonlara ve genomdaki DNA miktarının değişmesine neden olurlar. Transpozonların genomda bulunan diğer transpozonların transpozazları aracılığıyla hareket ettikleri düşünülmektedir (Teramoto ve diğ., 2014).

Genomların büyük çoğunluğunu oluşturan ve hareket mekanizmaları halen tam olarak açığa çıkarılmayan transpozonların genomdaki yeni konumlara kendilerini taşıma veya kopyalama yetenekleri, yeni genetik özelliklere yol açabilecek değişikliklere katkıda buldukları belirtilmiştir.

İlk kez bitkilerde keşfedilmiş, ardından tüm ökaryotik canlı gruplarında buldukları tespit edilmiştir. Mısır genomunun %75'ten fazla, insan ve çeltik genomunun %45, buğday ve arpanın %80'ni transpozonlardan oluşmaktadır. Çoğu bitkide olduğu gibi çeltik bitkisinde de bilinen transpozonların halen aktif olarak hareket ettikleri yapılan çalışmalarda belirtilmiştir. Bu bildiri sonuçları da dahil birçok çalışmada *Houba* ve *Osr30* retrotranspozonlarının aktivitesinin devam ettiği belirtilmiştir. Çeltik transpozonlarının 100 ile 14 bin baz çifti büyüklüklerinde olduğu belirlenmiştir. 2014 yılında yayınladığı son verilere göre pirinç genomunda 55.986 lokus tanımlanmış ve 16.941 tanesinde transpozon içerdiği belirlenmiştir (Rice Genome Annotation Project, 2014). Bu çalışmada kullanılan retrotranspozonlarından *Houba* retrotranspozonu 6437 baz çiftinden, *Osr30* retrotranspozonunun ise 13001 baz çiftinden oluşan büyük ve komplike retrotranspozonlar oldukları belirlenmiştir (Vitte ve diğ., 2007). Genlerin içine veya aralarına, bu elementlere ait kısa veya uzun sekansların (1000-2000 bp) girmesi genom obezitesine yol açtığı gibi, transkripsiyon ve translasyonun bozulmasını sağlayarak baz sıralarının değişmesine ve yeni oluşan kodonlardan dolayı mutasyonların meydana gelmesine sebep olurlar (Lee and Kim, 2014). Genomlarda devasa oranda bulunan bu elementlerin hem mutasyonlara hem de genom obezitesine neden olması genomda bu elementlerin rastgele bir şekilde değil kontrollü ve ihtiyaca binaen hareket ettiklerini düşündürmektedir. Çünkü bu hareketler neticesinde genlerin aktivitelerinin artması veya susması mümkün hale gelmektedir. Bu sonuçlar transpozonların hareketlerinin halen önemini koruduğu ve gelecekte dikkatlice analiz edilmesi gereken araçlar olduğunu göstermektedir.

Bundan hareketle araştırmanın odak noktası, bitkilerde, hayvanlarda, böceklerde ve mantarlarda geniş bir şekilde dağılmış olan bir transpozon element ailesine ait olan çeltik bitkisindeki genomik DNA ve onların korunmuş uç bölgeleri arasında yeni eklentilerin neden oldukları polimorfizmden kaynaklanan genetik çeşitliliğin türler arası evrime delil olup olmayacağı tartışılmasıdır. Retrotranspozonlar, genomik DNA ve onların korunmuş uç bölgeleri arasında yeni eklentiler oluşturduklarından, markır olarak kullanılabilirlerdir.

Bitkilerde abiyotik stres faktörlerine karşı retrotranspozonların markır olarak kullanılarak moleküler düzeydeki tepki mekanizmalarının incelendiği çalışmalarda polimorfizm elde edildiği belirtilmiştir. Arvas ve ark. (2022) tarafından yapılan çalışmada tuz stresi altında farklı çeltik çeşitlerinin (*Oryza sativa* L. cv) bazı retrotranspozonların hareketinden kaynaklanan polimorfizmi IRAP tekniğini kullanarak belirlediklerini belirtmişlerdir (Arvas et al. 2022). Aydın ve ark., (2021) tarafından 5-Aminolevulinik Asitle muamele edilen fasulye fidelerinde REMAP tekniği ile polimorfizm elde ettiklerini belirtmişlerdir (Aydın et al. 2021). Yiğider (2020), mısırdaki ağır metal stresi ile bazı retrotranspozonların hareketinden kaynaklanan polimorfizmi IRAP ve REMAP teknikleri kullanarak belirtmişlerdir (Yiğider et al. 2021). Turhan ve ark., (2021) tarafından yapılan bir çalışmada kuraklık stresine maruz kalan buğdayda selenyumun sebep olduğu retrotranspozonların hareketinden kaynaklanan polimorfizmi IRAP ve REMAP teknikleri kullanarak belirlediklerini belirtmiştir (Turhan et al. 2021). Noormohammadi ve ark., (2020) pamuk bitkisinde (GT40 ve NNC) salisilik asit (0,5 ve 1mM SA) ve tuzun (100 ve 150mM NaCl uygulamaları ve 0,5mM SA ve 150mM NaCl) IRAP ve REMAP hareketleri üzerine etkilerini incelediklerini belirtmişlerdir. Çalışmanın sonucunda tuz stresi ve salisilik asit uygulamalarında retrotranspozon hareketinden ayırt edici profiller elde ettiklerini belirtmişlerdir (Noormohammadi et al. 2020).

Yetgin (2019) tarafından yapılan bir çalışmada; farklı bor konsantrasyonları altında yetiştirilen Türk Kır çeltiği ve Bafra Yıldızı çeltik çeşitlerinde, *Houba*, *Osr30*, *RIRE1*, *Hopi Sukkula* ve *Nikita* retrotranspozonlarının hareketleri IRAP moleküler markır tekniği kullanılarak incelediklerini ve polimorfizm gözlemlendiğini belirtmişlerdir (Yetgin 2019). Daha birçok çalışmada retrotranspozonların polimorfizme neden oldukları yapılan çalışmalarda belirtilmiştir (Doungous et al. 2020; Flavell et al. 1992; Nie et al. 2019; Naeem et al. 2021; González Carracedo et al. 2021; Tufan et al. 2020; Badr et al. 2020). Bu çalışmada elde edilen 15 günlük yaprak sonuçlarına göre; IRAP *Osr30* %0-92, IRAP *Houba* %0-94, REMAP *Osr30* %0-98, REMAP *Houba* %0-94 polimorfizm gözlenmiştir. Bu bulgular literatür sonuçlarıyla uyumludur.

Tür içi çeşitliliğe sebep olan polimorfizm “bir popülasyonda veya popülasyonlar arasında bir genin allelleri ya da kromozomun homologlarıyla birleşen çeşitli fenotipik formların varlığı yani bir lokusta bir allelden fazlasının bulunması” olarak tanımlanmaktadır. Bir popülasyondaki bir lokusta bulunan alleller en az %5 farklılık gösterirlerse polimorfik olarak tanımlanırlar. Polimorfizm Tek Nükleotid Polimorfizmi (SNP) ile olabileceği gibi DNA transpozonları ve Retrotranspozonlar gibi büyük diziler halinde de gerçekleşebilmektedir. SNP’lerin çoğu, tek bir nükleotidin bir başka nükleotidle yer değiştirmesi şeklindedir. Polimorfizm mutasyon veya rekombinasyonla meydana gelmektedir ki bu durum varyasyon olarak bilinmektedir.

İntraspesifik (tür içi) ve interspesifik (türler arası) ilişkiler ve popülasyonlar incelendiğinde varyasyonlarla birçok canlının yeni karakterler kazandığı ve bunun sonraki nesillere iletildiği bilinmektedir. Yani bu değişimlerin tür sınırını aşmadığı ve sadece tür içi varyasyondan ibaret

kaldıkları gözlenmiştir. Gerek rekombinasyon çalışmaları gerekse varyasyon çalışmalarını destekleyen tür içi çeşitliliğin mayoz bölünme sonucundaki krosing-over ile canlı türünün gen havuzu sınırları içerisinde kaldığı ve farklı bir tür meydana gelmediği yapılan çalışmaların sonuçlarından anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar genetik ve moleküler kurallar ile de uyusmaktadır. Genelde markır sonuçlarının özelde bu bildirinin temel konusu olan retrotranspozonların bu bildiri sonuçlarından da anlaşılacağı üzere tuz stresi şartlarında genom üzerindeki değişiklikler ile tür içi çeşitliliği desteklediği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak; Retrotranspozonların tür içi çeşitliliği desteklediği ancak türler arası evrim görüşünü desteklemediği ve türler arası evrime karşı biyolojik engellerin aşılması için yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Retrotranspozonların genler ve diğer etmenler gibi sadece birer tür içi çeşitlilik aracı oldukları ve başta sınırlılık kanunu olmak üzere diğer bütün yaratılış kanunlarına muvafık bir şekilde hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Tür içi çeşitlilik ise varlığı iddia edilen evrimle değil varlığı kesin olan varyasyonlarla meydana gelir. Çalışmamız da bunu desteklemektedir.

KAYNAKLAR

- Antonius-Klemola K, Kalendar R, Schulman AH (2006) TRIM retrotransposons occur in apple and are polymorphic between varieties but not sports. *Theoretical and Applied Genetics* 112 (6):999-1008
- Arvas, Y. E., Kocaçalışkan, İ., Ordu, E., & Erişen, S. (2022). Comparative retrotransposon analysis of mutant and non-mutant rice varieties grown at different salt concentrations. *Biotechnology & Biotechnological Equipment*, 36(1), 25-34.
- Aydin M, Arslan E, Agar G, Taspınar MS (2021) Overexpression of Some Stress Tolerance Genes Confers Enhanced Pesticide Tolerance in 5-Aminolevulinic Acid Treated Bean Seedlings. DOI: <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-354198/v1>
- Badr A, El-Sherif N, Aly S, Ibrahim SD, Ibrahim M (2020) Genetic Diversity among Selected Medicago sativa Cultivars Using Inter-Retrotransposon-Amplified Polymorphism, Chloroplast DNA Barcodes and Morpho-Agronomic Trait Analyses. *Plants* 9 (8):995
- Baucom RS, Estill JC, Chaparro C, Upshaw N, Jogi A, Deragon J-M, Westerman RP, SanMiguel PJ, Bennetzen JL (2009) Exceptional diversity, non-random distribution, and rapid evolution of retroelements in the B73 maize genome. *PLoS Genet* 5 (11):e1000732
- Baumel A, Ainouche M, Kalendar R, Schulman AH (2002) Retrotransposons and genomic stability in populations of the young allopolyploid species *Spartina anglica* CE Hubbard (Poaceae). *Molecular Biology and Evolution* 19 (8):1218-1227
- Bayram E (2011) Arpa (*Hordeum vulgare* L.) Doku Kültürlerinde Nikita Retrotranspozonunun Hareketleri. *Istanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi. Istanbul-Türkiye*
- Bennetzen JL (2000) Transposable element contributions to plant gene and genome evolution. *Plant molecular biology* 42 (1):251-269
- Branco CJ, Vieira EA, Malone G, Kopp MM, Malone E, Bernardes A, Mistura CC, Carvalho FI, Oliveira CA (2007) IRAP and REMAP assessments of genetic similarity in rice. *Journal of Applied Genetics* 48 (2):107-113
- Cakmak B, Marakli S, Gozukirmizi N (2017) Sukkula retrotransposon movements in the human genome. *Biotechnology & Biotechnological Equipment* 31 (4):756-760

- Carpentier M-C, Manfroi E, Wei F-J, Wu H-P, Lasserre E, Llauro C, Debladis E, Akakpo R, Hsing Y-I, Panaud O (2019) Retrotranspositional landscape of Asian rice revealed by 3000 genomes. *Nature communications* 10 (1):24
- Cordaux R, Batzer MA (2009) The impact of retrotransposons on human genome evolution. *Nature Reviews Genetics* 10 (10):691-703
- Deininger PL, Batzer MA (2002) Mammalian retroelements. *Genome research* 12 (10):1455-1465
- Demirkiran A, Marakli S, Temel A, Gozukirmizi N (2013) Genetic and epigenetic effects of salinity on in vitro growth of barley. *Genetics and molecular biology* 36:566-570
- Doungous O, Kalendar R, Filippova N, Ngane BK (2020) Utility of iPBS retrotransposons markers for molecular characterization of African Gnetum species. *Plant Biosystems-An International Journal Dealing with all Aspects of Plant Biology* 154 (5):587-592
- Flavell AJ, Dunbar E, Anderson R, Pearce SR, Hartley R, Kumar A (1992) Ty1-copia group retrotransposons are ubiquitous and heterogeneous in higher plants *Nucleic Acids Research* 20 (14):3639-3644. doi:<https://doi.org/10.1093/nar/20.14.3639>
- González Carracedo M, Tejera-Pérez H, Hernández Ferrer M, Jiménez Arias D, Pérez Pérez JA (2021) Comparative assessment of microsatellite and retrotransposon-based markers for genetic characterization of commercial banana cultivars (*Musa* spp.). *Plant Breeding* 140 (5):968-980
- Hirochika H, Sugimoto K, Otsuki Y, Tsugawa H, Kanda M (1996) Retrotransposons of rice involved in mutations induced by tissue culture. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 93 (15):7783-7788
- Jaccard P (1908) Nouvelles recherches sur la distribution florale. *Bull Soc Vaud Sci Nat* 44:223-270
- Kalendar R (2011) The use of retrotransposon-based molecular markers to analyze genetic diversity. *Ratarstvo i povrtarstvo* 48 (2):261-274
- Kalendar R, Grob T, Regina M, Suoniemi A, Schulman A (1999) IRAP and REMAP: two new retrotransposon-based DNA fingerprinting techniques. *Theoretical and Applied Genetics* 98 (5):704-711
- Kalendar R, Schulman AH (2006) IRAP and REMAP for retrotransposon-based genotyping and fingerprinting. *Nature Protocols* 1 (5):2478
- Kidwell KK, Osborn TC (1992) Simple plant DNA isolation procedures. In: *Plant genomes: methods for genetic and physical mapping*. Springer, pp 1-13
- Kidwell MG (2002) Transposable elements and the evolution of genome size in eukaryotes. *Genetica* 115 (1):49-63
- Kidwell MG, Lisch DR (2000) Transposable elements and host genome evolution. *Trends in ecology & evolution* 15 (3):95-99
- Lander ES, Linton LM, Birren B, Nusbaum C, Zody MC, Baldwin J, Devon K, Dewar K, Doyle M, FitzHugh W (2001) Initial sequencing and analysis of the human genome. *Nature* 409 860-921. doi:<https://doi.org/10.1038/35057062>
- Lee SI, Kim NS. (2014) Transposable elements and genome size variations in plants. *Genomics Inform.* Sep;12(3):87-97. doi: 10.5808/GI.2014.12.3.87. Epub 2014 Sep 30. PMID: 25317107; PMCID: PMC4196380.
- Manninen O, Kalendar R, Robinson J, Schulman A (2000) Application of BARE-1 retrotransposon markers to the mapping of a major resistance gene for net blotch in barley. *Molecular and General Genetics* MGG 264 (3):325-334
- McClintock B (1950) The origin and behavior of mutable loci in maize. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 36 (6):344-355
- Moran JV, Malik HS (2009) Diamonds and rust: how transposable elements influence mammalian genomes: *Conference on Mobile Elements in Mammalian Genomes*. *EMBO reports* 10 (12):1306-1310
- Naeem H, Awan FS, Dracatos PM, Sajid MW, Saleem S, Yousafi Q, Khan MS, Mehmood A, Zulfiqar B (2021) Population structure and phylogenetic relationship of Peach [*Prunus persica* (L.) Batsch] and Nectarine [*Prunus persica* var. *nucipersica* (L.) CK Schneid.] based on retrotransposon markers. *Genetic Resources and Crop Evolution*: 68, 3011-3023 <https://doi.org/10.1007/s10722-021-01172-x>

- Natali L, Giordani T, Buti M, Cavallini A (2007) Isolation of Ty1-Copia putative LTR sequences and their use as a tool to analyse genetic diversity in *Olea europaea*. *Molecular Breeding* 19 (3):255-265
- Nie Q, Qiao G, Peng L, Wen X (2019) Transcriptional activation of long terminal repeat retrotransposon sequences in the genome of pitaya under abiotic stress. *Plant Physiology and Biochemistry* 135:460-468
- Noormohammadi Z, Torabizadeh E, Farahani F, Alishah O, Sheidai M (2020) Genetic and physiological analysis of cotton cultivars under salt stress. *Genetika* 52 (2):751-764
- Okamoto H, Hirochika H (2001) Silencing of transposable elements in plants. *Trends in plant science* 6 (11):527-534
- Rice Genome Annotation Project, 2014, <http://rice.plantbiology.msu.edu/>
- Schulman AH (2013) Retrotransposon replication in plants. *Current opinion in virology* 3 (6):604-614
- Smýkal P, Hýbl M, Corander J, Jarkovský J, Flavell AJ, Griga M (2008) Genetic diversity and population structure of pea (*Pisum sativum* L.) varieties derived from combined retrotransposon, microsatellite and morphological marker analysis. *Theoretical and Applied Genetics* 117 (3):413-424
- Teramoto S, Tsukiyama T, Okumoto Y, Tanisaka T, (2014) Early embryogenesis- specific expression of the rice Transposon Ping enhances amplification of the MITE mPing, *PLOS Genetics*, 10(6): 1-12.
- Tufan, A.F., Ibisoglu, M.S., Yilmaz, S. et al. Investigation of rice (*Oryza sativa* L.) retrotransposons in different taxa. *Genet Resour Crop Evol* 67, 1473-1479 (2020). <https://doi.org/10.1007/s10722-020-00919-2>
- Turhan S, Taspınar MS, Yigider E, Aydın M, Agar G (2021) The Role of Long Terminal Repeat (LTR) Responses to Drought In Selenium-Treated Wheat. *Environmental Engineering & Management Journal (EEMJ)*. cilt.20, sa.6, ss.917-925,
- Vitte C, Panaud, O, Quesneville, H (2007) LTR retrotransposons in rice (*Oryza sativa* L.): recent burst amplifications followed by rapid DNA loss, *BMC Genomics*, 8:218.
- Vukich M, Schulman AH, Giordani T, Natali L, Kalendar R, Cavallini A (2009) Genetic variability in sunflower (*Helianthus annuus* L.) and in the *Helianthus* genus as assessed by retrotransposon-based molecular markers. *Theoretical and Applied Genetics* 119 (6):1027-1038
- Yetgin Ö (2019) Retrotransposon analysis in rice and Turkish upland rice growth under boron stress. Ondokuz Mayıs University, Yüksek Lisans Tezi. Samsun-Türkiye
- Yigider E, Taspınar MS, Aydın M, Agar G (2021) Humic acid effects on retrotransposon polymorphisms caused by zinc and iron in the maize (*Zea mays* L.) genome. *Cereal Research Communications* 49 (2):193-198
- Yuzbasioglu G, Marakli S, Gözükmizi N (2017) Screening of *Oryza sativa* L. for Hpt Gene and Evaluation of Hpt Positive Samples Using Houba Retransposon-Based IRAP Markers. *Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi* 4 (1):59-64. doi:10.19159/tutad.300702

AĞAÇLARDA SONBAHARDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER VE BESİN ELEMENTLERİNİN YENİDEN KULLANILMASI (*AUTUMN CHANGES IN TREES AND NUTRIENT REMOBILIZATION*)

Mehmet Ali BOZKURT

Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü, Van, Türkiye

Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Agriculture, Department of Soil Science and Plant Nutrition, Van, Türkiye

E- Posta / E-Mail: malibozkurt@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-3923-857X

ÖZET

Sonbahar mevsiminin gelmesiyle birlikte yaprağını döken ağaçlarda kışa ve bahara hazırlık olarak çeşitli fizyolojik değişiklikler meydana getirilir. Bu olaylardan önemli birisi sonbaharda yaprağını döken ağaçlarda yaprakta bulunan besin elementlerinin taşınmasıdır. Yapılan araştırmalar sonbaharda yaprakların yaşlanması ve dökülmesinin programlı bir hücre ölümü olduğunu göstermektedir. Sonbaharda yaprakların yaşlanmasıyla, başta azot olmak üzere besin elementlerinin yaprak dökülmeden önce gövdeye taşınması, her şeyi bilen Yaratıcı'nın ilim ve tedbiriyle besin elementlerinin yeniden kullanılmasına imkan sağladığı için oldukça önemli ve faydalıdır. Erken ilkbaharda ilk metabolizma, besin elementlerinin köklerden alımı gerçekleşemediği için depolanan besinlerin yeniden kullanılmasına bağlıdır. Ağaçlardaki toplam azotun yaklaşık %40'ının yapraklarda olduğu ve sonbaharda yaprak dökülmeden önce bu azotun büyük bölümünün ağacın dallarına taşındığı belirlenmiştir. Sonbaharda yapraktan taşınmayla kazanılan besin elementleri, Yaratıcı'nın mükemmel planlamasıyla, ilkbahar döneminde ağacın sürgün gelişmesi için hazır bir besin elementi rezervi oluşturmaktadır. İsrafa izin vermeyen bu çok planlı olayı, yapraktaki besin elementinin veya bitki hücresinin veya ağacın düşünmesi ve yapması mümkün değildir. Çok iyi planlanmış bir yapı mükemmel bir mühendisi gösterdiği gibi, her sonbaharda ağaçlarda gördüğümüz bu mükemmel olaylar; ilmi, hikmeti ve kudreti sonsuz bir yaratıcıyı düşünen akıllara göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Ağaç, Sonbahar, Besin elementi, Yeniden kullanım.

ABSTRACT

With the arrival of autumn, various physiological changes occur in deciduous trees in preparation for winter and spring. One of these important events is the remobilization of nutrients in the leaves of deciduous trees in autumn. Research has shown that leaf senescence in autumn is a type of programmed cell death. With the leaf senescence in autumn, nutrient remobilization especially nitrogen, before the leaves fall is very important and beneficial as it allows the reuse of nutrients. In early spring, the first metabolism depends on the reuse of stored nutrients, as the uptake of nutrients from the roots cannot occur. It has been determined that approximately 40 % of the total nitrogen in trees is in the leaves, and most of this nitrogen is remobilized to the branches of the tree before leaf abscission occurs in the autumn. Nutrients especially nitrogen, acquired through remobilize from the leaves in the autumn, create a ready reserve of nutrients for the shoot growth of the tree in the spring. It is not possible for the nutrient in the leaf, plant cell or tree to think and carry out this very planned event, which does not allow waste. A very well planned building shows an excellent engineer, this perfect events that we see on the trees every autumn clearly demonstrates the knowledge, wisdom and power to minds that think of an infinite creator.

Keywords: Tree, Autumn, Nutrient, Remobilization.

1.GİRİŞ

Allah, ağaçları mükemmel çalışan bir fabrika gibi yaratmıştır. Sonbaharda yaprağını döken ağaçlarda kışa ve bahara hazırlık olarak çeşitli değişiklikler olur. Bu değişikliklerin en göze çarpanı yaprağın yeşil rengini kaybederek sarı, turuncu ve kırmızıya dönmesi ve daha sonra yaprağın düşmesidir. Yaprak renginin yeşilden sarı ve kırmızıya dönmesi insanlar için güzel bir manzara oluşturmakla birlikte, bitkide çeşitli fizyolojik ve biyokimyasal değişiklikler meydana getirilir. Bu dönemde ağaçlar Yaratıcı'nın ilim ve kudretiyle kendini kışa ve bahara hazırlamaya başlar. Bu durumda yaprağa yeşil rengi veren klorofil bozularak yaprak rengi sarı, turuncu ve hatta kırmızıya döner. Yaprakta yıl boyunca mevcut olan fakat klorofil tarafından baskılanan ksantofiller (sarı renk) görünür hale gelir. Klorofilin bozulması ile birlikte yaprakta sentezi artan diğer renk pigmenti antosiyanindir. Bu renk maddesinin oluşmasıyla yaprak rengi sarı-kırmızıya döner (Renner ve Zohner, 2019).

Sonbaharda yaprak rengindeki bu değişim yaprak yaşlanması olarak adlandırılmaktadır. Yaprak yaşlanmasına sebep olan en önemli iki çevre faktörü sıcaklık ve gün uzunluğudur. Yani sonbaharda sıcaklık ve ışıklandırma süresinin azalması su stresinin de etkisiyle yaşlanmayı

başlatmaktadır. Yaprak yaşlanmasıyla birlikte yaprakta gerçekleşen önemli bir olay, yaprakta bulunan besin elementlerinin ağacın çok yıllık odunsu kısımlarına taşınmasıdır. Böylece, yaşlanan yaprakta bulunan başta azot ve fosfor olmak üzere besin elementleri düşen yaprakla bitki dışına çıkmamış olur. İlave olarak, kışın depolanan bu besin elementleri ilkbaharda ağacın sürgün ve yaprak gelişimi için hazır bir besin deposu görevi yapar (Killingbeck, 2004; Tecimen ve Makineci, 2007). Yaprığın yeşil rengini kaybederek yaşlanması konusunda, bitki fizyologlarının ortak görüşü bu durumun planlı ve takvime bağlı bir hücre ölümü olduğu şeklindedir (Keskitalo ve ark., 2005).

Şekil 1. Sonbaharın gelmesiyle ağaçların yaprak rengindeki değişimler

Yaprak yaşlanması sürecinde bir taraftan klorofil ve kloroplast bozulup yaşlı yaprakta bulunan besin elementleri ağacın çok yıllık organlarına taşınırken, mitokondri ve hücre çekirdeği görevine devam eder. Yaratıcı'nın mükemmel planlamasıyla, mitokondri yaşlanmanın son safhasına kadar görevine devam eder. Çünkü besin elementi taşınması için gerekli enerji ve ATP mitokondri tarafından sağlanmaktadır (Keech ve ark., 2007; Estiarte ve Penuelas, 2015). Besin elementi taşınması işlemi bitip yaprak düştüğünde yapraktaki besin elementlerinin büyük bölümü taşınmıştır. Bu olaylar sonbaharda yaşlanan yapraktan besin elementi taşınması işleminin ne kadar planlı ve kusursuz gerçekleştiğini göstermektedir.

Bitkiler gelişmeleri için ihtiyaç duydukları besin elementlerini topraktan yeterince alamadıklarında, Allah'ın rahmet ve merhametiyle çeşitli stratejik yöntemler kullanarak besin elementi alımını iyileştirirler. Literatürde bu konuda kullanılan orijinal ifade "strateji" kelimesidir.

Strateji ifadesi çok önemli hatta hayati konularda izlenen yol demektir. Bu stratejileri 4 maddede özetleyebiliriz;

1. İhtiyaç duyulan besin elementinin alımı kök taşıyıcıları tarafından artırılmaktadır (Amtmann ve Armengaud, 2009).

2. Kök gelişimi ve dallanması artmaktadır (Giehl and von Wiren, 2014).

3. Kökten toprağa organik bileşikler salgılanmasıyla ihtiyaç duyulan besin elementlerinin yarayışlılığı ve alımı artmaktadır (Dakora ve Phillips, 2002).

Bu üç strateji yeterli olmadığında bitkiye 4. stratejik yöntem kullanılmaktadır.

4. Bitkide bulunan azot, fosfor ve potasyum gibi besin elementlerinin remobilizasyonu yani, bitkide ihtiyacın en fazla olduğu yere taşınmasıdır. Bu durum gelişme dönemi içinde yaşlı yapraktan genç yaprağa doğru olduğu gibi, sonbahar döneminde ağacın yaşlanan yaprağından çok yıllık odunsu dokulara doğru da gerçekleşir (Abdallah ve ark. 2010, Maillard ve ark. 2015).

Böylece, besin elementleri hem bitkide ihtiyacın en şiddetli olduğu yerlerde kullanılır hem de sonbaharda dökülecek yapraktan geri alınarak ertesi yıldaki üretim için muhafaza edilmiş olur. Bu durum şuarsuz varlıklar olarak bildiğimiz bitkilerin, disiplinli bir fabrika yöneticisi gibi, kaynakları çok ekonomik kullanması bize mükemmel bir planlayıcı ve sanatkarın iş başında olduğunu göstermektedir.

2. SONBAHARDA YAŞLANAN YAPRAKLARDA BESİN ELEMENTLERİNİN TAŞINMASI

Yaprağını döken ağaçlarda başta azot ve fosfor olmak üzere besin elementleri yaşlanan yapraktan mobilize olarak ağacın odunsu dokularında depolanır. Bu taşınma oldukça önemlidir. Yoksa, düşen sonbahar yaprağıyla birlikte önemli miktarda besin elementi de kaybolmuş olur. Daha sonra depolanan besin elementleri bahar döneminde ağacın yeni gelişen organları için kullanılır. Sonbaharda yaşlı yapraklardan taşınan azot bitkiler için topraktaki azottan daha önemlidir. Çünkü bahar döneminde toprak sıcaklığı hava sıcaklığına göre daha düşük olduğu için azotun mineralizasyonu ve yarayışlı azot miktarı düşüktür. Bu durumda bitki topraktan yeterince azot alamaz. Bu günlerde ağacın azot ve besin elementi ihtiyacını sonbaharda depolanan azot kullanılarak gerçekleştirmektedir (Millard ve Grelet, 2010; Estiarte ve Penuelas, 2015).

Yaprağını döken çoğu ağaç türlerinin aksine bademde çiçeklenme yaprak oluşumundan önce olur. Topraktan besin elementi alımının olmadığı baharın soğuk günlerinde çiçeklenme ve meyve gelişiminin başlaması, Rabbimizin mükemmel planlamasıyla sonbaharda yaşlı yapraklardan taşınan besin elementleri sayesinde olur (Muhammed ve ark., 2020)

Meşe ağaçlarıyla yapılan bir araştırmada, sonbahar döneminde yaşlanan yapraklardan taşınan azotun tomurcuk patlamasını takiben ilk iki haftada oluşan yaprak ve sürgünlerdeki azotun yaklaşık %90'ını oluşturduğu belirlenmiştir. Fakat daha sonra ilerleyen dönemde gelişen yaprak ve sürgünlerde topraktan yeni alınan azotun payı yavaş yavaş artmaya başlamıştır (El-Zein ve ark.,

2011). Yapılan çeşitli araştırmalarda sonbaharda besin elementi taşınma etkinliği yüksek olan bitkilerde bu yeniden taşınmaya dışarıdan yapılan müdahalelerin bitkiye zarar verdiği belirlenmiştir.

Besin elementleri arasında sonbaharda yeniden taşınma etkinlikleri bakımından farklar olduğu belirlenmiştir. Tüm besin elementleri içerisinde en yüksek yeniden taşınma etkinliğinin azot ve fosforda olduğu ve yeşil yaprakta bulunan azot-fosforun sonbahar ile birlikte %80'e yakın oranda yeniden ağaca taşındığı belirlenmiştir (Lambers ve ark. 1998). Kavak ağacı ile yapılan bir çalışmada azot için bu değer %90'a ulaştığı anlaşılmıştır (Estiarte ve Penuelas, 2015).

Ağaçlarda sonbahar döneminde yaşanan yapraktan besin elementi alımı çeşitli faktörlere göre değişir. Besin elementinin yeniden taşınmasını etkileyen faktörler arasında toprak verimliliği, yaprak besin elementi durumu, yıllık yağış, yaprak yaşlanma süresi ve yaz sıcaklığı sayılmaktadır. Ağaçlarda besin elementlerinin yeniden taşınması konusundaki çalışmaların büyük bölümü azot ve fosfor ile ilgilidir. Çünkü bitki gelişmesini en çok sınırlayan ve yaşlı yapraklardan en fazla yeniden taşınan besin elementleri azot ve fosfordur (Hagen-Thorn ve ark. 2006). Yine burada mükemmel bir bütçe hesabı yapılarak ve bitkinin ihtiyacı gözetilerek en çok kullanılan elementlerin yeniden taşınmasının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yapılan araştırmalarda besin elementi bakımından zengin ve verimli topraklarda yaşayan ağaçlarda sonbahar döneminde yapraktan yeniden taşınan besin elementi miktarlarının düşük verimli topraklardakine göre daha az olduğu belirlenmiştir. Azot bakımından zengin toprakta yetişen ağaçlarda yeniden taşınan besin elementi miktarının düşük olduğu hatta azot noksanlığı çekmeyen kızılgağaçta yeniden taşınma olmadığı için yaprakların sararmadan döküldüğü görülmüştür (Bubb ve ark., 1998; Keskitalo ve ark. 2005; Tecimen ve Makineci, 2007). Bu sonuçlara göre, Yaratıcının sonsuz ilim ve kudretiyle, sonbahar döneminde ağacın yaşlanan yapraklarında besin elementi taşıma işinin kusursuz bir hesaplama ve programla yapıldığı, şayet bitkinin azot depoları doluyorsa yapraktan azotu geri almak için ilave bir enerji harcanmadığı görülmektedir.

Sonbaharda yaşanan yapraktan besin elementlerinin tamamı taşınmaz. Dökülen yaprak belli bir miktar besin elementi içermektedir. Yaprak dökülmeden önce taşınan besin elementi oranı, besin elementi taşınma etkinliği olarak kabul edilmektedir. Yaprak yaşlanma sürecinin sonuna kadar mobil besin elementlerinin büyük bölümü ağacın çok yıllık organlarına taşınır. Besin elementi taşınma etkinliği ve düşen yaprağın besin elementi konsantrasyonu her sene aynı değildir. Örnek olarak, 15 yıllık dönemde akçaağacın düşen yaprağında azot konsantrasyonu 6,3 mg N/g'den 10,8 mg N/g seviyesine değişmiştir (Pregitzer ve ark. 2010). Yapraklarını döken ağaçlarda sonbahar döneminde yaprak azot konsantrasyonu %0,7 ve fosfor konsantrasyonu %0,05'in altına düştüğü zaman tam taşınma olduğu kabul edilmektedir (Killingbeck, 1996).

Besin elementlerinin sonbahar döneminde yaprak yaşlanmasıyla birlikte taşınmasında yıldan yıla önemli farklılıklar görülebilmektedir. Bunun sebebi, optimum şartlarda ağaca taşınan besin

elementi miktarı ile gerçekleşen miktarın farklı olmasıdır. Bu durum, potansiyel besin elementi taşınması ve gerçekleşen besin elementi taşınması olarak adlandırılmaktadır. Potansiyel alım biyokimyasal olarak maksimum taşınma miktarıdır. Gerçekleşen taşınma, herhangi bir yıl için gerçek taşınma miktarıdır. Bu durum, bitki besin elementlerinin daha ekonomik kullanılması adına çeşitli avantajlar oluşturmaktadır. Örnek olarak, toprak verimliliğindeki kısa dönem iyileşmenin yaşlanan yaprakta besin elementi taşınmasında önemli bir değişiklik oluşturmadığını göstermiştir (Killingbeck, 2004). Ağaç adeta, tecrübeli bir muhasebeci gibi bütçe hesaplamasında kısa dönem kazancı dikkate almamaktadır. Topraktaki ve bitkideki besin elementi durumunu dikkate alarak yapılan bu hassas gelir gider dengesini, bitki hücrelerinin evrimleşerek yaptığını ileri sürmek bilimsel olmaktan öte gülünçtür.

3. SONBAHARDA YAŞLANAN YAPRAKTA ANTOSİYANİN OLUŞUMUNUN BESİN ELEMENTİ TAŞINMASINA ETKİSİ

Sonbaharda yaprağını döken ağaçlarda yaprakta bulunan klorofil parçalanarak yeşil rengini kaybeder. Yaprak rengi sarıya hatta kırmızıya döner. Yaprakta oluşan kırmızı renk antosiyanin oluşumu ile ilgilidir. Yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre, oluşan kırmızı rengin kısmen fotosenteze devam eden yaprak dokusunda, yaprağı güneşin zararlı ışınlarından koruyarak besin elementi taşınmasına zaman kazandırmak suretiyle yardımcı olduğu ve bu sayede daha fazla besin elementi taşındığı anlaşılmıştır. Bu görüş antosiyanin ve kırmızı renk oluşumunun stratejik etkisinden dolayı besin elementi taşınması koruma hipotezi olarak adlandırılmıştır. Bu konuda antosiyanin oluşumu düşük veya yeterli olan farklı bitkilerle yapılan araştırmada, besin elementi taşınmasındaki farklılıklar incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, yaprakta antosiyanin oluşumu ve kırmızı rengin yeterli olması yaprakta azot taşınma etkinliğinin yüksek olmasına neden olmuştur (Hoch ve ark. 2003).

Farklı bitki türleri ile yapılan başka bir çalışmada, sonbahar döneminde antosiyanin üretiminin ve yaprağın kırmızı renk almasının güneşlenmeyle ilgili olduğu belirlenmiştir. Yaprakların gölgede kalan kısımları antosiyanin eksikliğinden dolayı sarı iken güneşe maruz kısımlarının kırmızıya döndüğü ve antosiyanin oluşumundan dolayı besin elementi taşınmasını arttırdığı belirlenmiştir. Yaşlanan yapraklarda Yaratıcı'nın ilmiyle oluşan antosiyanin ve ksantofil gibi pigmentler gelen güneş ışığını keserek absorbe edilen enerjiyi dağıtır ve besin elementlerinin taşınması için gerekli süreyi uzatmaktadır (Renner ve Zohner, 2019).

Şekil 2. Yaprığın güneşe maruz kalması durumunda antosiyanin oluşumundan dolayı yaprak rengindeki değişimler

4. SONUÇ

Sonbaharın gelmesiyle birlikte yaprağını döken ağaçlarda Rabbimizin sonsuz ilmiyle kışa ve bahara hazırlık olarak çeşitli değişiklikler meydana gelir. Yaprak rengi yeşilden sarı, turuncu ve kırmızıya döner. Bu yaşlanma sürecinde yaprakta bulunan besin elementleri taşınarak ağacın odunsu dokularında birikir. Böylece, hem besin elementleri düşen yaprakla kayba uğramaz hem de gelecek bahar için çok önemli bir besin deposu görevi yapar. Yaşlı yapraktaki besin elementlerinin yeniden taşınma işlemi, Yaraticı'nın mükemmel planlamasıyla, yaprak besin elementi durumu, gelecek dönem bitkinin besin elementi ihtiyacı ve topraktaki besin elementi durumu gibi pek çok faktör dikkate alınarak yapılır. Yaşlı yapraktan besin elementinin geri alınması bazen %90, bazen %30 seviyesinde olur. Bazen de toprak verimli ve besin elementleri bakımından zengin olduğu için hiç olmaz ve yaprak yeşil halde iken dökülür.

Bu hesaplama ve planlamaların nasıl yapıldığı sorusuna bilim cevap verirken, kim tarafından yapıldığı sorusuna çelişkili cevaplar vermektedir.

Bilim ve insan aklının sınırlarını zorlayan bu sorulara, bazı bilim adamları ağacın evrimle bu özelliği kazandığını veya tabiatın yaptığını ileri sürmektedir. Halbuki düşünen her insan görmektedir ki azot, fosfor, potasyum veya sıcaklık ve ışık gibi cansız ve şuursuz varlıklar bir araya gelerek böyle kusursuz bir planlama yapamazlar. Her şeyin nihayet derecede hem sanatlı hem de kolaylıkla yapılması göstermektedir ki sonsuz bir ilim ve kudret sahibi olan bir yaratıcının eseridir. Kuran-ı Kerim Enam suresi 59. ayette "Allahın bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez" ifadesi bu manaları öz bir şekilde anlatmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Abdallah M, Etienne P, Qurry A ve Meuriot F, 2011. Do initial S reserves and mineral S availability alter leaf S-N mobilization and leaf senescence in oilseed rape? *Plant Science*, 180, 511-520.
2. Amtmann A ve Armengaud P, 2009. Effects of N, P, K and S on metabolism: new knowledge gained from multilevel analysis. *Curr. Opin. Plant Biol.*, 12, 275-283.
3. Bubb KA, Xu ZH, Simpson JA ve Saffigna PG, 1998. Some nutrient dynamics associated with litter decomposition in hoop pine plantations of southeast queensland, Australia. *Forest Ecology and Management*, 110, 343-352.
4. Dakora FD ve Phillips DA, 2002. Root exudates as mediators of mineral acquisition in low nutrient environments. *Plant Soil*, 245, 35-47.
5. El Zein R, Breda N, Gerant D, Zeller B ve Maillard P, 2011. Nitrogen sources for current year shoot growth in 50 years old sessile oak trees an in situ N 15 labeling approach. *Tree Physiology*, 31, 1390-1400.
6. Estiarte M ve Penuelas J, 2015. Alteration of the phenology of leaf senescence and fall in winter deciduous species by climate change: effects on nutrient proficiency. *Global Change Biology*, 21, 1005-1017.
7. Giehl RFH ve von Wiren N, 2014. Root nutrient foraging. *Plant Physiology*, 166, 509-517.
8. Hagen-Thorn A, Varnagiryte I, Nihlgard B ve Armolaitis K, 2006. Autumn nutrient resorption and losses in four deciduous forest tree species. *Forest Ecology and Management*, 228, 33-39.
9. Hoch WA, Singaas EL ve McCown BH, 2003. Resorption protection. Anthocyanins facilitate nutrient recovery in autumn by shielding leaves from potentially damaging light levels. *Plant Physiology*, 133, 1296-1305.
10. Keech O, Pesquet E ve Ahad A, 2007. The different fates of mitochondria and chloroplasts during dark induced senescence in Arabidopsis leaves. *Plant Cell and Environment*, 30, 1523-1534.
11. Keskitalo J, Bergquist G, Gardstrom P ve Jansson S, 2005. A cellular timetable of autumn senescence. *Plant Physiology*, 139, 1635-1648.
12. Killingbeck KT, 1996. Nutrients in senesced leaves: key to the research for potentially resorption proficiency. *Ecology*, 77, 1716-1727. Elsevier
13. Killingbeck KT, 2004. Nutrient Resorption. *Plant Cell Death Processes*. Elsevier Inc., 215-225.
14. Lambers H, Chapin FS ve Pons TL, 1998. *Plant Physiological Ecology*. Springer-Verlac, New-York Inc., 287-288.
15. Maillard A, Diguelou S, Billard V, Laine P, Garnica M, Prudent M ve ark., 2015. Leaf mineral nutrient remobilization during leaf senescence and modulation by nutrient deficiency. *Frontiers in Plant Science*, 6, 1-15.
16. Millard P ve Grelet GA, 2010. Nitrogen storage and remobilization by trees: ecophysiological relevance in change world. *Tree Physiol.*, 30, 1083-1095.
17. Muhammed S, Sanden B, Lampiren BD, Smart DR, Saa S, Shackel KA ve Patrick HB, 2020. Nutrient storage in the perennial organs of deciduous tree and remobilization in spring. *Frontiers in Plant Science*, 11, 1-13.
18. Renner SS ve Zohner CM, 2019. The occurrence of red and yellow autumn leaves explained by regional differences in insolation and temperature. *New Phytologist*, 224, 1464-1471.

19. Pregitzer KS, Zak DR, Talhelm AF, Burton AJ ve Eikenberry JR, 2010. Nitrogen turnover in the leaf litter and fine roots of sugar maple. *Ecology*, 91, 3456-3462.

20. Tecimen, HB ve Makineci E, 2007. Ağaçlarda besin maddelerinin yeniden taşınması olayı ve ekolojik yönü. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 1, 134-145.

İLK YARATILIŞ: MUHTEŞEM ÇEKİRDEK (*FIRST CREATION: MAGNIFICENT CORE*)

Orhan EDOĞAN

*Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Fen Fakültesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü,
Erzurum, Türkiye*

*Prof. Dr., Ataturk University, Faculty of Science, Department of Molecular Biology and
Genetics, Erzurum, Türkiye*

E- Posta / E-Mail: oordogan@atauni.edu.tr

ORCID: 0000-0001-8908-7293

Veysel GÜLLÜCE

*Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Erzurum,
Türkiye*

*Prof. Dr., Ataturk University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences,
Erzurum, Türkiye*

E- Posta / E-Mail: veyselgulluce@atauni.edu.tr

ORCID: 0000-0002-9159-307X

Mehmet GÖKTAŞ

*Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı,
Erzurum, Türkiye*

*Assoc. Dr., Ataturk University, Faculty of Theology, Department of Turkish-Islamic
Literature, Erzurum, Türkiye*

E- Posta / E-Mail: mehmet.goktas@atauni.edu.tr

ORCID: 0000-0001-6384-5287

ÖZET

Düşünce tarihinin en temel konularının başında varlık problemi gelmektedir. Varlık hiyerarşisi içinde en üst konumda olan insan bu alemde ne zamandan beri, niçin ve nasıl var olduğunu hep merak etmiş ve bir arayış içerisine girmiştir. Zihnini meşgul eden bu sorulara cevap arayışına kendini ve evereni incelemekle başlayan insan akıl yürütme, duyular ve çevre ile etkileşim neticesinde pozitif bilimin temelini oluşturan yöntemler geliştirmiş düşünce dünyasını meşgul eden sorulara cevaplar bulmaya çalışmıştır.

Varoluş konusunda pozitif bilimin yanında, bütün varlıkların yaratıcısı Yüce Allah'ın kelamı olan Kur'an'ı ve Peygamberinin sözleri olan hadisleri de dinlemek gerekir. Kur'an'da bildirildiği şekliyle varlık Allah'ın yaratmasıyla var olmuştur ve Allah'ın yaratması ibda ve inşa olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. İbda, yoktan var etmedir; varlıklara hiçten ve yoktan vücut verilmesi ve ona lâzım olan her şeyin yoktan yaratılmasıdır. İnşa ise, varlıkların atomların terkihiyle icad edilmesidir.

Bazı rivayetlerde ilk yaratılanın Hz. Peygamberin nuru olduğu ve bu nurun varlık aleminin yaratılışına sebep olduğu bildirilir. Aklın sınırlarını aşan ve ibda yoluyla yoktan yaratılan bu nur/enerji yaratılışın ilk aşaması kabul edilir ki Big Bang teorisine de uygunluk arz eder.

Bugünkü ilmi verilere göre kâinatın ilk yaratılışındaki enerji 10^{32} °C olup 10^{-43} saniyelik zaman diliminde kâinat yaratılmış ve genişletilmiştir. Big Bang, kâinatın yaratılışından bahseden Enbiye Sûresi 30. Âyette "Fetk" diye isimlendirilen bu yaratma esnasında yaratılma gücü $1/10^{60}$ hassasiyettir. Bu hızın hassasiyetinde en ufak bir miktar artma ve azalma olsa idi bugün içerisinde yaşadığımız bir evren olmayacaktı. Dünya yaşam için uygun hale geldiğinde, bugünkü ilmi verilere göre 3.5 milyar yıl önce ilk olarak muhtemelen Siyanobakteriler ve Siyanobakteriler benzeri organizmalar, Allah'ın ibda ve inşa kanunu ile okyanuslarda yaratılmıştır. Ardından diğer canlılar peş peşe Allah'ın aynı kanunlarıyla yaratılmışlardır. İlk insan Hz. Âdem vücudu topraktan ve çamurun değişik tiplerinden; ibda ve inşa suretiyle yaratılmışken, ona ruh ve hayat verilmesi, sureti, sesi, duyguları, vb gibi dış ve iç özellikleri ise ibda yoluyla yoktan yaratılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Big Bang, Yaratma, Hz. Âdem, Toprak.

ABSTRACT

The problem of existence is one of the most fundamental issues in the history of thought. Man, who is in the highest position in the hierarchy of existence, has always wondered why and how he exists in this world for a long time and started a search. As a result of this search, she encountered positive science and was deeply engaged in this subject. Beginning this quest by examining himself and the universe, human beings have developed methods that form the basis of positive science as a result of reasoning, interaction with the senses and the environment, and tried to find answers to the questions that occupy the world of thought.

In addition to positive science about existence, it is necessary to listen to the Qur'an and hadiths. As revealed in the Qur'an, existence came into being with the creation of Allah, and Allah's creation takes place in two ways: sudden creation and construction. Sudden creation is creating out of nothing; It is the giving of beings from nothing, and the creation of everything that is

necessary for them out of nothing. Creation by construction is the invention of beings with the combination of atoms.

According to hadith sources, the first being created thing is light of Hz Muhammed. It is stated is the light and that this light causes the creation of the realm of existence. This light/energy, which transcends the limits of the mind and was created out of nothing by means of Sudden creation, is accepted as the first stage of creation, which is also compatible with the Big Bang theory.

According to today's scientific data, the energy in the first creation of the universe was created and expanded in a time period of 10^{32} °C and 10^{-43} seconds. The strength of creation during this creation, called the Big Bang, is $1/10^{60}$ precision. If the sensitivity of this speed had increased or decreased by the slightest amount, there would not be a universe we live in today. When the world became suitable for life, according to today's scientific data, probably cyanobacteria and cyanobacteria-like were firstly created 3.5 billion years ago by Allah's law of sudden and construction in Ocean. Then, other living things were created one after another by the same laws of Allah. The body of the first human, Prophet Âdam, is made of soil and different types of mud; While he was created by sudden and construction, his external and internal features such as giving him soul and life, his image, voice, emotions, etc. were created out of nothing through sudden.

Keywords: Big Bang, Creation, Hz. Âdem, Soil.

GİRİŞ

Düşünce tarihinin en temel konularının başında varlık problemi gelmektedir. İnsan bu alemde ne zamandan beri, niçin ve nasıl var olduğunu merak etmiş ve bir arayış içerisine girmiştir. Düşünce dünyasını meşgul eden sorulara cevaplar bulmaya çalışmış bu amaçla pozitif bilimin verilerini kullanmıştır. “İlimsiz din kör, dinsiz ilim topaldır.” diyen ünlü bilim insanı Albert Einstein sadece pozitif bilimin verileriyle varlık probleminin izah edilemeyeceğini veciz bir şekilde ifade ederken, son asır islam mütefekkirlerinden Bediüzzaman da “Vicdanın ziyası, ulûm-ı diniyedir, aklın nuru, fûnûn-i medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecellî eder.” diyerek bu hakikate dikkatleri çekmiştir. Evren ve insanla ilgili gerçek bilgiye ulaşmak için pozitif bilimin verileri yanında, dinî kaynaklara da (Kur’an ve Hadisler) müracaat etmek gerekir. Meselâ varlığın başlangıcı ile ilgili olarak pozitif bilim ne diyor ve dini kaynaklarda neler vardır? diye baktığımızda, her iki kaynağın verilerinin birbirini desteklediğini görmekteyiz.

BİG BANG VE KÂİNATIN YARATILMASI

Bugünkü ilmi verilere göre kâinat 14 milyar yıl önce hiç yokken büyük bir patlama (Big Bang) ile yaratıldı. Bu patlama esansındaki sıcaklık 10^{32} °C, gerçekleşme zamanı ise 10^{-43} saniye olduğu söylenmektedir (1). Big Bang diye isimlendirilen bu patlamanın (şiddeti $1/10^{60}$ hassasiyettedir) hassasiyetinde en ufak bir artma ve azalma olması durumunda bugün içerisinde yaşadığımız bir evrenin olmayacağı bildirilmektedir (2). Bu durumu John Farrell “Dünü olmayan gün” olarak ifade etmektedir (3). Kâinatın yaratılışı ve genişletilmesi ile ilgili olan bu gerçekler Kur’an-ı Kerim’de şöyle ifade edilmektedir:

“İnkâr edenler görmediler mi ki, göklerle yer bitişik bir halde iken biz onları ayırdık” (4),
“Göğü kudretimizle biz kurduk ve onu genişletmekteyiz” (5).

diye buyrulmakta ve bu olay bizlere yüce Allah (c.c) tarafında açıkça bildirilmektedir.

Kâinatın yaratılışı ile ilgili olarak Hadis-i Şeriflerde de çeşitli bilgilere rastlıyoruz. Bir rivayette ilk yaratılan şeyin ne olduğu ile ilgili olarak aşağıdaki tafsilata yer verilmektedir. Hz. Cabir şöyle anlatıyor:

“Ey Allah’ın Resülü! Anam-babam sana feda olsun, Allah’ın her şeyden önce ilk yarattığı şeyi bana söyler misiniz?” diye sordum.

Şöyle buyurdu: “Ey Cabir! Her şeyden önce Allah’ın ilk yarattığı şey senin peygamberinin nurudur... ” (6).

Bir rivayette Resûlullah (asm), Cenâb-ı Hakk’ın şöyle buyurduğunu bildirmektedir:

“Seni kendi nurumdan, diğer şeyleri de senin nurundan yarattım” (7).

Başka bir Hadis-i kutside şöyle buyrulmaktadır:

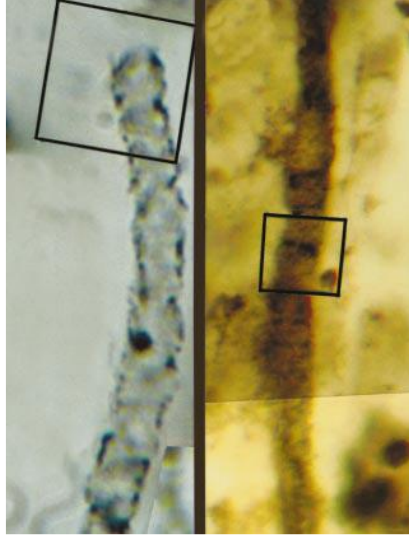
“Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdı” (8).

Bu dini kaynaklar ile pozitif bilimin verilerini birlikte düşündüğümüzde şu değerlendirmede bulunabiliriz: Öncesinde hiçbir şey olmayan ve ilk olarak yaratılan kâinatın efendisi Hz. Muhammed’in (asm) nuruydu ve bu nurun enerjisi akıl almayacak derecede yüksekti. Allah’ın iki türlü yaratma fiilinden biri olan İbda ile gerçekleşen bu yaratma, hiçten ve yokluktan varlığa çıkarmadır. Bu nurdan kâinatın yaratılması ise İnşa yoluylaadır.

DÜNYADA YARATILAN İLK CANLI

Dünya, ilk dönemlerinde canlıların yaşamı için uygun değildi. Organik maddeler ve O₂ yoktu.

Dünya yoğunlaşmış soğuduktan sonra, yaşamın ilk izlerini gördüğümüz sularda 3.5 milyar yıl önce muhtemelen ilk olarak Siyanobakteriler ve benzeri planktonlar yaratılmıştır. İlk canlıların izlerini gerek fosil kanıtlarında ve gerekse kayalarda açıkça görmekteyiz (9,10).

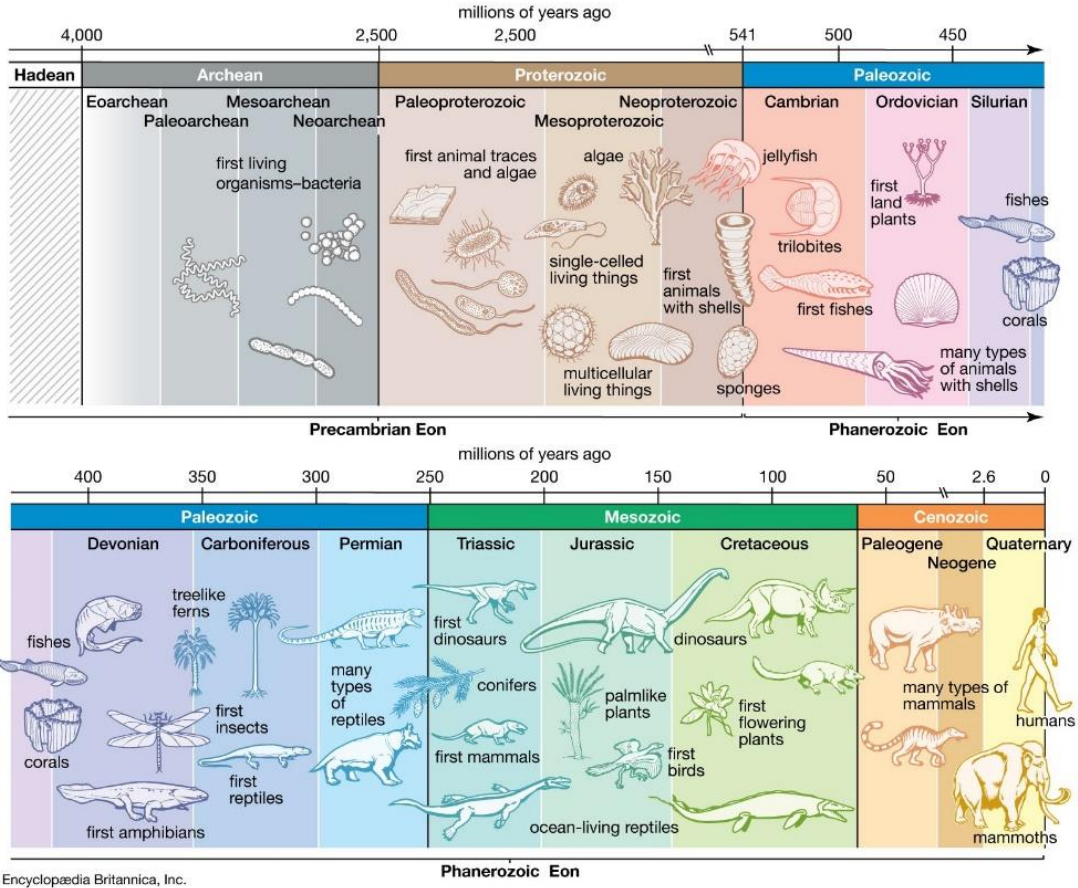
Şekil 1. 3,5 milyar yıllık mikrobiyal fosilleri (9)

Mavi yeşil alglerin sulara ilk etapta O_2 sağladığı yönündeki bilgilere Stromatolitlerdeki “Fe” ihtiva eden kayaçların oksitlenmelerinden de ulaşıyoruz.

Şekil 2. Kayaçlardaki oksitlenmiş Fe (demir) (10)

Siyanobakteriler’den sonra karalarda ve sulardaki diğer canlıların evvel babaları vasıtasız doğrudan doğruya Yüce Allah tarafından yaratılmışlardır. Zaman içerisinde canlıların görülme kayıtları Şekil 3’te görülmektedir. Bu canlılardan ilk yaratılanların daha sonra yaratılanlara ortam hazırladıklarını ve besin olduklarını görmekteyiz ki bu canlıların sıralı olarak yaratıldıklarını göstermektedir.

Şekil 3. Bugünkü bilimsel verilere göre canlıların görülme zamanları (11)

Evrim görüşünü savunan bilim insanları canlıların zaman içerisinde birbirlerine dönüştüklerini, insana kadar evrimleşerek yeni türler oluşturduklarını iddia etmektedirler. Oysaki elde edilen ilmi veriler canlıların birbirlerinden evrimleşerek ve türleşerek ortaya çıkamayacaklarını göstermektedir. Çünkü canlı türlerinin kromozom sayılarında, genom büyüklüklerinde farklılıklar vardır. Fosil kanıtları da canlıların değişmeden günümüze kadar geldiklerini göstermektedir. Evrim görüşünü savunan insanlar, hayatın nasıl başladığını ve planktonik organizmalardan maymun ve insana kadar canlı DNA'larının hem uzayıp hem de nasıl değiştiğini izah edememektedirler. Bilimsel deliller yerine felsefi yorum, tesadüf, şans ve varsayımlara dayanmaktadır. Evrime delil olarak ileri sürülen canlıların dış görünüşlerindeki fiziki benzerlikler de onların birbirlerinden türedikleri anlamına gelmemektedir. Her ne kadar görünüşte benzer olsalar da farklı türler birbirleriyle çiftleşmemekte ve döl verememektedirler.

CANLILARDAKİ FENOTİPİK BENZERLİK EVRİMİN DELİLİ OLAMAZ

Sturnella kuşları fenotipik olarak birbirlerine çok benzer görünseler de aslında genetik özellikleri birbirlerinden tamamen farklıdır. Bu kuşların ötüşleri ve davranışları da birbirinden farklıdır (Şekil 4). Aralarında genetik bariyerler olduğu için bu iki tür çiftleşemez ve döl veremezler.

Şekil 4. Birbirine benzer fakat farklı türler. Doğu çayır kuşu: *Sturnella magna* (solda), *Sturnella neglecta* (sağda) (12).

Bazı türler arasında her ne kadar çiftleşme sonucu yeni türler oluşabilse de bunların ya bir nesil yahut birkaç nesil sonra soyları devam etmemektedir. Bu duruma en güzel örnek at ve eşeğin çiftleşmesi sonucu oluşan katırdır. Katırlar sterildirler; yani katırın başka bir katırla çiftleşmesi sonucu yavru oluşamamakta ve soyunu devam ettirememektedir. Demek ki farklı türlerin çiftleşmesi yeni bir türün başlangıcı olamaz.

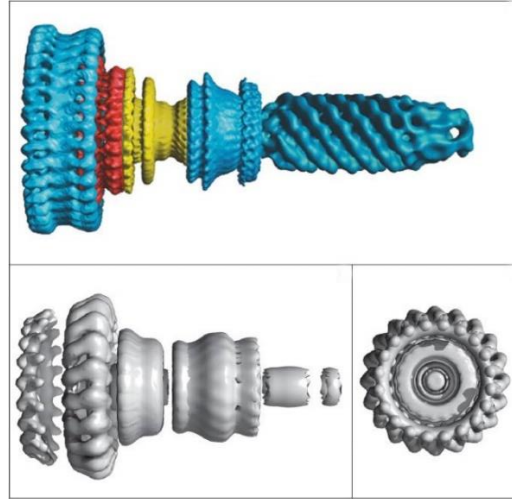
Şekil 5. At ve eşeğin çiftleşmesinden meydana gelen Steril hibrid (katır) (12)

CANLILARDA İNDİRGENEMEZ KOMPLEKSLİK VARDIR

İndirgenemez kompleksliği şöyle tanımlayabiliriz: Bütünü oluşturan parçaların işlevsiz olması yani parçaların her biri kendi başına bir işe yaramazken, ancak bir araya gelmeleri ile işlevsel özellik kazanmalarıdır.

Canlıların vücut yapılarında, metabolik ve fizyolojik olaylarda görülen indirgenemez komplekslik onların bu özelliklerinin tedrici olarak yavaş yavaş gelişmek suretinde değil de bütün olarak yaratıldıklarını göstermektedir.

İlk olarak 1970'lerde keşfedilmiş olan bazı bakterilerin kuyruğunda yer alan ve bakterilerin besinine ulaşma ve hareketinde fonksiyon gösteren kompleks motor indirgenemez kompleksliğe güzel bir örnektir (13,14).

Şekil 6. Bakteri kuyruk motoru (13,14)

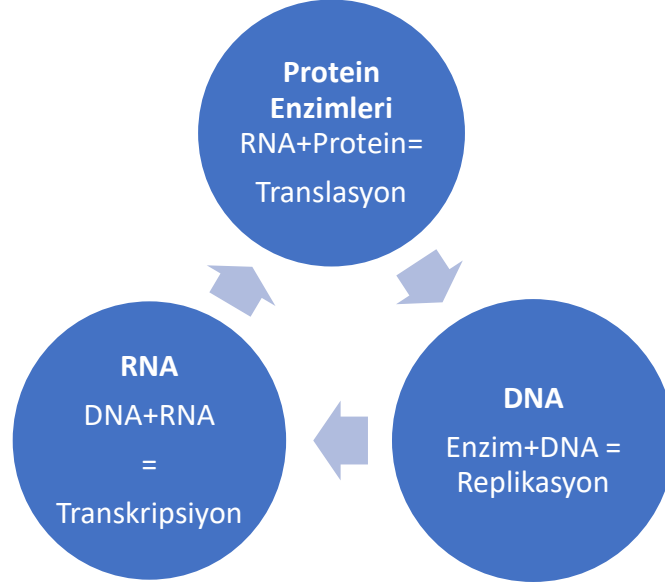
Aynı şekilde Issus nymphs'ta yer alan bacak dişlisi indirgenemez kompleksliğe diğer bir örnektir. Eğer bu canlıdaki bacak dişlisi evrim sürecinde yavaş yavaş gelişmiş olsa idi dişli gelişinceye kadar bu canlı yaşamını nasıl sürdürürdü? (Şekil 7).

Şekil 7. Zıplayan böceklerde bacak dişlisi (15)

Protein, DNA ve RNA arasında da indirgenemez bir ilişki vardır. Bu üç molekülden herhangi birisinin eksik olması durumunda canlıda yaşam fonksiyonu duracağından bu üç molekülün bir hücrede aynı anda bulunması gerekir. Bu durum indirgenemez kompleksliğin diğer bir örneğidir. Burada; Replikasyon; DNA'nın duplikasyonunda yani kendini eşlemede enzimlere ihtiyaç duymasıdır. Transkripsiyon; DNA'da RNA sentezi için DNA ve enzimlere ihtiyaç vardır. Translasyon ise

enzimlerin sentezlenmesi için amino asitlere ve onları taşıyacak tRNA'lara ve Ribozomlara (Protein ve RNA)'ya ihtiyaç vardır. Hayat sahibi bir organizmada yeni bir hücre oluşması için mevcut metabolik bütünlüğün korunması ve bu üç molekülün aynı anda bir arada bulunması zaruridir (Şekil 8). Yani canlılar evrimleşerek gelişmedikleri gibi evrim yoluyla da birbirlerinden yaratılmamışlardır.

Şekil 8. Protein, DNA ve RNA ilişkisi

Diğer bir örnek de gözdür. Göz oldukça fonksiyonel ve kompleks bir yapıya sahiptir. Görme işlevinin gerçekleşmesi için göz, ışık ve görmeyi algılayan beyne ihtiyaç vardır. Görme işlevinin evrimleşme ile gerçekleşmesi başlı başına imkânsız bir durumdur. Bir an için görmenin canlılarda evrim yoluyla geliştiğini düşünelim. Görmenin ne olduğunu bilmeyen bir canlıda tesadüfen veya evrim yoluyla gözün ve görmenin oluşup gelişmesi başlı başına bir paradokstur. Ayrıca görmeyi, ışığı ve bunun algılanmasını canlı kendi kendine yapamaz. Canlının bilmediği bir şeyi kendi kendine ortaya çıkarması da muhaldir. Çünkü canlı kendi kendini inşa edemez. Gözü yapacak zat görmeyi ve gözün gördüğünü ve görmenin ışığın etkisi ile olabileceğini bilmesi gerekir. Öyleyse bu durumu ancak ve ancak ışığa, göze, gözün gördüğüne hükmü geçen ve görmenin algılanıp bu fiilin gerçekleşmesine gücü yeten bir zata verilmelidir. Allah (c.c), Mülk suresinde

“Yedi göğü birbiriyle tam bir uygunluk içinde yaratan O'dur. Rahmân'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun? Sonra gözünü tekrar tekrar çevir de bak; (kusur arayan) göz aradığını bulamadan bitkin olarak sana dönecektir” (16)

diye buyurmaktadır. Yani canlılar birbirlerinden evrimleşerek türleşmedikleri gibi, bir birbirlerinden de yaratılmamışlardır. Bütün canlıların evvel babaları doğrudan doğruya Kudret-i

İlahiye tarafından vasıtasız yaratılmışlardır. İlk insan Hz Âdem topraktan ve çamurun belirli aşamalarından yaratılmıştır.

Kur'an bize Hz. Âdem'in yaratılışını şu şekilde bildirmektedir; Hz Âdem toprağın belli aşamalarından sonra (tın, tın-i lâzib, hame-i mesnun, salsal vb. gibi) ruh üflenmesiyle tamamlanmıştır. Yani tıpkı diğer insanların anne rahminde geçirdikleri nutfe, alaka, mudğâ, izam gibi belli süreçlerden geçmiştir. Ama bu süreçlerin evrimle bir ilgisi yoktur.

Kur'ân'da insanın yaratılış merhaleleri tafsilatlı bir şekilde verilmektedir. Bu ayetleri şöyle sıralayabiliriz;

1. “Sizi topraktan yarattıktan sonra beşer olarak yeryüzünde yayılmanız da O'nun ayetlerindedir” (17)
2. “Sizi çamurdan yarattı...” (18)
3. “İnsanı süzölmüş çamurdan yarattık” (19)
4. “Onları yapışkan bir çamurdan yarattık” (20).
5. “Gerçekten biz insanı kara çamurdan oluşmuş kuru balçıktan yarattık” (21)
6. “İnsanı kiremit gibi sertleşmiş balçıktan yarattı” (22)

Görüldüğü üzere bu ayetlerde insanın yaratılış safhaları tafsilatlı bir şekilde ifade edilmektedir. Buna göre insanın yaratılışı toprakla başlamış, çamur, süzölmüş çamur gibi merhalelerden geçmiş, sonra kiremit gibi sert bir yapıya kavuşmuştur. Bu merhalelerde anlatılanın ilk insanın yaratılışı olduğu açıktır. Burada insanın açıkça topraktan yaratıldığı bildirilirken, Kur'an'da insanın safha safha evrimleştiği ile ilgili herhangi bir ayet yoktur.

Sizi bir tek kişiden (nefs-i vâhideden) yarattı, ondan da eşini yarattı” (23, 24, 25) ayetlerinde de Yüce Allah insanlara hitaben onları bir tek kişiden (nefs-i vâhide'den) yarattığını haber vermektedir. Bütün tefsirler “nefs-i vahidenin” Hz. Âdem olduğu ve ondan yaratılan eşinin de Hz. Havva olduğu konusunda ittifak halindedirler.

KAYNAKÇA

1. Serway, R.A., Jewett, Jr, J.W., Physics for Scientists and Engineers with Modern Physics, Tenth Edition, 2019, 20 Channel Center Street, Boston, MA 02210, USA
2. Davies, P., God and the New Physics Paperback, October 16, 1984.
3. Farrell, J., 2005, The Day Without Yesterday. Thunder's Mouth Press, An Imprint of Avalon Publishing Group Inc., 245 West 17th St., 11 th Floor, New York, NY 10011.
4. Enbiya Sûresi, 30.
5. Zâriyât Sûresi, 47.
6. Aclunî, Keşfu'l-Hafa, 1/265-266.
7. İmâm Ahmed, Müsned, IV-127; Hâkim, Müstedrek II-600/4175; İbni Hibban, El İhsân XIV-312/6404; Aclûnî, Keşfü'l-Hâfâ I-265,266, 827.
8. Acluni, II: 164; Hakim el Müstedrek, II: 615
9. Dalton, R. Squaring up over ancient life. Nature 417, 782-784 (2002). <https://doi.org/10.1038/417782a>
10. Copley, J. The story of O. Nature 410, 862-864 (2001). <https://doi.org/10.1038/35073794>
11. <https://www.britannica.com/science/life/Life-on-Earth#/media/1/340003/124131>
12. Reece, J. B, Urry, L. A., Cain, M.L., Wasserman, S.A., Minorsky, P.V., Jackson, R.B., (Çeviri Editörleri: Güngöz,E., Türkan, İ.), 2013. Campbell Biyoloji, 9. Baskı. Palme Yayıncılık.

13. Jiaxing Tan, Xing Zhang, Xiaofei Wang, Caihuang Xu, Shenghai Chang, Hangjun Wu, Ting Wang, Huihui Liang, Haichun Gao, Yan Zhou, Yongqun Zhu, Structural basis of assembly and torque transmission of the bacterial flagellar motor, *Cell*, Volume 184, Issue 10, 2021, Pages 2665-2679.e19, ISSN 0092-8674,
14. Sowa, Y., & Berry, R. (2008). Bacterial flagellar motor. *Quarterly Reviews of Biophysics*, 41(2), 103-132. doi:10.1017/S0033583508004691.
15. Bu r r o w s , M . , & Sutton, G. P. (2013). Interacting Gears Synchronize Propulsive Leg Movements in a Jumping Insect. *Science*, 341(6151), 1254-1256. <https://doi.org/10.1126/science.1240284>.
16. Mülk Sûresi 67/3-4.
17. Rum Sûresi, 30: 20
18. En'am Sûresi, 6: 2
19. Mü'minûn Sûresi, 23: 12
20. Saffat Sûresi, 37: 11
21. Hicr Sûresi, 15: 26
22. Rahman Sûresi, 55: 14
23. Nisa Sûresi 4:1
24. A'râf Sûresi, 7: 189.
25. Zumer Sûresi, 39: 6

SUYUN GİZEMİNE BİLİMSEL YAKLAŞIM (SCIENTIFIC APPROACH TO THE MYSTERY OF WATER)

Zeki ARGUNHAN

Prof. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Makine Mühendisliği Bölümü, Bitlis, Türkiye

Prof. Dr., Bitlis Eren University, Faculty of Engineering and Architecture, Department of Mechanical Engineering, Bitlis, Türkiye

E- Posta / E-Mail: zargunhan@beu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3349-3409

ÖZET

Kur'an-ı Kerim'de “Canlı olan her şeyi sudan yarattık”, “Bütün kâinat yaratılmadan önce O'nun Arş'ı, su üzerinde idi” ve “Allah insanı pişmiş çamurdan yarattı” diye geçmektedir”.

Her canlının kendisinden yaratılmış olduğu suyun gizemini bilimsel açıdan ele alalım. Bir enerji kaynağı olun su aynı zamanda söndürücüdür. Su hayatın kaynağıdır. Su, iki hidrojen ve bir oksijen atomundan oluşan kokusuz ve renksiz bir akışkan bileşiktir. Su hidrojenden oluştuğu için enerji kaynağıdır. Katı haline “buz”; gaz haline “buhar”; sıvı haline “su” denir. Bu üç halin, aynı anda bir arada bulunmasına ise “üçlü nokta” denir. Aynı anda üç halde bulunabilen tek maddedir.

Su, kohezyon (aynı cins moleküllerin arasındaki çekim) kuvvetine sahiptir. Kohezyon, moleküllerindeki pozitif ve negatif yükler arasında oluşur. Bu sayede toprak altındaki boşluklarda rahatça hareket eder, bitkilerin su kanallarından kolaylıkla geçebilir ve yer çekimine rağmen bitkilerin köklerinden yapraklarına kadar hareket edebilir. Kohezyondan dolayı sıvılarda yüzey gerilimi meydana gelir. Su yüksek yüzey gerilimine sahip bir maddedir.

Su iyi bir çözücüdür. 2 hidrojen atomu, 1 oksijen atomuna asimetrik bir şekilde bağlanmaktadır. Bu asimetrik durum dengesiz bir yük dağılıma sebep olup su molekülüne polarite kazandırarak çok iyi bir çözücü olmasını sağlar. Bu özellik suda yaşayan canlıların gereksinim duyduğu gıdalar açısından hayati önem taşımaktadır.

Su 0°C'de donar ve 100°C'de kaynar. Suyun katı haldeki yoğunluğu, sıvı haline nazaran düşüktür. Bütün sıvılar sıcaklık düştükçe yoğunlaşırlar. Su +4°C'ye kadar soğutulduğunda yoğunluğu artar. +4°C'den sonra yoğunluğu azalır ve arkasından kristalleşerek genişlemeye başlar. Bu sayede buz, suyun dibine batmaz, yüzer. Suyun ısıyı iletme yeteneği öteki sıvılara göre dört kat daha fazladır. Fakat donmuş haldeki su ve kar ısıyı iyi iletmez. Böylece karın örttüğü topraklarda bitkiler ve hayvanlar kar yardımıyla soğuktan korunurlar ve denizlerin üstü buzla kaplanırken, diplerde hayatın devamına sebep olur.

Kısacası insan yaratılmamışken su vardı, su yaratılışı anımsatır, su ile hayat eş anlamlıdır ve su enerjidir. Bu vasıfları ile en önemli madde olma özeliğini korumaktadır.

Anahtar kelimeler: Su, Yaratılış, Hayat, Enerji.

ABSTRACT

In the Holy Quran, it is stated that "**We created everything that is alive from water**", "His Throne was on water before the entire universe was created" and "Allah created man from baked mud".

Let's consider from a scientific perspective the mystery of water from which every living was created. Being a source of energy, water is also an extinguisher. Water is the source of life. Water is an odorless and colorless fluid compound consisting of two hydrogen and one oxygen atoms. Water is a source of energy because it consists of hydrogen. Its solid state is called "ice"; gaseous state is called "steam"; liquid state is called "water". The coexistence of these three states at the same time is called the "triple point". It is the only substance that can exist in three states at the same time.

Water has the force of cohesion (attraction between molecules of the same type). Cohesion occurs between positive and negative charges in molecules. In this way, it can move easily in the spaces under the ground, can easily pass through the water channels of plants, and can move from the roots to the leaves of the plants despite gravity. Surface tension occurs in liquids due to cohesion. Water is a substance with high surface tension.

Water is a good solvent. 2 hydrogen atoms are bonded asymmetrically to 1 oxygen atom. This asymmetrical situation causes an unbalanced charge distribution and gives polarity to the water molecule, making it a very good solvent. This property is of vital importance in terms of the nutrients needed by creatures.

Water freezes at 0°C and boils at 100°C. The density of water in solid state is lower than in liquid state. The density of all liquids increases as the temperature decreases. When water is cooled to +4°C, its density increases. After +4°C, its density decreases and then it crystallizes and begins to expand. In this way, the ice does not sink to the bottom of the water, but floats.

The ability of water to conduct heat is four times greater than other liquids. But, ice and snow do not conduct heat well. Thus, in the lands covered by snow, plants and animals are protected from the cold with the help of snow, and while the seas are covered with ice, it allows life to continue at the bottom.

In short, there was water before humans were created, water and life are synonymous and water is energy. With these qualifications, it is the most important substance.

Key words: Water, Creation, Life, Energy.

1. GİRİŞ

Huzeyfe Sayım Yeryüzünde tüm varlıklar için çok önemli olan suyun, insanların inanç dünyalarında çok geniş bir yer tuttuğunu, hayatın bereketi ve kutsallığın sembolü olduğu ve hem doğumu hem de ölümü ifade ettiğini söylemektedir (1).

“Bütün kâinat yaratılmadan önce O'nun Arş'ı, su üzerinde idi” ayeti suyun önemine işaret etmektedir.

“İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı? (Enbiya 21/30). Bu ayet çerçevesinde İrfan Üstündağ suyun, Allah (c.c) her şeyin canlılığını sudan aldığını, bu değerli maddenin Kur'an-ı Kerim'de de büyük bir yer bulduğunu, insanın yaratılışı ile ilgili birçok ayette yaratılış maddelerinden birisinin su olduğunu, canlıların hayatlarını büyük oranda su ile devam ettirdiğini, bu büyük nimetin yaratıcısının farkında olunmasını istediğini ve sahip olduğumuz suyun devamlı bir dolaşım halinde olduğunu ifade etmektedir. Vücuttaki su dengesi ve kullanılan suyun özellikleri sağlık açısından büyük önem arz etmektedir. Ayrıca suyun vücuda teması da canlılar için büyük faydalar sağlamaktadır. Hz. Eyyub (a.s)'ın hastalıklarından suyu içerek ve yıkanarak kurtulması bu konuda insanlar için yol gösteren büyük delillerdendir (2).

“Allah insanı pişmiş çamurdan yarattı”. Ayeti insanın yaratılışında suyun kullanıldığına işaret etmektedir. Nitekim bedenimizin %70'i sudan ibarettir.

Ahmet Yaşar Ocak İslâm-Türk kaynaklarında ve edebî mahsullerinde suyun aynü'l-hayât (âb-ı hayât), nehrü'l-hayât, âb-ı câvidânî, âb-ı zindegî, hayat kaynağı, hayat çeşmesi, bengi su, dirilik suyu, bazan da Hızır ve İskender'e atfen âb-ı Hızır veya âb-ı İskender vb. çeşitli isimlerle anıldığı ve bütün dünya mitolojilerinde mevcut bir kavram olduğunu, Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Mûsâ (as) ve Hızır (as) kıssası anlatılırken, âb-ı hayâta dolaylı olarak temas edilmiş olduğu ifade etmektedir (3).

Abdullah Muratoğlu yapmış olduğu lisansüstü çalışmasında, suyun oluşumunda buharlaşmanın önemli fonksiyonlarından biri olduğu, sudaki tuz ve diğer mineral ve maddelerin yeryüzünde kalması suretiyle tatlı bir su kaynağı elde edildiği, buharlaşan tatlı suyun büyük çoğunluğu dünya yüzeyinden ortalama yüksekliği 10 km civarında olan troposfer katmanında bulut ve nem formunda depolandığını ifade etmektedir (4, 5).

Suyun zemin sistemlerinden yeraltı rezervlerine aktarılıp depolanması “derine sızma” olarak tanımlanmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu doğal sürece en yakın ifadeyi el Mülk 67/30 ayetinde görmekteyiz. Burada g-v-r kelimesi bağlamında suyun toprak altına sızması, yerin dibine doğru çekilmesi, yeraltına doğru batması şeklinde yorumlar yapılmıştır (4).

Suyun hidrojen ve oksijenden oluşması yanabileceği veya patlayabileceğini düşündürmektedir. İrfan ÜSTÜNDAĞ yapmış olduğu yüksek lisans çalışmasında, kıyamet gününde denizlerin tutuşması

ile ilgili olarak, Mufessirler Tekvir suresi 6. Ayetin açıklamasını, ateş aldı ve kızdı, dolup taşı veya suyu çekildi şeklinde yaptıklarını söylemektedir (2).

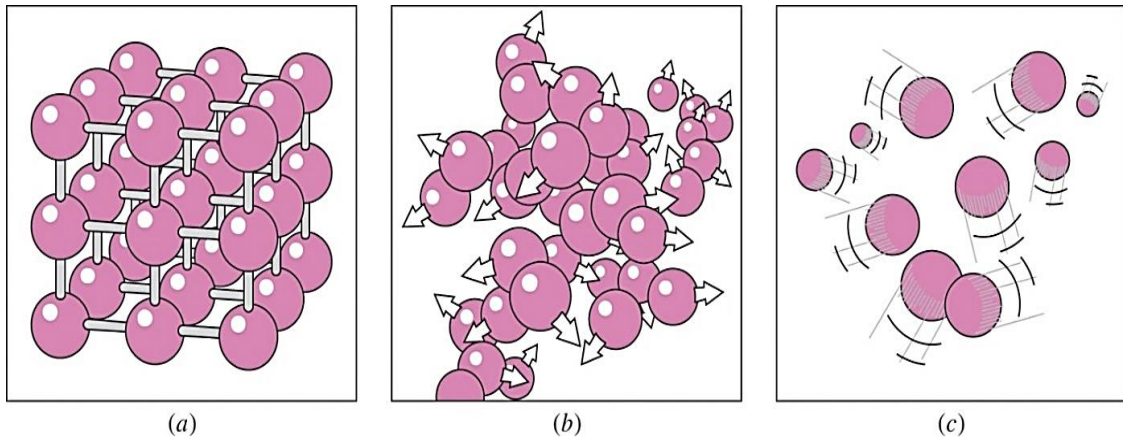
Taberi (6) dolup taşması manasını tercih etmekte beraber, Celaleyn (7), Şevkâni (8) ve Tunci (9) ise tutuşup ateş olması manasını tercih etmektedirler.

Mevdûdî, "Allah (c.c) suyu iki farklı gazdan (oksijen ve hidrojen) yaratmıştır. Biri (oksijen) ateşin yanması için, diğeri (hidrojen) ise tutuşması için gereklidir. Ancak bu iki gaz birleştikten sonra su meydana gelir ve söndürücü özeliği alır" diye ifade etmektedir (10).

Mehmet Mahfuz Ata, "Zemzem çıkış serüveni Kitâb-ı Mukaddes'in yanı sıra İslâmî kaynaklarda da yer aldığını söylemektedir. Zemzem suyu ve faziletiyle ilgili birçok rivayet nakledilmiştir. Yapılan tahlillere göre zemzem, en içilebilir, sağlıklı, içinde mikroorganizma ve bakteri bulunmayan, gıda, şifa, hayır ve bereket olan sulardan biri, Hz. İsmail (a.s) suya en çok ihtiyaç duyduğu bir anda ona yapılan bir bağış ve ihsan olduğunu" söylemektedir (11).

2- MATERYAL METOD

Su, iki hidrojen ve bir oksijen atomundan oluşan kokusuz ve renksiz bir akışkandır. Katı, sıvı ve gaz fazlarında ayrı ayrı ve aynı anda bulunabilir. Şekil.1'de görüldüğü gibi, moleküller katı fazda yerlerinde tutulurlar, sıvı fazda gruplar halinde birbirleri etrafında hareket ederler, gaz fazında ise rastgele hareket ederler (12).

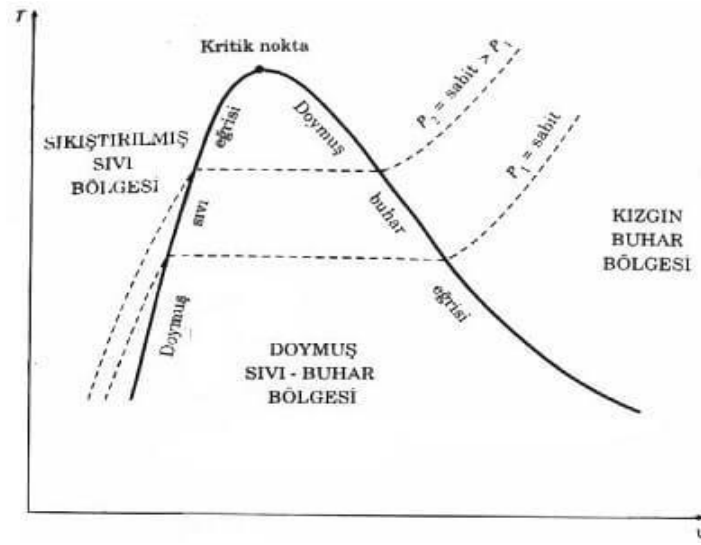

Şeki.1. Su atomlarının farklı fazlardaki düzenleri: (a) Katı faz, (b) Sıvı faz, (c) Gaz Fazı (12).

2-1 SAF BİR MADDE OLARAK SU

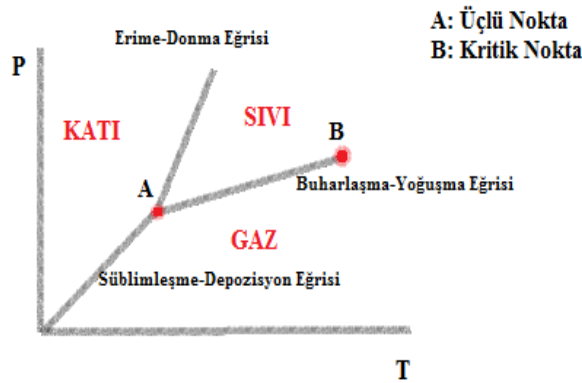
Su açık atmosferde ısıtıldığında kaynama başlamayana kadar sıcaklığı yükselmektedir. Kaynama başladıktan sonra ne kadar ısıtılırsa ısıtılınsı tamamen buhar olamayana kadar sıcaklığı değişmemektedir. Tamamen buhar haline geldikten sonra ısıtılmaya devam edilirse sıcaklığı artmaktadır (12).

Su ısıtıldığında suyun iç enerjisi artar. Yani su moleküllerinin titreşim şiddeti artar. Böylece sıcaklığı artar. Ancak buharlaşma başladığında ısıtmaya devam edilmesi kaydıyla ilginç ve bilimsel olarak izah edilemeyen bir şekilde molekül titreşimleri durarak moleküller arasındaki bağlar kopmaktadır. Böylece sıcaklık sabit kalırken buharlaşma devam etmektedir. Buharlaşma tamamlandıktan yani tüm moleküller arasındaki bağlar koptuktan sonra ısıtma devam edilirse, o zaman verilen ısı molekül titreşim şiddetinin artırılması için kullanılmış olur ve buharın sıcaklığı artar. Bunun nedenini bilim izah edemiyor. İşte bu Allah'ın evrene koyduğu kanunlar çerçevesinde olur. Buna rağmen çağdaş bilim adamları bu söylemi kullanmaktan imtina ediyorlar. Bu durum Şekil. 2'de açıkça görülmektedir.

Şekil. 2. Sabit basınçta suyun ısıtılmasının T-v diyagramında gösterimi (13).

Kendisi sıvı olan suyun Katı haline “buz”; gaz haline de “buhar”; denir. Bu üç halin, aynı anda bir arada bulunmasına ise “üçlü nokta” denir. Su Şekil 3'te görüldüğü gibi aynı anda üç halde bulunabilen tek maddedir (12)

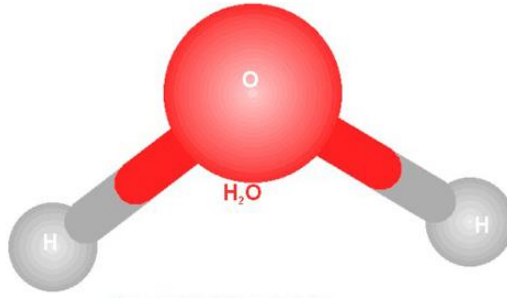
Şekil. 3. P-T diyagramında üçlü nokta (14).

2-2 SUYUN LABORATUVARDA ÜRETİLMESİ.

Hidrojen yanan, oksijen ise yakıcıdır. Hidrojen en basit element olup yörüngesinde 1 elektron bulundurur. Oksijenin son yörüngesinde 6 elektron mevcut. Oksijenin istikrarlı konuma gelebilmesi için 2 elektron daha alması gerekir.

Oksijen iki elektronu iki adet hidrojenden alır. Hidrojen ve oksijen birleşimi sonucunda su oluşurken ortaya da yüksek bir enerji çıkar. Yani tek bir H₂O oluşumu sonucunda büyük bir patlama yaşanacaktır. Bu enerjiyi absorbe edebilen bir sistem (devasa bir fabrika) oluşturula bilinirse su elde edilebilir. Şekil. 4'te su molekülü görülmektedir.

Bilimsel olarak bu iki elementin bir araya gelmesi sonucu enerjinin ortaya çıkışı keşfedilmiştir ancak neden ortaya çıktığı bilimsel olarak keşfedilememiştir.

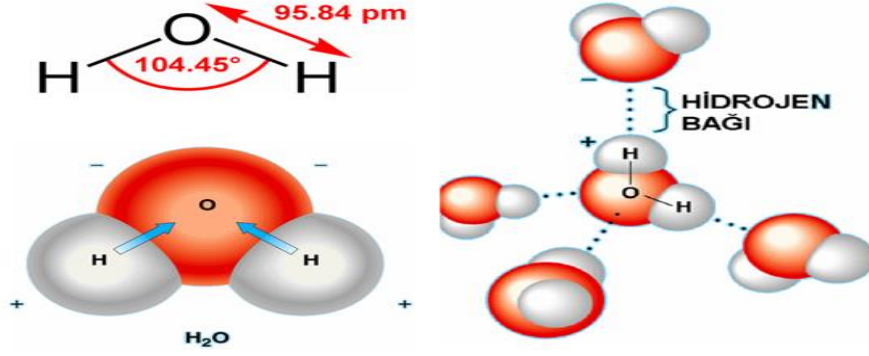

Şekil. 4. Suyun molekül yapısı (15).

Terkibinde hidrojen olduğu için su, bir enerji kaynağıdır. Hidrojenin enerjisinden istifade edebilmek için su elektroliz veya buna benzer bir işleme tabi tutularak hidrojen ve oksijenin birbirinden ayrılması gerekir. Bunun olabilmesi için de büyük ölçekte enerji harcamak gerekir. Kıyamet günü denizlerin yanacağı ile ilgili tekvir suresi 6. Ayette “denizler ateşlenip kaynatıldığı zaman” ve İnfitar süresi 3. ayette (Denizler patladığı zaman) diye geçmektedir. Bu ayetlerin suyun enerji kaynağı olduğunu işaret ettikleri düşünülmektedir.

2-3 SUYUN AĞAÇLARIN YAPRAKLARINA KADAR YÜKSELMESİ.

Su, Şekil. 5'te görüldüğü gibi kohezyon (aynı cins moleküllerin arasındaki çekim) kuvvetine sahiptir. Hidrojen bağlarının sonucunda gerçekleşen kohezyon moleküllerindeki pozitif ve negatif yükler arasında oluşur. Bu sayede toprak altındaki boşluklarda rahatça hareket eder, bitkilerin su kanallarından kolaylıkla geçebilir ve yer çekimine rağmen bitkilerin köklerinden yapraklarına kadar hareket edebilir. Ancak bilim bunun neden böyle olduğunu izah edemez.

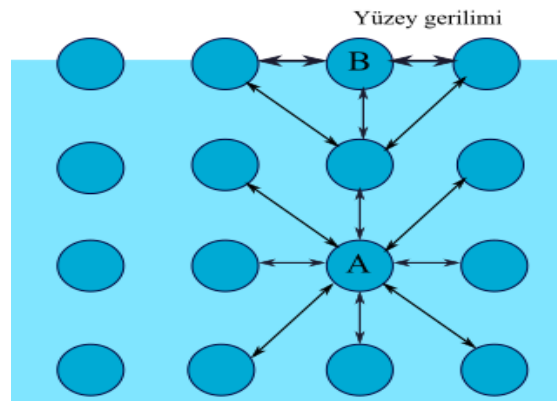
Şekil. 5. Su moleküllerinin hidrojen bağları (15).

2-4 GEMİLERİN DENİZLERDE YÜZMESİ.

Kohezyondan dolayı sıvılarda yüzey gerilimi meydana gelir. Yüzey geriliminin nedeni sıvı molekülleri arasındaki kohezyon kuvvetidir. Bir molekül her yanından eşit miktarda kohezyon kuvveti etkisi altında kalır. Şekil. 6'da görüldüğü gibi sıvı ile hava sınırındaki moleküllerin üst taraflarında sıvı molekülü yoktur, sadece aşağı ve yanlara doğru çekilirler. Bu yüzden sınırdaki sıvı molekülleri ile yanlarındaki moleküllerin kohezyon kuvveti daha güçlüdür (16).

Su yüksek yüzey gerilimine sahip bir maddedir. Gemilerin denizlerde yüzebilmesi suyun yüzey gerilimi ve kaldırma kuvvetine bağlıdır.

İbrahim Suresi, 32. ayet: Allah, gökleri ve yeri yaratan ve gökten su indirip onunla size rızık olarak türlü ürünler çıkarandır. Ve onun emriyle gemileri, denizde yüzmeleri için size, emre amade kılandır. İrmakları da sizin için emre amade kılandır. İsrâ Suresi, 66. ayet: Sizin Rabbiniz, fazlından aramanız için denizde gemileri sizin için yürütür. Gerçekten O, size karşı merhametli olandır. Bu ayetler de suyun yüzey gerilimine ve kaldırma kuvvetine işaret ediyordu.

Şekil. 6. Sıvılarda yüzey geriliminin oluşumu (16).

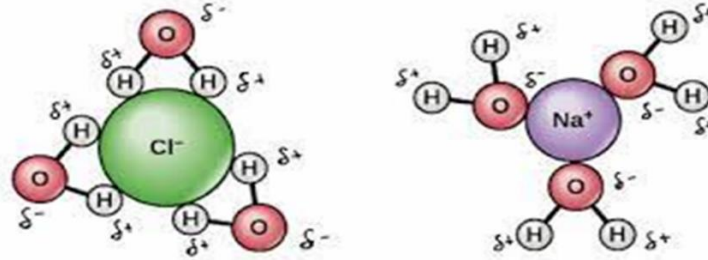
2-5 SUYUN ÇÖZÜCÜLÜĞÜ

Su iyi bir çözücüdür. Suya evrensel çözücü de denilebilir. 2 hidrojen atomu, 1 oksijen atomuna asimetrik bir şekilde bağlanmaktadır. Bu durum dengesiz bir yük dağılıma sebep olup, su molekülüne polarite kazandırarak (hidrojenlerin bulunduğu tarafı kısmi pozitif, oksijenin bulunduğu tarafı ise kısmi negatif yüklüdür) çok iyi bir çözücü olmasını sağlar.

Su genellikle polar molekülleri ve iyonları iyi çözer. Bu özellik suda yaşayan canlıların gereksinim duyduğu gıdaları suda çözerek ihtiyaçlarını giderir. Kılcal damarlardaki madde alışverişinde, böbreklerdeki süzülme ve sinirsel iletimde suyun çözücü özeliği ön plana çıkar.

Suyun temizleme özeliği de iyi çözücülüğünden gelmektedir. Çoğu çözüneni çözebilmesinden dolayı suya "evrensel çözücü" de denir. Her ne kadar böyle densede, yağ gibi bazı maddeler, suda çok iyi çözünemediğinden dolayı bu tam olarak doğru değildir. Su genellikle iyonları ve polar molekülleri çok iyi çözerken; apolar molekülleri çözmekte o kadar da iyi değildir. (Polar moleküller nötr yani yüksüz, ancak asimetrik yük dağılımı sonucunda bir bölgesi pozitif, bir bölgesi negatif olan moleküllerdir.) Su molekülleri polardır. Bir su molekülündeki eşit olmayan yük dağılımı oksijenin hidrojene bağlı olarak daha büyük bir elektronegatifliğe (ya da elektron isteği) sahip olmasının bir sonucudur.

Su molekülleri Na^+ ve Cl^- iyonları etrafında hidrasyon kabukları oluşturur. Suyun kısmi pozitif kısımları, negatif Cl^- iyonuna doğru çekilirken; kısmi negatif kısımlarıda, pozitif olan Na^+ iyonuna doğru çekilirler (17,18,19). Şekil. 7'de NaCl nın suda çözülmesi görülmektedir.

Şekil. 7. NaCl nın suda çözülmesi (17)

Yağ gibi apolar moleküller ise hidrasyon kabukları oluşturmazlar, dolayısıyla su ile etkileşime geçmezler. Bunun sebebi ise bu moleküllerin kısmi negatif veya kısmi pozitif taraflarının olmamasıdır ve bu nedenle suya karşı elektrostatik ilgileri yoktur. Bunun sonucu olarak apolar maddeler, suyun içinde ayrılmak yerine sudan ayrı kalırlar ve damlacıklar veya katmanlar oluştururlar (17,18,19).

2-6 SUDA BUZ DAĞLARININ BATMAMASI

Su, sıvı olarak buzdan biraz daha yoğun olan bir maddedir. Bu nedenle buz suda yüzer. Bütün sıvılar, sıcaklık düştükçe yoğunlukları artar. Suyun da +4°C'ye kadar soğutulduğunda yoğunluğu artar. Ancak +4°C'den sonra soğutulmaya devam edilirse katılaşarak buz olup hacmi genişler. Yani yoğunluğu azalarak suyun dibine batmaz. Buz hava içerir ve beyaz görünüm alır. Buz tatlı sudan oluşur (20). Suyun ısıyı iletme yeteneği öteki sıvılara göre dört kat daha fazladır. Fakat donmuş haldeki su (buz) ve kar ısıyı iyi iletmez.

Karın örttüğü topraklarda bitkiler ve hayvanlar kar sayesinde soğuktan korunurlar. Aynı şekilde denizlerin üstü buzla kaplıyken, diplerde hayat devam eder. Su aynı zamanda hem asidik hem de bazik olarak davranabilir. Yağmur okyanus ve yeryüzündeki su kaynaklarında buharlaşıp atmosferde yoğunlaşarak yeryüzüne düşen damıtılmış sudur. Yağmur toprağı canlandırarak tohumların yeşermesine sebep olur. Yağmur yeryüzüne düşerken atmosferde bulunan çok küçük maddeleri toplayarak, atmosferdeki gazları çözer ve bitkilerin ihtiyacı olan nitrojen bileşiğı olan nitratı oluşturur.

Atmosfer içinde gazları çözerken zenginleşen su toprak içindeki minerallerle de birleşerek daha faydalı hale gelir.

2-7 SUYUN HAFIZASI

Dünyaya suyun hafızasının varlığını kazandıran Jacques Benveniste, alerjenlere karşı reaksiyonunu kontrol eden beyaz kan hücrelerinin hiçbirini içermeyecek kadar seyreltilmiş su çözeltileri ile bir bağışıklık etkisi oluşturulabileceğini söyledi (21).

Jacques Benveniste bir makalesinde sanki su molekülleri daha önce temas halinde oldukları antikörlerin etkisini bir şekilde koruyordu. Antikörler artık mevcut olmadıklarında bile biyolojik etki devam ediyordu. Böylece yüksek oranda seyreltilmiş homeopatik ilaçlara ilişkin iddiaları doğruladı (22).

Homeopati, 1796 yılında meşhur Alman hekim Dr. Christian Friedrich Samuel Hahnemann tarafından geliştirilmiş ve ilk kez Hipokrat tarafından duyurulmuştur. Temelinde kendi kendine iyileştirme inancına dayanan bir yapıdadır. Hastalıklardan kaynaklı belirtilerin sağlıklı bir bireydeki insanın belirtilerine benzer maddelerle tedavi edildiğı bir durumdur. Böylelikle vücut kendi kendini iyileştirme mekanizmasını uyarır. Doğal maddelerden elde edilen homeopatik ilaçlar bitki, mineral ya da hayvansal kaynaklıdır (23).

Son zamanlarda su ile alakalı yapılan deneysel çalışmalarda suyun hafızasının olduğu, suya pozitif kelimeler söylendiğinde kristal yapısı netleşirken, negatif kelimeler söylendiğinde kristal yapısının bozulduğu ve şifa kaynağı olduğu ile alakalı çeşitli iddialar öne sürülmüştür. Şekil.8'de Suya söylenen kelimeler doğrultusunda kristal yapısının değişime uğradığı görülmektedir.

Ancak bu iddialara diğer bilim adamları tarafından şüphe ile bakıldığı görülmektedir.

Şekil.8. Suyu söylene kelimeler doğrultusunda kristal yapısının değişime uğraması (11).

2-7-1 SU HAFIZASI DENEYİ

Fransız bir immünolog olan jacques benveniste suyun aslında yaşayan bir varlık olduğu gerçeğini ortaya koydu. Alerjen tespiti için kullanılan metotların aynı zamanda homeopatik tedavilerin de etkisini ölçmek için kullanıp kullanılmayacağı üzerine çalışmalar yapılır. (Homeopatik tedavi bir insana bir hastalığın belirtilerini çok zayıf seviyelerde ortaya çıkarmak için hastalık tetikleyici maddelerin düşük oranda verilerek tedavi edilmesini ya da bağışıklık sisteminin geliştirmesini sağlamayı amaçlar ve benzer, benzeri tedavi eder ilkesine dayanır. Bir çeşit aşı mantığı). Tıpçılar bu yaklaşıma önem vermemişlerdir. Çünkü onlara göre maddeler suda o kadar fazla seyreltiliyordu ki sonuçta hastaya verilen sadece su oluyordu.

Jacques benveniste aşırı seyreltilmiş suda maddenin bir özünün suda kalıp kalmadığını araştırmaya başlar.

Denekler üzerinde alerji oluşturacak bir madde defalarca seyredilme işlemine tabi tutulur ve geriye esas maddeden tek bir molekül bile kalmaz. Ancak alerjen kalmamasına rağmen deneklere uygulandığında alerjiyi tetiklediği görülür. Sanki su seyreltilme esnasında o alerjen maddenin özelliklerini kendi içine kopyalamıştır. Bu olguya su hafızası ismi verilmiştir.

2009'da Fransız virolog ve bilim adamı Luc Antoine Montagnier, su örneklerinde bulunan DNA'ların aşırı seyretmeye maruz kalmasına rağmen suyun bu DNA kodlarını elektromanyetik dalgalar halinde saklayabilme ve yansıtabilme özelliğinin varlığından bahseder. Yani su bir zamanlar içinde yaşayan canlıların DNA'sını artık o canlı yok olup gitse bile saklayabildiğini deneysel olarak ispatlar.

Deneyler daha da derinleştirilir ve nihayetinde ise şu sonuç ortaya çıkar "içinde DNA'nın elektromanyetik izini saklayan seyreltilmiş su tamamen saflaştırılmış farklı bir su ile karıştırıldığında bu elektromanyetik yankıyı ona da kaydedebiliyordu".

1990 yılında Japon yazar ve bilim insanı Masaru Emoto tarafından su kristallerinin oluşumunu görüntüleyecek manyetik rezonans analizlerinden bir teknik geliştirir. Farklı sular, farklı insanlar ile sözlü ve düşüncesiyle etkileşime sokulurlar. Daha sonra da bu sular dondurup kristallerin fotoğrafı çekilir. Pozitif kelimelerin söylendiği su kristallerinin son derece simetrik ve göz alıcı şekiller oluşturduğu tespit edilir. Negatif sözlerin söylendiği suyun kristal yapısında ise tamamen düzensizlik görülür.

Ağızdan çıkan her ses titreşimi bir enerji içerir ve bu enerji maddelerde birtakım etkiler oluşturur. Suyun absorbe edici özelliği sebebiyle negatif ya da pozitif titreşimden etkilendiği anlaşılmıştır. Suya dua edilme olayı bu bakış açısıyla izah edilebilir.

Emoto'nun tekniğini çeşitlendiren başka bilim adamlarından stuttgart Üniversitesi'nde görevli Bernd Kröplin tarafından benzer bir deney organize edilir. Yapılan deneyde aynı anda aynı kaynaktan farklı kişiler tarafından su alınır. Aynı kaynaktan alınan sularda yapılan incelemede farklı görüntüler elde edilir. Sanki su, onu alan kişiden etkilenip değişime uğramıştı. Daha yeni yeni anlaşılmaya başlanılan bu şeylerin inanç kapsamında ifade edilmeye çalışılmış ancak şimdiye kadar farkına varılamamıştır.

Bilim suyun sadece basit bir kimyasal bağdan ibaret olduğunu kabul etmektedir. Şu an ki bilimsel anlayışa göre ruh yok sayılarak, sevgi, iyilik ve bağlılık gibi kavramlar da sadece bedenimizin salgıladığı hormonlardan ibaret olarak kabul edilmektedir.

Her konu hakkındaki bilimsel söylemler mutlak doğru olarak kabul edilemez. Bilimde bir metodoloji olması son derece doğru ancak bu metodoloji şu anki anlayış kapasitesine göre yapılıyor olduğu kabul edilerek, mutlak doğru olarak kabul edilmemelidir. Varoluş salt maddi olamaz. Bilim ve inanç bir arada olmalı. Daha sırrının bilinmediğinin bile bilinmediği manevi bir boyutun varlığı söz konusudur. Bilim denilen olgu da ruhban sınıfı gibi diktatör kesilmemesi lazımdır (24).

2-8 DENİZ SUYUNUN BİRBİRLERİ İLE KARIŞMAMASI

Kur'an-ı Kerimde "İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. Aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmazlar." ve "Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerinki tuzlu ve acı iki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir sınır koyan O'dur." şeklinde geçmektedir.

Suyun mükemmel bir yüzey gerilimi vardır. Bu sayede su molekülleri birbirine tutunurlar. Suların tatlılık ve tuzluluk oranları birbirinden farklıdır. Ayrıca nehirlerin suları tuzsuz, denizlerinki ise tuzludur. Tatlı ve tuzlu sularının karşılaştıkları noktalarda ve nehirlerin denizlere döküldüğü yerlerde su, yüzey gerilimi ve yoğunluk farklılığı özelliği sebebiyle bir müddet birbirine karışmaz (2).

2-9 SU DÖNGÜSÜ

Su damlacıkları atmosferin üst katlarında yoğunlaşarak yağmur olarak yeryüzüne düşer. Toprağı ıslatır ve yeryüzünde bulunan bitkilerin büyümesini sağlar. Bazen yerin altında biriken sular göllere ve okyanuslara iletilir. Okyanustaki su buharlaşarak tekrar bulut olur. Rüzgâr bulutları karaların üstüne iter ve orada yoğunlaşarak tekrar yağmura dönüşür. Bu döngü ilahi bir sır olarak sonsuza kadar sürüp gider. Buharlaşma ve terleme yoluyla atmosfer, karalar, okyanuslar, denizler, akarsular, göller ve hatta topraklar arasındaki bu şekilde devam eden çevrime su döngüsü denir. Her 3100 yılda bir, tüm okyanusların hacmine eş değerinde su, atmosfere buhar yoluyla taşınır ve yoğunlaşma yoluyla yeryüzüne döner (25).

2-10 SUYUN YANMASI

Su, hidrojenin oksijen ile yakılması sonucunda ortaya çıkan yanma ürünüdür. Yanma tepkimesinde oksijen bir maddeyle tepkimeye girerek bir molekül oluşturur ve ortama ısı verir. Örneğin kömür yaktığınızda kömürdeki C, oksijen ile bileşik oluşturur yani CO₂ oluşur ve ortama ısı verir. Aynı şekilde hidrojen ve oksijen tepkimeye sokulduğunda H₂O oluşur ve bir enerji ortaya çıkar.

Su molekülünde hidrojen tarafı pozitif, oksijen tarafı negatif olduğu için molekül, polar kovalent bağlar ile bağlıdır. Bu bağlar, hidrojen ve oksijenin bir araya gelmesini engellediğinden yanma oluşmaz. Su, yüksek sıcaklıklarda parçalanarak, hidrojen ve oksijen gazlarına dönüştürülüp tekrar reaksiyona sokulabilir. Ancak bu reaksiyon yanma değil, termik parçalama olarak adlandırılır.

2-11 ZEMZEM SUYU

Mübarek bir su olan zemzem, çok kaliteli ve kendine has özellikte yaratılmıştır. Yapılan tahlillere göre zemzem, en içilebilir ve sağlıklı sulardan biridir. İçinde mikroorganizma ve bakteri bulunmayan sudur.

Rabbânî bir ikram olan zemzemde gıda, şifa, hayır ve bereket vardır (11).

Zemzemin hususiyetlerinden biri de vücudu ayakta tutacak besin ihtiva etmesidir. Resûl-i Ekrem, “O (zemzem) gerçekten mübarek ve doyurucu bir gıdadır” buyurmuştur (11, 26).

Zemzem suyunun bir şifa ve bereket kaynağı olduğu belirtilir (11, 27).

Bu konuda pek çok rivayet zikredilmektedir. Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Zemzem suyu hangi niyetle içilirse onun içindir; şifa niyetiyle içene, Allah Teâlâ şifa verir.” (11, 28).

Bazı rivayetlerde anlatıldığına göre, Hz. Peygamber’in kalbi zemzemle yıkanmış, iman ve hikmetle doldurulmuş ve manevi kirlere arınması zemzemle olmuştur (11, 29).

Fransız Sağlık Bakanlığı'na bağlı (KARSO-LSEHL) uzman bir ekip Mart 2011'de zemzemin tahlili ile ilgili yaptığı bir çalışmada, zemzemin içilebilir suların standartlarına uygun olduğu sonucuna varmıştır (11, 30).

Zemzem suyunun kristallerini mikroskop ortamında nano teknolojisiyle inceleyen Japon bilim adamı Masura Emoto, suyun moleküler (kristal) düzeninin değişen frekanslara göre farklılığını görür. Olumlu seslerde parlaklaşıp netleştiğini, olumsuz seslerde ise karardığını bulur (11, 31).

Pfeiffer, zemzemle ilgili yaptığı deneyde, bir damla zemzem suyuna 100 damla su karıştırdığını, sonuçta suyun tamamının zemzeme dönüştüğünü, sonra bir damla zemzeme 1000 damla normal su karıştırdığını, yine hepsinin zemzeme dönüştüğünü tespit eder. Bunun nedenini de zemzemdeki büyük enerjiye bağlar ve "Zemzemde öyle bir enerji var ki başkasını değiştirir ama kendi değişmez" der.

Ayrıca zemzemi içen kişinin bir süre sonra rahatladığını ifade eder (11, 32).

Zemzemin kimyasal ve uluslararası sağlık kuruluşları tarafından yapılan tahlilleri karşılaştırıldığında, besleyici ve içilebilir vasıfta olduğu ortaya konulmuştur (11, 33).

Yapılan araştırmaya göre zemzem suyunun bir litrede içerdiği bazı mineraller aşağıda verilmiştir (18).

Mineraller	Oranı
Kalsiyum	198 miligram/litre
Magnezyum	43,7 miligram/litre
Chloride	335 miligram/litre
Sülfat	370 miligram/litre
Demir	0,15 miligram/litre
Manganez	0,15 miligram/litre
Kurşun	0,12 miligram/litre

Yer altı suları konusunda sahasında birkaç isimden biri olan Prof. Dr. Zekai Şen, zemzem kuyusunun şeklinin ve suyun özelliklerinin kendisini şaşırttığını belirtiyor. Prof. Dr. Şen, "Zemzemi araştırdıkça imanım arttı. Zira bilimin açıklayamadığı çok şey var. Bu noktada iman devreye giriyor." diyor. Arap Yarımadası'nın en kurak vadisinde bu kalitede ve bollukta çıkmasını mucize olarak değerlendiren Şen, zemzemin kaynağını araştırdıklarını; ancak gelinen noktanın tahminden öteye geçemediğini belirtiyor.

Şen, zaman zaman içindeki mineral oranları değişse ve debisi kısmen azalsa da zemzem kuyusunun yüzyıllardır su vermeye devam ettiğini söylüyor. Üç ana hattan zemzem kuyusuna su geldiği tahmin ediliyor. Zemzem kuyusunun yakınlarında irili ufaklı birçok kuyu var. Ama hiçbiri zemzem kadar mineral oranı dengeli ve kaliteli değil. Prof. Dr. Zekai Şen daha kaynağını bile tam

bilmiyoruz; ama çok iyi miktarda su gelmeye devam ediyor. Ne kadar çekiyorsak kuyu o kadar su veriyor.” İfadesinde bulunuyor (34).

3- SONUÇ

İnsan yaratılmamışken su vardı, su yaratılışı anımsatır, su ile hayat eşanlamlıdır ve su enerjidir. Bu vasıfları ile en önemli madde olma özeliğini korumaktadır. *Kur'an-ı Kerim*de suyun önemine ve *insanın yaratılışında toprak ile beraber suyun da kullanıldığına* işaret edilmektedir. *Nitekim bedenimizin %70'i sudan ibarettir.*

Canlıların hayat kaynağı olan suyu Yüce Allah gökten tertemiz olarak indirerek insanlığın hizmetine sunmaktadır. İnsanlar bu temizliğinin kıymetini bilemeyerek onu kirletmektedirler. Bu da bir insanlık suçudur.

Kâğıdı yaktığımız zaman kül elde ettiğimiz gibi hidrojeni yaktığımızda da su elde ederiz. Nasıl ki küllerin yeniden yanması mümkün değilse suyun da (molekül yapısını korumak kaydıyla) yanması mümkün değildir. Ancak su, yüksek sıcaklıklarda parçalanarak, hidrojen ve oksijen gazlarına dönüştürülüp tekrar reaksiyona sokulabilir. Bu reaksiyon yanma olarak değil, termik parçalama olarak adlandırılır.

Son zamanlarda su ile alakalı yapılan deneysel çalışmalarda suyun hafızasının olduğu, suya pozitif kelimeler söylendiğinde kristal yapısı netleşirken, negatif kelimeler söylendiğinde kristal yapısının bozulduğu ve şifa kaynağı olduğu ile alakalı iddialar öne sürülmüştür. Ancak bu iddialara diğer bilim adamları tarafından şüphe ile bakıldığı görülmektedir.

Zemzem dünyadaki en temiz su olduğu bilimsel olarak ispatlanıp kabul edilmiştir. Bununla beraber besleyici özeliği de ön plana çıkmaktadır. Ancak zemzem suyunun bir damlası başka suların bir damlası ile karıştırıldığında onu da mayalayıp zemzem haline getirmesi ve zemzem suyunun sadece terleme ile insan vücudunun dışına atılabileceği söylemleri bilim adamları tarafından kabul görmemektedir.

Bilimsel olarak oksijen ve hidrojen elementlerinin bir araya gelmesi sonucu enerjinin ortaya çıkışı gözlemlenmiş, ancak neden ortaya çıktığı izah edilememektedir. Bilim suyun sadece basit bir kimyasal bağdan ibaret olduğu kabul etmektedir. Şu an ki bilimsel anlayışa göre ruh yok sayılarak, sevgi, iyilik ve bağlılık gibi kavramlar de sadece bedenimizin salgıladığı hormonlardan ibaret olarak kabul edilmektedir.

Her konu hakkındaki bilimsel söylemler mutlak doğru olarak kabul edilemez. Bilimde bir metodoloji olması son derece doğru ancak bu metodoloji şu anki anlayış kapasitesine göre yapılıyor olduğu kabul edilerek, mutlak doğru olarak kabul edilmemelidir. Bilim denilen kurum da ruhban sınıfı gibi diktatör kesilmemesi lazımdır Varoluş salt maddi olamaz. Bilim ve inanç bir arada olmalı. Sırrının bilinmediği manevi bir boyutun varlığı söz konusudur. Örnek gösterdiğimiz ve evrende olan

bütün olayların gözlem sonucu nasıl olduğu ile alakalı bilimsel bir izah yapılabilir. Ancak neden böyle olduğu izah edilememektedir.

Evrende var olup nedeni izah edilemeyen olaylar bilimi çıkmaza sokmakta. Kısıtlı akla sahip olan insanoğlu, kâinatın manasını, anlamak için kâinat sahibinin vahyine muhtaçtır. Aksi halde evrenin anlamlandırması imkânsız hale gelir. Yaratıcıdan kopuk olarak öne sürülen bütün teoriler çürümeye mahkumdur. Evrendeki olayların nedeninin evrenin yaratıcısı olan Allah'tan kaynaklanmadığını düşünen bilim adamları, eninde sonunda gerçeği göreceklerdir.

Kur'an ayetlerinin bilimsel açıdan açıklanabilme gerekliliği yoktur. Ancak evrenin yaratılışı ile ilgili konularda bilimsel yaklaşımlardan istifade etmek ayetlerin daha iyi anlaşılması bakımından önemlidir. Hem bilimsel teorilerin hem de tefsirlerin zamanla değişebileceği göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKLAR

1. Sayım, H. (1996). Dinlerde Kozmogoni ve Yaratılış Açısından Suyun Değeri. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14 (9), 127-139
2. Üstündağ, İ. (2006). (Danışman Işıcık, Y.) Kur'an-ı Kerim'de su kavramı. Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Konya
3. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ab-i-hayat>
4. Muratoğlu A., (2023). "Kur'ân Ayetlerinin Su Kaynakları Mühendisliği Yönünden İncelenmesi" Batman Üniversitesi. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Batman
5. (Michael Allaby, "Air", Encyclopedia of Weather and Climate 1 (2007), 10-12.)
6. (et-Taberî Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr, Câmiu'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'an, XXIV, s.243.)
7. Celaleyn, el-Mahallî, vdğr, Tefsîru'l-Celâleyn, s.793.,
8. Şevkânî (eş-Şevkânî, Fethu'l-Kadir el-Câmi' Beyne Fenneyi'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti Min İlmi't-Tefsir, V, s.548.)
9. Tunci (et-Tancî, el-Mu'cemü'l-mufassal fî tefsiri garibi'l-Kur'ani'l-Kerim, s.232.)
10. (-Mevdûdî, Tefhîmu'l-Kur'ân, VII, s. 49.)
11. Ata, M.M., (2013). Zemzem suyu ve özellikleri. Ekev akademi dergisi Yıl: 17 Sayı: 56 sayfa:375. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2539117>
12. Çengel A.Y., Michael A.B., (1996). Mühendislik Yaklaşımıyla Termodinamik. Literatür Yayıncılık. (Tercüme Taner Derbentli)
13. <https://www.tesisat.org/saf-madde-ozellikleri.html>
14. <https://delihasanster.blogspot.com/2014/12/faz-diyagram.html>
15. <https://www.su.gen.tr/suyun-molekul-yapisi.html>
16. <https://fizikdersi.gen.tr/yuzey-gerilimi-nedir-tanim-ornekler/>
17. <https://tr.khanacademy.org/science/biology/water-acids-and-bases/hydrogen-bonding-in-water/a/water-as-a-solvent>
18. Raven, P. H., Johnson, G. B., Mason, K. A., Losos, J. B. ve Singer, S. R. (2014). The nature of molecules and properties of water. Biology (10. baskı, sayfa 17-30). New York, NY: McGraw-Hill
19. Reece, J. B., Urry, L. A., Cain, M. L., Wasserman, S. A., Minorsky, P. V. ve Jackson, R. B. (2011). Water and life. Campbell biology (10. baskı, sayfa 44-54). San Francisco, CA: Pearson.
20. <https://www.nkfu.com/buzdaglari-neden-batmaz-nasil-yuzer-buzdaglarinin-arkasindaki-bilim/>
21. <https://www.nature.com/news/2004/041004/full/news041004-19.html>
22. Davenas, E., Beauvais, F., Amara, J. et al. Human basophil degranulation triggered by very dilute antiserum against IgE. Nature 333, 816-818 (1988).

23. <https://www.memorial.com.tr/tedavi-yontemleri/homeopati>
24. https://www.youtube.com/watch?v=s_REEo7SdAo
25. <https://sukuyusudernegi.org.tr/suyun-dongusu>
26. İbn Ebû Şeybe, Musannef, VII, 338; Müslim, Fezâilü's-sahâbe, 132. Beyhakî'nin es-Sünenü'l-Kübrâ'sında ise "hastalığa şifadır" ilavesi bulunmaktadır (bk. V, 240).
27. Hadislerle İslâm, Hadislerin Hadislerle Yorumu. Diyanet İşleri Başkanlığı, (nşr. Kurul), 1. basım, Ankara 2013, II, 385-388.
28. Hadis ve Bilim, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, s. 419- 425).
29. İbn Ebû Şeybe, Musannef, II, 427, hadis nr. 1733-1734; Abdürrezzâk, Musannef, hadis nr. 275, I, 82-83);
30. Zemzem, Târih ve Fezâil, s. 56-5
31. Zemzem, Târih ve Fezâil, s. 50 (Cerîde el-Cezîretü's-Suûdiyye, sy. 12969, Mayıs 2008);
32. <http://www.turkiyegazetesi.com/haberdetay.asp?haberid=560201> (s.1-3).
33. The Arabian Journal for Science and Engineering, July 2007, 32(2A); Menâsikü'l-hac, Cidde 2004, s. 40-45.
34. <https://m.facebook.com/media/set/?set=a.241076752589992.68021.188459627851705&comments=1>

EVİRİM VE YARATILIŞIN FELSEFİ BOYUTLARI: BİLİM VE DİN ARASINDAKİ İLİŞKİ (PHILOSOPHICAL DIMENSIONS OF EVOLUTION AND CREATION: THE RELATIONSHIP BETWEEN SCIENCE AND RELIGION)

Yusuf ŞEFLEKÇİ

*Arş. Gör., Biruni Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Moleküler Biyoloji
ve Genetik Bölümü, İstanbul, Türkiye*

*Res. Assist., Biruni University, Faculty of Engineering and Natural Sciences, Department of
Molecular Biology and Genetics, İstanbul, Türkiye*

E-Posta / E-Mail: yseflecki@biruni.edu.tr

ORCID: 0000-0002-5990-9628

ÖZET

İnsanın kökeni ve varoluşu, insanlık tarihinin en temel ve karmaşık sorularından biridir. Bu sorulara insanlık tarihi boyunca hem felsefe hem de din tarafından cevaplar bulunmaya çalışılmıştır. Materyalist felsefenin bu konuya dair en önemli argümanı kendini evrim teorisinde göstermektedir. Evrim teorisi, insanın diğer canlı organizmalardan evrildiğini ve bu evrimin biyolojik, genetik ve çevresel faktörlerle şekillendiğini öne sürer. Bu teori, fosil kanıtları ve genetik analizleri kullanarak bu süreci açıklamaya çalışmaktadır. Elde edilen verilerle filogenetik ağaçlar çizilmiş ve türlerin akrabalık dereceleri belirtilmiştir. Teorinin bir diğer destekleyici argümanı da homolog organların tüm türlerin ortak bir atadan geldiğine dair delil olarak kullanılmasıdır. Bu teoriyle canlıların tek bir ortak atadan evrilerek farklı tür ve formların meydana geldiği sonucuna varılmıştır.

Evrim teorisine dair geçmişten günümüze kadar hem destekleyici hem de karşıt görüş ve argümanlar sunulmuştur. Özellikle semavi dinlerde (İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik) buna karşı argümanlar beyan edilmiştir. Bu dinlere göre her türün ilk ataları birbirinden bağımsız bir şekilde Allah tarafından yoktan yaratılarak hayat sahnesine çıkarılmıştır. Böylece bir yanda tüm canlıların ortak bir atadan köken alarak çeşitlendiğini iddia ve ispat etmeye çalışan evrim teorisi diğer tarafta da insanların ortak bir ata yerine ortak bir Yaratıcı tarafından yaratıldığını kabul eden yaratılış inancı bulunmaktadır. Günümüzde başta moleküler biyolojik ve birçok müspet bilimsel deliller, canlıların evrim yoluyla tesadüfen ortaya çıkamayacağını ve birbirlerinden türeyemeyeceklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca elde edilen ilmi veriler canlıların evvel babalarının vasıtasız Allah tarafından yaratıldığını ispatlamaktadır. Her iki inancın da öne sürdükleri birçok argüman bulunmaktadır.

Bu çalışmamızda evrimin öne sürdüğü en önemli temel argümanları tek tek değerlendirerek türlerin evriminde tutarsız olan yönlerine değinilecektir. Özellikle fosil kalıntılarda ve son dönemde önem kazanan genetik analizlerde var olan eksik yönler gösterilmeye çalışılacaktır. Öne sürülen bu delillerin bir hakikate tekabül edip etmeyeceği ve bu delillere karşı dinin ne tür cevaplar verdiği irdelenmeye çalışılacaktır. Ayrıca Müslümanlığın ve Hristiyanlığın bilimdeki serüvenlerini karşılaştırarak, Avrupa’da bu teorinin oluşmasında ne tür etkenlerin rol aldığı da mülahaza edilecektir. Darwin’in iddia ettiği gibi bu kadar tür çeşitliliğinin evrimle açıklanabileceği tezine karşılık; bu kadar çeşitliliğin ancak tek bir Yaratıcının kabulüyle imkân dahilinde olabileceği izah edilmeye çalışılacaktır. Böylece Yaratıcıyı tamamen saf dışı bırakmaya çalışan ve din-bilim arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını düşünenlere de bunun aksi gösterilmeye çalışılacaktır.

Sonuç itibariyle her türlü biyolojik mekanizmanın altında yatan sebebin evrim olduğunu iddia eden düşünceye karşılık, açık ve net bir şekilde görülen sanatlı yaratmanın tamamen tesadüflere, mutasyona ve doğal seçilime bağlanamayacağı hem teorinin kendi içindeki tutarsızlıkları hem de dini-metafizik açıdan verilecek olan cevap ve sunulacak argümanlarla bu düşünceye karşı karşıt bir görüş beyan edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Evrim, Metafizik, Yaratılış, Fosil kalıntılar, Darwin.

ABSTRACT

The origin and existence of man is one of the most fundamental and complex questions in human history. Answers to these questions have been tried to be found by both philosophy and religion throughout human history. The most important argument of materialist philosophy on this issue reveals itself in the theory of evolution. The theory of evolution suggests that humans evolved from other living organisms and that this evolution was shaped by biological, genetic and environmental factors. This theory attempts to explain this process using fossil evidence and genetic analysis. Phylogenetic trees were drawn with the data obtained and the degree of relatedness of the species was indicated. Another supporting argument of the theory is the use of homologous organs as evidence that all species descend from a common ancestor. With this theory, it was concluded that living things evolved from a single common ancestor and formed different species and forms.

Both supporting and opposing views and arguments regarding the theory of evolution have been presented from past to present. Arguments against this have been stated, especially in the monotheistic religions (Islam, Christianity and Judaism). According to these religions, the first ancestors of each species were created from nothing by God, independently of each other, and brought to the stage of life. Thus, on the one hand, there is the theory of evolution, which tries to

claim and prove that all living things have diversified by originating from a common ancestor, and on the other hand, there is the belief in creation, which accepts that humans were created by a common Creator rather than a common ancestor. Today, primarily molecular biological and many positive scientific evidences reveal that living things cannot emerge by chance through evolution and cannot derive from each other. In addition, the scientific data obtained prove that living things were first created by God, without the intermediary of their fathers. There are many arguments put forward by both beliefs.

In this study, we will evaluate the most important fundamental arguments put forward by evolution one by one and touch upon the inconsistent aspects of the evolution of species. In particular, we will try to show the deficiencies in fossil remains and genetic analyzes that have gained importance recently. It will be tried to examine whether these put forward evidence corresponds to a truth and what kind of answers religion gives to this evidence. In addition, by comparing the adventures of Islam and Christianity in science, what kind of factors played a role in the formation of this theory in Europe will be considered. In contrast to the thesis that such species diversity can be explained by evolution, as Darwin claimed; It will be tried to explain that such diversity is only possible with the acceptance of a single Creator. Thus, the opposite will be shown to those who try to completely eliminate the Creator and think that there is no relationship between religion and science.

As a result, in contrast to the idea that claims that evolution is the underlying cause of all kinds of biological mechanisms, it is clear that artistic creation cannot be attributed entirely to coincidences, mutation and natural selection, and this is reflected in both the inconsistencies within the theory itself and the answers to be given and arguments to be presented from a religious-metaphysical perspective. An opposing view will be expressed against the idea.

Key Words: Evolution, Metaphysics, Creation, Fossil remains, Darwin.

1. EVRİM DÜŞÜNÇESİNE GENEL BİR BAKIŞ

EvrİM bilimde var olan birçok teori gibi bilimsel bir teoridir ^{1,2}. Bu teoriye göre canlılar evrimsel mekanizmalarla (mutasyon, doğal seleksiyon, adaptasyon, genetik sürüklenme vb.) çeşitlenmiş olup insanın da hayvanlarla ortak bir atadan meydana geldiğini iddia etmektedir ³. Diğer bir tabirle evrim bir süreç ve zamana bağlı olarak yaşam formlarında meydana gelen değişimler olup, yaşamın bu şekilde çeşitlendiğini izah etmeye çalışmaktadır. Biyolojik Evrim Kuramı ise yeryüzünde bulunan canlı türlerinin evrimleşerek ortak bir atadan geldiklerini, oluşan yeni kalıtsal özelliklerin bir nesilden diğer nesillere, yavru veya döllere geçerek bazı değişikliklerin meydana geldiğini ve bu değişikliklerin uzun bir zaman sürecinden sonra günümüzde var olan canlı

çeşitliliğine ve türleşmeye nasıl sebep olduğunu açıklamaktadır ⁴. Teori özellikle Darwin'in 1859 yılında yayınladığı *Türlerin Kökeni* adlı kitabı sonrasında bilim camiasında ve diğer disiplinlerde önemli bir mevkiyi işgal etmiştir. Teoriye dair hem destekleyici hem de karşıt görüşler mevcut olup tartışmalar da güncelliğini korumaktadır. Özellikle Hristiyanlık, Yahudilik ve İslamiyet gibi dinlerin kutsal kitaplarında yer alan yaratılış ile ilgili bilgilerle uyumsuz olmasından dolayı bu tartışmalar devam etmektedir ⁵. Darwin'e göre türler bugün var olan formda Tanrı tarafından ayrı ayrı yaratılmayıp ortak bir atadan doğal seçilimle evrimleşerek şu anda görünen forma gelmişlerdir. Bunun neticesinde hayatta kalma mücadele ve mücadelesinde başarılı olanlar çevreye uyum sağlarlar ve bu avantajı yeni nesillere aktararak çeşitliliği sağlamış olurlar ^{6,7}.

Evrim düşüncesine göre bizi diğer primatlardan ayıran temel özellikler aşağıda listelenmiştir;

- İki ayak üstünde yürüme
- Beyin boyutunda büyüme
- Dil yetisi
- El becerileri
- Vücut tüylerinin kaybı

Teoriye göre bu özellikler doğal seçim ve adaptasyon ile edinilmiştir. Dil yetisi ve vücut tüylerinin kaybı hariç diğer özellikleri fosil kayıtlar üzerinden değerlendirerek nasıl edinildikleri tespit edilebilmektedir. Bu özelliklerin bazılarının izlerini atalarımızda görmemize rağmen genomlarımıza nasıl kodlandıkları hakkında yeterli malumata sahip değiliz. Büyük beyin ve karmaşık zihin yapısına neden olan genom değişiklikleri hala çözülememiştir. Ayrıca meydana gelen çoğu adaptasyon fosillerde herhangi bir iz bırakmaz. Vücut tüylerinin kaybı, dilin insanlar ve toplumlar arasındaki rolü gibi süreçler kademeli mi yoksa aniden mi edinildi hala bilinmemektedir ⁸.

Sonuç olarak bu teori canlıların ortak bir atadan geldiklerini, canlılarda var olan çeşitliliğin doğal seleksiyon ve adaptasyonlar neticesinde meydana geldiğini ve türlerin bu özellikleri yeni nesillere aktararak çeşitlendiğini iddia etmektedir. Fakat semavi dinler zaviyesinden bakıldığında evrenin ve tüm canlıların Allah tarafından yaratıldığı dile getirilmektedir.

2. EVRİM TEORİSİNİN TEMEL ARGÜMANLARI

2.1. FOSİL KAYITLAR

Fosil kalıntıları tür farkı olmaksızın kafatası, çene ve iskeletin farklı bölümlerine ait parçalar olup, Paleoantropologlar tarafından özenle yeniden birleştirilerek dikkatle analiz edilirler. Bu analizler sonucunda antik üyelerinin boyut ve biçimi, nasıl beslendikleri, nasıl hareket ettiklerine dair bilgiler elde edilmektedir. Fakat bu fosiller genelde eksik olup biçimini yitirmiştir veya tek ya da az sayıda bireye aittir. Fosil kalıntılarının incelenmesinde zorluklar da bulunmaktadır. İncelenen kalıntıda kafatası, dişler, kemikler eksiksiz bir şekilde günümüze ulaşamamaktadır, hatta yaşayan primatların iskeleti üzerinde bile gerçek evrimsel ilişkiler ortaya konamazken; fosilleşmiş kalıntılardan atalarımız ile aramızdaki evrimsel ilişkiyi doğru bir şekilde tespit etmek zordur ⁸.

Ayrıca bazı bilim adamlarının kendi arzuları yönünde yaptığı değişiklik ve eklemelerle evrimi destekleyici argümanları sunmaları tamamen etik ve ahlak dışı olup bilimselliği kabul edilemeyecek türden davranışlardır. Ayrıca fosillere yönelik değerlendirme Stringer'ın tabiriyle materyali kimin incelediğine ve onda ne görmek istediğine bağlı olması açısından pek de sağlıklı bilgi vermemektedir. Dolayısıyla fosil kayıtlar çoğunlukla bize yalın ve nesnel bir değerlendirme sunmamaktadır⁹.

Yukarıda da bahsedildiği gibi fosil kayıtlarla ilgili değerlendirmeler objektiflikten uzak olup çok farklı şekillerde yorumlanarak aksi yönde manipüle edilebilmektedir. Fosil kayıtlarda en temel tartışma konularından biri ara formun varlığıdır. Uzun zaman boyunca bazı fosil kayıt örnekleri ara form olarak tanımlanmışlardır. Fakat bu formlara ait yaşayan üyelerin tespit edilmesi ve bilimsel çalışmalar sonucunda bunların ara form olmadığı tespit edilmiştir. Bu ara form örneklerinden biri **Coelacanth** olarak bilinen ve karadan suya geçişin örneği olduğu iddia edilen bir balık türüdür. Bu balığın yaşayan bireylerinin derin okyanus diplerinde keşfedilmesiyle beraber ara form olduğu iddiası gündemden düşmüştür¹⁰.

Şekil 1. Evrimciler tarafından sudan karaya geçiş için delil olarak kullanılan Coelacanth balığı¹¹.

Bir diğer ara form olan ve karadan havaya geçiş için delil olarak kullanılan **Archeopteryx** adındaki kuş türüdür. Bunun da tamamen gagalı bir kuş olduğu yapılan çalışmalarla tespit edilmiştir. Evrimcilerin iddia ettiği gibi dinazor-kuş evrimini desteklememektedir.

Şekil 2. Evrimciler tarafından karadan havaya geçiş için delil olarak kullanılan kuş türü¹².

Sonuç itibariyle fosilleşmiş türler tarihlerinin büyük bir bölümünde değişikliğe uğramadan kalmış olup var olan fosil kayıtları tek bir ara geçiş örneği sunamamaktadırlar¹³.

Ayrıca bu türlerini birbirine dönüşümünün uzun zaman süreçleri neticesinde meydana geldiğini iddia etmek isabetli bir tespit değildir. Ölçülemeyecek bir zaman kavramını neden olarak gösterip süreç bu şekilde ilerlemiştir demek puslu bir hava oluşturup akılları ikna olmaya zorlamak veya kendini tatmin etmekten öte başka bir şey değildir.

2.2. HOMOLOG ORGANLAR

Evrimin ikinci temel argümanı homolog (özdeş) organ ve yapılarıdır. Homolog özellik iki ya da daha fazla sayıda türün ortak atalarından kalıtım yoluyla aldığı ortak özelliklerdir. Evrim düşüncesine göre bütün memelilerin kol, önkol ve el kemikleri homolog özellikler olarak tanımlanmaktadır. Bu hayvanların hepsi kollarında aynı kemik gruplarını ve düzenlenişini paylaşır. Balinalar ve yarasalar gibi bazı memelilerde bu kemiklerin bir bölümü evrim sürecinde yeniden şekil almış, uzamış veya farklı yaşam koşullarına uyum sağlarken küçülmüştür ama temel kemik grubu ve düzenlenişi hala aynıdır. Bu temel kol kemiği şablonunun bütün memeliler tarafından paylaşılmasının nedeni, ortak atalarından kalıtımla alınmış olmasıdır. Fakat yapılan genetik araştırmalar sonucunda, birçok morfolojik özelliğin genetik temeli kesin olarak henüz tespit edilememiştir⁸. Dolayısıyla çok benzer morfolojik özelliklerin epey farklı genetik yollarla oluşması mümkün olabilmektedir¹⁴. Ayrıca türlerin evrimsel akrabalıklarının anatomi üzerinden belirlenmesi de pek uygun gözükmemektedir⁸. Her ne kadar Darwin aynı sınıfın üyelerinde bulunan kökenden (homolog) yapıların ancak ortak bir atadan geldiği kabul edildiğinde anlam kazanacağını iddia etse de bu yapılarıdaki benzerlik esasında tek bir Yaratıcının eliyle olduğu kabul edildiğinde mantıklı bir

zemine oturtulmuş olur. Bunun teyit eden en güzel tabirlerden biri de Bediüzzaman'a ait olan aşağıdaki sözlerdir.

Arkadaş! Bir nev'in efradı arasındaki tevafuk ve bir cinsin envâi arasında âzâ-yı esasiyede bulunan müşabehet, sikkenin ittihadına, kalemin vahdetine delâlet ettiklerinden anlaşılıyor ki, bütün mütevafık ve müteşabihler, yani birbirine benzeyen çokluk, bir Zât-ı Vâhidin eser-i san'atıdır¹⁵.

Yukarıdaki ibarelerden de anlaşılacağı üzere bir türün fertleri ve bir cinse ait türlerde bulunan ortak azalar, bu yapılarda işleyen kalemin birliğine, mührün tek olduğuna işaret etmektedir. Sonuç itibarıyla canlı türlerde var olan benzer ve farklı yapılar tek bir zatın sanatı ve eseri olduğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca bu yapılarda var olan benzerlik ve farklılıklar tesadüfen değil bir iradeye bağlı olarak meydana geldikleri de ispatlanmış olur.

2.3. GENETİK ANALİZLER

Genetik analizlere bakıldığında ise tüm canlıların bir genoma sahip olduğu ve bazılarında genomdaki benzerlik oranının gayet yüksek olduğu görülmektedir. Bu benzerlikten yola çıkılarak filogenetik ağaçlar çizilmiş ve canlıların akrabalık düzeyleri bu ağaçlarla belirlenmiştir. Elde edilen bu ağaçlarla canlıların tek bir Yaratıcı tarafından değil de doğada var olan etkenlerden meydana geldiği sonucuna varılmıştır. Moleküler verilerle fosil kalıntıları karşılaştırdığımızda bunlardan elde edilen verilerin de birbirinden farklı olduğu ve uyuşmadığı görülmektedir⁹. Son dönemlerde DNA teknikleri ile ilgili teknolojilerin geliştirilmesi ile, insansı fosillerden DNA elde edilmesi ve analiz edilmesi ile insanın evrimine dair yeni katkılar sağlanmıştır. Fakat bu fosillerle ilgili de belli başlı zorluklar bulunmaktadır. Fosil, DNA içerse bile o kadar fazla yıkıma uğramıştır ki geriye yalnızca 50-150 baz uzunluğunda DNA parçaları kalır; öyle ki işe yarar uzunlukta bir DNA parçası elde etmek veya bütün bir genomu inşa etmek için, bu kısacık parçaların titizlikle bir araya getirilmesi gerekir. Bir diğer sorun da antik DNA'nın binlerce yıl içinde fosilden içeri sızan yabancı DNA-bakterilerin veya başka hayvanların, özellikle de fosillere temas eden insanların DNA'larıyla- kirlenmiş olmasıdır⁸. Ayrıca bu fosillerdeki DNA miktarının genellikle %1'den az olup bu düzeyi nadiren geçtiği gözlemlenmiştir¹⁶. Sonuç olarak yapılan genetik analizlerde de eksik yönler bulunmaktadır. İki organizma veya canlı arasındaki gen dizisi benzerliği bunların ortak bir atadan geldiğini veya akraba olduklarını göstermekten öte aynı fabrikadan ve aynı elden çıktıklarını göstermektedir. Rastgelelik üzerine kurulu olan bir teoriyle bunun açıklanması tamamen bilimsel olmamaktadır.

3. SEMAVİ DİNLER VE YARATILIŞ

Semavi dinlerin evrim ile ayrıştığı noktalar alemin yaşı, ilk insanın kökeni ve nasıl yaratıldığı yaratılması, insan-maymun ilişkisi karşımıza çıkmaktadır¹⁷. Semavi dinler özellikle İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi dinler insanın tek bir Yaratıcı tarafından yaratıldığını kabul

etmektedirler. Yahudiliğin ilahi kitabı Tekvin (Yaratılış) kitabında insanın Allah tarafından yaratıldığı dile getirilmektedir. Ayrıca ilk önce erkeğin ardından da kadının yaratıldığı dile getirilmektedir¹⁸. Benzer bir biçimde Yeni Ahitte de ilk olarak Adem'in ardından da Havva'nın yaratıldığı dile getirilmektedir. Ayrıca Adem'in topraktan yaratıldığı da dile getirilmektedir^{19,20}

Yahudilik ve Hristiyanlığın aksine Kur'an-ı Kerim yaratılışı daha da detaylandırarak izah etmektedir. Özellikle Hz. Adem'in yaratılışına meleklerle bir münazara şeklinde aşağıda yer alan ayetlerde olduğu gibi detaylı bir şekilde anlatmaktadır.

Hani bir zamanlar Rabbin meleklere, “Ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım.” dedi. Onlar, “Biz seni överek tesbih ve takdis edip dururken, Sen orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?” dediler. Allah da onlara, “Hiç kuşkusuz, ben sizin bilmediklerinizi bilirim.” demişti²¹.

Burada yaratılışın ilahi bir iradeyle olduğu gerçeği gözden kaçırılmamalıdır. Böylece insanın bir Yaratıcı kudret tarafından yaratıldığı İslamiyet dini açısından dile getirilmektedir.

Bu ayetin dışında daha birçok Kur'an ayetinde Hz. Adem'in topraktan (**Ali İmran, 59. Ayet**), süzölmüş (**Müminun suresi, 12. Ayet**), pişmiş balçık gibi (**Rahman suresi, 14. Ayet**) çamurdan (**Secde suresi, 7. Ayet; Sad suresi, 71. Ayet;**) yaratıldığından bahsedilmektedir. Ayrıca insanları tek bir nefisten ve ondan da eşini yarattığına (**Nisa suresi, 1. Ayet; Araf suresi, 189. Ayet**) değinen ayetler de bulunmaktadır. Özellikle insanın Allah tarafından şekillendirilip ardından ruh üflendiği (**Sad suresi, 72. Ayet**) de belirtilmektedir. Ayrıca Hz. İsa'nın durumunu anlatırken Hz. Âdem örneği üzerinden onun topraktan yaratıldığını ve Ol deyince oluverdiğini açık bir şekilde dile getirmektedir (**Ali İmran, 59. Ayet**). Kur'an sadece insanın yaratılışından bahsetmekle yetinmemektedir. Göklerin ve yeryüzünün Allah tarafından hikmetle yaratıldığını (**Enam suresi, 73. Ayet; En'am, 101. Ayet; A'raf suresi, 54. Ayet**), her şeyin yaratıcısı olduğunu (**En'am suresi, 102. Ayet; Rad suresi, 16. Ayet**) da dile getirmektedir. Bu ayetlere benzer birçok Kur'an ayeti kâinatın ve içindeki her şeyin Allah tarafından yaratıldığını açık bir şekilde izah etmektedir. Tüm bu ayetler ışığında kendisinde şüphe bulunmayan Kur'an açık ve net bir şekilde kâinatın ve özelde de insanın Allah tarafından yaratıldığını bize belirtmektedir²¹.

4. AVRUPA'YI EVRİM TEORİSİNE GÖTÜREN SÜRECE GENEL BİR BAKIŞ

Orta çağın başında Müslüman alimler tarafından geliştirilen Aristo felsefesi ile tanışan Hristiyanların tabiata olan bakış açısında değişiklikler meydana gelmiştir. Müslümanlar uzun bir süre boyunca matematik ve felsefeyi geliştirirken bu geleneğin temel taşlarından biri olan tasavvuf ve marifeti de hep hayatiyet kaynağı olarak kullanmışlardır²². Batı'da ise bunun aksine bir şekilde 11-13. yüzyıl arasında Arapça eserlerin Latinceye çevrilmesi ile köklü bir değişiklik olmuş ve Hristiyan ilahiyatı da kademe kademe Aristotelesçi bir çizgiye oturtulmuştur. Bu süreç sonunda rasyonalizm Augustinyen ilahiyatın yerini almış ve giderek baskısını artırarak Hristiyanlığın marifet ve metafizik

boyutunu ortadan kaldırmaya çalışmış murakabeye dayalı tabiat görüşü kenara itilmiştir. 13. Yüzyılda skolastik düşüncenin altın çağını yaşaması ve rasyonalizmin başlayan hakimiyeti var olan dengeleri alt üst etmiştir. 14. yüzyıla gelindiğinde ağırlık öteki uca kaymış ve akla yönelik saldırılar ve şüphecilik artmış. Bunun neticesinde de Orta Çağ dönemi sona ererek Hristiyanlığın metafizik ve hikmeti de dağılmış ve yavaş yavaş ortadan kalkmıştır^{23,24}.

Rönesans dönemiyle (14-17. yüzyıl) birlikte Avrupa insanı iman ile olan bağını koparmaya başlamış ve tüm mesaisini yeni tabiata ve tabii biçimler dünyasına yoğunlaştırmıştır. Bahsi geçen tabiat semavi gerçeklikten uzak bir tabiattır. Bu dönemdeki insan artık yarı melek yarı insan olan Orta Çağ insanı gibi olmayıp tamamen insandır ve her şeyiyle dünyaya bağlıdır. Tamamen özgür olup istediği her şeyi yapma hürriyetine sahip olmuştur²⁵.

Özellikle Kopernik devrimi manevi ve dini yıkımların gerçekleşmesine sebep olmuştur. Çünkü bu dönemde şüphecilik her yerde hüküm sürmekte ve insan ilahi suret tahtından indirilmiştir. Böylece insanın kâinatta tuttuğu yerin hiç de önemli olduğu sonucuna varılmıştır²⁴

17. yüzyıldaki bilimsel devrimle beraber din iç çatışmalarla zayıflatılmış, metafizik ve marifet unutulmuştur. Bunun sonucunda da bilimle din tamamen birbirlerinden kopmuşlardır. 18. yüzyıldaki bilim 17. yüzyıl bilimini takip ederek felsefi etkisi daha da artmıştır. Bu dönemde insan dünyada var olan her şeyi sömürmekten başka bir amacı olmayan bir varlık olarak tanımlanmıştır. Böylece doğayı ele geçirmek ve ona hakim olmak tek amacı olmuştur²⁴.

19. yüzyıla gelindiğinde artık eşyanın hakikatının bilinmeyeceği düşüncesi geçerli olmuştur. Bu dönemdeki en önemli bilimsel gelişmelerden biri de Charles Darwin tarafından ortaya atılan evrim düşüncesi olmuştur. Canlılarda bulunan çeşitliliğin göz ardı edildiği ve hiçbir metafizik ve felsefi öneminin olmadığı, Yaratıcı ile yaratılan arasına Deizmin girdiği böyle bir dünyada; türlerin çeşitliliğini açıklamada evrimden başka yolunun olmadığı düşüncesi yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu teoriyle beraber insan tabiata daha da yabancılaştırılmıştır. Çevreye en iyi uyum ve adaptasyon sağlayanın hayatta kalması fikri doğrultusunda diğer canlı türlerinin hakkına tecavüz de meşru bir zemine oturtulmuştur. Böylece insanoğlu daha kutsi olanı daha alçak olana indirgemenin yolunu ve yöntemini öğrenmiştir²⁴.

Sonuç olarak bu teorinin bu şekilde benimsenmesinin nedeni 18 ve 19. yüzyıl Avrupa'sında yaygın olan felsefi düşünce, ilerlemeye inanma ve yarattıklarından el çekmiş bir Yaratıcı inancı savunan deizm benzeri bilim dışı etkenlerden dolayıdır. Bu teori varlığın çok farklı tabaka ve katmanlardan oluştuğunun unutulduğu ve tabiat ile var olanlar arasındaki ilginin kesildiği bir dünyada benimsenebilir.

5. SONUÇ

“Oku! Yaratan Rabbinin adıyla” (Alak suresi. 1. Ayet)

Kuranın bu inen ilk ayeti okumanın ancak bir Yaratıcı adıyla veya onun her şeyde tecelli ettiğinin şuurunda olunduktan sonra gerçek anlamda bir okuma olabileceğini bize göstermektedir. Dolayısıyla bir yaratıcının dahil edilmediği bir okuma her zaman bizi doğru yola götürmez. Bilakis dalalet ve inkarcılığa sürükleyip hakikatten tamamen de uzaklaştırabilmektedir. Bu doğru ve yanlış okuma ile ilgili en iyi argümanımız da hiç şüphesiz canlıların tek bir atadan mı yoksa tek bir yaratıcıdan mı geldiği noktasında kendisini en iyi şekilde göstermektedir. Canlılık bilimi olan biyoloji ve özelde de genetik ilmi kâinata var olan tüm canlıların tek bir ortak atadan (LUCA) meydana geldiğini iddia etmektedir. Bu kanya göre canlılar birbirlerinden evrimleşerek büyük bir çeşitlilik meydana getirmiştir. Özellikle insanın buradaki serüveni üzerinde daha detaylı bir şekilde durulmuştur. Çünkü insan kainattaki diğer tüm canlılardan daha üstün ve gelişmiş bir formda bulunmaktadır. Fakat bilim camiası insanı da bu serüvene katarak onun da böyle bir süreçten geçerek günümüze kadar ulaştığını belirtmektedir. Özellikle **Lamarck** bu konuda başı çekmektedir. Her ne kadar bu konuda ilk adımları kendisi atmış ve fikir ileri sürmüşse de sonrasında fikirleri yanlışlanmıştır. Ondan sonra bu konuda en ciddi çalışmaları yapan **Darwin** bu sürecin adını ve temel mekanizmalarını tanımlamıştır. Özellikle bu mekanizmayı doğal seçim ile açıklamaya çalışmıştır. Fakat ilim deryası olan ve bizi hakikate götüren en güvenilir kaynak ve kendisinde şüphe bulunmayan kutsal kitabımız Kur’an ve diğer semavi dinlerin kutsal kitapları bize bu durumu detaylarıyla izah etmektedir. Evrenin ve içinde bulunan her şeyin bir Yaratıcı kudret tarafından yaratıldığını dile getirmektedir. Özellikle Kur’an’da Hz. Adem’in yaratılış süreci detaylıca anlatılarak bu konuda nasıl bir okuma yapmamız gerektiği mükemmel bir şekilde izah edilmektedir. Ayrıca evrimsel süreçte konuşmanın nasıl gerçekleştiğine dair net bir bilgi bulunmazken Allah Adem’e (as) isimleri öğreterek eşyanın isimlerini melaikelere arz etmesinden sonra melaikelerin bu insan ile ilgili endişelerini de gidererek bu konuda da bize yol göstericilik etmiştir. Bilimi doğru okumanın bizleri hakikate götüreceğinden emin olmak en büyük sorumluluğumuzdur. Kendi arzuları yönünde bir bilim yorumlaması bizleri eşyanın hakikatinden uzaklaştırmaktadır. Bunun önemini Şaban Teoman Duralı’nın şu sözlerinde de görmekteyiz;

“Felsefe-bilim doğru ve meşru esaslara dayandığında, sağladığı manevi ve fikri değerler ile bunların maddi verimleri, başka hiçbir insan başarısıyla ölçülemeyecek raddede yüksek ve yücedir. Ama bunun tersi vuku bulduğunda da ortaya çıkan zarar feci denilebilecek boyutlardadır. Bugün insanlık olarak içinde debelendiğimiz, ikinci şıkta özetlediğimiz ortamdır”²⁶. Bediüzzaman Said Nursi de beşerin ve diğer canlıların başlangıçlarının nasıl bir babada kesilmişse sonunun da bir oğulda kesileceğini söyleyerek ortak ata meselesine karşı bir tez ortaya atmıştır. Çünkü tüm bu canlıların imkandan vücuda çıktıklarını ancak bir İlahi kudret tarafından yaratılmalarının zorunlu

olacağını dile getirmektedir. Darwin'in Kara Kutusu kitabının yazarı Michael J. Behe aşağıda yer alan sözleriyle bu teorinin nasıl bir aşamada olduğunu dile getirmiştir.

“Bugün biyologların evrim düşüncesi için ortaya attıkları hiçbir iddia, bilimsel olarak ispatlanamamıştır. Bu iddialar ispatlanamadığı için otorite niteliğindeki kaynaklara geçememiştir ve şu ana kadar hiçbir otoriter kaynakta, evrimin moleküler basamaklarının deneylerle ispatlandığını belirten bir bilgiye rastlanmamaktadır. Evrim düşüncesi için ortaya atılan iddialar, bilimsel olarak ispatlanamamış olduğundan ve otoritelere geçemediğinden dolayı evrim düşüncesinin açıkça bir "palavra" olduğunu söylemek mümkündür. O halde evrim düşüncesi unutulmalıdır!”²⁷

KAYNAKLAR

1. Bakırcı, Ç. M. (2017). *Evrenin Karanlığında Evrimin Işığı*. Kor Kitap.
2. Duralı, Ş. T. (2018). *Hayatın Anatomisi: Canlılar Bilimi Felsefesi Evrim ve Ötesi*. Dergah Yayınları.
3. Mayr, E. (2018). *Evrime Nedir?* (Nurdan Soysal, Çev.). Say Yayınları.
4. Ateş, S. (1975). Kur'an-ı Kerim'e Göre Evrim Teorisi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(1-4), 127-146.
5. Yıldırım, C. (1998). *Evrime Kuramı ve Bağnazlık*. Bilgi Yayınevi.
6. Okcu, A. (2013). KUR'ÂN VE EVRİM AÇISINDAN CANLILARIN OLUŞUMU. *EKEV Akademi Dergisi*, 56, 151-178.
7. Darwin, C. (1831). *On the origin of species by means of natural selection, or the preservation of favoured races in the struggle for life* (C. 11859). London: John Murray.
8. Harris, E. E. (2017). *Soyağacımızdaki Maymun: İnsan Evriminin Yeni Bilimi* (12. bs). Koç Üniversitesi Yayınları.
9. Lewin, R. (1999). *Modern İnsanın Kökeni* (Özüaydın, N., Çev.; 6. bs). TÜBİTAK.
10. Millot, J. (1955). The Coelacanth. *Scientific American*, 193(6), 34-39.
11. *Coelacanth: Transitional fossil?* (t.y.). Geliş tarihi 23 Kasım 2023, gönderen <https://creation.com/coelacanth-not-transitional-fossil>
12. published, J. C. (2018, Mart 14). *Archaeopteryx: The Transitional Fossil*. Livescience.Com. <https://www.livescience.com/24745-archaeopteryx.html>
13. Woodruff, D. S. (1980). Evolution: The Paleobiological View: Macroevolution. Pattern and Process. Steven M. Stanley. Freeman, San Francisco, 1979. xii, 332 pp., illus. \$20. *Science*, 208(4445), 716-717. <https://doi.org/10.1126/science.208.4445.716>
14. Arendt, J., & Reznick, D. (2008). Convergence and parallelism reconsidered: What have we learned about the genetics of adaptation? *Trends in Ecology & Evolution*, 23(1), 26-32. <https://doi.org/10.1016/j.tree.2007.09.011>
15. Nursi, B. S. (t.y.). *Mesnevi-i Nuryie*. Envar Neşriyat.
16. Meyer, M., Kircher, M., Gansauge, M.-T., Li, H., Racimo, F., Mallick, S., Schraiber, J. G., Jay, F., Prüfer, K., de Filippo, C., Sudmant, P. H., Alkan, C., Fu, Q., Do, R., Rohland, N., Tandon, A., Siebauer, M., Green, R. E., Bryc, K., ... Pääbo, S. (2012). A High-Coverage Genome Sequence

from an Archaic Denisovan Individual. *Science*, 338(6104), 222-226.
<https://doi.org/10.1126/science.1224344>

17. Alici, D. M. (2018). *İLAHİ DİNLERDE YARATILIŞ-EVRİM TARTIŞMALARI*.
18. Mann, T. W. (2013). *The Book of the Torah, Second Edition*. Wipf and Stock Publishers.
19. Moritz, J. M. (2013). God's Creation Through Evolution and the Language of Scripture. *Theology and Science*, 11(1), 1-7. <https://doi.org/10.1080/14746700.2013.750958>
20. Testament, O. (2018). *The holy bible*.
21. Altunbaş, H. (2005). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Diyanet İşleri Başkanlığı.
22. Cosmological, I. (t.y.). *An Introduction to Islamic Cosmological Doctrines*.
23. Guénon, R. (1954). *Aperçu sur l'ésotérisme chrétien*. LES EDITIONS VIVAT.
24. Nasr, S. H. (1991). İnsan ve Tabiat. Çev. Avcı, İstanbul: Ağaç Yayınları.
25. Williams, G. H. (2016). *Wilderness and Paradise in Christian Thought*. Wipf and Stock Publishers.
26. Duralı, Ş. T. (2021). *Felsefe-Bilim Nedir?* Dergah Yayınları.
27. Behe, M. J. (2000). *Darwin'in Kara Kutusu* (Çekmece, B., Çev.). Aksoy Yayıncılık.

HOMOKİRAL YAPILAR NEDEN BİR YARATICI GEREKTİRİR? (WHY DO HOMOCHIRAL STRUCTURES REQUIRE A CREATOR?)

Kasım TAKIM

Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Biyokimya Anabilim Dalı, Şanlıurfa, Türkiye

Assoc. Prof. Dr, Harran University, Faculty of Veterinary Medicine, Department of Biochemistry, Şanlıurfa, Türkiye

E- Posta / E-Mail: kasimtakim@harran.edu.tr

ORCID: 0000-0003-4631-1982

ÖZET

Birbirine benzeyen iki molekülün geometrileri tamamen aynı ise homokiral, farklı ise demikiral yapılar denilmektedir. Kiralite durumu başta amino asitler olmak üzere, monosakkaritler, nükleik asitler ve yağ asitleri gibi birçok biyomolekül için geçerli bir geometrik durumdur. Birçok biyomolekülün tamamen aynı geometrik yapısına sahip homokiralleri bulunduğu gibi, ayna görüntüsü biribirinin tersi olan demikiralleri de bulunabilmektedir. Ancak burada ilginç olan nokta şudur ki; yaşam için gerekli olan DNA, RNA ve proteinlerin neredeyse tamamı aynı kiraliteye sahip yapı taşlarından oluşur, yani homokiraldirler. Homokiralite biyomoleküllerin stabilitesi için oldukça önemli bir özelliktir. Ayrıca homokiralite canlılarda biyokimyasal işleyiş için olmazsa olmaz denebilecek seviyede zorunludur. Çünkü enzimlerde stereospesifik aktivite olarak bilinen bir özgüllük vardır. Bu hususi özellikten dolayı birçok enzim sadece belirli bir geometrik yapıya özgü aktivite gösterebilir. Yani Aminoasitlerin merkezi karbon atomları etrafındaki yerleşimlerinden dolayı L (sol elle) olarak tanımlanan formuna etki edebilir, fakat D (sağ elle) olarak adlandırılan D formlarına etki edemez.

Evrimin en temel argümanlarından biri olan tesadüfi etkileşimler, hedefsiz mutasyonlar ve rastgele değişimleri ifade eden evrimsel süreç iddiası, homokiralite gerçeği ile taban tabana zıttır. Çünkü homokiralite hem öncelik sonralık gibi süreçleri hem de tesadüfi etkileşimleri geçersiz kılmaktadır. Simetri gereği, rastgele bir karışımda, D- ve L- kirallığe sahip kabaca eşit sayıda yapı taşı bulunmalıdır. Homokiral makromoleküller, aynı miktarda D- ve L- yapıtaşı içeren bir çorbadan nasıl ortaya çıktı?

İşte bu soru amino asitlerin, deoksiribonükleik asitlerin ve diğer tüm monomerlerle işlenmiş makro moleküllerin (polimerler) tesadüfi bir şekilde bir araya gelebileceğinin en büyük göstergesidir. Çünkü bu sonuç, "tüm makro moleküllerin homokiral monomerlerle işlenmiş olması", ancak spesifik bir polimeraz enzim aracılığı ile oluşturulabilir. Halbuki evrimsel süreç

böyle bir polimerazı kabul edemez. Etse bile bu polimeraz da sonuçta bir protein olduğu ve kendisi de homokiral olduğu için aynı problem en başta bu polimeraz için geçerli olmaktadır. Bu da ilgili makromolekülün bir monomer çorbasının tesadüfi birleşimi iddiasını çürütür. Bu çalışmada homokiral yapıların, bilinçli bir yaratılışı gerektirmesi ve tesadüfi evrimsel süreçleri geçersiz kılması üzerine, biyokimya bakış açısıyla bir mantıksal analiz yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Homokiralite, Biyokimya, Evrim, Yaratılış.

ABSTRACT

If the geometries of two similar molecules are the same, they are termed homochiral structures, and if they differ, they are known as demi-chiral structures. Chirality is a relevant geometrical feature for various biomolecules like amino acids, monosaccharides, nucleic acids, and fatty acids. Numerous biomolecules possess homochirals with identical geometrical structures and demichirals having mirror images that are opposite to each other. However, an intriguing fact is that the majority of the DNA, RNA, and proteins essential for life are constructed from chiral molecules with uniform chirality, which is known as homochirality. This property is crucial for maintaining the stability of biomolecules and is essential for the biochemical functioning of living organisms. Enzymes exhibit stereospecific activity, and homochirality is critical for this specificity. Many enzymes exhibit functionality that is exclusive to a specific geometric configuration. The spatial arrangement around the central carbon atoms of amino acids allows for interaction with the L (left-handed) form, but not the D (right-handed) form.

The claim of evolutionary process, referring to random interactions, untargeted mutations and changes, is one of the most fundamental arguments of evolution. However, it is diametrically opposed to the fact of homochirality, which invalidates the processes of priority, posteriority and random interactions. If a mixture were truly random, it would contain approximately the same number of building blocks with D- and L- chirality. How did homochiral macromolecules arise from a soup containing equal amounts of D and L building blocks?

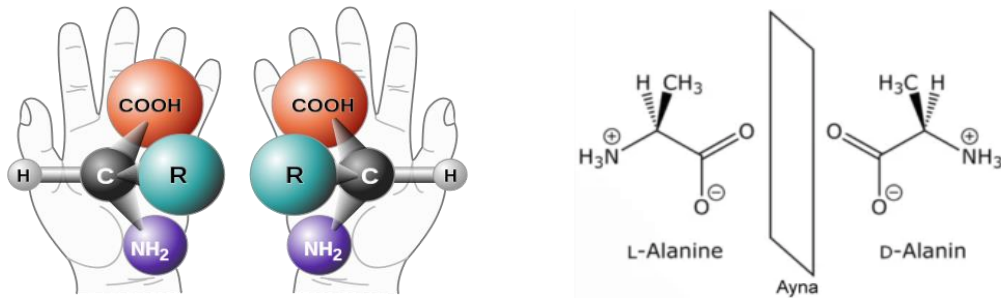
This question provides a strong indication that amino acids, deoxyribonucleic acids and all other processed macromolecules (polymers) made from singular building blocks cannot have randomly assembled. This is because the resulting macromolecules would all be processed with chiral monomers. However, a specific polymerase enzyme is required to achieve homochirality. Such an enzyme cannot be accepted by the evolutionary process. If it were possible, the same problem would apply to this polymerase as it is a protein and homochiral itself, refuting the claim that the macromolecule is a fortuitous assembly of a monomer soup. This study will conduct a

logical analysis from a biochemical perspective to explore the necessity of conscious creation of homochiral structures and the invalidation of accidental evolutionary processes.

Keywords: Homochirality, Biochemistry, Evolution, Creation.

GİRİŞ

Kiralite; ayna örtüşmezliğidir, yani diğer tüm özellikleri aynı olan cisimlerin sadece moleküler simetrilerinin (uzaydaki yerleşim biçimlerinin) farklı olması durumudur. Kiralite, bir molekülün veya nesnenin aynada bakıldığında yansıma simetrisine uymayan bir özelliğidir. Homokiralite, bir bileşiğin veya molekülün yalnızca bir kiraliteye sahip olduğu durumdur. Bu, moleküllerin sağ eli (dekstrorotary) veya sol eli (levorotary) iki versiyonu bulunmaktadır. Bu, homokiral bir bileşiğin yalnızca bir elden oluştuğu, heterokiral bir bileşiğin ise hem sağ hem de sol elden moleküller içerebileceği anlamına gelir. Örneğin iki elimiz aslında birbirine çok benzer ancak parmakların karşılıklı duruşlarından dolayı, iki eli çevirerek tam olarak üst üste getirmek mümkün değildir. Çünkü iki elimizi aynı yöne bakacak şekilde üst üste getirdiğimizde, baş parmağınızın birisi sağınızda diğeri solunuzda kalır. Sağ el sol el diye yaptığımız bu kategorizasyon, biyomoleküller için de yapılabilir. Eğer birbirine benzeyen iki molekülün geometrileri tamamen aynı ise buna homokiral, farklı ise bunlara demi-kiral yapılar denilmektedir. Bu kiralite durumu, amino asitler, monosakkaritler ve nükleik asitler gibi birçok biyomolekül için geçerlidir. İlginç bir şekilde DNA, RNA ve yaşam için gerekli olan proteinlerin neredeyse tamamı aynı kiraliteye sahip yapı taşlarından oluşur, yani homokiraldirler [1].

Şekil 1. Kiral olan jenerik bir amino asidin iki enantiyomerini [2,3].

Homokiralitenin biyokimyasal işleyiş etkisi: Homokiralite biyomoleküllerin stabilitesi için oldukça önemli bir özelliktir. Yapılan bilgisayar simülasyonlarından anlaşılmıştır ki; yarı kiral proteinler daha az stabildir. Protein katlanmasında baskın etkileşimlerden biri, amino asidin omurgası karbonil oksijen ile amid hidrojen arasındaki hidrojen bağıdır. Hidrojen bağı, α -heliksler ve β -iplikçikleri gibi düzenli ikincil yapıların oluşumunu indükler. Bunu yapmak için aynı kiraliteye sahip amino asitlerin sıralı uzantıları gerekir. Dolayısıyla, amino asitlerin daha uzun homokiral

uzanımlarından yoksun olan demi-kiral proteinler, daha kısa ve daha az düzenli ikincil yapılara sahiptir; sonuç olarak hidrojen bağı enerjileri homokiral proteinlerden önemli ölçüde daha azdır [1].

Homokiralite, bir molekül veya bileşiğin bir enantiyomer veya kiraliteyi temsil eden tek bir form olarak var olmasıyla ilgilidir. Bir molekül yalnızca optik aktivitesine karşılık gelen sağ (dekstro) veya sol (levo) enantiyomere sahip olduğunda homokiraldir. Homokiralite, özellikle biyokimya, kimya ve ilaç tasarımı alanlarında büyük önem taşımaktadır.

MATERYAL METOD

Bu çalışmada literatür verileri mantıksal akıl yürütme metodu kullanılarak analiz edilmiş ve çıkarımlar yapılmıştır. Literatür verilerine; Science Direct, Web of Science ve Google Scholar veri tabanlarından ulaşılmıştır.

Homokiralitenin tarihçesi: Homokiralitenin temeli 1848 yılında Fransız kimyager Louis Pasteur'ün araştırmaları ile atılmıştır. Pasteur kristal yapıda net bir farklılaşma tespit ederek, aynı kiralite özelliklerine sahip molekülleri tanımlamak için homokirallik teriminin temelini atmıştır.

Homokiralitenin mekanizması: Homokirallığın üç aşamada ortaya çıktığı anlaşılmaktadır: Ayna simetrisinin kırılması küçük bir enantiyomerik dengesizlik oluşturur ve homo-kirallik için bir tetikleyici görevi görür; kiral amplifikasyon enantiyomerik zenginleşme sürecidir; ve kiral iletim kirallığın bir molekül kümesinden diğerine aktarılmasını içerir [5]. Yaşamın başlangıcında, belirli kimyasal reaksiyonlar esastır. Bu reaksiyonların birçoğu, birbirlerini seçicilikle tanımlamak ve kolaylaştırmak için kiral moleküllere dayanır. Sonuç olarak, homokiral moleküllerin varlığı bu reaksiyonların verimliliğini artırabilir. Canlı organizmaların temel unsuru olan proteinler homokiral amino asitlerden oluşur. Nükleik asitler (DNA ve RNA) homokiral riboz ve deoksiriboz şekerlerine sahiptir. Homokiralite, bu moleküllerin biyolojik rollerini yerine getirebilmeleri için gereklidir. Homokiral moleküller, asimetrik sentez olarak bilinen belirli kimyasal reaksiyonlar yoluyla oluşturulabilir. Bu reaksiyonlar belirli koşullar altında doğada meydana gelebilir ve homokirallığı destekleyebilir.

Homokiralite tercihinin nedeni ve enzim ilişkisi: Enzimlerde stereospesifik aktivite olarak bilinen bir özellik bulunur. Bu özgüllükten dolayı birçok enzim sadece belirli bir geometrik yapıya özgü aktivite gösterebilir. Örneğin alanin amino transferaz enzimi; Şekil 1'de görüntüsü verilen amino asitlerden birisi olan; L-Alanini katalizleyebildiği halde, D-Alanine etki edememektedir [4]. Bu nedenle canlılarda enzimatik faaliyetlerin aksamadan yürütülebilmesi için homokiralite önemli bir unsurdur. Ayrıca enzimlerdeki stereospesifiklik, homokiraliteyi zorunlu kılar. Çünkü on binlerce farklı enzim aktivitesinde, amaçsız ve bilinçsiz iki unsurun (enzim ve substratının), birbirine göre tasarlanmış olma zorunluluğu, tesadüfü red bilinçli bir tercihi ispat eder.

İlaç tasarımı ve ilaç etkilerinin tahmin edilmesi de dahil olmak üzere birçok biyomedikal uygulama, homokiral moleküllerin ve bileşiklerin kullanılmasını gerektirir. Enantiyomerler veya sağ ve sol eldeki izomerler, biyolojik sistemler üzerinde farklı etkiler sergileyebilir, bu da ilaç tasarımı ve tedavisinde optimum etkinlik elde etmek için doğru enantiyomerin seçilmesini çok önemli hale getirir. Genellikle, ilaç molekülleri vücutta etkili olmak için seçici olarak belirli bir enantiyomeri hedefler. Yanlış enantiyomer kullanılması durumunda, olumsuz yan etkilere neden olabilir veya ilacı etkisiz hale getirebilir.

Homokiralitenin biyokimyasal işleyiş etkileri: Biyokimya açısından bakıldığında, biyolojik sistemler ağırlıklı olarak tek bir eli kullandığından, homokiralite biyokimya için çok temel bir esastır. Örneğin, sol-elli olan L-amino asitler, amino asitlerin biyolojik yapısını oluştururken, sağ-elli D-şekerler olan biyolojik şekerler, şekerlerin biyolojik yapısında bulunur. Bu homokiralite, biyolojik moleküllerin doğru bir şekilde tanınması ve işlenmesinde hayati bir rol oynar. Homokiralite, yaşamın temel moleküler birimleri olan proteinlerin ve nükleik asitlerin düzgün bir şekilde katlanması ve işlenmesi için çok önemlidir. Enzimler ve diğer biyolojik katalizörler sadece belirli bir kalıntıyı tanıyıp işleyebilir, bu da homokiraliteyi işlevsellikleri ve biyolojik sistemlerin gelişmesi için gerekli kılar. Homokiralite biyokimyada önemli bir rol oynar, çünkü yaşamın yapı taşları olan amino asitler ve şekerler homokiralite gösterir. Bu moleküllerin doğru kiralitesi biyolojik işlevleri için hayati önem taşır. Örneğin, DNA molekülleri yalnızca sağ (dekstro) deoksiriboz şekeri içerirken, RNA molekülleri yalnızca sol (levo) riboz şekeri içerir. Bu, biyolojik süreçlerin düzgün işleyişini sağlamada kiralitenin önemini örneklemektedir.

Homokiralite ve evrim ilişkisi: Homo-kiralitenin yaşamın kökenine ve evrimsel süreç iddiaları arasındaki ilişki, bilim camiasında merkezi bir odak noktası olmaya devam etmektedir. Homokiralite, yaşamın temel yapı taşları olan amino asitler ve şekerler de dahil olmak üzere organik bileşiklerin doğru kiralitesini ifade eder. Bu konu şu anda bu kiralitenin yaşamın kökeni üzerindeki kesin etkisini belirlemek için yoğun bir araştırma sürecinden geçmektedir. Popüler RNA dünyası hipotezi, RNA'nın ilk olduğunu varsayar. Bu model, proteinleri de içeren ribozomlar olmadan proteinlerin nasıl sentezlendiğine veya homokiralitenin nasıl ortaya çıktığına cevap vermemektedir. Evrimin en temel argümanlarından biri olan tesadüfi etkileşimler, hedefsiz mutasyonlar ve rastgele değişimleri ifade eden evrimsel süreç iddiası, homokiralite gerçeği ile taban tabana zıttır. Çünkü homokiralite hem öncelik sonralık gibi süreçleri hem de tesadüfi etkileşimleri geçersiz kılmaktadır. Çünkü tesadüfi birleşim olsaydı homo değil hetero/demi-kiralite olması lazım gelecekti. Bu matematiksel olarak bir zorunluluktur. 500 amino asitten oluşmuş bir proteinde tercih ettirici harici bir sebep (polimeraz enzimi) olmaksızın, tesadüfi homokiralitenin matematiksel ihtimali; $20^{500} \cdot 20^{500} = 40^{500} = 4^{500} \cdot 10^{500} = 10^{440} \cdot 10^{500} = 10^{940}$. Çünkü 20 çeşit amino asit vardır ve bu amino asitlerinde D- ve L- olmak üzere iki farklı formu vardır. Bu ihtimal bilimsel olarak imkansızdır. Zaten en gelişmiş hesap makinasına yazdığınızda sonuç; $40^{500} = \text{infinity}$ (sonsuz) olarak çıkacaktır.

Bakteri hücre duvarında D formunun kullanılma hikmeti ve evrime olan tenakuzu:

Bakteriler, ağırlıklı olarak hücre duvarlarında, çevresel koşullara uyum sağlamalarına ve hücre duvarlarının yapısal özelliklerine yardımcı olan D-form amino asitleri içerir. D-glutamik asit gibi D-form amino asit örnekleri bakteri hücre duvarlarında sıkça görülür. Bu hücre duvarları karmaşık yapılardır, çok çeşitli amaçları yerine getirir, bakterilerin direncini artırır ve çevresel değişikliklere uyum sağlamalarına yardımcı olur. D-amino asitlerin bakterilerin hücre duvarlarına dahil edilmesi, potansiyel olarak bu yapıların gücünü artırarak bakterilerin dış stres faktörlerine karşı direncini artırıcı bir katkı sağlamaktadır.

Evrimci görüşün, tüm yüksek organizasyonlu canlıların bakterilerden geliştiği iddiası, yüksek organizasyonlu canlılarda amino asitlerin D formunun hiç kullanılmaması ile çakışmaktadır. Yani eğer böyle bir geçiş olsaydı; bunun mutlaka kalıntılarına rastlamak gerekecekti. Halbuki tam tersine ökaryotik canlılarda sadece L- amino asit formları kullanılır. Eğer bakteriler bu özelliklerini sonradan geliştirdi gibi bir iddiada bulunulursa, bu iddianın moleküler temellerinin de izah edilmesi gerekecektir. Çünkü bakterilerdeki bu özellik genetik olarak kodlanmış ve işlevselliği belirli bir mekanizma ile gerçekleştirilmektedir. Bu mekanizmanın hangi süreçlerde ve nasıl geliştirildiğinin makul bir açıklaması olmadan kabulü mümkün olmayacaktır. Bakterilerdeki bu farklılık onların daha farklı bir yaratılışa sahip olduğuna, diğer canlıların onlardan türleşmemiş olduğuna daha çok destek vermektedir.

SONUÇ

Homokiralite, biyokimya ve ilaç tasarımı gibi alanlarda moleküler tanıma, tıbbi uygulamalar ve temel yaşam süreçlerini önemli ölçüde etkiler. Bu alanlarda temel bir tasarım ilkesi olarak doğru kiraliteyi korumak veya belirli bir enantiyomeri seçici olarak hedeflemek çok önemlidir. Biyolojik yaşamın temel yapı taşları genellikle homokirallik olarak bilinen tek bir enantiyomerden oluşur. Örneğin amino asitlerin uygun kiralitesi, proteinlerin ve enzimlerin doğru katlanmasını ve çalışmasını garanti eder. DNA ve RNA gibi nükleik asitler de benzer şekilde belirli bir kiralite sergiler. Bakterilerde diğer tüm yüksek organizasyonlu canlılardan farklı olarak, aminoasitlerin D-formlarının kullanılıyor olması ise çok ilginç bir durumdur. Bu sonuç yaratılışta ciddi bir kanunsallığın söz konusu olduğunu ve bu kanunların zorunlu olmayıp, tercih sonucu olduğunu göstermektedir. Çünkü iki formun kullanılabilirdiği örnekler mevcut iken, çoğunlukla birisinin daha fazla kullanılması, ancak bir müreccihin tercihi ile olabilir.

TARTIŞMA

Yaşamın kökenleri, birbiriyle yarışan ve çeşitlilik gösteren teorilerle esrarengiz bir gizem olarak kalmaya devam etmektedir. Bazıları homokiral moleküllerin kendiliğinden oluşumunu tercih ederken, diğerleri daha karmaşık ve yaratıcı müdahalesi gerektiren süreçler önermektedir. Bununla

birlikte, yaşamın kökenine ilişkin kapsamlı bir açıklama hala bulunamamıştır ve bu alandaki araştırmalar devam etmektedir. Homokiralite, yaşamın kökeni ile ilgili teori ve çalışmaların önemli bir yönü olarak kabul edilmektedir, ancak bu alanda daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Bu alandaki ilerlemeler, yaşamın kökenine ilişkin temel sorulara dair kavrayışımızı geliştirebilir.

Yaşamın ortaya çıkışına ilişkin başlıca hipotezlerden biri, yaşamın inorganik kimyasal elementlerin ilerlemesi ve birleşmesi sonucu oluştuğunu iddia etmektedir. Bu hipoteze göre, karmaşık olmayan organik bileşikler birleşerek karmaşık moleküller oluşturmakta ve nihayetinde ilk canlı varlıkları meydana getirmektedir. Ancak bu iddiaların herhangi bir biyokimyasal temeli olmadığı gibi, şimdiye kadar hiçbir deneysel gözlenimi de mümkün olamamıştır. Üstelik homokiralite rastgele oluşumu nakz (reddetmek), tercih ile oluşturulmayı ispat edebilecek bir yaklaşıma daha elverişlidir. Bununla birlikte, yaşamın başlangıcıyla ilişkili bu süreçlerin hangi mekanizmalarla başladığı yeterince anlaşılamamıştır.

Homokiralite, yaşamın kökenine ilişkin teorilerden birine destek sağlayabilir. Bazı araştırmacılar homokiralite olmadan yaşamın başlamasının daha zor veya imkansız olduğunu öne sürüyor. Dolayısıyla yaşamın kökenine ilişkin model ve deneylerde homokiralitenin çalışılması ve anlaşılması bu önemli bilimsel problemin çözümüne katkı sağlayabilir.

Sonuç olarak homokiralite ile yaşamın kökeni arasındaki ilişki bilim dünyasında henüz tam olarak anlaşılamamıştır ancak yaşamın kökenini anlamak için önemli bir araştırma alanıdır. Homokiralite, yaşamın temel yapı taşları olan moleküllerin doğru kiralitesinin rolünü anlamamıza yardımcı olabilir. Eğer yaratılışta herhangi bir tesadüfün çok az bile olsa müdahalesi bulunsaydı, homokiralite değil hetero/demi kiralite gözlemlenebilirdik. Fakat her iki formda (D ve L) canlılarda kullanılabilir olmasına rağmen tek bir form tercih edilmiş ve işleyiş tesadüfün eline rastgeleliğin şansına bırakılmamıştır.

KAYNAKÇA

1. Skolnick J, Gao M. On the emergence of homochirality and life itself. *Biochem (Lond)*. 2021 Feb;43(1):4-12. doi: 10.1042/bio20210002. Epub 2021 Jan 20. PMID: 34219990; PMCID: PMC8248906.
2. https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Chirality_with_hands.svg
3. EREN, B., Wu, F., EREN, E., Jean, Y. C., & Van Horn, J. D. (2017). Positron annihilation lifetime analysis of left-and right-handed alanine single crystals. *Acta Physica Polonica A*, 132(5).
4. Jomrit, J., Summpunn, P., Meevootisom, V., & Wiyakrutta, S. (2011). Sensitive non-radioactive determination of aminotransferase stereospecificity for C-4' hydrogen transfer on the coenzyme. *Biochemical and Biophysical Research Communications*, 405(4), 626-631.
5. Do Homochiral Aggregates Have an Entropic Advantage? Julian, R. R.; Myung, S.; Clemmer, D. E. *J. Phys. Chem. B.*; (Article); 2005; 109(1); 440-444

DOĞUŞTAN KİMERİK İNSANLAR EVRİMİN KANITI OLABİLİR Mİ? (COULD PEOPLE WHO ARE INNATELY CHIMERICAL BE EVIDENCE OF EVOLUTION?)

Selçuk ESKİÇUBUK

Uzm. Dr., Emekli, Kütahya, Türkiye

Uzm. Dr., Retired, Kütahya, Türkiye

E-Posta / E-Mail: drselesk@gmail.com

ORCID: 0009-0005-8568-4230

ÖZET

İnsanın anne karnında döllenmiş bir yumurtayla yani zigotla başlayan yaşam serüveninin önce embriyona, sonra da fetüse dönüştüğü gözlenir. Burada doğuma kadar geçecek olan ortalama 40 haftada yaşanacak olan her türlü gelişim, değişim, bölünme ve farklılaşma ve organların teşekkülü hassas bir plan dahilinde devam eder. Bu planda en ufak bir aksaklık, bazen düşüklere neden olur, bazen de ölüm veya sakat doğumlarla karşımıza çıkar. Normal doğumlar tekil olarak olmasına rağmen çok az sayıda değişik yapıda doğumlar da olur mesela tek/çift yumurta ikizleri, üçüzler, beşizler, yapışık ikizler, sayısal veya yapısal anomalili bebekler gibi. Normal doğumların aslında kendisi mucize olmasına rağmen insanların ilgisini sıra dışı olaylar daha çok çeker. Bilim insanları hem normal hem de sıra dışı olayları incelerler, sebep sonuç ilişkilerini bulurlar. Bu araştırmalara son yıllarda bir de doğuştan veya sonradan oluşan kimerik insanlar eklendi.

İki ayrı yumurtanın iki sperm tarafından ayrı ayrı döllenenek gelişmesi sonucunda oluşan iki embriyonun gelişmenin erken döneminde birleşerek tek bir canlı olarak doğmalarına “Tetragametik kimerizm” denir. İkizlerden biri anne rahminde öldüğü zaman öteki ikiz, ölmüş olan ikizin hücrelerini kendi bedenine alabilmektedir. Dünyaya tek bir canlı bebek gelir ama bu bebek doğmayan ikizinin DNA’larını taşır

Doğuştan olan kimerik insanlar; tesadüflerin, sebeplerin doğal seçilimin veya günümüzde herkese göre farklı anlamlar yüklenen evlasyonun(evrimin) tesiriyle mi meydana gelirler? Yoksa mantıklı başka nedenleri mi vardır? Bu bildiride olayların bilimsel sebep-sonuç ilişkileri incelendikten sonra bu konu özeli üzerinden bilimsel bir metot olan mantıksal akıl yürütme (logical reasoning) yapılarak sonuca varılacaktır.

Anahtar kelimeler: Kimerik insanlar, Evrim, Yaratılış, Mantıksal akıl yürütme.

ABSTRACT

The life journey that begins with the fertilization of a human egg (zygote) in the mother's womb is observed to progress from an embryo to a fetus. During the approximately 40-week period leading up to birth, all kinds of development, division, differentiation, change, and organ formation continue to occur within a delicate plan. The slightest deviation from this plan can sometimes lead to miscarriages and, at other times, result in stillbirths or birth defects. While births are generally singleton, there are also very rare occurrences of births with different numbers and structures, such as identical/fraternal twins, triplets, quintuplets, conjoined twins, babies with numerical or structural abnormalities. Although healthy births are actually miracles themselves, unusual events attract people's attention more. Scientists study both normal and unusual events, find cause and effect relationships. In recent years, people who were born with chimerism or who developed chimerism later have also been added to these studies.

The phenomenon where two separate eggs are fertilized by two different sperm and, during the early stages of development, merge to be born as a single organism is called "Tetragametic chimerism." When one of the twins dies in the mother's womb, the surviving twin can incorporate the cells of the deceased twin into their own body. A single living baby is born, but this baby carries the DNA of the unborn twin.

People who are born with chimerism; do they come into being by the influence of coincidences, natural selection of causes, or evolution, which has different meanings for everyone today, or do they have other logical reasons? In this notification, after examining the scientific cause-effect relationships of events, a conclusion will be reached by performing logical reasoning, which is a scientific method, based on this topic.

Keywords: Chimeric people, Evolution, Creation, Logical reasoning.

GİRİŞ

İnsanoğlu 37.2 trilyon hücre, 200 civarında hücre çeşidi, her hücresinde 23 çift kromozom ve her kromozom üzerinde bulunan genlerden meydana getirilmiş komplike bir canlıdır. İlk önceleri 100 bin civarında genden bahsedilirken son genom projesine göre her hücrede 19 bini tespit edilen ve 2 bin kadarı da tahmini olmak üzere 21-22 bin civarında gen olduğu kabul ediliyor.

İki ayrı yumurtanın iki sperm tarafından ayrı ayrı döllenenek gelişmesi sonucunda oluşan iki embriyonun (çift yumurta ikizi kardeşlerin) gelişmenin erken döneminde (blastomer veya gastrula evrelerinde) birleşerek tek bir canlı olarak doğmalarına "Tetragametik kimerizm" denir. İkizlerden biri anne rahminde öldüğü zaman öteki ikiz, ölmüş olan ikizin hücrelerini kendi bedenine

alabilmektedir. Dünyaya tek bir canlı bebek gelir ama bu bebek doğmayan ikizinin DNA'larını taşır. Normal bir hayat yaşar. İnsan bedeninin her noktasındaki DNA profili aynıyken kimerizmde aynı bedende farklı genetik bilgilerin barındırılması söz konusudur buna tıp da “**ikiz kimerizmi**” adı da verilmektedir. Eğer birleşen iki yumurta aynı cinsiyeti taşıyor ise (XX/XX veya XY/XY) o canlıda, kimerizm dışarıdan (fenotipik olarak) fark edilemez ancak DNA testleri ile teşhis edilebilir. Böyle olgular, daha yaygındır.

Bir de doğuştan olmayan, sonradan meydana gelen “**Kazanılmış(acquired) kimerizm** “olayı vardır ki o da kemik iliği, kök hücre ve organ nakli, kan transfüzyonları, tüp bebek gibi günümüz tedavi seçenekleriyle ortaya çıkan yeni bir genetik farklılık olayıdır. Bu durumda geçici ya da kalıcı kimeralar meydana gelebilir.

Yunan mitolojisinde Likya’da terör estiren, aslanbaşı, keçi gövdeli, şeytan kuyruklu, ağzından ateş saçan “Chimera” adlı bir canavardan bahsedilir. **Kimerizm** adı oradan köken alsa da tıp literatüründe görülmesi çok yenidir.

Tıpta kimerizm terimi ilk olarak Anderson ve arkadaşları tarafından 1951 yılında, allogeneik hematopoetik kök hücre nakli (HKHN) alanında ise Ford tarafından 1956 yılında kullanılmıştır.

Kimerik kişilerde cilt, saç, kan, sperm, organlar ve yanak içi hücrelerinin DNA’sı birbirinden farklı olabiliyor. Mesela bebeğin karaciğeri ve saç dokusu kendisine ait hücre grubundan, böbreği ve kan dokusu ise doğmamış ikizine ait hücre grubundan köken almış olabilir. Bu durumda, doğal olarak bu farklı doku ve organların DNA profilleri birbirinden farklı olacaktır. Bu olaylarda henüz embriyo aşamasında kaynaşma olduğundan doku veya organ reddi söz konusu edilemez.

Günümüz genetik bilgilerine göre insanlarda 23 çift kromozom bulunur. Kromozomların üzerinde genetik bilgileri taşıyan gen adı verilen bölümler vardır. En son genom projesine göre her kromozomda 20-22 bin civarında gen vardır. Genler DNA’lardan yapılmıştır. Genlerin % 99,9’luk bölümü tüm insanlarda aynıdır, farklı olan işte bu % 0,1’lik kısım insanların birbirinden farklı yaratılmasındaki görünen sebeplerden biridir. İki birey arasındaki DNA farkı binde bir gibi düşük bir oran da olsa, bu oran genomun büyüklüğü düşünüldüğünde yaklaşık 3 milyon nükleotide denk geliyor. Şempanzelerin ise kromozom sayısı ise 48, bugün için bilinen gen sayısı ise 929 dur. Kromozom ve gen sayıları insanlardan farklıdır.

Son yıllarda yaygınlaşan tüp bebek uygulamalarında çok sayıda döllenmiş yumurtanın anneye transfer edilmesi ile tetragametik kimerizm vakalarının otuz kat artmasına neden olmuştur. Çünkü, bu uygulamalarda doğurganlık şansını yakalamak için çok sayıda embriyo aynı anda transfer edildiğinden bu döllenmiş yumurtaların birbiri ile temas etme olasılığı oldukça artmakta ve çoğul gebeliklerle sonuçlanmaktadır. Şu anada en fazla 2 embriyo transferi yapılmasına izin veriliyor.

Anne veya baba kimerik olabilir. Kimerik olaylar bugüne kadar çok bilinmiyordu, yayınlanmış vakaların sayısı ancak 50’nin üstündeydi. T. Kimerizm bazen adli tıp yönünden çözülmesi gereken sorunları da beraberinde getirebilir.

Biyolojik annelik veya babalık testleri gerektiğinde klasik olarak çocuklarla anne ve babalardan kan alınarak DNA analizleriyle yapılır. Ülkelere göre devlet yardımı almak, boşanmada nafaka almak veya babalık gibi davalarda bu testlere başvurulur.

TETRAGAMETİK KİMERİZM

Dünya tıp tarihinde çok konuşulan bu ilk olay bundan henüz 21 yıl önce, **2002 yılında** Washington'da yaşayan Bayan Lydia Fairchild'n başına gelmiştir. 2 çocuk annesi olan ve halen 3. çocuğuna hamile olan 26 yaşındaki Lydia Fairchild, çocuklarına bakamadığı gerekçesiyle devlet yardımına başvurur. Yardımı alabilmek için tek yapması gereken, çocuklarının biyolojik annesi olduğunu ispatlamaktır. Annelik tayini için kan örneği alınır ve gerekli DNA testleri yapılır. Ancak, sonuçlar Lydia'nın, çocuklarının biyolojik annesi olamayacağı yönündedir. Doğum yaptığı hastaneye kayıtları da delil olarak kullanılamayınca, genç kadın kendini bir anda mahkemede çocuk kaçırmak ve soy ağacını değiştirmekle suçlanırken bulur. Annenin talebi üzerine hastanede doğan bebek anne rahminden çıkar çıkmaz kan örnekleri alınır ve DNA testi yapılır. Fakat inanması güç olsa da, test sonuçları yine aynıdır: **Lydia, doğurduğu son çocuğunun da genetik olarak annesi değildir.**

Olay tarihinde uygulanan bilimsel testlere göre Lydia'nın kan, saç, deri ve yanak içi epitel hücrelerinin DNA'sı çocuklarının annesi olamayacağını gösterir. Ancak rahim içinden alınan hücrelere ait DNA'lar tüm çocuklarının DNA profili ile eşleşir. Bu son sonuca göre: **Lydia, tek bedende farklı DNA'lar taşıyan kimerik bir annedir ve üç çocuğunun da biyolojik annesidir.**

KAZANILMIŞ KİMERİZM

Son yıllarda bebek sahibi olamayan çiftler tüp bebek yöntemine başvurarak çocuk sahibi olma yoluna gitmektedir. Geçtiğimiz 40 yılda dünyada tüp bebek yöntem ile doğan bebek sayısı ise 6 milyona yaklaştı. Buna bağlı olarak kimerik bebek sayıları da arttı.

Manisa'nın Sarıgöl ilçesinde 2005 yılında M.A. ile evlenen A.V.'nin(32), tüp bebek tedavisi sonrası bir erkek çocuğu olur. Çiftin ilk erkek çocuklarının ardından doğal yoldan 2 kız çocuğu daha dünyaya gelir. 13 yıllık evli kalan çift, çeşitli anlaşmazlıklar sebebiyle 2018 yılında anlaşmalı olarak boşanırlar. Ancak baba 2019 yılında soy bağı tespit davası açar. Davada, babanın talebi üzerine hem kendisinden hem de 2 kız çocuğundan kan örnekleri alınarak DNA tespiti yapılması Adli Tıp'a gönderilir. 26 Eylül 2019 tarihinde gelen ilk raporda babadan ve iki kız çocuktan alınan kan örneklerinde yapılan DNA incelemesinde 'Çocuklar babadan değildir' raporu verilir. Ancak baba askerde iken geçirdiği hastalık nedeniyle ilik nakli olmuştur. Annenin itirazı üzerine Adli Tıp, hem babadan hem de anne ve çocuklardan 'ağız içi sürüntü' ile 'kıl kökü' örnekleri alır. Yapılan incelemenin ardından Adli Tıp'ın verdiği son raporda babada çift DNA profiline rastlandığını ve 'kıl kökü'nden çocukların babaya ait olduğu kaydedildi.

Klasik bilgilerimize göre genlerdeki DNA bir organizmanın gelişimi ve fonksiyonları için gerekli tüm bilgileri taşıyan moleküldür ve bu molekülün %99,9'luk bölümün mimarisi tüm insanlarda aynıdır. Kişisel farklılıkların tespitinde kullanılan polimorfizmi taşıyan kısım ise sadece DNA'nın %0,1'lik bölümüdür. Bu açıdan da adli bilimleri ilgilendiren DNA'nın işte bu % 0,1'lik kısmıdır. Kimerik bitki ve hayvanlar dış görünüşleri ile belli olduğu halde kimerik insanların özel bir dış görünüşleri yoktur. Kimerik bir insanda birden fazla DNA profilinin olabilir.

Dünyanın birçok ülkesinde nadiren de olsa yaşanan **kimerizm olayı genetikçileri yeni araştırmalara götürmüştür. Günümüzde** kimerizm analizi, PCR (Polimeraz Zincir Reaksiyonu) yöntemi ile çoğaltılan, oldukça polimorfik olan STR (Short Tandem Repeats) DNA markerları ile yapılmaktadır. Söz konusu STR DNA analizi adli tıpta kimliklendirme amacıyla kullanılan en güvenilir yöntemdir. Bu DNA dizileme testleriyle artık "kıl kökü, kas, deri" gibi dokulardan örnekler alınıyor kimerizm olup olmadığı kesinlikle tespit edilebiliyor.

SONUÇ

İnsanoğlu tabiatı gözlemleyen, düşünen ve aynı zamanda akıl yürüten bir varlıktır. Ama bilim insanları sadece gözlem yapmazlar, laboratuvarda "sebe-sonuç ilişkilerini" araştırırlar, deneyleri defalarca tekrarlayıp aynı sonucu verip vermediğini gösterirler. Mantıksal akıl yürütme yaparlar, hipotez veya teoriler sunabilir, tabiattaki var olan kanunları keşfedebilirler. Ama ispatlanamayan şeyleri, felsefik veya kişisel görüşleri asla bilimsel kanıt gibi takdim edemezler. Öne sürdükleri hipotez ve teorilerini sanki tabiat kanunuymuş gibi sunmazlar. Söylediklerini bilimsel kabul etmeyenler üzerinde mahalle baskısı kuramazlar. Bilim ahlakı bunu gerektirir.

Evrimci görüşçülerin şimdiye kadar sundukları bütün bilgiler aslında bilimsel bir sonuç değil onların ya kişisel görüşleridir ya da daha önceden gelen felsefik görüşlerdir. Hiçbir bilim insanı bugüne kadar cansız varlıklardan **kendi kendine** veya **tesadüfen** ilk hücrenin meydana geldiğini gözlemlemedi. O kadar gelişmiş teknolojik donanımlı laboratuvar olanaklarına ve sayısız deneye rağmen canlı bir hücre yapamadı. Ama evrimci görüş sahipleri canlıların nasıl meydana geldiğini bilimsel olarak ispatlayamadılar ama "kimyasal ve biyolojik evrim, doğal seleksiyon" gibi kelimeler üreterek canlıların oluşumunu, sanki kesin kanıtlar bulmuş gibi sundular. Bu görüşler asla bilimsel sonuçlar değildi, sadece onların felsefik veya kişisel görüşleriydi.

Dünyada normal doğumların dışında insanların ilgisini çeken birçok biyolojik olaylar yaşanıyor. Mesela çoğul gebelikler, ikiz, üçüz, beşiz doğumlar, tek ve çift yumurta ikizleri, yapışık ikizler, kromozomlardaki sayısal ve yapısal mutasyonların sebep oldukları anomaliler, tek gendeki veya mitekondriyal DNA'daki değişimlerle meydana gelen olağandışı olaylar bunlara birer örnektir. Aslında insanın yaratılışı bir mucize iken insanlar bunu normal gibi algılayıp az görünen olağandışı olaylarla daha çok ilgilenmişlerdir. Bilim insanları bu tür olayların sebeplerini araştırırken yeni yeni

şeyler keşfettiler. Bu sayede farklı bilim dallarının her gün bir adım daha ileriye gitmesini de sağlamış oldular.

Mekanik fiziğin kanunları ile evrendeki kurulu düzeni gözleyen bilim insanları yıllar sonra **Kuantum fiziğini keşfettiler. Bu yeni fizikle** tamamen başka bir alemin kapısını açtılar. Kuantum fiziği bilim insanlarının daha çok ilgisini çekti. Zıtları yaratmak ve bunları bir karmaşıklığa neden olmadan yönetmek “akılsız, şuarsuz” sebeplerin değil ancak “ilim, irade, hikmet ve kudret sahibi” birinin işi olabilir. Her iki fiziğin kanunlarını farklı farklı koyan da aslında sebepler değil aynı yaratıcıdır.

Kimerik insanların incelenmesi göstermiştir ki nadir görülen bu olaylar tesadüfen veya kendi kendine olmuş basit olaylar değildir. Bilim insanları inançlı veya inançsız olsun fark etmez, doğaya bakar gözlem yaparlar, laboratuvara girer deneyler yaparlar. Sebep-sonuç ilişkilerini araştırırlar. Evrende mikro ve makro alemde her olay “sebep-sonuç ilişkileri” bağlamında incelenir. Ancak hiçbir sebep; istenen sonucu doğuracak ince planları tasarlayacak kuşatıcı bir ilim, mutlak irade etme ve sonsuz yapma gücüne sahip değildir. Sebeplerin, sonuçları bilecek akı ve mantığı da yoktur. Sebep-sonuç ilişkilerine bütünsel bakan ve bunun üzerinde mantıksal akıl yürütme yapan bilim insanları; neticeleri “tesadüfe, kendi kendine oluşuna veya bizzat sebeplerin özne oluşuna” değil, sebep-sonuç ilişkilerinin arkasında görülmeyen gizli bir güce yani bir yaratıcıya verirler. Bazı bilim insanları ve bazı felsefeciler ise bunları sebeplere, tesadüflere, doğal seçilime ve evrime verirler.

“Hayat” gibi bizzat kendisi mucize olan bir olay; “tesadüfe, sebeplere veya kendi kendine oluşa veya doğal seçilime, evrime verilebilir mi? Bugün evrim kelimesi herkese göre farklı farklı anlamlar yerine kullanılsa da klasik evrimci görüşün inandığı cansız elementlerden tek hücreye oradan da bitki ve hayvanların ayrı iki dal halinde meydana geldiği yaşam ağacı (tree of life) şeklinde olabilir mi? İnsanlar arasında görülen ve ancak son yıllarda keşfedilen “**tetragametik kimerizm**” böyle kelime oyunları ile açıklanabilir mi?

Bilimin ilerlemesine rağmen eldeki bilimsel verilerle birçok olay uzun yıllar çözülememiş, ancak daha sonra bulunan yeni tetkik ve yöntemlerle aydınlatılabildi. İleride başka yeni teknikler çözülmeyen birçok şeyin kapısını mutlak açacaktır.

Sebep sonuç ilişkilerini inceleyen bilim insanlarının farklı değerlendirmeler yaptıklarına şahit oluyoruz. Bunlar farklı gruplar olsa da temel 3 grupta incelenebilir:

1-Yaratıcıya inanmayan bilim insanları. Bütün doğa olaylarını akı, fikri, zekası, tasarım ve yaratma gücü olmayan sebeplere ve tesadüflere verirler veya yaratıcı dememek için doğal seçim ve evrim gibi kelimeler icat ederek onlara verirler. Bu yol asla bilimsel bir yol değildir, ateistik felsefi görüştür ve bilim buna alet edilmektedir.

2-Akıllı tasarımcılar. Bunlar da hem evrimi kabul ederler hem de canlılığın kendi kendine olamayacağını bir yaratıcıya ihtiyaç olduğuna inanırlar. Kendi kendileriyle çelişirler. İnanırları tanrının hangi sıfatlara sahip olduğuna dair bir şey söylemezler.

2-İslami yaratılışçı görüşe bağlı bilim insanları. Bütün doğa olaylarını sebep-sonuç ilişkileri bağlamında araştırıp incelerler. Bu makalenin konusu olan doğuştan kimerik insanların nasıl ve niçin oluştuğu konusunu da aynı yöntemle incelerler. Her şeyi peşinen bir yaratıcı yapmıştır fikriyle hareket etmezler. Sonuçta bilimsel bir metot olan mantıksal akıl yürütme yaparlar. Sebep sonuç ilişkilerinin arkasında gizli bir el olduğunu akıllarının gözüyle görürler. O'nun; kendini evrendeki akıllı, zeki ve şuurlu varlıklara göstermek isteyen "**varlığı zorunlu bir yaratıcı**" olduğunu aklen ve mantıken kabul ederler.

Üretim yapan bir fabrika sahibi kendini halka göstermek ve beğendirmek için ürünlerini katologlara koyar ve sergi salonlarında sergilemez mi? Sanatçılar eserlerini galerilerde sergilemez mi? Müzelerde geçmişe ait sanat eserleri sergilenmiyor mu?

Canlı, cansız biri sürü sanat eserleri ile doldurulan şu uçsuz bucaksız evren, şu tabiat her daim dolup boşalan muazzam bir sergi salonu değil midir? Bu kadar mükemmel, mucizevi eserlerin hepsinin bir tek sahibi ve Sanatkârının olmasının zorunlu olduğu akla ve mantığa uygun değil mi?

Lütfen sizler de okuduğunuz bu bildiriye, içindeki verileri bilimsel bir metot olan mantıksal akıl yürütme yöntemiyle değerlendin, bakalım hangi sonuca varacaksınız?

KAYNAKÇA

- 1-Alakoç, Doğan, Y. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/572981>
- 2-Atasoy, S. <https://www.hurriyet.com.tr/ayni-bedende-farkli-dna-lar-4912171>
- 3-Atasoy, S. <http://www.esraoz.com/2012/06/01/cift-yumurta-tekizleri/>
- 4- Balcı, N. <https://www.zaferdergisi.com/makale/15439-hayat-boyu-kopmayan-bag-mikrokimerizm-bir-hayalet-ikiziniz-var-mi.html>
- 5-Demirhan, O. <http://www.esraoz.com/2012/06/01/cift-yumurta-tekizleri/>
- 6-Evren, İ. <https://www.uplifers.com/tek-bedende-farkli-dnalar-farkli-kimlikler-kimeralar/>
- 7-Kabasakal, C. <https://www.biomedya.com/pcrin-hikayesi>
- 8- Keskin, İ. Müdok, T. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/282871>
- 9-Müdok, T. <https://www.sdplatform.com/Dergi/905/Bir-bedende-iki-kod-iki-karakter.aspx>
- 10-Özen, Zehra, F. <https://www.bezelyedergi.net/post/i-kizim-benimle-kimerizm>
- 11-Rettner, R. <http://www.livescience.com/55684-human-chimeras.html>
- 12-Tokdemir, M. Koyuncu, G. Değerli, İ. Keser <https://www.sabah.com.tr/yasam/2021/01/27/son-dakika-bilim-dunyasi-cift-dnali-turku-konusuyor>
- 13-Urgan, R. <https://www.herkesebilimteknoloji.com/haberler/saglik/kimerik-insanlar>

14-Wolinsky.H. Embo report, A mythical beast. Increased attention highlights the hidden wonders of chimeras

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1808039/>

15-

<https://services.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf;jsessionid=5C8Spwf+rWEtfenikeehGaO+?dergiKodu=4&cilt=39&sayi=550&sayfa=56&yaziid=22431>

16- <https://npistanbul.com/kimerizm-nedir-turleri-nelerdir>

BITKİLERDE KUSURSUZ MÜHENDİSLİK HARİKASI BİR DOKU: DESTEK DOKU (A FLAWLESS ENGINEERING WONDER TISSUE IN PLANTS: “SUPPORTING TISSUE”)

Fatih SATIL

Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Balıkesir, Türkiye
Prof. Dr., Balıkesir University, Arts-Sciences Faculty, Biology Department, Balıkesir,
Türkiye

E-Posta / E-Mail: fsatil@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4938-1161

ÖZET

Bitkilerde, çeperleri fazla kalınlaşmış dayanıklı hücrelerden meydana gelmiş direnç, destek ve esneklik sağlayan dokuya destek doku denir. Destek dokunun sklerankima ve kollenkima olmak üzere iki ana elemanı vardır.

Bu çalışmada; bitkilerdeki destek doku elemanlarının teşkili, tekamülü ve genel karakteristik özellikleri ile görevleri literatür verileri ışığında yaratılış bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Çalışmada mantıksal akıl yürütme yöntemi kullanılmıştır.

Başlangıçta parankimatik hücre yapısında olan destek doku hücreleri birçok hikmetli vazifeleri görebilmesi için bir plân ve program dâhilinde tekâmüle uğratılır. Bu hücrelerin bir kısmı protoplastlarını kaybederek çeperleri odunlaşmış sert yapılı hücrelere dönüştürülür. Bir kısmı da heterojen bir çeper kalınlaşmasına sahip selülozik yapıda esnek yapılı hücrelere dönüştürülür.

Bitki fizyologları ve moleküler biyologlar tarafından bu farklılaşma olayı; hücrelerde genlerin zamana ve şartlara bağlı olarak aktivasyonu ve represyonu (baskılanma) ile izah edilmektedir. Ayrıca birçok morfogenetik çalışmada bu hücrelerde farklılaşmada bazı hormonların rollerinin olduğu görülmüştür. Ancak bu hormonların sentezi de genetik kontrol altındadır.

Şüphesiz ki son derece karmaşık olan destek doku hücrelerdeki bu farklılaşma olayları ve yaptıkları mükemmel vazifeler halen bilimsel olarak izah edilememiştir. Akıl ve şurdan yoksun olan genlerle, hormonlarla, tesadüflerin eseri evrimle ve doğal seçimle açıklanamaz. Demek ki bitkiler sağlam bir biçimde yere tutunabilmesi ve üzerindeki ağırlıkları taşıyabilecek dirençlikte ve esneklikte olabilmesi için mükemmel sistemlerle var edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bitki, Doku, Evrim, Kollenkima, Sklerankima, Yaratılış.

ABSTRACT

In plants, the tissue that provides resistance, support and flexibility, consisting of resistant cells with thickened walls, is called supporting tissue. Supporting tissue has two main elements: sclerenchyma and collenchyma.

In this study; the formation, development, general characteristics and functions of the supporting tissue elements in plants were evaluated from the perspective of Creation in the light of literature data. Logical reasoning method was used in the study.

Supporting tissue cells, which initially have a parenchymatic cell structure, development according to a plan and program so that they can perform many wise functions. Some of these cells lose their protoplasts and are transformed into hard-structured cells with lignified walls. Some of them are transformed into flexible cells with cellulosic walls and a heterogeneous wall thickening.

This differentiation event is described by plant physiologists and molecular biologists; It is explained by the activation and repression of genes in cells depending on time and conditions. In addition, many morphogenetic studies have shown that some hormones play a role in the differentiation of these cells. However, the synthesis and control of these hormones are also under the control of the relevant genes.

Undoubtedly, these differentiation events in the extremely complex support tissue cells and the perfect functions they perform cannot be explained by genes, hormones, coincidental evolution and natural selection that lack intelligence and consciousness.

This means that trees have been created with perfect systems so that they can hold on to the ground firmly and have the resistance and flexibility to carry the weight on them.

Keywords: Evolution, collenchyma, creation, plant, tissue, sclerenchyma.

GİRİŞ

Bilim adamlarına pek çok konuda ilham kaynağı olan bitkilerin en çok ilgi çeken özelliklerinden biri de mühendislik harikası olan odunsu kısımlarıdır. Ağaçlara desteklik sağlayan aynı zamanda son derece estetik bir görünüm kazandıran bu odunsu yapı, bütün yaprak ve dalların taşınmasına yardımcı olduğu gibi ağacı rüzgâr, fırtına gibi iklim olaylarına karşı korur ve ağaçların ayakta durmasına hizmet eder. Örneğin bu mantığa göre planlanmış olan buğday sapı bir metre kadar uzunluk ve üç mm çapındaki yapısı sayesinde üzerindeki başağı taşıyabilir. Aynı şekilde bir meyve ağacının meyvalı dallarını kırılmadan taşıyabilmesi gerekir. Bu durumda, gövdenin yalnız dirençli olması değil, aynı zamanda esnek olması da gereklidir. Örneğin, rüzgârın etkisiyle eğilen bir bitki, önce bu eğilme sonucu meydana gelen gerilmeye direnç gösterebilmeli, rüzgârın etkisi ortadan kalktıktan sonra da eski halini geri dönebilmelidir. Bir ağacın dalına bir kuşun konması ile dalın kırılmadan esnemesi gerekir. Bu amaçla bitkilerin hem kendi ağırlıklarına hem de dış tesirlere karşı

özelliklerini koruyabilmeleri ve dayanıklı olabilmeleri için özel dokularla desteklenmiş olması gerekir.

İşte ağaçların odunsu yapısına sağlamlık kadar esneklik katan bu yapı “destek doku” olarak adlandırılır. Destek dokuyu teşkil eden hücrelerin yapısal özellikleri ve dizilişleri bitkilerin sağlam olması yanında esnek bir yapıda olmasına da hizmet eder. Destek dokunun sklerankima ve kollenkima olmak üzere iki ana elemanı vardır.

Sklerankima: Hücreleri genellikle protoplastları olmayan ölü hücrelerdir. Bununla beraber bazen çok az protoplasmaya sahip olabilirler. Sklerankimayı meydana getiren hücrelerin çeperleri yetkin halde hem kalın hem de çoğunlukla odunlaşmıştır. Çeper kalınlaşması her tarafta homojendir. Çeperler elastiki yapıdadır. Sklerankima hücreleri erginleşmiş organlarda bulunur.

Kollenkima: Hücreleri kısa, eni boyuna eşit, bazen de uzamış şekilli ve protoplastlara sahip canlı hücrelerdir. Hücre çeperleri selüloz, pektin ve hemiselülozdan yapılmıştır. Çeperde lignin yoktur ve plastiki özelliktedir. Çeperdeki kalınlaşmalar heterojendir yani çeperin belirli bölgeleri daha kalındır. Kollenkima hücreleri özellikle genç ve büyümekte olan organlarda bulunur.

Bu çalışmada; bitkilerdeki destek doku elemanlarının oluşumu, gelişimi ve genel karakteristik özellikleri ile görevleri literatür verileri ışığında Yaratılış bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

SKLERANKİMA HÜCRE DUVARININ YAPISINDAKİ TASARIM

Destek doku elemanlarının yaratılışındaki her detay dayanıklılığı sağlamak üzere özel olarak tasarlanmıştır. Hücre duvarları dokunun mekanik özelliklerini arttıran dayanıklı bir malzemeden yapılmıştır.

Sklerankima hücrelerinin duvarı son derece küçük selüloz fibrillerden oluşur. Bunlar odunsu yapıyı sertleştirip sağlamlaştırır ve kırılmalarını engeller. Bu yapı, odunu fiberglastan bile daha sağlam hale getirir.

Bitkilerde dayanıklılığın ve sertliğin sağlanması için bu hücrelerin ölmesi gerekir. Bu olay nasıl gerçekleşir? Ne zaman gerçekleşir? Bu olayın ne zaman gerçekleşeceğine kim karar verir?

SKLERANKİMA HÜCRELERİNİN GELİŞİMİ VE APOPTOSİS

Başlangıçta canlı olan bu sklerankima hücreleri, ileride vazifelendirileceği görevleri gereği ölü hücreler olacak şekilde programlanmışlardır. Bu hücreler bir plân ve program dâhilinde tekâmüle uğrayarak; protoplastlarını tamamen kaybeder çeperleri odunlaşır ve sert bir yapıya dönüştürülürler. Bu şekilde, destek doku hücrelerinin farklılaşmasında, genetik olarak programlanmış hücre ölümüne apoptosis denir (Bollhöner ve ark. 2012).

Sklerankima hücreleri yolculuğuna parankim hücreleri olarak başlar. Parankima hücreleri yaşlandıkça, birincil duvarlarının etrafında ikincil duvarlar geliştirmeye başlayabilirler. Bu ikincil duvar odunsu yani lignin olarak bilinen sert bir organik polimerden oluşmaktadır. Bu aşamadan sonra

artık bu sert dış duvarın içindeki iç hücre olan sklerenkima hücreleri zamanla protoplastlarını tamamen kaybederek ölmeye başlar ve güçlü fakat cansız bir hücreye dönüşür. Sonuçta; içi boş ve ölü iğ şeklinde uzun sklerenkima hücreleri oluşur (<https://study.com>).

KOLLENKİMA BÜYÜYEN ORGANLARI DESTEKLEYEN MEKANİK BİR DOKUDUR.

Kollenkima hücre duvarları birincil hücre duvarlarına benzer bir bileşime sahiptir (Jarvis, 1992). Bu hücre duvarları büyüyen hücreleri çevreler ve hemiselüloz ve pektin olarak sınıflandırılan karmaşık polisakaritlerin hidratlı bir matrisine gömülü selüloz mikrofibrillerinden oluşur (Cosgrove 2005). Bu polisakaritlerin yanı sıra hücre duvarları az miktarda yapısal proteinler de içerir.

Kollenkima, özellikle sklerenkima ile karşılaştırıldığında oldukça dinamiktir. Uzama sırasında ve sonrasında duvarları kalınlaşan, büyüyen organların ana destek dokusudur. Kollenkima; genç bitkilerin saplarına, yaprak damarlarına ve gövdelerine destek, yapı, mekanik güç ve esneklik sağlayarak kırılmadan kolay bükülmesine hizmet eder (Carrillo-López and Yahia 2019). Kollenkima hücreleri, eudikotiledonlarda yaygın olarak bulunur ve büyüyen organlar için mekanik destek sağlar.

KOLLENKİMA HÜCRELERİNİN GELİŞİMİ

Parankima hücreleri, kollenkima oluşturmak üzere esas olarak hücrelerin köşelerinde biriken birincil hücre duvarı malzemesinin eklenmesiyle değişime uğratılır. Kollenkima hücreleri gelişim sırasında geniş ölçüde uzar ve uzama sırasında duvarları kalınlaşır. Kollenkima bitkiyle birlikte büyür ve epidermin altındaki çıkıntılarda ve yaprakların orta damarlarında meydana geldiği uzayan gövdelere destek sağlar (Lopez and Barclay 2017).

DESTEK DOKU HÜCRELERİNDE GÖRÜLEN YAPISAL PRENSİPLER

Destek doku hücreleri farklı gerilimlere ve gerilimlere dayanacak şekilde tasarlanmıştır. Bu tasarımlar; Esneklik (yanal bükülmeye karşı direnç), Genişletilemezlik (gerilmeye karşı direnç), Sıkıştırılamazlık (sıkışmaya karşı direnç) ve Kesme gerilimi (kesme etkisine karşı direnç) olarak bilinir (<https://www.indiaessays.com>).

1. Esneklik (Inflexibility): Hem odunsu bitkiler hem de otsu bitkiler yanal olarak bükülme kuvvetleriyle karşı karşıyadırlar. Ağaçsı bitkilerde bu kuvvetlere karşı merkezde odun oluşumuyla otsu bitkilerde ise destek hücreleri yardımıyla tedbir alınmıştır.

2. Genişletilemezlik (Inextensibility): Kökler ve rizom gibi yeraltı organları uzunlamasına gerilimlere maruzdurlar. Meyve sapları, tırmanıcılar ve lianlar, meyvelerinin ağırlığını ve kendi ağırlıklarını taşıyacakları için boylamsal gerilime dayanmak zorundadırlar. Ayrıca birçok köklü hidrofite bitki de su akıntısı nedeniyle uzunlamasına gerilime maruzdur. Bu nedenle hidrofite bitkilerin

gövde merkezindeki, meyve saplarında ve lianlardaki destek doku hücreleri uzunlamasına gerilmeye direnç sağlayacak şekilde tasarlanmıştır.

3. Sıkıştırılmazlık (Incompressibility): Gövdeler, kendi ağırlığının oluşturduğu uzunlamasına sıkıştırma ile karşı karşıyadır. Bu durum, gövdenin üst kısmında bir basınca neden olur. Bu nedenle destek dokular gövdelerin merkezine yerleştirilmiştir.

4. Kesme Stresi (Shearing Stress): Yapraklar gibi yassı organlarda sıklıkla kuvvetli rüzgâr veya su akıntısından kaynaklanan kuvvet yaprakların yüzeyine dik açıyla etki ederek yırtılmaya neden olabilir. Dikotil bitki yapraklarının kenarlarına yerleştirilmiş olan destek doku elemanları ile bu tür strese karşı dayanıklılık sağlanmıştır.

DESTEK DOKUNUN ORGANLARDAKİ DAĞILIŞINDAKİ HİKMET

Destek doku sisteminin ana prensibi, minimum malzeme ile maksimum mekanik sertlik ve elastikiyet elde etmektir. Bu prensip köklerde, gövdelerde, meyve saplarında, dallarda vb. gözlenir.

Bitki gövdesi dış tesirlerle veya kendi ağırlığı ile eğilecek olursa, bu eğilmeden en fazla değişikliğe uğrayıp zarar görecektir kısım çevreye yakın olan bölgelerdir. Bu nedenle, destek doku elemanları gövdede çevreye yakın kısımda yerleştirilmiştir.

Bitkinin gerilmeye birlikte bükülmeye en fazla maruz kalan organı kökleridir. Bundan dolayı kökte destek doku elementleri merkeze yerleştirilmiştir.

Yaprakların yırtılmasına engel olmak amacıyla mekaniksel elementler yaprak kenarlarında yerleştirilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bitkilere desteklik veren dokunun yapısı oldukça ilginçtir. Destek doku hücrelerinde kullanılan malzeme; yapraklarını taşıyabilecek oranda narin, ağaçların kendi ağırlıkları altında ezilmesini ve kuvvetli rüzgarlar karşısında kırılmasını ya da kökünden sökülmesini engelleyecek kadar güçlü, kendi ağırlığı altında ezilemeyeceği kadar hafif, herhangi bir dış etki karşısında ağacın dağılmasını engelleyecek kadar da dayanıklı olması gerekir. İnsanların tasarladığı hiçbir malzeme bu destek dokunun sahip olduğu dayanıklılık, güç, narinlik ve hafiflik özelliklerini aynı anda üzerinde barındıramaz. Tuğlalar ve cam, baskı uygulandığında kırılır, çelik ve beton ise dayanıklı fakat çok ağırdır. Destek doku hücreleri bu malzemeler ile kıyaslandığında gerçek bir yaratılış harikasıdır.

Evrin görüşüne göre karada yaşayan büyük bitki türlerinin ortaya çıkması için destek dokuya sahip olmak bir ön koşuldur. Rowe ve Speck (2004)'e göre de Orta Devoniyen'e geldiğinde birçok bitki türü, aşırı derecede kalınlaşmış sklerankima hücrelerinden oluşan hipodermal bir sterom geliştirmiştir. Bazı araştırmacılar da destek dokunun gövdelere sertlik sağladığını, özellikle sklerankima liflerinin bitkilerin büyük yüksekliklere ulaşmalarına ve çeşitli dallanmış mimariler geliştirmelerine yardımcı olduğunu bildirmektedirler (Rowe ve Speck 2004; Simpson, 2012). Ayrıca

yaprak gibi genç toprak üstü organlar fotosentetiktir ışığın bitkinin daha derin dokularındaki kloroplastlara ulaşmasını sağlamak için bu organdaki destek doku hücreleri de ışığı geçirebilecek şekilde yarı saydam yapıdadırlar (Chen, 2019).

Yukarıdaki seküler ifadelerden de anlaşılacağı gibi birçok amaç gözetilerek oluşturulan destek dokularındaki bu hikmetli tasarımının nasıl ve kim tarafından yapıldığı göz ardı edilmiştir. Bitkiye sertlik ve esneklikten katan bu özel yapıyı tasarlayan elbette bitkilerin kendileri değildir. Bitkilerde bu özel hücre ve dokuları özel ölçülerle ağaçta ihtiyaç olan yerlere hassas bir şekilde yerleştirmek her şeyi gören ve bilen üstün bir aklın varlığını gösterir. Bu nedenle Yaratılış görüşüne göre ise bitkiler birçok hikmet için ilk yaratılışlarında bu donanımlara sahip olarak var edilmişlerdir.

DESTEK DOKU HÜCRELERİNİN GELİŞİMİNDE ROL OYNAYAN FAKTÖRLER

Evrim görüşünü savunanlar tarafından meristematik ya da parenkimatik hücrelerin destek dokuya dönüştürülmesine ilgili genlerin karar verdiği savunulmaktadır.

Bitki fizyologları ve moleküler biyologlar tarafından farklılaşma olayı; hücrelerde genlerin zamana ve şartlara bağlı olarak aktivasyonu ve represyonu (baskılanma) ile izah edilmektedir (Kocaçalışkan 2008).

Bu durumda akıl ve şuurdan yoksun olan genler farklılaşmaya ve farklılaşma zamanına nasıl karar vermektedir?

Evrim görüşünü savunanlar tarafından meristematik ya da parenkimatik hücrelerin destek dokuya dönüştürülmesine ilgili genlerin karar verdiği savunulmaktadır. Akıl ve şuurdan yoksun olan genler farklılaşma zamanını nasıl bilmektedir? Aynı şekilde evrim görüşünü savunanlar, “Genetik materyaldeki bu karar verme mekanizması ve bunun için gerekli bilgiler, çok uzun süren evrim ve eleme süreçleri sonucunda edinilmiştir ve edinilmeye/kaybedilmeye devam edilmektedir.” şeklinde bir açıklama yapmaktadırlar.

Ancak genlerin aktivasyonu (aktif hale geçmesi) ve represyonu (baskılanma) da hormonlar tarafından kontrol edilmektedir. Birçok morfogenetik çalışmada bu hücrelerde farklılaşmanın başlatılmasında Oksin ve Sitokin hormonlarının rolleri kanıtlanmıştır. Ancak bu hormonların sentezi de kontrolü de ilgili genlerin kontrolündedir. Bu durum, “bu olaylar genlerin mi kontrolü altında yoksa hormonların mı?” sorusunu akla getirmektedir. Sonuç olarak hücrelerdeki farklılaşma olayı hala tam olarak açıklanmış değildir.

Netice olarak bir beyin ve akıldan mahrum olan ağaçlar sağlık ve esneklik için bu hücreleri tasarlamış olamazlar. Son derece karmaşık olan destek hücrelerindeki bu farklılaşma olayları, akıl ve şuurdan yoksun olan genlerin, hormonların ve tesadüflerin eseri Evrimin yapacağı bir iş de değildir. Ağacın yaratılışındaki detaylar Kuranı Kerim’de şöyle ifade edilmektedir: “Şimdi yakmakta olduğunuz ateşi gördünüz mü? Onun ağacını sizler mi inşa ettiniz (yarattınız), yoksa onu inşa

eden Biz miyiz? Biz onu çöl yolcularına ve açlık çekenlere bir işaret ve nimet kıldık. Öyleyse ulu Rabbinin ismini tesbih et.” (Vakıa Suresi, 71-74).

KAYNAKLAR

Bollhöner B, Prestele J, Tuominen H. Journal of Experimental Botany, 63 (3), 1081-1094, (2012).

Carrillo-López A. Yahia EM. Morphology and Anatomy (Chapter 6), Editor(s): Yahia E.M. Postharvest Physiology and Biochemistry of Fruits and Vegetables, Woodhead Publishing, 113-130, (2019).

Chen, D, Melton, LD, Zujovic, Z. et al. Developmental changes in collenchyma cell-wall polysaccharides in celery (*Apium graveolens* L.) petioles. BMC Plant Biol 19, 81 (2019).

Cosgrove DJ. Growth of the plant cell wall. Nat Rev Mol Cell Biol. 6(11):850-861 (2005).

<https://study.com/learn/lesson/sclerenchyma-cells-function-location.html>

<https://www.indiaessays.com/essays/india/botany/essay-on-the-tissue-system-in-plants-plant-anatomy-botany/2291>

Jarvis, MC. Control of thickness of collenchyma cell walls by pectins. Planta 187, 218-220 (1992).

Kocaçalışkan, İ. Bitki Fizyolojisi, Nobel Yayınevi (2008).

Leroux O. Collenchyma: a versatile mechanical tissue with dynamic cell walls. Ann Bot. 110(6), 1083-1098 (2012).

Lopez FB, Barclay, GF. Plant Anatomy and Physiology (Chapter 4), Editor(s): Simone Badal, Rupika Delgoda, Pharmacognosy, Academic Press, 45-60 (2017).

Rowe NP, Speck T. Hydraulics and mechanics of plants: novelty, innovation and evolution. In: Poole I, Hemsley AR. eds. The evolution of plant physiology. Kew, London: Elsevier Academic Press, 297-325 (2004).

Simpson MG. (Çevirmen Zeki Aytaç) Bitki Sistematığı, Nobel Akademik Yayıncılık, 2. basım (2012)

BİTKİLERİN SINIFLANDIRILMASINDA KULLANILAN TAKSONOMİK KARAKTERLERİN YARATILIŞ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ (EVALUATION CLASSICATION OF TAXONOMIC CHARACTERS USED IN THE CLASSIFICATION OF PLANTS IN TERMS OF CREATION)

Hasan AKAN

*Prof. Dr., Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölüm Başkanı, Şanlıurfa,
Türkiye*

*Prof. Dr., Harran University, Faculty of Arts and Sciences, Head of Department of Biology,
Şanlıurfa, Türkiye*

E-Posta / E-Mail: hakan@harran.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3033-4349

ÖZET

Yeryüzündeki bitki ve hayvanları tanıyabilmek için sınıflandırmaya tâbi tutulur. Bu sınıflandırmada türlerin değişmeyen ve kendilerine has karakterleri esas alınır. Bitkiler âleminde günümüzde yaklaşık 390 bin bitki türünü tanımlamada kullanılan sistematik karakterler başlangıçta; çiçek sapının uzunluğu, anter sayısı ve yapısı gibi dış görünüşe dayanan anatomik ve morfolojik karakterlerdi. Hatta bitkilerdeki polen şekil ve yapıları günümüz bitki türlerinin ayırmada ve tanımlamada rol oynadığı gibi, geçmişe ait antropolojik çalışmalar da bize bitki türlerinin değişmeden günümüze ulaştığını göstermektedir. Mesela günümüzden 180 milyon yıl önce Jura devrinde yeryüzünde görünen çam türünün polen yapı ve şekli hiç değişiklik geçirmeden günümüze ulaşmıştır. Türün teşkil ettiği genetik havuz içinde varyasyon denen küçük değişiklikler olmakla beraber türlerde temel tipi aşan değişikliklere rastlanmamaktadır. Bu her bir türün kendine has özelliklerle yaratıldığını göstermektedir.

Teknolojinin gelişmesine bağlı olarak, özellikle elektron mikroskopuyla sistematikte kullanılan; polen ve tohum yüzey yapı ve şekilleri ile kimyasal veriler ayırım karakterleri olarak devreye girdi. Türler arasındaki ayırım karakterlerinin makro seviyede olduğu gibi mikro seviyede de kendine has özelliklere sahip olduğu görüldü.

Bir başka ifade ile sistematik bilimi bize, türlerin değişerek başka türlere evrimleşmediğini ve her türün makro seviyeden mikro seviyeye kadar kendine özel karakterleriyle yaratıldığını söylemektedir. Yaratılış penceresiyle bakıldığında bitkilerin gayeli ve hikmetli yaratıldığı, iç ve dış yapılarında belli bir nizam ve ölçü olduğu görülmektedir. Her bitkinin tüm karakterleri bakımından farklı farklı yaratıldığı, bu özellikleri sayesinde insanların parmak izi gibi, her bir bitkinin ayrıcalıklı olarak yaratıldığı artık mikroskobik incelemelerle de belirlemek mümkün olabilmektedir.

Bu tebliğde, bitkilerin sınıflandırılmasında kullanılan morfolojik, anatomik, sitolojik, fitokimyasal ve moleküler benzeri karakterlerin mu'cizevî yönlerine değinilecek ve Yaratılış penceresinden değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bitki taksonomisi, Taksonomik Karakterler, Yaratılış

ABSTRACT

It is subjected to classification in order to recognize the plants and animals on earth. This classification is based on the unchanging and unique characters of the species. The systematic characters used today to describe approximately 390 thousand plant species in the plant kingdom were initially; they were anatomical and morphological characters based on external appearance, such as the length of the flower stalk, the number and structure of anthers. In fact, just as pollen shapes and structures in plants play a role in distinguishing and identifying today's plant species, past anthropological studies also show us that plant species have survived to the present day without changing. For example, the pollen structure and shape of the pine species that appeared on earth in the Jurassic period 180 million years ago have survived to the present day without any change. Although there are small changes called variations within the genetic pool of the species, changes beyond the basic type are not observed in the species. This shows that each species was created with its own unique characteristics.

Depending on the development of technology, especially used systematically with electron microscopy; pollen and seed surface structures and shapes and chemical data came into play as discrimination characters. It was observed that the distinguishing characters between species have unique characteristics at the micro level as well as at the macro level. In other words, systematic science tells us that species do not change and evolve into other species, and that each species is created with its own unique characters from the macro level to the micro level. When viewed from the window of creation, it can be seen that plants were created with purpose and wisdom, and that there is a certain order and measure in their internal and external structures. It is now possible to determine, through microscopic examination, that each plant is created differently in terms of all its characters, and that each plant is uniquely created, like people's fingerprints, thanks to these characteristics.

In this paper, the miraculous aspects of the morphological, anatomical, cytological, phytochemical and molecular-like characters used in the classification of plants will be touched upon and evaluated from the perspective of Creation.

Key Words: Plant taxonomy, Taxonomic Characters, Creation.

GİRİŞ

Bitkiler, ekolojik dengenin içinde adeta hayatın anahtarı ve birer ilham kaynağıdır. Tasavvufî ve manevî anlamdaki bakışlarla her bir bitkinin bir anlam değeri vardır. Gönül dünyamız yeşilliklerle güzelleşmekte, çiçeklerin renkleri, kokuları ve süsleri insanın fıtratına uygunluğu ile dikkat çekmektedir. İnsanlarla-çiçekler arasında adeta bir kodlama ve karşılıklı bir etkileşim vardır. Bitkiler; yeryüzündeki canlılığın devamı için vazgeçilmezdir. Bitkiler, gerek görünümleri, gerekse ekosistemdeki rolleri ile birer sanat harikasıdır. Çiçeklerin renkleri, kokuları ve süsleri ilahi bir hediye olarak telakki edilmektedir (Akan, 2018).

Botanikçiler bitkilerin sırlarını henüz tam çözememişlerdir. Botanik biliminin onlarca alt bilim dalları vardır. Mesela Bitki Morfolojisi, Bitki Fizyolojisi, Bitki Sistematiği, Eczacılık Botaniği, Paleobotanik, Etnobotanik, Geobotanik, Bitki Sosyolojisi, Bitki Ekolojisi ve Bitki Genetiği (Tatlı, 2005). Tüm bu alt bilim dallarında pozitivist bakış kuru bir botanik bilgisini sunmaktadır. Halbuki her şeyin fizikî kıymetinin ötesinde manevî bir değeri de göz önünde bulundurulmalıdır (Akan, 2018).

Kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'de; *"Bitkilerin her birinde düşünen bir insan ve toplum için ibretler vardır"* denilmektedir (Şuara / 7-9). *İncir ve zeytine and olsun* (Tin 95/1) diye üzerlerine yemin edilerek ağaçlara yüce bir makam bahşedilmiştir (Tekin, 2016).

Kur'an dilinde bitkiler âlemi "Nebatat" olarak tanımlanmış, zemin yüzünde yazılan, bahar sayfasında teşhir edilen rahmet ve hikmetin mu'cizeli eserleri olarak takdim edilmiştir (Nursi, 2014). Bediüzzaman, kâinattaki varlıklara bakışa dikkati çeker. Bakmak ile görmek arasındaki farkı nazara verir. Mahlûkata ve bütün kâinata mana-i harfi ile, yani Allah hesabına ve Allah'ın sanatı ve eseri nazarı ile bakılması gerektiğini belirtir. Bu bağlamda, bitkilere aynı zamanda tevhidin delilleri gözüyle bakılması gerektiğini ifade eder. Demek ki, *mana-yı harfiyle* bitkilere bakınca bütün yaprakların, çiçeklerin ve meyvelerin şekilleri, yapıları ve gördükleri vazifeleriyle Allah'ın varlığına ve birliğine şahadet ettikleri anlaşılmaktadır. Bunu başka bir veciz sözülle şöyle tanımlamaktadır: *"Evet her bir nebat, her bir ağaç, pek çok lisan ile Sâni'lerini öyle gösteriyorlar ki ehl-i dikkati hayretlerde bırakır ve bakanlara "Sübhanallah! Ne kadar güzel şahadet ediyor!" dedirtirler."* (Nursi, 2016).

Hatta, bütün bilimlerin asli görevinin, Allah'ın yaratma sanatını anlama ve ilahi sergilerdeki düzen ve nizami anlama olduğunu da ifade etmektedir. Evreni doğru tercüme etmenin bilimlerin görevi olduğuna dikkat çekmektedir (Nursi, 2016).

Biyoloji Bilimi Dünya üzerindeki 100 milyondan fazla canlıyı araştırmaktadır. Günümüzde Dünya üzerinde 8.7 milyon ökaryotik ve 100 milyondan fazla ise prokaryotik canlı türü olduğu kabul edilmektedir. Bugüne kadar yaklaşık 1.5 milyon türe isim verilebilmiş ama gerçek sayı muhtemelen 10 milyon ile 100 milyon arasındadır (Edward, 2000). Çünkü bilim insanları her yıl 15 bin kadar yeni

tür keşfetmektedir. Teknolojinin ilerlemesiyle araştırmaların daha da hızlanabileceği söylenebilir (Bkz.<http://www.ntvmsnbc.com/id/25244635/23.05.2013>)

Merkezi Londra'da bulunan Kew Kraliyet Botanik Bahçesi tarafından yayımlanan raporda, dünyada tespit edilen bitki türlerinin sayısının 390 bin 900 olduğu belirtildi (Bkz. <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/dunyadaki-bitki-turleri-sayildi/569751>).

Hem günümüzdeki hem de nesli tükenmiş bitki türlerini tanımak ve özelliklerini bilmek için birbirine benzeyen özellikleri ile bitki türleri birtakım gruplara ayrılarak bir nevi sınıflama ve sınıflandırma yapılmaktadır. Bu ayırma, tasnif etme ve inceleme işine günümüzde Bitki Sistematiği ya da Bitki Taksonomisi denilmektedir. Nitekim, Bitki Sistematiğinin asıl amaçlarından biri de bitkilerin akrabalıklarını, benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koymaktır. Başlangıçta bitkilerin sınıflandırılmasında kullanılan karakterler dış morfolojik özelliklerle kısıtlı iken, sonraları anatomik veriler, kromozom sayısı, boyut ve şekilleri, mikromorfolojik özellikler (polen ve tohum yüzey süsleri vb.), kimyasal ve moleküler veriler bitki sistematiği için uygun karakterler olarak kullanılmışlardır (Akan, 2003; Akan ve Eker, 2003).

Yaratılış penceresiyle bakıldığında bitkilerin gayeli ve hikmetli yaratıldığı, iç ve dış yapılarında belli bir nizam ve ölçü olduğu görülmektedir. Her bitkinin tüm karakterleri bakımından farklı farklı yaratıldığı, bu özellikleri sayesinde insanların parmak izi gibi, her bir bitkinin ayrıcalıklı olarak yaratıldığı artık mikroskobik incelemelerle de belirlemek mümkün olabilmektedir (Tekin, 2016; Nursi, 2016; Akan, 2018).

BITKILERI SINIFLANDIRMA TARİHÇESİ

Bitki sistematiğinin tarihi, insanın kainatta belirmesiyle başlar, insan çevresindeki bitkileri amaçlarına uygun olarak, kullanmaya başlayınca onları sınıflandırmaya da başlamıştır. Bitkilerim ot, çalı, ağaç; yenen yenmeyen, zehirli, zehirsiz şekilde ayrılmaları ilk sınıflandırılmaları sayılır. Bu sınıflandırma sisteminin ilk yazılı eserini veren kişi, botaniğin babası olarak kabul edilen ve Aristo'nun öğrencisi olan *Theophrastus* (MÖ. 370-285)'tir. *Historia Plantarum* adlı eserinde 480 bitkiyi bu özelliklerine göre tasnif etmiştir. Daha sonra ise sistematiğin babası olarak ünlü botanikçi *Carolus Linneaus* olarak kabul edilir. Linne'nin 1750'li yıllarda sistematiğe kazandırdığı en önemli kural "**Binomial Sistem= İkili Adlandırma Sistemi**"dir. Bir bitkinin iki adla (genus ve tür) anılması Linne ile başlar (Akan, 2018).

Evrin ve filogeni gibi bilim dalları gelişmeye başlayınca bitkilerin yüzeysel farklılıkları ikinci plana düşmüş ve sınıflandırma filogenetik akrabalıklara göre yapılmaya başlanmıştır. Bu görüşe göre, yaşayan türler uzun bir evrimin ürünleridir.

Biruni ve Farabi gibi bazı islam âlimlerine göre ise, canlıların kademeli ve birikimli bir evrimsel sürecin ürünleri olduğunu değil, aksine statik, değişmez ve son halleriyle mükemmel yaratılışlarını

ileri sürmektedir. Canlı türlerinin Allah'ın yaratma fiilinin sonucu, birbirinden bağımsız olarak meydana geldiğini kabul etmektedirler (Özdemir, 2020).

BITKİLERİN SINIFLANDIRILMASI

Evrim teorisine göre su hayatından kara hayatına geçiş alglerle başlar. Su hayatından kara hayatına geçişte ilk grubu Bryophyta (karayosunlar) oluşturur. İletim demeti ve çiçeği olmayan bir bitki grubudur. İletim demetinin zaman içinde geliştiği ve Pteridophyta (eğreltiler) grubunun oluştuğu varsayılır. Daha sonra ise ilk tohumlu bitkilerin oluştuğu, çiçek ve meyvenin oluşumu da gerçekleştiği kabul edilmektedir.

Yaratılış görüşü açısından bakıldığında bütün bitki gruplarının tek atadan değil, yeryüzü şartlarının iyileşmesine bağlı olarak doğrudan kendi genetik özellikleriyle müstakil yaratıldığı anlaşılmaktadır. Yasin suresinin 79. ayetinde; “...O, her türlü yaratmayı bilendir.” Bu ayetten hareket ederek, yaratıcı bu tarz düzenleme ile bitkileri damarlı da damarsız da yaratabileceğini ya da farklı bitkilerin odun yapısında da farklı tasarruflar yapabileceğini anlayabiliriz. Damarlı bitki grubunda yer alan binlerce bitki örneklerinin aynı damar yapısına sahip olması tesadüfün eseri olabilir mi? Bir sanatkârın sanatında farklı özellikler sergilemesi olarak değerlendirilebilir. Bütün bitki gruplarının tek atadan değil, yeryüzü şartlarının iyileşmesine bağlı olarak doğrudan kendi genetik özellikleriyle müstakil yaratıldığı anlaşılmaktadır (Akan, 2018; Özdemir, 2020).

SİSTEMATİK BOTANİKTE KULLANILAN KARAKTERLER

Bir bitkiyi başka bir bitkiden ayırmak veya onunla kıyaslamak için kullanılan yapı, şekil ve davranış özelliklerine karakter denir. Bir taksonomist bitkileri sınıflandırmak için, bitkilerin taşıdığı yüzlerce karakter arasından önemli ve belirgin olanları seçerek sınıflandırmada kullanır. **Klasik taksonomide kullanılan karakterler genellikle morfolojik ve anatomik karakterlerdir.** Morfolojik olarak bitkileri sınıflandırmada kullanılan karakterler daha çok damar yapısı, gövde ve dallar, yapraklar, kökler ve tohum gibi yapılarıdır.

Bitki sistematigi için zamanla başka karakterler kullanıldı. Bunlar arasında anatomik veriler, kromozom sayısı, boyut ve şekilleri, mikromorfolojik özellikler (polen ve tohum yüzey süsleri vb.), kimyasal yapılar ve moleküler verilerdir (Akan, 2003):

a) **Morfolojik ve Anatomik Karakterler:** Sistematikçiler genelde morfolojik karakterleri esas kabul etmektedirler. Bunun nedeni morfolojik karakterlerin gözle görülür ve elle tutulur olmasıdır. Morfolojik karakterlerde bitkinin hayat formu, kökü, gövdesi, yaprağı, çiçeği, meyvesi, tüy durumu ve tohum gibi yapılar baz alınır. Anatomide ise kullanılan karakterlerin başında yaprak ve odun anatomileri gelir. Yaratılış görüşü açısından bakıldığında; bitkilerin organları ilk günden beri mukadder isminin tecellisine ayna olmakta ve belirli ölçülere göre harfi harfine uygun şekilde yaratılmaktadır. Bitkilerin dalları ve yaprakları gelişigüzel dizilmiş

değillerdir. Her ağaçta hangi dalın nereden çıkacağı, yaprakların dal çevresindeki dizilişleri, çiçeklerin simetrik şekilleri belirli sabit kurallar ve mucizevi ölçülerle belirlenmiştir. Yeryüzündeki tüm bitkilerde bu oranı yapmak; aynı sanat harikasını aynı tarzda yaratmak, bu işi yapan bütün kâinatın yaratıcısıdır (Akan, 2018). Fevkalade plânlı/programlı bir şekilde değişime uğratılan, özel bir ölçü ve plana göre tasarlanmış olan bitkilerdeki anatomik yapıların tekâmülü; “kendiliğinden oluş”, “tabiat” ya da “sebepler” ile açıklanamaz. Bu sistemin ağaçlar içine yerleştirilebilmesi için; nihayetsiz bir hikmet, hadsiz bir kudret ve geniş bir ilim gerekir (Satıl, 2018). Elektron mikroskobuyla bitkilerin içyapılarının detaylı araştırılması devreye girdi. Türler arasındaki ayrım karakterlerinin mikro seviyede kendine has özelliklere sahip olduğu tespit edilmiştir (Akan, 2018; Satıl, 2018). Bitkilerin ancak mikroskopla görülebilen ince yapılarında son derece mükemmel bir tasarım kendiliğinden veya tesadüfen olması hiç mümkün müdür?

b) Sitolojik Karakterler: Taksonomide kullanılan sitolojik özelliklerin başında kromozom sayıları ve kromozom morfolojisi gelir. Türler için genellikle kromozom sayısı sabittir. Kromozom büyüklüğü ise genotipik olarak kontrollü olup tür düzeyinde değişmeyen bir özelliktir. Kromozomlar DNA moleküllerinden meydana gelmekte ve çiftler halinde bulunurlar (Akan, 2003). Yaratılış görüşü açısından bakıldığında; her bir canlının sahip olduğu genetik yapı bir kütüphaneye benzetilirse, kromozom kütüphane içindeki bir kitap, gen de kitap içindeki bir sayfa veya bölümdür. Genler tüm organizmaların canlılık görevleri ve biyolojik gelişmeleri için gerekli yazılım veya programlardır. Kromozomlar adeta paketlenmiş gibi DNA’lardan meydana getirilmiştir. Dolayısıyla bir kromozomda çok sayıda gen, yani program var demektir. Protein’e görevini ilham eden, kromozomları bir düzen içinde biraraya getiren ve “şekil ve suret veren” Allah’tır (Erbıyık, 2018).

c) Palinolojik Karakterler: Polen (çiçek tozu), bitkinin erkek gametini (bu nedenle erkek DNA) taşıyan bir yapıdır. Polen tanelerinin taksonomik değer taşıyan özellikleri; polenler üzerinde bulunan oluk sayısı ve durumu, açıklıkların (apertür) sayısı ve durumu, dış çeper (ekzin) üzerindeki süsler ve biçimidir (Sin ve ark., 2007). Elektron mikroskobunun bulunmasıyla polenlerin ince yapısı üzerindeki araştırmalar hız kazanmıştır. Polen morfolojisi özellikle bitki cinslerinin sınıflandırılmasında sıkça kullanılmaktadır. Polenler bitkilerin bir nevi parmak izi gibidir. Yaratılış penceresinden bakıldığında bitkiye göre çeşitli renklere, şekillere ve yüzey yapısına sahiptir. Polenin rengi ve şekli her bitki türüne özel yaratılmıştır. Bu özellikler sayesinde insanların parmak izi gibi, polenin hangi bitkiye ait olduğunu mikroskobik incelemelerle belirlemek mümkün olmaktadır. Her şeyi benzersiz yaratan âlemlerin rabbi, her bitkinin polen tanelerini şekil, büyüklük, dış görünüşü bakımından da farklı farklı yaratır. Hatta son yıllarda Forensik ya da Adli botanik sayesinde ölümle sonlanan çeşitli suçların çözümlenmesinde polenler kullanılıyor. Günümüzde kriminolojide en sık Palinoloji

biliminden yararlanılmaktadır. Zira her bitkinin kendine has yapıda ve büyüklükte poleni mevcuttur (Akan, 2018).

d) Fitokimyasal Karakterler: Bitkilerin taşıdığı kimyasal maddeler ve taksonomi arasındaki ilişkiler Kemotaksonomi bilimi tarafından araştırılmaktadır. Bitkilerde bulunan kimyasal maddeler arasında nişasta, rafit, drus, alkaloit, flavonoid, tanen vb. maddeler bakımından sınıflandırmalar yapılmaktadır. Fitokimyacılar ve eczacılar yeni yeni kimyasal maddeler buldukça taksonomistler de yeni sınıflandırmalar yapmaktadırlar. Fitokimyasal karakterler çoğu zaman evrimsel akrabalık ve filogenetik ilişkiler için kullanılmaktadır. Ancak, filogenetik akrabalıklarla kimyasal özellikler paralellik göstermemektedir. Mesele, glikoz ve oleik asitler gibi birbirleriyle hiç filogenetik akrabalığı bulunmayan bitkilerde bulunmaktadır. Yaratılış görüşüne göre, Allah'ın Batın ismi ile her bitkinin içine yerleştirilmiş olan kimyasal bileşiklerin uygun şekilde ve hassas ölçülerde yaratıldığını görmekteyiz.

e) Moleküler Veriler: Moleküler genetik, canlıların kalıtım materyali olan genlerin yapılarını ve işlevlerini moleküler düzeyde inceleyen bir genetik alt dalıdır (Lüleyap, 2008). Moleküler bilginin kullanılması, örneklerin nasıl çalışılacağını ve bu yüzden de bilimsel sınıflandırmanın doğru olarak yapılmasını sağlamak moleküler genetik için önemlidir ve bu bölümü "**moleküler sistematik**" olarak da adlandırılır. Sistematikçiler türlerin protein ve nükleik asitlerini karşılaştırmak amacıyla çok çeşitli yöntemler kullanmaktadır. Ancak, günümüzde çalışmaların çoğu DNA ya da RNA'nın nükleotid dizilerinin karşılaştırılması ağırlıklıdır. Bitkilerin kimliklerinin belirlenmesinde en çok kullanılan metotlardan biridir. Yaratılış görüşüne göre, her canlı türü genetik kontrol altında kendisi için en mükemmel bir organizasyonda yaratılmaktadır. Bu durum, kâinatta tesadüfün olmadığına ve her şeyin sonsuz bir ilimle idare edildiğine büyük bir delildir. Mikroskop seviyesindeki detaylı Çalışmalar, her canlı türünün genetik yapısının en mükemmel bir şekilde planlandığını göstermektedir.

NETICE VE GENEL DEĞERLENDİRME

Yaratılış penceresiyle bakıldığında bitkilerin gayeli ve hikmetli yaratıldığı, iç ve dış yapılarında belli bir nizam ve ölçü olduğu görülmektedir. Bitkilerdeki polen şekil ve yapıları günümüz bitki türlerinin ayırmada ve tanımlamada rol oynadığı gibi, geçmişe ait antropolojik çalışmalar da bize bitki türlerinin değişmeden günümüze ulaştığını göstermektedir. Mesela günümüzden 180 milyon yıl önce Jura devrinde yeryüzünde görünüm çam türünün polen yapı ve şekli hiç değişiklik geçirmeden günümüze ulaşmıştır. Türün teşkil ettiği genetik havuz içinde varyasyon denen küçük değişiklikler olmakla beraber türlerde temel tipi aşan değişikliklere rastlanmamaktadır. Bütün bunlar gösteriyor ki, her bir bitki grubu kendine has özelliklerle doğrudan yeryüzüne gönderilmiştir. Bir başka ifade ile sistematik bilimi bize, türlerin değişerek başka türlere **evrimleşmediğini** ve her türün makro seviyeden mikro seviyeye kadar kendine özel karakterleriyle yaratıldığını

söylemektedir. Her bitkinin tüm karakterleri bakımından farklı farklı olduğu, bu özellikleri sayesinde insanların parmak izi gibi, her bir bitkinin ayrıcalıklı olarak yaratıldığı artık mikroskobik incelemelerle de belirlemek mümkün olabilmektedir. **İhtiyaca cevap prensibi**” çerçevesinde bitkiler, yaşama ortamlarına uygun olarak ihtiyaçlarına cevap verecek gerekli donanıma sahiptir.

KAYNAKLAR

Akan, H., 2003. Sistematik Temel Bilgisi, Harran Üniversitesi, Harran Üniversitesi Basımevi, Yayını No: 3, Şanlıurfa, ISBN: 975-7113-18-2, 82s.

Akan H (2018). Bitkiler Âlemine Yaratılış Penceresinden Bakış. I. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Tebliğleri kitabı, sayfa 102-112. Anıt matbaacılık, ISBN No: 978-605-82158-6-3.

Akan, H., Eker, İ., (2003). Tohumlu Bitkiler Sistematiği Laboratuvar Kılavuzu, Harran Üniversitesi Yayınları No: 4, Harran Üniversitesi Basımevi, ISBN:975- 7113-19-0, 208s

Edward, O. W. (2000). Doğanın gizli bahçesi, (Çev: A. Biçen). TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

Erbıyık, H. İ (2018). Yaratılış Ayetlerindeki Tıbbi mucizeler. I. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Tebliğleri kitabı, sayfa 102-112. Anıt matbaacılık, ISBN No: 978-605-82158-6-3.

Lüleyap, H. Ü. (2008). Moleküler Genetiğin Esasları, Nobel Kitabevi. İzmir, 437s.

Nursi, S (2014). İşârât’ül İ’câz. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları-983. İkinci baskı, Ankara.

Nursi S (2016). Sözlük. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları-600, İstanbul, 2. baskı.

Özdemir, A. (2020). Kur’ân ve Bazı İslam Âlimleri Açısından Yaratılış ve Evrimci Görüş. Bitlis İslamiyat Dergisi, 2(1), 61-76.

Satıl F (2018). Bitkilerde Su İletim Borularındaki Tasarımın Yaratılış Ve Evrim Açısından Değerlendirilmesi. I. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Tebliğleri kitabı, sayfa 102-112. Anıt matbaacılık, ISBN No: 978-605-82158-6-3.

Sin, A. B., Pinar, N. M., Misirligil, Z., Ceter, T., Yıldız, A., & Alan, S. (2007). Polen allerjisi (Türkiye alerjik bitkilerine genel bir bakış). Ankara: Engin yayınevi.

Tatlı, A. (2005). Genel Biyoloji:(Botanik). Dumlupınar Üniversitesi.

Tekin, M. (2016). Kur’anda Nebatat. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Faydalanılan Web siteleri:

<https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/dunyadaki-bitki-turleri-sayildi/569751>

<http://www.ntvmsnbc.com/id/25244635>.

BÖLÜM II

DİN BİLİMLERİ

IŞIĞINDA YARATILIŞ

DÜNYA HAYATINDA YARATIŞI SÜRDÜRMEİNİN KUR'ÂNÎ ÇERÇEVESİ (QURANICAL FRAMEWORK FOR SUSTAINING CREATION IN EARTH LIFE)

İlhami GÜNAY

*Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri /
Tefsir Anabilim Dalı, Kütahya, Türkiye*

*Assoc. Prof.Dr., Kütahya Dumlupınar University, Faculty of Theology, Department of
Tafseer, Kütahya, Türkiye*

E-Posta / E-Mail: ilhami.gunay@dpu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3618-7204

ÖZET

Allah zatını, Kur'ân-ı Kerim'de güzel isimleri ve yüce sıfatlarıyla tanıtmıştır. Bunların bir kısmı O'nun, varlıkları ilk defa yaratmasıyla ve bunun niceliği ve niteliği ile alakalıdır. Bazı isim, sıfat ve fiilleri ise diğer isim ve sıfatlarıyla irtibatlı olmak kaydıyla dünya ve âhiret hayatı boyunca yaratmayı sürdürmesini ihtiva etmektedir. Bu çalışmada Yüce Allah'ın Kur'ân'da yer verdiği yalnızca dünya hayatında yaratmayı ve yaşatmayı sürdüren vasıfları değerlendirilmiştir. Konunun ilgili kavramlarına bakıldığında hayat döngüsünün; ilk defa yaratma, düzene koyma, koruma, donatma, barındırma, besleme ve üretme gibi birbirine girift devri daim içerisinde yürütüldüğü fark edilmektedir. Bütün maddi ve manevi varlıkların yaratıcısı olan Allah, her şeyi sağlam şekilde yaratmış ve düzene koymuştur. Yeryüzünü yayıp döşemiş, burayı bitki ve canlıların yaşamasına uygun toprak, hava, su ve uygun ısı gibi özelliklerle donatmıştır. Hayat sürdürmeye uygun hale getirdiği yeryüzünün dibe çökmemesini ve göklerin onun üzerine göçmemesini sağlamıştır. Muhteşem bir denge üzerine hayatı inşa ederek burada var olmasını dilediği bitki ve canlıların, birbirinin varlığını tehdit etmeksizin muayyen vakte kadar yaşamasına ve neslini sürdürmesine izin vermiştir. Gökten indirdiği sulardan çatlattığı tohumlara, canlıların kırılan kemiklerini onarmaktan, iyileştirdiği yaralara kadar muazzam bir ölçü koymuştur. Bütün bitki ve canlıların özlerine şuurlu veya şuursuz şekilde varlığını sürdürmenin beslenme ve üreme kanunlarını yerleştirmiştir. Bunun için yeryüzünde en uygun mekanları ve imkânları yaratmak suretiyle onların varlığını kıyamete değin sürdürmelerini sağlamıştır. Kur'ân'daki; Z-r-e, s-k-y, s-b-b, s-h-r, 'u-m-r, s-k-n, n-b-t, h-b-b, n-ş-r, n-ş-e, y-s-r, h-r-c, v-z-n ve r-k-b gibi köklerden türetilen onlarca âyet, yaratmayı belirli kanunlarla sürdürmeyi içermektedir. Her biri müstakil çalışma gerektiren bu kavramlara ana hatlarıyla yer verilmesi,

araştırmacılar için Kur'ânî bir çerçeve sunmaya matuftur. Bu çalışmada zikredilen âyetler, lügatlere, klasik ve modern tefsirlere müracaat yöntemiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tefsir, Yaratılış, Dünya Hayatı, Sünetullah.

ABSTRACT

Allah has introduced Himself with His beautiful names and supreme attributes in the Holy Quran. Some of these are related to His creation of beings for the first time and their quantity and quality. Some of its names, adjectives and verbs include the fact that He continues to create throughout the life of this world and the hereafter, provided that they are connected with other names and adjectives. In this study, the attributes of Almighty Allah included in the Qur'an, which only continue to create and sustain life in this world, will be examined. When we look at the relevant concepts of the subject, it is realized that the life cycle is carried out in an intricate cycle such as creation for the first time, ordering, protection, equipping, hosting, feeding and production. Allah, the creator of all material and spiritual beings, has created everything solidly and put it in order. He spread out the earth and equipped it with features such as soil, air, water and suitable temperature for plants and living creatures to live on. He made sure that the earth, which he made suitable for life, would not collapse and the heavens would not collapse on it. By building life on a magnificent balance, He allowed the plants and creatures He wished to exist here to live and continue their lineage until a certain time without threatening the existence of each other. He has set a tremendous standard for everything from the water He sends down from the sky to the seeds He cracks, from mending the broken bones of living things to the wounds He heals. He has placed in the essence of all plants and living things the laws of nutrition and reproduction to sustain their existence, consciously or unconsciously. For this purpose, by creating the most suitable places and opportunities on earth, He enabled them to continue their existence until the end of time. In the Quran; dozens of verses derived from roots such as *z-r-e*, *s-k-y*, *s-b-b*, *s-h-r*, *'u-m-r*, *s-k-n*, *n-b-t*, *h-b-b*, *n-ř-r*, *n-ř-e*, *y-s-r*, *h-r-c*, *v-z-n* and *r-k-b* involve continuing to create with Sunnah of Allah. Outlining these concepts, each of which requires separate study, aims to provide a Qur'anic framework for researchers. The verses mentioned in this study will be examined by applying to classical and modern commentaries.

Keywords: Qur'an, Tafseer, Creation, World Life, Sunnah of Allah.

1. GİRİŞ

Mutlak ilim, kudret ve hikmet sahibi olan Allah (cc), sınırsız dilemesinin tezahürü olarak evreni yaratmıştır. O'nun bu sınırsız nitelikleri, hayatı ve ölümü yaratmasını ve dilediği gibi takdir etmesini içermektedir (Kehf: 18/45; Kamer: 54/55...). Allah'ın (cc) yaratışı ve buna tahsis buyurduğu kavramlar, her varlık cinsinde ortak veya istisnai şekilde hususi olabilmektedir. Bu yüzden Kur'ân'da bütün varlıkların ilk yaratılmasında kullanılan temel kavramları hatırlamak, çoğu zaman birbirine girift olan yaratışı sürdürmeye tahsis edilen kavramların daha iyi anlaşılmasına zemin oluşturmaktadır. Konunun vuzuha kavuşmasına katkı sunacak diğer bir dizi lafız, varlıkların düzene konulması ve bunun korunmasına ilişkindir. Zira bu düzenin konulmaması veya korunmaması, kurulan müteselsil yaratılış düzeninin bozulmasına veya nihayete ermesine sebep olacaktır.

Varlıkların zincirleme devamını anlamak için bir sonraki aşamada, mahlûkatı hususi vasıflarla donatma ve barındırma ile alakalı kavramların incelenmesi gereklidir. En nihayetinde bütün canlıların, varlığını sürdürmesinin en bariz alanını oluşturan beslenme ve üreme ile kavramlarını incelemek, varlık âleminin oluşum, gelişim ve devamlılığının zincirleme yürütüldüğü sonucuna ulaştıracaktır. İlk iki gruptaki kavramların zikredilmesi, bir kısmının varlıkların beslenme ve üremesi konusuna zemin teşkil etmesi sebebiyledir. Mesela yaratılışın genel kavramlarından; *halk, c'al, inşâ, tesviye, ihrâc* vb. insanın yaratılma safhalarında da kullanılmaktadır. Dolayısıyla çalışmada bu dört merhalenin ilk ikisindeki kavramlar daha önce tarafımızdan incelendiğinden burada kısaca hatırlatılacak, son iki kısımdaki kavramlar ise tebliğ çerçevesinde ana hatlarıyla incelenecektir.

Kur'ân'da kara ve deniz hayvanlarının yaratılışındaki güzelliğe, sağlamlığa ve birçok faydalarına işaret edilmiş olmakla birlikte nasıl üredikleri ve beslendikleri konusunda oldukça sınırlı bilgi verilmektedir. Bunun muhtemel bir sebebi, beş duyu organıyla bilgi edinme ve bu bilgiyi, akli ve idraki sayesinde maslahatları için işleyebilen insanın kendi yaratılışına, beslenmesine ve neslini sürdürmesine ilişkin oldukça fazla bilgi verilmiş olmasıdır (el-Hâc: 92). Beslenme konusunda doğrudan veya dolaylı olarak; *rızk, ekl, ihrâc, inbât, habb, neşr, vahy, hidayet, züll, hüsn, bereket, takdir* gibi kavramlara yer verilmiştir. Zira insan, kendi yaratılış ve hayatını sürdürmeye dair lafızlar ve rızıkla ilgili zikredilen bu kavramlarla, diğer canlıların beslenmesini müşahede ve kıyas yoluyla kavramaktadır.

Kur'ân'da bitki ve bilhassa hayvanların üremesi hususunda ise *haml, bess, umr, zevç, ilkâh* vb. kavramlar mevcuttur. Elbette bu kavramlar, nimetin sahibi Allah ve muhatabı insanı merkeze alarak sunulmakta ve insandan rabbini doğru tanımasını ve kulluk yapmasını isteme amacı taşımaktadır.

2. VARLIKLARIN YARATILMASINA MUTLAK MANADA DELALET EDEN KUR'ÂN LAFIZLARI

Kur'ân-ı Kerim'de canlı-cansız bütün varlıkların genel manada yaratılmasıyla alakalı birçok kavram mevcuttur (Günay: 2/350-359). Bunlardan *halk*, en geniş kullanım alanına sahip, Allah'ın genel ve özel manada bütün varlıkları ve yaratılmalarını (Ferâhîdî: 1/438-439) anlatmaktadır. Konumuzla alakalı kullanımı; bitki ve hayvanların (Nûr 24/45; Lokmân 31/10), insanın (Nahl 16/4; Mü'minûn 23/14; Furkân 25/54) ve gıdaların (Mü'min 40/79) yaratılmasına dairdir. *Halka* yakın manada yaratmaya tahsis edilen *c'al* ise aynı şekilde canlıların sudan (Enbiya 21/30), meyvelerin çifter (Ra'd 13/3), eşlerin, evlatların ve torunların (A'râf 7/189; Nahl 16/72;...) yaratılışında kullanılmıştır.

Bir şeyi herkesten önce yapmak (İbn Manzûr: 1/223) ve inşa etmek (İbn Dureyd: 2/298) anlamındaki *bed'* (Tevbe 9/13; Yûsuf 12/76); Kur'ân'da canlı ve cansız varlıkların yaratılışında kullanılmıştır. *Bedî'* ise Allah'ın (cc) her şeyi; alet, madde, zaman ve mekân olmaksızın (İsfehânî: 38) ve hayranlık uyandıracak tarzda (Zeccâcî: 73) numunesiz (Mukâtil: 1/581), eşsiz (Bakara 2/117) ve ilk defa (En'âm 6/141; İbn Fâris: 1/209) yaratmasıdır. Başta insanlar olmak üzere insanın üreme nizamı da (İbn Âşûr: 1/686) bu kavramın kapsamına girmektedir. Yaratmak ve yaratılan halk manası taşıyan *ber'* kökünden, bütün varlıklar için *beriyye* (İbn Kuteybe: 15) tabir edilmektedir. Kur'ân'da bu kelime hususi manada insanların ana rahminden itibaren tedrici olarak sağlam şekilde yaratılmasında kullanılmıştır (Mukâtil: 4/286).

Yaratmayla alakalı genel manalı bir diğer Kur'ânî lafız *zerae'*dir. Bu kelime; Allah'ın mahlûkunu yaratması (Râzî: Zîne 1/225-226), toprağa tohum ekme, yaymak (En'âm 6/136; Ferâhîdî: 2/68), insan ve cin yaratmak (A'râf 7/179), hayvan ve ekin yaratmak (En'âm 6/136;...) ve yerden gıda çıkarmak (Nahl 16/13;...) anlamlarına gelmektedir. Yaratmakla alakalı diğer bir lafız, Türkçeye ziraat olarak geçen *zera'*adır. Kur'ân'da konumuzla bağlantılı olarak ekin (Ra'd 13/4; 18/32), *inşâ* ile birlikte *ekinleri yaratmak* manasında kullanılmıştır (En'âm 6/141). Aynı lafız *inbât* ile birlikte ekin bitirmek anlamında kullanılmaktadır (Nahl 16/11). Bu lafzın ekin bitirmek anlamında birlikte kullanıldığı bir diğer lafız *ihraçtır* (Secde 32/27).

Inşâ, başlamak, yükseltmek ve yaratmak (Hûd 11/61) anlamına gelmekte (Ferâhîdî: 4/220) ve Kur'ân'da; ilk defa yaratmak Yâsîn 36/79;...) başka bir yaratılışla var etmek (Mü'minûn 23/14) ve insanın yaratılış merhalelerinde ekseriyetle kullanılmaktadır (En'âm 6/98; Mü'minûn 23/78; En'âm 6/6;...). *Fatr* ise sözlükte görünür kılmak (İbn Fâris: 4/510) ve eşyayı sanatla ortaya çıkarmak (Ferâhîdî: 3/328), yarmak manalarına gelmektedir. Bu kavram Kur'ân'da, yer ve gökleri (En'âm 6/14, 79;...) ve insanları (Hûd 11/51; İsrâ 17/51; Enbiyâ 21/56;...) yaratmakla Allah'ın (cc) birlik ve kudretini görünür kılarak zatının yüceliğini göstermekte (Mukâtil: 1/552) kullanılmıştır.

Genel anlamlı yaratılış kavramlarından olan *tekvîr*, bir şeyi sarmak, bükme, kervan ve sarığı sarmak anlamına gelmektedir (Ferâhîdî: 4/56-57). Kur'ân'da gecenin ve gündüzün deveranında (Zümer 39/5) kullanılmaktadır. Bilhassa bitki ve canlıların varlığını devam ettirebilmesi, bu

devridaimin sürmesine bağlıdır (Yûnus 10/67; İsrâ 17/12). *Terkîb*; üstlenmek, binmek sabitlemek anlamlarına gelmektedir (Ferâhîdî: 2/144). Yüce Allah'ın, varlıkların atomlarından gıdalara, canlılardaki üremeden gelişime kadar (En'âm 6/99; İnşikâk 84/19) her şeyi tertipli, düzenli (İnfîât 82/8), halden hale geçirerek sağlam ve güzel yapmasında kullanılmıştır (Mukâtil: 4/613, 640). *Tedbîr* ise işleri, sebep ve sonuç vb. bütün yönleriyle yerli yerince (Yûnus 10/3) düzenleyip (Ra'd 13/2) yapmak ve yürütmektir (Ferâhîdî: 2/6). *Tesviye*, düzeltmek ve hizalamak manasındadır (Ferâhîdî: 2/296-297). Yüce Allah yeri, gökleri ve bütün varlıkları (Bakara 2/29...) ve bilhassa Hz. Âdem ve insan neslini tesviye ederek yarattığını belirtmektedir (A'lâ 87/2).

Tasvîr; kök anlam itibarıyla meyletmek, boyunu ve yüzüyle bir yöne dönmek anlamındadır (Ferâhîdî, 2/241). Onun türevleri Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın; bütün varlıklara özel suretini veren (Âl-i İmrân 3/6; A'râf 7/11;...), onu güzelleştiren (Mü'min 40/64) ve cinsiyet, renk ve düzgünlük bakımından dilediği şekilde yaratmasında kullanılmaktadır (Mukâtil: 4/286). *Sun'* kavramı ise varlıkları sağlamaştırmak, kuvvetlendirmek ve düzenlemek anlamındadır (Tâhâ 20/41; Hûd 11/37; Taberî: 18/137-138).

Zikredilen kavramların yanında sırf bitki ve hayvanların yaratılmasına dair daha özel anlamda kullanılan lafızlar bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de ilk defa yaratmayı ve onu sürdürmeyi ifade lafız *hayy* ve ondan türeyen *ihyâ'*dır (Mücâhid: 1/309). Allah'ın (cc) da ismi olan bu kavramla; ölüden diriyi, diriden ölüyü çıkardığını (Yûnus 10/31) ve su ile araziye dirilttiğini beyan etmektedir (Bakara 2/164;...). Diriltmeye yakın manadaki *neşz*, insanın canlanıp ayağa kaldırılmasında kullanılmıştır (Bakara 2/259). Sözlükte sertlik, sebat, hamle yapmak gibi anlamlara gelen (Ferâhîdî: 2/315) *şedd*, Kur'ân'da konumuz özelinde insanın mafsallarını bağlamak (İnsân 76/28) manasında geçmektedir.

Fayda manasındaki *bereket*, Kur'ân'da genel olarak yeryüzü (Fussilet 41/10) ve özel olarak Beytu'l-makdisin çevresinin bereketli kılınmasında kullanılmaktadır (İsra 17/1). Bu konuya dair *kesv*, Yüce Allah canlıların kemikleri üzerine elbise giydirir gibi damar, kas ve deriden oluşan etle kaplamasını ifade etmektedir (Bakara 2/259; Mü'minûn 23/14). Allah'ın (cc) varlığı açığa çıkarıp görünür kılması anlamındaki *felak* ve türevleri (Ferâhîdî, 3/338) Kur'ân'da; şafak (Felak 113/1), denizin yarılması (Şuarâ 26/63) ve hububatı yaratmak (En'âm 6/96) manasında geçmektedir. *İnşâ* daha hususi anlamda bağ, bahçe ve meyve yaratmaktır (En'âm 6/141; Zağlûl: 4/521). Bu kavram, insanın tek nefisten (En'âm 6/98), yerden (Hûd 11/61), duyularını (Mü'minûn 23/78;...) ve nesillerini (En'âm 6/6) yaratmak merkezli kullanılmıştır.

Görüldüğü üzere genel anlamda yaratmaya tahsis edilmiş bu lafızlar; bitkilerin, hayvanların ve gıdalarının yaratılmasında da kullanılmıştır. Canlıların sudan ve onlardan da eşlerinin soylarının ana rahminde yaratıldığı bahis konusu edilirken özel manada bu kavramlara yer verilmiştir. Diğer varlıklar gibi canlıların ve gıdalarının bol ve bereketli, düzenli, lezzetli ve temiz şekilde inşa edildiğinden bahsedilmiştir. Evrendeki bütün varlıkların nicelik ve nitelik bakımından ana hatlarıyla

yaratılmasına delalet eden bu temel kavramlar, Allah'ın yaratmadaki eşsiz sanatına, kudretine ve ilmine delalet etmektedir. Bu sınırsız ilim, kudret ve hikmet, varlıkların düzenli şekilde korunmasını da sağlamakta ve bunun için de özel lafızlar kullanılmaktadır.

3. YARATILIŞIN DÜZENLİ VE KORUNAKLI ŞEKİLDE SÜRDÜRÜLMESİNİN KUR'ÂN LAFIZLARI

Teshîr, gök cisimlerinin (A'râf 7/54; İbrâhîm: 14/33), gece ve gündüzün (Nahl 16/12), bulutun (Bakara 2/164), nehirlerin (İbrâhîm: 14/32), denizlerin (Câsiye 45/12), hayvanların (Nahl 16/79; Hac 22/36-37) ve kısaca yer ve gökteki bütün varlıkların (Lokmân 31/20) beslenmeye, üremeye amade kılınmasıdır. Yüce Allah insanları yeryüzüne yerleştirmiş, ovaları ve dağları yurt tutmalarını sağlamıştır/*bevve'e* (A'râf 7/74). Allah (cc), gönderdiği aşılama rüzgârlarla (Hicr 15/22) bulutlardaki su zerreciklerini *aşılama* olarak/*ilkâh* (Mukatil: 2/427) insan ve hayvanların beslenmesi için sarıl şarıl yağmur yağdırmıştır/*sabb* (Abese 80/25-32). Su ile ölü araziye diriltmiş/*neşr* (Zuhruf 43/11) ve o suyu kullanıma hazır halde yeryüzünde tutmuştur/*iskân* (Mü'minûn 23/18). Kur'ân-ı Kerîm'de semadan suyun indirilmesinde en çok kullanılan fiillerden birisi de vahyin indirilmesinde de sıkça kullanılan *inzâldir* (Bakara 2/22; Zağlûl 4/287).

Hıfz, iyilikte devamlı olmak, korumak ve unutmamanın zıddı anlamlarındadır. Kur'ân'da; ana hatlarıyla Allah'ın bütün varlıklarıyla birlikte (Fâtır 34/31) insanları (Bakara 2/255; Hicr 15/17; Enbiyâ 21/32; ...) ve cinleri (Enbiyâ 21/82) koruyup gözetmen anlamında kullanılmıştır. Uzatmak ve çekmek anlamındaki (Ferâhîdî: 4/126-127) *medd* Kur'ân'da, yeryüzünün yayılması (Ra'd 13/3; mal ve evlatla güçlendirmekte kullanılmıştır (İsrâ 17/6;...). Sözlükte halı gibi sermek ve yaymak (Ferâhîdî: 1/139; 2/242) olan *bast* Kur'ân'da, rızkı genişletmek ve daraltmak (Ra'd 13/26; İsrâ 17/30;...), ilmi artırmak (Bakara 2/247) ve bulutları göğe sermek (Rûm 30/48) gibi anlamlarda kullanılmıştır.

Yaymak, sermek ve geniş tahta parçası anlamındaki *dahv* (Ferâhîdî: 2/12), Kur'ân-ı Kerîm'de yeryüzünü döşek gibi sermek anlamında kullanılmıştır (Nâziât 79/30). Ölçü âleti ve dengeli görüş anlamındaki *vezn/mîzân* (Ferâhîdî: 4/368) Kur'ân'da; denk ölçmek (En'âm 6/152), ölçülü (Rahmân 55/7) ve envai çeşit bitki yetiştirmek (Hicr 15/19) manalarında geçmektedir. *Husbân*; şeref, hesap, saymak ve belirli zaman tayin etmektir (Ferâhîdî: 1/314). Kur'ân'da; hesap (Nisâ 4/86), güneşe ve aya hassas vakit tayin etmek (En'âm 6/96) ve yakıcı ateş manalarında kullanılmıştır (Kehf 18/40).

Varlıkların düzenli ve korunaklı şekilde mevcut kılınması kapsamındaki anılan lafızların, bitki ve hayvanlar özelinde kullanıldığına da şahit olunmaktadır. Semadan indirilen yağmurun, canlıların türünü sürdürmesine amade kılınması, onun yer üstünde ve altında kullanıma hazır tutulması, bununla rızkın ölçülü şekilde bereketlendirilmesi ve çeşitlendirilmesi bu başlıkta vurgulanan hususları oluşturmaktadır. Canlılar ve cematın mevcudiyetini sürdürmesi, nizamın dengede tutulması ve korunması ile mümkün iken canlılar buna ilave olarak beslenmeye muhtaçtır.

4. BESLEME İLE ALAKALI KUR'ÂN LAFIZLARI

Canlılar, varlığını sürdürmek için kendi yapısıyla mütenasip gıdaya ihtiyaç duymaktadır. Her var oluşu sebeplere bağlayan Yüce Allah, bitki ve canlıların beslenmesi için muhkem ve değişmez kanunlarla işleyen müteselsil bir ekosistem kurmuştur. Daha ziyade fizik ve biyolojik kanunlarla işleyen canlı hayat düzenini, yüce varlığının ve birliğinin delili kılmıştır. Tabii ilimlerin doğrudan konusu olan bu kanunların sebep ve sonucunda müessir olan kudret Allah'tır. O (cc), Kur'ân-ı Kerîm'de varlıkların beslenmesiyle ilgili kavramlara, onları yaratması konusuyula girift bir şekilde yer vermiştir.

Her şeyi, işi, doğru, güzel/hüsn yapan ve ölçülü yaratan (Secde 32/7; Ferâhîdî: 1/318) Allah (cc), bilhassa insanın rızkını temiz ve güzel yaratmıştır (Nahl 16/75; Talâk 65/11). Bütün canlılara yaşama yolunu göstermiş/hidayet (Ferâhîdî: 4/299-300), doğruya rehberlik etmiş (Askerî: 209), varlıklarını sürdürme imkanı vermiştir (Tâhâ 20/50...). Bunu bilhassa arılar üzerinden hidayet kavramına ek olarak *züll* ile örneklendirmiştir (Nahl 16/69).

Hayvanlar, insan hayatıyla iç içe var edilmekle bu delilin yakın tercümanları olduğundan Allah (cc) onların mevcudiyeti ve faydaları merkezinde ibret alınmasını istemektedir. Yüce Allah, insanların ve hayvanların kendi besin döngüsü içerisinde onları insana boyun eğdirmiştir. Onların etlerini, sütlerini vb. faydalarını bereketli şekilde (Gâşiye 88/17; Râzî: 31/157-158; Kurtubî: 20/35; Ebû Hayyân: 8/458-459; Nablusî: 14/173-177) onun hizmetine sunmuştur (Nahl 16/5; Mü'minûn 23/21; Yâsîn 36/71-73). Şüphesiz beslenmenin en geniş işlendiği lafız *rızık*tır.

4.1. RIZIK

Rızık; Allah'ın kullarını rızıklandırması, askerlerin rızkını alması anlamındadır (Ferâhîdî: 2/115). Kur'ân'da bu kavrama çok yönlü ancak Allah merkezli ve diğer yaratılış konularıyla iç içe yer verilmektedir. Mesela inkârcılara, yer ve gökten indirdiği rızıklardan bahsederken, onlara organları üzerinden hâkimin, ölüden diriye, diriden ölüyü çıkaranın ve evrendeki bütün varlıkları çekip çevirenin kendi zatı olduğunu haber vermektedir (Yûnus 10/31; Zağlûl: 1/331).

Rızık konu edilirken bazen müşriklere (Ankebût 29/17), bazen kıssa içerisinde Ehl-i Kitaba (Bakara 2/57) ve bazen de doğrudan Müslümanlara hitap edilmektedir. Kur'ân'da rızık kavramı daha çok maddi gıdalar için, bazen de Hz. Şuayb'ın ifadesinde yer aldığı gibi manevi nimetler için kullanılmaktadır (Hûd 11/88). Nitekim şehitlere vaat edilen cennet nimetlerinin yanında (Âl-i İmrân 3/169; Hac 22/58), şehadet esnasında aldıkları manevi haz, huzur ve saygınlık da (Müslim: "İmâre", 108-109) manevi rızık olarak görülebilir. Allah (cc), dünyada sayısız nimet verdiğini ve Razzak-ı âlem olduğunu belirtmenin yanında, âhirette de iman sahipleri için tükenmez rızık vereceğini vaat etmektedir (Enfâl 8/4).

Müminlere yönelik helal ve temiz gıdaları yedikten sonra Allah'a şükretmeleri ve takva üzere yaşamaları istenmektedir (Bakara 2/57, 172; Karaman: 1/257-260). Rızık bağlamında Allah'a (cc) şükürün; müminlerin imanlarıyla, ibadetleriyle ve sahip oldukları nimetleri infak etmeleriyle gerçekleşebileceği anlaşılmaktadır (Bakara 2/3; Enfâl 8/3; R'ad 13/22;...). Allah (cc), aynı şekilde bu temiz gıdaları helal kıldığını bildirmekte ve iman edenlerin onu, kafalarına göre haram saymamasını istemektedir (Mâide 5/87).

Kur'ân-ı Kerîm'de rızık yalnızca Allah'ın (cc) verdiği (Hicr 15/20; Mülk 67/21) ve sahte ilahların rızık vermekten aciz oldukları bildirilmektedir (Ankebût 29/17). Allah Teâlâ rızık kaynağının yeryüzü ve sema olduğunu haber vermektedir (Yûnus 10/31; Neml 27/64; Sebe' 34/24;...). O (cc) zatını, çok rızık veren manasındaki er-Razzâk ismiyle cömert olarak tanıtmaktadır (Zâriyât 51/85). Aynı şekilde bol ve değerli rızık veren olduğunu, rızık kavramını değerli ve bereketli anlamındaki *kerîm* nitelemesiyle de belirtmektedir (Enfâl 8/4, 74; Hac 22/50; Nûr 24/26;...). Yüce Allah rızık, kullarına temiz/tayyibât ve helal olarak vermekte ve yüce zatından sakınmalarını istemektedir (Bakara 2/57; Mâide 5/87-88;...). Nihayetinde Allah (cc), rızık hem kendisini ve hem de veriş biçimini en güzel şekilde yaratarak varlıklara sunmaktadır (Hûd 11/88; Nahl 16/67, 75).

Allah (cc), rızık dünyada dilediği kuluna sınırsız/sayırsız vermekte (Âl-i İmrân 3/27, 37-38; Mâide 5/64) ve dilediği kullarından da kısmaktadır (Ra'd 13/26; Nahl 16/71; İsrâ 17/30). Yüce Allah bazı kullarına rızıkı kısmasını, bütün kullarına bol rızık vermesi halinde azgınlık edecek olmalarıyla gerekçelendirmektedir (Şûrâ 42/27). Ahiret yurdunda hesapsız (Meryem 19/62; Sâd 38/54) ve tükenmez (Bakara 2/25; A'râf 7/32; Mü'min 40/40;...) rızık yalnızca müminlere verilecektir. Yüce Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır (Hac 22/58; Mü'minûn 23/72; Sebe 34/39).

Cenab-ı Allah, dünya hayatında temiz ve güzel rızık cömertçe verdiği için insanların açlık endişesi yüzünden de evladını öldürmemesini emretmektedir (En'âm 6/151; İsrâ 17/31). Müminlere verilen rızıklar arasında, kurbanlık olarak verilen hayvanlar da zikredilmekle (Hac 22/28, 34), rızıkın hayvanlarla zenginleştirildiğini, onları ibadet amaçlı kullanmaları istenmekle bu ibadet vesilesiyle rızıkın muhtaçlarla paylaşılmasını akla getirmektedir. Varlıklar arasında idrak sahibi kılınmakla şerefendirilen insanların rızık gibi hayvanların rızık da elbette Allah'a (cc) aittir (Hûd 11/6). Bu hakikat, rızıkını sırtında taşımayan canlılar üzerinden, akıl ve üretim sahibi insanın rızık endişesine düşmemesini salık vermektedir (Ankebût 29/60).

İçerisinde rızık kavramı geçmeyen ancak bu mananın kastedildiği kavramlar da mevcuttur. Buna *takdir* örnek gösterilebilir. Bu lafız Allah'ın bütün varlıkları tesadüfe yer vermeden yarattığı gibi (İbn Âşûr: 18/319) canlıların rızıkını indirmesi (Mücâhid: 585) ve onu azaltıp çoğaltması (Ra'd 13/26...) manalarında kullanılmıştır.

4.2. EKL

Herhangi bir şeyi yemek manasındaki *ekl* (Ferâhîdî: 1/77), Kur'an'da yukarıda açıklanan rızkın yenilmesi konu edilirken kullanılmaktadır. Buna göre Allah Teâlâ'nın helal ve temiz gıdaları yenilecek, ancak güçlenen beden ve zinde düşünce ile fesat çıkarılmayacaktır (Bakara 2/60). Allah'ın mülkünde O'nun nimetleriyle beslenen beşeriyet, şeytanın adımlarına tabi olmayacaktır (Bakara 2/168). Temiz gıdaları tüketen müminler, yalnızca Allah'a (cc) şükür ve takva ile kulluk edecektir (Bakara 2/172; Mâide 5/88).

Ehl-i Kitap özelinde insanlara, Allah'ın ilahi kurallarını uygulamaları halinde daha fazla nimete gark olacakları, yer ve gökten indirilen cömert nimetleri yiyecekleri hatırlatılmaktadır (Mâide 5/66). İnsanların taze et yemeleri için tatlı ve tuzlu su ürünleri onların hizmetine sunulmuştur (Nahl 16/14; Fâtır 35/12). Kara hayvanları da ısınmak, barınmak ve binmek gibi diğer birçok faydalarının yanında insanın yemesi için yaratılmıştır (Nahl 16/5; Yâsîn 36/72; Mü'min 40/79).

İnsanların hizmetine sunulan et türü nimetlerin yanında tükettikleri bitkiler de konu edilmektedir. Genel manada birbirine sarmaş dolaş olarak yetişen bitkiler de insanlar ve hayvanların gıdası kılınmıştır (Yûnus 10/24). Nitekim Çorak ve kupkuru araziye su indirilerek oradan çıkarılan ekinler ve hububatı, insanların ve hayvanlarının yemesi içindir (Secde 32/27; Yâsîn 36/33). Daha özel manada envai çeşitteki ve lezzetteki meyvelerin israf edilmeksizin ve oşür hakkının ödenerek yenilmesi emredilmektedir (En'âm 6/141). İnsanlığa sunulan üzüm, incir, nar, zeytin ve hurma bahçeleri özelinde meyveler cömert olan Allah'ın şanına yaraşır şekilde rengiyle rayihasıyla ve lezzetiyle bolca verilmiştir (Mü'minûn 23/19, 21; Zuhuf 43/73).

4.3. İHRÂC

*Ihrâc*ın kök manası girmenin/duhul zıddıdır ve çıkarmak anlamındadır (Ferâhîdî: 1/396). Bu fiil bilhassa Yüce Allah'ın, akla gelen gelmeyen bütün gıdaların tesadüfi oluşmadığını, bilakis yaratılmasındaki tek müessir bilgi ve gücün yüce zatı olduğu haber verilirken kullanılmaktadır. Zira Allah, beslenecek varlıkları da onların besin maddelerini de bilmekte ve her şeyi yerli yerince takdir, tedbir eylemekte ve ihraç etmektedir.

Varlık âleminin göz bebeği konumundaki insanı ana rahminde yaratıp hiçbir şey bilmez halde *çıkar*an, beş duyu vasıtasıyla bilgi öğreten Allah'tır ve buna karşılık onlardan şükretmelerini istemektedir (Nahl 16/78). Besinlerin çıkarılışı konu edilirken insanın bilgisizce dünyaya gelip duyuları vasıtasıyla bilgi edindiğinin belirtilmesi, besin maddelerini bağ bahçede üretirken emeğini katmakla kendine maletmemesi gerektiği hatırlatılmaktadır (Yûnus10/31). Aslı toprak ve meni olan insan, Allah'ın dilediği süre kadar rahimlerde tutulup doğduktan sonra ona ömür takdir edildiğine ve kendisi gibi ölü aslından yaratılan bitkilerin canlanmasına şahit olduğuna göre yeniden dirilişe

iman etmelidir (Hac 22/5; Mü'min 40/67). Zira şüphesiz Allah, otları ve tohumları çatlatmakta, ölüden diriyi ve diriden ölüyü çıkarmaktadır (En'âm 6/95; Rûm 30/19;...).

Nihayetinde Allah Teâlâ, bütün varlıkları takdir etmekte, yaratmakta, fitratına uygun vazifesini belirlemekte ve meralar çıkarmaktadır (Nâziât 79/31; A'lâ 87/2-4). Allah'ın (cc) yerden çıkarttığı yeşillikler yalnızca meradan ibaret değildir. Yerden çıkardığı bitkileri, çeşit çeşit renk ve lezzette dizimli taneler ve salkımlı meyveleri varlığının delili olarak sunmaktadır (Bakara 2/22; En'âm 6/99; İbrâhîm 14/32; Karaman: 1/86). Yere düşen taneler, ondan filizlenip gelişen bitkiler ve gökten inen yağmur, kar vb. bütün bu nimetlerin yetişme kanununu bilen pek rahim ve gafur olan Allah'tır (Sebe' 34/2; Hadîd 57/4).

4.4 İSKÂ

Sulamak, su kabı, su kaynağı gibi kök manalara sahip olan (Ferâhîdî: 2/258) bu kavram da su ile yeryüzüne hayat bahşedenin Yüce Allah olduğunu açıklamaktadır. Hz. İbrahim'in deyişiyle canlıları doyuran ve sulayan Allah'tır (Şuarâ 26/79; Kutub: 4/2603). Cenab-ı Hak, tıpkı diğer lütfettiği gıdaları gibi canlıları suladığı hayat kaynağı suyu de temiz ve tatlı olarak indirmiş ve içirmiştir (Murselât 77/27). Temiz ve tatlı suları/furât, yerin dibine gitmesin diye yer üstünde ve ulaşılabilir şekilde yer altında depolayan da Allah'tır (Hicr 15/22). Allah Teâla gökten bol bol sular/gadag indirerek cömertliğini bu konuda da göstermiştir. Kullarının doğru yolda olmaları halinde bol su nimetini daha da artıracığını vaat etmiştir (Cin 72/16).

Allah'ın (cc) yeryüzüne indirdiği sular, yalnızca insanları sulamak için değil, hayvanları sulamaya ve ölü toprağı canlandırmaya da tahsis edilmiştir (Furkân 25/49). Aynı su ile sulanan topraktan çok ve tek gövdeli ağaçlardan ve ekinlerden farklı kalitede ve lezzette gıdaları çıkarmak da Allah'ın varlığının ve birliğinin kanıtlarıdır (Ra'd 13/4). Nimet olarak indirilen tatlı ve temiz su; bitki, hayvan ve insana can suyu olması kadar halis süte dönüştürülerek insanlara ve hayvan yavrularına çirilmektedir (Nahl 16/66; Mü'minûn 23/21).

4.5. ŞÛRB

İçmek ve *meşrubat* manasındaki (Ferâhîdî: 2/317) *şûrb*, Kur'ân-ı Kerîm'de su içmekle birlikte kullanılmaktadır (Vâkıa 56/68). Anılan âyette Cenab-ı Hak, inkârcı kulların içtiği suyu indirenin kendi zatı olduğu ve dilemesi halinde acı indirebileceğini bildirmekte ve bunu şükür sebebi saymalarını istemektedir. Allah (cc), indirdiği bu sulardan sade ve muhtelif meşrubatları içmeleri için kullarına ve onların faydalandıkları hayvanlarına bağışlamıştır (Nahl 16/10; Yâsîn 36/73). İçmek fiili, peygamberlerin de diğer insanlar gibi yiyen ve içen kullar olduğu meyanında da zikredilmiştir (Mü'minûn 23/33). Yüce Allah, Hz. Mûsâ'nın kavmi özelinde verdiği su ve yiyecek nimetini tüketip yeryüzünde fesat çıkarılmaması gerektiğini hatırlatmaktadır (Bakara 2/60). O (cc), temiz ve leziz

su içiminin yanında halis süt (Nahl 16/66), bal gibi gıdalardan üretilen şerbetle de kullarının sıvı ihtiyacını ve zevkini karşılamaktadır (Nahl 16/69).

4.6. TEBDİL

Sözlükte tebdilin kökü olan *bedel*, bir şeyden arta kalan ve değiştirme demektir (Ferâhîdî: 1/122). Kur'ân-ı Kerîm'de bu kavram, Allah'ın nimetleri taksiminde ve tasarrufunda sınırsız güce ve hâkimiyete sahip olduğu meyanında kullanılmaktadır. Nitekim O (cc), sıkıntı ve darlığı bollukğa çeviren (A'râf 7/95; Şevkânî: 2/322), kötünün yerine daha iyisini verendir (Kehf 18/81). Aynı şekilde isyan eden kavmin bolluğunu sıkıntıyla değiştirmektedir (Sebe' 34/16). Allah'ın koyduğu fiziki, biyolojik, toplumsal vb. kanunlarda ise (peygamberlere verdiği mucizelerde görüldüğü üzere kendi zatı istemedikçe) mahlukatta değişim olmamaktadır (Rûm 30/30; Ahzâb 33/62; Feth 48/23;...).

4.7. NİMET

Nimet, Türkçeye aynen geçen bu asli manasının yanında *sevinç* anlamına da gelmektedir (Ferâhîdî: 4/244). Kur'ân'da deve, sığır ve koyun gibi sağmal hayvanlar özelinde hayvanlar için de bu kökten *en'âm* ismi kullanılmıştır (Nahl 16/5, 66; Tâhâ 20/54; Mü'min 40/79). Yüce Allah'ın, farklı isimlerle adlandırdığı maddi ve manevi lütuflarını (Meryem 19/58; Zuhuf 43/59) bu şemsiye kavramla ifade ettiği söylenebilir. Bütün nimetleri veren Allah'tır (Fâtiha 1/7; Nisâ 4/69;...). Elbette sayılamayacak kadar çok olan (Nahl 16/18), zahiri ve batını bütün nimetlerini varlıkları için serip tamamlamıştır (Lokmân 31/20). Ancak nimete ulaşan nankör kul, kendini gururlandıran nimetlere sevinse de (Fecr 89/15) Allah'tan yüz çevirip yan çizebilmektedir (İsrâ 17/83). Oysa insanın yakın gözlem alanında olan sağmal hayvanlarda/en'âm bile insan için alınacak ibretler bulunmaktadır (Nahl 16/66; Mü'minûn 23/21). Bu ibretler, bizzat hayvanın ürettiği besinler, onların incelikli yaratılış özellikleri olabileceği gibi sahiplerini maddi, fiziki ve moral açılarından güçlendirmeleri olarak düşünülebilir (Şuarâ 26/133). Şüphesiz Allah'ın nimetlerinden önemli bir yere sahip olanı, yağmur nimetini müjdelemek üzere gönderdiği yumuşacık akıp giden (Sâd 38/36) rüzgârdır (A'râf 7/57; Hicr 15/22). Âyette yer almamakla birlikte onun latif serinliği ve bitkilerle oluşturduğu hisyrtı senfonisi, nimet içerisinde ayrıca inkâr edilemez nimetlerdir.

4.8. İNBÂT

Nebt kökü ve türevleri; *ot*, *ot bitirmek*, *ekin ekmek*, *güzel beslemek* (*kârı için cariyeyi güzel beslemek* gibi manalara gelmektedir (Ferâhîdî: 4/180; Râgıb: 2/621). Allah Teâlâ, insanı yerden ot biter gibi bitirmiş (Nûh 71/17), topraktan her şeyi ve bitkileri ölçülü çıkarmıştır (Hicr 15/19; Mukâtil: 2/426). Özel olarak Hz. Meryem'i güzel bir bitki gibi yetiştirmiştir (Âl-i İmrân 3/37). Düşünen kavmin ibret alacağı dâneler (Abese 80/27) ekin, zeytin, hurma gibi her şeyin bitkisini

(En'âm 6/99) ve türlü meyveler bitirmiştir (Nahl 16/11). Yeryüzünde yağmurla kabaran iç açıcı çift çift bereketli bitkiler yetiştirmiştir (Hac 22/5; Şuarâ 26/7). Gönül alıcı bahçeler (Neml 27/60), bir kökten yüz taneli yedi başaklı bereketli her sınıftan ekinler (Bakara 2/261; Kâf 50/7, 9; Abese 80/27; Zemahşerî: 5/593) bitirmiştir. Dağları yeryüzünü sabitlemekle birlikte üzerindeki merada farklı türden otlar bitirmiştir (Nâziât 79/32; Günay: 300).

4.9. HABB

Habbın sözlük manası buğzun zıddıdır. Hubb ise büyük hacimli cere, su kabarcığı anlamlarına gelmektedir (Ferâhîdî: 1/277). Hasat edilen her şey (Zeccâc: 5/286), su kabarcığı manası, şekli benzerliği itibarıyla dâne/tohuma da isim olmuş ve Kur'ân-ı Kerim'de besinle ilgili olarak bu lafız kullanılmıştır (Râgıb: 1/137). Buna göre Cenab-ı Hak tohumu ve bitkiyi çıkarmak için gökten su indirendir (Nebe' 78/15; Abese 80/27). İndirdiği su ile tohumu çatlatıp (En'âm 6/95), yemeye uygun halde yetiştirmiş/bitirmiş (Kâf 50/9; Yâsîn 36/33), kapçıklarında dizimli (En'âm 6/99), korunaklı ve güzel kokulu kılmıştır (Rahmân 55/12). Diğer mahlûkatı Allah'ın bilgisinde olduğu gibi, karanlıklardaki bütün tohumlar da O'nun (cc) ilmi dahilindedir (En'âm 6/59).

4.10. NEŞR

Neşr: latif rüzgâr, yaymak, nüşur, ölümden sonraki hayat, ilkbaharla birlikte yerin bitki çıkarması manalarına gelmektedir (Ferâhîdî: 4/221). Kur'ânda; yağmuru indirmek ve onun hâsıl ettiği fayda ve bereketi (Zemahşerî: 5/410) her tarafa rahmeti olarak yaymak (Şûrâ 42/28) ve ölü araziye can vermek manalarında kullanılmıştır (Zuhruf 43/11).

4.11. VHY

Yazmak, göndermek, ilham etmek kök manalarını taşıyan *vahiy* (Ferâhîdî: 4/353), Kur'ân'da bu kök manalarına yakın şekilde kullanılmıştır. Allah (cc) yaşadıkları sürece canlıların rızkını gönderen ve onunla yaşamasını sağlayan (Mukâtil: 1/394). Hayvanlar arasında arı örneğinde olduğu gibi her bir canlıya beslenmesini ve ekosistem içerisindeki görevini tamamlamasını sağlayacak bilgiyi kodlamış/ilham etmiştir (Nahl 16/68; Şevkânî: 3/242).

4.12. TAAM / İT'ÂM

Ta'm ve türevleri; tatmak, yemek, yenilen ve içilen, açlığı gideren her şey ve kuşyemi gibi kök manaları ihtiva etmektedir (Ferâhîdî: 3/49; Zeccâc: 5/286). Allah Teâla Kur'ân-ı Kerim'de besleme konusunda it'âm/doyurmak formunu kullanmıştır. Kendi zatını yemek içmekten ve doymaktan münezzeh kılmakta, muhtaç varlıkları doyurmanın kendisi olduğunu bildirmektedir (En'âm 6/14; Zağlûl: 4/331). Doyurma lütfunu en ağır günah saydığı şirk suçunu işleyen Mekkeliler özelinde

(Kureyş 106/4) herkese verdiğini bildirmiştir. Hac vazifesini ifa etmek üzere yolculuk yapanlara haram kılınan av hayvanlarını öldürme yasağını, ihramlılara deniz hayvanlarını avlamayı ve yemeyi helal sayarak istisna etmiştir (Mâide 5/96). Canab-ı Hak, canlıların ömrüne muayyen bir süre tayin ettiği için onlara, neslini üreme ile devam ettirebilme imkânı sunmuştur.

5. ÜREME İLE ALAKALI KUR'ÂNÎ LAFIZLAR

Kur'ân-ı Kerîm'de varlıkların üremesine dair verilen bazı kavramlar da tıpkı beslenme ile ilgili lafızlardaki gibi, genel yaratma içerisinde canlıların üremesiyle müşterek kullanılmaktadır. Bir kısmı ise müstakil yeni kavramlar şeklinde yer almaktadır. Müşterek kavramlar; halk ve ca'l kavramlarıdır. *İhrac*; *haml*, *bess*, *umr*, *zevç*, *teysîr*, *nesil*, *neseb*, *istikrar*, *ilkâ* ve *ilkah* ise sırf üreme konusuna tahsis edilmiş kavramlardır. Bu bölümde diğer safhalarda kullanılan müşterek veya müstakil bu kavramların ilkinin, yaratmanın başat lafızları olan *halk* ve *ca'l* oluşturmaktadır.

5.1. HALK

Halk kökü ve türevleri; ahlak, tabiat, halk, takdir etmek, yaratılışı tamam ve güzel oldu manalarında kullanılmaktadır (Ferâhîdî: 1/438). Kur'ân-ı Kerîm'de bu kavram, insanın üreme safhası anlatılırken bir yaratılıştan diğerine geçmek manasında yer almaktadır. Muhtemelen Kur'ân'ın muhatabı insan olmakla ve onun idrak sahibi olarak kendi üremesinde ilahi müdahaleyi kavramasıyla diğer canlıların üremesi üzerindeki ilahi rolü de fark etmiş olacağından sırf insanın yaratılışı tafsilatıyla anlatılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de hiçbir şey değilken Âdemoğlunun yaratılış menşei, toprakta yetişen gıdalardan meydana gelen değersiz (Murselât 77/20), atık (Târık 86/6-7) su (Furkân 25/54) olarak gösterilmektedir. Ana rahminde tedricen gerçekleşen yaratılış, bir damla erlik suyu/nutfe ile başlatılmaktadır (Nahl 16/4; Yâsîn 36/77; Mü'min 40/67). Nutfe, bir takım katkılarla karıştırılmış (İnsân 76/2) ve döl yatağına dökülmüş olarak nitelenmektedir (Kıyâme 75/37). Nutfe devresinden sonra döllenen yumurtanın rahim duvarına asılarak gelişme aşaması/alaka (Mü'minûn 23/14) zikredilmiştir. Alakadan hilkatî belirsiz bir parça et haline/mudga dönüştürülmüştür (Hac 22/5). Bilahare kemiklerin oluşması ve üzerine et giydirilmesi safhasına ulaşmaktadır (Mü'minûn 23/14).

Ana rahminde üç kat karanlık evrede yaratılan cenine (Zümer 39/6) insan neslinin devamını dengeli bir şekilde sürdürmeyi sağlayan kız ve erkek cinsiyeti takdir edilmiştir (Necm 53/45-46). Nihayetinde insan, ana rahminde aşama aşama yaratıldığı gibi doğumundan sonraki hayat safhaları da halden hale değişerek ölümüne kadar sürüp gitmektedir (Nûh 71/14). Doğumla birlikte gelişip serpilerek yayılan insan nesli, aynı hilkat safhasından geçerek yaratılan eşlerle/zevç sevgi ve merhamet esaslı evlilik kurarak neslini sürdürmektedir (Rûm 30/21). İnsan için çizilen bu hayat yolu, güçsüzlükten kuvvete, kuvvetten zaafa geçişler taşıyarak ferdi ecele ve nesli kıyamete

kadar devridaim halinde sürmektedir (Rûm 30/54). İnsanın hilkatı her durumda, ruhî ve bedeni kabiliyetleri bakımından en güzel biçimdedir (Tîn 95/4).

5.2. CA'L

Ca'l, sanaa/yaptı anlamında ancak ondan daha umumidir. Türevlerinden, insanın yaptığı işe karşılık olarak aldığı ücret ve küçük hurma ağacı manası da üretilmiştir (Ferâhîdî: 1/246). Kur'ân-ı Kerîm'de insanın tek nefisten, bilgi edinebileceği kalp, işitme, görme gibi organlarının yaratılışı (el-Hâc: 92) ve buna karşı şükretmeleri beyan edilirken (Secde 32/8-9; Mülk 67/23) geçmektedir. Aynı şekilde insan cinsinden karşı cins eşlerinin (Kıyâme 75/39), eşlerinde de evlatlarının ve torunlarının yaratılışının, kendisini imana götürmesi gerektiği kapsamında bu fiile yer verilmektedir (Nahl 16/72; Şûra 42/11). İnsana soy sop ve hısımlık vermesi de Allah'ın kuluna ayrı bir ihsanıdır (Furkân 25/54). Ancak insandan, zaaf ve güçlülük arasında inip çıkan varlık olarak yaratıldığını ve yaşatıldığını hatırında tutması istenmektedir (Rûm 30/54).

5.3. İHRÂC

Çıkartmak manasına gelen bu kelime, Kur'ân'da Allah'ın, insanın neslini sürme lütfu bağlamında iki yerde geçmektedir. İlki, insanın hiçbir şey bilmez halde iken bilgi edinebilecek vasıflarla ana karnından çıkarılmalarıdır (Nahl 16/78). Diğeri, benzer manada insanın yaratılışının topraktan, meniden, nutfe ve alaka aşamasından geçerek bebek olarak ana rahminde çıkarılıp olgunluk ve yaşlılık safhasına ulaştırılması esnasında kullanılmaktadır. Bazı insanların bu süreci yaşamaya ömrü vefa etmediği ve dolayısıyla insanın bu hayat çizgisini akıl ederek faydalı ve verimli yaşaması gerektiği hatırlatılmaktadır (Mümin 40/67).

5.4. HAML

Haml kökünden; üslenmek, yüklenmek, oğlak, karında ve sırtta taşınan şey anlamlarına gelen isimler türetilmiştir (Ferâhîdî: 1/358). Kur'ân-ı Kerîm'de yaratışı sürdürme kapsamında genelde kadının hamile kalıp çocuğu karnında (A'râf 7/189) zorluk üstüne zorlukla taşınması (Ahkâf 46/15; Zuhaylî: 13/346-347) dolayısıyla rabbinin rızasına uygun ve ebeveynine ihsan üzere yaşaması (Lokmân 31.14) kapsamında kullanılmıştır. Kadının hamile kalması özel manasında Hz. Meryem'in hamileliğinde de aynı fiil kullanılmıştır (Meryem 19/22). Kadının hamile kalabilmesi, onu doğurabilmesi, bebeğin kız veya erkek olabilmesi ve onlara ecel takdir edilmesi hep Allah'ın dilemesine bağlıdır ve bunlar O'na pek kolaydır (Fâtır 35/11; Fussilet 41/47). Haml/taşıma kavramının Kur'ân'da daha genel manada kullanıldığı yer ise Hz. Nûh'un kavminden iman edenleri gemide taşınması konusudur (Yâsîn 36/41).

5.5. BESS

Bess, bir şeyi dağıtmak, yaymak ve avcının köpeklerini avına salması anlamındadır (Ferâhîdî: 1/112). Kur'ân-ı Kerîm'de bu kavram Allah'ın, bütün varlıkları ve insanoğlunu yeryüzüne yayması hususunda kullanılmaktadır. İnsanın yaratılışı özelinde o, tek bir nefisten ve ondan eşi yaratılmış ve bu ikisinden var edilen kadın ve erkekler yeryüzüne Allah tarafından yayılmıştır. O halde insanın, Allah'ın gözetimi altında yaşaması gerekmektedir (Nisâ 4/1). Yeryüzünde coğrafi ve iklim şartlarını uygun hale getiren ve üzerinde canlıları yaratıp yayan Cenab-ı Allah'tır (Bakara 2/164; Lokmân 31/10). Yeryüzüne canlıları yayan Allah, dilediği zaman gerçekleştireceği kıyametle birlikte onları toplayacaktır (Şûrâ 42/29). İnsanın ve diğer canlıların yaratılması kadar yeryüzüne yayılmasında da iman edenler açısından deliller bulunmaktadır (Câsiye 45/4).

5.6. TA'MÎR/UMR

Amr/umr kökü; uzun hurma, diş etinin görünen tarafı, hayatın ömrü/süresi manalarında kullanılmıştır (Ferâhîdî: 3/228). Kur'ân-ı Kerîm'de yer verildiği anlamlar, yine Allah'ın mutlak hükümranlığı merkezinde ve sözlük manasına uygun şekildedir. Mutlak ilim ve kudret sahibi olan Allah (cc), insanı yaratan, ölümünü, ömrünü ve hayat kalitesini takdir edendir (Nahl 16/70; Fâtır 35/11; Yâsîn 36/68; Zuhaylî: 13/571). Cenâb-ı Hak, cehennem ehlinin dünyaya dönerek hayırlı ameller işlemeleri talebini, dünya hayatında öğüt alabilecek kadar yaşattığı şeklindeki cevabıyla reddetmektedir (Fâtır 35/37). Semûd kavmine verilen nimetler zımında Hz. Salih'in dilinden, Allah'ın onlara buldukları yerde yaşamaya imkân verdiği ve orayı imar etmeye vazifeli kıldığı belirtilmiştir (Hûd 11/61).

5.7. ZEVC

Zevc sözlükte; eş, çift, bir renk gibi anlama gelmektedir (Ferâhîdî: 2/200). Kur'ân-ı Kerîm'de genel manada bitki ve hayvanların (el-Hâc: 464), hususi olarak da insan cinsinin çiftleşerek üreme yoluyla varlığını sürdürdüğünü konu etmektedir. İlk olarak yeniden dirilişin kevnî delili verilirken her şeyin/cinsin (Yâsîn 36/36; Aşgar: 442) ve insanın ana rahminde merhaleler halinde yaratıldığı bilgisinden sonra bitkilerin her türünden çiftler halinde yaratıldığı bildirilmektedir (Hac 22/5; Şuarâ 26/7). Çifter halinde yaratılan bitkilerin *kerîm* lafzıyla nitelenerek güzel, faydalı bereketli olduğu beyan edilmektedir (Lokmân 31/10; Kâf 50/7). Bitkilerden daha özel olarak meyveler de erkekli dişili yaratılmış ve onu zevkle tüketen düşünce sahipleri için Allah'ın varlığına delil kılınmıştır (Ra'd 13/3; Rahmân 55/52).

Kur'ân-ı Kerîm'de insan özelinde onların çiftler halinde yaratıldığı ve bu çiftlerden üredikleri ve bunun Allah'ın varlığının delillerinden olduğu beyan edilmektedir. Allah (cc), eşlerin arasında peyda ettiği sevgi ve merhamet ile birbirini sükûna erdireceklerini belirtmektedir (Rûm 30/21;

Zâriyât 51/49). İnsan cinsinden yaratılan eşlerden kız ve erkek evlatların (Necm 53/45) ve torunların yaratılması ve soylarını bu düzenleme ile sürdürmesi, inkârcıları batıla inanmaktan ve nimetlerine nankörlük etmekten vazgeçirmelidir (Nahl 16/72; Şûrâ 42/11). Allah Teâlâ, bu eşlerden erkekler ve dişiler olmak üzere çift evlat verdiği gibi, dilediklerine bu ihsanında bulunmamaktadır (Şûrâ 42/50; Kıyâme 75/39; Nebe' 78/8). Evlilikte insanlar arasında konulan engelleri ortadan kaldırmak ve bu alanda da hükmün sırf Allah'a (cc) ait olduğu, Rasûlullah'ın (sav) oğulluğunun hanımıyla evlendirilmesiyle bildirilmiştir (Ahzâb 33/37).

5.8. İLKÂH

Likâh kökünden; eril suyu, hurma ağacının hurma ağacına aşılması, tohum, su zerreciği taşıyan bulutlar gibi manalara gelen lafızlar türetilmiştir (Ferâhîdî: 4/95). Kur'ân-ı Kerîm'de üreme konusunda yalnızca tohum ve su zerreciklerini taşıyan aşılama rüzgâr mevzuunda kullanılmıştır (Hicr 15/22; Aşgar: 263). Bitkilerin ve hayvanların dişil ve eril hücreleri birbiriyle, bulutlardaki su zerrecikleri ise rüzgârla aşılarak üreyip çoğalmaları sağlanmaktadır.

5.9. İSTİKRAR

Bu kelimenin kökü olan kurr/karar; soğuk, gözü aydın, yerde istikrar bulmuş, sakin/yerleşik olmak gibi manalar taşımaktadır (Ferâhîdî: 3/373). Allah (cc), üreme konusuyla alakalı olarak; cenini korunaklı bir mekân olan rahimde (Mü'minûn 23/13; Murselât 77/21) ve varlıkları rahimlerde dilediği sürede tuttuğu bağlamında (Hac 22/5) kullanmaktadır. Burası bir manada birbirinden habersiz erkek ve dişi üreme hücrelerinin rahimde buluşup (Kırbıyk: 204) döllendikten sonra doğuma kadar istikrar bulduğu yerdir.

5.10. TEYSİR

Yusr kökü; hafif, yumuşak, kolay intibak/bağlanma gibi manalara gelmektedir (Ferâhîdî: 4/411). Kur'ân-ı Kerîm'de genel manada ve oruç ibadeti özelinde Allah'ın kolaylık dilediği zorluk dilemediği beyan edilmiştir (Bakara 2/185). Yüce Allah insana hayat ve geçim yolunu kolaylaştırdığı gibi bunun ilk adımı olan doğumu kolaylaştırdığını bildirmektedir (Abese 80/20). İnsanın yaratılması, üremeyi sağlayan kanunların konulması, ömrün uzatılması ve kısaltılması Allah'ın ilmindedir ve bunlar O'na (cc) çok kolay gelmektedir (Ankebût 29/11; Fâtır 35/11; Müslim: 6/254). Yaratılışın devridaimi Allah'a (cc) dünyada kolay geldiği gibi âhirette yeniden diriliş de O'na (cc) kolaydır (Tegâbun 64/7).

5.11. NESL

Nesl, peş peşe gelen çocuk, hızlı yürümek ve bir şeyin bir şeyden düşmesi gibi manalar taşımaktadır (Ferâhîdî: 4/218). Cenab-ı Hak, bu kökten üreme bahsinde insan neslini akıcı sudan yarattığını bildirmekte kullanmıştır (Secde 32/8; Zağlûl: 4/254). Yüce Allah, bitki ve hayvanların hızla çoğalmasını, fiziki ve biyolojik kanunlarla ve oluşturduğu besin zincirindeki muntazam düzen ile dengede tutmuştur (Ra'd 13/8; Şûrâ 42/49-50). Soyut düşünce ile bakıldığında elmanın içindeki çekirdekteki elma görülebildiği gibi (Tarhan: 711), Allah tarafından her türün devamı zincirleme bir sisteme bağladığı da idrak edilebilmektedir.

5.12. NESEB

Neseb, akrabadan yakın olanlar, şerefli soy, karınca gibi varlıkların sıraya dizilmesi anlamlarına gelmektedir (Ferâhîdî: 4/214). Kur'ân-ı Kerîm'de üreme bahsiyle alakalı olarak insanın sudan ve ondan da soyunun ve hısımlarının yaratıldığı merkezinde kullanılmaktadır (Furkân 25/54). Böylelikle insan nesli, karınca dizimi gibi kıyamete kadar birbirini takip ederek devam edecektir.

Netice itibarıyla üreme ile ilgili lafızlardan *halk*, insanın en güzel suret ve fıtratta tedrici yaratılışının tafsilatı anlatılırken kullanılmıştır. *Ca'l* lafzına ise insanın organlarının ona lütfedilmesi, zaaf ve kuvvet arasında geçişli hali anlatılırken yer almaktadır. *İhrâca*, insanın ana karnından itibaren halden hale geçişi ve bunun doğumundan vefatına karar devam ettiği anlatılırken konu edilmiştir. *Haml*, kadının hamile kalmasında, *bess* ise insan neslinin bir çiftten yaratılıp çoğaltıldıktan sonra yeryüzüne yayılmasında kullanılmıştır. *Umr*, ömrü verenin ve hayat kalitesini takdir edenin Allah (cc) olduğu, *teysîr* ise onun doğumundan üremesine, ömrünü uzun ve kısa tayin etmesinin kolay olduğu konusu işlenirken konu edilmiştir. Üremenin temel kavramlarında zevç, bitki, hayvan ve insan cinsinin eril ve dişil çiftler halinde yaratılarak türünün bununla devam ettirilmesinde kullanılmıştır. *Nesl*, insan soyunun akıcı sudan yaratıldığında, *neseb* ise onun kuşaklar halinde kıyamete kadar sürdürülmesinde kullanılmıştır. İlkâh tohumların eril ve dişil hücrelerinin ve su zerreciklerinin birbiriyle aşılmasında yer almaktadır. Bitkilerdeki çekirdek ve tohumlar, hayvanlardaki üreme hücreleri yoluyla (Yılmaz: 528) türlerin devamı sağlanmaktadır.

6. DEĞERLENDİRME

Kur'ân-ı Kerîm, Allah'ın (cc) kudret, ilim ve hikmetinin tezahür ettiği yaratılış konusunda oldukça geniş malumat vermektedir. Yaratılışın insanın idrakine ve muhayyilesine havale edilenleri müstesna olmak üzere ekseriyeti, onun müşahede alanında mahlukatı bahis konusu etmektedir. Canlıların beslenme ve üreme yoluyla varlığını sürdürmesi, öncesinde cemadatın düzenli şekilde yaratılmasını, intizamın korunmasını zorunlu kılmaktadır.

Genel anlamlı yaratış lafızları bir taraftan Cenab-ı Allah'ın ilim, kudret ve sanatının sınırsızlığını, diğer yandan bunu her biri harikulade sanat eseri olan mahlukatı üzerinde göstermiştir. Yüce Allah, cemadat ve canlı varlıkların mevcudiyeti ve onun sürdürülmesi için muazzam bir düzen kurmuş ve onu milyarlarca senedir aksamaya bozulmaya mahal vermeksizin koruma altında tutmuştur. Bu alana tahsis edilmiş lafızlar; bitkilerin, hayvanların ve gıdalarının yaratılmasında da kullanılmıştır. Canlıların sudan ve onlardan da eşlerinin soylarının ana rahminde yaratıldığı bahis konusu edilirken özel manada bu kavramlara yer verilmiştir. Diğer varlıklar gibi canlıların ve gıdalarının bol ve bereketli, düzenli, lezzetli ve temiz şekilde inşa edildiğinden bahsedilmiştir.

Allah (cc), bitki ve hayvanların varlık sahnesinde süregiden varlığı için onun yaşayacağı mekânı her açıdan elverişli kılmıştır. Anılan varlıkların cins ve türleri arasında koyduğu barınma, beslenme ve üreme gibi birtakım yasalar ile varlıklarını sürdürmelerine imkân sağlamıştır. Semadan indirilen yağmurun, canlıların türünü sürdürmesine amade kılınması, onun yer üstünde ve altında kullanıma hazır tutulması, bununla rızık ölçülü şekilde bereketlendirilmesi ve çeşitlendirilmesi bu başlıkta vurgulanan hususları oluşturmaktadır. Bütün canlıların beslenmesine yüce zatının kefil olduğunu bildirmiş, bu malumatla doğrudan ve/veya dolaylı olarak eşref-i mahlukat kıldığı insanın rızık konusunda endişe etmeden kulluk yapmaya davet etmiştir. Allah Teâlâ varlıkların besin zincirini temiz, yararlı ve cömert şekilde verdiğini *rızık*, *inbât*, *ihrac*, *neşr* gibi bazı özel lafızlarla beyan etmiştir. Bununla milyonlarca cins ve türdeki canlının milyonlarca yıldın değişmeyen ve birbiriyle karışmayan soyunu sürdür(ebil)menin, ancak bir tek hakiki rab ile mümkün olabileceğine dair meydan okumaktadır.

Canlıların üremesi hususunda Kur'ân'da; *zecv*, *umr*, *haml*, *neseb* gibi müstakil lafızlara yer verilmiştir. Ancak üreme hususunda gen kapsamlı bilgi, insanın menşei ve üreme şekli üzerinedir. Zira Kur'ân'ın muhatabı insandır ve o, zaman, mekân ve varlıklar arasındaki irtibatı idrak edebilmektedir. O halde kendi varlığının aslını, zincirleme devamının niceliğini ve niteliğini kavradığı takdirde bütün canlıların mevcudiyetini ve bunun devamının nasıl sağlandığını öğrenebilmektedir. Bu müşahedeye dayalı ve sebep sonuç arasındaki irtibatı kavrama yeteneği ona, zerreden kürreye bütün varlıkların, bilhassa canlıların yaratıcısının Allah (cc) olduğuna götürmektedir.

Yaratılışın bahse konu dört merhalesinde kullanılan lafızlar incelendiğinde; halk ve ca'lin bütün aşamalarda ortak kullanılmıştır. Genel yaratılışa dair kavramlar, aynı zamanda hususi manada varlıkların korunması, barınması, beslenmesi ve üremesi kapsamında da kullanılabilir. Beslenmeye dair lafızlar, bilhassa rızık, it'âm ve şürb örneklerinde olduğu gibi daha özel anlamda bu alanda kullanılmıştır. Üreme safhasının en çok kullanılan *zecv*, *haml* ve *umr* lafızlar başta olmak üzere diğer kavramlar da bu alana tahsis edilmiştir.

Renkleri, görünümleri ve varlık sahnesinde belirli kanunlarla yer almasıyla cansız ve canlı varlıkların kesintisiz varlığı, onun muazzam bir kudret, ilim ve hikmetle tedvir edildiğine şahitlik

etmektedir. Cemadatın, memeli hayvanlarda ve kuşlarda üreme mevsiminde, ısı, gıda, hormonlar vb. sebeple farklı renklerinin muntazam şekilde değişmesi (Erdoğan: 166) elbette Allah'ın eseridir. Her tohum, çekirdek, eşeyli ve eşeysiz üremenin bütün unsurları, sınırsız bilgi ve hikmetin sahibinin azametini dillendirmektedir. Meyvenin içindeki çekirdekteki meyveyi görebilmek ve onu kör tesadüfe hapsetmeden hakikatin Allah'ın kudretiyle filizlendiğini söyleyebilmek, soyut düşünce melekesine sahip kılınan insanın iradesine bırakılmıştır.

KAYNAKÇA

Kur'ân-ı Kerîm

Ahmed, Yusuf el-Hâc. *Mevsûatü'l-i'câzi'l-ilmî fi'l-Kur'ani'l-Kerimi ve's-sünneti'l-mutahhara*. Mektebetü İbn Hacer. 2. Baskı, (Dimeşk: 1424/2003).

Aşkar, Muhammed Süleyman Abdullah. *Zübdetü'-tefsir. Vezâratu'l-Evkâf*. (Katar: 1428/2007).

Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf Endelüsi (745/1344). *Tefsirü'l-Bahri'l-muhit*. Thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd ve -dğr-. Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye. 1. Bs. 8 Cilt. (Dımaşk: 1993/1413).

el-Ferâhîdî, el-Halîl b. Aḥmed. *Kitābu'l-'Ayn*, thk. 'Abdulḥamîd Hindāwî. Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye. (Beyrut: 2003).

el-İşfehānî, er-Rāğib. *el-Mufredāt fî Ġarîbi'l-Ḳur'ān*. Thk. Muḥammed Seyyid Keylānî. Dāru'l-Ma'rife. (Beyrut: t.y.).

el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî. *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Müessesetü'r-Risâle, 1. Bs. 24 Cilt. (Beyrut: 2006/1427).

en-Nablusî, Muhammed Ratib. *Tefsirü'l-Nablusi: tedebburu âyâtillâh fi'n-nefs ve'l-kevn ve'l-hayat*. 14 Cilt. Müessesetü'l-Fursan [al-Fursan est. for Publishing & Distributing], (Amman: 2017/1438).

Erbıyık, Halil İbrahim. "Modern Embriyolojiden Otantik Bir Seyahat: Yaratılış Ayetlerindeki Tıbbi Mucizeler". *I. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Tebliğleri*. Anıt Matbaacılık. 2 Cilt. (Şanlıurfa: 2018). 202-217.

Erdoğan, Orhan. "Canlılarda Renk Teşekkülü ve Mutasyonların Etkileri". *I. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Tebliğleri*. Anıt Matbaacılık. 2 Cilt. (Şanlıurfa: 2018). 156-171.

er-Rāzî, Faḥruddîn. *Mefâtḥu'l-Ġayb*. Dāru'l-Fikr. ([Beyrut]: 1981).

eş-Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. *Tefsiru's-Şa'râvî*. Dāru Ahbâri'l-Yevm. (Y.y.: 1991).

et-Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid. *Câmiü'l-beyân an te'vîl-i âyi'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Dāru Hecr, 1. Bs. 26 Cilt. (Beyrut: 1422/2001).

ez-Zeccâc, Ebû İshak İbrâhim b. es-Seri b. Sehl. *Meâni'l-Kur'an ve i'râbuhu*. Şerh ve tahkik Abdülcelil Abduh Şelebi. Âlemü'l-Kütüb. 1. Bs. 5 Cilt. (Beyrut: 1988/1408).

ez-Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. İshâk. *İştikâku Esmâillâh*. Thk. Abdülhüseyn Mübarek. Müessesetü'r-Risâle. 2. Bs. (Beyrut: 1406/1986).

ez-Zemaḥşerî, Cârullah Ömer (ö. 538/1144). *el-Keşşâf 'an Ḥakā'iki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucūhi't-Te'vîl*. Thk. 'Âdil Aḥmed 'Abdulmevcûd. Mektebetü'l-'Ubeykân. (Riyad: 1998).

Günay, İlhamî. "Kur'ân-ı Kerim'deki Yaratılış Kavramları ve İnsanın Yaratılış Safhalarına Yansımaları". *Kütahya DPÜ IV. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Bildiri Kitabı*. Kütahya DPÜ lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınları. 2 Cilt. (Kütahya: 2021). 350-364.

Günay, İlhami. “Yaratılışın İtkanının Kur’ân-ı Kerîm’deki Tezahürleri”. *Kütahya DPÜ V. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Bildiri Kitabı*. Kütahya DPÜ lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınları. (Kütahya: 2020), 287-305.

İbn ‘Aşûr, Muhammed eţ-Ŧâhir, *et-TaĦrîr ve’t-Tenvîr*. ed-Dâru’t-Tûnisîyye. (Tunus: 1984).

İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen. *Cemheretü’l-lüga*, thk. Remzi Münir Ba’lbekkî. Dâru’l-İlm li’l-Melâyîn. 1. Bs. (Beyrut: 1987).

İbn Fâris, Ebu’l-Hüseyn Ahmed *Mu’cemu mekâyisi’l-lüga*. Thk. Abdusselam Muhammed Harun. Dâru’l-Fikr. (Y.y.: 1399/1979).

İbn Kuteybe. *Tefsîru Ğarîbi’l-Ķur’ân*. Thk. es-Seyyid AĦmed SaĶar. Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye. (Beyrut: 1978).

İbn Manzur, Ebü’l-Fazl Muhammed b. Mûkerrem b. Ali el-Ensârî. *Lisânü’l-Arab*. Thk. Abdullah Ali el-Kebir ve -dĝr-. Dâru’l-Meârif. 6. Cilt. (Y.y.: y.t.y).

Karaman, Hayreddin ve -dĝr-. *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 5 Cilt. (Ankara: 2007).

Kutub, Seyyid b. İbrâhim. *Fî zıllî’l-Kur’ân*. Dâru’ş-Şürûk. 11. Bs. 6 Cilt. (Beyrut: 1985).

Mucâhid b. Cebr, *Tefsîru Mucâhid*. Thk. Muhammed ‘Abdusselâm Ebû’n-Nîl. Dâru’l-Fikri’l-İslâmî el-Hadişe. (Kahire: 1989).

MuĶâtil b. Süleymân Ebü’l-Hasan Mukatil b. Süleyman b. Beşir. *Tefsîru MuĶâtil b. Suleymân*. Thk. ‘Abdullâh MaĦmûd Şehâte. Mu’essesetu’l-Târîĥi’l-‘Arabî. 4 Cilt. (Beyrut: 2002).

İbnü’l-Haccâc, Ebü’l-Hüseyn Müslim (ö.261/874), *Sahîhü Müslim*, Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, Dâru’l-Hadîs (I-II), Beyrut: 1412/1991.

Müslim, Mustafa ve -dĝr-. *Tefsirul mevdûi li suveri’l-Kur’âni’l-Kerim*. Câmiatu Şârika. 1. Bs. (Katar: 1431/2010).

Neccâr, Zaĝlûl Râĝıb Muhammed, *Tefsîru’l-âyâti’l-kevnîyye fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Mektebetu’ş-Şurûkuki’d-Devliyye, 1-4, Kâhire: 1429/2008.

Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani. *Fethü’l-kadir: el-câmi’ beyne fenneyi’r-rivaye ve’d-diraye min ilmi’t-tefsir*. Thk. Abdurrahman Umeyra. Dâru’l-Vefa. 2. Bs. 5 Cilt. (Mansure: 1997/1418).

Ebû Ħâtim er-Râzî (ö. 277/890), *Kitābu’z-Zîne fî’l-Kelimāti’l-İslāmiyyeti’l-‘Arabiyye*, thk. Ħuseyin b. Faĝlullâh el-Hemedânî, Sana’a: Merkezu’d-Dirāsāt ve’l-Buh u şî’l-Yemenî, 1994.I-II/225-226.

Tarhan, Nevzat. “Yaratılışı Anlamada ‘Logical Reasoning’ Yöntemlerinin Yeri”. *I. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Tebliĝleri*. Anıt Matbaacılık. 2 Cilt. (Şanlıurfa: 2018). 700-714.

Yılmaz, Musa Kazım. “Kur’ân’a Göre İnsanın Yaratılış Mucizesi”. *I. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Tebliĝleri*. Anıt Matbaacılık. 2 Cilt. (Şanlıurfa: 2018). 516-529.

Zühaylî, Vehbe. *Tefsirü’l-münir fi’l-akide ve’ş-şeria ve’l-menhec*. Dâru’l-Fikr. 16 cilt. (Dımaşk: 2009/1430).

FÂRÂBÎ VE İBN SÎNA’NIN SUDUR NAZARİYELERİNE YARATICI VE YARATILIŞ AÇISINDAN KRİTİK ve ANALİTİK BİR TAHLİL -ERÂDE’NİN TEZAHÜRÜ: İRÂDE, SUDUR VE YARATIM EKSENİNDE BİR DEĞERLENDİRME- (A CREATIVE AND CREATION CRITICAL AND ANALYTICAL ASSESSMENT TO FÂRÂBÎ AND İBN SÎNA’S THEORIES OF SUDURM)

Mehmet Latif BAKIŞ

Dr. Öğretim Üyesi, Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Felsefe Tarihi Anabilim Dalı

Assist. Prof. Dr, Yalova University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Philosophy and Religious Sciences, Department of History of Philosophy

E-Posta / E-Mail: mehmet.bakis@yalova.edu.tr

ORCID: 0000-0002-1794-7765

ÖZET

Her ikisi de İslam düşüncesinin meşşâî ekolünden olan Fârâbî ve İbn Sîna, pek çok konuya dair kayda değer görüşleriyle takdir edilirken, bazı görüşlerinden dolayı ise oldukça sert eleştirilere maruz kalmışlardır. Fârâbî’nin “südûr” görüşü ve İbn Sîna’nın “Tekten tek çıkar” görüşü bunların başında gelmektedir. Her iki filozofun mezkûr görüşlerinin esasen bir yaratımı reddettiği iddia edilmekte ve eleştiriler de bu noktada yoğunlaşmaktadır. Biz ise bu iki yaklaşımın aslında iddia edildiği gibi okunmasında bir hata olduğunu, daha doğru bir tahlil yapıldığı taktirde her iki filozofun da Allah’ın kudretini ve yegâneliğini farklı şekillerde seslendirdiklerini ileri sürebiliriz. Dolayısıyla her iki düşünürün Antik Yunan ve İslâm düşüncesini zorlama bir uzlaştırma çabası içinde olmadıklarını, yani salt bir eklektik tutumun söz konusu olmadığını düşünmekteyiz. Bilakis Aristoteles’in mantığı kullanılırken Plotinus’un ortaya koyduğu türden bir südûr anlayışının savunulmadığını temellendirerek, her iki filozofun söz konusu teorilerinin özellikle Allah’ın kudretini ve tekliğini ortaya koyduğunu iddia etmekteyiz. Bu iddiamızı ise Kur’ân’da geçen “erade/irade etmek” kavramı ve “Allah” kavramının analitik tahlili ile Allah’ın ilmi meselesi üzerinden temellendirmekteyiz. Allah’ın bir şeyi irade etmesi, esasen O’nun ilminde olanın teşekkül ve tecessüm etmesi için bir kat’î emir olmaktadır ki bu duruma Farabi “sonradan yaratma” dememekte, bilgide olanın eyleme geçmesi, taşması anlamında “südûr” demektedir. Bu yaklaşım esasen Allah için zaman mefhumunun düşünülemez olduğunu ve Allah’ın ilminin kesintisiz ve sınırsız

olduğunu seslendirmektedir. Keza İbn Sîna'nın "tekten tek çıkar" yaklaşımında da bir panteizm devşirmek mümkün görünmemektedir. Her şeyin müstakil bir tözden ve nev-i şahsına münhasır bir şekilde yaratılmış olması Yaratıcı'nın da yegâne/biricik/tek olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar kelimeler: Allah, Fârâbî, İbn Sîna, Südü, Yaratım, Kudret.

ABSTRACT

While Fârâbî and Avicenna, both of whom are from the peripatetic school of Islamic thought, were appreciated for their remarkable views on many subjects, they were subjected to severe criticism for some of their views. Fârâbî's view of "sudur" and Avicenna's view of "One comes out of one" are the leading ones. It is claimed that the aforementioned views of both philosophers essentially reject a creation and the criticisms focus on this point. On the other hand, we think that there is a mistake in reading these two approaches as claimed, and if a more accurate analysis is made, both philosophers voice the power and uniqueness of Allah in different ways. Therefore, we think that both thinkers are not in an effort to reconcile the Ancient Greek and Islamic thought, that is, there is no purely eclectic attitude. On the contrary, we claim that the aforementioned theories of both philosophers reveal the power and uniqueness of God, on the ground that the understanding of eternity of the kind put forth by Plotinus is not defended while using Aristotle's logic. We base this claim on the concept of "enforcement/willing" in the Qur'an and the analytical analysis of the concept of "Allah" and the issue of Allah's knowledge. Allah's will for something is essentially a definite order for what is in His knowledge to be formed and embodied, which Farabi does not call "post-creation", but "emanation" in the sense of action and overflow of what is in knowledge. This approach essentially states that the concept of time is unthinkable for God and that God's knowledge is uninterrupted and unlimited. Likewise, it does not seem possible to gather a pantheism in Ibn Sîna's "one out of one" approach. The fact that everything was created from a separate substance and in a unique way indicates that the Creator is also the only/unique/single.

Keywords: Allah, Fârâbî, Avicenna, Sudur, Creation, Power.

Plotinusçu düşüncenin tesiri ile ortaya konan bir *oluş-bozuluş* okuyuşu olarak da değerlendirilebilecek olan "sudur" nazariyesi, kısmen eklektik bir felsefe yaptığı kabul edilen Fârâbî ve İbn Sîna tarafından da seslendirilmektedir. Fakat Plotinus'un deist açıklamalarına karşılık her iki İslâm düşünürünün ortaya koydukları yaklaşım daha başka bir epistemik zeminden ve daha derinlikli bir tefekkürden kaynağını almaktadır. Yani başka bir deyişle, yaratma fiilini altı günde ve bir bütün olarak tamamlayan, dinamik realitenin dışına itilen, kudreti ve bilgisi tartışmalı olan bir Tanrı

anlayışı yerine; özünü tevhitte alan, her an ilim, irade, eylem (yaratma, gözetme) ve idare etmek durumunda olan dinamik, reel ve rasyonel bir *Aşkın*'in inancı seslendirilmektedir. Söz konusu *Aşkın*'in aşkınlığının seslendiren en önemli ifadelerden biri ise “erade” kavramıdır.

“Erade” kavramı Kur'an'da çeşitli vesilelerle ve sınırlı sayıda geçmekte olan bir ifade olup, Allah'ın sonsuz ilminden iradeye gelenin teşekkülünü ifade etmektedir. Türkçe'de tam bir karşılığı olmayan kavramın ne “düşünmek”, ne “istemek” ve ne de “arzulamak” kavramlarıyla izah edilmesi söz konusu değildir. Zira zikri geçen kavramların hepsi gerek zaman ve zemin açısından gerekse de gaye açısından “Mutlak, Aşkın, Mükemmel ve Yegâne” olan bir varlığın eylemlerini karşılamamaktadır. Çünkü söz konusu fiiller tam anlamıyla içkinliğe dayanmaktadır, oysa O (Allah), en yetkin ve Aşkın bir varlıktır. “İstemek” ve “arzulamak” kavramları bir eksikliği, istenen şeye sahip olmamayı, bunun için başka bir malike muhtaç olmayı seslendirir. Ayrıca istemek ve arzulamak, bir ihtiyaç ve gayeye dönük eylemi gerektirir ki, eylem ise bir mekândan başka bir mekâna akış halinde olmayı gerektirir. Bu da içkinliği gerektirmektedir. Tam yetkin ve mükemmel bir varlık için böylesi bir anlamı ileri sürmek “yetkinlik” ve “mükemmellik” özellikleriyle ters düşmektedir.

Fârâbî, Allah'ın zorunlu ve mükemmel Varlık olması dolayısıyla, O'na ihtiyaç, zamansallık ve mekânsallık anlamı içerecek kavramlarla yaklaşmamaktadır. Zira “düşünmek” kavramı da zamana ve sürece bağlı bir oluşu ifade etmektedir. Bu nedenle filozof, “sudur” kavramı ile esas ortaya koymaya çalıştığı şey, Allah'ın sonsuz ilminden iradesine düşenin hemen o anda teşekkül ve tezahür edişi hususudur. Buna en muvafık anlamı içeren kavram felsefede “sudur” iken, *Aşkın Referans*'ta (Kur'an ayeti) ise bu durumu “erade” kavramı karşılamaktadır. Bu da eşi benzeri olmayan yüce Yaratıcı'nın, zıddının da olmayışını açıklığa kavuşturmaktadır. Zira zıddı bulunmak, negatif yönde bir benzerliği ifade etmektedir. Allah bundan da münezzehtir.

İbn Sînâ'nın “sudur” yaklaşımı ise daha çok analitik bir zemine dayanmaktadır. *Allah* düşüncesinin, kendisinden daha yetkini tasavvur edilemeyecek mükemmellikte bir varlığı karşıladığını fark eden düşünür, “Varlık”ın bir “kemâl” hali olduğunu, bundan hareketle, Fârâbî'nin de ontolojik kanıtının hareket noktası olan “zorunlu varlık”ı gerektirdiğini düşünmektedir. Söz konusu “mükemmellik” sıfatı İbn Sînâ ontolojisinde zorunlu olarak “Tek”liği ve “Yegâne”liği seslendirmektedir. Filozof da bu düşünce zemininden hareket ederek varlık ve oluşu değerlendirirken, bir bakıma tersine çevrilmiş bir kozmolojik okuyuş yapmaktadır. Allah'ın yegâne oluşunun, evrendeki her bir varlıkta müşahade edilebileceğini göstermektedir. Bu durum, kadim İslâm düşüncesinin temel problem alanlarından biri olan “Küllîler” ve “cü'îler” meselesini açıklığa kavuşturmada da kullanılabilir.

Her ne kadar Gazzâlî, *Tehâfütü'l-Felâsife*'de “sudur”cu perspektifi iç tutarsızlık açısından tenkit etse de Gazzâlî'nin zikri geçen kavramlara farklı anlamlar yükleyerek “sudur”u değerlendirdiği görülmektedir. Ancak Gazzâlî'nin felsefî analizinin yanı sıra esas olarak inançla ilgili

bir kaygı ile hareket ettiği anlaşılmaktadır. Şöyle ki, Gazzâlî, Fârâbî ve İbn Sînâ gibi derinlikli düşünce yapısına sahip iki filozofun söz konusu görüşlerini yeteri kadar açıklığa kavuşturmadan ortaya koymaları, felsefenin derin meselelerine vukufiyeti bulunmayan kimselerin ve avamın da muhatap olabileceklerini; fakat olması gereken manadan ziyade tersi anlamlar yükleyerek inanç açısından sorunlu durumlara maruz kalabileceklerini öngörmektedir. Bu da Kindî'nin ileri sürmüş olduğu, "hakiki felsefenin insanı Allah'a götürmek zorundadır" anlayışının hilafına bir durum ile neticelenebileceğini ortaya koymaktadır. Ve bu durum da Gazzâlî'nin hassasiyeti olarak anlaşılmak yerine, felsefeye karşı olduğu şeklinde yanlış bir değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır. Yine küfre yol açmak da küfre eşlik etmek kadar fena bir durumdur mantığına göre görüşünü beyan eden düşünürün, sudur görüşünü savunan iki İslâm düşünürünü küfürle itham ettiği şeklinde yanlış bir okuyuşa maruz bırakılmaktadır. Esasen mezkûr filozoflarımızın gayelerinin aynı olduğunu, sadece yaklaşım ve hassasiyetlerinin farklı perspektiflerden kaynaklığını ileri sürebiliriz.

Hülasa; evren üzerine bir düşünüşten insan üzerine tefekküre ve değer alanına doğru bir seyir takip etmiş olan düşünce serüveni, *mitos*'tan *logos*'a doğru yolculuğunda, özellikle bir gerçekliği ortaya koymuştur. O da şudur, insanın metafiziksel alandaki epistemik yetersizliği, insanın hилоzoist zeminde başlayan hakikat arayışını analitik zemine taşınmasını mecbur kılmaktadır. Bilgelik her açıdan nakıs olan insan için uygun görülmesi de insanın bilgiye ve bilgelige olan sevgisi övgüye ve takdire layık görülmüş; bu anlamda ortaya konan eylemleri de ahlak ve değer açısından muteber kabul edilmiştir. Ve Aristoteles'in ortaya koyduğu dört temel nedenden biri olan ereksel neden anlayışı, nihai olanı bulmaya mecbur etmektedir. Nihai olan fikri ise zorunlu olarak ve doğrudan *Aşkın*'a referanslar gönderdiğinden, düşünce işçiliği yapan filozoflar da bu durumun tabii bir gereği olarak O en Yetkin olanı anlamaya, O'nu sıfatları ve eylemleri üzerinden idrak etmeye; hayatın, yani kısaca varlık ve oluşun derinlikli anlam amacını bulmaya çabalamışlardır. Bu çaba felsefi düşüncenin özüne uygun olduğundan oldukça muteber addedilmektedir. İşte iki önemli İslam düşünürü olan Fârâbî ve İbn Sînâ'nın konuya dair merak, araştırma ve görüşleri ve de hassasiyeti ile ön plana çıkan Gazzâlî'nin analitik okuyuşu *oluş ve bozuluş*'a dair perspektifleri, kendi zamanlarını aşip geleceğe doğru daha büyük adımlarla ve daha da önemi anlaşılabilir yürümesine neden olmuştur. Düşüncenin bu yürüyüşünün kıymetini ve önemini ortaya koymaya çalışan bu mütevazı çalışma da insanlığın ortak mirası olan tefekkür zincirinde bir halka olmaya taliptir. Zira tüm bu meselerle esas ortaya konmaya çalışılanın ve 'ne?'liği anlaşılmak durumunda olanın "insan" olduğu da açığa çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Altıntaş, Hayrani. *İbn Sina Metafiziği*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1932.

Bakış, M. Latif. “N. Whitehead’in Süreç Teolojisinin Muharrik ve Düalist Tanrı Anlayışına Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Din-Felsefe Yazıları*, Ed. Ahmet Bayındır-Ramazan Turan, Emin Yayınları, bursa 2022.

Bircan, Hasan Hüseyin. *İbn Sînâ’da Tanrı-Evren İlişkisi -ve Şehristânî’ninona Yönelttiği Eleştiriler-*, Bilge Adamlar Yayınevi, Van 2010.

Fârâbî. *el-Medînetü’l-Fâzıla*, MEB Yayınları, Çev. Nafiz Danışman, İstanbul 1990.

Harfler Kitabı Kitâbü’l-Huruf, Çev. Ömer Türker, Litera Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2008.

Mutluluğun Kazanılması “Tahsilu’s-Da’âda”, Çev. Ahmet Arslan, Divan Kitap, 4. basım, İstanbul 2015.

Gazzâlî. *Filozofların tutarsızlığı, Tehafütü’l-Felâsife*, Yay. e Çev. Mahmut Kaya-Hüseyin Sarıoğlu, Klasik Yayınları, İstanbul 2005.

İbn Rüşd. *Felsefe-Din İlişkileri Faslu’l Makâl, el-Keşfan Minhâci’l-Edille*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2004.

İbn Sina. *Metafizik, Kitâbü’ş-Şifâ -I-*, Çev. Ekrem Demirli-Ömer Türker, Litera Yayınları, İstanbul 2004.

Metafizik, Kitâbü’ş-Şifâ -II-, Çev. Ekrem Demirli-Ömer Türker, Litera Yayınları, İstanbul 2004.

İşaretler ve Tembihler, Çev. Ali Durusoy-Muhittin Macit-Ekrem Demirli, Litera Yayınları, İstanbul 2005.

Oluş ve Bozuluş, Kitâbü’ş-Şifâ, Çev. Muammer İskenderoğlu, Litera Yayınları, İstanbul 2008.

Topikler, Kitâbü’ş-Şifâ, Çev. Ömer Türker, Litera Yayınları, İstanbul 2008.

Sema ve Âlem, Kitâbü’ş-Şifâ, Çev. Harun Kuşlu-Muhittin Macit, Litera Yayınları, İstanbul 2010

En-Necât Felsefenin Temel Konuları, Çev. Kübra Şenel, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2013.

Dânişnâme-i Alâî, Çev. Murat Demirkol, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2013.

İhlâs Sûresi Tefsiri. Akseki, A.H. (Çev)- Güney, A.F.(Haz). 2. Baskı. Ankara: DİB Yayınları. 2014.

Özgen, Mehmet Kasım. *Farabi’de Mutluluk ve Ahlak İlişkisi*, İnsan Yayınları, İstanbul 1997.

Plotinus, *Enneadlar -Seçmeler-*, Çev. Zeki Özcan, Asa Kitabevi, Bursa 1996.

Türer, Celal. *Tevhidi Anlamak*, Fecr Yayınları, Ankara 2022.

Ülken, Hilmi Ziya. *Varlık ve Oluş*, Doğu Batı Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2014.

İslam Felsefesi, Eski Yunan’dan Çağdaş Düşünceye Doğru, Kaynakları ve Eserleri, Doğu Batı Yayınları, 7. Baskı, Ankara 2017

EVİRİM VE TEKÂMÛL KAVRAMLARI BAĞLAMINDA VARLIK VE OLUŞ'UN DEĞERLENDİRİLMESİ (*THE EVALUATION OF BEING AND BEING IN THE CONTEXT OF THE CONCEPTIONS OF EVOLUTION AND EVOLUTION*)

Mehmet Latif BAKIŞ

*Dr. Öğretim Üyesi, Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri
Bölümü Felsefe Tarihi Anabilim Dalı*

*Assist. Prof. Dr, Yalova University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Philosophy
and Religious Sciences, Department of History of Philosophy*

E-Posta / E-Mail: mehmet.bakis@yalova.edu.tr

ORCID: 0000-0002-1794-7765

ÖZET

Varlık ve oluş meselesinin bilimsel, felsefi ve transandantal olarak pek çok farklı izahının yapılageldiği bilinmektedir. Bu hususun özellikle “yaratım”, “tekâmül” ve “evrim” kavramlarıyla izah edilmesi çabasının daha fazla tebellür ettiği görülmektedir. Yaratma kavramından farklı olarak tekâmül ve evrim kavramlarının zaman zaman birbiri ile eş anlamlı kullanıldığı ve bu hususta ciddi bir kavramsal ve analitik hataya düşüldüğü de gözlenmektedir. Biz de bu çalışmada söz konusu üç kavramın analizlerini yaparak dilbilim, felsefe ve tarihsel gerçeklikler ışığında varlık ve oluş meselesini açıklamaya çalışacağız. Bir irade ve ilmin tezahürü olan “yaratma”yı, bir türün kendi süreci içindeki olumlu gelişimini ifade eden “tekâmül”ü ve tamamen biyolojik bir başkalaşımı iddia eden “evrim” kavramlarını ayrıca tabii seleksiyon veya doğal ayıklanma iddialarıyla da karşılaştırarak, olayı tarihsel serüveni içinde ele alacağız. Pozitif bilimler, tarih bilimi, antropoloji ve aşkın metinler bir bütün ileri sürdükleri verilere dayanarak “yaratma” ve “tekâmül/olgunlaşma” görüşünü desteklerken; “evrim” iddiasının temellendirilebilir olmaktan uzak olduğunu, hatta varlıkların müstakil oluşuna dayanarak onların dünü ve bugünü ile ilişkilendirilmelerinin mümkün görünmediğini, bu anlamda evrim düşüncesinin sürdürülebilir olmadığını ortaya koymaktadır. Biz de bu çalışmada analitik açıdan kavramları tahlil ederek ve antropolojiden yararlanarak Darwin’e ithaf edildiği haliyle bir evrim görüşünün savunulamaz olduğunu, buna mukabil yaratma ve tekâmül’ün olası olduğunu, bunların da bir üstün irade ve ilme tabi olduğunu ispatlamaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Yaratma, Evrim, Tekâmül, Doğal seleksiyon, Antropoloji.

ABSTRACT

It is known that there are many different scientific, philosophical and transcendental explanations of the issue of existence and becoming. It seems that the effort to explain this issue especially with the concepts of "creation", "evolvment" and "evolution" is more evident. It is also observed that, unlike the concept of creation, the concepts of evolution and evolution are used synonymously with each other from time to time and a serious conceptual and analytical error is made in this regard. In this study, we will analyze the three concepts in question and try to explain the issue of existence and becoming in the light of linguistics, philosophy and historical realities. Comparing the concepts of "creation", which is a manifestation of will and knowledge, "evolution" that expresses the positive development of a species in its own process, and "evolution", which claims a purely biological metamorphosis, also with the claims of natural selection or natural selection, we examine the event in its historical adventure. we will take it. While positive sciences, historical sciences, anthropology and transcendental texts as a whole support the view of "creation" and "evolution/maturation" based on the data they put forward; It reveals that the claim of "evolution" is far from being justifiable, that it does not seem possible for beings to be associated with their past and present based on their independence, and that the idea of evolution is not sustainable in this sense. In this study, we will try to prove that a view of evolution as attributed to Darwin is untenable, on the other hand, that creation and evolution are possible, and that they are subject to a superior will and knowledge, by analyzing concepts analytically and making use of anthropology.

Keywords: Creation, Evolution, Evolvment, Natural selection, Anthropology.

1. GİRİŞ

Orta çağ'daki Teosentrik dünya görüşlerinin, onyedinci yüzyılda Batı Rönesansı ile sarsılması ve yerini homosentrik bir anlayışa bırakması ilkin Tanrısal olana topluca bir başkaldırı şeklinde tezahür etmiştir. Zira Deist düşüncenin kaynaklık etmesi neticesinde, Tanrı adına kimsenin yetkilendirilmiş olamayacağı, kimsenin bu anlamda bir ayrıcalığa sahip olmadığı düşünülmüştür. Özellikle de yaratımın altı günde, bir defada ve bir bütün olarak olup bittiğinin düşünülmesi; artık yaratma eylemine gerek kalmadığı için âleme müdahale etmesi de gerekmediği düşünülen bir Tanrı anlayışı, yani bir bakıma emekliye ayrılmış Tanrı anlayışı (Deizm); buna bağlı olarak sorgulanamaz kutsallıkta bir şeyin olmadığı, bu bağlamda kilise ve din adamlarının da sorgulanamaz olmadıkları şeklindeki yaklaşımlar bir bütün olarak bir taraftan aşkın alana güvensizliği veya reddiyeyi (ateizmi) körüklerken; diğer taraftan da insan aklına ve bilime aşırı güven duyulmasına ve neticede insanın

Tanrısal bir konuma çıkarılmasına neden olmuştur. Batı Rönesansıyla başlayan -tabir yerindeyse- *kutsalla savaş* anlayışı, on dokuzuncu yüzyılda beliren pozitivist ve materyalist akımlarla daha da ileri bir safhaya taşınmıştır. Yaratıcı'yı ve yaratma düşüncesini hatırlatıcı her şeyle mücadele burada da belirlemektedir. İlk insan anlayışı mutlak anlamda bir yaratıcı kudreti ve iradeyi de tazammun edeceğinden, işin doğanın kendi edimi ve döngüsel işlevi olduğu ileri sürülmek istenmiş; biyolojik evrim ve tabii seleksiyon tezi ile insan ırkının diğer hayvan familyasından sonradan başkalaşarak bugünkü özel haline dönüştüğü ileri sürülmüştür. Böylece yaratıcı kudretin yetkisi tabiatın fiziksel ve dinamik yapısına inhisar edilmek suretiyle insanın Tanrıyı tamamen ortadan kaldırmaya çalıştığı düşünülmüştür. Ancak ne var ki ileri sürülen teori, daha ileri sürüldüğü zamanda olumsuz karşılık bulmuştur. Sadece inanç kaygısının değil bilimsel kaygıların da işlemekte olduğu bu karşı çıkışta en başta biyoloji bilimi iddianın asılsız ve imkânsız olduğunu ortaya koymaktadır. Antropolojik incelemeler ve fosil bilimi ise tamamen söz konusu teoriyi geçersiz kılmaktadır. Ayrıca tarih ilmi de doğal ayıklanmayı (tabii seleksiyon) yalanlamakla, söz konusu teoriyi geçersiz kılmaktadır. Şöyle ki; şayet tabii ayıklanmaya göre, güçlü hayvanlar zayıf ve küçük hayvanları yok ederek bir yaşam alanı açmış olsaydı; güçlülerin zayıfları eleyerek yaşamlarını sürdürdüğü bir dünyada söz gelimi -en basit çıkarımla- tavuklar, sürüngenler, sinek ve böceklerin olmaması gerekirdi, bunların yerine dinazorlar, neandertalensislerin ve onlardan daha iri olan diğer memelilerin var olması gerekirdi. Keza bu çıkarıma göre, tarihte isimleri kayıtlı olan büyük imparatorlukların, krallıkların (Bizans, Osmanlı, Sasani, Babil vb.) şimdi var olmaları, buna mukabil şimdiki küçük milletlerin ve devletlerin var olmaması gerekirdi. Oysa tarih bilimi ve varlık deneyimi göstermektedir ki güçlüler zayıfları eleyerek var olmamış, bilakis güçlüler birbirleri ile savaşarak zayıflara yaşam alanı açmışlardır.

2. ANTROPOLOJİK AÇIDAN BİR DEĞERLENDİRME

Kökensel incelemeyi esas alan antropoloji bilimi, insanın kökenine ilişkin olarak genetik ve biyolojik incelemeyi esas almakta ve insanın en yakın tür olarak kabul edilen maymun veya *orang utan* ile ortak bir atadan gelmiş olması olasılığını irdelemektedir. Söz konusu incelemeler, her iki türün genetik dizilimlerinin farklılıklarına dikkat çekerek, iddia edildiği veya Darwin'e ithaf edildiği üzere insanın bir maymun soydan gelmesinin imkânsız olduğunu ortaya koymaktadır.

İnsan ırkını ayrı bir tür olarak değil de hayvanlar familyasından bir tür olarak kabul eden anlayış, işin biyoloji bilimine konu olan gerçekliğine değil daha çok ideolojik ateizmin seslendirilmesine aracılık edecek bir gerekçelendirmeyle ilgilenmektedir. Zira Biyoloji bilimi salt benzerlik üzerinden bir sonuç veya iddia ortaya koymaz. Aksi takdirde, insan iskeletine benzer iskelet yapısına sahip olan kurbağa, çekirge, balık vb. hayvanları da insanın akraba türü olarak ileri sürmek söz konusu olabilir. Oysa, Genetik bilimi, insan ile maymunun gen dizilimlerinin farklılıkları üzerinden, her iki varlığın ayrı türler ve familyalar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum insan

ve maymunun, ortak türün farklı şekillerdeki devamları olmadıklarını gösterdiği gibi, her iki türün birleşiminden ortak bir türün oluşmasının mümkün olmadığını da göstermektedir.

3. SEMANTİK AÇIDAN BİR TAHLİL

Darwinist teoriyi geçersiz kılan bir diğer husus da konuya dair sıklıkla kullanılan kavramın kökensel tahlilidir. *Homo Sapiens* kavramı her ne kadar insan-maymun türlerinin ortak atası kabul edilse de esasen “homo” kavramı latince olup “insan” demektir. Nitekim Hobbes’un meşhur “homo homini lupus / insan insanın kurdudur” ifadesinden de *homonun* insan olduğu anlaşılabilir. Burada insan ırkının üst atası olan *Homo Sapiens*’in de esasen ilk insan olarak anlaşılması daha linguistik okuyuşa muvafık bir tahlil olmaktadır. Kitaplı dinlere göre ise bu ancak ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem (as) olmak durumundadır. Buna göre denebilir ki, insan ve maymun türlerinin birbirlerine benzemesi veya dönüşmesi ileri sürülecekse, tarihsel verilere ve insanın sosyo-psişik gerçekliğine göre insandan maymuna dönüşmenin veya insanın maymuna benzemesinin daha mümkün ve makul olduğu ifade edilebilir. Bu yaklaşımı ise şöyle temellendirmek mümkün olabilir. Kur’ân’ın Bakara Sûresi’nde, Hz. Musa’nın (as) Allah’tan haber verdiği her türlü buyruğa karşı gelen, bunda inat içinde olan, verdikleri sözden sürekli cayan ve inkâr ve fitneyi alışkanlık edinen Yahudi kavminin uğradığı azap anlatılmaktadır. “Aşağılık maymunlar olunuz” (Bakara, 2: 65, 166) ayeti, her ne kadar kimileri tarafından sadece bir ihtar, uyarı, kınama olarak yorumlansa da, konunun fiziksel olarak gerçekleştiği kabul edilmektedir. Buna göre insan maymundan değil, maymunun insandan gelmiş olabileceği savı tarihsel serüvene daha muvafık olmaktadır.

Maymunlaşmanın bir temayül olarak değerlendirildiği yaklaşımlarına göre de konuyu okumak mümkündür. Şöyle ki, hayvanda insan erdemler aranmasa da insanda hayvani özelliklerin olduğu gerçektir. Fabl türü eserleri üzerinden insanlara ahlaki öğütlerin verilmesinin bir nedeni de budur. Buna göre de insanın maymun gibi ahlaki bir aşağılanmaya karşı ilkesel ve erdemli davranmasının gerekliliği anlaşılmaktadır.

Linguistik çalışmalar ve felsefî antropoloji, homo kavramıyla sürekli “insan” gerçekliğine açık ve seçik olarak işaret etmektedir. Söz gelimi, *homo deus*, *homo sapiens*, *homo ludens*, *homo economicus*, *zoon politikon*, vb. ifadelerin tamamı sadece insanın neliğiyle alakalıdır.

4. İNSANIN DEĞİŞMEYEN GERÇEKLİĞİ

Darwin’in iddialı evrim teorisine ve fizik antropolojiye rağmen yeni araştırmaların, Herder’in gösterdiği yolda geliştiği görülmektedir. Herder’e göre, insan bütün hayvanlar arasında biricik bir nevidir. Doğuşundan biyolojik farklarla öteki varlıklardan ayrılır. İçinde bulunduğu çevrenin basit bir unsuru değil, aktif bir öznesidir. İnsanı hayvanlar içinde biricik tür olarak ifade etmede gaye, insanın nev-i şahsına münhasır bir gerçekliğini, onun bir şahsiyet varlığı olduğunun seslendirilmesidir. Bu özelliği sayesinde o “dünya”sını yaratır ve içgüdüleriyle, zekâsı ve ruhu ile

âlemi obje olarak görür. Objeye olmayan yalnız kendisi, hattâ kişidir. Bu husus, insan her yerde aynı olduğunu ve bütün kültür değişmelerine rağmen değişmeyen bir gerçekliğinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. İnsanın integral gerçekliğine işaret eden söz konusu sabitenin, yani insanî birlik ve bütünlüğün yeni dünya kültürünün bütün insanlar tarafından kendilerine mâl edilmesinin temeli olacağı öngörülmektedir.

5. SONUÇ

İnsanın hayvandan ayrı bir varlık olduğu ve insan biyolojisinin kendi karakterleri içinde tetkik edilmesi gerektiği doğrudur. İnsanın ayırıcı vasıfları içinde yer alan *kültür* ve *eğitim*'in hayvanda bulunmaması; bu iki temel vasıf sayesinde insanda *emirler* ve *yasaklar* sisteminin esas olması; kısaca ferdi komplekslerin yaşam sistemini değil, yaşam sisteminin kompleksleri açıklaması hususiyetleri bir bütün olarak pozitivist bir evrimci iddiayı geçersiz kılmaktadır. Emir ve yasaklar, Platon tarafından *ideal* ve *olgu* olarak ifade edilen fert ve topluma işaret etmektedir. Zira fert ve toplum, kanunların çift manzaralı ruhunu teşkil eder ki, bu durum yine insanın ayırıcı vasıflarından olarak zikredilebilir. Salt fiziksel benzerlikler üzerinden "Homo Sapiens" familyasının akraba türleri olduğu iddia edilen insan-maymun türlerinin; değerler küresi, genetik dizilim, kültür kurucu özellik gibi hususiyetler ışığında yeniden incelendiğinde, hiç de savunulabilir bir iddia olmadığı anlaşılmaktadır.

İnsanın hayvandan tefrik edildiği bir diğer husus ise onun inanmak ve sorumluluk almak vasıflarıdır. Bu iki vasıf insanın ahlâkî varlık oluşunun da gereğidir. Nitekim ahlâkî varlık oluşu insanın insan oluşunun zorunlu bir durumu olarak değerlendiren Immanuel Kant, ahlâkın kaynağının insanüstü bir irade olduğunu söylemesiyle, ahlak ve sorumluluk duygularının insanı zorunlu olarak Allah'a iman etmeye yönelttiğini ima etmektedir. Buna göre insanın hayvandan ayrıldığı her nokta insanın değerini belirleyici, farkını koruyucu ve *Aşkın*'a taşıyıcı özellikler arz etmektedir. İnsanın hayvan türünün bir üyesi sayma çabalarının temelinde Allah inancına bir başkaldırı olduğu sonucuna varılabilir. Bu ise toplumu ve ferdi kaosa sürüklemekten başka bir gayeye hizmet edemeyeceğinden, her sorumlu bireyin deontik olarak da yükümlülüğü, insanın insaniyet değerini muhafaza etmek ve o değeri inşa etmek olmak durumundadır.

KAYNAKÇA

Âdem Tatlı, *İnsanlık Tarihi Boyunca Biyoloji Felsefesi*, Hilal Ofset Matbaası, 2. Baskı, Isparta 2022.

Aydın, Mehmet S. *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir 1999.

Brandt, Anthony- Eagleman, David. *The Runaway Species, How Human Creativity Remakes The World*, Catapult, New York, Great Britain 2017.

Carrel, Alexis. *İnsan Denen Meçhul*, Çev. Fatıma Zehra Bayrak, Hayat Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2015.

- Darwin, Charles. *Türlerin Kökeni Manga*, Çev. H. Can Erkin, Yordam Kitap, İstanbul 2010.
- Durkheim, Emile. *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, Çev. Fuat Aydın, Ataç Yayınları, İstanbul 2005.
- Hume, David. *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, Çev. Ergün Baylan, BilgeSu Yayınları, Ankara 2015.
- Korlaelçi, Murtaza. *Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi*, Kadim Yayınevi, 4. Baskı, Ankara 2018.
- Mutaharri, Şehid M. *Materyalizme Eğilim Nedenleri*, Çıra Yayınları, İstanbul 2006.
- Topaloğlu, Aydın. *Ateizm ve Eleştirisi*, DİB Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2004.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Varlık ve Oluş*, Doğu Batı Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2014.
- Hâkimiyet*, "İnsanın evrimi" konusu, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2018.

KUR'AN'DA RİH KAVRAMI BAĞLAMINDA RÜZGARIN YARATILMASINDAKİ HİKMETLER (WISDOM IN THE CREATION OF THE WIND)

Zeki KESKİN

*Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
Gaziantep, Türkiye*

*Assist. Prof. Dr., Gaziantep Islamic Science and Technology University, Faculty of Islamic
Sciences, Gaziantep, Türkiye*

E-Posta / E-Mail: zekikeskin1974@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-1445-8827

ÖZET

Yüce Yaraticının, yerde, gökte, gece ile gündüzde, topraklara hayat veren yağmurda, ölümden sonra diriltmesinde, her canlıyı yeryüzünde üretip yaymasında, rüzgârı belli bir düzen içinde estirmesinde nice hikmetleri vardır. bu çalışmamızda bu hikmetlerinden biri olan rüzgâr konusunu, Kur'ân âyetleri ile ve bu âyetler ışığında modern bilimle aktarmaya çalışacağız. Kur'an'da geçen (ريح) kavramı, farklı formatlarıyla rüzgâr, hava, yel, koku anlamına gelmektedir. Bu farklı kombinasyonlarının birçok âyette değişik görevler üstlendiğini ve bunlarında her birinin ayrı hikmetleri olduğunu bize haber vermektedir. Yüce Yaraticı hikmetinin gereği olarak rüzgârları kuzeyden ya da güneyden, batıdan veya doğudan estirmesinde, kimi zaman soğuk, kimi zaman sıcak, bazen kasırga, ve tipi şeklinde, bazende serin bir şekilde estirerek bereketi, rahmeti beraberinde getirir. Rahmet yüklü bulutların getirdiği yağmur, insanların yüzlerinde bir tebessüm oluşturur ve ekinlerine, bağ ve bahçelerine rahmet olur. Bütün bunların hepsinde yaratıcının âyetleri ve mucizeleri vardır. “Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen kim?” (Neml: 27/63). Hikmetinin tecellisi olarak rüzgârın insanlara rahmet olduğu gibi bazen de yakıcı bir şekilde eserek yeşillikleri, ekinleri yakıp kavuran acıklı bir azap olur. Rüzgârlar kimi zaman, insanlara yağmur bereketini getiren bulutları, kurak topraklara götürerek toprakların yeşillenmesinde, kimi zaman, bitkilerin aşılama aşamasında, toz zerreciklerini taşıyarak çiçeklerin, bitkilerin ve meyve ağaçların aşılmasına yardımcı olmaktadır. “Biz, rüzgârları aşılama olarak gönderdik, gökten su indirip onunla sizin su ihtiyacınızı karşıladık. Onu depolayan siz değildiniz.”(Hicr: 15/22). Rüzgârların insanlara Allah (c.c.) bir nimeti olarak fayda sağladığı gibi Kur'ân'da bahsi geçtiği üzere bazı geçmiş toplulukların helak olmasında da etkili olmuştur. Rüzgârların insanlara faydasının yanında diğer canlılara da yarar sağlamıştır. Denizleri harekete geçirerek dalgalar oluşturarak su kütlelerinin yer değişmesine ve su içindeki Planktonların ortaya çıkmasına ve yer değişmesine fayda sağlayarak

planktonlarla beslenen canlılara yarar sağlamaktadır. Rüzgârın insanlara sağladığı faydaları saymakla bitmez günümüzde enerji üretiminde rüzgâr enerjisinden farklı şekillerde yararlanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rüzgâr, Hava, Kur'an, Yaratıcı, Hikmet.

ABSTRACT

The Almighty Creator has many wisdoms in the earth and the sky, in day and night, in the rain that gives life to the land, in resurrecting after death, in producing and spreading every living thing on the earth, and in causing the wind to blow in a certain order. In this study, we will try to convey the subject of wind, one of these wisdoms, with the verses of the Quran and modern science in the light of these verses. The concept of (ريح) mentioned in the Quran means wind, air, breeze and smell in its different formats. It informs us that these different combinations undertake different tasks in many verses and that each of them has different wisdom. In accordance with His wisdom, the Almighty Creator brings abundance and mercy by causing the winds to blow from the north or south, west or east, sometimes cold, sometimes hot, sometimes hurricane, blizzard, and sometimes cool. The rain brought by clouds full of mercy puts a smile on people's faces and is a blessing to their crops, vineyards and gardens. There are signs and miracles of the Creator in all of these. "Who sends the winds as heralds of His mercy?" (An-Naml: 27/63). As a manifestation of its wisdom, the wind is a mercy to people, and sometimes it blows in a burning way and causes a painful torment that burns the greenery and crops. Winds sometimes help green the lands by carrying the clouds that bring rain to people to arid lands, and sometimes they help in the grafting of flowers, plants and fruit trees by carrying dust particles during the grafting phase of plants. "We sent the winds as infusions and sent down water from the sky and met your water needs with it. It was not you who stored it." (Hijr: 15/22). Just as winds benefit people as a blessing from Allah, they have also been instrumental in the destruction of some ancient communities, as mentioned in the Quran. In addition to the benefits of winds to humans, they also benefit other living things. It creates waves by activating the seas, causing the displacement of water masses and the emergence and displacement of plankton in the water, thus benefiting the creatures that feed on plankton. The benefits that wind provides to people are endless. Today, wind energy is used in energy production in different ways.

Key Words: Wind, Air, Quran, Creator, Wisdom.

1. GİRİŞ

Yüce Yaratıcı kainatta gözle görülemeyecek kadar küçük canlılardan aşikar ve gaybi olan bütün varlıklara kadar her şeyi mükemmel bir şekilde yarattı. "Onun emri, bir şey'i dilediği zaman, ona ancak «Ol» demesinden ibârettir. O da oluverir."¹ Yarattığı mahlukatı "el-Hakim" ismiyle mükemmel bir düzen ve ahenk içinde hikmetiyle yaratıp her şeyi belli bir ölçüye göre, yerli yerine bir düzen ve tertip içine koymuştur.² Yaratıklarını ulu orta atıp, rastgele ortada bırakmadı. Neyin nerede lazım olacağını neyin nerede faydalı olacağını yüksek bilinç ve mükemmellekle yerleştirdi. Bu ayarlamaları yaparken de saliseleri bile en ince bir terazi hesaplamaları yaparak tertip etti.³ "O, her şeyi yaratıp bir ölçüye göre düzenleyerek takdir etmiştir."⁴ Yaratılan varlıklarda; Güneş, ay, yıldızlar, dağlar, denizler, mevsimler, bitkiler, hayvanlar kendilerine verilmiş komut ve rota ile düzenli bir şekilde görevlerini tastamam yerine getirmektedirler. Ne bir milim ileri, nede bir milim geri tam terazisinde hareket ederek görevlerini yapmaktadırlar. وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسِبُهَا جَamِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي أَنْفَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا " : Sen dağları görür, onları yerinde durur sanırsın. Halbuki Onlar bulut geçer gibi geçer gider. Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır. Şüphesiz ki O, ne yaparsanız hakkıyla haberdardır."⁵

Yarattığı mahlukatı, hem madden hem de manen doyuran ve rızkını da kusursuz bir şekilde tahsis eden⁶ Allah (c.c.) kâinattaki bütün işleri kusursuz bir şekilde tahsis etmiştir. " (Habibim) de ki: Sizi yerden ve göklerden kim rızıklandırıyor. O kulaklara ve gözlerle (onların yaratılış ve görevlerini yapmalarına) sahip (ve Hâkim) olan kim? Ölüden diriye kim çıkarıyor, diriden ölüyü kim çıkarıyor? işi (kâinatın ve yaratılmışların bütün işlerini) kim tedbir (düzenliyor idare) ediyor."⁷ Allah (c.c.) kainatta hiçbir şeyi anlamsız bir şekilde ve boş yere yaratmamıştır. Yarattığı birçok şeyin insana faydası ve yararı vardır. Yararı olan şeylerin çoğunu insanların emrine âmâde etmiştir. Yarattığı ve yaratılışında akılları kamaştırıran, nefislere hükmeden, insanları korkutan, güçlüleri boyun eğdiren göz kamaştırıcı ayetleri ve zorlayıcı mucizeleri vardır. "Allah size âyetlerini gösteriyor. Şimdi Allah'ın âyetlerinin hangisini inkâr edersiniz?" etrafımıza baktığımız her yerde O'nun delillerini âyetlerini görmekteyiz.

¹ Yâsîn 36/82.; Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, 2. Baskı, (İstanbul, Risale Yayınları, 2008).

² Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'îl-Mesânî*, (Beyrut, Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, thz.), 23/56-57.

³ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhît*, (Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993), 6/440-441.

⁴ el-Furkân 25/2.

⁵ en-Neml 27/88.

⁶ Ebu's-Suûd Muhammed, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, (Riyad, Mektebetür-Riyâdi'l-Hadîse, 1991), 2/659.

⁷ Yûnus 10/31.

Allah (c.c.) yerde ve gökte meleklerle, insanlara, cinlere, kuşlara, sürüngenlere, böceklere, parazitlere, virüslere, polenlere, cansız varlıklara, Güneşe, aya, gezegenlere, yıldızlara, mevsimlere, gündüze, geceye ve daha sayamadığımız bir çok varlığa hükmeden, denetleyen, bunların tümü emrinde olan Allah (c.c.) bütün bunları istediği zaman istediği şekle sokabilir. İsteddiği duruma çevirebilir.⁸ *Gece karanlığını yarıp sabahı ortaya çıkaran O'dur. O, geceyi bir dinlenme zamanı, güneş ve ayı da vakitlerin tespiti için birer hesap ölçüsü olarak yaratmıştır. Bütün bunlar, kudreti dâimâ üstün gelen, her şeyi hakkiyle bilen Allah'ın takdiridir.*”⁹ “هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ : Güneşi parlak bir ışık kaynağı, ayı ise bir nûr yapan, yılların sayısını ve vakitlerin hesâbını bilmeniz için aya menziller takdir eden O'dur. Allah, bütün bunları boş yere değil gerçek bir gaye, sebep ve hikmete dayalı olarak yaratmıştır. O, bilip anlayacak kimseler için âyetlerini bu şekilde detaylarıyla açıklamaktadır.”¹⁰ Denizlerde ve karalarda fırtınalar, rüzgârları, depremleri, kasırgaları, volkanları, salgın hastalıkları, Allah (c.c.) kudretinin ve kuvvetinin harikulade olaylarıdır.

Allah (c.c.) bir olayın gerçekleşmesini istediği vakit, yarattıklarından dilediğine yetki verir, böylece o, görevini tamamlayıp işlevini yerine getirene kadar hiçbir şey onun önünde duramaz. Günahkar toplumlarında helak oluşu Allah (c.c.) gönderdiği peygamberlere ve kitabına isyan edip pişmanlık duymayarak tövbe etmeyerek günahta ısrar etmelerinden ötürüdür.¹¹ Böylece artık ıslah olması mümkün olmayan toplumları, azgınlıklarından dolayı onlara dileği azabı tattırır kimse de buna mani olacak gücü de olmaz. “وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ” : Allah, bir kavme (kendi isyanları yüzünden) kötülük dilediği zaman, artık onu geri çevirecek kimse yoktur.”¹² Sonsuz kudret ve kuvvet sahibi olan Allah (c.c.) ıslah olmuş toplumlara rahmetiyle muamele etmiş onlara rahmet vesileleri göndermiştir. İslah olmayan toplumları ise helak ederken çeşitli vesileler göndermiştir. Bunlar kimi zaman Ebâbil kuşları olmuş,¹³ kimi zaman gökten taş yağdırmıştır, kimi zaman çok büyük bir yangın olmuştur, kimi zaman zelzele meydana gelmiştir, kimi zaman yanardağ olmuştur, kimi zaman yakıcı bir sıcaklık olmuştur, kimi zaman kuraklık olmuştur, kimi zaman şiddetli rüzgârlar, fırtınalar, kasırgalar olarak ortaya çıkmıştır. Bütün bunların sebep ve hikmetleri farklıdır. Bize bir şey olmaz sağlam bir korunaktayız veya yerimiz çok sağlam asla yıkılmaz dökülmez kimse bize zarar veremez diyen toplumların isyankar olduklarında o sağlam barınaklarında; Allah (c.c.) yukarıda saydığımız azap vesilelerini gönderip o sağlam barınaklarının içinde helak etmiş ve yok etmiştir.¹⁴

⁸ Razî, Fahrüddin. *Tefsirü'l Kebir (Mefatihü'l Gayb)*. (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1981), 13/99-105.

⁹ el-En'âm 6/96.

¹⁰ Yûnus 10/5.

¹¹ Celaleddin es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Mesûr*, Nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, (Kahire, Dâru'l Hicr, 2003), 8/394.

¹² er-Ra'd 13/11.

¹³ Bkz. el-Fil 105/4.

¹⁴ Razî, Fahrüddin. *Tefsirü'l Kebir (Mefatihü'l Gayb)*, (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1981), 19/20-23.

2. RÜZGÂR ANLAMINDA KULLANILAN “ريح: RİH” KAVRAMININ TANIMI VE KUR’AN’DA

KULLANIMI

Önceki kavimlerde ve milletlerde rüzgâr ile ilgili batıl inanışlar vardı. Rüzgâr ve fırtınayı denetleyen kullanan farklı tanrıların olduğunu düşünüyorlardı.¹⁵ İşte Kur’ân’ı Kerim kâinattaki bütün işlerin olduğu gibi, rüzgârlarında bir tek kişinin elinde olduğunu göstermek ve onları yönetenin, komut verenin Allah (c.c.) olduğunu bildirmek için gelmiştir. İncecik görünmeyen cisimlerden oluşan toz zerreciklerinin bir araya gelmesiyle oluşan hava kütleli olan rüzgâr; Kur’ân’ı Kerim’de “رياح: Riyah”, kelimesi on defa, “ريح: Rih” kelimesi on dört defa, “ريحاً: Rihen” kelimesi dört defa geçmektedir. *Rüzgâr; Arapçada*, “ريح: Rih” kelimesi “hava, yel, rahmet, esme, hava hareketi, rızık” ile ifade edilir.¹⁶ *Çoğulu* “رياح: Riyah”, rüzgârlar demektir. Rabbimiz Kur’ân’da rahmet olarak gruplandırıldığı rüzgârlar için; kuvvetiniz,¹⁷ müjde haberler getiren,¹⁸ müjdeleyici,¹⁹ aşılacağı²⁰ Misk koku,²¹ olarak ifadeler buyurmuştur. Rüzgârlar, Cenâb-ı Hakk’ın, insanların görmediği, fakat hissedip etkisini gördükleri bir eseridir, Yaraticıları ve denetleyicisi yüce Allah’ın emriyle bazen bir rahmet, bazen de bir cezadır. Rüzgârlar Allah’ın (c.c.) büyüklüğünü, kudretini ve hiçbir ortağı olmaksızın yalnızca O’na ibadet edilmesinin gerekliliğini gösteren en büyük ayetleridir. Dolayısıyla rüzgârlar Kur’ân’da Allah’ın (c.c.) rububiyetini ve ilahlığını gösteren ayetlerinin zikredilmesi bağlamında zikredilmiştir. Rüzgârların denetim ve yönetimi Allah’a (c.c.) aittir. “*Rüzgârların değişmesi (o halden bu hale çevirmesi) esmesi, düşünen bir toplum için delaletler ve ibretler vardır.*”²² Allah’ın (c.c.) düşündürücü hikmetlerinden birisi de, gözle görünmeyen, bu süptil, hafif zerreciklerin içine, ağaçları kökünden söken, evleri yıkan doğaüstü bir güç yerleştirmesi, bunların artık ağırlık kaldırmak, taşları kırmak için kullanması, aynı zamanda güzel kokular ve çiçek kokularını sağa sola metrelerce uzağa yayan hafif rüzgârlar oluşturması. Aynı zamanda bu rüzgârlar ağaçların aşılmasını için polen taşıyor, okyanusları, denizleri dalgalandırarak birbirine karıştırarak okyanus ve denizdeki canlıların rızık için Planktonların ortaya çıkmasına vesile oluyor. Yağmur yüklü bulutları hareket ettirerek kurumuş ölmüş çorak topraklara hayat verme vesilesi olarak var olması, yüce Allah’ın (c.c.) kudretinin delilleridir.

¹⁵ W. G. Lambert, *Ancient Mesopotamian Gods Superstition, Philosophy, Theology*, Revue de l'histoire des religions, Vol. 207, No. 2 (AVRIL - JUIN 1990), pp. 126. ; <https://www.jstor.org/stable/23671046>.

¹⁶ el-İsfehânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal er-Râgıb, *el-Müfredât fî Garîbi'l Kur'ân*, [روح], Mad. thk. Safvân Adnan Dâvûdî. (Kahire, Mektebetünnezar-Baz, 1994), 1/271-272. ; Muhammed Mürteza el-Hüseyin ez-Zebidî, *Tâcu'l Arûs min Cevâhiri'l Kâmûs*, (Kuveyt, Matbaatu Hükümeti Kuveyt, tsz.), 6/410-411.

¹⁷ el-Enfâl 8/46.

¹⁸ el-A'râf 7/57.

¹⁹ er-Rûm 30/46.

²⁰ el-Hicr 15/22.

²¹ Hammam bin Münebbih, Sahifetü Hammam bin Münebbih, tahk. Ali Hasan, (Beirut, Elmektebetül-İslami, 1987), 64.

²² el-Casiye 45/5.

3. RÜZGÂRIN OLUŞUMU VE ÇEŞİTLERİ

Allah (c.c.) yarattığı bu harikulade eseri olan rüzgârlar için kozmoloji açıdan genel tanımına ve oluşumuna baktığımızda; Rüzgâr, atmosferin yeryüzüne paralel hareket eden havası (havanın yatay hareketi) olarak tanımlanır. Hareket halindeki (dikey) diğer tüm hava kütleleri Hava Akımları olarak adlandırılmalıdır. Rüzgâr gözle görülmeyen bir hava unsurudur ancak rüzgârın etkisi ağaç dallarının hareketinden, toz parçacıklarının hareketinden ve hissedilerek görülebilir. Rüzgârın şekli ve yoğunluğu çeşitli faktörlerden etkilenir.²³ Hava hareketinin hızı rüzgârın gücünü tanımlar ve rüzgârdaki enerji miktarıyla, yani kinetik enerjisiyle doğrudan ilişkilidir. Ancak bu enerjinin kaynağı güneş ışınıdır. Güneşten gelen elektromanyetik radyasyon dünya yüzeyini eşit olmayan şekilde ısıtır; tropik bölgelerde daha güçlü, yüksek enlemlerde ise daha zayıftır. Ayrıca güneş ışığının toprak, kaya, su ve bitki örtüsü tarafından farklı şekilde emilmesi sonucunda farklı bölgelerdeki hava farklı oranlarda ısınır. Bu eşit olmayan ısınma, konvektif süreçler yoluyla, dünyanın dönüşüyle ayarlanan hava hareketine dönüştürülür. Konvektif süreçler, hidrostatik dengenin bozulmasıdır; aksi takdirde durgun hava kütleleri yer değiştirir ve sıcaklık farklarından dolayı hava yoğunluğu ve kaldırma kuvvetindeki değişikliklerin neden olduğu kuvvetlere tepki olarak hareket eder. Hava, dünyanın dönüşünden kaynaklanan sürtünmeyi ve eylemsizlik kuvvetlerini dengeleyerek yüksek basınç bölgelerinden alçak basınç bölgelerine doğru itilir.²⁴ Buda mevsimlerdeki soğuk hava ve sıcak havaya göre yer küre ve okyanusun ısınıp soğumasına bağlı olarak hava kütlelerini hareket ettirir bu hareket esnasında alçak basınç ve yüksek basınç akımları oluşur buda devinim halinde hava kütlelerinin yer değişmesiyle ortaya çıkmaktadır.²⁵

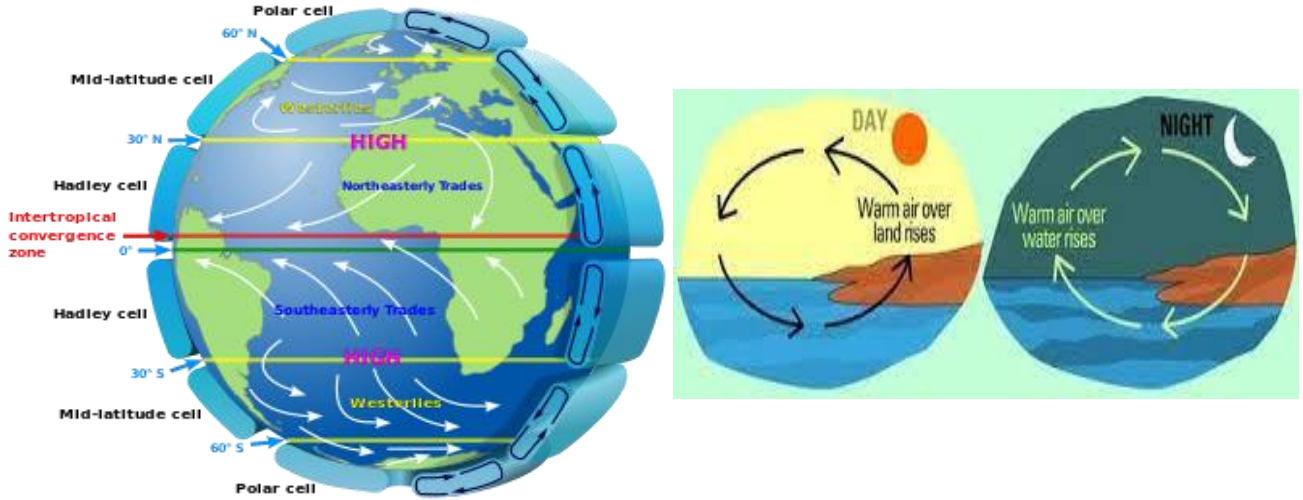
Rüzgârlar, Dünyanın güneş etrafındaki hareketi ve dünyanın kendi etrafındaki hareketi ile bağlantılıdır, yani gece ile gündüz arasındaki farktır ve rüzgâr ile bulutlar arasında bir ilişki vardır. Rüzgârlar dünya yüzeyinde ve atmosferin üst katmanlarında hareket ederek, dönüşler yaparak, toplanarak ve dağılarak genel döngü halindedirler.²⁶ (Şekil: 1) Kur'an-ı Kerim bu anlamda şöyle buyurmaktadır: " فَأَلْفَارِقَاتٍ فَرَقًّا وَ النَّاشِرَاتِ نَشْرًا " *Ve onlar yayılırlar, sonra bölük bölük dağılırlar.*" Bu iki ayet rüzgârların önce yayılacağını, sonra dağılacağını belirtmektedir.

²³ Gordon R. Dickson, *Time Storm*, New York, Bantam Books, 1979. 49.

²⁴ Alexander Kalmikov, *Wind Power Fundamentals, Department of Earth, Atmospheric and Planetary Sciences Massachusetts Institute of Technology, 77 Massachusetts Ave, Cambridge, MA 02139, USA.* <https://web.mit.edu/wepa/WindPowerFundamentals.A.Kalmikov.2017.pdf>

²⁵ Kevin E. Trenberth, *The Weather Machine from Flows of Energy, The Changing Flow of Energy Through the Climate System*, 2022, Cambridge University, pp.81- 103. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108979030.010>. <https://www.cambridge.org/core/books/abs/changing-flow-of-energy-through-the-climate-system/weather-machine>.

²⁶ Gordon R. Dickson, *Time Storm*, (New York, Bantam Books, 1979), 49-50.

Şekil 1. Rüzgârın Atmosferde ve gündüz ile gecede ısınıp soğumasına göre yer değişimi döngüsü.

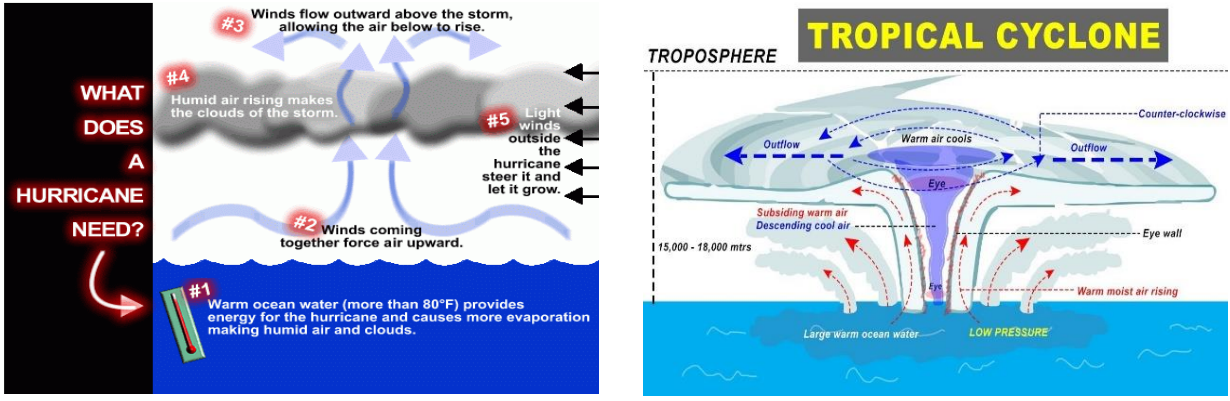
وَإِخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ رِزْقٍ فَأَخْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ آيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ"

Gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesi, Allah'ın gökten rızık indirip ve onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesi ve rüzgârların (o halden bu hale çevirmesi) esmesi, düşünen bir toplum için delaletler ve ibretler vardır.²⁷

Bu ayetlere baktığımızda; rüzgârın hareketi, Allah'ın (c.c.) düzenlediği yasalar ve sistemler çerçevesinde gelişmekte ve bu sayede rüzgârların tam bir dağılımı olduğunu görmekteyiz. Sinoptik seviyedeki rüzgârlar, havanın yüksek merkezlerinden alçaklarına doğru çıkan hava kütleleri arasındaki etkileşime bağlı atmosferik bir olgudur. Alçak ve yüksek basınç merkezlerindeki hava, bu merkezlerde Dünya yüzeyinin özelliklerine bağlı olarak özellikler kazanır. Örneğin tropik okyanuslarda hava ılık ve nemli, çöllerde kuru, kutup bölgelerinde soğuk ve kurudur ve bu hava kütleleri rüzgârlar nedeniyle birbirine karışır ve bu etkileşimler ve farklı hava kütlelerindeki rüzgâr yönleri ve sıcaklık farklılıkları sonucunda kasırgalar ortaya çıkar, bulutlar oluşur ve kasırga, dalga rahatsızlığı olarak başlayan aşamalardan geçerek Olgunlaşma aşamasına ve ardından yavaşma aşamasına geçer.²⁸

²⁷ el-Câsiye 45/5.

²⁸ Gordon R. Dickson, *Time Storm*, (New York, Bantam Books, 1979), 50-51.

Şekil 2. Kasırga ve fırtınaların oluşumu

(Resimde olgun aşamasındaki bir kasırganın temsilidir.) (Şekil 2-3) Genellikle soğuk cephenin yakınında oluşan kümülüs bulutları ve genellikle soğuk cephede oluşan stratus bulutları olarak görünür. Sıcak cephe ve üst kısım şeklin üst kısmı, kasırganın kutup tarafında yaygın yükselme ve stratus bulutlarının bulunduğu bir alanı göstermektedir. (Şekil 2)'de gösterildiği gibi, kasırganın oluşumu Üst havadaki bozukluklara eşlik eder. Bu bozukluklar, Dünya çevresinde doğu yönünde ilerleyen üst hava akımındaki dalgalı salınımlardır. Jet akımı dalgalı bir şekilde zikzak çizer, böylece soğuk hava kuzeyden içeri girer. güney enlemleri yönünde ve güneyden gelen sıcak hava kuzey yönünde nüfuz eder ve bu dalgalar genellikle ön yüzeye yakın aktivitede meydana gelir.²⁹ (Şekil 3).

Şekil 2 Kasırganın meydana gelişi.

Rüzgârların bu dalgalı hareketlerini şu ayette görmekteyiz. “فَالْعَاصِفَاتُ عَصْفًا وَالْمُرْسَلَاتُ عُرْفًا”: Yemîn olsun (emirlerle) birbiri ardınca gönderilenlere (o mürselât'a) ve şiddetli bir şekilde estikçe esen rüzgârlar³⁰ Buradaki birinci ayette “عُرْفًا” kelimesi rüzgârın şeklinin dalgalı olduğunu belirtmektedir. Bu dalga etkisi deniz yüzeyinde dalgaların hareketinde de görülmektedir. Bu

²⁹ Kevin E. Trenberth, L. Cheng, P. Jacobs, Y. Zhang and J. Fasullo, *Hurricane Harvey links to ocean heat content. Earth's Future*, 2018, 6, 730-744, doi: 10.1029/2018EF000825. CrossRefGoogle Scholar.

<https://www.cambridge.org/core/books/abs/changing-flow-of-energy-through-the-climate-system/weather>.

³⁰ el-Mürselat 77/1-2.

hareket dairesel bir şekil alır. Kasırgada fırtına da böyle yukarıdaki şekilde de (Şekil 3) görüldüğü gibi dairesel şekil alır. Bunların melekler olduğunu da söyleyenler vardır.³¹

İnsanların faydasına olan yağmur yüklü bulutları yönlendiren rüzgârların bulut ve buhar gibi bir şeyi de beraberlerinde taşıması mümkündür, çünkü o da aynı anda yayılacak ve sonra dağılacaktır. Rüzgârların tam ve kesin bir dağılımı vardır ki bu da Yüce Allah'ın (c.c.) şu ayetindedir: *إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ* : *“Şüphesiz göklerin ve yerin yaradılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yarar şeyleri denizde akıt (ıb taşıy) an o gemilerde, Allah'ın yukarıdan indirip onunla yeryüzünü, ölümünden sonra, dirilttiği suda, deprenen her hayvanı orada üretilip yaymasında, gökle yer arasında (Hakkın emrine) boyun eğmiş olan rüzgârları ve bulutları yaymasında, evirip çevirmesinde akıllı ile düşünen bir kavim için nice âyetler (Allah'ın varlığına, birliğine ve kemâl-i kudretine delâlet eden bir çok alâmetler) vardır.”*³² Burada rüzgârların fitratı, sabit bir sisteme tabi olan büyük kozmik ayetlerin her birine bağlanmış ve dolayısıyla onlar rüzgârları dağılımı farklı yönlerde esmesini ifade etmektedir. Bu farklı yönde esmeler hem insanların yüklerini taşıyan tonajlı gemilerin yüzdürülmesi ve yağmur yağdıran bulutların yer değiştirmesine hareket halinde olmasına faydası vardır. Rüzgârların, bulutları süpürme işlemini gerçekleştiren bir yatay aracı ve bulutları kaldırıp taşıma işlemini gerçekleştiren bir dikey bir araç vardır. Bunlar yağmur yüklü bulutları taşıyan rahmet rüzgârlarıdır.³³ *وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ فَانزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارَ وَمِمَّا يُبْرِئُ الْوَدْقِ أَنْزَلْنَاهُ لِقَوْمِ سُودَانَ إِذِ الْوَدْقُ يَكْفُرُ الْإِنْسَانَ مِنَ الْأَرْضِ يَكْفُرُ أَفْسُسًا شَدِيدًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُعْقِلُونَ* : *O, rahmetinin önünden rüzgârları müjdeci olarak gönderendir. Nihayet bunlar (su ile yüklü) ağır ağır bulutları kaldırıp yüklendiği zaman (görürsün ki) biz on (lar) ı ölmüş bir memlekete sevk etmişizdir. Derken ona su indirmişizdir de orada her (türüsünden) meyveler (mahsuller) çıkarmışızdır. İşte ölüleri de (diriltilip kabirlerinden) böyle çıkaracağız biz. Gerek ki (bunları) iyi düşünüp ibret alınız.”*³⁴

اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ فَتُبْرِئُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا فَنَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبِشِرُونَ : *Allah, bulut(lar)ı hemen harekete geçiren, rüzgârları gönderen; sonra onu (o bulutları) gökte dilediği gibi yayan ve onu parça parça edendir. Derken aralarından yağmurun çıktığını görürsün! Nihâyet onu kullarından dilediğine isâbet ettirince, onlar hemen sevinirler.”*³⁵ Rüzgârın dikey bileşeni, bulutların yükseltilmesinden ve ortaya çıkmasından, havanın yükseklikle soğumasından ve böylece görünmez su buharının yoğunlaşmasından, su damlacıklarının oluşmasından ve bulutların ortaya çıkmasından sorumludur. Yatay bileşen ise, bulutların ortaya

³¹ Mukâtil b. Süleymân, Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsiri Mukatil bin Süleyman*, tahk. Abdullah Mahmud, (Beyrut, Dar-İhyait-Türasi, 2003), 4/50.

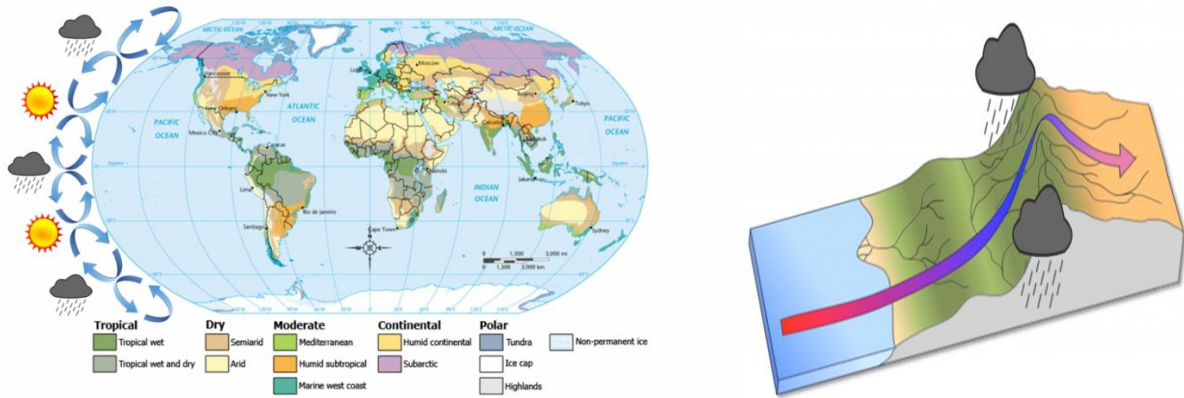
³² el-Bakara 2/164.

³³ Ebu Leys Nasır bin Muhammed bin Ahmed bin İbrahim Semarkandi, *Bahru'l-Ulûm*, ts. 2/589.

³⁴ el-A'râf 7/57.

³⁵ er-Rûm 30/48. ; Yahya bin Sellam bin Ebi Sağlabe, *Tefsiri Yahya Bin Sellam*, tahk. Doktor Hende Şelbi, (Lübnan, Daru'l-Kitabul-İlmiyye, 2004), 2/665.

çıkmasından sorumludur. Rüzgârın dikey bileşeni genellikle hava kütlelerindeki dengesizlik veya konvektif dağlardan yükselen rüzgâr nedeniyle ortaya çıkar. Rüzgâr, aşağı doğru ilerleyen bulutların ağırlığının kuvvetiyle dengelenir, ve sonuç olarak rüzgârın yatay kuvveti bulutları kenara itecek kadar etkili olur.³⁶ Bu da yukarıda ayete baktığımızda “ölmüş bir memlekete gönderdik” ifadesiyle bereket, rahmet ve hayat taşıyan bulutları toprağı ölmüş, kurak olan beldelere hayat vermek için rüzgârlarla gönderen Allah (c.c.) dir. (Şekil 4)

Şekil 3. Rüzgârların bulutları farklı bölgelere doğru itmesi.

Rüzgârların çeşitlerine baktığımızda; Denizden gelen yumuşak serin esen meltem rüzgârları, geniş menzilli konvektif rüzgârlardır ve kara ile deniz arasındaki aralıklarda meydana gelenler gibi geniş aralıklı yatay sıcaklık farklılıklarından kaynaklanırlar. Dağ vadi rüzgârları ise, dünyanın yüzey sıcaklığındaki farklılıklardan kaynaklanan rüzgârların bir başka örneğidir. Muson rüzgârları ise kapsam olarak meltem rüzgârlarından daha büyük ve daha kapsamlı olarak kıta ile okyanus arasında büyük ölçekli bir konvektif döngü olarak meydana gelir. Kasırgalara gelince, bunlar okyanus yüzeyinin büyük miktarda sıcak havanın birikmeye başlayıp yükseldiği noktaya kadar ısınmasıyla ortaya çıkan ve büyük bir konvektif fırtına grubu oluşturan çok büyük konvektif fırtınalardır. Bir girdap şeklindedir ve dünyanın kendi ekseninde dönme kuvveti nedeniyle döngü büyür. (Şekil 2-3) Dağlar üzerlerinden geçen havayı dikey bir hareketle iter Ayrıca bu dağ dalgasının rüzgârlarının çok yıkıcı olması, zirve yüksekliğinin dalğanın yere ulaşmasını sağlayacak kadar yüksek olması ve atmosferde uygun termal koşullarla karşılaşması halinde, ortaya çıkan rüzgârların çok şiddetli olması da mümkündür. Hızı saatte 100 milin üzerine çıktığında binaları ve tesisleri yok edecek kadar güçlüdür. Rüzgâr estiğinde kir, su buharı gibi maddeleri havaya kaldırabilir. Bu yukarı doğru kuvvetin etkisidir. Rüzgâr daha sonra bu malzemeleri yatay kuvvetlerle taşır. Kuvvetli rüzgârların

³⁶ Kevin E. Trenberth, and D. P. Stepaniak, *Co-variability of components of poleward atmospheric energy transports on seasonal and interannual timescales*. 2003, *Journal of Climate*, 16, 3691-3705. doi: 10.1175/1520-0442(2003)016,3691:COCOPA.2.0.CO;2. CrossRefGoogle Scholar. <https://www.cambridge.org/core/books/abs/changing-flow-of-energy-through-the-climate-system/weather>.

olduğu her durumda, türbülanslı girdaplar şeklinde bir kuvvet sızıntısı meydana gelir, görünümü deniz yüzeyindeki dalgalara tamamen benzeyen özel dalga bulutları ortaya çıkar.³⁷ Normalden daha yüksek yüzey rüzgârları üreten ve aynı zamanda troposfer ile stroposfer arasında büyük bir karışım sürecinin temeli olan toz fırtınalarına neden olan başka bir hava durumu olgusu daha vardır. Stratosfer kıvrımıdır ve bir hızlı akım ile ön oluşum arasında etkileşim olduğunda ortaya çıkar. Bu durum, yüksek hızdaki havanın yüksek irtifalardan yüzeye şiddetli bir şekilde düşmesine neden olur. Ortaya çıkan hava çok sıcak, kuru ve hızlı hareket edebilir, bu da uzun süre devam eden yoğun yüzey rüzgârlarının oluşmasına ve uzun mesafelerde kum fırtınalarının oluşmasına neden olur.³⁸

4. KUR'ÂN'DA RÜZGÂRIN AZÂP VE RAHMET OLARAK BELİRTİLMESİ

Allah'ın (c.c.) kudretinin bir hikmeti olarak, bu kainattaki her yarattığı, kendi dengesinin sağlanmasında ve insan varlığının korunmasında etkin bir role sahiptir. Hava olayları arasında rüzgârların hızlı hareketiyle ilişkilendirilen ve genellikle yağmur, kar veya kumu beraberinde getiren rüzgârlar genelde rahmetin eseri olarak bilinmektedir. Fakat bu rüzgârlar bazen azap, ceza, korkutma ve hoşnutsuzluğu ifade edecek şekilde gönderilmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde Hendek savaşında müşrikleri bozguna uğratacak rüzgâr gönderilmiştir.³⁹ Geçmişte bu rüzgârlar Allah'a karşı isyankâr olan kavimleri helak etmek için görevlendirilmiş ve taş taş üstünde bırakmamıştır. Şaşaâlarıyla ünlü, zenginlikleriyle nam salmış korunaklı sağlam meskenleriyle övünen ve gururlanan Ad kavmi bu isyankarlıklarının bedelini rüzgârın onlara azâp olarak gelmesiyle ve onları yok etmesiyle bilinmektedir. *سَخَّرَ مَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا* "فَنَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى كَأَنَّهُمْ أُعْجَازُ نَخْلٍ" *خَاوِيَةٌ: Allah o kuvvetli uğultulu fırtınayı üzerlerine yedi gece sekiz gündüz musallat etmişti. öyle ki (eğer sen de hazır olsaydın) o kavmin (bu müddet) içinde (nasıl) yere serilerek yıkıldığını görürdün. Sanki onlar, içleri bomboş hurma kütükleri idiler.*"⁴⁰ Yüce Allah'ın (c.c.) buyurduğu gibi: kuvvetli uğultulu bir rüzgâr o kavme azâp olarak gönderiliyor.⁴¹ Bazen bu rüzgâr azâp olarak Tsunami ve Katrina fırtınası olup denizi hareket ettirerek, dağ gibi güçlü dalgaları ortaya çıkararak, kıyı şehirlerine çarparak, insanları boğarak, adaları tamamen gömerek, her yeri yıkıp yok ederek ortaya çıkıyor. Genel olarak Kur'ân'da; azâp, korkutma, cezâ olarak bahsi geçen rüzgâr tekil ifadesiyle "rüzgâr" formatıyla kullanılmıştır. Fakat rahmet, müjdecî, fayda ve yarar sağlayıcı olarak rüzgâr ifadesi çoğul formatında "rüzgârlar" olarak kullanılmıştır. O nedenle çoğul formatındaki rüzgârlar,

³⁷ *Winds and Climate*, <https://rwu.pressbooks.pub/webboceanography/chapter/8-3-winds-and-climate>.

³⁸ Kevin E. Trenberth, and D. P. Stepaniak, *Co-variability of components of poleward atmospheric energy transports on seasonal and interannual timescales*. 2003, *Journal of Climate*, 16, 3691-3705. doi: 10.1175/1520-0442(2003)016<3691:COCOPA.2.0.CO;2.2.0.CO;2. CrossRefGoogle Scholar.

³⁹ el-Ahzâb 33/9. ; Ebu Haccac Mucahid bin Cebr, *Tefsiri Mucahid*, tahk. Doktor Muhammed Abdusselam, (Mısır, Darul-Fikril-İslamil-Hadise, 1989), 762.

⁴⁰ el-Hâkka 69/7.

⁴¹ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. el-Câmi'u'l-Beyân an Tefsîri Âyi 'l-Kur'ân. Mekke, Darut-Terbiye, ts.), 24/573-574.

daima berekete işaret eder ve iyiliğin müjdecisi olarak ifade edilmektedir. Rüzgârlar, yüce Allah'ın (c.c.) bir lütfudur ve şöyle buyurmaktadır: *الرِّيَّاحُ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ* : *O, rahmetinin önünden rüzgârları müjdecisi olarak gönderendir.*⁴² Rüzgârların insanoğluna çok büyük faydaları vardır hayatlarının bereketli olması bereketli bir yağmura, hayvanlarının, ağaçlarının ve ekinlerinin ömrü, mallarının büyümesi ve geçimlerinin bolluğu hepsi rüzgârın vesile olduğu ilahi bir hikmettir. Rüzgârın olmaması durumunda dünya ve üzerindeki ölür, hayat biter. Oysa Allah (c.c.) iyilik yapan ve kimseye zararı olmayan toplumlara rahmet ederek, rahmet rüzgârlarını gönderir ve bunlarda bulutları döller, sular iner, ekinleri ve ağaçları gübreler, onları yemyeşil ve verimli kılar, tohumlar topraktan toprağa aktarılır ve sulanınca yemyeşil ve yeniden hayat bulur baharlı hale gelirler. Oysa insan ne yaparsa yapsın, tüm imkanlarını seferber etse uçsuz bucaksız ovaları, toprakları, çölleri her türlü güzel bitkinin bulunduğu yere serilmiş yeşil bir halı gibi ekemez. Oysa sonsuz mutlak ve kudret sahibi bir ve tek olan yüce Rabbimiz âlemlerin ve kâinatın sahibi olan ve Rabbi olan Allah (c.c.) yanında bunlar çok basit ve kolay işlerdir. Akıl sahibi ve düşünen insanlar için anlaşılabilir diye âyetlerini apaçık bir şekilde anlatmaktadır.

5. SONUÇ

Yüce Yaraticının kudreti ve hikmeti olarak yaratılan rüzgârlar, gözle görünmeyen zerre kadar ufacık tozlardan oluşan hava kütesidir. Allah'ın (c.c.) kulları için sayısız faydaları vardır. Yeryüzüne hayat veren bulutları yerden yere kıtalardan kıtalara taşıyarak yağmurları kurak susuz, çorak topraklara hayat vererek ve karada, polenleri, tohumları, okyanuslarda, denizlerde, Planktonları saçarak kulların, hayvanların, kuşların, balıkların rızıklarını sağlar. Rüzgârlar, insanların ihtiyaç duyduğu ancak ondan korktuğu Allah'ın (c.c.) mucizelerden biridir. Rüzgârların faydasını saymakla bitmez. Bitkiler açısından, denizlerde ve okyanuslarda hareket eden gemiler, bu gemilerin yakıtının bağlı olduğu yanma sürecini tamamlamak için havanın gerekli olması gibi, rüzgâr kalıcı, yenilenebilir ve temiz bir alternatif enerji kaynağı olarak kabul edilir. İnsanların elektrik ihtiyacı için rüzgâr Türbinleri elektrik enerjisi üretir, zehirli gaz ve atık yaymadığı için sağlıklı sayılır. Gittikçe insanlar yeni teknolojik gelişmelerle rüzgârlardan daha çok faydalanmaya çalışmaktadırlar. Allah'ın (c.c.) rüzgâr gibi insanlara çok faydası olan birçok nimeti vardır her biri sırlar ve hikmetlerle doludur.

⁴² el-A'râf 7/57.

KAYNAKÇA

- Âlûsî, Şehâbeddin Mahmûd, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Beyrut, Dâru İhyâit-Türâsi'l-Arabî, thz.
- Alexander Kalmikov, *Wind Power Fundamentals*, Department of Earth, Atmospheric and Planetary Sciences Massachusetts Institute of Technology, 77 Massachusetts Ave, Cambridge, MA 02139, USA.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, 2. Baskı, İstanbul, Risale Yayınları, 2008.
- Gordon R. Dickson, *Time Storm*, New York, Bantam Books, 1979.
- Hammam bin Münebbih, *Sahifetü Hammam bin Münebbih*, tahk. Ali Hasan, Beyrut, Elmektebetül-İslami, 1987.
- Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhît*, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Ebu Leys Nasır bin Muhammed bin Ahmed bin İbrahim Semarkandi, *Bahru'l-Ulûm*, ts.
- Ebu's-Suûd Muhammed, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Riyad, Mektebetü'r-Riyâdi'l-Hadîse, 1991.
- el-İsfehânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal er-Râğıb, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, [روح], Mad. thk. Safvân Adnan Dâvûdî. Kahire, Mektebetünnezar-Baz, 1994.
- Kevin E. Trenberth, *The Weather Machine from Flows of Energy, The Changing Flow of Energy Through the Climate System*, 2022, Cambridge University, pp.81- 103. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108>.
- Kevin E. Trenberth, L. Cheng, P. Jacobs, Y. Zhang and J. Fasullo, *Hurricane Harvey Links to Ocean Heat Content. Earth's Future*, 2018, 6, 730-744, doi: 10.1029/2018EF000825. CrossRefGoogle Scholar.
- Kevin E. Trenberth, and D. P. Stepaniak, *Co-Variability of Components of Poleward Atmospheric Energy Transports on Seasonal and Interannual Timescales*. 2003, *Journal of Climate*, 16, 3691-3705. doi:10.1175/1520-42(2003)016,3691:COCOPA.2.0.CO;2.2.0.CO;2. CrossRefGoogle Scholar.
- Muhammed Mürteza el-Hüseyin ez-Zebidî, *Tâcu'l Arûs min Cevâhiri'l Kâmûs*, Kuveyt, Matbaatu Hükümeti Kuveyt, tsz.
- Mukâtil b. Süleymân, Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsiri Mukatil bin Süleyman*, tahk. Abdullah Mahmud, Beyrut, Dar-İhyait-Türasi, 2003.
- Razî, Fahrüddin. *Tefsirü'l Kebir (Mefatihü'l Gayb)*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1981.
- Süyûtî, Celaleddin, *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Mesûr*, Nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Kahire, Dâru'l Hicr, 2003.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. *el-Câmi'u'l-Beyân an Tefsîri Âyi 'l-Kur'ân*. Mekke, Darut-Terbiye, ts.
- Winds and Climate, <https://rwu.pressbooks.pub/webboceanography/chapter/8-3-winds-and-climate>.
- W. G. Lambert, *Ancient Mesopotamian Gods Superstition, Philosophy, Theology, Revue de l'histoire des religions*, Vol. 207, No. 2 AVRIL - JUIN 1990.
- Yahya bin Sellam bin Ebi Sağlabe, *Tefsiri Yahya Bin Sellam*, tahk. Doktor Hende Şelbi, Lübnan, Daru'l-Kitabul-İlmiyye, 2004.

KUR'AN'DA YARATILIŞ OLGUSUNUN TEMEL PARAMETRELERİ

(BASIC PARAMETERS OF CREATION IN THE QUR'AN)

Musa TURŞAK

Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Bilim Dalı, Bitlis, Türkiye
Assoc. Prof. Dr., Bitlis Eren University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Tafsir,
Bitlis, Türkiye

E-Posta / E-Mail: mtursak@beu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3366-2620

ÖZET

Yaratma, Kur'an-ı Kerim'in temel kavramlarından biridir. Bir şeyi herhangi bir aslı ve örneği olmaksızın yoktan varlık sahasına getirmek anlamına gelen "yaratma" ile ilgili kullanılan birçok kelime bulunmaktadır. Bunların başında sanat ve hilkat anlamlarına gelen "fıtrat" ve "ibdâ" kelimeleri gelmektedir. Yaşamın başlangıcı ve çeşitlenmesiyle ilgili, ortaya atılan fikirler genellikle yaratma ve evrimle ilişkilendirilmektedir. Bunlardan yaratma inançla ilgili iken evrim ise bilimle ilgilidir. Yaratılış düşüncesine göre evrenin özü olan maddenin şuarsuz olması hasebiyle ne kendi ne de başka bir varlığın kaynağı olabilir. Dolayısıyla kâinatta mevcut olan tüm varlıklar, sonsuz kudret sahibi olan Allah tarafından ve belli bir amaç için yaratıldığı fikri ağırlık basmaktadır. Şu halde varlığın kim ve niçin yaratıldığı konusu dini ilgilendirirken varlığın nasıl yaratıldığı konusu ise bilimi ilgilendirmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de, "yaratma" kelimesi türevleriyle beraber 200'ü aşkın yerde geçmektedir. Bundan dolayı yoktan var etme anlamına gelen "yaratma" ve "ibdâ" sadece Yüce Allah'a mahsustur. Kur'an'ın anahtar kelimelerinden olan bu sıfatlar ilâh olmanın da temel vasfı olup başkası için kullanılamaz. Tek yaratıcı olan Yüce Allah her mahlûkatı en güzel bir şekilde ve belli bir gaye ile yaratmıştır. Bu bağlamda insanı kendisine ibadet etmek gibi çok yüksek bir gaye ile yaratmış ve bu gayeye meyilli istidat ve yeteneklerle donatmıştır. İnsanın bu fitri yapısı tarih boyunca hiç değişmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Yaratma, Fıtrat, İbdâ.

ABSTRACT

Creation is one of the basic concepts of the Holy Quran. There are many words used regarding "creation", which means bringing something into existence from nothing without any original or example. Chief among these are the words "fitrat" and "ibda", which mean art and creation. Ideas about the origin and diversification of life are generally associated with creation and evolution. While creation is about faith, evolution is about science. According to the idea of creation, matter, which is the essence of the universe, is unconscious and therefore cannot be the source of either itself or another being. Therefore, the idea that all beings in the universe were created by God, who has infinite power, and for a certain purpose, prevails. In this case, the issue of who and why the entity was created concerns religion, while the issue of how the entity was created concerns science.

In the Holy Quran, the word "creation" and its derivatives are used more than 200 times. Therefore, "creation" and "ibda", which mean creation from nothing, are reserved only for Almighty Allah. These attributes, which are among the key words of the Quran, are the basic qualifications of being a god and cannot be used for anyone else. Almighty Allah, the only creator, created every creature in the most beautiful way and with a specific purpose. In this context, He created man with a very high purpose, such as worshiping Himself, and equipped him with dispositions and abilities inclined towards this purpose. This natural structure of man has never changed throughout history.

Key Words: Interpretation, Creation, Nature.

1. GİRİŞ

Yaratılış konusu, insanın tarih boyunca merak ettiği konuların başında gelmektedir. İnsanın etrafını saran kâinat, gökyüzü ve yıldızlar; yakın temasta bulunduğu canlı ve cansız varlıklar, özellikle insanın kendisinin nasıl yaratıldığı, yaratılış amacının ne olduğu, nereden gelip nereye gittiği hep merak konusu olmuştur. Dolayısıyla yaratılış konusu dinlerin, özellikle ilahî dinlerin ele aldığı konuların başında gelmektedir.

Yaratılış fikri İslam düşüncesinin temelini oluşturmaktadır. Başta Kelam olmak üzere Tefsir ve Hadis gibi İslamî ilimlerin ana temalarından biri de yaratılış konusu oluşturmaktadır. Kelam'da yaratılmışlık delili olarak bilinen "Hudûs Delili", Allah'ın varlığını kanıtlamak amacıyla başvuru kozmolojik bir delildir. Bunun için nesne ve olayların bir yokluğun ardından yaratıldığı öncülüne dayanılarak bir var edici (muhdîs) ve yaratıcının bulunmasının aklî zorunluluk taşıdığı şeklinde istidlal yürütülür. İslam düşünce tarihinde ilk olarak, maddenin aslını teşkil eden cevher ile onun

vasıflarını oluşturan arazların yaratılmışlığına dayanarak âlemin hudusunu kanıtlayan, bununla da Allah'ın varlığını kanıtlayan âlimler Hicrî II. Yüzyılın ilk yarısında yaşayan Mu'tezile kelamcılarıdır. Daha sonra bir taraftan Ehl-i sünnet kelamcıları bu ispatlama yöntemini zenginleştirirken diğer taraftan İslam filozofları yaratılışla ilişkili olan imkân delilini gündeme getirmişlerdir. Hudûs delilinde ana tema; “âlem hadistir (yaratılmıştır). Her hadisin bir muhdisi (yaratıcısı) vardır. Şu halde bu âlemin de bir muhdise ihtiyacı vardır ki O, vâcibü'l-vücûd olan Allah'tır” (Topaloğlu, 2010). İmkân ise, kâinatın var olması ile yok olmasının eşit şekilde mümkün olduğunu ifade eder.

Kur'an-ı Kerim'de yaratılış konusu sık sık ele alınmaktadır. Bunların hepsini burada ele almak çalışmamızın sınırlarını aşacağından mümkün değildir. Bu nedenle özellikle Rum suresi 30. ayet bağlamında bu konu ele alınacaktır. Bu bağlamda Halık (Yaratıcı) ve mahlûk (yaratılmış) arasındaki ilişki ağı, en güzel ve mükerrem mahlûk olan insanın konumu, yaratılış amacı, yaratılıştaki temel özellikleri, bu temel özelliklerin değişip değişmeyeceği, değişebiliyorsa bu değişime etki eden içsel ve dışsal temel faktörler ele alınıp incelenecektir.

2. YARATMA

“خلق” kelimesinin aslı, doğru bir şekilde planlama, bir şeyi örneği olmaksızın yaratmaktır. Nitekim “بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ”, “O, göklerin ve yeryüzünün yoktan var edicisidir” (Bakara, 2/117) ayet-i kerimesi bu anlamı desteklemektedir. Ayrıca bir şeyi başka bir şeyden yaratmaya da “halk” denilmektedir. “خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ”, “O, insanı bir damla sudan yarattı”(Nahl 16/4). ayeti bu konuya işaret etmektedir. “Fatr” kökünden türemiş bir isim olan “fıtrat” kelimesi ise, yaratılış, belli yetenek ve yatkınlıklara sahip olmak anlamlarına gelmektedir. Hadislerde de geçtiği gibi “insanın doğuştan sahip olduğu özellikler”(Buhârî, Cenâiz 92; Ebû Dâvut, Sünne 17; Tirmizî, Kader 5.) bağlamında insan tabiatına en uygun din olması hasebiyle insanın İslâm fıtratı üzerine yaratıldığı manası verilmiştir.

“ابداع ve بدیع” “İbdâ ve bedi” kelimeleri, bir şeyin tedric kanununa tabi olmaksızın birden ve en mükemmel şekilde yaratılmasıdır. Bu anlamındaki yaratma ise sadece Yüce Allah'a mahsustur; başkası için kullanılamaz. Onun için Yüce Allah ile diğerlerinin farklılığını anlatmak için Kur'an'da “أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ”, “Yaratan ile yaratmayan bir midir? Hala ibret almayacak mısınız?” (Nahl 16/17) şeklinde ifade edilmektedir (el-İsfâhanî, 2019). Diğer taraftan “خَلْقٌ” ve “خُلُقٌ” kelimelerinin aynı kökten geldiğini görmekteyiz. Ancak birincisi gözle görülebilen şekil, biçim ve çehreler için kullanılırken ikincisi, ancak basiret ile algılanabilen kuvvetler ve seciyeler için kullanılmaktadır.

3. İLAHÎ BİR FİİL OLAN YARATMANIN TEMEL ÖZELLİKLERİ

3.1. ALLAH'IN YARATMASI KENDİSİNE HASTIR.

Yaratma, Allah Teâlâ'nın fiilî bir sıfatıdır. Allah'a özgü olan bu fiil "tekvin" sıfatının bir tecellisi olup başkası için asla söz konusu olamaz. Bu bağlamda Allah (c.c) bir şeyin olmasını arzu ettiği zaman ancak ona "ol" der o da hemen oluverir (Bakara 2/117). Nitekim ayet-i kerimede müşriklerin Allah'ın yaratıcı sıfatına inanmakla beraber O'na ortak koştukları izah edilmekte ve bu konuda sağlıklı düşünmeye davet edilmektedirler. "O halde, yaratan (Allah), yaratmayan (putlar) gibi olur mu? Hâla düşünmüyor musunuz?" (Nahl 16/17). Yani, "Ey Mekkeliler, eğer siz, sizin ve her şeyin yaratıcısının Allah olduğunu kabul ediyor ve ona ortak koştuğunuz şeylerden hiçbirinin evrende hiçbir şey yaratmadığına inanıyorsanız, nasıl oluyor da O'nun yarattığı evrende, yaratıcının sıfatlarından birini veya benzerini yaratıklardan birine atfedebiliyorsunuz? Nasıl olur da Allah'ın yarattığı bir evrende yaratıkların hakları ve güçleri yaratıcının hak ve güçlerine eşit olur? Nasıl olur da yaratıcının ve yaratılanların aynı özellik ve niteliklere sahip oldukları veya baba ve oğul ilişkisi içinde oldukları söylenebilir? (Mevdudî, ts.)

Allah Teala ilm-i ezelisinde, bir şeyi yaratmayı takdir etmişse, yeri ve zamanı geldiğinde, dilediği şekilde, dilediği miktarda ve ölçülerde, o zamana kadar görülmeyen, duyulmayan ve bir benzeri olmayan yeni bir özellikte, idrak edemeyeceğimiz bir hızda yaratmaktadır. Bu anlamda mutlak yaratıcı Yüce Allah'tır. Çünkü Allah Teâlâ sonsuz kudret sahibidir. Kur'an'da Allah'ın izzet ve hikmeti çeşitli vesilelerle anlatılarak akıllar tevhid inancını kavramaya hazırlanmaktadır. Örneğin "O, gökleri direksiz yarattı, onları görüyorsunuz. Yere de sizi çalkalar diye ağır baskılar (dağlar) bıraktı." (Lokman 31/10) ayetinde Allah bir şeyi yaratırken herhangi bir sebebe dayanmaksızın, dilediği şekilde ve olması gerektiği tarzda yarattığını görmekteyiz.

Yine aynı şekilde gerek Hz. İsa'nın yaratılması gerekse ileri yaştaki Hz. Zekeriya'nın kısır olan hanımının hamile kalması olayları üzerinde düşünölmeye değer konulardır. Bu olaylarda ön plana çıkan husus, Allah'ın yaratmasının herhangi bir sebebe bağılı olmaksızın meydana gelmesi, Allah Teâlâ dilediği zaman dilediği şekilde ve o zamana kadar örneği görülmemiş bir tarzda yaratmaktadır. Bu sıfat Allah'a has olup başka varlıklar için söz konusu değildir. Çünkü O, müsebbibü'l esbabdır. Dolayısıyla O, en güzel yaratıcı anlamına gelen "ahsenü'l-halîkîn" (Bkz. Mü'minun Suresi 23/14) olması hasebiyle, yaratırken sebeplere ihtiyaç duymadığı gibi en güzel bir şekilde de yaratmaktadır.

3.2. ALLAH'IN YARATMASI SÜREKLİDİR

Allah Teâlâ'nın sonsuz kudret ve ilmiyle bu âlem her an değişmektedir. Biri ölüirken biri doğmakta, biri düşerken diğeri yükselmekte, biri hasta olurken öbürü sıhhat bulmakta, biri batarken başkası yüzmekte velhasıl her an değişmekte yeni şekiller almaktadır. Nitekim "Göklerde ve yerde

bulunanların hepsi O'ndan ister (O'na muhtaçtır). O her an yaratma halindedir” (Rahmân 55/29) ayeti buna işaret etmektedir. Zamehşerî bu ayeti şöyle tefsir etmektedir: “O her an ve zamanda işleri düzenlemekte ve durumları yenilemektedir.” Rivayete göre Hz. Peygamber bu ayeti okuyunca sahabe bunun nasıl olduğunu sormuş O da şöyle cevap vermiştir: “Allah Teâlâ sürekli günahları affetmekte, üzüntüleri gidermekte, bir kavmi yüceltirken diğerini alçaltmaktadır.” (ez-Zemahşerî, 1998)

Evrendeki yaratma daha baştan beri bir döngü halinde tekrar edip durmaktadır. Geceyle gündüzün ve mevsimlerin birbirini takip etmesi, mevsimlerde meydana gelen değişiklikler, özellikle kış mevsiminden sonra ilkbahar mevsiminde tabiatta meydana gelen baş döndürücü değişiklikler kendiliğinden olmayıp Allah'ın iradesiyle meydana gelmektedir. Bu bağlamda yoktan var etme Allah için ne kadar kolay ise öldükten sonra tekrar diriltme de aynı şekilde kolaydır. Dolayısıyla, “Allah'ın evreni altı günde yarattığı ve yorulduğu için yedinci gün dinlemeye çekildiği” şeklindeki Yahudi inancı tamamıyla yanlış olup Allah için acizlik ve yorgunluk söz konusu olmayıp sürekli yaratmaya devam etmektedir.

İslam inancında Allah'a imandan sonra en çok vurgulanan ölümden sonra diriliş ve âhîret hayatı inancı tarih boyunca insanların en çok inkâr ettiği ve inanmak istemediği konuların başında gelmektedir. Nitekim Mekke müşriklerinin de böyle bir inancı olmadığı gibi açıkça inkâr ediyorlardı. Örneğin, Adiy b. Rebia Hz. Peygamber'e gelerek, kıyametin ne zaman kopacağı, nasıl kopacağı ve o günde nelerin yaşanacağı hakkında sorular sormuş, ancak aldığı cevaplar karşısında, “şayet senin bu söylediklerini gözlerimle görsem dahi yine sana inanmayacağım, Allah bu çürümüş kemikleri bir daha nasıl toplayacak?” (es-Sabunî, 2014). diyerek küfrünü açıkça beyan etmiştir. Bu şekilde tereddüde düşen ve bunları inkâr edenlere Yüce Allah önce akıllarını kullanarak düşünmelerini tavsiye etmiş ve bu düşünceyi sağlıklı bir sonuca ulaştırabilmeleri için de bazı ipuçları vermiştir (Karaman, Çağrı, Dönmez, Gümüş, 2007). Bu gruptaki ayetlere baktığımızda, “vukuu, imkânın en güçlü delil olduğu, yani bir şeyin fiilen gerçekleşmiş bulunması, onun olabilirliliğini gösteren en güçlü delil” olduğu apaçık ortadadır. Dolayısıyla yoktan var eden Allah Teâlâ'nın çürümüş kemikleri tekrar bir araya getirip yaratmasının daha kolay olduğu, aksini iddia etmenin temelden yoksun ve mantıksız bir düşünce olduğu vurgulanarak insanın bu yönde düşünmesi ve böylece tevhid inancına yönelmeleri sağlamıştır.

3.3. ALLAH'IN YARATMASINDA DEĞİŞME YOKTUR

Allah Teâlâ insanı sağlam bir fıtrat üzere, herhangi bir örneği olmaksızın yoktan yaratmıştır. Fıtrat, “ilk yaratma” anlamında olan “fa-ta-ra/ فطر” fiilinden, yaratılışın ilk biçim ve durumunu ifade eder. Bu fıtrat, her türlü şirkten uzak, hanif dine meyilli, batıl inançlardan uzak, yalnız bir olan Allah'a inanmaya meyilli, tüm insanların ilk baştaki temel yaratılış özellikleri ve doğasıdır. İnsan türüne has bu fıtrî özellikler; dinine, ırkına ve rengine bakılmaksızın tüm insanlarda tarih

boyunca hep aynı olduğu ve değişmeyeceği şu ayetle sabittir: “*Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah’ın insanları üzerinde yarattığı fıtrata sımsıkı tutun. Allah’ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur.*” (Rum 30/30) Sözlükte “ilk yaratılış hali, temiz ve aslî tabiat” anlamına gelen fıtrat, beşerî varlığın Allah’ın yaratma fiili sonucunda ortaya çıkan başlangıçtaki saf ve aslî halini ifade etmektedir. İnsan fıtratında Allah’ın varlığını ve birliğini tanımaya doğru tabii bir eğilim vardır. (Karaman, Çağrı, Dönmez, Gümü, 2007). Buna göre, ilk akla gelen mana, Allah’ın insanı üzerinde yarattığı fıtrata aykırı hareket etmeye kalkmanın, bu fıtratı bozmaya çalışmanın asla doğru olmadığıdır. Böylesi tutum ve davranışların acı sonuçlar doğuracağı, fıtratın değiştirilmesi ve bozulması hâlinde ortaya kötü sonuçların çıkacağı belirtilmektedir. İkincisinde ise Allah’ın tabiata yerleştirdiği birtakım değişmez tabii kanunlar gibi insan fıtratına da değişmez bazı kanunlar yerleştirdiği, bunu kimsenin değiştiremeyeceği, fıtratı bozulmamış her insanda bu kanunların kendini hissettireceği vurgulanmış olmaktadır.

Enes (r.a.)’ten rivayet edilen bir hadiste “Allah’ın insanları üzerinde yarattığı fıtrat, Allah’ın dinidir” buyrulmuştur. Ebu Hureyre (r.a.)’den rivayet edilen bir hadiste “*Her doğan, İslâm fıtratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar.*” (Buhârî, 92; Ebû Dâvut, 17; Tirmizî, 5) Bu hadis bize, din duygusunun fıtrî olduğunu, kişinin içinde yetiştiği çevrenin ve özellikle ailenin bu duygunun şekillenmesi ve gelişmesinde önemli etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Burada iki değişimden söz etmek mümkündür. Birincisi maddi değişim ki “Allah’ın yaratması olan fıtratı, onun gerektirdiği tarza aykırı giderek bozmaya ve değiştirmeye kalkışmayın.” Çünkü Allah’ın yaratışına bedel bulunmaz, yitirdiğiniz bir organı hiçbir sanarla yerine koyamazsınız. İkincisi manevi değişim ki, “Allah’ın yarattığı fıtrata aykırı bir din uydurmaya, kanunlar koymaya kalkışmayın” Allah’ın yaratışını başkalarına ait saymaya, başkalarını yaratıcı yerine koyup da Allah’a ortak koşmaya, Allah’ın mülkünden çıkarmaya çalışmayın. Çünkü Allah’ın mülkü sizin mülkünüz gibi geçici olmayıp asla değiştirilemez (Yazır, 2013).

Maddi ve manevi yapısıyla insanın anılmaya değer bir varlık değilken Allah’ın lütfuyla varlık sahasına çıkarıldığı Kur’an’da ifade edilmektedir (bkz. İnsan, 76/1) Hal böyle iken, insanın başka canlılardan tekamül edilerek veya evrimleşerek meydana geldiğini savunan ve dolayısıyla yaratmayı ve yaratıcıyı inkar eden düşünceler de mevcuttur. Düşünce çevrelerinde yaşamın başlangıcı ile ilgili iki temel yaklaşımdan söz edilmektedir: Bunlar; yaratılış ve evrim. Bunlardan ilki olan yaratılış fikri daha çok inançla, evrim fikri ise bilimle ilişkilidir. “Yaratılış düşüncesine göre evrenin özü olan madde, şuursuz olduğundan ne kendi basit varlığının ne de başka karmaşık varlıkların kaynağı olabilir. Dolayısıyla evren, belli bir amaç ve plan doğrultusunda hareket eden bir özne tarafından tek seferde tasarlanması durumunda ancak mevcut formuna ulaşabilir. Evrim düşüncesine göre ise madde, tümüyle kör tesadüflere bağlı olarak işleyen mekanik bir sürecin sonucunda mevcut formuna ulaşmıştır. Bu yaklaşımları birbirinden farklı kılan, mevcut formun hangi yöntemle meydana

geldiğinde düğümlemektedir. Varlığın kaynağı konusunda Müslüman teolojisi açısından önemli olan, tanrı ve evren arasında yaratan-yaratıcı ilişkisinin kabul edilmesidir.” (Çağlayan, 2020).

Darwinizm’in fikrî temelini oluşturan natüralist dogmadan etkilenen bazı inananlar, canlılar ve insanın kökenini de tabiat kanunlarına göre açıklamaya çalışırlar. Allah’ın bu tabiat kanunlarıyla sınırlanmış bir yaratılışla canlıları var ettiğini düşünür, dolayısıyla mutasyon, doğal seleksiyon, türleşme gibi kavramları kullanarak bir türün diğerine dönüşmesi yoluyla yaratılış olduğunu zannederler. İnanan bir insanın böyle “natüralist” bir mantığa kapılması çok hatalı olur. Çünkü böyle bir düşünce Kur’an’ın bu konudaki beyanlarına açıkça ters düşmektedir. Bu düşüncede olanların asıl maksatları yaratılış olgusunu tamamıyla dinden soyutlayarak inkâr etmektir.

Genelde evrimcilerin, doğa yasalarının tesadüflere göre işlediğinden dolayı yaşamın bir gayesi olamayacağını; yaratılışçıların ise doğa yasalarının belli ilkeler doğrultusunda işlediğinden hayatın bir amacı olduğunu savundukları düşünülür. Bu bağlamda her ateistin evrimi, her teistin de yaratılışı savunması beklenir. Bu varsayımlar, çoğu zaman geçerlidir; ancak ister sıradan bir dindar veya ateistin, isterse de bu konular üzerinde düşünen bir din bilgini veya filozofun farklı eğilimleri dikkate alındığında, konunun düşünüldüğü gibi kesin sınırlara sahip olmadığı görülmektedir (Taslaman, 2007).

Evrin hipotezinin mevcut şekliyle sistematik olarak kim tarafından ortaya konulduğu tartışmalıdır. Ancak sıklıkla kendisine referans verildiği için Darwin’in görüşlerini esas alacak olursak, evrim hipotezinin tüm canlı organizma türlerinin tek bir ortak atadan türedikleri (*kladogenetik*) ve bu ilk ortak atanın yaratılmış olması ilkesine dayandığını söyleyebiliriz: “Yaradanın başlangıçta bütün özünü birkaç ya da bir biçime üfürdüğü yaşamı böyle anlayan ve bu gezegen çekimin değişmez yasasına göre dönüp dururken, böylesine basit bir başlangıçtan en güzel, en olağanüstü biçimlerin türemiş ve türemekte olduğunu kavrayan bu yaşam görüşünde gerçekten yücelik vardır.” (Darwin, 1976). Anlaşılan o ki Darwin, türün kaynağı konusunda modern dönemlerdeki çoğu evrim taraftarı gibi ilk canlının atmosfer koşullarında kendiliğinden oluştuğuna değil, yaratıldığına inanıyordu. Zaten evrim hipotezinin temel görüşü, yaratılışın reddi değil tüm türlerin tek ve ortak bir atadan geliştikleri iddiasıdır (Çağlayan, 2020).

Canlı türlerinin yaşamları boyunca kısa veya uzun vadede birtakım değişikliklere uğradıkları modern bilimin öteden beri gözlemlendiği bir olgudur. Örneğin bir canlının dölleniş yumurtadan türün yetişkin bir ferdi haline dönüşmesine kadar geçen süreçte geçirdiği biyolojik aşamalar anlamına gelen “*ontojeni*” ve bazı canlı türlerinde görülen türün tüm üyelerinde görülen yaşamlarının bir evresinde koza öreerek değişime uğramaları anlamına gelen “*metamorfoz*” mümkündür. Aynı şekilde çevre şartlarına bağlı olarak bir türün kendi içinde bazı değişikliklere uğradığı anlamına gelen “*varyasyon*” da mümkündür. Ancak bu değişikliklerin hiçbiri evrim hipotezinin iddia ettiği gibi türlerin birbirinden dönüştüğü anlamında bir “türleşme” (*speciation*) şeklinde gerçekleşmez. Diğer bir deyişle mevcut bilimsel imkânlar çerçevesinde söyleyecek olursak,

fosiller de dahil, Őu ana kadar tűrlerin birbirine dűnűştűđűnű gűsterir bir soy ađacına veya yeterli sayıda tutarlı kanıtla sahip deđiliz. Őu hâlde bilimsel anlamda evrim hipotezi, isminden de anlaşılacađı űzere bir sav olmanın űtesine henűz geçememiŐtir (Ŗzdemir, 2019).

Ahsenű'l-halikűn, sonsuz kudret ve ilim sahibi olan Yűce Allah, dilediđi zaman dilediđini yaratma ve yok etme gűcűne sahiptir. Bu bađlamda insanın yaratılıŐı da ayet-i kerime'de Őűyle beyan edilmektedir: *“Ey insanlar, sizi tek bir nefisten yaratan, ondan da eŐini yaratan ve her ikisinden birçok erkek ve kadın tűretip-yayan Rabbinizden korkup-sakının.”*(Nisa 4/1) Zamanın, mekanın ve sebeplerin yaratıcısı; zamandan, mekandan ve sebeplerden műnezzehtir olan Allah Teâlâ, maddeyi belli bir dűzen içinde sűnnetullaha uygun bir Őekilde yaratmakta ve idare etmektedir. Yaratmasının aŐamalı ya da aniden olması elbette O'nun takdirindedir. Bu durumu biz Kur'an'dan ve tűm kâinata tabiat kanunları olarak tabir edilen bilimsel kanıtlardan anlayabiliriz. Sűnnetullah kapsamında meydana gelen bu hadiseler asla tesadűfi deđildir.

Kur'an'ın yaratılıŐ hakkında verdiđi bilgilerden yaŐamın bir sűre sonucunda meydana gelmiŐ olabileceđini çıkarmamız műmkűndűr. Nitekim; *“O ki yarattıđı her Őeyi gűzel yaptı. İnsanı yaratmaya da çamurdan baŐladı. Sonra onun neslini bir űz sudan, deđersiz bir sudan yarattı.”* (Secde, 32/7, 8) ayetinde, insan yaratılıŐının çamurla baŐladıđından bahsedildiđine gűre onun yaratılıŐının bir sűre sonucunda gerçekleŐmesi műmkűn olabilir (Yaran, 2013).

3.4. ALLAH'IN YARATMASI BELLİ BİR AMACA YŖNELİKTİR

Allah Teâlâ'nın insana en bűyűk ihsanı akıldır. Bundan dolayı sorumlu bir varlık olan insanın mahlukata ibret gűzűyle bakmayı, o mahlukatta bulunan harikulade halleri tefekkűr etmeyi emretmiŐtir. *“Gűklerin ve yerin yaratılıŐında, gece ile gűndűzűn birbiri ardınca gelip gidiŐinde selim akıl sahipleri için elbette ibretler vardır.”*(Ali İmrân, 3/190) Dűnyada var olan her Őeyin bir yapılıŐ maksadı olduđu gibi, her mahlűkun da bir yaratılıŐ gayesi bulunmaktadır. Hiçbir Őey boŐuna yaratılmadıđı gibi sadece kendisi için yani sadece var olmak için deđil, bir gaye için yaratılmıŐtır. Bu bađlamda, her canlının yaratılıŐında birçok hikmet ve ilahî gayeler vardır. Allah'ın ezelî ilmine istinaden yaratılan insan da bu kuralın dıŐında deđildir. Tek baŐına gaye bir varlık olan insanın yaratılıŐ amacına uygun yaŐaması için űstűn yeteneklerle donatılmıŐtır. Her bir organın yapısı ve űzellikleri bu yűce gayeyi gerçekleŐtirmeye uygun bir Őekilde tasarlanmıŐtır.

Kur'an-ı Kerim'de “ahsen-i takvim” olarak ifade edilen insanın műkemmellik yaratılıŐı sadece bu dűnyada yaŐaması için olamaz. Yani bu dűnyayı tek hayat, dűnyadaki zevkleri tatmayı tek amaç bilen kimse insan olamaz. Dolayısıyla insan ebedî âlemler için yaratılmıŐtır. İman ve marifet için yaratılmıŐtır. Bu kâinat kitabını tefekkűr etmesi için yaratılmıŐtır. Nitekim Allah Teâlâ, *“Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım”*(Zariyat 51/56) derken bu gerçeđe dikkat çekmektedir.

Kulluk çok geniş ve kapsamlı bir kavramdır. Buradaki asıl anlam her ne kadar Allah'a boyun eğmek anlamındaki itaat olsa da dünyanın imar edilmesinde insanın çok önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Buradaki imardan maksat maddi olmaktan çok manevi imardır. Rabbi ile ilişkilerini itaat ile düzeltirken insan, sıla-i rahim ile de insanlarla ilişkilerini düzeltmektedir. Böylece huzur ve barış içinde yaşama imkânı elde edilmiş olur.

3.5. ALLAH'IN YARATMASI ÖLÇÜLÜ VE GEREKTİĞİ GİBİDİR

Allah Teâlâ, “ahsenü'l-halikin” yani en güzel ve ölçülü bir şekilde yaratmaktadır. O, yarattığını yalnız, yüz üstü ve kendi haline bırakmaz. Yerin ve göğün mülkünü elinde tutan Allah (c.c), yarattıklarını belli bir ölçü ile yaratarak gereken şekli vermektedir. (Altın, 2021) Hayatını devam edebilmesi için gereken şartları, imkânları ve ortamı sağlamak ve rotasını da çizmektedir. Nitekim bu konuyla ilgili çok sayıda ayet bulunmaktadır.

* Andolsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık. * Sonra onu az bir su (meni) hâlinde sağlam bir karargâha (ana rahmine) yerleştirdik. * Sonra bu az suyu “alaka” hâline getirdik. Alakayı da “mudga” yaptık. Bu “mudga”yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir! (Mü'minun 23/12-14)

Allah'ın yaratışına, Ahiret gününe, tekrar dirilmeye inanmayanlar Hz. Peygamber'in (s.a) mesajına bir de kendi yaratılışları açısından bakmaları gerekmektedir. İnsanın kökeni, anne rahminde çeşitli değişiklikler geçiren bir damla meniden ibarettir. Fakat bundan sonra o, gün ışığını gördüğünde, rahimdeki hücreden bambaşka bir yaratılışa geçmiş olmaktadır. Artık işitebilir, görebilir ve zamanla yürüyüp düşünebilir. Sonra, yetişkinlik ve olgunluk çağına geldiğinde harika işler başarabilecek bir kapasite kazanır. Açıktır ki, bir damla meniden tüm bu nitelikleri yaratabilen yalnızca Allah'tır. (Mevdudî, ts.)

Tabiatta, her bakımdan en gelişmiş canlı olarak kabul edilen insan, bilebildiğimiz kadarıyla Allah'ın dünyadaki en büyük eseri olduğu için, bu ayetlerde insanın yaratılış serüvenini özetleyen ifadelerin ardından Yüce yaratıcı, “yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir” buyurarak adeta en güzel eseriyle övünmüştür. (Karaman, Çağrı, Dönmez, Gümüş, 2007)

4. SONUÇ

Yaratma olgusu ilahi dinlerin temel konuların başında gelmektedir. Tevhid inancını esas alan ilahî dinlerin temel argümanlarından biri de Allah Teâlâ'nın her şeyi yoktan var etmesidir. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'in ele aldığı ve sık sık vurguladığı konulardan biri de yaratmadır. Yoktan var etmenin Allah'a mahsus bir sıfat olduğu ve kendisine has bazı özellikleri bulunduğu, bu sıfata sahip olmayan bir varlığın asla ilah olamayacağı hakikatı çeşitli ayetlerde vurgulanmaktadır. Dolayısıyla yaratılanların en şerefli, gelişmeye, maddi ve manevi terakiye açık olan insanın varoluş

serüvenine dikkatleri çekilerek yaratıcısı ve rabbi olan Allah (c.c) ile ilişkisinin sağlam bir seminde sürmesi hedeflenmektedir.

Son üç asırdır materyalist-pozitivist bilim anlayışı dünyaya hakim olmasıyla her şeyin maddeden ibaret olduğu, meydana gelen şeylerin tesadüf eseri olduğu düşüncesi kabul edilir hale gelmiştir. Deney ve gözleme tabi olmayan “ruhun varlığı ve ahiret inancı gibi” kanıtlanması zor olan konular daha çok tartışılır hale gelmiştir. Bu düşünce insanı, günbegün dinden uzaklaştırmıştır. İnsanın manevi dünyası ret edilince, fıtrata aykırı çeşitli söylem ve eylemlerin geliştiği görülmektedir. Bunun sonucu olarak insanlar, çeşitli psikolojik buhranlar yaşamaya başlamıştır. Tevhid inancından sapma neticesinde meydana gelen boşluğu çeşitli sapkın düşünceler ve ideolojiler doldurmuştur. İnsanlığı bu bunalım girdabından ancak tevhid inancına dayanan İslam kurtaracaktır. İnsanlar bu hakikatı er geç öğrenecektir.

KAYNAKLAR

- Altın, M. (2021). Kur'an'ın Zikrettiği Ölçü ve Denge Bağlamında Beden ve Ruh Sağlığı, Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, 39.
- Çağlayan, H. (2020). İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi, “Müslüman Kültürü Açısından Yaratılış ve Evrim Konularına Bir Bakış”. 480-507.
- Darwin, C. (1976). Türlerin Kökeni, çev. Öner Ünalın, Ankara: Onur Yayınları, 591.
- Mevdudî, E. (ts.) Tefhimu'l-Kur'an, Trc. Yusuf Karaca vd. İstanbul: İnsan Yayınları, V, 261.
- el-İsfâhanî, R. (2019). Müfredat, Trc. Abdülbaki Güneş ve Mehmet Yolcu, İstanbul: Yarın Yayınları, I, 323.
- es-Sabunî, M. (20142) Safvetu't-Tefasir, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, III, 1428.
- Karaman vd., Hayreddin. Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, V, 507.
- Özdemir, M. (2019). “Çağdaş Ateizm Argümanlarının Kritiği”, İslâm Düşüncesinde Ateizm Eleştirisi, ed. Cemalettin Erdemci, Fadıl Aygün, Seyithan Can, Mustafa Sancar, Ankara: Elis Yayınları, 547.
- Taslaman, C. (2007) Evrim Teorisi, Felsefe ve Tanrı, İstanbul: İstanbul Yayınevi, 320, 321.
- Topaloğlu, B.ve Çelebi, İ. (2010). Kelâm Terimleri Sözlüğü, Ankara: İsam Yayınları, 94.
- Yaran, C. S. (2013). “Din ve Bilim: Mitolojik ve İdeolojik Girdilerin Ötesindeki Uyuşma”, çev. Halil İbrahim Doğramacı, Evrim ve Tasarım Geleneksel ve Çağdaş Metinler Seçkisi, derleyen. Recep Alpyağıl, İstanbul: İz Yayıncılık, 848.
- Yazır, E. (2013) Hak Dini Kur'an Dili, Sad., Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Orhan Atalay. Ankara: Akçağ Yayınları, VI, 256.
- Zemahşerî, E. (1998). el-Keşşaf an hakaiki gavamizi't-tenzil ve uyuni'l-ekavil fî vucühi't-te'vil. Riyad. Mektebetü'l-Ubeykan. 6, 698.

SOSYAL MEDYADA VE DİJİTAL OYUNLARDA BİLİNÇALTI TAHRİBATI VE İSLÂMOFOBİ (*SUBCONSCIOUS DISTORTION AND ISLAMOPHOBIA IN SOCIAL MEDIA AND DIGITAL GAMES*)

Adnan KALKAN

*Uzm., Özel Kariyer Aile Danışma Merkezi, Adana/Türkiye
Expert., Private Career Family Advice Centre, Adana/Türkiye*

E-Posta / E-Mail: adnankalkan01@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6142-098X

ÖZET

Son çeyrek yüzyılda medya ve teknolojinin baş döndürücü gelişimi ile genelde insanoğlu, özelde genç kuşak gerek psikopatolojik açıdan gerekse psikososyal açıdan ciddi anlamda etkilenmiştir. Sosyal medya platformlarında algı yönetim i ile gençler kadim inanç değerlerinden koparılırken, özellikle dijital oyunlarda kullanılan gerek doğrudan gerekse sübliminal (bilinçaltı-bilinçdışı) mesajlarla gençlerin İslam diniyle bağları koparılmakta ve gençler ateizme sürüklenmektedir.

Bu çalışmada, gençlerin sosyal medya platformlarında ve dijital oyunlarda algı yönetimi sonucu hangi bilinçaltı (sübliminal) mesajlara maruz kaldıkları, ayrıca dijital oyunların fitratı nasıl bozduğu araştırılmıştır. Çalışmanın amacı, medya ve dijital oyunların bilinçaltı mesajlarla gençleri dini değerlerinden koparıp ateizme nasıl sürüklediği bazı dijital oyunlardaki figürlerle örneklendirmektir.

Diğer taraftan özellikle Avrupa ve Amerika kıtasındaki medya ve dijital oyunların etkisiyle İslâmofobi hızla yayılmaktadır. Öyle ki sosyal medya başta olmak üzere dijital oyunlarda üretilen içeriklerde İslam dini obje ve ritüelleri kullanılarak fobinin oluşmasına ve yaygınlaşmasına sebebiyet vermektedirler.

Uzun süre oyun oynamaya bağlı olarak, solunum ve dolaşım sistemiyle ilgili problemler, obezite, ortopedik rahatsızlıklar, yeme bozuklukları, göz ve görme bozuklukları gibi sağlık sorunları ortaya çıkmaktadır. Uyku bozukluğu, depresyon, beyin gelişiminin engellenmesi, öfke, şiddet, gerçeği değerlendirme yetisinin kazanılamaması/bozulması, psikolojik travmalar, kimliksizlik, cinsiyetsizlik... Bütün bu sorunlar, yaratılıştaki fitrat üzere biyopsikososyal-nöro psikopatolojik açıdan sağlıklı olan insanın fitratının hasar görmesine sebebiyet vermektedir. Ayrıca bu oyunların İslâm ve Müslüman düşmanlığını yaydığı açıkça kanıtlanmaktadır. Bu çalışmada bazı dijital oyunların çocuklarımız ve gençlerimiz üzerindeki yıkıcı etkisine karşı nasıl farkındalık oluşturabileceğimizin ipuçlarını ortaya koyacağız.

Anahtar Kelimeler: Bilinçaltı mesajlar, Dijital oyun, İslâmofobi, Fitrat bozulması.

ABSTRACT

With the dizzying development of media and technology in the last quarter century, human beings in general and the young generation in particular have been seriously affected both psychopathologically and psychosocially. While young people are separated from their ancient belief values through perception management on social media platforms, young people's ties with the religion of İslam are severed with both direct and subliminal (subconscious-unconscious) messages used especially in digital games and young people are driven to atheism.

In this study, it is investigated which subliminal messages young people are exposed to as a result of perception management on social media platforms and digital games, and how digital games disrupt the nature. The aim of the study is to exemplify how the media and digital games, with their subliminal messages, can lead young people away from their religious values and into atheism through the figures in some digital games.

On the other hand, Islamophobia is spreading rapidly with the influence of media and digital games, especially in Europe and the Americas. So much so that the content produced in digital games, especially in social media, causes the formation and spread of phobia by using Islamic religious objects and rituals.

Due to prolonged gaming, health problems such as respiratory and circulatory system problems, obesity, orthopedic disorders, eating disorders, eye and vision disorders arise. Sleep disturbance, depression, inhibition of brain development, anger, violence, inability to evaluate reality, psychological traumas, lack of identity, genderlessness... All these problems cause damage to the human nature, which is biopsychosocial-neuropsychopathologically healthy in terms of creation. It is also clearly proven that these games spread Islam and Muslim hostility. In this study, we will reveal the clues on how we can raise awareness against the destructive effects of some digital games on our children and youth.

Keywords: Subliminal messages, Digital games, Islamophobia, Distortion of the nature.

GİRİŞ

Sosyal medya ve dijital oyunlar, özellikle 2000'li yıllardan sonra modern toplumun vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. İnsan yaşamını birçok alanda faydalı yönde etkilese de kullanım sıklığına bağlı olarak pek çok zararı da beraberinde getirmiştir. Özellikle, sosyal medyanın ve teknolojik araçlarla geçirilen sürenin artması, beraberinde zihinsel sağlık sorunlarını da getirmiştir. Denebilir ki önemli ölçüde zihin tahribatına sebebiyet vermektedir.

Sosyal medya; "insanların birbirleriyle etkileşimde buldukları, kelimeler, resimler videolar ve seslerden meydana gelen multimedya (çoklu ortam) karışımını kullanarak, birbirleri ve yaşamları hakkında bilgi paylaştıkları ve/veya tartıştıkları İnternet sitesi ya da platformlardır." (Bural, 2021, s. 79).

Güneş'e göre (2015, s. 141) sosyal medya katılım, açıklık, karşılıklı konuşma, topluluk ve bağlantısallık özelliklerinden oluşmaktadır.

SOSYAL MEDYANIN ZİHİNSEL SAĞLIK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Hasoğlu (2019) sosyal medyanın zararlarını sosyal medya bağımlılığı, depresyon ve anksiyete, siber zorbalık, gelişmeleri kaçırma korkusu (fomo - fear of missing out), gerçekçi gelmeyen hayaller, uyku bozukluğu, beden imgesi" başlıklarında incelemiştir.

Sosyal medya, insanların birbirleriyle bağlantı kurmalarını ve bilgi alışverişinde bulunmalarını sağlayan bir platform olarak görülmektedir. Ancak, sürekli olarak sosyal medya kullanımı, kişilerde anksiyete, depresyon ve uyku sorunları gibi zihinsel sağlık sorunlarına yol açabilir. Ayrıca, sosyal medya üzerinden gerçekleşen olumsuz sosyal karşılaştırmaların, kişilerin özsaygılarını azaltabileceği ve psikolojik stresi artırabileceği bilinmektedir.

Sürekli kullanımını, aile içi iletişim ve ilişkilere de zarar verdiği hatta kişinin ailesini ihmal etmesinden dolayı bir kısım boşanmaların da temel sebebi olabilmektedir. Ayrıca çeşitli sosyal sitelerde farklı isimler ve özellikler ile bot hesap açıp birçok istismar vakasına da sebebiyet verebilmektedir.

DİJİTAL OYUNLARIN ZİHİNSEL SAĞLIK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Günümüzde dijital oyunlar, eğlence dünyasında ciddi değişime sebep olmuş ve milyonlarca insanı sanal maceralara sürüklemiştir. Ancak, bu oyunların sadece eğlence aracı olmadığı, aynı zamanda beyin sağlığı üzerinde ciddi olumsuz etkiler bırakabileceği bilimsel araştırmalar tarafından ortaya konmuştur, işte dijital oyunların beyin üzerinde potansiyel olarak meydana getirdiği zararlı etkilerin bazıları:

1. Dikkat ve Odaklanma Sorunları: Dijital oyunlar, genellikle hızlı tempolu ve uyarıcı grafiklere sahip olduğundan, sürekli dikkat gerektirir. Uzun süreli oyun oturumları, kişilerin dikkat, algı ve odaklanma becerilerini zayıflatabilir ve gerçek hayatta karşılaşılan görevlere odaklanmada güçlük çekmelerine neden olabilir. Dikkat ve odaklanma sorunuyla kişinin akademik başarısında düşüşe sebep olabilmektedir.

2. Uyku Düzeni Bozuklukları: Gece geç saatlere kadar süren oyun maratonları, kişilerin uyku düzenini bozabilir. Parlak ekranlar tarafından yayılan mavi ışık, melatonin üretimini engelleyerek uykusuzluğa yol açabilir. Bu durum, bireylerin genel zindelik seviyelerini düşürebilir ve duygusal

dengeyi etkileyebilir. Bu durumda uyku bozukluğunun sebep olduğu birçok rahatsızlık dijital oyun oynayan kişilerde meydana gelebilmektedir.

3. Sosyal İzolasyon ve İletişim Zorlukları: Dijital oyunlar, genellikle kişileri sanal dünyalara çekerek gerçek dünya ile olan bağlarını zayıflatabilir. Uzun süreli oyun oynama, sosyal izolasyona ve gerçek hayatta iletişim kurma becerilerinde azalmaya neden olabilir. Bu durum, kişiler arasındaki sosyal ilişkileri olumsuz etkileyebilir. Sosyal hayattan zamanla kopuşun bir sebebi de oyun oynayan kişilerin dijital oyunda gördükleri haz ve zevkin gerçek sosyal hayatta olmamasıdır. Böylece dijital sosyale maruz kalmaktadırlar:

4. Duygusal Kontrol Sorunları: Bazı dijital oyunlar, aşırı rekabetçi veya şiddet içeren unsurları içerir. Uzun süreli maruziyet, kişilerin duygusal tepkilerini etkileyebilir, agresif davranışlarda bulunmasına sebep olabilir ve empati yeteneklerini zayıflatabilir. Öfke kontrol ve irade becerisi zayıflayan kişi ise başta okul olmak üzere sosyal çevrede zorbalığa başvurabilmektedir.

5. Bağımlılık ve Zihinsel Sağlık Sorunları: Dijital oyun bağımlılığı, ciddi zihinsel sağlık sorunlarına neden olabilir. Bağımlı bireyler, gerçek dünyadaki sorumlulukları ihmal edebilir, iş ve okul performanslarında düşüş yaşayabilir ve genel yaşam kalitelerini olumsuz etkileyebilir. Bağımlılığın sebep olduğu birçok problemi yaşamak ile karşı karşıya kalabilir. Bu da sosyal hayatın her aşamasında sorunlu bir hayata kapı aralayabilir.

6. Beyin Plastisitesinde Değişiklikler: Bazı araştırmalar, sürekli ve yoğun dijital oyun kullanımının beyin plastisitesini etkileyebileceğini göstermektedir. Bu durum, beyindeki sinirsel bağlantılarda değişikliklere ve hafıza fonksiyonlarında bozulmalara yol açabilir.

Hafıza zayıflığı ve unutkanlık, dikkat dağınıklığı ve hiperaktivite, konsantrasyon bozukluğu ve odaklanma güçlüğü, anlama ve algılamada düşüş, verimli çalışmada düşüş, uyku bozuklukları, göz ve baş ağrısı, kulak çınlaması, halsizlik ve yorgunluk, depresyon, kaygı, düşük benlik saygısı, öfke, hırçınlık, kızgınlık ve saldırganlık, paranoid düşünceler, öz bakımın ertelenmesi veya ihmali, sosyal hayatta iletişim problemleri başta olmak üzere birçok rahatsızlığa sebep olabilmektedir (Kalkan, 2021).

Dijital oyunların beyin sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri, dikkatlice yönetilmediği takdirde ciddi sonuçlar doğurabilir. Bilinçli oyun kullanımı, dengeli bir yaşam tarzının önemli bir parçası olmalıdır. Bu bağlamda, bilimsel araştırmaların, ebeveynlerin, eğitimcilerin ve oyun geliştiricilerin iş birliği, sağlıklı dijital alışkanlıkların geliştirilmesine ve zihinsel sağlığın konulmasına yardımcı olabilir. Allah'ın en mükemmel şekilde yarattığı insanı yaratılış kodlarına zarar vererek bu mükemmel canlıyı fıtratından uzaklaştırmaktadır.

Diğer taraftan sosyal medya ve dijital oyunların birleşimi, kişileri sürekli bir dijital dünyaya çekme potansiyeline sahiptir. Bu durum, gerçek dünya ile bağlantıyı azaltabilir ve kişilerin sosyal ilişkilerini olumsuz etkileyebilir. Aynı zamanda, sanal dünyada kazanılan başarılar, gerçek dünyada

başarısızlık duygularına neden olabilir. Bu da özgüven, özsaygı ve başarı azmi ve inancına zarar verebilmektedir.

SOSYAL MEDYA VE DİJİTAL OYUNLARIN İSLAMOFOBİ' YE ETKİSİ

İslamofobi, İslam ve Müslümanlara karşı önyargı, korku, nefret, düşmanlık veya ayrımcılık içeren tutumları ifade eden bir terimdir. Bu kavram, İslam ve Müslümanlarla ilgili negatif algılar, yanlış anlamalar, ayrımcılık veya şiddet içeren tutumları içermektedir. “İslam ve Müslümanlara karşı nefret, kin veya düşmanlık duyguları besleme veya Müslümanlara güvenmeme, onlara karşı şüphe duyma, İslam’dan korkma” şeklinde tanımlanmaktadır (Aktaş, M 2014).

İslamofobi, kültürel, dini ve etnik farklılıkların yanı sıra siyasi faktörlerden de kaynaklanmaktadır. *İngiltere 'de Runnymede Trust adlı kuruluşun 1997 'de hazırladığı "Islamophobia: A Challenge for Us All" isimli raporda İslamofobi'nin günümüzde mevcut olması sekiz nedene bağlanmıştır.* (Karlı, N. 2013).

İslamofobi, bir kişinin veya topluluğun İslam inancına veya Müslümanlara karşı ön yargılı bir tutum sergilemesi olarak tanımlanabilir. Bu ön yargılar genellikle yanlış anlamalara, genelleştirmelere, önyargılara dayanabilmektedir. İslamofobi, kişiler arasında ayrımcılık ve dışlamaya sebep olabilmekte ve toplumda birlik ve hoşgörüyü zedeleme potansiyeline sahiptir.

Bu terim, İslam karşıtlığı veya Müslüman karşıtlığı anlamına gelir ve bu tür tutumların daha geniş bir sosyal, kültürel ve siyasi bağlam içinde değerlendirilmesini ifade eder İslamofobi, kişilerin ya da toplulukların, İslam ve Müslümanlar hakkında genellemeler yaparak, bu topluluklara ait kişileri potansiyel tehdit olarak algılaması veya onlara karşı önyargılı davranışlar sergilemesi durumunu ifade eder. Bu tür tutumlar, bir toplum içinde hoşgörüsüzlük, ayrımcılık ve toplumsal gerilimlere yol açabilir.

DİJİTAL OYUNLARIN İSLAMOFOBİ'YE ETKİSİ

Stereotipler ve Karikatürler: Dijital oyunlar, Müslüman karakterleri genellikle basitleştirilmiş ve stereotipi eşit i lmiş bir şekilde sunmaktadır. Bu, İslamofobik görüşlerin pekiştirilmesine ve yayılmasına neden olmaktadır. Karikatürize edilmiş Müslüman karakterler, gerçek Müslüman toplumlarını temsil etmemekte olup yanlış bir izlenim bırakmaktadır.

Şiddet ve Terör Temaları: Bazı oyunlar, İslamofobik önyargıları besleyebilecek terör temalarını içermektedir. Oyunlarda Müslüman karakterlerin terörist olarak tasvir edilmesi veya İslam'ın yanlış bir şekilde şiddeti teşvik ettiği algısının oluşturulması, gerçek hayatta Müslümanlara yönelik ayrımcılığı tetiklemektedir.

Tarihi ve Kültürel Hatalar: Dijital oyunlar, tarih ve kültürle ilgili hatalar içerebilir ve bu da İslamofobik algıları pekiştirir. Oyunlarda yanlış tarih anlatımları veya kültürel temsiller,

izleyicilerde yanlış bilgilerin yerleşmesine ve toplumsal önyargıların derinleşmesine neden olabilmektedir.

İslam'ın Yetersiz veya Yanlış Temsil Edilmesi: Oyunlarda İslam'ın yetersiz veya yanlış bir şekilde temsil edilmesi, izleyicilerin gerçek İslam inancını anlamasını zorlaştırabilir. Bu, İslamofobik algıların güçlenmesine ve Müslümanlara karşı önyargıların artmasına sebep olmaktadır.

Özellikle oyun geliştiricilerinin ve içerik oluşturucularının dikkatli bir şekilde çalışması, kültürler arası anlayışı artırması ve tarihsel doğruluk perspektifinde oyun içeriği oluşturması, dijital oyunların toplumsal önyargıları pekiştirmesi riskini azaltabilir. Oyunlar, çeşitliliği teşvik eden ve toplumsal hoşgörüyü destekleyen içeriklerle oluşturulduğunda, bu platformlar aynı zamanda toplumsal farkındalığı artırma ve pozitif değişim meydana getirme potansiyeline de sahip olabilir.

SOSYAL MEDYA VE DİJİTAL OYUNLARIN BİLİNÇALTI TAHRİBATINA OLUMSUZ ETKİSİ

Bilincimiz ortalama %5 olduğunu varsayarsak bilinçaltımız %95 omunda olduğunu söyleyebiliriz. Bilincimiz kişinin bilme, hissetme, anlama, tepki verme, tepkilerin faikına varabilme durumu yani kendisinin varlığının farkındalığını anlama durumuna bilinç diyebiliriz (Özkan, 2002).

Günümüzde sosyal medya ve dijital oyunlar, teknolojinin hızlı ilerleyişiyle birlikte hayatımızın önemli bir parçası haline gelmiştir. Ancak, bu platformların kullanımının sadece eğlence ve iletişim aracı olmadığı, aynı zamanda kişilerin bilinçaltına olumsuz etkiler bıraktığı bilimsel çalışmalar tarafından da ortaya konmuştur.

Sosyal Medyanın idealize Ettiği Hayatlar ve Duygusal Refah: Sosyal medya platformları, genellikle filtrelenmiş ve idealize edilmiş bir şekilde diğer insanların hayatlarını gösterir. Bu durum, kullanıcıların kendi hayatlarını bu gösterilen standartlarla karşılaştırmasına ve duygusal refahlarını olumsuz etkilemesine neden olabilir. Zira bu platformlardaki içerikler, gerçek hayatın karmaşıklığını ve zorluklarını genellikle yansıtmaz.

Dijital Oyunlarda Zaman Yönetimi ve Bağımlılık: Dijital oyunlar, bağımlılık yapıcı özelliklere sahiptir ve uzun süreli oyun oturumları, kişilerin günlük yaşam aktivitelerinden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu durum, iş, eğitim veya sosyal ilişkiler gibi önemli alanlarda zaman yönetimi sorunlarına yol açarak kişilerin yaşam dengesini bozabilmektedir.

Sosyal Medyanın Onay Arayışı ve Düşük Özsaygı: Sosyal medya, kullanıcıları üzerinde onay beklentisi oluşturabilir. Paylaşılan içeriklere gelen beğeniler, yorumlar ve takipçi sayıları, kişilerin özsaygılarını etkileyebilir. Bu durum, kendini sürekli olarak diğerleriyle karşılaştırma ve onay arayışı içinde olma eğilimine yol açabilmektedir.

Dijital Oyunların Şiddet İçeriği ve Duygusal Desensitizasyon: Bazı dijital oyunlar, şiddet içeren içeriklere sahip olabilmektedir. Uzun süreli maruz kalma, kişilerin şiddetle ilişkili duygusal tepkilerini azaltabilir ve duygusal desensitizasyona neden olabilir. Bu durum, gerçek dünyadaki

şiddet olaylarına karşı duyarsızlaşma riskini taşır. Hissizleşmeye yol açabilecek olan bu durum gerçek hayatta birçok olumsuz vakaya karşı da sessiz kalmasına sebep olabilmektedir. Sarpdağ Turan (2022) çalışmasında bağımsız değişkenler içinde dijital oyun bağımlılığını yordama gücü en yüksek olan değişkenin saldırganlık olduğunu tespit etmiştir.

Sosyal Medyanın Hızlı Bilgi Akışının Anksiyete Üzerindeki Etkisi: Sosyal medya, hızlı bir bilgi akışına sahiptir ve sürekli olarak güncellenen içeriklerle kullanıcıları bombardımana tutabilir. Bu durum, kişilerde bilgi aşırı yüklenmesine ve anksiyete artışına yol açabilir. Yine sürekli salgılanan dopamin, serotonin ve adrenalin gibi salgılar kişide duygu ve davranış kargaşasına da sebep olabilmektedir. İnternet bağımlısı 426 kişi üzerinde yapılan bir çalışına, sosyal kaygı ile interneti kötüye kullanım arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Akboğa ve Gürkan.2019). 8-12 yaşları arasında değişen çocuklarla yapılan bir çalışmada oyun bağımlılığı ile sosyal anksiyete ilişkisine bakılmıştır. Araştırmanın sonucunda sosyal anksiyete ile oyun bağımlılığı arasında pozitif yönlü ilişki olduğu bulunmuştur (Taş ve Güneş, 2019).

Sonuç olarak, sosyal medya ve dijital oyunların bilinçaltı üzerinde olumsuz etkileri olmaktadır.

Bilinçli kullanım ve sınırlı zaman harcama, bu platformların zararlı etkilerini azaltmada önemli rol oynar. Ayrıca, bu konuda bilinçlendirme kampanyaları ve dijital okuryazarlık geliştirmeye yönelik çabalarda bu tahribatı azaltmada yardımcı olabilir.

İSLÂMOFOBİ İÇERİKLİ OYUN ÖRNEKLERİ

GUITAR HERO-3 adlı oyun, sahnede müzik enstrümanı çalma temeline dayanmaktadır ve geniş bir oyuncu kitlesi tarafından ilgi görmektedir. Ancak, oyunda Arapça "ALLAH" ibaresinin üzerinde dans eden kesit içermektedir.

DEVIL MAY CRY 3/DANTE'S AWAKENING oyunu, dünya çapında ün kazanmış bir üçüncü nesil nişancı oyundur. Ancak, oyunun Müslümanların kiblesi olan Kâbe'nin kapısının, şeytan kulesine giriş sembolü olarak kullanılması İslâm dinini itibarsızlaştırma anlamı taşımaktadır.

RESIDENT EVIL oyunu, geniş bir oyuncu kitlesi tarafından oynanan oyundur. Ancak, Hz. Muhammed'in (ASM) mezarının kapısının kötülüğün kaynağı, düşman ordularının geldiği kaos ortamı olarak lanse edilmesi ve Mescid-i Nebevinin kapısında İlluminati sembolünün bulunması, İslâm düşmanlığının açık göstergesidir.

HITMAN adlı oyun, DNA'sı ile oynanan bir asker oyunu, düşmanları öldürme senaryosuna dayanmaktadır. Türkiye'de yılın oyunları arasında seçilen bu oyun, özellikle İslam'ı aşağılayan görseller içermesi ile dikkat çekmektedir.

SERIOUS SAM oyunu, dünyayı canavarlardan koruma temalı bir aksiyon oyunudur. Oyundaki yaratıkların Hz. Ali'nin kabrinden türemesi, Hz. Ali'nin kabrine ağır silahlarla saldırı içeren bir oyundur.

CLIVE BARKER'S UNDYING adlı oyunda ilerleyen bir bölümde ana karakter, şeytanın saldırısına uğramaktadır. Bu saldırı sırasında şeytanın, sabit bir konumda ayetlerden birinin üzerinde durarak saldırıları gerçekleştirdiği gözlemlenir.

ZACK & WIKI oyununda, kötülük sembolü düşmanlar öldürüldüğünde 'Allahu Ekber' sesi çıkarmaktadır.

AYO DANCE adlı oyunda, DJ'in 5.000.000 puan kazandığında Kuran-ı Kerim'in üzerinde şarkı söyleyip dans etmesi konseptine yer verilmiştir.

MUSLIM MASSACRE adlı oyunda çarşafly kadınları ve sakallı adamları öldürmeye dayalı bir konsept bulunmaktadır. Oyunun sonunda ise Hz. Muhammed'in öldürülmesi istenmektedir. Bu tür içerikler, özellikle mantık muhakemesi henüz zayıf olan çocuklar üzerinde ciddi olumsuz etkiler bırakabilmektedir. İslam Peygamberi Hz. Muhammed (ASM), oynayan kişiler tarafından fobik bir anlayışın meydana gelmesine sebep olabilmektedir.

BOMB GAZZE adlı oyunda, Gazze'yi bombalamak ve çarşafly kadınlar ile cübbeli erkekleri öldürmek üzerine kurulmuştur.

MINARETT ATTACK Oyunda dağların hemen önünde kiliseleriyle sakin bir İsviçre şehri vardır. Ancak 'başlat' komutunu verir vermez yerden şehri işgal edecek biçimde minareler yükselmektedir. Oyuncu ne kadar minare ya da müezzin vurursa o kadar puan almaktadır. Vurulamayan müezzinler, oyunu kaybetmiş olmanın bir getirisi olarak durmadan ezan okumaktadırlar. (<https://www.aa.com.tr>)

MEDAL OF HONOR: WARRIUGHTER Bu oyun. ABD Özel Hareket Kuvvetleri'ne bağlı askerlerin terör eylemleriyle mücadelelerini konu almaktadır (<https://www.ea.com/games/medal-of-honor/medal-of-honor-warfighter>). Oyun genelde Müslüman coğrafyada geçmektedir. Medal of Honor: Warfighter oyununda İslamiyet terörizm ve kötülük ile bağdaşık şekilde temsil edilmektedir (Hesapçioğlu. 2020).

SONUÇ

Sosyal medyada ve dijital oyunlarda kullanılan içerikler gerek bilinç gerekse bilinçaltı tahribatına ciddi anlamda sebep olmaktadır. Bu tahribat yavaş yavaş gerçekleşmesi sonucu kişide biyolojik, fizyolojik-motor, psikolojik ve sosyal alanda ciddi değişimlere sebep olmakta ve yaşamın her alanına olumsuz tesir etmektedir.

Sosyal medya ve dijital oyunların bilinçaltı üzerinde potansiyel olarak meydana getirdiği tahribatlar sonucu kişi özgüven, özsaygı, karakter, kişilik, kimlik ve hatta cinsiyet kavramında hasara uğrayabilmektedir. *"Biz gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık"* (Tin Sûresi-4) yaratılış fitratını özellikle dijital oyunlar hasara uğratmaktadır.

"Her çocuk İslâm fıtratı üzere doğar." (Buhârî, Cenâiz, 92), yaratılış kaidelerini dijital oyunlar tahribata uğratmakta ve kişiyi fıtratından koparmakta, birçok rahatsızlık ve bunalım yaşamasına sebep olmaktadır.

Bugün gençlerde meydana gelen inanç bunalımlarının ve inançtan soğuma ve uzaklaşmalarının sebeplerinden önemli biri yine dijital oyunlardır. Öğrenmenin %83'ünün görsel stil ile gerçekleştiğini birçok kaynaktan öğrenmekteyiz. Ayrıca öğrenmede etkili olan önemli iki faktör ise ilişkilendirme ve çağrışımdır. Dijital oyunda minare bombalayan genç, sosyal hayatta da ezan okuduğunda oyun ile ilişkilendireceğinden dolayı ezan okunan minareyi bombalamayı ve müezzin öldürmeyi çağrıştıracaktır. Tekrarın öğrenmedeki ve kişilik haline getirmekteki etkisi yadsınamaz derecededir. Bu bilinçaltı tahribatı zamanla camiden, ezandan, din adamından ve ibadetten çocuğu veya genci uzaklaştıracaktır. Kuran-ı Kerim'in yerde gösterilmesi. Kuran-ı Kerim'in oynayan kişide itibarsızlaşması, çarşafli kadınlar ve cübbeli Müslümanların öldürülmeye çalışılması ise İslami giyim ve Müslümanlara karşı fobi geliştirmesine sebep olacaktır. Oyunda Hz. Muhammed (ASM) öldürülmeye çalışılması. İslam inancının ana karakterini ortadan kaldırmak anlamı taşır ki, zaten bu inanç sistemini tamamen reddetmesine sebep olabilmektedir. Diğer taraftan sürekli maruz kalman bazı olayların kişide bazı duygu, düşünce ve davranışların sıradanlaşmasına ve kişinin farkındalık düzeyinin düşmesine hatta hissizleşmesine sebep olabildiğinden dolayı, misal yıllardır İsrail'in öldürdüğü Filistinlilere karşı kişinin hissizi eşmesinin bir sebebi de sosyal medya ve Gazze'yi bombala oyunu olabilmektedir.

Sonuç olarak Sosyal medya ve dijital oyunlar hem bilinç ve bilinçaltını (bilinçdışı) tahrip etmekte hem de oynayanları inançlarından uzaklaştırmaktadır. Bu sebeple her anne baba, çocuklarını takip etmeli ve çocuklarını yaratılış fıtratından koparan sosyal medya ve dijital oyunlardan muhafaza etmelidir.

ÖNERİLER

Gençlerde, bu tahribatlara yönelik ikna dili ve somut örneklerle farkındalık oluşturmak, Gençler için boş zamanları değerlendirecek meşguliyeti ön plana çıkarmak (mesleki kazanım kursları, gelişim kursları gibi).

Üniversitelere Medya Okur Yazarlığı bölümü açarak uzman yetiştirmek ve okullarda Medya Okuryazarlığı dersini aktif işlemek, bu derse giren öğretmenlerin kendi ana branş dersini işlemek yerine bu dersi işlemesi,

Müspet oyunlar üretmek, özellikle çocukları ve gençleri dijital oyun yerine kutu oyunlarına yönlendirmek,

RTÜK kapsam alanına sosyal medya ve dijital oyunları da dâhil etmek. RTÜK ismini RMTÜK (Radyo, Medya, Televizyon Üst Kurulu) olarak düzenlemek gerekmektedir.

Nesli ihya medeniyeti inşâ hedefine, özellikle sosyal medya ve dijital oyunların tahribatlarını en aza indirmekle ulaşabiliriz. Bunun için devlet, vatandaş ve sivil toplum kuruluşları iş birliği yapmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Akboğa F. Ö., Gürkan U. (2019) Gençlerde internet bağımlılığı ile sosyal kaygı bozukluğu arasındaki ilişkinin yaşam doyumu ve bazı değişkenler tarafından incelenmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 6 (6), 445-464.
2. Aktaş, A. Avrupa'da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 13/ 1(2014), 35-36.
3. Bilgiler dağıtımçı firmaya ait siteden temin edilmiştir <https://www.ea.com/games/medal-of-honor/medal-of-honor-warfighter> (Erişim Tarihi 15 Ekim 2020)
4. Bural, E. B. (2021). *Sosyal Medya İstihbaratı: Açık Kaynak İstihbaratında Yeni Bir Boyut* (1 b. İstanbul: Yeditepe Yayınevi)
5. *Dijital Oyun Bağımlılığı Çalıştayı Raporu* (2018, T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı)
6. Güneş, E. U (2015). *Sosyal Ağlar. Temel Bilgi Teknolojileri 1* (s. 138-161). İçinde Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
7. Hasoğlu, S. (2019). *Fotoğraf ve Video Paylaşım Platformları. Sosyal Medya Platformları* (s. 86-119). İçinde Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi
8. Hesapçioğlu A. *Dijital Oyunlarda İslamiyet Temsili, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2020.
9. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/dijital-oyunlarda-islamofobi-tehlikesi/660381> (Erişim Tarihi 26.11.2023)
10. Kalkan, A. *Teknoloji Bağımlılığı ve Bilinçli Medya Kullanımı*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2021.
11. Karlı, N. *İslamofobi'nin Psikolojik Olarak İncelenmesi*, *Dilbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* Cilt 13, Sayı 1, 2013 ss. 75 -100
12. Özkan, Zülfikar. (2002), *Bilincin Gücü*, İstanbul: Hayat Yayınları.
13. Sarpdağ Turan, S., *Üniversite Öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığı ile Saldırganlık, Özdenetim ve Sosyal Kaygı İlişkisinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Beykoz Üniversitesi, İstanbul, 2022.
14. Taş, İ. ve Güneş, Z, (2019), 8-12 yaş arası çocuklarda bilgisayar oyun bağımlılığı, aleksitimi, sosyal anksiyete, yaş ve cinsiyetin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 22(1), 83-92

KUR'AN'DA BİLİME AYKIRI ÂYET VAR MI? (IS THERE ANY VERSE CONTRADICIS SCIENCE IN THE QUR'AN)

Ali BAKKAL

Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi (Emekli), Antalya, Türkiye
Prof. Dr., Akdeniz University, Faculty of Theology (Retired), Antalya, Türkiye

E-Posta / E-Mail: alibakkal52@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4948-2736

ÖZET

Kur'an-ı Kerim, Allah'ın kelâmı olduğu gibi, kâinat da Allah'ın mahlûkudur. Her ikisinin de sahibi Cenâb-ı Allah'tır. Kur'an-ı Kerim aslında bir hidayet kitabı olmakla birlikte neredeyse üçte biri insanın ve diğer varlıkların yaratılışından bahseder. Bu anlamda Kur'an, bir nevi kâinat kitabının bir müfessiri hükmündedir.

Her ne kadar biz kâinatı gözlerimizle görüyorsak da olup-biten her olayların sebeplerini ve kanunlarını anlamakta güçlük çekiyoruz. Hatta gözle görsek bile uzaklık, iç yapısına nüfuz edememek ve benzeri sebeplerden dolayı birçok varlık hakkında mahiyetlerine uygun doğru bilgi elde edemiyoruz. İnsanlar bir taraftan akıllarına, diğer taraftan deney ve tecrübelerine dayanak kâinat hakkındaki bilgisini günden güne geliştirmektedir. İnsanların geliştirdiği bu bilgiye bilim diyoruz. Dolayısıyla bize kâinatı anlatan diğer şey de bilimdir. Normal durumlarda bilimle Kur'an arasında herhangi bir tenakuz ve çelişkinin olması düşünülemez. Bununla birlikte bazen ikisi arasında çelişki varmış gibi görünen durumlar olabilmektedir. Özellikle ateistler bu durumu bir fırsat olarak değerlendirip Kur'an'da bilime aykırı âyetler olduğunu ileri sürmektedirler. Esasen böyle bir görüntü olduğunda iki durumdan biri söz konusudur: Ya Kur'an yanlış anlaşılmıştır, ya da bilimsel bilgi doğru değildir. Kur'an bir söz hazinesidir ve söz her zaman farklı anlaşılabilir. Bazen hiç kastedilmeyen bir anlam aslî anlamış gibi anlaşılabilir. Böyle bir durumda zahiren Kur'an'la bilim arasında bir çelişki varmış gibi görünebilir. Ya da bilimsel bilgi yanlıştır. Fakat şimdi yanlış olduğu anlaşılmıyor. Doğru gibi düşünüldüğü için de yanlışlık Kur'an'a atfediliyor. Oysa bilimsel bilginin en temel özelliklerinden birisi yanlışlanabilir olmasıdır. Bu bildiride özellikle Kur'an'ın yanlış anlaşılma ihtimali sebebiyle bilime aykırı gibi görünen durumlar incelenmiş ve bu inceleme esnasında daha çok Bediüzzaman Said Nursi'nin görüşlerine başvurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Bilim, Bilime aykırılık.

ABSTRACT

The Noble Qur'an is the words of Allah who created the whole universe. The owners of both are Allah. Although the Noble Qur'an is the book of salvation, almost one third of it discuss creation of mankind and other things. In this respect, Qur'an appears like a commentator of the universe.

Even though we see the universe with our own eyes, we are troubled to understand the causality and the laws governing the events. Because of far distances or other reasons, we cannot obtain true knowledge of even material objects. Nevertheless, mankind improves the knowledge of the universe everyday by rational thinking and experiments. Such a knowledge produced by humans is called science.

Consequently, science is another source from which we learn about the universe. In this approach, there should not be any contradiction between science and the Noble Qur'an. Still, there could be some contradictory appearances which are used by atheists as if to indicate that there could be contradictions between science and the Noble Qur'an. Actually, this is an illusion. The reality is that either the scientific knowledge is not right or the verse from Qur'an is interpreted or understood wrongly. This is because The Noble Qur'an is a treasure of words and words could be understood wrongly. Sometimes, unintended meaning of the verse could be served as its main purpose. Such cases may appear contradictory to science. Or, scientific knowledge is not right in reality but it is assumed true because it is a cotemporary scientific knowledge, which will change in the future. Because the wrong appears true, then the wrongness is associated by the verse, which is deceptive. Such cases are common, this is because one of the important properties of scientific knowledge is its falsifiability so that scientific progress continues. In this study, wrongly understood verses are investigated, where the opinions of Bediuzzaman Said Nursi helped us to recognize such cases.

Keywords: Qur'an, Science, Unscientific.

GİRİŞ

İslâm inancına göre kâinatın yegâne Yaratıcı'sı Cenab-ı Hak olduğu gibi, Hz. Muhammed'e (asm) indirilmiş olan Kur'an da O'nun kelâmıdır. Kur'an'ın yaklaşık üçte biri insanın ve kâinatın yaratılışından bahseder. Bediüzzaman Said Nursi, bütün özelliklerini ve fonksiyonlarını dikkate alarak Kur'an'ı tarif ederken kırk bir özellikten ilk beşini şöyle sıralar:

Kur'ân,

- şu büyük kâinat kitabının ezeli bir tercümesi,
- ve yaratılışa ait âyetlerin çeşitli dillerle yaptığı ebedî bir tercümânı,

- ve şu görünen ve görünmeyen âlem kitaplarının müfessiri,
- ve yerde ve gökte gizlenmiş olan İlâhî isimlerin mânevî hazinelerinin keşşâfı,
- ve hadiseler dizisinin altında gizlenmiş olan hakikatlerin anahtarı... (Nursi, 2016b: 441).

Kur'an'ın en temel özelliklerinden birisi kâinatın müfessiri olması hasebiyle, tabîî olarak Kur'an'ın ifadeleriyle kâinattaki varlıkların özelliklerini araştıran bilim arasında herhangi bir aykırılık olmamalıdır. Ancak, bilimsel bilgileri en temel asıl kabul eden bazı yazar ve akademisyenler, Kur'an'da bilime aykırı bazı âyetler bulunduğu ileri sürmektedirler. Yüzeysel olarak bakıldığında bazı konularda böyle bir durumun ortaya çıktığı söylenebilir. Fakat Kur'an'ın beyan tarzının yanı sıra, yine gerek Kur'an'ın gerekse bilimin temel özellikleri dikkate alındığında böyle bir durumun varlığından söz edilemeyeceği muhakkaktır. Konumuzu üç ana başlık altında incelemeye çalışacağız. Referanslarımız genellikle Bediüzzaman Said Nursi'nin eserleri olacaktır.

1. KUR'ÂN'IN GENEL ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Kur'an, öncelikle bir hidayet ve bir irşad kitabı olup kâinattan bahsederken daima bu husus merkeze alınır. Kur'an'ın üslûbu da bu maksada göre belirlenmiştir. Bu durum dikkate alındığında Kur'ân'ın kendine özel bir anlatım tarzının olduğu görülecektir:

1.1. KUR'AN'IN KÂİNATTAN ALLAH HESABINA BAHSETMESİ

Bilim, kâinattan bizzat kâinattaki varlıkların özelliklerini ortaya koymak için bahseder. Bir nevi “Falan şey nedir?” sorusunun cevabını verir. Meselâ Güneşten bahsederken, hangi maddelerden oluştuğundan, ne kadar büyük olduğundan, etrafında hangi gezegenlerin olduğundan, Samanyolu Galaksisi içindeki durumundan vs. söz eder.

Kur'an kâinattan bahsederken, varlıkların özellikleri itibarıyla değil, Yaratıcı'sı ile ilişkisi ve O'nun bu varlıklara biçtiği görevleri itibarıyla bahseder. Bir nevi “Falan şeyin Yaratıcısıyla ilişkisi nedir? O'nu nasıl tanıtır? Yaratıcısı ona nasıl bir görev vermiştir?” sorularının cevaplarını verir. Bediüzzaman'ın vurguladığı gibi Kur'an, şu kâinattan Allah'ın Zât ve sıfatlarını tanıttırmak için bahseder. Yani bu kâinat kitabının mânâ ve maksadının ne olduğunu, Yaratıcısını nasıl tanıttığını anlatır. Şu halde Kur'an, kâinattaki çeşitli varlıklardan kendileri namına değil, bilakis onları var eden Yaratıcısı açısından bahseder (Nursi, 2016b: 287).

Kur'an-ı Kerîm'in kâinattan bahsetmesindeki asıl maksat, Allah'ın varlığını, haşri ve nübüvveti ispat etmek ve insanlara adalet ve ibadet esaslarını gösterip onları irşad etmektir. Dolayısıyla Kur'an'ın kâinattan yaptığı bahis tebeîdir, kasdî değildir. Yani kendisine ait bir özellikten dolayı değil, başkasıyla ilişkisi itibarıyla. Binâenaleyh Kur'an-ı Kerim, kâinattan Allah'ın varlığına, birliğine ve azametine delil olması hasebiyle bahseder. Çünkü Kur'an-ı Kerim, coğrafya ve astronomi bilimleri gibi doğrudan mânâ-yı ismiyle kâinatın durum ve niteliklerinden bahseden bir fen kitabı değil; kâinat sayfalarında yazılan ilâhî sanatın nakışları, yaratılan kudret mucizeleri, coğrafyacıları

ve astronomi bilginlerini hayrette bırakan nizam ve intizamıyla mânâ-yı harfî yoluyla Yaratıcı'sını göstermek ve öğretmek için nazil olmuş bir kitaptır. Kâinattan bahsetmesi delil getirmek içindir; delilin de müddeâdan, yani delil getirilerek ispat edilmeye çalışılan şeyden daha açık ve çok daha iyi bilinen bir şey olması gerekir. Bazı âyetlerdeki açıklamaların, muhatapların hissiyatına ve edebî bilgilerine benzer şekilde gelmesi belâgat ve irşâdın bir gereğidir. Meselâ Kur'an, "Güneşin zahiren hareket eder gibi görünmekle birlikte hakikatte sakin oluşuna bakınız!" deseydi, delil, ispat edilmeye çalışılan şeyden daha kapalı olurdu. Halbuki, delilin müddeâdan daha kapalı olması, istidlâl makamına uymaz. Dolayısıyla Kur'an'ın konuyu muhataplarının hissiyatına uygun şekilde anlattığı âyetler kinâye kabilinden olup, ifade ettikleri zahirî anlamları doğruluk ve yanlışlık sebebi olamaz (Nursi, 2013: 484-486).

1.2. TENEZZÜLÂT-I İLÂHİYYE

Tenezzülât-ı ilâhiye, Cenab-ı Hakk'ın, kullarının anlayış seviyelerine göre konuşması ve derin hakikatleri onların anlayabilecekleri ifadelerle beyan etmesi anlamına gelmektedir. Cenab-ı Hak ulûhiyete lâıyk büyüklüğüyle birlikte, insanlarla, onların anlayış seviyesine uygun şekilde konuşur ve öyle hitap eder. Derin mânâları ve yüksek hakikatleri teşbihler, temsiller ve kıssalarla anlaşılır hâle getirir; insanları dünya ve âhirette mutlu edecek olan saadet düsturlarını, avâma ve havâssa bu şekilde bildirir.

Tenezzülât-ı İlâhiyye, Kur'an'ın üslup ve anlatım özelliklerinden biridir ve belâgatın bir gereğidir. Konuyu Bediüzzaman'ın sözleriyle daha iyi açıklığa kavuşturabiliriz:

Şurası kesin bir gerçektir ki, parça parça inen Kur'ân'ın cezbedici bir özelliği i'câzı, yani başkalarının onun benzerini yapmaktan aciz kalmasıdır. İ'câz; belâgatın, yani kusursuz ve yerinde söylenen sözün yüksek tabakasından doğar. Belâgatlı söz ise, istiâre ve mecaz gibi bazı özellikler ve meziyetler üzerine kurulmuştur. Kim istiâre ve mecaz dürbünüyle bakmazsa, sözün meziyetlerini ve üstünlüklerini göremez. Zira insanların zihinlerinin alıştırılması için, ilimlerin kaynaklarını akıtan Kur'an'ın üslûbunda, tenezzülât-ı İlâhiyye tabir olunan insanların anlayış derecelerine riayet etme, hislerine saygı gösterme ve zihinlerin anlayışına uygun hareket etme özellikleri vardır. Bu açıklamanın tam metni şöyledir:

"Muhakkaktır ki, Tenzîl'in hâssa-i cazibedarı i'câzdır. İ'câz ise, belâgatın tabakasından tevellüd eder. Belâgat ise, hasâis ve mezâyâ, bâhusus istiâre ve mecaz üzere müessestir. Kim istiâre ve mecaz dürbünüyle temaşa etmezse, mezâyâsını göremez. Zira ezhân-ı nâsın te'nisi için esâlîb-i Arab'ta yenâbî-i ulûmu isâle eden Tenzîl'in içinde, tenezzülât-ı İlâhiyye tabir olunan mûraât-ı efhâm ve ihtirâm-ı hissiyat ve mümaşât-ı ezhân vardır." (Nursi, 2015: 59).

Bediüzzaman müşkil ve müteşâbih âyetlerin doğru anlaşılması için şöyle bir kaideden bahseder:

Kur'an'ın en önemli amacı, insanlığın çoğunluğunu teşkil eden kısmını irşad etmektir. Bilgili insanlar, sıradan insanların seviye ve gidişatından istifade edebilirler. Fakat sıradan insanlar, bilgili insanlara karşı söylenen her sözü tam olarak anlayamazlar. Aslında, ister bilgili, ister sıradan insanlar olsun, insanların çoğu, alıştıkları şeylerden ve hayallerinden sıyrılıp hakikatin özünü ve soyut hakikati açık ve net olarak göremezler. Onların hakikatin özünü görmelerini sağlayacak olan şey, zihinlerini bu hakikate alıştırmak ve yaklaştırmaktır. Soyut kavramlar alışılmış olan dış görünüş ve elbise ile boy göstermeye başlarlar ve hayalî şekiller arkasından görülür, seyredilir ve tanınırlar. Öyle ise, bir şeyin hakikati, insanların tanıdık ve bildik olan şekilleri giyecektir. Dolayısıyla dikkati, şekil ve dış görünüş üzerinde toplamamak gerekir. Bu sırdan dolayıdır ki; Arab'ın anlatım tarzı içinde insan aklı olan ve tenüzzülât-ı ilâhiyye denilen mürâât-ı efhâm (insanların anlayış seviyelerini dikkate alma) ve mûmâşât-ı ezhân (zihinlerdeki düşünceleri dikkate alma), Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân temel üslûb özelliklerindedir.

Bu açıklamanın tam metni şöyledir:

“Vaktâ ki, Kitab-ı Hakîm'den maksûd-u ehem, ekseriyeti teşkil eden cumhurun irşadı idi. Çünkü, havâs ve avâmın mesleğinden istifade edebilirler. Fakat avam ise, havassa hitap olunan kelâmı hakkıyla fehmedemezler. Halbuki, cumhur ise, ekseri avâm, ve avâm ise, me'lûfât ve mütehayyelâtından tecerrüd edip, yalnız zihinlerinin te'nîsi için, me'lûf olan ziy ve libas ile mücerredât arz-ı endâm etmektir. Tâ mücerredâtı, suver-i hayâliye arkasında temâşâ etmekle görüp tanısın. Öyleyse, hakikat-i mahzâ, me'lûflerini giyecektir.”

“Fakat sûrete hasr-ı nazar etmemek gerekir. Bu sırta binaendir: Esâlîb-i Arab'ta ukûl-ü beşere için olan tenezzülât-ı İlâhiyye tâbir olunan mürâât-ı efhâm (anlayış seviyelerini dikkate alma) ve mûmâşât-ı ezhân (zihinlerin düşüncelerini dikkate alma), Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyânda cereyan etti.” (Nursi, 2015: 39).

Bediüzzaman bundan sonra tenezzülât-ı ilâhiyye meselesine bazı âyetleri örnek olarak gösterir:

﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾ “Sonra (Allah) Arş'a istiva etti (oturdu, yükseldi, onu kapladı, onda karar kıldı).” (Kur'an-ı Kerim, 7:54; 10:3; 13:2; 25:59; 32:4; 57:4). İstivâ, Allah'ın göklerin üstünde bulunan ve melekler tarafından taşınan arşa oturması mânasına gelir. Çünkü hadis rivayetlerinde arşın yedinci göğün üzerindeki cennetin üstünde yer aldığı ve Allah'ın da arşa istivâ ettiği bildirilmiştir (Yavuz, 2021: 402-404). Cenâb-ı Hak, hiçbir şeye benzemediğinden gerçekte O'nun bir tahta oturur gibi arşa oturmasından söz edilemez. Ancak, büyüklüğünü ve azametini anlatmak için, kendisini insanlar hükmeden krallara benzetir; büyüklüğünü ve hâkimiyetini, onların alışkın olduğu ve bildiği bir şeye benzetmek suretiyle kendisini tanıtır.

﴿وَجَاءَ رَبُّكَ﴾ “Rabbin geldi.” (Kur'an-ı Kerim, 48:10) âyeti de böyledir. Cenâb-ı Hak, insanlara ne kadar yakın olduğunu, insanların yaptığı bir fiilli kendisine izafe etmek suretiyle anlatıyor. Âyette

“Rabbin gelmesi”nden maksat O’nun emirlerinin gelmesidir. Yani Allah o kadar yakındır ki, sanki âyet “Allah karşınızda durmuş size şunları şunları emrediyor” demektedir.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ “Nihâyet güneşin battığı yere ulaştı ve onun hararetli ve çamurlu bir çeşme suyunda battığını gördü” (Kur’an-ı Kerim, 18:86). Âyetin son kısmında güneşin bir bataklıkta battığı ifade edilmektedir. Ancak gerçekte güneş batarken hiçbir şeyin içine batmaz. Ancak çoğu insanlar denizin olduğu yerde güneşin batışını seyrederken, güneşin denizin içine battığını görür gibi olurlar. Burada da âyet, güneşin batışını seyredenlerin, onu bir bataklığın içine battığını görür gibi olduklarını ifade etmektedir.

Bütün bu örneklerde, âyetin zâhiriyle, kastedilen anlam arasında büyük bir farklılık, hatta zıtlık olduğu söylenebilir. Âyetlerin zahirî anlamından yola çıkarak “Olmaz böyle bir şey!” denilemez. Çünkü kastedilen anlam zahirî anlam değildir. Zâhirî anlam, bir nevi mecaz ve kinâye olarak kullanılmıştır. Bu lâfızdan, kastedilen anlamı çıkarmaya çalışmak lâzımdır.

Bilimsel araştırmalara da konu olan bazı meselelerle ilgili âyetlerde, zahirî anlam bilimsel bilgiyle çatışıyor, bu çatışmaya bakılmaz; bu lafızla hangi anlamın kastedildiğine bakılır. Bilimsel bilgi ile Kur’an’da kastedilen anlam arasında çatışma olmaz.

1.3. İNSANLARIN SORULARINA ONLARIN FAYDALARI İSTİKAMETİNDE CEVAP VERİLMESİ

Genel olarak Kur’an’ın varlıklardan Allah ile münasebeti ve insanlara olan faydası açısından bahsettiğini ifade etmiştik. Bazen insanlar, varlıkların özellikleri hakkında bir şeyler sorsalar da, Cenâb-ı Hakk’ın, onlara verdiği cevapta yine bu varlıkların onlarla ilgili özelliklerinden bahsettiği görülmektedir. Meselâ bir ara kâfirler, Resûl-i Ekrem’e (asm) gelip “Hilâl niçin önce iplik gibi görünüyor, sonra kalınlaşıp nihayet daire şeklini alıyor?” diye bir soru yöneltmişlerdi. Cenâb-ı Hak, tam olarak onların sorusuna cevap vermek yerine, Ay’ın onlar açısından olan faydası cihetiyle cevap vermiştir:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْهِلَالِ فَقُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ “Sana, hilâlleri soruyorlar. De ki: “Onlar, insanlar ve hac için vakit ölçüleridir” (Kur’an-ı Kerim, 2: 189). Cenâb-ı Hak bu âyette her gün Ay’ı başka bir şekilde göstermek suretiyle onu insanlara takvimcilik yapmak için yarattığını belirtmektedir (Nursi, 2016a: 25; Nursi 2016b: 821). Geçmişte insanlar günü, Güneş’in doğup batmasına göre hesap edebiliyorlar; ayı ise hilalin durumuna göre tespit ediyorlardı. Astronominin gelişmesiyle birlikte insanlar ayları da gün hesabına göre hesaplamaya başlamışlardır.

Kur’an’da yeryüzünün bir döşek, Güneşin de bir lamba olarak yaratıldığı ifade edilmesi bu kısma örnek sayılır. Yer ve Güneşin görevleriyle ilgili ifadelerden yola çıkıp, bunların bazı bilimsel bilgilere aykırı olduğunun tespit edilmesi, gerçekte hiçbir zaman bu tür âyetlerin bilime aykırı olduğu anlamına gelmez. Çünkü bu tür lafızlarla, mahiyete ve öze ilişkin bilgiler değil, maksada ilişkin bilgiler kastedilmiştir.

1.4. TEMSİLLER

Temsîl, “benzetmek, benzeri ve dengi olduğunu söylemek” demektir. Belâgat âlimlerinin çoğu temsîlî teşbihi temsil gibi görmekte dirler. Sekkâkî’ye göre temsil veya temsil teşbihinde şart olan, benzeşme noktasının soyut teşbihin bir veya iki tarafında da **hakikaten mevcut bulunmaması, gayri hakiki olması** ve birçok benzeme noktasının oluşturduğu bir bütün teşkil etmesidir. Kur’an’da yer alan mesellerin çoğunda, özellikle “meselü ... ke-meseli ...” kalıbıyla başlayanların hemen hepsinde vech-i şebih birçok benzerlik noktasının teşkil ettiği bir bütün konumunda bulunduğu mürekkep teşbih, temsil teşbihi formundadır. Zemahşerî, Ebüssuûd ve Âlûsî gibi müfessirler Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan bazı hitap ve diyalogların edebî ve belâğî maksatlarının bulunduğunu, bunların gerçekliğinin kastedilmiş olmasından ziyade soyut gerçekleri diyalog üslûbuyla ve çarpıcı tablolar halinde idraklere sunma amacı taşıdığını belirtmiştir (Durmuş, 2011: 40/435).

Bediüzzaman’a göre insanlar arasında şöret bulan bazı hikâyeler vardır ki, atasözü hükmüne geçer, bunların hakikî mânasına bakılmaz; hangi maksat için söylendiklerine bakılır. Resûl-i Ekrem (asm) insanlar arasında bilinen bu tür bazı kıssa ve hikâyeleri onları irşad maksadıyla bir çeşit temsil ve kinaye olarak zikretmiştir. **Bu tür meselelerin hakikî mânasında kusur varsa, bu kusur insanların örfüne ve âdetine aittir** ve onların içinde oluşmuş olan yaygın bilgi ve kanaatlerine râcidir.

Bu metnin aslı şöyledir:

“Beynennas iştihar bulmuş bazı hikâyeler bulunuyor ki, durûb-u emsâl hükmüne geçer, hakikî mânasına bakılmaz. Ne maksat için sevk edilir, ona bakılır. İşte, bu neviden, beynennâs teârûf etmiş bazı kıssa ve hikâyâtı, Resûl-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm bir maksad-ı irşâdî için temsil ve kinaye nev’inden zikredivermiş. Şu nevi meselelerin mânâ-yı hakikîsinde kusur varsa, örf ve âdât-ı nâsa aittir ve teârûf ve tesâmu-u umumîye râcidir” (Nursi, 2016b: 410).

Bediüzzaman’ın bu değerlendirmesine göre akla aykırı gibi görünen bazı uydurma hikâyeler temsil konusu olabilir. Bu durumda hikâyeye bakarak hadislerde akla ve bilime aykırı bilgiler bulunduğunu ileri sürmek doğru olmaz.

2. BİLİME AYKIRI GİBİ GÖRÜNEN ÂYETLERDE KUR’AN’IN ÖZEL ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Âyetlerde verilen bazı bilgiler bilime aykırı gibi görünebilir. Ancak buralarda dikkat edilmesi gereken husus, âyetin zahirî mânası değil, kastedilen anlamıdır. Aşağıdaki anlatım şekillerinde dış görünüş itibarıyla bir problem varmış gibi görünse de, lafzın kastedilen anlamı esas alındığında âyetin bilime aykırılığında söz edilemeyeceği görülecektir.

2.1. GERÇEK DURUMUN DEĞİL, GÖRÜNEN VE ALGILANAN DURUMUN ESAS ALINMASI

Günümüzde biz, “Güneş doğdu, yükseldi, battı.” gibi ifadeleri kullanıyorsak, bu sözleri bilimsel bir gerçeklik olarak değil, gözümüze öyle görüldüğü için söylüyoruz. Kur’an’da da çeşitli varlıklardan bahsedilirken, genellikle insanların onları görme şekline uygun bir anlatım tarzı benimsenmiştir. Meselâ Güneşe baktığımız zaman onu dünyanın etrafında döner şekilde görürüz ve “Güneş döner” deriz. Buna benzer şekilde Cenâb-ı Hak da Kur’an’da “ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ” *“Güneş de kendisine tâyin edilmiş bir yörüngede akıp gider.”* (Kur’an-ı Kerim, 36: 38) buyurur. O zamanki insanların gözünde Güneş’in yörüngesi Dünya’nın etrafında çizdiği dairedir. Batlamyus astronomisi Yer’i merkeze alıp, Güneş’in Yer etrafında döndüğünü kabul ediyordu. İslâm astronomi bilginleri de uzun asırlar boyunca bu düşünceye sahiptiler. Bu âyetten yola çıkarak, günümüzde “Kur’an’da Güneş’in Dünya’nın etrafında döndüğü yazıyor; bu ise bilime aykırıdır” denilemez. Çünkü Kur’an, Güneş’ten gerçek durumu itibarıyla değil, insanlara görünüş şekli itibarıyla bahsetmektedir.

Göğün “yükseltilmiş bir tavan” (Kur’an-ı Kerim, 52: 5; 21: 32) şeklinde ifade edilmesi de böyledir. Nüzul döneminde insanlar göğü bu şekilde görüyorlardı, Kur’an da gökyüzünden bahsederken onların algılarını esas almıştır. Bu algı ile bilimin verileri arasında farklılık varsa, bu durum Kur’an’da bilime aykırı âyet olduğu şeklinde yorumlanamaz. Çünkü Kur’an’ın ana maksadı gökyüzünün gerçekten bir tavan olduğunu ifade etmek değil, Cenâb-ı Hakk’ın hükümranlığını ve hâkimiyetini anlatmaktır.

2.2. DOĞRU OLDUĞU KABUL EDİLEN BİLGİ VE KABULÜN REFERANS ALINMASI

Bazen Kur’an çeşitli varlıklardan insanların bilgi ve kabulleri doğrultusunda bahseder. Ancak varlıklardan bu şekilde bahsederken asıl maksat o varlığa ilgili bilgi vermek değil, Arapların o şekilde kabul ettikleri bütün varlıkların Allah’a ait olduğu ve O’un idaresinde bulunduğunu vurgulamaktır.

Meselâ bir âyette “ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ” : *Her biri (Güneş ve Ay) bir felekte yüzerler*” (Kur’an-ı Kerim, 36: 40) buyurulmuştur. Bir astronomi terimi olarak felek “yıldızların döndüğü yer” anlamına gelmektedir. Kur’an’ın nüzul döneminde Araplar felek kelimesini bu anlamda kullanıyorlardı. İslâm astronomları Güneş ve Ay da dâhil olmak üzere yedi gezegenin hareketini açıklamak için, iç içe geçmiş yedi saydam halka tasavvur etmişler ve her halkaya birer gezegenin bindirildiği, felek denilen bu halkaların Allah’ın izniyle döndüğü fikrini benimsemişlerdir. Bugünün astronomisinde “gökküre” anlamında kullanılan Grekçe sfaira (sphere) kelimesi de dönme mefhumunu ihtiva etmekte olup felekle aynı semantiğe sahiptir (Kutluer, 1995: 12/306-307).

Günümüz astronomisine göre her gezegenin belli bir yörüngesi olmakla birlikte, bunların üzerine bindikleri şeffaf bir feleği yoktur. Buradan hareketle bu âyetin bilime aykırı olduğu söylenemez. Çünkü Kur’an’ın verdiği bilgi o günün insanların bilgi ve kabullerini yansıtmaktadır.

Kur'an'ın anlatmak istediği şey gezegenlerin şeffaf bir daire üzerine bindikleri ve onunla birlikte döndükleri değil, Güneş ve Ay'ın Allah tarafından idare edildiğidir.

“5. *Öyleyse insan neden yaratıldığına bir baksın.* 6. *Fışkırıp çıkan bir sudan yaratıldı.* 7. *(O) bel ile kaburga kemikleri arasından çıkar.* 8. *Şüphesiz Allah'ın onu, öldükten sonra tekrar diriltmeye de gücü yeter.*” (Kur'an-ı Kerim, 86: 5-8) âyetleri de buna örnek verilebilir. Altıncı âyet parantez içinde verdiğimiz (O) zamirinden maksat meni (sperm) ise, ki çoğunlukla böyle kabul edilmektedir-, bu durumda âyetin anlamı ile modern bilim arasında bir aykırılık olduğu söylenebilir. Zira günümüzdeki bilgiye göre erkek üreme hücresi olan sperm, bel ile kaburga kemikleri arasından değil, iki adet testiste üremekte ve oradan atılmaktadır. Bu bilgiden hareketle bazı ateist yazar ve akademisyenler Kur'an'da bilimsel bilgiye aykırı bazı bilgiler bulunduğunu ileri sürmektedirler. Onların bu iddialarına karşı iki argüman ileri sürülebilir:

a. Arapçada “sulb” bel kemiği, “terâib” ise kaburga kemikleri anlamına gelir. Bu kelimelerin başında belirlilik eki olan “el - ال” vardır. Dolayısıyla bu durum, nüzul dönemindeki insanlar tarafından bilinen bir şeydi. Meninin bel kemiği ile kaburga kemikleri arasından çıktığını kabul ettiğimiz zaman, o dönemde Araplar arasında böyle bir bilgi ve kabulün var olduğunu söylemeliyiz. Hatta bu bilginin sadece Araplar arasında değil, Türkler arasında da kabul edilen ve günümüze kadar gelen bir bilgi olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Türkler bir kişinin menisi geldiği zaman “beli geldi” derler. Hidayet ve irşad için gelen bir kitabın halkın genel bilgi ve kabulüne aykırı bilgilerle gelmesi düşünülemez.⁴³ Bu durumda âyet sözünü ettiğimiz şekilde anlaşılmalı ve buradan bilime aykırı bir durum çıkarılmamalıdır.

b. Söz konusu âyetler insanın ilk yaratılışından âhiretteki yaratılışına kadar olan safhaları dile getirmektedir. Bu durumda beşinci âyette geçen “insan” kelimesini diğer âyetlerin başına koyabiliriz. O zaman âyetin anlamı şöyle olur: 5. *Öyleyse insan neden yaratıldığına bir baksın.* 6. *(İnsan) fışkırıp çıkan bir sudan yaratıldı.* 7. *(İnsan) bel ile kaburga kemikleri arasından çıkar.* 8. *Şüphesiz Allah'ın onu (insanı), öldükten sonra tekrar diriltmeye de gücü yeter.* Bu âyetlerde dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da, 6. âyette خُلِقَ (yaratıldı) fiilinin mâzî (geçmiş zaman), 7. âyette geçen يَخْرُجُ (çıkıyor) fiilinin ise muzârî (geniş zaman) olmasıdır. Zaman bakımından bu fiillerle başlayan âyetleri birleştirmek mümkün değildir. Dolayısıyla 6. âyette yaratıldığı ifade edilen şey ile 7. âyette çıkan şeyin farklı şeyler olması gerekir. 8. âyette ise insanın öldükten sonra tekrar diriltmesinden söz edilmektedir. Buna göre âyetlerde insanın yaratılış hikâyesi üç devrede özetlenmiştir denilebilir: Meniden yaratılış + Bebek olarak kadının bel kemiği ile kaburga kemikleri arasından çıkış (doğuş) (dünya hayatına geçiş) + Öldükten sonra tekrar diriliş. Bu durumda bel kemiği

⁴³ İslâm'ın temel inanç, ibadet, ahlak ve hukuk esaslarıyla ilgili hususları ayrı tutmak gerekir. Çünkü bir toplumda bu konularla ilgili bazı bilgi ve alışkanlıklar olsa da din bunları değiştirir veya toptan kaldırır.

ile kaburga kemikleri arasından çıkan şey bebek olduğu için, günümüzdeki modern bilgiye aykırı bir durumdan söz edilemez.

﴿أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَّاءٍ مَهِينٍ﴾ “Biz sizi basit bir sudan yaratmadık mı?” (Kur’an-ı Kerim, 77:20) âyetinde insanın yaratıldığı su bayağı, basit ve değersiz bir varlık olarak nitelendirilmiştir. Oysa insanın programını ihtiva eden bir su bayağı ve değersiz olamaz. Ancak nüzul döneminde Araplar insanın yaratıldığı meniyeye böyle baktıkları için Kur’an’da onlar değer hükümlerine uygun bir anlatım tarzı seçilmiştir.

2.3. MECAZÎ ANLAMIN KASTEDİLMESİ

Bütün dillerde mecaz diye bir kavram vardır. Arapçada mecazî kullanımların diğer dillere nisbetle daha fazla olduğunu söyleyebiliriz.

Mecaz “asıl mânâsından alınıp ilgili bulunduğu başka bir mânaya nakledilen lafız” demektir. Mecaz ile hakikat hem sözlük hem terim anlamları bakımından birbirinin karşıtı durumundadır. Mecaz “hakikat mânâsı ile nakledilecek mânâ arasında bulunması gereken bir alâka ve hakikat anlamının kastedilmesine engel olan bir karînenin bulunması halinde ortak bir iletişim dilinde konulduğu anlamının dışında kullanılan lafız” şeklinde tanımlanmıştır. Tanımdaki “ortak iletişim dili”nden maksat lugat, örf veya din dillerinden biridir. Hakikatle mecazın belirleyicisi kullanımdır. Bir kelime yahut ifade bir kullanım içinde konulduğu anlama delâlet edip etmemesine göre hakikat veya mecaz adını alır. Meselâ “salât” kelimesinin din dilinde konulduğu (hakikat) anlamı “belli erkân ve şartlarla eda edilen ibadet”tir. Kelime dinî literatürde bu anlamıyla kullanılırsa hakikat, aynı literatürde “dua” anlamında kullanılırsa mecaz konumunda bulunur. Buna karşılık salâtın sözlükte konulduğu anlam “dua” olduğundan bu literatürde “ibadet” mânâsında kullanılırsa mecaz olur (Durmuş, 2003: 28/221).

Bediüzzaman Said Nursi’nin Kur’an ve Hadis konusunda en çok şikayet ettiği meselelerden birisi zamanla mecazın hakikat zannedilmesidir: Mecaz, ilmin elinden cehlin cehlin eline düşerse, hakikate dönüşür, hurafelere kapı açar. Şöyle ki:

Ne zaman cehaletin nursuz sol eli, mecaz ve teşbihleri, ilmin nuranî sağ elinden kaçırıp gasp etse veyahut mecazla teşbih birlikte uzun bir ömür sürseler, hakikate dönüşüp, tazelik ve saflığını kaybeder, içilecek tatlı bir su iken serap, nazlı ve güzel bir kadın iken yaşlı bir kocakarı olur. Hakikat ışığı şeffaflığı sebebiyle mecazdan ışıldar. Fakat mecazın hakikate dönüşmesiyle o ışık kesafet kazanır, asıl hakikatin aydınlığı kesilir, karanlığa dönüşür. Bediüzzaman mecazın nasıl hakikate dönüştüğüne dair kendi annesinden örnek verir. Henüz küçük iken Ay tutulmuş, annesine Ay’ın neden böyle olduğunu sormuş, annesi de “Yılan Ay’ı yutmuş” diye cevap vermiş. Annesine “Neden halâ görünüyor?” diye sorunca da “Gökteki yılan yarı-şeffaftır” diye cevap vermiş. Buradaki mecaz hakikate şöyle dönüşmüştür: Uzayda on iki burcun bulunduğu alan olarak bilinen büyük Güneş dairesi ile Ay’ın döndüğü yörünge dairesi birbiri üstüne geçince, o iki daire iki kavis şeklini alır.

Astronomi alimleri, bir teşbih yaparak, bu iki kavse iki yılan anlamına gelen tinnîneyn adını vermişlerdir. İki dairenin kesişme noktasına baş mânasında “re’s”, diğerine de kuyruk mânasında “zeneb” demişlerdir. Ay başa, Güneş de kuyruğa geldiği zaman, Dünya Ay ile Güneş arasında kalır, böylece Ay tutulması meydana gelir. Teşbihte buna “Ay tinnînin ağzına girdi” denilir (Nursi, 2015: 24-25). Zamanla astronomi bilginlerinin mecazî anlamda kullandıkları tinnîn (yılan) kelimesi, cahillerin eline geçince gerçek zannedilmiş ve ay tutulmasını Ay’ın yılan tarafından yutulması şeklinde değerlendirmişlerdir. Bu da hurafeden başka bir şey değildir.

Bediüzzaman bu duruma örnek olarak “*Dünya öküz ve balık üzerindedir.*” (Hâkim, 1990: 4/636; Heysemî, 1407h: 8/131) rivayetini gösterir. Bediüzzaman, öncelikle bu rivayeti, üzerinde İsrâiliyat nişanı olduğu için hadis olarak kabul etmez. Hadis olsa da senedi bakımından zayıf olduğu için âhad haber sayar. Âhad hadisler de itikadî konularda delil sayılmaz. Çünkü akâidle ilgili konularda delilin yakîn, yani gözle görür gibi kesin bilgi ifade etmesi gerekir. Bazen bir rivayet sened bakımından mütevâtir, metnin mânaya olan işareti kesin olsa da, kastedilen mânaya olan delâleti kesin olmaz. Çünkü metnin kastedilen anlamı zahirinden anlaşılan mâna değildir. Hayaller, sözün zâhirine önem verenleri havalandırmış ve bu hadisi hamledileceği sahih mânalarından çevirmiştir (Nursi, 2015: 49-50; Nursi, 2012: 164-165).

Bediüzzaman, Yeni Said döneminde yazdığı *Lem’alar* adlı eserinde söz konusu rivayet hakkında “İbni Abbas (r.a.) gibi zatlara isnad edilen sahih bir rivayet var ki” (Nursi b, 2012:163) diyerek rivayetin sahih olduğunu söylemiştir. Kanaatimizce buradaki “sahih” ifadesi, rivayetin isnad bakımından sahih olduğu değil, Eski Said döneminde yazdığı *Muhâkemat* adlı eserde zikrettiği “vücûhu sahiha” (Nursi, 2015: 50), yani rivayetin sahih yorum şekilleri anlamındadır.

Bediüzzaman’a göre bu rivayetin hamledileceği ve yükleneceği üç sahih yorumu vardır:

a. Nasıl Cenab-ı Hak, Arş’ı taşıyan ve Sevr, Nesir ve İnsan gibi isimlerle anılan dört meleğe Arş’ta ve semâvâtta O’nun Rubûbiyet ve Hâkimiyetine nezaret etme görevi vermişse; Sevr (öküz) ve Hût (balık) da birer melek olup onları da semâvâtın küçük bir kardeşi ve gezegenlerin bir arkadaşı olan küre-i arz nezarətçi ve taşıyıcı olarak tayin etmiştir. Arz su ve toprak olmak üzere iki kısımdır. Su kısmını şenlendiren balık; toprak kısmını şenlendiren ise ziraat vasıtasıyla öküzdür. Küre-i arz için görevlendirilmiş olan bu meleklerin, hem kumandan hem nâzır oluşları sebebiyle balık ve öküz türüyle bir bağlantı yönü bulunması gerekir. Muhtemelen bu iki meleğin âlem-i melekût ve âlem-i misalde öküz ve balık şeklinde bir temessülleri ve görünüşleri vardır (Nursi, 2015: 50; Nursi, 2012: 165-166). Bu sebeple bu iki meleğe bu isimler verilmiştir.

b. “Devlet ne üstünde duruyor?” denilse, “Kılıç ve kalem üstünde duruyor”; veya “Medeniyet ne ile kaimdir?” denilse, “Bilgi, sanat ve ticaretle”; veyahut “İnsanlığın hayatı ne ile devam eder?” denilse, “Bilim ve çalışmakla” diye cevap verilir. Bir nevi Hz. Peygamber’e (asm) de “İnsanların geçimi ne üzerinedir?” diye sorulmuş, o da, karalarda geçimin ziraatle, sahil kenarlarında ise

balıkçılıkla olması hasebiyle ziraati ve balıkçılığı temsilen “Dünya öküz ve balığın üzerindedir” demiştir (Nursi, 2015: 50-51; Nursi, 2012: 166-167).

c. Öküz ve Balık, gezegenlerin sene boyunca dolaştıkları daire üzerinde var kabul edilen iki burçtur. O burçlar farazî, yani gerçekte var olmadıkları halde var sayılan şeyler cinsindedir. Güneş’in dünya etrafından döndüğünü kabul eden eski astronomi burçları semada, yeni astronomi ise dünyanın güneş etrafından dönerken çizdiği daire üzerinde farz etmektedir. Arz, her ay bir burcun hizasında bulunmakta ve bu yönüyle “Arz burçlar üzerindedir” denmektedir. Farklı zamanlarda Hz. Peygamber’e (asm) “Arz ne üzerindedir?” diye sorulmuş; öküz burcunda olduğu zaman “Öküz üzerindedir.”, balık burcunda olduğu zaman da “Balık üzerindedir” demiştir (Nursi, 2015: 51-52; Nursi, 2012: 167-168).

Cenâb-ı Hak, *يُدُّ اللَّهُ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ* “Allah’ın eli (kudreti) onların ellerinin (güçlerinin) üstündedir.” (Kur’an-ı Kerim, 89: 22) âyetinde kendisine “el” isnad etmiştir. İtikadî mezheplerin oluşum döneminde bu ve benzeri âyetlerden hareket eden bazı Müslümanlar Allah’ı cisim olarak telâkki etmişler ve insanlarda olduğu gibi O’nun da elinin ve yüzünün var olduğunu iddia etmişlerdir. Bunlara Mücessime adı verilmiştir. Bazıları ise Allah’a cisim isnad etmemekle birlikte Allah’ın insana benzediğini ileri sürmüşlerdir. Bunlara da Müşebbihe denilmiştir. Esasen Cenâb-ı Hak, kendisinin mevcut olduğunu belirtmek ve insan aklının, Allah’ın soyut varlığını tasavvur etmedeki acziyeti karşısında varlığını onun zihinde hissettirmek için, kendisini arşın üzerinde oturma (istivâ), yukarıdan aşağıya inme (nüzul) gibi fiiller ve yed (el), vech (yüz) ve ayn (göz) gibi organlara sahip olmakla nitelemiştir. Bütün bu fiil ve organlar mecazî anlam ifade ederler. Bu kavramların zahirî anlamlarıyla ele alınması bid’at ve dalâlet sebebidir.

Bediüzzaman, meallerde ve tefsirlerde genellikle zahirî anlamda ele alınmasına karşılık *وَالْجِبَالِ أَوْتَادًا* “Dağları kazık ve direk yaptık” (Kur’an-ı Kerim, 78: 7) âyetinin mecazî anlamda ele alınması gerektiği düşüncesindedir. Buna göre;

Sıradan bir insan; zahiren yere çakılmış kazıklar gibi görünen dağlara baktığı zaman, o dağlardaki faydaları ve nimetleri düşünür, Hâlikına şükreder.

Bir şâir, yeryüzünü bir taban; gökkubbeyi, üstüne konulmuş, yeşil ve elektrik lâmbalarıyla süslenmiş muhteşem bir çadır; yatay bir daire şeklinde ve göğün eteklerinde görülen dağları, o çadırın kazıkları gibi tahayyül eder, Sâni-i Zülcelâline kulluk eder.

Çölde göçebe hayatı yaşayan bir edip, yeryüzünü bir çöl ve sahra, dağ silsilelerini, birbirinden farklı bedevî çadırları gibi, sanki yüksek direkler üstüne toprak tabakası atılmış, çadırların sivri başları o toprak tabakasını kaldırmış, bu şekilde birbirlerine baktıklarını ve bu dağlarda çeşitli hayvanların yaşadıklarını tasavvur eder... Dağlar gibi bu büyük mahlûkları çadır gibi yeryüzünde kolayca kuran Fâtır-ı Zülcelâline hayranlık duyarak ona secde eder.

Bir coğrafyacı, yer küresini atmosfer okyanusunda yüzen bir gemi, dağları o gemiyi dengede tutmak için yaptığını, bizleri içine koyduğunu ve kâinat köşelerinde gezdirdiğini düşünür, Kadîr-i

Zülkemâle karşı سُبْحَانَكَ مَا أَعْظَمَ شَانَكَ “Sen her türlü kusur ve noksandan münezzehsin. Ne yücedir Senin şânın!” der.

Bir sosyolog ve filozof, yeryüzünü bir ev; o evin direğinin biyolojik yaşam; biyolojik yaşamın direğinin, yaşamayı mümkün kılan su, hava ve toprak olduğunu; su, hava ve toprağın direk ve kazıklarının da dağlar olduğunu tahayyül eder. Zira dağlar suyun mahzeni, havayı zararlı gazlardan temizleyen bir süzgeç, toprağı bataklık olmaktan ve denizin istilasından koruyan bir muhafız ve insan hayatının diğer ihtiyaçlarının hazinesi şeklinde anlar. Şu koca dağları bu şekilde hayat hanemiz olan yeryüzüne direk yapan, geçimimiz için bir hazinedar tayin eden Sâni-i Zü'l-Celâl ve'l-İkrâma, O'nun sonsuz büyüklüğünü mükemmel bir şekilde delil getirerek hamd ü senâ eder.

Bir fen bilimci ve jeolog, yer kürenin karnında bazı büyük değişimler ve kaynaşmalar sonucunda meydana gelen depremin dağlar sebebiyle biraz sükûnet bulunduğunu; yine deprem sarsıntıları devam ederken dağlar sebebiyle yörüngesinden çıkmadığını; yer küre kızdığı zaman dağların menfezleri vasıtasıyla sâkinleştiğini anlar ve imana gelir. “el-Hikmetü lillâh: Gerçek bilgi ve hikmet Allah’a aittir” der (Nursi, 2016b: 473-475; Nursi, 2015:59-60). Kısacası dağların kazık olması, Kur’an’ın nüzûl döneminde insanların anlayışına sunulmuş bir mecazdır. Herkes bu ifadeden kendi bilgi, tecrübe ve kabiliyetine göre bir ders alır.

Başka bir âyette dağlardan şöyle bahsedilir: وَالْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِي أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ : *Sizi sarsmaması için yeryüzünde sağlam dağları, yolunuzu bulmanız için de nehirleri ve yolları meydana getirdi* (Kur’an-ı Kerim: 16:15). Nehirler ve yolların anlatımıyla birlikte düşünüldüğü zaman Allah’ın dağlardan bahsinin nüzul dönemi insanların düşüncesi ve faydası açısından olduğu açıkça görülecektir. Diğer taraftan Allah’ın dağlardan bahsi deprem münasebetiyle değildir. Bu açıdan konuyu doğrudan depremle ilişkilendirmemek gerekir. Ayrıca dağlar, depremi önleyen değil, tektonik kırılmaların ortaya çıkardığı sarsıcı etkiyi azaltan bir nesnedir.

2.4. MUCİZELER OLAĞANÜSTÜ OLAYLARDIR

Peygamber olduğunu ileri süren kimsenin elinde doğruluğunu kanıtlamak için Allah tarafından yaratılan hârikulâde olaylara mucize denir. En temel özelliklerinden biri tabiat kanunlarına aykırı şekilde meydana gelmesidir. Dolayısıyla mucizeler bilimle izah edilebilecek olaylar değildir. Ancak Allah’ın varlığını inkâr eden bazı kişiler, mucize anlatımlarından yola çıkarak bunların bilime aykırı açıklamalar olduğunu ileri sürmektedirler. Kâinatı da, tabiat kanunlarını da Cenâb-ı Allah yaratmıştır. Başlangıçta varlığı yoktan yarattığı gibi, sonradan da herhangi bir kanuna tabi olmaksızın bazı şeyleri yeniden yaratabilir ve her zaman kâinata müdahale edebilir. Bunda aklın almayacağı ve kavrayamayacağı bir durum yoktur. Özellikle peygamber olan zatların kendilerinin peygamber olduklarını ispat için bu tür olaylara ihtiyacı varsa, Cenâb-ı Hak onların doğru söylediğini tasdik makamında onlara mucize gösterme imkânı sağlar.

3. BİLİM DE YANILABİLİR

Her zaman problem, dini metinlerin yanlış anlaşılmasında değil, bazen de bilimin kendisindedir. Burada “bilim” kavramıyla kastettiğimiz şey daha çok deneysel, yani doğal bilimlerdir. “Deneysel bilimlerin yönteminin başlıca adımları gözlem yapılması, varsayım oluşturulması, bu varsayımın sınanması, böylece bir yasaya veya yasa şeklinde bir sonuca ulaşılmasıdır” (Arslan, 1999: 75). “Yasa, gözlemlenen olaylara ilişkin önerilen varsayımın, sınama sonucunda doğru olduğu görüldüğünde kendisine ulaşılan şeydir. Bilimsel yasanın bazı özellikleri vardır: İlk o bir genelleme, genel modeldir, yani tek bir olgu veya nesneye değil, bir olgular veya nesnelere grubuna, sınıfına ilişkindir. İkincisi o, doğal olarak formel bilimlerin sonuçlarının aksine “olgusal içerik” taşır. Üçüncü olarak o, yapılan doğrulama işlemleri sonucunda “doğru” olduğu gösterilen varsayımdır. Sonra ona dayanılarak “öndeyi”lerde bulunulabilir vb...(Arslan, 1999: 77). Deneysel bilimlerde akıl yürütme metodu tümevarımdır. Tümevarımda bir sınıfın bütün üyelerini gözlem ve deneye tabi tutmak mümkün olmadığından sınırlı sayıdaki gözlem ve deneylerden yola çıkarak bir genelleme yapılır ve bu genelleme yasa olarak değerlendirilir. İçinde Reichenbach’ın da bulunduğu bazı bilim felsefecilerine göre bilimin varmış olduğu sonuçlar “istatistiksel olarak kesin sonuçlardır.” Hiçbir zaman 1/1 nisbetinde kesin sonuçlara ulaşamayız. Buna göre bir tavla zarını ardı ardına attığımızda söz gelimi altı gelme ihtimali altıda birdir. Zarı ne kadar fazla atarsak altı gelme ihtimali daha fazla olmalı. Ancak Karl R. Popper buna itiraz ederek zar ne kadar çok atılırsa atılsın her atılışında altı gelme ihtimali aynıdır. Milyon kere atıldı diye altı gelme ihtimali fazlalaşmaz. Dolayısıyla Popper bilimsel bilginin ihtimal düzeyinde bile hiçbir zaman doğrulanamayacağı veya temellendirilemeyeceği sonucuna varır. Ona göre bilimsel bilginin veya önermenin temel özelliklerinden birisi, yanlışlanabilir olmasıdır. Ona göre önemli olan, bir önermenin ne zaman doğrulanabileceği değil, ne zaman ve hangi koşullarda yanlışlanmış ve çürütülmüş sayılabileceğidir (Arslan, 1999:73-74). “Bilimsel bilginin doğru, tutarlı ve yeterince hassas olması beklenir. Ancak, bir bilimsel iddianın veya teorinin sadece tutarlı, ispatlanmış bilimsel bilgi içeriyor diye doğru olması beklenmez.” (Eker, 2022: 5). Hiçbir bilimsel bilgi mutlak değildir. O daima daha doğru bir gözlem veya daha ince bir akıl yürütme ile yerini bir başka bilgiye bırakabileceğini kabul eder (Arslan, 1999:66). Bilimsel bilginin durumu böyle iken Kur’an’da zahiren böyle bir bilgiye aykırıymış gibi görünen bir durumda, bilimi mutlak doğruymuş gibi esas alıp, Kur’an âyetleri hakkında şüphe uyandırmak elbette doğru değildir. Dolayısıyla bilimle Kur’an arasında bir çelişki görüldüğü zaman bazen problem bilim tarafında olabilir. Nitekim bilimin dün başka bir şey, bugün daha başka bir şey söylediğini herkes görüyor ve biliyor. Bazen “gözümle gördüm” dediğimiz hususların da gerçekte öyle olmadığını yine bilim bize gösteriyor. Bununla birlikte her bilimsel bilginin de değişmeyeceğini dikkate almamız gerekir. Dolayısıyla bilimle Kur’an arasında dış görünüş itibarıyla bir çelişki görülse kabahati hemen bir tarafa atmak doğru olmaz. Hatanın Kur’an’ı yanlış anlamada mı, yoksa bilimin yanlışlığında mı olduğunu araştırmak gerekir.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim bin dört yüz yıl önce Arap Yarımadası'nda çölde yaşayan insanlara nazil olmuş belâgatlı bir kitaptır. Belâgat, sözün fasih ve muktezâ-yı hâle uygun olması demektir. Fesâhat, sözün kusursuz ve açık olması; muktezâ-yı hâle uygunluk ise, sözün zamana, yere, duruma ve hitâp edilen kişilere göre ayarlanması demektir. Belâgatlı bir kitap olan Kur'an indiği zaman, açık, kusursuz ve o günün şartlarına uygundu. Zamanın geçmesiyle açık-seçik olan âyetlerin anlamı bazen kapalı hale gelmiş, hatta hiç kastedilmeyen anlamlara hamledilmiştir.

Diğer taraftan kâinat Allah'ın kevnî bir kitabı iken, Kur'an da kelâmî bir kitabıdır. Kâinatı yaratan da, Kur'an'ın indiren de aynı Zât'tır ve O, kelâmî kitabı olan Kur'an'da kevnî kitabı olan kâinatı anlatmaktadır. Her iki kitabın da O'na ait olması sebebiyle, mantıkî olarak ikisi arasında bir çelişkinin olması düşünülemez.

Ancak zaman içerisinde Kur'an'ın anlatım üslûbuyla ilgili bazı özellikleri gözardı edildiği, ayrıca bilime de hakettiğinden fazla önem atfedildiği için Kur'an ile bilim arasında bazı çelişkiler varmış gibi bazı görüntüler hasıl olmuş; bunu fırsat bulan bazı ateistler her fırsatta Kur'an'da bilime aykırı âyetler olduğunu ilân etmeyi bir fazilet telâkkî etmeye başlamışlardır. Günümüzde “bilim” denilen şey, geçmişte bazen “akıl” kavramıyla ifade edilirdi. Nitekim eski zamanlarda akılla nakil (Kur'an ve Sünnet) arasındaki çatışmalardan söz edilmiştir. Böyle bir durum olduğu zaman Bediüzzaman'ın da ifade ettiği gibi genel kabul görmüş ve yerleşmiş kural, “Akıl ve nakil çeliştikleri zaman, akıl asıl kabul edilir, nakil ise yorumlanır. Fakat o akıl, akıl olsa gerektir.” şeklindeydi (Nursi, 2015: 15). Bu kuralı günümüze uyarladığımızda, Kur'an'la bilim arasında bir çatışma olması halinde, bilimin tercih edileceğini söylememiz, ama “o bilim de bilim olsa gerektir” dememiz gerekir. Ancak bilim konusunda da aşırılığa gitmemek gerekir. Öncelikle beşerî ve sosyal bilimler, gerçek bilim sayılmazlar, Kur'an'ın bunlara aykırılığı sebebiyle, bu bilimlerin tercih edilmesi diye bir durum söz konusu olamaz. Bilim denildiği zaman daha çok bu kavramla doğa bilimleri kastedilir. Bu bilimlerin amacı Allah'ın yarattığı varlıkların kanunlarını ortaya koymaktır. Günümüzde tabiat kanunu dediğimiz olgu için Kur'anî bakış açısıyla Sünnetullah diyebiliriz. Hiç şüphesiz Allah'ın sözü ile kevnî âlemdeki icraatı (sünneti) arasında çelişki olamaz; çelişki varmış gibi görüldüğü zaman da Sünnetullah'ı, yani bilimi tercih etmemiz gerekir. Ancak bilimsel bilgi dediğimiz bilginin de ispatlanmış bir bilgi olması lazımdır. Bilim de her gün değişip duruyor. Bugün doğru denilen şeye yarın yanlış denilebiliyor.

Esas itibarıyla Kur'an'da bilime aykırı âyet ve bilgi olamaz. Eğer böyle bir görüntü varsa iki durumdan biri söz konusudur: Ya âyet yanlış anlaşılıyor ve yanlış yorumlanıyordur. Ya da bilimsel bilgide bir yanlışlık vardır. Kur'an'ın yanlış anlaşıldığı veya yanlış yorumlandığı durumları şöyle sıralayabiliriz:

a. Bazen Kur'an, bir varlığın veya bir olayın gerçek durumundan söz etmeksizin görünen veya algılanan durumundan bahseder. İnsanlar, Kur'an'ın bu anlatım şeklindeki asıl maksadını

araştırmadıkları için, görünen ve algılanan durumu onayladığını zannederler. Görünen durumla bilimsel gerçeklik arasında çelişki olduğundan, Kur'an'ın da bilimle çeliştiği zannı ortaya çıkabilmektedir.

b. Bazen Kur'an, nüzul dönemi Arapların doğru kabul ettikleri bilgi ve kabullerini zikrederek, insanların nazarlarını, meselâ Allah'ın güç ve kudretinin her şeyin üzerinde olması gibi çok daha önemli gerçekliklere çeker. Burada asıl maksat Arapların bilgi ve kabullerini onaylamak değil, meselâ insanların Allah'ın güç ve kudretini hatırlamalarını sağlamaktır. Sadece bilgi ve kabullerin zikredilmesine hasr-ı nazar edilirse, bazı durumlarda Kur'an'la bilim arasında çelişki varmış gibi görünebilir. Burada aslolan Arapların bilgi ve kabulleri değil, bunlar üzerinden anlatılmak istenen maksattır.

c. Kur'an'da çokça mecazî anlatım vardır. Temsiller de aslında birer mecâzî anlatımdır. Mecazlarda aslolan lafzın zahirî anlamı değil, kastedilen anlamıdır. Mecazlarda her zaman lafzın zahirî anlamı ile kastedilen anlam farklıdır. Kur'an'ın mecazî anlamıyla bilimin kesin verileri arasında bir çelişki olmaz, ancak Kur'an ve Sünnet lafızları kastedilen anlam unutulup zahirî anlamıyla anlaşılmaya başlarsa, işte o zaman ortaya hurafevârî bazı anlayışlar çıkabilir. Nitekim mecaz âlimlerin elinden cahillerin eline geçince bu tür anlayışların ortaya çıktığı görülmektedir.

d. Mucizeler olağanüstü olaylardır. Özellikle mucizeleri kabul etmeyen bazı ateistler, Kur'an'ın bu tür anlatımlarını bilime aykırılık şeklinde düşünebilmektedirler. Oysa Cenâb-ı Hak, istediğini istediği şekilde yaratma gücüne sahiptir. Bir hikmete binaen yarattığı bazı şeylerde tabiat kanunlarına riayet etmeyebilir. Bu durum, Kur'an'daki genel hükümleri, özel hükümlerle tahsis etmeye benzer.

Bütün bu durumlarda lafzın zahirine değil de kastına bakılırsa, Kur'an'la bilimin çatıştığı hiçbir zaman ileri sürülemez.

Bazen de problem bilimde olur; yani önümüze doğru diye sürülen bilimsel bilgi doğru olmayabilir. Nitekim bilimin hemen her alanında, geçmişte doğru diye takdim edilen birçok meseleye günümüzde yanlış diye bakılmaktadır. Bilimsel bilginin en temel özelliklerinden birisi "yanlışlanabilir" olmasıdır. Yanlışlanabilir olan bir bilgiyi Kur'an'ın hemen bütün âyetlerine hâkim kılmak doğru bir düşünce olamaz.

Diğer taraftan Kur'an ayetlerinin çoğu, geniş ve çok anlamlıdır. Çoğu defa biz belli bir yorumu âyetin anlamı olarak kabulleniriz. Bazen bu yorum doğru olmayabilir. Dolayısıyla Kur'an'la bilim arasında çelişki olduğu söylendiğinde aslında belli bir yorumla bilim arasında çelişki olduğu söylenmiş olmaktadır. Kur'an âyetlerini belli bir yoruma irca etmemek gerekir. Bu yorumlar Kur'an'dan yola çıkılarak yapılmıştır, ama Kur'an değildirler. Âyetle yorum arasındaki farkı da dikkate almak gerekir. Herhangi bir yorum bilime aykırı olup da diğer yorumlar aykırı değilse, âyetin bilime aykırı olduğundan söz edilemez.

KAYNAKÇA

Arslan, A. (1999). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Vadi Yayınları.

Durmuş, İ. (2003). "Mecaz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 28/221-223.

Durmuş, İ. (2011). "Temsil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 40/434-435.

Eker, Zeki. "Bilimsel Bilgiyi Yorumlama Metodu Üzerine". *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi* 13 (Haziran 2022), 1-31.

Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nîsâbûrî (1990). *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.

Heysemî, Ali b. Ebû Bekr (1407h). *el-Mecme'u'z-zevâid*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.

Kutluer, İ. (1995). "Felek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 12/306-307.

Nursi a, B. S. (2012). *Lem'alar*. İstanbul: Söz Neşriyat.

Nursi, B. S. (2013). *İşârâtü'l-İ'câz fî Mezânni'l-İcâz*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Nursi, B. S. (2015). *Muhâkemat*, İstanbul: RNK.

Nursi b, B. S. (2016a). *Mektubat*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Nursi, B. S. (2016b). *Sözler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yavuz, Y. Ş. (2021). "İstivâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 23/402-404.

HADİSLER IŞIĞINDA İKİNCİ YARATILIŞIN ÇEKİRDEĞİ “ACBÜ’Z-ZENEH” İLE İLGİLİ HADİSLERİN TAHLİLİ (ANALYSIS OF THE HADITHS ABOUT “ACBÜ’Z-ZENEH”, THE CORE OF THE SECOND CREATION, IN THE LIGHT OF THE HADITH)

Adem DÖLEK

Prof.Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fak., Erzincan, Türkiye

Prof.Dr., Erzincan Binali Yıldırım University Faculty of Theology, Erzincan, Türkiye

E-Posta / E-Mail: adolek@erzin.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7494-1151

ÖZET

Kâinatın, en mükerrem ve ahsen-i takvim’de yaratılan en güzel varlığı, insandır. Kâinat bir ağaca benzetilirse insan onun hem meyvesi hem de meyvenin içindeki çekirdeğidir.

Hadislere bakıldığında ikinci yaratılışın, diğer bir ifadeyle âhirette dirilişin temelini oluşturan bir çekirdekten bahsedilmekte ve buna da “Acbü’z-zeneb” denilmektedir. Hadiste belirtildiğine göre bu çekirdek, insanoğlunun âhiretteki dirilişinin aslını oluşturmakta ve her insanın kendine mahsus olan çekirdeğinden yeniden yaratılacağı bildirilmektedir.

Kur’ân’da ve hadislerde bildirildiğine göre, ilk insan topraktan ve onun nesli ise nutfeden yani meniden yaratılmıştır. Hz. Âdem ve Havva’nın dışındaki insanların yaratılış çekirdeğini nutfe oluşturmaktadır. Kıyametten sonra haşrin sabahındaki yeniden diriliş çekirdeğinin ise her insanın toprakta asla çürümeyen parçası olan “acbu’z-zeneb”den yaratılacağı hadislerde açıkça beyan edilmektedir.

İnsanın âhiretteki diriliş çekirdeğini oluşturan “acbu’z-zeneb”le ilgili hadisin, bazı küçük farklılıklarla birçok temel hadis kaynaklarında nakledildiği görülmektedir. Bu bildiride, “acbu’z-zeneb” ile ilgili rivayetlerin tahlili yapılarak konu ile ilgili görüşler ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Kur’ân, Hadis, Yaratılış, Acbu’z-zeneb.

ABSTRACT

The most magnificent and most beautiful being of the universe is the human being. If the universe is likened to a tree, man is both its fruit and the seed inside the fruit.

When we look at the hadiths, there is a seed that forms the basis of the second creation, in other words, the resurrection in the afterlife, and this is called "Acbü'z-zeneb". According to what is stated in the hadith, this core constitutes the basis of the resurrection of human beings in the afterlife and it is stated that each human being will be recreated from his/her own unique core.

According to what is stated in the Quran and hadiths, the first human being was created from soil and his offspring from sperm, that is sperm. For humans other than Adam and Eve, the nucleus of creation is sperm.

It is clearly stated in the hadiths that the core of resurrection on the morning of resurrection after the Judgment will be created from "acbu'z-zeneb", the part of every human being that never decays in the soil.

It is seen that the hadith about "acbu'z-zeneb", which constitutes the core of man's resurrection in the afterlife, is reported in many basic hadith sources with some minor differences. In this paper, the narrations about "acbu'z-zeneb" were analyzed and opinions on the subject were discussed.

Key words: Qur'an, Hadith, Creation, Acbu'z-zeneb.

GİRİŞ

Kâinatın en mükerrem (Kur'ân, 17/70) ve ahsen-i takvim'de yaratılan (Kur'ân, 95/4) en güzel ve mükemmel varlığı insandır. Kâinat bir ağaca benzetilirse insan onun meyvesi ve o meyve içindeki çekirdeğidir.

Cenâb-ı Hakk, bu çekirdeğin ilki olan Hz. Âdem'i ve Havva'yı topraktan ve bir asıldan yarattığını (Kur'ân, 4/1) kitabında çok açık şekilde beyan etmiştir. Hz. Âdem ve Havva'dan sonra gelen insanları da Hz. Âdem ve Havva'dan ve onların çocuklarından nutfe olarak ifade edilen erkeğin nutfesinin ve kadının yumurtasının birleşmesinden insan neslini çoğaltmıştır (Kur'ân, 22/5; Kur'ân, 23/13). Yani Hz. Âdem ile Havva'dan sonraki insanların yaratılış çekirdeği nutfedir (Kur'ân, 16/4; Kur'ân, 53/45-46).

Bu dünyada insanoğlunun yaratılışı, Allah'ın "Hakîm" isminin gereği, zaman ve zemine bağlı olarak gerçekleştirilirken âhirette ise "Kadîr" isminin gereği olarak bir anda diriltilecektir. Dünyada gerçekleştirilen bu yaratılışa birinci yaratılış/neş'e-i ûlâ (Kur'ân, 56/62), âhiretteki ikinci yaratılışla da neşe-i uhrâ (Kur'ân, 53/47) veya neş'e-i sâni denilmektedir.

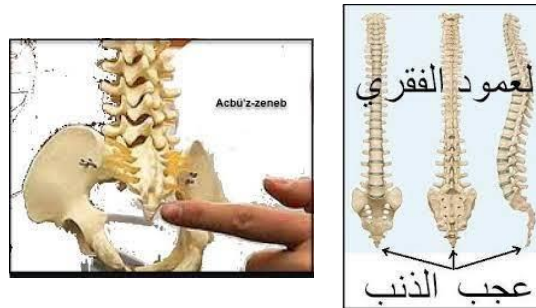
İnsan muhakemesine göre birinci yaratılış, ikinci yaratılıştan daha zor, ikinci yaratılış daha kolaydır. Zira birinci yaratılış yoktan yaratılırken ikinci yaratılış var olan bir maddeden

yaratılmaktadır. Ancak bu her iki yaratılışta, Allah’ın kudreti açısından kolaylık-zorluk mevzu bahis değildir (Kur’ân, 30/27) Çünkü Allah, kudret-i mutlaka’ya sahiptir.

İnsanın birinci yaratılışı ile ikinci yaratılışını şu misale benzetebiliriz: Nasıl ki bir ağaç yoktan yaratılıyor ve onun meyvesi içinde o ağacın maddî-mânevî bütün programı ve özelliği çekirdeğine yerleştirilmiştir. Son baharda toprak altına düşen o çekirdekten, baharda yağmurların yağması ile tekrar bütün özellikleriyle atası ve aslı olan ağaç nasıl yaratılıyor ise yoktan yaratılan insan da bir mânâda çekirdeği olan “acbu’z-zeneb”den de aslı olan insanın tekraren yaratılacağı bildirilmektedir.

Bu konuda Rasûlüllah (sav) “Ademoğlunu -ölünce ve toprağa gömülünce-“acbu’z-zeneb”i hariç onu toprak yer. İşte insan, o ‘acbu’z-zeneb’den yaratıldı ve (âhirette) yine ondan terkip edilecektir. / فِيهِ يُرَكَّبُ / مِنْهُ خُلِقَ، وَإِلَى عَجَبِ الذَّنْبِ، إِلَّا عَجَبُ الْأَرْضِ، كُلُّ ابْنِ آدَمَ تَأْكُلُهُ الْأَرْضُ،” buyurmuştur (Mâlik, 1992: 2/336).

Acbu’z-zeneb, insanın bel kemiğinin sonunda yani kuyruk sokumunun en son ucunda bulunan küçük bir kemikçiktir. Bugünün ifadesiyle “gen sandukçası”dır. Hadisten anlaşıldığına göre bu küçük kemik, toprakta asla çürümemektedir. Anatomi ve biyoloji ilminin keşfine göre de insanın ana rahminde ilk tekevvünü ve inşası bu çekirdekten yaratılmaktadır. Kuyruk sokumu tabirinin Arapça karşılığı, ‘us’us’tur. Acbu’z-zeneb, ‘us’us’un en baş tarafıdır. Latif bir kemik olarak ifade edilir (Nevevî, 1392: 18/92; Irâkî, ts.: 3/307). Bu ‘us’us’ta, ilk merhalede bir ilk bağ ve ilk düğüm diye isimlendirilen acbu’z-zeneb yaratılmaktadır. İşte insan bu kemiğin oluşmasından sonra ceninin diğer bütün uzuvları bu kemik üzerine inşa edildiği tesbit edilmiştir (Osman Ceylan Ali Mucemî, <https://www.dhofari.com/vb/showthread.php?t=184102>, erişim tarihi, 20.09.2023).

İnsan, esas itibariyle dünyada bu kemikten yaratıldığı gibi aynı şekilde âhirette de bu kemikten inşa edileceği bildirilmektedir (el-Kanâzî, 2008: 1/305; İbnu Abdilberr, 2000: 3/89).

İnsanın âhiretteki yeniden diriltilmesinin çekirdeğini oluşturan “acbu’z-zeneb”le ilgili hadisin, bazı küçük farklılıklarla birçok temel hadis kaynaklarında nakledildiği görülmektedir. Bu çalışmada, bu hadisin rivayetleri ve değerlendirilmeleri ele alınacaktır.

Konumuzla ilgili olan bu hadisin, temel hadis kaynaklarından İmam Mâlik’in (v.179/795) *el-Muvatta*’nda, Buhârî’nin v.256/870), Müslim’in (v.261/875), İbnu Hıbban’ın (v.354/965)

Sahih'lerinde, İshak b. Râhuye (v.228/853), Ebû Ya'l'â (v.307/920), Ahmed b. Hanbel (v.241/855) ve Bezzâr'ın (v.292/905) *Müsned*'lerinde, Ebû Nuaym b. Hammâd'ın (v.228/843) *el-Fiten*'inde, Ebû Davud (v. 275/889), İbnu Mâce (v.273/887) ve Nesâî'nin (v.303/915) *Sünen*'lerinde, Taberânî'nin (v.360/971) *el-Mucemu'l-Evsat*'ında, İbnu'l-mukrî'nin (v.381/991) *Mu'cem*'inde, Beyhakî'nin (v.458/1066) *Şuabu'l-İman* ve *el-Ba's ve'n-Nüşûr* isimli eserlerinde ve başka kaynaklarda nakledilmiştir.

Şimdi musanniflerin vefat tarihleri esas alınarak hadisin rivayet farklılıklarına dikkat çekilip hadisin yorumları üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

1-SAHİFE, HEMMAM B. MÜNEBBİH (V.132/750)

Hemmam b. Münebbih (v.132/750), hadisi, Sahife'sinde şöyle nakletmiştir. Rasûlüllah (sav) “Şüphesiz, İnsanda bir kemik vardır ki toprak onu asla yemez. Kıyamet gününde insan, o kemikten terkip edilecek’ buyurdu. Orada bulunan sahabiler de ‘O hangi kemiktir?’ dediler. Rasûlüllah da: ‘Acbu’z-zeneb’dir, buyurdu. / *عَجِبُ الدَّنْبِ. قَالَ: أَيُّ عَظْمٍ؟ قَالَ: أَيُّ عَظْمٍ. قَالَ: أَيُّ عَظْمٍ؟ قَالَ: عَجِبُ الدَّنْبِ.* (Hemmam b. Münebbih, 1978: 46).

2-EL-MUVATTA', İMAM MÂLİK (V.179/795)

İlk musanniflerden imam Mâlik de el-Muvatta'ında “Bütün Âdemoğlunu (ölünce ve toprağa gömülünce) ‘acbu’z-zeneb’i hariç onu toprak yer. İnsan, o ‘acbu’z-zeneb’den yaratıldı ve yine ondan terkip edilecektir. / *كُلُّ ابْنِ آدَمَ تَأْكُلُهُ الْأَرْضُ، إِلَّا عَجِبُ الدَّنْبِ، مِنْهُ خُلِقَ، وَفِيهِ يُرَكَّبُ.* (Mâlik, 1992: 2/336) şeklinde nakletmiştir. “Bütün Âdemoğlunu toprak yer.” denilirken, insanların bedenlerinin bütün organlarının toprakta çürümesi demektir. Ancak kuyruk sokumundaki acbu’z-zeneb’in çürümeyeceği bildirilmektedir.

3-ŞERHU MÜŞKİLİ'L-ÂSÂR, TAHAVÎ (V.221/933)

Tahavî, eserine hadisin iki rivayetini almıştır. Bunlardan biri, “Bütün Âdemoğlunu-ölünce ve toprağa gömülünce-‘acbu’z-zeneb’ hariç onu toprak yer. İşte insan, o ‘acbu’z-zeneb’den yaratıldı ve yine ondan terkip edilecektir. / *كُلُّ ابْنِ آدَمَ تَأْكُلُ الْأَرْضُ إِلَّا عَجِبُ الدَّنْبِ، مِنْهُ خُلِقَ، وَعَلَيْهِ يُرَكَّبُ.* (Tahavî, 1494 h.: 6/58) şeklinde nakledilirken diğeri de “Bütün Âdemoğlunu (ölünce ve toprağa gömülünce) ‘acbu’z-zeneb’i hariç bedeni çürür. İnsan, o ondan terkip edilecektir. / *كُلُّ ابْنِ آدَمَ يَبْلَى إِلَّا عَجِبُ الدَّنْبِ، وَفِيهِ يُرَكَّبُ الْخُلُقُ.* (Tahavî, 1494 h.: 6/59) şeklinde nakledilmiştir. Bu iki rivayet arasındaki fark, ikinci rivayette sadece “ondan yaratıldı/*مِنْهُ خُلِقَ*” ifadesi düşmüştür.

4-MÜSNED, İSHAK B. RÂHÛYE (V.228/853)

Hadis imamlarının hocası olan İshak b. Rahûye'nin Müsned'inde de "Âdemoğlunun her şeyi çürür, acbu'z-zenab müstesna. Yaratılış bunun üzerine terkip edilecektir. / *يَبْلَى مِنْ ابْنِ آدَمَ كُلُّ شَيْءٍ إِلَّا عَجَبُ* / "الدَّنْبُ وَفِيهِ يُرَكَّبُ الْخَلْقُ" (İshak b. Râhûye, 1991: 1/309) şeklinde nakledilmiştir. İshak'ın bu rivayetinde "ondan yaratıldı/ مِنْهُ خُلِقَ" ifadesi düşmüştür. İshak'ın bu rivayeti mânâ bakımından Tahâvî'nin ikinci rivayeti ile aynıdır.

5- EL-FİTEN, NUAYM B. HAMMAD (V.228/843)

Nuaym b. Hammad, hadisi, "İki nefha arasında olan kırktır" denilince 'Ey Ebû Hureyre! Kırk gün mü?' dediler. O da 'geceyi geçirdim' dedi. Tekrar 'Ey Ebû Hüreyre! Kırk ay mı?' dediler. O da 'geceyi geçirdim' dedi. 'Kırk sene mi?' dediler. O da 'geceyi geçirdim' dedi. Sonra dedi ki, sonra semadan bir su iner, onunla insanlar, biktelerin yerden çıktığı gibi çıkarlar. İnsandan bir kemik dışında hiçbir şeyi kalmaz. O kemik de acbu'z-zneb'dir, kıyamet gününde halk ondan terkip edilecektir. / *مَا بَيْنَ النَّفَخَتَيْنِ أَرْبَعُونَ*. قَالُوا: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، أَرْبَعُونَ يَوْمًا؟ قَالَ: أَيْبَيْتُ، قَالُوا: أَرْبَعُونَ شَهْرًا؟ قَالَ: أَيْبَيْتُ، قَالُوا: أَرْبَعُونَ سَنَةً؟ / قَالَ: أَيْبَيْتُ، قَالَ: ثُمَّ يَنْزَلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءٌ فَيَنْبُثُونَ بِهِ كَمَا يَنْبُثُ الْبَقْلُ، وَلَيْسَ مِنَ الْإِنْسَانِ شَيْءٌ إِلَّا عَظْمٌ وَاحِدٌ وَهُوَ عَجَبُ الدَّنْبِ، وَمِنْهُ يُرَكَّبُ الْخَلْقُ قَالَ: أَيْبَيْتُ، قَالَ: ثُمَّ يَنْزَلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءٌ فَيَنْبُثُونَ بِهِ كَمَا يَنْبُثُ الْبَقْلُ، وَلَيْسَ مِنَ الْإِنْسَانِ شَيْءٌ إِلَّا عَظْمٌ وَاحِدٌ وَهُوَ عَجَبُ الدَّنْبِ، وَمِنْهُ يُرَكَّبُ الْخَلْقُ" (Nuaym b. Hammad, 1412: 2/649) şeklinde nakletmiştir. Görüldüğü gibi Nuaym'ın bu rivayeti, daha önce zikredilen rivayetlerden farklı olmakla birlikte rivayetin sonu daha önceki rivayetlerle mânâ bakımından aynıdır. Ancak Nuaym'un bu rivayeti, ileride görüleceği gibi, Buhârî ve Müslim'in rivayetleri ile de aynıdır.

6-MÜSNED, AHMED B. HANBEL (V.241/855)

Ahmed b. Hanbel, konumuzla ilgili hadisin dört rivayet şeklini nakletmiştir: "Şüphesiz, insanda bir kemik vardır ki toprak onu asla yemez. Kıyamet gününde insan o kemikten terkip edilecek" buyurdu. Orada bulunan sahâbîler de 'O hangi kemiktir?' dediler. Rasûlüllah da: 'Acbu'z-zenebdir,' buyurdu. / *إِنَّ فِي الْإِنْسَانِ عَظْمًا لَا تَأْكُلُهُ الْأَرْضُ أَبَدًا، فِيهِ يُرَكَّبُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ*. قَالُوا: أَيُّ عَظْمٍ هُوَ؟ قَالَ: عَجَبُ الدَّنْبِ / (Ahmed b. Hanbel, 2001: 13/510).

"Âdemoğlunun hepsini toprak yer, acbü'z-zenab müstesna. Zira insan ondan yaratıldı ve onda terkip edilecektir. / *كُلُّ ابْنِ آدَمَ تَأْكُلُهُ الْأَرْضُ، إِلَّا عَجَبُ الدَّنْبِ، فَإِنَّهُ مِنْهُ خُلِقَ، وَفِيهِ يُرَكَّبُ* / (Ahmed b. Hanbel, 2001: 14/38).

"Âdemoğlu bütünüyle çürür ve toprak onu yer, ancak acbü'z-zenab müstesna. İnsan ondan yaratıldı ve onda terkip edilecektir. / *كُلُّ ابْنِ آدَمَ يَبْلَى، وَيَأْكُلُهُ التُّرَابُ، إِلَّا عَجَبُ الدَّنْبِ، مِنْهُ خُلِقَ، وَفِيهِ يُرَكَّبُ* / (Ahmed b. Hanbel, 2001: 15/323).

"Âdemoğlunun her şeyi çürür, acbu'z-zenab müstesna. Yaratılış bunun üzerine terkip edilecektir. / *يَبْلَى كُلُّ شَيْءٍ مِنَ الْإِنْسَانِ إِلَّا عَجَبُ الدَّنْبِ، وَفِيهِ يُرَكَّبُ الْخَلْقُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ* / (Ahmed b. Hanbel, 2001: 16/290).

Görüldüğü gibi Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde dört yerde zikredilen hadisin, rivayetleri arasında mânâ bakımından fazla bir fark yoktur. Sadece üçüncü rivayette “çürür/يَبْلَى” kelimesi ziyadesi bulunmaktadır. Dördüncü rivayette “Âdemoğlu” ifadesi yerine “insan/الإنسان” kelimesi kullanılmıştır. Bir de “toprak yer” ifadesi yerine “çürür/يَبْلَى” ifadesi kullanılmıştır. Bununla birlikte bu rivayette “ondan yaratıldı// مِنْهُ خُلِقَ” ifadesinin kullanılmadığı görülmektedir. Ahmed b. Hanbel'in naklettiği bu dört rivayet de daha önce zikredilen Musanniflerden Nuaym b. Hammad'ın rivayeti dışındaki rivayetlerle aynıdır.

7-SAHİH, BUHÂRÎ (V.256/870)

Buhârî, Sahihinde hadisi bir yerde nakletmiştir. “İki nefha arasında olan kırktır, denilince ‘Ey Ebû Hüreyre! Kırk gün mü?’ dediler. O da (cevap vermekten) kaçındım. Tekrar ‘Ey Ebû Hüreyre! Kırk ay mı?’ dediler. O da (cevap vermekten) kaçındım, der. ‘Kırk sene mi?’ dediler. O da (cevap vermekten) kaçındım’, der. Sonra dedi ki, ‘Sonra Allah, semadan bir su indirir, onunla insanlar, bitkilerin yerden çıktığı gibi çıkarlar. İnsandan bir kemik dışında hiçbir şeyi kalmaz, çürür. O kemik de acbu’z-zneb’dir, kıyamet gününde yaratılış ondan terkip edilecektir.’ / قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: / مَا بَيْنَ النَّفْحَتَيْنِ أَرْبَعُونَ. قَالَ: أَرْبَعُونَ يَوْمًا؟ قَالَ: أَيْبَيْتُ، قَالَ: أَرْبَعُونَ شَهْرًا؟ قَالَ: أَيْبَيْتُ، قَالَ: أَرْبَعُونَ سَنَةً؟ قَالَ: أَيْبَيْتُ، قَالَ: ثُمَّ يُنَزَّلُ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيَنْبُتُونَ كَمَا يَنْبُتُ الْبَقْلُ، لَيْسَ مِنَ الْإِنْسَانِ شَيْءٌ إِلَّا يَبْلَى، إِلَّا عَظْمًا وَاحِدًا وَهُوَ عَجْبُ الدَّنْبِ، وَمِنْهُ يُرَكَّبُ الْخَلْقُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ (Buhârî, 1991: Tefsir, 39/3).

Buhârî'nin bu rivayeti, Nuaym'ın rivayeti ile aynıdır ancak Nuaym'ın rivayetinde geçen “أَيْبَيْتُ /cevap vermeden geceledim” yerine burada “أَيْبَيْتُ /cevap vermekten kaçındım” şeklinde geçmektedir. Bunun da mânâyı bozacak durum yoktur. Bu farklılık sadece kelimenin harekelenmesi durumundan kaynaklanmaktadır. Çünkü kelimeyi her iki hâlde de okumak mümkündür.

8-SAHİH, MÜSLİM (V.261/875)

Müslim, Sahih'inde hadisin üç rivayetini nakletmiştir. “İki nefha arasında olan kırktır, denilince Ey Ebû Hüreyre! Kırk gün mü dediler. O da (cevap vermekten) kaçındım, dedi. Tekrar ‘Ey Ebû Hüreyre! Kırk ay mı?’ dediler. O da (cevap vermekten) kaçındım’ dedi. ‘Kırk sene mi?’ dediler. O da ‘(cevap vermekten) kaçındım’ dedi. Sonra dedi ki, ‘Sonra Allah, semadan bir su indirir, onunla insanlar, bitkilerin yerden çıktığı gibi çıkarlar. İnsandan bir kemik dışında hiçbir şeyi kalmaz. O kemik de acbu’z-zneb’dir, kıyamet gününde yaratılış ondan terkip edilecektir. / مَا بَيْنَ النَّفْحَتَيْنِ أَرْبَعُونَ. / قَالَوَا: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَرْبَعُونَ يَوْمًا؟ قَالَ: أَيْبَيْتُ، قَالَوَا: أَرْبَعُونَ شَهْرًا؟ قَالَ: أَيْبَيْتُ، قَالَوَا: أَرْبَعُونَ سَنَةً؟ قَالَ: أَيْبَيْتُ، ثُمَّ يُنَزَّلُ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيَنْبُتُونَ، قَالَوَا: لَيْسَ مِنَ الْإِنْسَانِ شَيْءٌ إِلَّا يَبْلَى، إِلَّا عَظْمًا وَاحِدًا، وَهُوَ عَجْبُ الدَّنْبِ، وَمِنْهُ يُرَكَّبُ الْخَلْقُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ (Müslim, 1992: Fiten, 141). Müslim'in bu rivayeti, Buhârî'nin rivayeti ile aynıdır.

“Âdemoğlunun hepsini toprak yer, acbü’z-zeneb müstesna. İnsan ondan yaratıldı ve onda terkip edilecektir. / إِلَّا عَجَبَ الدَّنْبِ مِنْهُ خُلِقَ وَفِيهِ يُرَكَّبُ. / (Müslim, 1992: Fiten, 142). Müslim’in bu rivayeti; Mâlik, Tahâvî ve Ahmed b. Hanbel’in rivâyetleri ile aynıdır.

“Şüphesiz, İnsanda bir kemik vardır ki, toprak onu asla yemez. Kıyamet gününde insan o kemikten terkip edilecek’ buyurdu. Orada bulunan sahâbîler de ‘O hangi kemiktir, Ey Allah’ın Rasûlü?’ dediler. Rasûlüllah da: ‘Acbu’z-zenebdir’ buyurdu. / إِنَّ فِي الْإِنْسَانِ عَظْمًا لَا تَأْكُلُهُ الْأَرْضُ أَبَدًا، فِيهِ يُرَكَّبُ / (Müslim, 1992: Fiten, 143). Müslim’in bu rivayeti; Hemmam’ın ve Ahmed b. Hanbel’in rivâyetleri ile aynıdır.

9-SÜNEN, İBNÜ MÂCE (V.273/887)

İbnu Mâce, Süneninde hadisi şöyle nakletmiştir: Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “İnsanın, bir kemiği dışında her şeyi çürür. Bir tek kemik çürümeyecektir. O da acbü’z-zeneb’tir. Kıyamet gününde yaratılış ondan terkip edilecektir. / لَيْسَ شَيْءٌ مِنَ الْإِنْسَانِ إِلَّا يَبْلَى، إِلَّا عَظْمًا وَاجِدًا، وَهُوَ عَجَبُ الدَّنْبِ، وَمِنْهُ يُرَكَّبُ / (İbnu Mâce, 1992: Zühd, 32). İbnu Mâce’nin bu rivayeti, Buhârî, Müslim ve Nuaym’ın rivayetlerinin son kısmı ile aynıdır.

10-SÜNEN, EBÎ DAVUD (V.275/889)

Ebû Davud, Sünen’inde hadisi şöyle nakletmiştir. Rasûlüllah (sav) şöyle buyurdu: “Âdemoğlunun hepsini toprak yer, acbü’z-zeneb müstesna. İnsan ondan yaratıldı ve ondan terkip edilecektir. / إِلَّا عَجَبَ الدَّنْبِ مِنْهُ خُلِقَ وَفِيهِ يُرَكَّبُ. / (Ebû Dâvud, 1992: Sünne, 21). Ebû Dâvud’un bu rivayeti, Mâlik, Tahâvî ve Müslim’in rivayetleri ile aynıdır.

11-ES-SÜNNE, İBNU EBÎ ÂSİM (V.287/900)

İbnu Ebî Âsım, konu ile ilgili hadisin üç rivayetini eserinde nakletmiştir. Bunlar:

“Âdemoğlunun, arz her şeyini yer, acbü’z-zeneb müstesna. Zira insan ondan çıkar, Allah, hayat suyu gönderir ve o su ile yeşilliği bitirdiği gibi çıkarır, hatta cesetler yerden çıkarılınca Allah ruhları gönderir, her ruh sahibine hızlıca yan tarafından girer ve sonra Sûr’a üflenir bir de bakarsın ki, herkes kalkmış beklemektedirler. / كُلُّ ابْنِ آدَمَ تَأْكُلُهُ الْأَرْضُ، إِلَّا عَجَبَ الدَّنْبِ مِنْهُ يَبْتُتُ، وَيُرْسِلُ اللَّهُ مَاءَ الْحَيَاةِ، فَيَبْتُتُونَ فِيهِ / نَبَاتَ الْخَضِرِ، حَتَّى إِذَا أُخْرِجَتِ الْأَجْسَادُ، أَرْسَلَ اللَّهُ الْأَرْوَاحَ، وَكَانَ كُلُّ رُوحٍ أَسْرَعَ إِلَى صَاحِبِهِ مِنَ الطَّرْفِ، ثُمَّ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ {فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ} [الزمر: 2/432,433]. (İbnu Ebî Asım, 1400 h.: 2/432,433).

“Âdemoğlunun, arz her şeyini yer, acbü’z-zeneb müstesna. Zira insan ondan çıkar, Allah hayat suyu ve o su ile yeşilliği bitirdiği gibi çıkarır, hatta cesetler çıkarılınca Allah ruhları gönderir, her ruh sahibine hızlıca yan tarafından girer ve sonra Sûr’a üflenir bir de bakarsın ki, herkes kalkmış beklemektedirler. / كُلُّ ابْنِ آدَمَ تَأْكُلُهُ الْأَرْضُ إِلَّا عَجَبَ الدَّنْبِ مِنْهُ يَبْتُتُ وَيُرْسِلُ اللَّهُ مَاءَ الْحَيَاةِ فَيَبْتُتُونَ فِيهِ نَبَاتَ الْخَضِرِ حَتَّى إِذَا أُخْرِجَتِ

14-MÜSNED, EBÛ YA'LÂ (V.307/920)

Ebû Ya'lâ, hadisi Müsned'inde bir yerde nakletmiştir: “Âdemoğlunun hepsini toprak yer, acbü'z-zenab müstesna. İnsan ondan yaratıldı ve onda terkip edilecektir. / إِلَّا عَجَبٌ / كُلُّ ابْنِ آدَمَ تَأْكُلُ الْأَرْضَ، إِلَّا عَجَبٌ / ” (Ebû Ya'lâ, 1984: 11/181). Ebu Ya'lâ'nın bu rivayeti, Mâlik'in rivayeti ile aynıdır.

15-SAHİH, İBN-İ HİBBAN (V.354/965)

İbnu Hıbban, Sahih'inde hadisin iki rivayetini nakletmiştir. Biri şöyledir: “İnsanda bir kemik vardır ki, toprak onu asla yemez. Kıyamet gününde insan o kemikten terkip edilecek' buyurdu. Orada bulunan sahâbîler de ‘O hangi kemiktir?’ dediler. Rasûlüllah da: ‘Acbü'z-zeneb' buyurdu. / فِي ” (İbnu Hıbban, 1988: 7/409). ”الْإِنْسَانَ عَظْمٌ لَا تَأْكُلُهُ الْأَرْضُ أَبَدًا مِنْهُ يُرَكَّبُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ“ قَالُوا: وَأَيُّ عَظْمٍ هُوَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: ”عَجَبُ الذَّنْبِ“

İbnu Hıbban'ın bu rivayeti, Hemmam b. Münebbih'in rivayeti ile aynıdır.

Diğer rivayet de şöyledir: “Toprak insanın her şeyini yer acbü'z-zeneb'i müstesna. O nedir ey Allah'ın Rasûlü! Denilir. Rasûlüllah da: ‘Hardal danesi gibidir. İnsan ondan inşa edilecektir./ يَأْكُلُ ” (İbnu Hıbban, 1988: 7/409). ”التُّرَابُ كُلُّ شَيْءٍ مِنَ الْإِنْسَانِ إِلَّا عَجَبُ ذَنْبِهِ“ قِيلَ: وَمَا هُوَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: مِثْلُ حَبَّةِ خَرْدَلٍ مِنْهُ يَنْشَأُ İbnu Hıbban'ın bu rivayetinde daha önce zikredilen rivayetlerden bir farkı vardır. O da acbü'z-zeneb'in tarifinin yapılmış olduğu ”مِثْلُ حَبَّةِ خَرْدَلٍ مِنْهُ يَنْشَأُ“/hardal danesi gibidir ve insan ondan inşa edilecektir.” ifadesidir. Merfu olarak zikredilen bu ifade hiçbir musannifin rivayetinde yer almamaktadır.

16-EL-MUCEMU'L-EVSAT, TABERÂNÎ (V.360/971)

Taberânî, hadisi iki eserinde nakletmiştir. Bunlardan biri el-Evsat'ında geçmektedir. Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Âdemoğlu bütünüyle çürür, acbü'z-zeneb müstesna. Kıyamet gününde insan ondan terkip edilecektir./ إِلَّا عَجَبُ الذَّنْبِ، وَفِيهِ يُرَكَّبُ الْخَلْقُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ./ ” (Taberânî, 1995: 1/239).

Taberânî, Müsnedü's-şamiyyîn isimli eserinde de “Âdemoğlunu tümünü arz bütünüyle yer, acbü'z-zeneb müstesna. Zira insan ondan yaratıldı ve kıyamet gününde de ondan terkip edilecektir./ إِلَّا عَجَبُ الذَّنْبِ، فَإِنَّهُ مِنْهُ خُلِقَ وَمِنْهُ يُرَكَّبُ./ ” (Taberânî, 1995: 4/291) şeklinde nakletmiştir.

Bu iki rivayet arasındaki fark sadece ikinci rivayette “فَإِنَّهُ مِنْهُ خُلِقَ” ifadesi bulunmaktadır. Bir de birinci rivayette yer alan “يُنَلَى” kelimesi yerine ikinci rivayette “تَأْكُلُهُ الْأَرْضُ” ifadesi yer almıştır. Mânâ bakımından fazla bir fark yoktur. Bir de birinci rivayetteki “وَفِيهِ يُرَكَّبُ الْخَلْقُ” ifadesi, ikinci rivayette “وَمِنْهُ يُرَكَّبُ” şeklinde ifade edilmiştir ki, bunlarda da mânâ bakımından kayda değer bir farklılık

İşte ölümlerin dirilmesi de böyledir. Allah, her şeye gücü yetendir. / فَأَنْظُرُ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ / ”بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُخْبِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ“ (Kur’ân, 30/50). Buradaki “rahmet eseri”nden maksat, yağmurdur. Allah, yağmurlarla toprak altında bulunan tohumları ve çekirdekleri yağmurlarla dirilttiği gibi âhirette de insanların tohumları olan acbu’z-zeneb’den yine yağdıracağı yağmurlar vasıtasıyla dirilteceği hadiste açıkça belirtilmiştir. Nitekim yukarıda nakledilen hadislerde şöyle belirtilmiştir: “Sonra Allah semâdan bir su indirir, onunla insanlar, bitkilerin yerden bittiği gibi çıkarlar / ثُمَّ يُنْزِلُ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً، فَيَنْبُتُونَ كَمَا يَنْبُتُ الْبَقْلُ /”.

Ebu’l-velid el-Bâcî (v.474/1087), hadisi açıklarken şöyle der: Toprak insanın bütün bedenini yese de acbu’z-zeneb’i yemez yani toprakta çürümez, bu kemik bâki kalır ve kıyamette insanın terkibi onun üzerinde yapılır (Bâcî, 1332: 2/31). Irâkî’ye göre selef ve halef âlimlerin cumhurunun, acbu’z-zeneb’in çürümediğini söylediklerini belirtir (Irakî, ts.: 3/308).

Es-San’ânî (v. 1182 h.) de zigottan sonra acbu’z-zeneb’in ilk yaratılan kemik olduğunu beyan eder (San’ânî, 1432 h.: 8/154). Böylece acbu’z-zeneb’in ceninin ilk yaratılan kemiği olduğu gibi âhirette de insanın aslı ve çekirdeği olarak bundan yaratılacağı ve inşa edileceği ifade edilmektedir. Durum böyle olunca, insanın yaratılışı ile ilgili Kur’ân’da zikredilen “nutfedden, sonra alakadan, sonra mudğadan” ifadeleri ile herhangi bir çelişkinin olması söz konusu olamaz. Çünkü devrelerden sonra ceninin ilk oluşturulduğu kemiğinin acbu’z-zeneb olduğu anlaşılmaktadır. Zâten hadiste acbu’z-zeneb olan kemikten bahsedilmektedir. Âyet ise ilk yaratılışın merhaleleri belirtilirken hadisin bahsettiği durum ise organların temelini oluşturan acbu’z-zeneb’dir.

Konu ile ilgili Bedüzzaman (v.1960) da şöyle demektedir: “İnsanın cesedinden bir çekirdek, bir tohum hükmünde olacak ‘acbu’z-zeneb’ tabir edilen küçük bir cüz’ü bâki kalıp Cenab-ı Hakk, onun üstünde cesed-i insaniyi haşırde halk eder, onun ruhunu ona gönderir. İşte bu mertebede o kadar kolaydır ki her baharda milyonlarla misali görülüyor.” (Nursî, 1996: 664).

SONUÇ

Yaratılış açısından ele aldığımız “acbu’z-zeneb” ile ilgili hadisin rivayetlerini dikkate aldığımızda şunları söylemek mümkündür:

- 1-İnsanın kemikleri içerisinde ilk yaratılan kemiği acbu’z-zeneb’dir.
- 2-İnsanın anne rahminde yaratılışı ve inşası acbu’z-zeneb üzerine inşa edilmektedir.
- 3- Acbu’z-zeneb, insanın kuyruk sokumu kemiğinin en son ucudur.
- 4- Acbu’z-zeneb, insanın gen kutusu, diğer bir ifadeyle, tabiri caiz ise, insanın çipidir.
- 5- Acbu’z-zeneb denilen bu gen kutusunun büyüklüğü hardal danesi kadardır. Yani çok küçük bir parçadır.
- 6-İnsan ölünce ve kabre konulunca insanın bedeninin tümü çürümekle birlikte acbu’z-zeneb’i çürümemektedir.

7-İnsanın âhiretteki dirilişi de aslı ve esasını oluşturan çekirdeği olan bu acbu'z-zeneb'i üzerine inşa edilecektir.

8- Kur'ân'da, ölmüş kuru topraktan yağmurla bitkilerin çıkarılışı ve yaratılışı örneği verilerek hadiste de haşrin baharında, Allah'ın semadan indireceği bir su ile insanın aslı ve çekirdeği olan acbu'z-zeneb'den her insanın çıkarılacağı ve yaratılacağı örneklerle anlatılmaktadır. Böyle Allah, insanın gördüğü ve anlayabildiği örneklerle gaybî olan ve âhirette tecelli edecek olan çok önemli bir hadisi akıllara yakınlaştırmaktadır.

9- Şunu da ifade edelim ki bu gerçeklerden hareketle insanın bütün organlarının âhirette acbu'z-zeneb'den tekrar yaratılacağına göre bu organların (Kur'ân'da belirtiliği üzere) lehte ya daaleyhte yapacakları şahitlikleri dikkate alındığında insanın dünyada yapıp ettiklerinin tümünün de bu çipe kaydedildiğini (amel defterinin bir nüshası olduğunu) söylemek de mümkündür.

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Hanbel, (2001): *Müsned*, thk: Şuayb Arnavut, mektebetü'r-risale, Beyrut.
- Bâcî, Süleyman b. Halef, (1332 h.): *el-Müntekâ Şerhu'l-Muvatta'*, Daru'l-kütübi'l-İslâmî, Kahire.
- Beğavî, el-Hüseyn b. Mesud, (1983): *Şerhu's-sünne*, Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut.
- Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn, (1436 h.): *el-Ba's ve'n-nüşûr*, Mektebetu'l-hicâz, Riyad.
- Beyhakî, (2003): *Şuabu'l-İman*, Mektebetu'r-rüşd, Riyad.
- Bezzâr, Ahmed b. Amr, (2009): *Müsned*, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-hikem, Medine.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, (1992): *Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Ebû Davud, Süleyman b. el-Eş'as, (1992): *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali, (1984): *Müsned*, Dâru'l-me'mun, Dımaşk.
- el-Kanâzî, Abdurrahman b. Mervan, (2008): *Tefsîru'l-Muvatta*, Daru'n-nevadir, Katar.;
- Hemmam b. Münebbih, (1978): *Sahife*, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut.
- Irakî, Abdurrahman b. el_hüseynî, (ts.): *Tarhu't-tesrîb fî şerhi'-takrîb*, Daru'l-fikri'l-arabî. by.
- İbnu Abdilberr, Yusuf b. Abdillâh, (2000): *el-İstizkâr*, Daru'küti'l-İlmiyye, Beyrut.
- İbnu Ebî Asım, Ebû Bekir, (1400): *es-Sünne*, Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut.
- İbnu Hıbban, Muhammed, (1988): *el-İhsan fî takrib-i İbni Hıbban*, Müessesetu'r-risale, Beyrut.
- İbnu Mâce, Muhammed b. Yezid, (1992): *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- İbnu'l-mukrî; Muhammed b. İbrahim, (1998): *Mu'cem*, Mektebetu'r-rüşd, Riyad.
- İshak b. Râhûye, (1991): *Müsned*, Mektebetu'l-İman, Medine.
- Mâlik b. Enes, (1992): *el-Muvatta'*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Müslim b. el-Haccac, (1992): *Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Nesâî, Ahned b. Şuayb, (1992): *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Nesâî, (2001): *es-Sünenü'l-kübrâ*, Müessesetu'r-risale, Beyrut.

Nuaym b. Hammad, (1412): *el-Fiten*, Mektebu't-tevhid, Kahire.

Nursî, Bediuzaman Said, *Sözler*, İstanbul, 1996.

Osman Ceylan Ali Mucemî, <https://www.dhofari.com/vb/showthread.php?t=184102>, erişim tarihi, 20.09.2023.

San'ânî, Muhammed b. İsmail, (1432 h.): *et-Tenvir Şerhu'l-Camii's-sağîr*, Mektebetu dâri's-selam, Riyad.

Taberânî, Süleyman b. Ahmed, (ts.): *el-Mu'cemu'l-Evsat*, Dâru'l-haremeyn, Kahire.

Taberânî, (1995): *Müsnedü'ş Şâmiyyin*, Müessesetu'r-risale, Beyrut.

Tahâvî, Ebû Cafer, (1494 h.): *Şerhu Müşkili'l-âsâr*, Müessesetu'r-risale, Beyrut.

BİR FITRAT SAPMASI OLAN EŞCİNSELLİKLE SEMAVİ DİNLERİN MÜCADELESİ (*THE STRUGGLE OF THE HEAVENLY RELIGIONS WITH HOMOSEXUALITY, WHICH IS AN ABERRATION OF NATURE*)

Erdem AKÇA

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Ankara, Türkiye
Presidency for Turks Abroad and Related Communities, Ankara, Türkiye

E-Posta / E-Mail: akcaerdem@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-4043-181X

ÖZET

Semavi dinler, fizik âlemi bir güç, bilgi ve irade bileşkesi olarak görür ve okur. Bu bileşime, “yaratılış” adını verir. Yaratılış âleminin, cansızlarda olduğu gibi, enerji ağırlıklı boyutunu “hilkat” olarak isimlendirir. Yaratılışın, canlılar âleminde görüldüğü üzere, bilgi egemenliği altındaki boyutuna ise “fıtrat” adını verir. Bilim dünyası ise, bilgi ve iradenin bileşkesi olan bu yaratılış kanunlarını “tabiat” olarak isimlendirir. Bu noktada bilim ve din, ortak bir dille insanlık ve onu çevreleyen ekolojik yapının yaratılışını kabul ederler. Yaratılış sisteminin elçisi olan resuller: “Gökler ve yeri bu fıtratta yaratan Fâtır hakkında aklî bir tereddüt ve şüphe hiç olabilir mi? Akıl açısından yaratılış sabit ve sürekli gözlemlenen bir hakikattir”⁴⁴ diyerek muhatap oldukları milletlerin akıllarına ve duyularına seslenirler.

Gerek hilkat âlemi, gerek fıtrat âlemi İlahi iradeyi ve tercihi gösteren sayısız kanunlar üzerine kurulmuştur. Bu kanunlara semavi dinler “adetullah” ve “sünnetullah”; bilim ve felsefe dünyası ise “tabiat kanunları” adını vermektedir. İlahi irade bu evrensel kanunların varlığıyla evren çapında bir düzeni sağladığı gibi, kanunların devamlılığı ile de evren ve içindeki yapının devamını garanti altına alır. Fiziksel yaratılışın, olmazsa olmaz mahiyetteki kanunlarından ikisi “denge” ve “ölçü” kanunlarıdır. Her şey gözle görünen bir denge ve ölçüden ibarettir. Kur’an, gök cisimleri ve atmosfer içinde, yeryüzünde ve canlılar arasında denge ve ölçü kanunlarının varlığını bildirdikten sonra, insanlar arası ilişkilerde ve hukuk düzeninde bu evrensel denge ve ölçünün var olması gerektiğini Rahman suresinde vurgular.⁴⁵ Bu şekilde insanlık dünyası evrensel denge ve ölçüye adapte olacaktır. Aksi takdirde insanlık, hem kendi türüne hem diğer canlı türlerine zulmeden dengesiz ve ölçüsüz bir varlık haline gelmektedir. Milyonlarca tarihi ve güncel vakanın gösterdiği üzere...

⁴⁴ İbrahim suresi, 10.

⁴⁵ Rahman suresi, 7-9.

Ölçü ve denge kanunu evrensel yaratılışta ve makrokozmetik boyutta kendi egemenliğini gösterdiği gibi insan bünyesi, canlıların bedenleri ve fıtratlarında da kendini mikrokozmetik boyutta gösterir. İnsan bünyesinde meydana gelen bütün fiziksel ve ruhsal hastalıklar, insanlığın sosyal hayatındaki bütün içtimai problemler ve kargaşalar temelinde evrensel denge ve ölçü kanunlarına aykırılıktan kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede semavi dinlerin mücadele ettiği, ortadan kaldırmaya çalıştığı bütün ferdî ve sosyal hastalıklar, sapmalar ve problemler dolayısıyla yaratılışın bir delili olmaktadır. Çünkü bütün sapkınlıklar, zulümler ve hastalıklar, ferdî ve sosyal insan hayatına zarar veren, onu ölüme ve tükenişe doğru götüren, dolayısıyla evrendeki “enerjinin korunumu yasası” na aykırı bir harekettir. Bu hastalıklar ferde ve topluma verdikleri zararlarla, evrensel düzenin varlığına ve entegre yapısına tersinden bir delil oldukları gibi yaratılışın yapıcı, geliştirici ve mükemmel yapısına da yine tersinden bir delil olmaktadır.

Yaratıcı İradenin bir elçisi olan resuller fıtrat kanunlarına, evrensel denge ve ölçüye insanları davet etmek, insanlık dünyasındaki yaratılışa aykırı bölücü, parçalayıcı, yıkıcı, kirletici ve hasta edici boyutları tedavi etmekle sorumlu birer hekimdir. Peygamberlere tabi olan insanların içki, kumar, zina, hırsızlık, eşcinsellik, uyuşturucu gibi fiziksel hayatı bitiren bağımlılıklardan kurtularak ticaret, evlilik, helal yiyecek ve içecek, manevi zevk ve lezzetlerle dolu maddi ve manevi sağlık içeren yapıcı, temiz ve verimli bir hayata kavuşmaları peygamberlerin yaratılış âlemiyle barışık boyutlarını ve barıştırmacı hizmetlerini gösteren tarihî delillerdir. Bu noktada Hz. Muhammed (ASM) ve İslam dünyası milyarlarca tecrübe vakasıyla semavi dinlerin evrensel nizamla barışıklığına delil teşkil etmektedir. Peygamberlerin yaptıkları ve verim aldıkları bu hizmetin arka planında kendilerinin evrensel ve ferdî yaratılışa dair fıtrat kanunlarına derin vukufiyetleri görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaratılış, Fıtrat, Sapma, Eşcinsellik, Tedavi.

ABSTRACT

The heavenly religions see and read the physical world as a combination of power, knowledge and will. He gives the name “creation” to this composition. He names the energy-weighted dimension of the creation world as “hilkat” (creation), as in the lifeless ones. He gives the name “fitrat” (nature) to the dimension of creation under the dominion of knowledge, as seen in the living world. The scientific world, on the other hand, calls these laws, which are the combination of knowledge and will, “nature”. At this point, science and religion accept the creation of humanity and the ecological structure surrounding it in a common language. The messengers, who are the messengers of the system of creation, said: “Can there ever be a mental hesitation and doubt about Fatir, who created the heavens and the earth in this nature? From the point of view of reason,

creation is a fixed and constantly observed truth,” they appeal to the minds and senses of the nations they are dealing with.

Both the world of material creation and the world of nature are founded on countless laws that show Divine will and choice. The heavenly religions call these laws “*adetullah*” and “*sunnatullah*”; the world of science and philosophy calls them “*natural laws*”. Just as the divine will provides a universe-wide order with the existence of these universal laws, it guarantees the continuation of the universe and the structure within it with the continuity of the laws. Two of the indispensable laws of physical creation are the laws of balance and measurement. Everything consists of a balance and a measure that is visible to the eye. After the Qur’an Decrees the existence of laws of balance and measurement in the heavenly bodies and the atmosphere, on earth and among living beings, it emphasizes in Surat Rahman that this universal balance and measurement should exist in interpersonal relations and the legal order. Decrees that the laws of balance and measurement exist in the universe. In this way, the world of humanity will adapt to universal balance and measurement. Otherwise, humanity becomes an unstable and immeasurable being that persecutes both its own species and other living species. As the historical cases show.

Just as the law of measure and balance shows its sovereignty in the universal creation and in the macrocosmic dimension, it also manifests itself in the microcosmic dimension in the human body, the bodies and natures of living things. All physical and mental diseases occurring within the human body, all social problems and upheavals in the social life of humanity are caused by violation of the universal laws of balance and measurement on the basis of. Within this framework, all the individual and social diseases, deviations and problems that the heavenly religions struggle against and try to eliminate are therefore evidence of creation. Because all perversions, persecutions and diseases are a movement that harms individual and social human life, leads it towards death and exhaustion, and therefore contradicts the “*law of conservation of energy*” in the universe. These diseases are evidence of the existence of the universal order and its integrated structure in the opposite way as they are evidence of the constructive, developing and perfect structure of creation in the opposite way with the damage they cause to the individual and society.

Messengers, who are messengers of the Creative Will, are doctors responsible for inviting people to the laws of nature, universal balance and measure, treating divisive, disintegrating, destructive, polluting and sickening dimensions that are contrary to creation in the human world. The fact that people who follow the prophets got rid of addictions that end physical life such as drinking, gambling, adultery, theft, homosexuality, drugs and achieved a constructive, clean and productive life that includes trade, marriage, halal food and drink, material and spiritual health full of spiritual pleasures and delicacies are historical evidence showing the peaceful dimensions and reconciliatory services of the prophets with the *Jul-ture* of creation. At this point, the Prophet Muhammad (PBUH) and the Islamic world constitute evidence for the reconciliation of the heavenly

religions with the universal order with billions of cases of experience. Against the background of this service that the prophets performed and received, their deep involvement in the natural laws of universal and individual creation appears.

Key words: Creation, Nature, Deviation, Homosexuality, Treatment.

1. GİRİŞ

Semavi dinler, fizik âlemi bir güç, bilgi ve irade bileşkesi olarak görür ve okur. Bu bileşime, “yaratılış” adını verir. Yaratılış âleminin, cansızlarda olduğu gibi, enerji ağırlıklı boyutunu “hilkat” olarak isimlendirir. Yaratılışın, canlılar âleminde görüldüğü üzere, bilgi egemenliği altındaki boyutuna ise “fıtrat” adını verir. Bilim dünyası ise, bilgi ve iradenin bileşkesi olan bu yaratılış kanunlarını “tabiat” olarak isimlendirir. Bu noktada bilim ve din, ortak bir dille insanlık ve onu çevreleyen ekolojik yapının yaratılışını kabul ederler. Yaratılış sisteminin elçisi olan resuller: “Gökler ve yeri bu fıtratta yaratan Fâtır hakkında aklî bir tereddüt ve şüphe hiç olabilir mi? Akıl açısından yaratılış sabit ve sürekli gözlemlenen bir hakikattir”⁴⁶ diyerek muhatap oldukları milletlerin akıllarına ve duyularına seslenirler.

Gerek hilkat âlemi, gerek fıtrat âlemi İlahi iradeyi ve tercihi gösteren sayısız kanunlar üzerine kurulmuştur. Bu kanunlara semavi dinler “adetullah” ve “sünnetullah”; bilim ve felsefe dünyası ise “tabiat kanunları” adını vermektedir. İlahi irade bu evrensel kanunların varlığıyla evren çapında bir düzeni sağladığı gibi, kanunların devamlılığı ile de evren ve içindeki yapının devamını garanti altına alır. Fiziksel yaratılışın, olmazsa olmaz mahiyetteki kanunlarından ikisi “denge” ve “ölçü” kanunlarıdır. Her şey gözle görünen bir denge ve ölçüden ibarettir. Kur’an, gök cisimleri ve atmosfer içinde, yeryüzünde ve canlılar arasında denge ve ölçü kanunlarının varlığını bildirdikten sonra, insanlar arası ilişkilerde ve hukuk düzeninde bu evrensel denge ve ölçünün var olması gerektiğini Rahman suresinde vurgular.⁴⁷ Bu şekilde insanlık dünyası evrensel denge ve ölçüye adapte olacaktır. Aksi takdirde insanlık, hem kendi türüne hem diğer canlı türlerine zulmeden dengesiz ve ölçüsüz bir varlık haline gelmektedir. Milyonlarca tarihi ve güncel vakanın gösterdiği üzere...

Ölçü ve denge kanunu evrensel yaratılıшта ve makrokozmosmik boyutta kendi egemenliğini gösterdiği gibi insan bünyesi, canlıların bedenleri ve fıtratlarında da kendini mikrokozmosmik boyutta gösterir. İnsan bünyesinde meydana gelen bütün fiziksel ve ruhsal hastalıklar, insanlığın sosyal hayatındaki bütün içtimai problemler ve kargaşalar temelinde evrensel denge ve ölçü kanunlarına aykırılıktan kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede semavi dinlerin mücadele ettiği, ortadan kaldırmaya

⁴⁶ İbrahim suresi, 10.

⁴⁷ Rahman suresi, 7-9.

çalıştığı bütün ferdî ve sosyal hastalıklar, sapmalar ve problemler dolayısıyla yaratılışın bir delili olmaktadır. Çünkü bütün sapkınlıklar, zulümler ve hastalıklar, ferdî ve sosyal insan hayatına zarar veren, onu ölüme ve tükenişe doğru götüren, dolayısıyla evrendeki “enerjinin korunumu yasası” na aykırı bir harekettir. Bu hastalıklar ferde ve topluma verdikleri zararlarla, evrensel düzenin varlığına ve entegre yapısına tersinden bir delil oldukları gibi yaratılışın yapıcı, geliştirici ve mükemmel yapısına da yine tersinden bir delil olmaktadır.

Yaratıcı İradenin bir elçisi olan resuller fıtrat kanunlarına, evrensel denge ve ölçüye insanları davet etmek, insanlık dünyasındaki yaratılışa aykırı bölücü, parçalayıcı, yıkıcı, kirletici ve hasta edici boyutları tedavi etmekle sorumlu birer hekimdir. Peygamberlere tabi olan insanların içki, kumar, zina, hırsızlık, eşcinsellik, uyuşturucu gibi fiziksel hayatı bitiren bağımlılıklardan kurtularak ticaret, evlilik, helal yiyecek ve içecek, manevi zevk ve lezzetlerle dolu maddi ve manevi sağlık içeren yapıcı, temiz ve verimli bir hayata kavuşmaları peygamberlerin yaratılış âlemiyle barışık boyutlarını ve barıştırmacı hizmetlerini gösteren tarihî delillerdir. Bu noktada Hz. Muhammed (ASM) ve İslam dünyası milyarlarca tecrübe vakasıyla semavi dinlerin evrensel nizamla barışıklığına delil teşkil etmektedir. Peygamberlerin yaptıkları ve verim aldıkları bu hizmetin arka planında kendilerinin evrensel ve ferdî yaratılışa dair fıtrat kanunlarına derin vukufiyetleri görünmektedir. Bu konuya dair çarpıcı bir nümune bütün insanları doğrudan ilgilendiren bir realite olan “mutluluk” hakkındadır. Şöyle ki:

Hz. Peygamber (SAV) der ki: “Ruhtar bölük bölük ordulardır.”⁴⁸ Yani ruhtar, fıtraten asker ve savaşçılardır. Bir ruhun mutluluğu, gelişimi ve lezzeti sözlü veya fiilî olarak yapacağı savaşlardadır. Bundan dolayı Hz. Peygamber (SAV) ve yetiştirdiği yüz bin sahabeden hiç biri *işkence görmesine, vatanından sürülmesine, ailesi tarafından reddedilmesine ve bütün mal varlığını kaybetmesine* rağmen asla intihar etmemiş, bilakis saadet ve huzur içinde ömrünü tamamlamıştır. Tarih biliminde yüz bin sahabenin yaşadığı bu devreye “Asr-ı Saadet” (Mutluluk Asrı) adı verilmektedir. Buna mukabil “mutluluk” ve “umut” üzerine 20’den fazla kitap yazmış olan 63 yaşındaki Koreli profesör Choi Yoon-Hee, Seul kentinin kuzeyindeki bir motelde kendini asarak intihar etmiştir.⁴⁹ Prof. Yoon-Hee’nin intiharı göstermektedir ki, akademik camia ve bilim dünyası ruhu, yapısını ve özelliklerini bilmemektedir.

2. BİYOLOJİ VE PSİKOLOJİ BİLİMİ'NE GÖRE PEYGAMBERLERE DUYULAN İHTİYAÇ

Her bir insan, bir canlı türünün bireyi olarak ekolojik düzende hayatını devam ettirmektedir. Her bir canlı türünün, gözlemlendiği üzere, kendi içinden mutlaka bir veya çok sayıda kılavuzu bulunmaktadır. O canlı türünün yaratılış gayelerinin gerçekleşmesine vesile olan bir lideri veya

⁴⁸ Buhari, Enbiya 2, Müslim, Birr 159, (2638), Ebu Davud, Edeb 19, (4834).

⁴⁹ <https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/560497-mutluluk-profesoru-intihar-etti>.

liderleri daima bulunuyor. Onları sevk ve idare edecek bir reisleri sürekli olmaktadır. Cumhuriyetçi yapıda olan arılardaki *kraliçe arı*, karıncalardaki *karınca beyi* gibi... Bu kılavuz ve rehberlerle Cenab-ı Hakk canlılar dünyasında düzeni ve bütünlüğü sağlamaktadır. Bu, Allah'ın bir hâkimiyet kanunudur. Her türde, grup bazında da olsa, gözle görüldüğü üzere, bunu mutlaka yapmaktadır. Bu kanun elbette ve elbette şuur ve akıl sahibi olan insan türünde de geçerli olacak, hükmünü icra edecektir. Peygamberler insanlığın muhtaç olduğu kemalat rehberleri ve hakikat liderleridirler.

İnsan türü, diğer canlı türlerinden yüzlerce yönden ayrılmaktadır. Çünkü insan maddi ve manevi yönleri olan, kendinin ve her şeyin farkında ve şuurunda bulunan özel ve müstesna bir canlı türüdür. Bundan dolayı insanlığa rehber olacak kişilerin insanlığı *hakka, hakikate, adalete, dürüstlüğe, dengeye, düzene, bilgiye, anlayışa, ahlaka, kutsallığa, aydınlanmaya* ve *kâinat hangi hakikatler ve kanunlar üzerine kurulmuşsa onlara çağırması ve bu vasıfları bizzat kendilerinin taşıması* zaruridir. Tâ ki hem güven verici, inandırıcı ve ikna edici olabilsinler, hem insan türünü ekolojik düzene ve kâinata ayak uydurtup başarılı kılabilirler. Aksi takdirde *yalan söyleyen bir kişi*, çevresine güven veremez. *Câhil bir kişi*, insanları ikna edip aydınlatamaz. *Dengesiz bir kişi*, kendisi zulmeder ve yapılan zulümleri de engelleyemez. *Düzensiz bir kişi*, disiplinsiz olduğu için sonuç alamaz ve evrensel disiplinler düzenle çatışır. *Ahlaksız bir kişi*, menfaatçi olur; o vakit sıradan insanlardan bir farkı kalamaz ki onlara lider olabilsin. Kur'ana baktığımızda bütün peygamberlerde, bahsedilen bu yüce sıfatları ve daha fazlasını görebiliyoruz.⁵⁰

Makrokozmetik ve ekolojik boyutla beraber geniş perspektifte baktığımızda görüyoruz ki, insan midesinin açlığını görüp onun “yaşama duası” nı sayısız yiyeceklerle sürekli kabul eden *bir kudret ve rahmet* kâinatta ve yeryüzünde gözle görünmektedir. Bu *muazzam kudret ve kuşatıcı merhametin* insanı insan yapan *akıl ve kalbin* “hakikat duası” nı reddetmesi ve dikkate almaması asla mümkün değildir. Hem insanın bozulan “vücut dengesi” için sayısız ilaçları yeryüzünde yaratan *İlahî hikmet ve şefkat* bütün gözlerce görülebilmektedir. Bu *gerçekçi hikmetin ve ilgi dolu şefkatin* insanlığın “hastalanan ruhuna ve sosyal hayatına” karşı lakayd kalması asla ve kat'a mümkün değildir. Hem yeryüzünde *her şeyi güzelleştiren ve kemale erdiren bir terbiye fiili* görünüyor. Cansızları dahi terbiye edip kemaline erdiren bu kusursuz icraatın insanlar gibi şuurlu canlıları güzelleştirmemesi ve kemale erdirmemesi kat'iyen mümkün değildir. Çünkü canlılık ve şuur kâinatta merkez-değerdir. Bu ve benzeri sayısız noktalardan peygamberlik, İlâhî kudret ve rahmetin, hikmet ve şefkatin, inayet ve terbiyenin zorunlu neticesidir. Bu hakikatlerden dolayı Peygamberlik insan türü için olmazsa olmaz bir ihtiyaç ve insanlığın ruhuna ruh katan bir iksirdir.

Bu cihetlerden bakıldığında;

- İnsanlığın ruhundaki sonsuz potansiyelleri aktive edecek ve aktivasyon yollarını öğretecek ve gösterecek,

⁵⁰ Bkz. Meryem, Sad ve Saffat sûreleri.

- Açılan insanî potansiyelleri terbiye edip ekolojik hayata adapte edecek,
- İnsanların oluşturacağı *aile, kabile, toplum ve ümmet* gibi kümülatif yapıların ekolojik dünya ve kâinatla adaptasyonunu sağlayacak,
- İnsanların *ruhanî yücelişi ve cismanî yükselişi* için gerekli ilmî, hikemî ve irfanî temelleri atacak,
- İnsanların fitraten serbest bırakılmış ve zarar vermeye açık *aklî, gadabî ve şehvî kuvvetlerini ikna metoduyla* itidale getirerek onlara “hayır” üzere bir akış kazandıracak,
- Geçmiş zamandan *gelenek ve görenek* yoluyla tevarüs eden toplum için biyolojik tehlikeleri bulunan *zina, eşcinsellik, içki* gibi kötü gelenek, alışkanlık ve davranışlardan **nefret ettirerek** insanlığı onlardan temizleyecek,
- İnsanlığın gelecek zamanını garanti altına alacak şekilde *müesseseseleşen bir eğitim, terbiye ve ahlak mekanizması* kurup sosyal hayatı yazılı kanunlarla düzen altına alacak,
- Kendinden sonraki dönem insanların *sağlıklı düşünce, dengeli duygu ve fiziksel yaşantısını* temin etmek için kalifiye kişiler yetiştirecek,
- *Sağlıklı beslenme, dengeli uyku, temiz ve verimli cinsellik* üzere olan kişisel yaşantısı ile bütün insanlığa model olacak,
- *Tefekkür eden aklı, tezekkür eden kalbi ve teşekkür eden nefsi* ile, manevi hayat kalitesini gittikçe yükselten ve iradesini güçlendiren bir ideal insan seviyesini öğretip kendi yaşantısında fiilen gösterecek,
- *Bilgeliliğin ihtişamını, bilginin yüceliğini, şuurun kıymetini, aklın sonsuz önemini, kalbin mutlak duygularını, ruhun ebedî özelliklerini* keşfedip kendi mutedil hayatında sergileyecek,
- **Hayatın sırrı olan** bilgi-işlem yönünü fiziksel cepheden alıp bâki ve külli metafizik hakikatlere de yayararak canlılık seviyesini kişisel ve sosyal manada küllileştirecek,
- *İnsan nefsinin* firavunluk ve anarşistliğini, *insan benliğinin* nemrudluk ve tehlikeli despotik yapısını öğretip onların ıslah yollarını anlatıp gösterecek,
- **Kutsallık algısıyla** bencillik ve materyalizmi, **nuraniyet algısıyla** egosantriklik ve tabiatperestliği aşarak “kâmil ve evrensel bir insan” olma sırlarını öğretip gösterecek,
- “Allah ile insan”, “insan ile insan”, “insan ile kâinat” ilişkilerini hak ve hakikat çerçevesinde düzenleyecek,
- Kişisel hayatı bir *mutluluk sarayı*, sosyal hayatı *bir Yeryüzü Cenneti ve Aden Bahçesi* haline getirecek,
- İnsanlık dünyasının genelindeki *zulümleri ve ahlaksızlığı* önce **ikna metodu** ile, olmazsa **ikaz metodu ve dışlama** ile, nihayetinde **maddi ve manevi setler inşa ederek**, eğer zulüm saldırganlaşırsa **maddi ve manevi savaşlarla** durdurup ortadan kaldıracak,
- *Hak ve fazilet esaslarının yerleşmesi* için uluslararası organizasyonlar ve anlaşmalar düzenleyecek, bu tarz teşebbüslere destek verecek ve sulh-u umumiye tesis edecek...

Bunlar ve benzeri binlerce vazife ve ihtiyacı merhamet ve şefkat, hikmet ve adalet, ilim-irade ve kudretiyle yapacak bir peygamberin gelmesi, insan türünün varlığı kadar kesin, varlığının gayesi kadar elzem, insanlarda akıl ve kalbin bulunması kadar âşikârdır.

Bu manada biyoloji ve psikoloji bilimi çerçevesinden bakıldığında peygamberler hem bir mucize fitrat ve hem insanlık için olmazsa olmaz bir ihtiyaç olarak kendilerini göstermektedirler.

3. FITRAT ÂLEMİNDE CİNSELLİK HAKİKATİNİN YERİ

Varlık âleminde gözlemlendiği üzere cansız nesnelere, parçalanarak çoğalırlar. Parçalanma miktarı arttıkça, cismen küçülürler, fakat sayıları da artar. Buna mukabil canlılar âleminde çoğalma, tek hücreli canlılar gibi yapılarda, cansız nesnelere olduğu gibi bölünerek gerçekleşse ve canlı bünyesi küçülse de canlının dış dünyadan gıda vasıtasıyla aldığı atomlarla bünyesi eski haline gelmektedir. Bu noktada canlılar dünyasında çoğalma, en ilkel haliyle bölünme şeklinde gerçekleşmektedir. Cansızlar dünyasında bölünme fiziksel manada küçülmeye yol açmasıyla mantık ilmindeki “cüz’-küll” (parça-bütün) ilişkisini gösterir. Canlılar dünyasındaki bölünen parçanın gıda zerrecileriyle büyüyen ve tamamlanan yapısı, ayrıca türleşme ve tür bazında bir kanunu sergileyen mahiyeti mantık ilmi tabiriyle “cüz’î-küllî” (ferd-nev, tikel-tümel) ilişkisine delildir.

Bölünerek çoğalma durumu çok hücreli canlılarda da görülebilmektedir. Mesela bir dışsal etkiyle ikiye bölünen solucanların bölünen parçalarının zaman içinde iki ayrı solucana dönüşecek şekilde iyileşmesi ve büyümesinde bölünerek çoğalmayı görebiliyoruz. Hayvanlar dünyasında böyle olduğu gibi bitkiler dünyasında da bölünerek çoğalma gözlemlenebilmektedir. Mesela kavak gibi ağaçların dallarının herke olarak kullanıldığı durumlarda iklim şartlarının etkisiyle herkekin filiz verip kök salarak büyümesi ve kavak ağacı haline gelmesinde, menekşe gibi *bitkilerin* yapraklarının koparılıp suya konulduğunda kök vermeleri ve büyümelerinde de bölünerek çoğalmayı gözlemleyebiliyoruz. Bu tarz bölünerek çoğalmaya “vejetatif üreme” ve daha özeldir “çelikle üreme” adı verilmektedir. Vejetatif üreme bir eşeysiz üreme çeşididir.

Daha ileri seviyede ceviz, hurma ve benzeri meyve ağaçlarında eşeyli üreme seviyesi gözlemlenebilmektedir. Bu durumda bazı meyve ağaçları erkek ağaç, diğerleri dişi ağaçtır. Bir bahçede erkek ağaç bulunmadığında dişi ağaçlardaki çiçekler döllenemedikleri için gerekli verim alınamamaktadır. Eşeyli üremenin bu çeşidinde *ceviz ağacı* ve benzerleri bir farklılık arz ederler. Bir ceviz ağacında üst dallardaki çiçekler, erkek çiçeklerdir; alt dallardaki çiçekler ise dişi çiçeklerdir. Üstteki çiçeklerin aşağıdaki çiçekleri döllenmesiyle eşeyli üreme gerçekleşmektedir. Bundan dolayı ceviz ağacı ve benzerlerine botanik biliminde “hermafrodit” adı verilmektedir. Fakat hurma ağacı, incir, kivi gibi ağaçlarda eşeyli üreme boyutu erkek ve dişiliğin farklı ağaçlardaki tahakkukuyla gerçekleşmektedir. Bu çerçevede cinsiyette ayrılaşma ceviz ağacına göre hurma ağacında daha ileri safhadadır.⁵¹ Hatta hurma ağacında dişi ve erkek ağaç arasında aşk gibi bir

⁵¹ Botanik bilimi, elma, armut gibi aynı çiçekte erkeklik ve dişilik organı olan çiçeklere “kusursuz çiçek” adını vermekte; aynı ağaçta çift cinsiyeti taşıyan ayrı ayrı çiçekleri veya tam cinsiyet belirmesiyle farklı ağaçlardaki tek cinsiyetli çiçekleri “kusurlu çiçek” olarak isimlendirir. Oysa yaratılış sisteminde bitkisel hayattan daha ileri seviyedeki hayvanî hayat seviyesinde ve daha ileride şuurlu canlılık seviyesi olan insan türünde cinsiyet ayrımının tam ve mükemmel olması ve canlılık seviyesinin mekana çakılı bitkisel hayata göre daha hür ve serbest haliyle hayvanî ve insanî hayatta daha yüksek boyutlara çıkması gösterir ki, botanik biliminin isimlendirmesi “kusurlu” bir isimlendirmedir. Aksi takdirde İslam fıkında “hünsa” adı verilen çift cinsiyetli olup üreyemeyen insan türü fertlerinin “kusursuz fert” ve “kusursuz cinsiyet” olarak isimlendirilmeleri

duygusal bağ da gözlemlenebilmektedir. Meyveli ağaçlarda, dölleme sonrasında ortaya çıkan meyvelerin içindeki çekirdeklerin her biri, müstakbel bir ağacı ve hatta ormanları taşıyan bir üreme hücresidir. Eşeyli üremede genetik farklılaşma belirgin olarak gerçekleşmektedir. Hurmadaki dölleme, cevizdeki döllemeye göre daha geniş bir genetik farklılığı gösterecek mahiyettedir. Cevizdeki üreme aynı genetiğe sahip bir yapının farklı cinsiyet taşıyan çiçeklerinin birbirini döllemesine dayanırken hurma ve incir gibi ağaçlarda farklı bünyelerdeki genetik boyutlar bir birini dölleyicidir. Bu durumda gen takası daha geniş yelpazeli olarak tahakkuk etmekte bu ise genetik problemlerin o türde görünme riskini azaltmaktadır.

Eşeyli üreme hayvanlar dünyasında özellikle çok hücreli hayvanlarda genel bir kanun olarak görünmektedir. *Dış gebelik* mahiyetinde yumurtlayarak üremek, *iç gebelik* mahiyetinde doğurarak üremek şeklinde gerçekleşmektedir. Bu süreçte, dişi ve erkek bireyin çiftleşmesi hayvanlar âleminde eşeyli üremede temel unsuru teşkil etmektedir. Tavuk gibi dişi hayvanlar horozla çiftleşme de yumurtlayabilmekte fakat bu yumurtalardan civciv çıkarak üreme gerçekleşmemektedir. Horozla çiftleşme sonrası meydana gelen yumurtalara ziraat ve zooloji biliminde “horozlu yumurta” adı verilmektedir. Aynı durum insanlardaki dişi bireylerde de görülmektedir. Kadınlardaki âdet (regl) dönemi, her ay bünyelerinde üretilen yumurta veya yumurtaların âdet kanamasıyla dışarı atılması safhasıdır. Eşeyli üreme memeli canlılar ve yumurtlayan canlılar dünyasında bu şekilde tahakkuk etmektedir. Çiftleşme, bir cinsel ilişkidir. Cinsel ilişki esnasında canlıların aldığı lezzet ve zevk ise, bu eylemin yaratıcı kudret ve İlâhî rahmet tarafından peşin ödülü ve teşvik primidir. Canlılar âleminde görüldüğü üzere çiftleşme, neslin devamı ve üreme amaçlıdır. Maymun gibi bazı istisna türlerde zevk ve lezzet amaçlı yapılan bir eylem olarak da gözlemlenebilmektedir.

Cenab-ı Hakk insan türünde üremeyi, eşeyli üreme kanununa tabi kılmış ve yaratılış mekanizmasını bu şekilde tayin ve takdir etmiştir. Dölleyici mahiyet erkek bireylere, döllemeci ve doğurucu mahiyet dişi bireylere tayin edilmiş, her iki grup bireye çiftleşmeyi sağlayacak ve üremeye yol açacak organlar ve mekanizmalar verilmiştir. İnek gibi dişi hayvanlarda idrar ve dışkı boşaltım organları aynı olarak yaratılmış, inek ve boğa çiftleşmesi de ineğin idrar kanalı üzerinden gerçekleşecek şekilde düzenlenmişken⁵² insan türündeki dişi bireylerde idrar ve dışkı kanalları ayrı ayrı yaratılmış, cinsel ilişki idrar kanalı üzerinden gerçekleştirilecek şekilde bir mekanizma

gerekir. Oysaki hüsa yapıların ürememeleri gösterir ki, çift cinsiyetlilik kemal değil, biyolojik olarak kusurdur. Bitkilerdeki çift cinsiyetlilik üremeye engel olmayan yapılarıyla, bu kusurluluğun o türe has olarak nispeten kalktığı söylenebilir. Fakat böyle bir durumda da bu tarz bir üreme genetik yelpazeyi daralttığı ve bu durum ileride zoolojide “kan sıkışıklığı” adı verilen genetik hastalığa yol açma riski taşıdığından İslam bilimi ve Kur’an’ın kâinatı okuyuşu açısından cinsiyetin ayrışması ve mükemmel şekilde belirmesi biyolojik olarak kemal seviyedir. Bu çerçevede Kur’anın ve İslam’ın verdiği biyolojik tanımlama beşerî aklın tanımlamasından daha gerçeğe uygun ve daha doğrudur.

⁵² Boğa gibi erkek hayvanlarda idrar ve dışkı boşaltım kanalları ayrı yaratılmıştır. Bu manada insan türüyle benzerlik arz etmektedir.

düzenlenmiştir. Bu çerçevede eşeyli üremede zirve ve en temiz boyut insan türünde görülmektedir, tespitini yapabiliyoruz. Cenab-ı Hakk, insan türünü bu fıtrat üzere yaratmış; cinsel ilişki boyutunu, gönderdiği semavi dinler ile, gittikçe cinsiyet ayrımının hatta cinselliğin yaşanabileceği kişilere dair ayrımın da belirginleşeceği şekilde tayin ve takdir etmiştir. Mesela Yahudi şeriatında bir kişi iki kız kardeş ile aynı anda evlenebilirken, İslam şeriatında bir kişinin aynı anda iki kız kardeş ile evlenmesi yasaklanmıştır. Bu yasağın veya izin konulmasında nüfus popülasyonu, sosyolojik bağlar, aile ve akrabalık bağlarının sıkı tutulmasıyla dinin rahat yaşanabilirliği gibi hususlar göz önünde tutulmuştur. Bu gelişimle, semavi dinler ve fıtrat açısından cinselliğin, genetik zenginliği ve İlâhî ilmin genlerde saklanan sonsuzluğunu gösterecek şekilde tahakkuk etmesinin istenildiği okunabilmekte ve anlaşılmaktadır. Bu noktada cinsel haz ve lezzet, insan türünün devamı için teşvik amaçlı bir “peşin ücret” olarak görünmektedir. Fakat insanın şuurlu yapısı, canlılık mekanizmasının lezzet ve zevk isteyen yapısı, cinsel haz ve zevkin cezbedici mahiyeti, insanın zevk ve lezzete müptela duyguları, insanın saplantılı hevâsı ve hevesi gibi hususlar cinselliği, insan türü açısından üreme ekseninden çıkartıp zevk ve lezzet alma yörüngesine oturtabilmektedir. Bu husus ön planda “zina” eyleminde kendini göstermeye başlamaktadır. Bu sapmanın nihai seviyesi eşcinsellik şeklinde eşeyli ilişkiyi bırakarak erkek-erkeğe (homoseksüellik), dişi-dişiye (lezbiyenlik) şeklinde bir cinsel ilişkiye dönüşebilmektedir.

Özetle tek hücreli yapılardan başlayarak şuursuz çok hücreli ve şuurlu insani yapılara kadar yükselen canlılık mertebelerindeki kapsamlı bir tefekkür, eşcinselliğin ve eşcinsel ilişkinin canlılar dünyası büyüklüğünde muazzam bir sapma ve yıkım olduğunu biyoloji ve zooloji bilimi çerçevesinde net olarak göstermektedir.

4. EŞCİNSEL BİR TOPLUM İLE MÜCADELEDE HZ. LÛT (AS) MODELİ

Peygamberler arasında ilk olarak Hz. Lut’a (AS), biyolojik boyutlu bir sapma ve zulümle yoldan çıkan bir toplumu ıslah vazifesi verilmiştir.⁵³ Hz. Lût (AS), halkıyla mücadelesinde bilimsel bir strateji izleyecek şekilde onları ikaz etmeye çalışır. Onların hem akıllarına hem duyularına seslenir.

⁵³ Sonraki süreçte eşcinselliğin kadın versiyonu olan “lezbiyenlik” konusunda bir sapma Kur’anda ismi geçen Ashab-ı Ress halkında meydana geldiği rivayetlerde bildirilmektedir. Arapça’da lezbiyenliğe, “sihak” denilmektedir. Ashab-ı Ress’in peygamberi olan Hanzale b. Safvan (AS) onlarla mücadele etmiştir. (bkz. Salim Öğüt, TDV İslam Ansiklopedisi, “Sihak” maddesi, c.37, s.169) Sonraki süreçte ise kadın ve erkek eşcinselliğinin beraber görüldüğü Pompei vakası gerçekleşmiştir. Bu bölgeye ise Hz. İsa’nın (AS) havarilerinden ve Kur’an nazarında bir resul olan Hz. Petrus (AS) gönderilmiştir. Kendisi ve yetiştirdiği halis müminler bu sapmayla mücadele etmişler, bu sapkınlıktan dönmeyen Pompei halkı Vezüv yanardağının patlaması ile helak olmuşlardır.

4.1. HİLKAT VE FITRAT KANUNLARI VURGUSU

Hz. Lût (AS), tebliğ sürecinde önce kadın-erkek cinsel ilişkisinin bir *hilkat ve fıtrat kanunu* olduğunu Sodom ve Gomore halkına vurgular; onlara bu konuda düşünceleri gerektiğini ima için onlara sorular sorarak hitap eder; sorularını şaşkınlık ifadesiyle beraber sorarak “Nasıl bu şekilde bir algıya kapılabildiklerini, hakikatin bu sahada çok net olduğunu” ifade etmek ister ve fıtrata ters olan bu eylem karşısında sağlıklı bir vicdanın sergileyeceği duygusal tepkiyi de sırasıyla şöyle dile getirir:

“Siz insanlar arasından erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Ve Rabbinizin sizler için yarattığı eşlerinizi bırakıyorsunuz. (Hayır, öyle değil!) İşin aslı sizler, haddi aşan bir topluluksunuz... Ben, sizin bu yaptığınız işten nefret ediyorum.” (26/Şuarâ 168)” (26/Şuarâ 165-166)

Hz. Lut’un (AS) burada izlediği usul, eşcinselliğin tedavisinde en temel adımdır. Çünkü bütün sapmalar, öncelikle düşünce ve algı boyutunda başlar. Şu an eşcinselliğin masum bir “cinsel yönelim” olarak algılatılmaya çalışılması ve lanse edilmesinde bu düşünce sapması ve saptırmasını görebiliyoruz. Oysaki *bir yönelim*, temelinde bir meyil ve eğilimden kaynaklanır. *Meyiller* ise, tecrübe ile sabittir ki, ihtiyaçlardan doğar. *Cinsellik* ise, bütün canlılarda görüldüğü ve yaratılış mekanizmasının gösterdiği üzere, neslin devamına hizmet içindir. İnsan fıtratında da, bütün canlılarda olduğu gibi, *neslin devamına karşı bir ihtiyaç ve eğilim* hatta bir aşk-ı beka söz konusudur. Hakikat net olarak budur. Buna mukabil eşcinsellik, biyolojik olarak neslin devamına hizmet etmek değil bilakis neslin kesilmesine yol açmaktadır. Bu durum da göstermektedir, LGBT örgütleri ve taraftarlarının eşcinselliğin bir “cinsel yönelim” ve bir “cinsel tercih” olduğu iddiası canlılar dünyası büyüklüğünde bir yalan, tutarsız ve temelsiz bir iddiadır. Hz. Lut (AS) Sodom ve Gomore halkına yaptığı tebliğinde, ilk önce aklın kullanılması ve cinselliğin hakikati ve hikmeti üzerinde düşünülmesi noktasına parmak basmaktadır.

4.2. FITRAT, AŞIRILIK VE İSRAF HAKİKATLERİ VURGUSU

Hz. Lût (AS) sahip olduğu ilim ve hikmetle erkek-erkeğe cinsel ilişkinin bir cinsel aşırılık, sapma, taşkınlık ve evrensel bir yıkım olduğunu “fuhuş” ve “israf” lafızlarını kullanarak şöyle ifade eder:

“Siz, sizden önce âlemlerden hiç kimsenin yapmadığı bir fuhşiyatı mı yapıyorsunuz?” demişti. Şüphesiz ki sizler, kadınları bırakıp erkeklere şehvetle yaklaşıyorsunuz. Siz, şehvet gücünü israf eden ve şehvetin varlık gayesine muhalefet eden zalim bir toplumsunuz.” (7/A'râf 80-81)

Bilimsel disiplinler açısından sabit bir hakikattir ki fizik bedeninin bekası, yeme-içme ve uyumaya bağlanmıştır. *Yeme ve içme*, şahsî hayatın devamı içindir. *Yeme-içmenin verdiği zevk ve lezzet* ise, bu vazifenin gördürülmesinde peşin ücrettir. İnsanda yiyeceklere, içeceklere ve uykuya

karşı bir “iştihâ” ve şiddetli arzu yaratılmıştır. Ta ki hayatın devamı vazifesi kesintisiz ve pürüzsüz devam edebilsin. Aynen bunun gibi Yaratıcı İrade neslin devamını cinsel ilişkiye bağlamıştır. Cinsellik de, biyolojik yasalar açısından sabittir ki, neslin devamı ve türün bekası için insan fıtratına yerleştirilmiş bir araçtır. Bu çerçevede cinsellik ve şehvet arzusu, fiziksel bir ihtiyaç ve biyolojik açıdan da, hormonal bir süreçtir. Aynı zamanda *evlâdıyla ölümsüzleşme hissi, algısı ve arzusu, ayrıca neslin devamının sosyal cazibesi* gibi unsurlar da kadın-erkek ilişkisini alevlendiren diğer gerekçelerdir. *Cinsellik zevki ve lezzeti* ise, fıtrat düzeninin devamına hizmet eden bu vazifenin icrasına verilen peşin ücrettir. Bu çerçevede yeme-içmenin, canlılığın devamını sağlama odağından çıkartılıp “yemek için yaşamak” algısına kayması ve “fiziksel lezzet” e kilitlenmesi nasıl ki bir fıtrat sapması ise cinselliğin de “neslin devamına hizmet” odağından çıkartılarak “cinsel hazza” kilitlenmesi daha köklü bir fıtrat sapması, bir sapkınlık ve zalimleşmedir. Obezite, fıtrat düzeninin yeme-içmedeki sapmaya karşı verdiği peşin fiziksel ceza olduğu gibi AIDS, HIV, HPV, Frengi gibi hastalıklar da cinsel sapmalara karşı fıtrat ve yaratılış düzeninin verdiği şiddetli fiziksel cezalardır.

4.3. SEMAVİ DİNLER VE CİNSELLİK HAKİKATI

Bütün semavi dinler, fıtrata tamamen ters olan erkek-erkeğe, kadın-kadına cinsel ilişkiyi yasaklamış, fıtrata uygun olan ve canlılar âleminde geçerli eşeyli üreme kanununun insan türündeki yansıması olan kadın-erkek cinsel ilişkisine izin vermiş, neslin devamı için şart görmüştür. Fakat bu fıtrî kadın-erkek ilişkisine dahi çeşitli sınırlar ve yasaklar getirmiş, cinsel ilişkiyi belirli bir kalıba dökmüş ve onu en yararlı sonucu verecek bir formata oturtmuştur. Cinselliği “meşruiyet” ve “nikah” gibi kaideler altına almış, kadın fıtratına has âdet (regl) döneminde cinsel ilişkiyi haram etmiştir. Bu tarz yasaklarıyla semavi dinler hem insan neslinde şehvet gücünün israfını önlemekte, hem kirli bir cinsellikten doğan muhtemel hastalıkları engellemekte, bir koruyucu hekimlik yapmaktadır.

Ayrıca varlık ve hayat âlemi, canlılar ve cansız varlıklar dünyasının şahitliğiyle, iktisat kanunu üzerinde kurulmuştur. Bu evrensel kanun çerçevesinde malını israf etmek bir zulüm olduğu gibi fiziksel kuvvetlerini ve cinsellik gücünü israf etmek de bir zulümdür. Hatta Kur’an, bu çerçevede bir erkeğin üreme hücrelerinin israfına doğrudan yol açan ve hadislere göre “eşcinselliğin küçük hali” olarak belirtilen kadın-erkek arasındaki “anal ilişki” yi de yasaklayacak şekilde şöyle buyurur:

“Ey Muhammed! Sana kadınların aybaşı halinden de soruyorlar. De ki: O bir eziyettir Onun için *aybaşı halinde oldukları zaman kadınlardan çekilin* ve temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. İyice temizlendikleri zaman ise Allah'ın emrettiği yerden onlara varın, yaklaşın. Şüphesiz ki Allah çok tövbe edenleri de sever, çok temizlenenleri de sever. Kadınlarınız, sizin için bir tarladır. O halde tarlanıza dilediğiniz gibi varın ve kendiniz için hazırlık yapın!” (Bakara suresi, 222-223)

Erkeğin üreme hücrelerinin büyüüp bir çocuk haline gelebileceği zemin, kadının rahmidir. Kur’an yukarıdaki ayette kadın rahmini, bir tarlaya benzetir. Rahme, erkek üreme hücrelerinin

ulaşabileceği yol ise, idrar kanalıdır. Bu çerçevede bir kadınla cinsel ilişkinin mekanı semavi dinler açısından belirgindir ve âyette “Allah’ın emrettiği yer” olarak ifade edilmiştir. Yani yaratılış sistemi ve cinselliğin üreme gayeli oluşu noktasından bakıldığında cinsel ilişki mekanı nettir ve Allah’ın emrettiği yani farz kıldığı ilişki tarzı budur. Buna mukabil cinsel sapma sürecini bildirir mahiyette Hz. Peygamber (SAV) bir hadisinde, eşcinselliğe varan sürecin bir kilometre taşını beyan noktasında şöyle izahta bulunur: “Bir erkeğin karısı ile ters ilişkiye girmesi küçük lûtîliktir.”⁵⁴ Bu hadis, eşcinselliğin bir toplumda başlangıç safhasının veya başlangıç sonrası ara safhanın “anal ilişki” olduğunu bildiriyor. Anal ilişkinin de temeli “cinsellik zevki” nin bir saplantı ve hayat gayesi haline getirilmesidir.

4.4. EVRENSEL DÜZENLE BARIŞ VE SAVAŞ GERÇEĞİ

Kur’an Hz. Lut’a (AS) hikmet ve ilim verildiğini, halkını hakikate ve hakka davet ettiğini buna mukabil Sodom ve Gomore halkının **sapkınlık ve zulmü, kirli ve kirletici bir toplumsal hayatı** istediklerini şöyle vurgular:

“Lut’a da hüküm/hikmet ve ilim verdik. Onu **habis⁵⁵ eylemlerde** bulunan o şehirden (ve halkından) kurtardık. **Hakikaten onlar, fasıklar(dan oluşan), kötü bir kavimdiler.** (21/Enbiyâ 74)

Bu âyetteki “fâsık” lafzının zıddı “sâlih” tir. **Sâlih** kelimesi, *sulh içinde olan, sulhu hayat gayesi haline getiren kişi* demektir. Salih lafzı, şehvet boyutunda cinselliğin dinin çizdiği sınırlar dahilinde kadın-erkek ilişkisi olarak yaşanmasının fıtrat ve hilkat düzeniyle yapılan sulh anlaşması olduğunu, kişinin şahsî hayatının kâinat ağacıyla bütünleştirilmesi ve şahsî faaliyetlerinin kâinat fabrikasının çarklarıyla uyum içine alınmasını ifade eder. Bu noktada fâsık bir kişi yaptığı eşcinsellikle kâinatla, kâinattaki İlâhî kanunlara tabi her şeyle bir savaş içine girmiş ve varlık âleminde istenilmez bir canlı haline düşmüştür.

Kur’anın birçok bölümünde ifade edildiği üzere, Hz. Lût’un (AS) ilim ve hikmet çerçevesinde şefkat ve merhametle halkına seslenmesine ve doğru yolu göstermesine rağmen Sodom ve Gomore halkı Hz. Lut’un (AS) evine misafir olarak gelen, hakikatte o toplumun helaki için orada bulunan, delikanlı suretindeki meleklerle de tecavüz etmeye yeltenmişlerdir. Hz. Lut (AS) ve onun iffetli

⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, 2/182.

⁵⁵ **Habis** lafzı, ruhları kirleten ve hasta eden fiil anlamında “zina” için Kur’anda kullanılır. Sağlıklı ruhlar içinse Kur’anda “tayyib ruh” (hoş kokulu ruh) ifadesi kullanılır. Kur’an zina edenleri “habisat ve habisûn” (kirli ruhlu kadınlar ve erkekler) şeklinde isimlendirirken evlilikle meşru çerçevede cinsellik yaşayıp çocuk mahsulü alanları ise “tayyibun ve tayyibât” (temiz ve hoş kokulu ruh sahibi kadınlar ve erkekler) olarak isimlendirir (Nur suresi, 26) Zina fiili ruhları kirlettiği gibi, zinadan daha tehlikeli, fıtrata daha aykırı ve evrensel yaratılış kanunlarına zıt olan, insanda evrensel bir yıkım algısı ve hissini doğuran eşcinsellik ise, ruhları kökten tahrip ve hasta eden bir eylemdir. Âyetteki “habis” tabiri, eşcinselliğin insana verdiği zararın büyüklüğünü ve derinliğini göstermek için kasdî kullanılmıştır. Aynı zamanda bu tarz kişilerin fıtratlarının tedavisinin başlangıcının eşcinsel ortamlardan tecrid edilmeleri ve temiz bir mekânda hapsedilmeleri ile mümkün olabileceğine de işaret eder.

kızlarını “Sizler temiz insanlarsınız ya”⁵⁶ şeklinde sözlerle alaya alarak taciz etmişler ve Hz. Lut’un (AS) hanımını da kendilerine bir casus kılacak şekilde etkileri altına almışlardır. Hz. Lût’un (AS) hanımı, Sodom ve Gomore halkına meleklerin gelişini haber vermiş ve eşcinsel halk Hz. Lût’un (AS) evini bir kale gibi kuşatmıştır. Yaşadığı çaresizlikten dolayı Hz. Lût (AS): “Keşke benim size karşı (koyacak) bir gücüm olsaydı veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim!” demek zorunda kalmıştır.⁵⁷ Sodom ve Gomore halkı saplandıkları bataklık çamurunu misk ü anber zannederek yüzüne gözüne sürece derecede günahlarla sarhoş olduklarından Hz. Lut’u (AS) duyamaz bir psikolojik hal içine girdiler. Bu konu, Hicr suresi ve emsali Kur’an surelerinde çok net olarak ifade edilmiştir.

Bu psikolojik süreci derinden incelediğimizde şu tespiti yapabiliyoruz: Eşcinselliğin temeli lezzetperestlik ve zevke tapmaktır. **Cismani lezzet**, meşru dahi olsa aşırılığında, insanı manen kör eden⁵⁸ ve yutan bir girdap, **fiziksel zevk** ise insanı her şeye karşı sağır eden ve kendisine odaklatan bir bataklıktır. **Zevk ve lezzeti sürekli tatmak ve tatmayı istemek** ise, bu manevi bataklıkta gittikçe gömülmek demektir. Bataklıkta gömülmeye başlayan ve bundan razı olan sarhoş birinin kurtuluşunun tek yolu bataklık dışından ona şefkatle uzanan bir ele veya ellere tutunmasıdır. O uzanan eli veya elleri reddeden kişi, kendi idam ipini kendisi çekmiş demektir. Lut kavminin helaki tam manasıyla bu manzaradır. Hz. Lût’un (AS) şefkatli elini reddedip zevk bataklığına gömülüp boğuldular. Lut kavmi, hiçbir kavmin gömülmedikleri kadar dünyevi zevk ve lezzetlere gömüldüklerini ima için cezaları da deniz seviyesinin 420 metre aşağısında olan Lut gölünün dibine geçirilmeleri şeklinde olmuştur.

Hem Lut kavmi-Hz. Lût (AS) mücadelesinin helak üzere sona ermesi, hem aynı fiili işleyen Pompei’nin benzer şekillerde helak edilmesi göstermektedir ki eşcinsellik, evrensel yaratılış ve fıtrat kanunlarına tabandan aykırı bir eylem, külli bir zulüm, toplumları imha eden bir anarşizm, kurtulması zor bir bataklık, ruhları kirleten ve hasta eden bir sapkınlıktır.

Buna mukabil peygamberlerin, istisnalar hariç, hemen hepsinin bir veya çok sayıda kadınla evlenmesi, hemen hepsinin veya çoğunluğunun kız ve erkek evlatları yolu ile neslinin devam etmesi gösterir ki, semavi dinler fıtrat düzeni ile insanı barıştıran, fıtrat kanunlarına insanı adapte eden bilimsel, aklî ve vicdanî hakikatli bir sistemdir. Kur’an bunu şöyle ifade eder:

“O halde sen hanîf olarak bütün varlığıyla **dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa ona** yönel! Allah’ın yaratmasında **değişme** olmaz. İşte **doğru din budur**; fakat insanların çoğu bilmezler.” (Rum suresi, 30)

⁵⁶ A’raf suresi, 82.

⁵⁷ Hud suresi, 80.

⁵⁸ Zuhuf suresi 71. âyet, lezzet-görme ilişkisini şöyle ifade eder: “Cennet’te gözlerin görmekten lezzet alacağı her şey vardır.”

5. EŞCİNSELLİKLE MÜCADELEDE KUR'AN VE HZ. MUHAMMED (ASM) MODELİ

Eşcinsellik konusu Hz. Lût (AS) dışında son peygamber olan ve dini kıyamete kadar devam edecek olan Hz. Muhammed'in (SAV) de mücadele ettiği bir problem olarak kendine Kur'an'da yer bulmuştur. Kur'an ve hadisler eşliğinde eşcinsellikle mücadelede İslam ümmetinde iki yöntem uygulanmıştır:

5.1. EŞCİNSELLİĞE HAYAT HAKKI TANIMAMA YÖNTEMİ

Birinci ve ekseriyeti teşkil eden grup olan İslâm hukukçularının çoğunluğu, Kur'an'da hem zinanın hem livâtanın açık hayâsızlık ve çirkin davranış (fahişe) olarak nitelendirilmesini dikkate alarak livâtayı zinaya kıyas etmiş, bu fiilin zina olarak adlandırılabileceğini ve zina ile aynı hükümleri taşıdığını belirtmiştir. İmam Şâfiî ile Hanefî hukukçularından Ebû Yûsuf ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'ye göre livâta yapan kişiye zina suçunda olduğu gibi had cezası uygulanır; fâil muhsan (evli) ise recmedilir, muhsan değilse 100 celde ile cezalandırılır. Şâfiîler, livâta suçunda fâilin bekâr olması durumunda kendisine ayrıca *sürgün cezası* verilmesi gerektiğini ifade ederler. İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel ise Hz. Peygamber'den nakledilen ve livâta yapan kişilerin öldürülmesi ya da recmedilmesi gerektiğini ifade eden hadisleri (İbn Mâce, "Hudûd", 24; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 29; Tirmizî, "Hudûd", 24) esas alarak muhsan olsun ya da olmasın livâta fiilinin fâiline recm cezası verileceği görüşündedir. Bu hukukçulara göre livâta suçunun ispatı için zina suçunda olduğu gibi dört şahit getirilmelidir. Livâta yapan kişilerin öldürülmesi gerektiğini ifade eden hadisler, aralarında Nesâî'nin de bulunduğu bazı hadis otoriteleri tarafından sened yönünden tenkit edilmiştir (Şevkânî, VII, 131). Diğer taraftan Resûl-i Ekrem'in livâta yapan kimseyi recm cezası ile cezalandırdığına veya livâtanın cezaî müeyyidesi hakkında hüküm verdiğine dair bir bilgi mevcut değildir (İbnü't-Tallâ', s. 33).⁵⁹

Zahiriyye mezhebi hukukçusu İbn-i Hazm, *Güvercin Gerdanlığı* isimli kitabında raşid halifelerin ilki olan Hz. Ebu Bekir döneminde yetişkin bir erkeğin bir erkek çocuktan cinsel yönden istifade ettiğinin ispat edildiğini, Hz. Ebu Bekir'in onu idam ettirdiğini aktarır.⁶⁰ Ayrıca Şüca b. Varka el-Esedî'nin bir kadın gibi kendini cinsel boyutta erkeklere kullandığını ve mesele ispat edildiğinde Hz. Ebu Bekir tarafından idam edildiğini bildirir.⁶¹ Sahabe âlimleri arasında ön sıralarda bulunan Hz. Ebu Bekir'in bu uygulamaları, livata suçuna karşı verilecek bir cezanın, muhsan bir kişi ise, zina eden muhsan kişilerle aynı tarzda olduğuna dair tarihî örnek vakalardır.

⁵⁹ Yaşaroğlu, M. Kâmil, TDV İslam Ansiklopedisi, *Livata*, Ankara, 2003, c.27, s.198-200.

⁶⁰ İbn-i Hazm, *Güvercin Gerdanlığı* terc., mütercim Mahmut Kanık, s. 291.

⁶¹ İbn-i Hazm, a.g.e., s. 292.

İslam hukukçularının tespit ettiği üzere eşcinsellik toplum hayatını ifsad ettiği, yaratılış kanunlarına kökünden muhalefet ettiği, fert ve toplum sağlığını bozduğu, AIDS gibi cinsel yolla bulaşıcı hastalıklara sebep olduğu ve yaygınlaştırdığı için İslam hukukçuları eşcinsellik ve lezbiyenlikle bu şekilde mücadele yöntemini benimsemiştir. Bu uygulamaların neticesinde eşcinsellik İslam toplumu içinde yok edilemese de varlığını çok zayıf olarak devam ettirebilmiş, ferdî ve cüz'î, gizli ve perde arkasında devam eden bir olgu olarak kalmıştır. Sodom ve Gomore, Ashab-ı Ress, Pompei'de olduğu gibi kitlesel bir hale dönüşmemiştir. İslam hukukçularının ve müfessirlerinin “livata” (eşcinsellik) ve “sihak” (lezbiyenlik) konusunda genel olarak bakışı bu minvaldedir.

5.2. EŞCİNSELLİĞİ TEDAVİ ETMEYE ÇALIŞMA YÖNTEMİ

İkinci gruba dahil olan Ebu Müslim İsfahanî ve İmam Nesefi gibi İslam âlimlerine göre, Kur'an-ı Kerim'in eşcinsellik ve lezbiyenlik ile ilgili âyetleri ve tedavi çaresi sundukları âyetler, Nisa suresi 15 ve 16. âyetleridir. Nisa suresi 15. âyet “lezbiyenlik yapan kadınlar” ile 16. âyet ise “eşcinsellik yapan erkeklerle” ilgili olarak kabul edilmiştir. Nisa suresinin 15. âyeti lezbiyen kadınlardaki bu fitrat sapmasının tedavisi için, onların yaşadıkları toplumdaki ve sosyal çevrelerinin bozuk algısından izole edilmeleri lüzumunu ve bunun tahakkuku için onların bir eve hapsedilmelerini çare gösterir. Bu izolasyon sayesinde onların kendi fitratları ile yüzleşmeleri, kendilerindeki sapmayı düşünerek bulmaları yöntemini veya onlara bu konuda bilgi ve telkinde bulunulmasını tavsiye eder. Bütün sapmalar, temelde düşüncelerdeki kayma ve sapmalara dayandığından, tedaviler de düşüncelerdeki düzelmeye başlar. Net bilgi ile düzelen bir düşünce, zamanla duyguları da düzeltir. Tecrübe ile sabit olduğu üzere duygular düzelince fiziksel yaşantı da itidale gelmektedir. Bilim dünyasının bu rehabilitasyon sürecini Kur'an, *faizin kaldırılması, içkinin yasaklanması ve tesettürün emredilmesi* gibi bütün sosyal ve ferdî hayata ait değişimlerde kullanmış, bunu zamana yayılan bir süreç içinde yapmıştır. Bu çerçevede eşcinsellik de yıllar alacak hassas bir tedavi ve kişilik inşasıyla mümkündür, diye Kur'andan meseleyi ders alabiliyoruz.

Nisa suresindeki bu âyette “Fe emsikhunne fi'l-büyûti hatta yeteffâhünne'l-mevtü ev yec'alallahu lehünne sebîla” (Onları ölüm gelinceye kadar veya Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde tutun) deniliyor. Bu âyet bazı karakterlerde lezbiyenliğin ömür boyu düzelmeyebileceğini haber veriyor. Hatta tedavi olabilecek ve olmayacak kişiler arasında ilk sıraya tedavi olmayacakların alınması gösterir ki lezbiyenlerin çoğunluğu düzelebilecekleri bir irade kararlılığı gösteremeyeceklerdir. İlgili âyet bazı lezbiyen karakterlerde düzelmeyebileceğini “sebîl” tabiriyle ifade eder. *Sebîl, duygusal gelişim yolu* demektir. Kur'anın sık sık kullandığı “cihâdun fi sebilillahi” (Allah yolunda cihad) lafızları işaret etmektedir ki, lezbiyen karakterlerin bir kısmı nefis tezkiyesi ve cihad-ı ekber yoluna girerlerse, duygularında gelişim ve tedavi başlayabilecektir.

Nisa suresi 16. âyet ise İsfahânî ve Nesefî gibi müfessirlere göre “eşcinsel erkekler” le ilgilidir. Âyette şöyle denilir: “Sizlerden fuhuş yapanların her ikisine de günahlarının hemen akabinde eziyet edin. Eğer onlar tövbe edip ıslah olurlarsa, onlara eziyet etmekten vazgeçin. Çünkü Allah, tövbeleri çok kabul edendir ve kullarına çok şefkat edendir.” Bu âyet işaret etmektedir ki, eşcinsellik “lezzetperestlik” temellidir. İlacı ise, fiziksel ve ruhani eziyetler ile kişiye acı çektirmektir. Her eşcinsellik hazzını tadışı akabinde şiddetli bir acı yaşatılan eşcinsel bir kişinin nefsi, bu acıları çekmemek için eşcinsellikten vazgeçecektir. Bu çerçevede eşcinsel kişilere yaşattırılacak fiziksel ve ruhani acılar, cerrahi bir ameliyat ve etkili bir psikolojik tedavi yöntemidir.

Söz konusu âyetin Esmâü'l-Hüsna'dan Tevvab ve Rahim isimleriyle bitmesi, işaret etmektedir ki, eşcinsel erkeklerin tedavisi daima mümkündür. Çünkü Arapça'da şeddeli ifadeler, hem süreklilik, hem çeşitlilik ifade ederler. Bu çerçevede şeddeli bir İlâhî isim olan bu âyetteki Tevvab ismi, eşcinsellik günahını işleyen kişi ne zaman tövbe ederse etsin Allah'ın onun tövbesini kabul edeceğini bildirerek ümit vermektedir. Rahîm ismi ise, bu kişilere İlâhî şefkatin bire bir odaklanacağını ve eşcinsel kişilerin tedavilerinde şefkat ve sabrın önemli rol oynayacağını da ifade eder.

6. BİLİMSEL DİSİPLİNLER AÇISINDAN EŞCİNSELLİK

Dinler tarihi ve dünya tarihi noktasında insanlık dünyasının eşcinsellik illetiyle maluliyetinin serencamı böyle olduğu gibi bilimsel disiplinler ve bilim tarihi açısından eşcinsellik konusu ve gelişimi hakkındaki bilgi birikimi ve bilimsel kanaat şu şekilde gerçekleşmiştir:

İnsanın bağışıklık sistemini çökertip onu gündün güne öldüren AIDS virüsü, insanlık dünyasında ilk önce bir eşcinsel kişide tespit edilmiştir.⁶² Bu çerçevede eşcinsellik *tıp bilimi* açısından bir fıtrat sapmasıdır.

Yakın zamanda yapılan kapsamlı genetik incelemeler eşcinselliğin genetik bir boyutu olmadığını ispat etmiştir. Bu çerçevede *genetik bilimi* açısından eşcinsellik doğal bir süreç değil, yapay bir süreç ve fıtrat sapmasıdır.

Psikolojinin babası olarak kabul edilen Alfred Adler'in “Bireysel Psikoloji” kitabında tespit ettiği üzere “Eşcinsellik, psikolojik ve daha derinde ruhânî kökenli bir sapmadır ve şımarık karakterli kişilerde görünen bir vakadır. Eşcinselliğin temeli, ailelerin çocuklara gerekli terbiye ve eğitimi verememelerine dayanmaktadır.” Bu çerçevede eşcinsellik *psikoloji bilimi* açısından bir sapma, köklü bir hastalık ve psikolojik bir yıkımdır.

Eşcinsellik insan neslinin çoğalmasını engelleyen, fizyolojik hastalıklara yol açan ve insanlığın devamını engelleyen bir yapıya sahip olmasıyla *sosyoloji bilimi* açısından da bir sapmadır.

⁶² Bu kişi Kanadalı Gaétan Dugas'tır. Vaka 1982 yılında tespit edilmiştir. Dugas, 1984 yılında AIDS'ten ölmüştür.

Diğer bilimsel disiplinler açısından da konu ele alınsa benzer hakikatli ve sabit tespit ve teşhislerde bulunacakları evrensel düzenin tercümesi olan bilimlerin olağan akışıdır. Bu çerçevede gerek bilim ve gerekse semavi dinler açısından eşcinsellik kendisiyle mücadele edilmesi, insanlık dünyasından kaldırılması için kollektif bir şekilde savaşılmaması gerekli evrensel bir sapma, canlılar dünyası kadar büyük bir yıkım ve bir tükeniştir.

SUYUN İLK YARATILAN VARLIK OLDUĞUNA DAİR RİVAYETLERİN TAHLİLİ (*THE ANALYSIS OF NARRATIONS THAT WATER IS THE FIRST CREATED BEING*)

Mehmet DİLEK

Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Antalya, Türkiye
Assist. Prof. Dr., Akdeniz University Faculty of Theology, Department of Hadith, Antalya, Türkiye

E-Posta / E-Mail: mdilek25@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-4900-1744

ÖZET

Hadis kitaplarındaki rivayetlere baktığımızda ilk yaratılan varlığın ne olduğuna dair farklı bilgiler bulunduğunu görmekteyiz.

Birincisi: *ARŞ*

İbn Abbas'tan gelen bir rivayette, en evvel yaratılanın arş olduğu ifade edilmektedir. İbn Kesir ve İbn Hacer gibi âlimler, bunun cumhur tarafından da kabul edildiğini ifade etmişlerdir. İbn Kesir ve İbn Teymiye'nin de tercihleri bu yöndedir. Âyet ve hadisten buna dair deliller vardır. Müslim'in rivayet ettiği Abdullah b. Amr'dan gelen rivayet bunu teyit etmektedir. Rivayete göre: “Allah mahlukatın miktarlarını ellibin sene önce yazdı, ve dedi ki: Arşı su üzerindedir.” Buradan hareketle bazı âlimler, arşın kalemden önce yaratıldığı görüşüne meylectiler. Çünkü takdir, kalem yaratıldığında olmuştur. Bu hadis, mahlukatın miktarlarının yazılmasından önce arşın var olduğunu açıkça ifade ettiğini belirtmişlerdir.

İkincisi: *KALEM*

Kalemin ilk yaratılmış varlık olduğunu bahseden bir rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Allah ilk olarak kalemi yarattı ve ona yaz dedi, kalem ne yazacağını sordu, Allah da Kıyamet kopuncaya kadar mahlukatın miktarlarını yani kaderlerini yaz...” diye emretti. Bu kalemle, âlemin bidayetinden nihayetine kadar yazıldı. Bu konudaki rivayetler başta Hz. Ali olmak üzere İbn Abbas, İbn Ömer, Ubâde b. Sâmit, Übey b. Ka'b ve Ebû Hureyre gibi sahabîlerden gelmektedir. Rivayetlerde üç şekilde yer alan kalem hadisi, ilk iki şekliyle sahih olarak kabul edilmiştir. Üçüncü şeklinin ise mevzu ve batıl olduğu belirtilmiştir. İbn Hacer, ilk yaratılan olarak zikredilen kalem hadisinin, akıl ile ilgili olarak ifade edilen rivayetlerden daha sahih olduğunu belirtmiştir.

Üçüncüsü: *SU*

Hadislerdeki rivayetlerden hareketle bazı âlimler ilk yaratılan varlığın su olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü rivayetlerde “Allah arşı yarattığında o su üzerindeydi” ifadesi

bulunmaktadır. Dolayısıyla suyun arştan önce yaratılmış olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca “**O Allah ki, gökleri ve yeri altı günde yarattı. Bütün kâinat yaratılmadan önce O'nun Arş'ı su üzerinde idi. Allah, bütün canlı varlıklara su ile hayat verdi.**” mealindeki Hûd suresi 7. âyet de buna bir delildir. İbn Abbas: “Allah arşı yaratmadan önce suyu yarattı, Sonra arşı su üzerine koydu” şeklinde bir yorum yaparken diğer bir kısım âlimler yine rivayetlerde geçen “Allah, sudan önce hiçbir şeyi yaratmamıştır” ve “su arştan önce yaratılmıştır” ifadelerinden hareketle en önce suyun yaratıldığı görüşünü benimsemişlerdir. Sahâbî İmran b. Husayn'dan gelen bir rivayet de bu âlimlerin görüşünü destekler mahiyettedir. Söz konusu rivayetlerden hareketle suyun ilk yaratılan varlık arşın ise ikinci yaratılan varlık olduğunu ifade etmişlerdir.

Bunun dışında ilk yaratılan mahluk olarak başka şeyler de vardır. Ancak yukarıdaki üç görüş en meşhur olanlarıdır. Rivayetlerde ilk yaratılan mahluk olarak; Beytullah, nur ve karanlık, akıl, Nur-u Muhammedî, kâş, levh-i mahfuz ve ruh ifadeleri de geçmektedir.

Bu rivayetler arasındaki zıtlıkları gidermeye çalışan âlimler, buradaki evveliyetin nisbi olduğunu, kendinden sonrakine göre her şeye ilk denilebileceği şeklinde yorum yaparken kimi âlimler de ilk varlıkları aynîleştirme yoluna giderek rivayetleri telif etmeye yani uzlaştırmaya çalışmışlardır. Bu anlamda mesela kalem, nur-u muhammedî ve aklın aslında aynı şey olduğunu belirtmişlerdir. Öte yandan bazı âlimler ilk yaratılan varlıkları sıralama yaparak tercihlerini belirtirlerken bir kısmı da sıhhat değerlendirmesine göre sonuca ulaşmaya çalışmışlardır.

Biz bu tebliğimizde diğer rivayetler hakkında kısa bir değerlendirme ve literatür bilgisi verdikten sonra suyun yaratılan ilk varlık olduğu konusundaki hadislerle değinerek bir sonuca ulaşmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Su, İlk yaratılan.

Referenslar:

İbn Ebi Asım, *Evâil*, Darul hulefa, Kuveyt, 1431.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâduddîn İsmail b Ömer (ö. 774/1373). *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî. Mısır: Hicr, 1997.

Mehmet Özşenel, “İlk Yaratılan Varlık Konusundaki Rivayetler”, *Divan*, 1998,1

Cağfer Karadaş, Hadisçiler, Kelamcılar ve Sufilerin Hadis Anlayışlarına İki Örnek, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, 1994.

Mahmut Yeşil, *Yaratılışla İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006.

Ahmet Yıldırım, İlk Yaratılan Varlık Bağlamında Hadislerde Yaratılış Problemi, *Tabula Rasa Dergisi*, Mayıs- Ağustos 2003.

ABSTRACT

We see that there are different sorts of information about what the first created being is when we have a look at the narrations in the hadith books.

THE FIRST: THRONE (ARŞ)

It is stated in a narration from Ibn Abbas, that the first created one is the throne. Scholars such as Ibn Kathir and Ibn Hajar stated that this was accepted by the mass of scholars. Ibn Kesir and Ibn Taymiyya's preferences are also in this direction. There are evidences regarding this in the Quranic verses and hadiths. The narration by Muslim Abdullah b. Amr confirms this. According to the narration, "Allah wrote down the quantities of the creatures fifty thousand years ago and said: His Throne is on the water." Based on this, some scholars tended to the view that the throne was created before the pen. Because the predestination took place when the pen was created. This hadith clearly states that the Throne existed before the quantities of the creatures were written down.

The Second: PEN

Regarding the fact that writes that pen is the first created being, the Prophet Muhammad said: "Allah first created the pen and commanded it to write. The pen asked what it would write, and Allah commanded it to write the quantities, that is, the destinies of the creatures until the Doomsday..." With this pen, everything was written from the beginning of the world to its end. The narrations regarding this come from the companions such as foremost Dear Ali, Ibn Abbas, Ibn Omar, Ubade b. Samit, Übey b. Ka'b and Abu Huraira. The hadith related to pen, which appears in three forms in the narrations, is accepted as authentic in its first two forms.

It is stated that the third form is false. Ibn Hajar stated that the hadith of the pen, which is mentioned as the first created being is more authentic than the narrations stated about the mind.

The third: WATER

Based on the narrations in the hadiths, some scholars stated that the first created being is water since there is a statement in the narrations "When Allah created the Throne, it was on the water". Therefore, it is understood that water was created before the throne. Also, "He is Allah, who created the heavens and the earth in six days. Before the entire universe was created, His Throne was on the water. The seventh verse of the Hud surah "God gave life to all living beings with water." is also an evidence of this.

Ibn Abbas commented that "Allah created the water before he created the Throne" then he placed the throne on the water, while based on the statements "Allah create nothing before the water" and "The water was created before the Throne" some other scholars adopted the view that the water was firstly created,

A narration from Companion Imran b Husayn also supports the view of these scholars. Based on the narrations in question, it is stated that the water is the first created being and the throne is the second created entity.

Apart from this, there are other beings as the first created being. But the three views above are the most famous ones. The conceptions such as Beytullah, light and darkness, mind, Muhammad's Light, reed, Preserved Tablet and spirit have also been mentioned as the first created beings in the narrations, The scholars who tried to resolve the opposites among these narrations commented that the previous ones were relative and everything could said to be the first compared to everything that came after them, while some scholars tried to compile the narrations, that is, reconcile them by identifying the first beings. In this sense, for example, they stated that the pen, the light of Muhammad and the mind are actually the same thing. On the one hand, some scholars expressed their preferences by rating the first created beings, on the other hand, they also tried to reach them according to the correctness of the evaluation.

In this paper, after presenting a brief evaluation and information of literature about the other narrations, we will try to reach a conclusion by touching on the hadiths that say that the water is the first created being.

Key Words: Hadith, Water, First created.

GİRİŞ

Bu tebliğde ilk yaratılan varlık olarak ifade edilen su ile ilgili hadisleri tespit ederek değerlendirmeye çalıştık. İslam âlimleri arasında *ilk yaratılan varlığın* ne olduğu hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bunun bir sebebi, rivayetlerde *ilk yaratılan* varlık olarak farklı isimlerin ifade edilmiş olmasıdır. Ayrıca her ilim erbabının meseleyi kendi zaviyesinden değerlendirmeye çalışmasını da başka bir sebep olarak ifade etmek mümkündür.

Hadis âlimi Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî (1857-1927) Lafız veya mâna bakımından mütevâtir kabul edilen 310 hadise yer verdiği *Nazmü'l-mütenâşir mine'l-ḥadîsi'l-mütevâtir* adlı eserinde ilk olarak yaratılan varlık konusundaki rivayetlerin (أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ) *manevi mütevâtir* olduğunu (Kettânî, 1431, s.185) belirtmiştir. Ancak bu sayılanlardan hangisinin *önce yaratıldığı* tevatür dışı olduğunu bilmekteyiz.

İLK YARATILAN VARLIK KONUSUNDA GELEN RİVAYETLERLE İLGİLİ KAYNAKLAR

Başta *Kütüb-i Sitte* olmak üzere muteber hadis kaynakları, ilk yaratılan varlık konusundaki rivayetlere yer vermişlerdir. İslam tarihinde ilk defa yapılan işler, meydana gelen olaylar ve bu işlerin ilk defa yapıldığı yer ve zamanlarını tespit etmek üzere yazılan *Evâil* türü kitaplar da (Aydınlı, 2006, s. 89) ilk yaratılan varlığın ne olduğuna dair bilgiler ihtiva eden önemli kaynaklardır. Örneğin hicrî III. asırda yaşamış muhaddis ve fakîh İbn Ebû Âsım en-Nebî'l'in (ö. 287/900) *el-Evâil* adlı eseri, ilk yaratılan şeyin kalem olduğuna dair üç ayrı rivayetle başlamakta ve 194 rivayeti senedleriyle birlikte zikretmektedir (İbn Ebû Âsım, 1407/1987). Bazı kitaplarda bir bölüm olarak bulunan evâil, müstakil olarak kitaplara da konu olmuştur. İbn Ebû Şeybe (ö. 235/849), ilk tasnif edilen hadis kitaplarından biri olan *el-Muşannef* adlı eserinde evâil konusunu "Kitâbü'l-evâil" başlığı altında ele almıştır (İbn Ebû Şeybe, 1987, s. 247-277). Bedreddin eş-Şiblî (ö. 769/1367), *Meḥâsinü'l-vesâil fî ma'rifeti'l-evâ'il* adlı eserinde zamana nispet etmeksizin her varlığın başı (el-evvel) olan Cenâb-ı Hak ile başlamakta sonra da O'nun yarattıklarının ilkleriyle devam etmekte ve pek çok ilk olan şeyle ilgili rivayetleri vermektedir (eş-Şiblî, 1412/1992; Açıkgenç. 1995. *DİA*, XI. 513-514).

Bu aslî ve temel kaynaklarımız dışında ilgili konuya özel bazı kitap ve makale çalışmaları da bulunmaktadır. Örneğin Mehmet Özşenel, "İlk Yaratılan Varlık Konusundaki Rivayetler", (*Divan*, 1998,1) adındaki makalesinde öncelikle akıl hadisini teferruatlı bir şekilde incelemekte ve sonra diğerlerine kısaca değinmektedir.

Ahmet Yıldırım, "İlk Yaratılan Varlık Bağlamında Hadislerde Yaratılış Problemi", (*Tabula Rasa Dergisi*, Mayıs- Ağustos 2003) adındaki makalesinde hadis koleksiyonlarında yer alan ilk yaratılan varlıklarla ilgili rivayetleri incelemekte olup, Nur-u Muhammedî ile ilgili rivayetleri teferruatlı bir şekilde değerlendirmektedir.

Bu iki makale dışında Çağfer Karadağ, Hadisçiler, Kelamcılar ve Sufilerin Hadis Anlayışlarına İki Örnek, (*Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, 1994) adındaki makalede, Mahmut Yeşil, *Yaratılışla İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006) adındaki yüksek lisans tezinde, Osman Oruçhan, *Hadis Külliyyatında Yaratılış ve Başlangıç*, (Ankara, 1994) adındaki yüksek lisans tezinde konuyla ilgili bilgilere yer vermektedirler.

HADİS RİVAYETLERİNDE İLK YARATILAN VARLIK OLARAK SAYILANLAR

Hadis kaynaklarındaki rivayetlere sahihlik nokta-i nazarından baktığımızda diğerlerine nispeten daha muteber ve meşhur olanların *Arş*, *Kalem* ve *Su* olduğunu müşahede etmekteyiz. Bu üçünün dışında rivayetlerde ilk yaratılan varlık olarak zikri geçenler ise şunlardır; *Nur* ve *zulmet*, *Akıll*, *Nur-u Muhammedî*, *Levh-i mahfuz*, *Ruh*. Bazı rivayetlerde de bu sayılanlar yerine benzer

kelimelerle aynı manaya gelen lafızlara rastlamaktayız. Burada rivayetlerde adlı geçen ilk yaratılan varlıklara değinmek yerinde olacağını düşündüğümüzden burada onlara kısaca yer vermek istedik.

BİRİNCİSİ: ARŞ

İbn Abbas'tan gelen bir rivayette, en evvel yaratılanın arş olduğu ifade edilmektedir. İbn Kesir (ö. 774/1373) ve İbn Hacer (ö. 852/1449) gibi âlimler, bunun cumhur tarafından da kabul edildiğini ifade etmişlerdir. Âyet ve hadisten buna dair deliller vardır. Müslim'in rivayet ettiği Abdullah b. Amr'dan gelen rivayet bunu teyit etmektedir. Bu rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Allah mahlukatın miktarlarını elli bin sene önce yazdı, ve dedi ki: Arşı su üzerindedir.”* (Müslim, Kader, 16). Buradan hareketle bazı âlimler, arşın kalemden önce yaratıldığı görüşüne meyletteler. Çünkü takdir, kalem yaratıldığında olmuştur. Bu hadis, mahlukatın miktarlarının yazılmasından önce arşın var olduğunu açıkça ifade ettiğini belirtmişlerdir. Arşın ilk yaratılan varlık olduğuna dair bir rivayet de başka bir sahâbî İmran b. Husayn'dan gelmektedir. Buna göre Hz. Peygamber'e Allah'ın yer ve gökleri yaratmadan önce nerede olduğunu soran birisine: *كَانَ اللَّهُ وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ غَيْرُهُ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ وَكَتَبَ فِي الذِّكْرِ كُلِّ شَيْءٍ وَخَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ* «Allah vardı ve onunla birlikte hiçbir şey yoktu, arşı su üzerindeydi, sonra Allah zikirdeki her şeyi yazdı, sonra gökleri ve yeri yarattı» şeklinde bir cevap vermiştir (Buhari, Bed'ü'l-halk, 1). Bu rivayette arşın ilk yaratıldığına delil olabilecek net bir bilgi yoktur. Ancak âlimlerden bir kısmı buradan hareketle arşın ilk olarak yaratılan olduğu sonucunu çıkarmışlardır. İbn Teymiye hem arştan söz eden Hûd suresi 7. âyete ve hem de bu İmrân hadisine dayanarak arşın önce yaratıldığını kabul edenlerdendir. Mücâhid ve Şiblî de bu görüşü benimseyen âlimlerdendir. (Özşenel,1988, s.185).

İKİNCİSİ: KALEM

Kalemin ilk yaratılmış varlık olduğundan söz eden bir rivayete göre sahâbî Ubâde b. Sâmit Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *قال: ربِّ، وماذا أكتبُ؟ قال: اكتبْ مقاديرَ كلِّ شيءٍ حتى تقومَ الساعةُ* «Allah ilk olarak kalemi yarattı ve ona yaz dedi, kalem ne yazacağını sordu, Allah da Kıyamet kopuncaya kadar mahlukatın miktarlarını yani kaderlerini yaz...» diye emretti (Ebu Davud, “Sünne”, 16). Bu konudaki rivayetler başta Hz. Ali olmak üzere İbn Abbas, İbn Ömer, Ubâde b. Sâmit, Übey b. Ka'b ve Ebû Hüreyre gibi sahâbîlerden gelmektedir. Rivayetlerde üç şekilde yer alan kalem hadisi, ilk iki şekliyle sahih olarak kabul edilmiştir. Üçüncü şeklinin ise mevzu ve batıl olduğu belirtilmiştir. İbn Hacer, ilk yaratılan olarak zikredilen kalem hadisinin, akıl ile ilgili olarak ifade edilen rivayetlerden daha sahîh olduğunu belirtmiştir. (İbn Hacer, 1379. VI, 289).

ÜÇÜNCÜSÜ: SU

Rivayetlerde ilk yaratılan mahluk olarak sayılanlardan arş, kalem ve su ile ilgili olanlar en meşhur olanlarıdır. Suyun ilk yaratılan varlık olduğuna dair biraz sonra daha geniş bilgi vereceğiz, şimdi ise bu üçünün dışında ilk yaratılan mahluk olarak zikredilenlere kısaca değinelim. Bunlar arasında akıl, nur ve zulmet, levh-i mahfuz, Nur-u Muhammedî ve ruh ifadeleri de geçmektedir.

Akıl hadisi başlıca üç şekilde nakledilmiştir. İki şekilde aklın ilk yaratılan varlık olduğu ifade edilmektedir; “أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْعَقْلَ” «Allah’ın ilk yarattığı şey akıldır.» İbn Hacer, *Fethu’l-bâri* adlı eserinde akıl hadisinin sübut bulan herhangi bir tarihinin olmadığını ifade etmiştir (İbn Hacer, 1988, VI, 221). Aklın ilk yaratıldığına dair gelen rivayetler bu konuda delil olabilecek sıhhat derecesine sahip değildir. (Geniş bilgi için bk. Özşenel, 1988. s. 179).

Rivayetlerde ilk yaratılan mahlukat arasında; Nur ve zulmet de sayılmaktadır. أول ما خلق الله النور والظلمة “Allah ilk olarak nur ve zulmeti yaratmıştır.” Sahîh hadis kaynaklarında bu rivayet yoktur, ancak tarih kaynaklarında rivayet edilmiştir. Bu anlamda İbn İshak (ö.151/768), ilk yaratılan varlığın nur ve zulmet olduğunu iddia etmiştir. İbn Humejd, Seleme b. Fazl, İbn İshâk kanalıyla gelen rivayet şu şekildedir: «Allah’ın ilk yarattığı şey nur ve zulmettir, Sonra, Allah ikisini ayırdı, zulmeti kap karanlık gece yaptı. Aydınlığı görülen ve aydınlık gündüz kıldı.» (Taberî, 1387/1967, I, 35). Taberî’deki bu rivayet zayıftır.

Rivayetlerde ilk yaratılan varlık olarak geçenlerden biri de levh-i mahfuzdur. Hadis rivayetlerinde âlem henüz yaratılmadan tabiatla, ayrıca şuurlu şuarsuz canlılarla ilgili her şeyin takdir edilip planlandığı ve bir kitapta kaydedildiği ifade edilmektedir. (Yusuf Şevki Yavuz, 2003, *DİA*, XVII, 151). Temel hadis kaynaklarında geçmemekle birlikte levh-i mahfuz ifadesi bazı hadislerde geçmektedir. “خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ اللَّوْحَ الْمُحْفُوظَ كَمَسِيرَةِ مِائَةِ عَامٍ، فَقَالَ لِلْقَلَمِ قَبْلِ أَنْ يَخْلُقَ الْخَلْقَ وَهُوَ عَلَى الْعَرْشِ: اكْتُبْ عَلَيَّ فِي خَلْقِي، فَجَزَى بِمَا هُوَ كَاتِبٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ “Allah levh-i mahfuzu yüzyıllık bir mesafe genişliğinde yarattı, sonra arş üzerinde iken kaleme mahlukat hakkındaki ilmimi yaz emretti. Kalem de kıyamete kadar olacak her şeyi yazdı” (Ebü’ş-Şeyh el-İsfahanî, 1408, II, 58/). Zehebî, bu rivayetinin isnadı hakkında şayet İbn Lehia olmasaydı ceyyid bir rivayet kabul edilirdi demiştir (Zehebî, 1416/1995, s.100).

Nur-u Muhammedî de bazı rivayetlerde ve bir kısım âlimler tarafından ilk yaratılanlar arasında sayılmaktadır. Rivayetlerde أول ما خلق الله نُورِي şeklinde geçtiği gibi bazı rivayetlerde ise أول ما خلق الله رُوحِي şeklinde geçmektedir. Her ikisi de aynı manadadır. Çünkü ruhlar, nuranıdır. (Ali el-Kârî. 1422/2002. I, 169). Alemin Nur-u Muhammedi’den yaratılmış olduğu görüşü daha çok mutasavvıflar tarafından benimsenmiştir. Mevâhibu’l-ledünniye müellifi Kastallâni de (ö. 923/1517) destekleyici mahiyette birkaç rivayeti de vermek suretiyle bu görüşte olduğunu ifade etmektedir (Kastallâni. t.y. I, 49). el-Kettânî de diğerlerinin ilk yaratılan olmasının nisbî ve mecazî olduğunu ancak nur-u Muhammedi’nin hakiki olduğunu dile getirerek, ilk yaratılan varlık olarak Nur-u Muhammedi’yi kabul etmiştir (el- Kettânî. 1431. s. 172). Süyûtî, bu konuda gelen rivayetlerle ilgili bir suale verdiği

cevapta, itimada şayan bir senedinin olmadığını belirtmiştir (Süyûtî, 1424/2004. I, 384). Son devir İslam âlimlerinden Bediüzzaman Said Nursi (1878-1960) “**Muhakkak, semavat ve arz bitişik idiler, biz onları ayırdık.**” meâlindeki Enbiyâ suresi 30. âyet-i kerime’yi izah ederken şu ifadeler yer vermiştir: “Mezkûr âyetin tabaka-i avama ait safhasının arkasında şöyle bir safha da vardır ki: nur-u Muhammediyeden (a.s.m.) yaratılan madde-i aciniyeden, seyyarat ile şemsin o nurun macun ve hamurundan infisâl ettirilmesine işarettir” (Nursi, S. 2015. S, 121)). Yine son dönem İslam âlimlerinden Elmalılı Hamdi Yazır (1878-1942) ise Bakara 2/164, Enbiya 21/104, Enbiya 21/33 ve Nur 24/35 âyetleri bağlamında ilk yaratılanın Nur-u Muhammedi olduğunu rivâyetler üzerinden dile getirmekte olup şunu ifade etmektedir: «Fakat dikkatle okununca bunlar bize şunu anlatmış oluyor: “İbtidâ Kalem-i A’lâ denilen ve takdîr-i ezeldiye kadar cereyan edecek şeylerin bir projesini yapan rûhânî bir mebd’, bir kuvvet yaratılmıştır ki buna birçokları “Akl-ı Evvel” veya “Nûr-i Muhammedi” demişlerdir. Sonra madde yaratılmıştır, buna “cevher” dahi denilmiştir. Sonra bu su buharı gibi gaz hâlindeki maddeden ecrâm-ı semâviye yaratılmış sonra bunlardan mâyi‘ hâlinde Arz’ın maddesi ayrılmış ki “fezâ” dediğimiz semâ deryâsında yüzen bu maddeye kürevî olduğu anlatılmak üzere “Nûn” veya “Hût” tesmiye edilmiştir. (Elmalılı. 2023, V, 894.)

Şimdi suyun ilk varlık olduğuna dair kaynaklarımızdaki rivayetleri tespit ederek sıhhat derecelerini belirtip, âlimlerin görüşlerine yer vereceğiz.

1. EBÛ REZİN EL-UKAYLİ RİVAYETİ

Tabiûndan Veki’ b. Hudus’un amcası olan sahâbî Ebû Rezîn (r.a.)’den aktarmış olduğu bir rivâyete göre amcası şöyle demiştir: “Ey Allah’ın Resûlü! Allah, mahlukatı yaratmadan önce nerede idi? Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Altında ve üstünde hava bulunmayan, bizce meçhul ve karanlık bir yerdedi. Arşını su üzerinde yaratmıştı.*” Kütüb-i Sitte’den Tirmizî’nin Tefsir bölümünde tahrir etmiş olduğu bu rivayetin metni şu şekildedir;

عَنْ أَبِي رَزِينٍ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيْنَ كَانَ رَبُّنَا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ خَلْقَهُ؟ قَالَ: «كَانَ فِي عَمَاءٍ مَا تَحْتَهُ هَوَاءٌ وَمَا فَوْقَهُ

هَوَاءٌ، وَخَلَقَ عَرْشَهُ عَلَى الْمَاءِ»

Tirmizî, Yezîd b. Hârûn kanalıyla vermiş olduğu bu rivayet için *hasen* tabirini kullanmıştır (Tirmizî, “Tefsir”, 12). Taberî (ö. 310/923), bu rivayet için sahîh derken, Zehebî de (ö. 748/1348) Tirmizî gibi *hasen* hadis olduğunu ifade etmiştir. Seneddeki Veki’ b. Hudus’un meçhul olması dolayısıyla zayıf bir rivayet olduğu da belirtilirken Veki’ b. Hudus olarak kaydedildiği de ifade edilmiştir. Tirmizî, Udus’un daha doğru olduğunu açıklamıştır. İbn Hibbân aynı rivayeti vermiş ve sahîh olduğunu belirtmiş ancak ilgili rivayette “*arşını su üzerinde yarattı*” ifadesi yoktur (İbn Hibbân, 2012, V, 454). Yine İbn Hibbân, Veki’ b. Hudus’u sika râvilerden kabul etmiştir (İbn Hibbân, 1991, s. 200). Aynı rivayet Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde (Ahmed b. Hanbel, 2001,26/108) ve

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde de geçmektedir (İbn Mâce, "Sünne", 13). Rivayeti Hz. Peygamber'den aktaran sahâbî Ebû Rezîn'in ismi Lakîb b. Amr'dır.

İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), suyun ilk olarak yaratıldığına dair yukarıda verdiğimiz Ebû Rezîn el-Ukaylî'den gelen rivayeti delil olarak kullanmıştır. Ancak Şemsuddin ez-Zehebî (ö. 748/1348), bunun sahîh ve doğru olamayacağını, çünkü Ebû Rezîn el-Ukaylî'nin rivayetinde "*Arşını su üzerinde yarattı*" ifadesi geçmekte olduğunu belirterek bunun suyun ilk yaratıldığı anlamına gelmediğini ifade etmiştir. Evet bu rivayette, suyun arştan önce yaratıldığına dair bir bilgi var ancak ilk yaratılan mahluk olduğuna yönelik bir hüküm yoktur (Zehebî, 2003, I,313).

2. EBÛ HÜREYRE RİVAYETLERİ

En çok hadîs rivayet eden sahâbî Ebu Hüreyre'den her şeyin sudan yaratılmış olduğunu bildiren iki farklı rivayet gelmektedir. Her iki rivâyette de Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'e mahlûkatın aslını sorarak öğrenmek istediğini anlamaktayız. Buna göre Ebu Hüreyre Hz. Peygamber'e gelerek; "*Seni görünce mutlu oluyorum, gözüm gönlüm aydınlanıyor. Bana her şeyi anlat*" Dedi. Hz. Peygamber de **her şey sudan yaratılmıştır...buyurmuştur.**

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde (XIII,314; XIV,49; XVI,252; II, 323) ve Hâkim en-Neysâburî'nin *el-Müstedrek* (IV, 160) adlı eserinde geçmekte olan bu rivayetin ilgili kısmının metni ise şu şekildedir;

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنِّي إِذَا رَأَيْتُكَ طَابَتْ نَفْسِي، وَقَرَّتْ عَيْنِي، فَأَنْبِئْنِي عَنْ كُلِّ شَيْءٍ، قَالَ:
" كُلُّ شَيْءٍ خُلِقَ مِنَ الْمَاءِ ... "

Ebu Hüreyre'den gelen bu rivayetin isnadı sahîh, ravileri güvenilir olup Buhârî ve Müslim'in ihticac etmiş olduğu yani rivayetlerini delil olarak kullandıkları râvilerdendir. Sadece Ebu Meymûne hariçtir. Ondan da *Sünen-i Erbaa* rivayette bulunmuş olup, sika bir ravi olduğu bilinmektedir. Hâkim en-Neysâburî de (ö. 405/1014), Yezid b. Harun kanalıyla söz konusu rivayeti kaydetmiş ve sahîh olduğunu ifade etmiştir. Zehebî de *Telhîs*'inde buna muvafakat etmiştir (Hâkim, IV, 160). Burada ifade edilen sudan maksadın Enbiyâ suresi 30. âyete istinaden nutfe olduğu ifade edilmiştir. Bunun canlıların yaratışının en çok maddesinin su olduğu veya en çok ihtiyaç duydukları ya da faydalandıkları şey olduğundan dolayı olduğu da ifade edilmiştir. (Mübârekfûrî,1463, VII, 193).

Ebû Hüreyre'den gelen ikinci bir rivayette kendisi Hz. Peygamber'e şunu sormuştur: "Ey Allah'ın Resûlü! Bize ne oluyor ki senin yanındayken kalplerimiz yumuşuyor dünyayı istemiyor âhiret ehlinden olmaya çalışıyoruz. Fakat senin yanından çıkıp ailelerimiz arasına karışıp çocuklarımızın kokusunu aldığımızda kendimizi değişmiş buluyoruz." Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Siz her vakit benim yanımdan çıktığınız şekilde olsaydınız melekler sizi evlerinizde ziyaret ederlerdi ve sizler hiç günah işlememiş olsanız, Allah günah işleyen ve onların günahını affedeceği bir toplum yaratırdı. Sonra Ebû Hüreyre ikinci bir soru daha sorduğunu ifade etmiştir,

buna göre şöyle demiştir: “Ey Allah’ın Rasûlü! yaratıklar neden yaratılmışlardır? Resûlullah (s.a.v.), ‘Sudan’ diye cevap vermiştir.”

Tirmizî’nin kaydetmiş olduğu biraz uzunca olan bu rivayetin ilgili kısmının metni ise şu şekildedir;

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ: مَا لَنَا إِذَا كُنَّا عِنْدَكَ رَقَّتْ قُلُوبُنَا، وَرَهَدْنَا فِي الدُّنْيَا، وَكُنَّا مِنْ أَهْلِ الْأَجْرَةِ، فَإِذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِكَ فَأَنَسْنَا أَهَالِينَا، وَشَمَمْنَا أَوْلَادَنَا أَنْكَرْنَا أَنْفُسَنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَوْ أَنَّكُمْ تَكُونُونَ إِذَا خَرَجْتُمْ مِنْ عِنْدِي كُنْتُمْ عَلَى خَالِكُمْ ذَلِكَ لَزَارَتْكُمْ الْمَلَائِكَةُ فِي بُيُوتِكُمْ، وَلَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَجَاءَ اللَّهُ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ كَيْ يُذْنِبُوا فَيَغْفِرَ لَهُمْ قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مِمَّ خُلِقَ الْخَلْقُ؟ قَالَ: «مِنَ الْمَاءِ».

Tirmizî bu rivayeti Ebu Hüreyre’den Ziyâd et-Tâî kanalıyla vermiştir. Aynı zamanda Tirmizî bu rivayetin muttasıl bir senede sahip olmadığını da ifade etmiştir. Ancak başka bir isnadla muttasıl olarak rivayeti tahrîc ettiğini de açıklamıştır (Tirmizî, Sıfatu’l-cenne, 2). Tirmizî’nin belirtmiş olduğu muttasıl rivayet Hz. Âişe’nin azatlı kölesi Ebu’l-Müddile tarafından rivayet edilmiştir. Ancak orada *مِمَّ خُلِقَ الْخَلْقُ* gibi bir soru ve buna dair cevap yoktur. Aynı rivayet Abdullah b. Mübârek’in *Zühd ve’r-Rekaik* adlı eserinde de *مِمَّ خُلِقَ الْخَلْقُ* ifadesi ve cevabı ile nakledilmektedir. (Abdullah b. Mübârek, 1431, s.380). Bu rivayette Ebu Hüreyre’den alan tabiinin ismi Ziyâd et-Tâî değil de Sa’d et-Tâî olarak geçmektedir. Doğrusunun bu ikincisi olduğu ifade edilmiştir.

Abdurrezzak’ın tefsirinde geçen bir rivayete göre de aynı soru İbn Abbas’a sorulmuş o da *مِنَ الْمَاءِ وَالنُّورِ وَالظُّلْمَةِ وَالرِّيحِ وَالنُّزَابِ* «su, nur, zulmet, rüzgar ve toprak» diye beş tane saymıştır. (Abdurrezzak, 1419, III, 192). Hâkim en-Neysâbûrî de bu rivayeti kitabına almıştır, Zehebî ise bunun münker olduğunu ifade etmiştir (Hâkim en-Neysâburi, II, 490). Elbâni de *مِمَّ خُلِقَ الْخَلْقُ* sözü hariç rivayetin sahih olduğunu ifade etmiştir. Taberânî’nin (ö. 360/971) *el-Mu’cemu’l-kebir* adlı eserinde Müslim el-Hecerî kanalıyla verdiği bir rivayette aynı sorunun sahâbî Abdullah b. Amr’a sorulduğu onun da su, rüzgar, nur ve zulmet dediği aktarılmaktadır. Rivayette aynı şahsın İbn Abbas’a sorduğu onun da aynen Abdullah b. Amr gibi söylediği belirtilmiştir (Taberânî, 1431, XIII,353).

3. İBN MES’UD VE İBN ABBAS RİVAYETLERİ

Tabiin ulemâsından müfessir es-Süddî (ö. 127/745) tefsirinde değişik târiklerle vermiş olduğu rivayetlerde, Allah’ın yaratmış olduğu mahlukat arasında sudan önce bir şey yaratmadığını ifade etmiştir.

عَنْ السُّدِّيِّ، عَنْ أَبِي مَالِكٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، وَعَنْ مَرَّةَ الْهُمْدَانِيِّ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ نَاسٍ، مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ} قَالَ: " إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى كَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ، وَلَمْ يَخْلُقْ شَيْئًا غَيْرَ مَا خُلِقَ قَبْلَ الْمَاءِ ... "

İbn Huzeyme (ö. 311/924), *Kitabu’t-Tevhid* adlı eserinde İbn Abbas, İbn Mes’ud ve ashabdan bazılarından Bakara sûresi 29. âyet hakkında Allah’ın arşı su üzerindedir ve sudan önce herhangi bir şeyi yaratmadıklarını söylemişlerdir. İbn Huzeyme, bunu es-Süddî’den nakletmektedir (İbn

Huzeyme, 1994, II,886). Bu isnad hakkında cerh vaki olduğunu bilmekteyiz. İbn Kesir de (ö. 774/1373) es-Süddî'nin bu isnadında garabet olduğunu ve isrâiliyattan alınmış bilgilerin bulunduğunu ifade etmiştir. (İbn Kesir, 1988, I,19). Zehebî, *Arş* adlı eserinde es-Süddî'nin vermiş olduğu bu rivayet için onunla ihticac edilemeyeceğini, çünkü onun bir eser olduğunu yani merfu değil, sahâbi sözü olduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber'den bunu destekleyen bir rivayet gelmediğini eklemiştir. (Bkz. Zehebî, 2003, I,313).

Ebû İshak el-Huveynî, İbn Kesir'in *Tefsir*'ine yaptığı tahkikte bu isnadın hasen-ceyyid olduğunu ifade etmiştir (İbn Kesir, 2010, I, 488-490).

ÂLİMLERE GÖRE MAHLUKATIN YARATILIŞ SIRALAMASI

Bazı âlimler bu rivayetleri değerlendirmek suretiyle mutlak ilk yaratılan varlığın su olduğunu ifade etmişlerdir. (Aynî, *Umde*; el-Feyyûmi el-Kâhirî, *Fethu'l-karib*), Bir kısmı arş (Cumhur, bk. İbn Hacer, *Feth*, 1379 VI,289), bir kısmı da kalem (Atâ, Hasan, Mücahid, Taberî, İbnu'l-Cevzi) olduğunu ifade etmişlerdir.

Merhum Kamil Miras, *Tecrid-i Sarih* şerhinde şunları ifade etmiştir: «Hadiste Arş su üzerinde denildiğine göre ilk mahluk su olmak icap eder. Arş ikinci mahluk olur. Sonra kürsi, bunlardan sonra da göklerle yer tabakaları yaratılmıştır. (Miras, *Tecrid*, 1945, s.8).

İmran b. Husayn rivayetini değerlendirirken Bedrüddin el-Aynî de Su ve Arşın mahlukattan önce yaratıldığını belirtir, hangisi daha evveldir? Sorusuna da yine rivayetleri delil göstermek suretiyle su olduğunu ifade etmiştir. (Aynî,1431, XV,109).

Bunların dışında başka değerlendirmeler de yapılmıştır.

1. Rivayetlerdeki Bu Evveliyet İzaftır. Her biri kendi cinsinden ilk olarak yaratılmıştır.

Kalem, ağaçlardan önce;

Nûr-u Muhammedî nurlardan önce,

Arş kesif maddelerden önce,

Akıl rivayeti ise zaten uydurma olduğu için burada bir zıtlık söz konusu değildir.

2. Rivayetlerdeki İlk Varlıklar Aynı Şeyin Değişik İfadesidir.

Kalem ile Nur-u Muhammedî aynı şeydir. (Bazı mutasavvıflar)

Kalem ile akıl aynı şeydir. (Bazı kelamcılar, Gazzâli)

Akıl ve kalem aynı şeydir. (Filozoflar-Müfessir Beydavî)

Akıl, kalem, nur, ruh, arş gibi ifadeler ilk aklın muhtelif isimleridir. (Aziz Neseî)

SONUÇ

Kettânî, ilk yaratılanlar ilgili rivayetleri mütevatir olarak kabul etmiştir.

Suyun ilk yaratılanlar arasında olduğuna dair rivayetler sahih olup âlimler tarafından ittifakla kabul edilmiştir.

İlk yaratılanlar arasında sayılanlardan su dışında hepsi manevi olup, sadece rivayetlerle bilgi sahibi olunabilir. Ancak su maddi anlamda var olması sebebiyle müsbet bilimlerin de inceleme sahasına girebilmektedir.

Muhammed Esed'e göre "Her canlıyı sudan yarattık" ifadesi üç boyutlu bir anlam taşımaktadır:

1. Su bütün canlı türlerinin ilk örneğinin ortaya çıktığı ortamdır;
2. Var olan veya tasarlanabilen bütün sıvılar içinde yalnızca su, hayatın ortaya çıkıp tekamül etmesi için uygun ve gerekli özelliklere sahiptir;

3. Hayvansal veya bitkisel, canlı her hücrenin fiziksel temelini oluşturan ve içinde hayat olgusunun belirebileceği yegâne madde ortamı olan protoplazma büyük ölçüde sudan ibarettir ve bütünüyle suya dayanmaktadır. Evrenin başlangıçtaki fiziksel birliğine işaret eden önceki ifadeyle canlı âlemin elementer birliğine işaret eden bu ifadenin birlikte ele alınması, bütün yaratılış olgusunun dayandığı tek bir planın, tek ve tutarlı bir yaratma eyleminin ve buna bağlı olarak da **TEK BİR YARATICININ VARLIĞINA** götürmektedir (Muhammed Esed. 2015. s.792).

KAYNAKÇA

Abdullah b. Mübârek (1419), *ez-Zühd ve'r-rekâik*, thk. Habiburrahman el-A'zamî, Hindistan: Dârü'l-kütübi'l ilmiyye.

Abdurrezzak b. Hemmâm, (1419), *Tefsir*, thk. Mahmut Muhammed Abde, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l ilmiyye.

Açıkgenç, A. (1995), "Evâil", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (DİA)*. İstanbul.

Ahmed b. Hanbel. (2001) *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâvud-Âdil Mürşid vd., Beyrut: Müessesetu'r-risâle.

Ali el-Kârî, N. (1422/2002). *Mirkâtu'l-mefatih şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*, Beyrut: Dârü'l-Fikr.

Aydınlı, A. (2006). *Hadis İstılahları Sözlüğü*. İstanbul: Hadisevi.

Aynî, Bedruddin. (1431), *Umdetu'l-kâri şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Dâru ihyai't-türâsi'l-arabî, Darü'l-fikr.

Bedreddin eş-Şiblî. (1412/1992), *Meḥâsinü'l-vesâ'il fî ma'rifeti'l-evâ'il*, Beyrut: Dârü'n-nefâis.

Buhârî, Ebû Abdillâh. (1401/1981). *Sahîhu'l-Buhârî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Cağfer K. (1994), Hadisçiler, Kelamcılar ve Sufilerin Hadis Anlayışlarına İki Örnek, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa.

Ebü's-Şeyh el-İsfahânî. (1408), *el-Azame*, thk. Rızaullah Muhammed İdris el-Mübarekfûrî, Rıyad: Dârü'l-Âsime.

- Elmalılı, H. Y. (2023). *Hak Dini Kur'an Dili*, http://ekitap.yek.gov.tr/urun/hak-dini-kur-an-dili--1-cilt-_743.aspx?catid=279.
- Hâkim en-Neysâburî. (1311/1990). *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye.
- Hasan b. Ali el-Feyyûmi el-Kâhirî. (2018). *Fethu'l-karibi'l-mücîb ale't-Terğîb ve't-Terhîb li'l-İmâm el-Münzirî*, thk. Muhammed İshak Muhammed, Riyâd: Mektebetu Dâri's-Selâm.
- İbn Ebû Âsım en-Nebîl. (1408), *el-Evâil*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.
- İbn Ebû Şeybe. (1989). *el-Musannef*, Lübnan: Dâru't-tâc.
- İbn Hacer el-Askalânî. (1379). *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Beyrut: Dârü'l-ma'rife.
- İbn Hibbân el-Büstî. (1393/1973), *es-Sikât*, Haydarabad: Darü'l-meârif.
- İbn Huzeyme. (1994). *Kitabu't-Tevhid*, thk. Abdulaziz b. İbrahim eş-Şehvân, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd.
- İbn Kesir, İ. (1988), *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Ali Şîrî, Dârü ihyai't-türâsi'l-arabî.
- İbn Kesir, İ. (2010), *Tefsîru'l-Kur'ani'l-azîm*, thk. Ebu İshak el-Huveynî-Hikmet Beşîr Yasin, Dârü İbni'l-Cevzî.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni. (1981). *es-Sünen*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Kâmil Miras. (1978). *Sahîh -i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercümesi ve Şerhi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kastallânî, Ş.A. (t.y.). *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minaḥi'l-Muḥammediyye*, Kahire: el-Mektebetü't-tevfikiyye.
- Mahmut Yeşil. (2006), Yaratılışla İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Mehmet Özşenel. (1998). İlk Yaratılan Varlık Konusundaki Rivayetler, *Dîvân: İlmî Araştırmalar*, cilt: III, sayı: 4, s. 171-189
- Muhammed b. Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî. (1431). *Nazmü'l-mütenâşir mine'l-ḥadîsi'l-mütevâtir*, thk. Şeref Hicâzî, Mısır: Darü'l-kütübi's-selefiyye.
- Muhammed Esed. (2015). *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Mübârekfûrî, M. (1463). *Tuhfetu'l-ahvezî bi şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin M. (1401/1982). *Sahîhu Müslim*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Oruçan, O. (1994). *Hadis Külliyyatında Yaratılış ve Başlangıç*, Ankara: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Süyûtî, Celâleddin A. (t.y.). *el-Leâli'l-masnua*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.
- Süyûtî, Celâleddin A. (1424/2003). *el-Hâvî li'l-fetâvâ*, Beyrut: Dârü'l-fikir.
- Taberânî, Ebu'l-Kasım S. (1404). *el-Mu'cemu'l-kebîr*, Irak: Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem.
- Yıldırım, A. (2003), Yaratılan Varlık Bağlamında Hadislerde Yaratılış Problemi, *Tabula Rasa Dergisi*, Mayıs- Ağustos.
- Zehebî, Ş. (2003). *Arş*, thk. Muhammed b. Halife b. Ali et-Temîmî, Medine: İmadetu'l-Bahsi'l-İlmî.
- Zehebî, Ş. (1416/1995). *el-Uluvv li'l-Aliyyi'l-Ğaffâr. Thk. Ebu Muhammed Eşref b. AbdulMaksud*, Riyâd: Mektebetu Advâi's-Selef.

BÖLÜM III

SOSYAL BİLİMLERİ

İŞİĞİNDA YARATILIŞ

ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDA YARATILIŞ KONUSU (*THE PLACE OF THE TOPIC OF CREATION IN SECONDARY SCHOOL RELIGIOUS CULTURE AND ETHICS TEXTBOOKS*)

Tuncay CEYLAN

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Van, Türkiye

PhD., Ministry of National Education, Van, Türkiye

E- Posta / E-Mail: tuncyceyln@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7864-8999

ÖZET

İnsanın dinî kişiliğinin oluşmasında kritik dönemler bulunmaktadır. Bu dönemlerden biri de ortaöğretim dönemidir. Bu dönemdeki öğrenciler, ilk kez dinî şüpheyi tecrübe etmeye başlamaktadırlar. Çünkü bu dönemdeki öğrenciler, içinde yer aldıkları gelişim döneminin özelliği nedeniyle anlam arayışına girmekte, kimlik kargaşası yaşamakta, sorma ve sorgulama çabalarında bulunmaktadır. Ortaöğretim dönemindeki öğrencilerin sorguladıkları, üzerinde düşündükleri ve şüpheye düştükleri konulardan biri de yaratılış konusudur. Öğrencilerin bu konuda doğru öğretilerle karşılaşmamaları ve bu konudaki soru(n)larına tatmin edici cevapların verilmemesi, öğrencilerde çeşitli dinî şüphelere ve inanç sorunlarına/krizlerine neden olabilmektedir.

Öğrencilerin yaratılış konusundaki soru(n)larına cevap bulabilecekleri derslerden biri de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleridir. Zira Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin temel hedeflerinden biri de hayat, varlık ve yaratılış hakkında öğrencilere bilimsel veriler ışığında doğru bilgiler sunmak ve konuyla ilgili soru(n)lara tatmin edici cevaplar bularak öğrencilerin dinî bilgi, duyu, davranış ve anlayışlarını geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Bu amaçla derslerde kullanılan temel öğretim materyallerinden biri de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarıdır. Bu kapsamda öğrencilerin bu konuda doğru bir anlayış geliştirmeleri, dinî kimlik ve kişiliklerini etkili bir şekilde oluşturabilmeleri, konunun ders kitaplarında doğru bir şekilde öğretilmesine ve öğrencilerin konuyu doğru bir biçimde öğrenmelerine bağlıdır. Bu doğrultuda bu araştırma, ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarına yaratılış konusu nasıl yansımıştır? problem cümlesi kapsamında yapılmıştır. Araştırmanın amacı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında yaratılış konusunun nasıl ele alındığını belirlemek ve değerlendirmektir. Araştırma, konuyla ilgili alan yazında yapılan ilk çalışmalardan olması ve ders kitaplarında konuyla ilgili ihtiyaç, eksiklik ve beklentilere ışık tutması açısından önem arz etmektedir. Çalışmada, yaratılış konusunun Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarına

yansıması bir durum olarak belirlendiği için nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni tercih edilmiştir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak literatür taraması kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede elde edilen verilerden kodlar, kodlardan da temalar oluşturmuştur. Bu temalar yaratıcı, gaye, biçim, yaratılanlar, sorumluluk ve yöntemdir. Bulgular, ulaşılan temalar üzerinde analizler yapılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din eğitimi, Yaratılış, Din kültürü ve ahlak bilgisi, Ders kitabı, Ortaöğretim.

ABSTRACT

In the formation of a person's religious identity, there are critical periods. One of these is the high school period. During this period, students begin to experience religious doubt for the first time. Because students in this period, due to the characteristics of the developmental stage they are in, embark on a search for meaning, experience identity confusion, and engage in questioning efforts. One of the issues that high school students' question, contemplate, and doubt is the topic of creation. The lack of accurate teachings and satisfying answers to their questions about this issue can lead students to various religious doubts and belief problems/crises.

One of the courses where students can find answers to their questions about the creation issue is the Religious Culture and Ethics courses. Indeed, one of the fundamental objectives of Religious Culture and Ethics courses is to provide students with accurate information about life, existence, and creation based on scientific data and to help students develop their religious knowledge, senses, behaviors, and understanding by finding satisfactory answers to questions about the subject. One of the fundamental instructional materials used in these classes is Religious Culture and Ethics textbooks. In this context, it is crucial for students to develop a correct understanding, effectively form their religious identity and personality, and for the subject to be taught correctly in textbooks, allowing students to learn the topic accurately. In this regard, this research was conducted under the problem statement of how the creation issue is reflected in high school Religious Culture and Ethics textbooks. The aim of the research is to determine and evaluate how the creation issue is addressed in Religious Culture and Ethics textbooks for high school students. The research is significant as one of the first studies in the literature on the subject, shedding light on needs, deficiencies, and expectations related to the topic in textbooks. The case study design, one of the qualitative research methods, was preferred since the reflection of the creation issue in Religious Culture and Ethics textbooks was determined as a situation in the study. Literature review was used as the data collection method in the research. The obtained data were

evaluated using the content analysis method. Codes were derived from the data, and themes such as creativity, purpose, form, created beings, responsibility, and method were formed from the codes. The findings were analyzed and evaluated based on the identified themes.

Keywords: Religious Education, Creation, Religious Culture and Ethics, Textbook, Secondary Education.

GİRİŞ

İnsan hayatında, belli fizyolojik ve psikolojik özelliklerin ağır bastığı dönemler vardır. Psikologlar bu özelliklere göre insan hayatını çeşitli dönemlere ayırmışlardır. Buna göre insan gelişimi bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemleri olarak tasnif edilmiştir (Erden & Akman, 2004; Senemoğlu, 2012). Bu dönemler ise bedensel/fiziksel, bilişsel/zihinsel, duygusal ve dini gelişim açılarından incelenmiştir (Başaran, 2005).

Dini gelişim, insan gelişiminin bütünlüğü içerisinde yer alıp diğer gelişim alanlarıyla birlikte şekillenmektedir. Dini gelişim açısından birey, bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde sahip olduğu gelişim döneminin nitelikleri gereği farklı özellikler taşımaktadır. Bebeklik döneminde bebek dışarıdan gelecek dini etkilere ve tecrübelerle açık bulunmaktadır. İlköğretim dönemine denk gelen çocukluk döneminde çocuk dini öğretileri sorgulamadan, kritiğini yapmadan inanma, benimseme ve etrafında gördüğü dini ritüelleri taklit etme yaklaşımındadır. Yetişkinlik döneminde din konusunda belirli bir inanca ve tutuma sahip olma anlayışı gelişmiştir. Yaşlılık döneminde daha önce kazanılan dini anlayış, alışkanlık ve uygulamaları sürdürme yaklaşımı vardır (Hökelekli, 1993; Peker, 2011).

Ortaöğretim dönemine denk gelen ergenlik döneminde ise öğrenciler zihinsel gelişimlerinin sonucu olarak öğrendiklerini eleştirme, sorgulama anlayışı geliştirirler. Bu bakımdan dini gelişim açısından bu dönem bilinçli öğrenme çağı olarak değerlendirilir (Bilgin & Selçuk, 1997). Bu dönemde duygular birbirine karışır, dengesizlikler ve taşkın hareketler görülür. Çünkü problemler çoğalmış ve çeşitlenmiş, heyecan en yüksek düzeye çıkmıştır (Peker, 2011). Zekâ ve muhakeme etme kabiliyetinin de gelişmesiyle birlikte bu dönemde birey, çocukluk yıllarında tereddütsüz etmeden ve olduğu gibi öğrendiği dini inançları tekrar düşünmeye, inancını gözden geçirmeye başlar. Bu dönemde birey, din, ahlak, maneviyat, ahiret, varlık vb. çeşitli konularda tereddüt eder, şüpheler geliştirir, kimlik kargaşası yaşar. Bunun bir sonucu olarak da öğrencilerde çeşitli inanç problemlerinin ortaya çıktığı ve dinî duygunun zayıfladığı, bu nedenle de öğrencilerin ateizm, deizm ve agnostisizm gibi akımlara yöneldikleri kaydedilmektedir (Hökelekli, 1993; Peker, 2011; Gündoğar & Yürgüç, 2019).

Ortaöğretim dönemindeki öğrencilerin üzerinde düşündükleri ve şüpheye düştükleri konulardan birinin de yaratılış konusudur. Öğrenciler evrenin, insanın ve kısacası var oluşun kendiliğinden meydana gelen bir evrim sonucunda (evrim teorisi) mı olduğu, yoksa bir ilahi güç/yaratıcı tarafından mı var edildiği konusu üzerinde düşünmekte, sorgulamakta ve konuyla ilgili kendi inançlarını şekillendirmeye çalışmaktadırlar (Bilgin & Selçuk, 1997; Peker, 2011). Öğrencilerin bu konuda doğru öğretilerle karşılaşmamaları ve bu konudaki soru(n)larına tatmin edici cevapların verilmemesi, öğrencilerde çeşitli dinî şüphelere ve inanç sorunlarına/krizlerine neden olabilmektedir. Bu durum ise yaratılış konusunun öğrencilere doğru bir biçimde öğretilmesini gerekli kılmaktadır (Peker, 2011).

Öğrencilerin yaratılış konusundaki soru(n)larına cevap bulabilecekleri derslerden biri de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersleridir. Zira DKAB derslerinin temel hedeflerinden biri de hayat, varlık ve yaratılış hakkında öğrencilere bilimsel veriler ışığında doğru bilgiler sunmak ve konuyla ilgili soru(n)lara tatmin edici cevaplar bularak öğrencilerin dinî bilgi, duyu, davranış ve anlayışlarını geliştirmelerine yardımcı olmaktır (MEB, 2008). Bu amaçla derslerde kullanılan temel öğretim materyallerinden biri de DKAB ders kitaplarıdır (Alkan, 1979). Literatürde DKAB ders kitaplarının içeriği, tasarımı, kullanımı ve yeterlikleri tematiği altında çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Gümüş, 2018; Keskiner, 2011; Şahin, 2010). Fakat DKAB ders kitaplarında yaratılış konusunu inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Oysaki ortaöğretim dönemindeki öğrencilerin dini kişiliklerinin oluşmasında, dini şüphe, soru ve sorgulamalarını karşılamada etkili olan önemli materyallerden biri de kitaplardır (Bilgin & Selçuk, 1997). Yanı sıra ders kitapları öğrencilerin işlenen konuyla ilgili bilgi, anlayış ve tutumlarının oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlayan materyallerdir (Alkan, 1979). Bu kapsamda öğrencilerin yaratılış konusunda doğru bir anlayış geliştirmeleri, dinî kimlik ve kişiliklerini etkili bir şekilde oluşturabilmeleri, konunun ders kitaplarında doğru bir şekilde öğretilmesine ve öğrencilerin konuyu doğru bir biçimde öğrenmelerine bağlıdır. Bu doğrultuda bu araştırma, ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarına yaratılış konusu nasıl yansımıştır? problem cümlesi kapsamında yapılmıştır.

Çalışmanın temel amacı yaratılış konusunun ortaöğretim DKAB ders kitaplarında nasıl ele alındığını belirlemek ve değerlendirmektir. Araştırma ders kitaplarında konuyla ilgili ihtiyaç, eksiklik ve beklentilere ışık tutması açısından literatüre katkı sağlayacak niteliktedir. Bu durum da araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

1. YÖNTEM

1.1. DESEN

Çalışma, durum çalışması desenine uygun yapılmıştır. Durum çalışması deseni, çalışma probleminin detaylı bir şekilde incelenmesini, değerlendirilmesini ve açıklanmasını sağlayan nitel bir araştırma yöntemidir (Creswell, 2017). Çalışmada yaratılış konusunun DKAB ders kitaplarında

nasıl ele alındığı bir durum olarak belirlenmiş, konunun ayrıntılı olarak incelenmesi amaçlandığı için de bu yöntem kullanılmıştır.

1.2. VERİ TOPLAMA ARACI

Araştırmada veri toplama kaynağı olarak doküman incele kullanılmıştır. Bu veri toplama tekniği, çalışma problemiyle ilgili kitaplardan, raporlardan, makalelerden, dergilerden vb. belgelerden veri toplamayı sağlamaktadır (Karasar, 2018). Bu çerçevede 9 ila 12. sınıf ortaöğretim DKAB ders kitaplarında (Dogan, 2023; Konaklı vd., 2023; Taşın, 2023; Taşkıran vd., 2023) yaratılış konusunun nasıl ele alındığı incelenmiştir.

1.3. VERİ ANALİZİ

Araştırma verileri içerik analizi kullanılarak değerlendirilmiştir (Creswell, 2017). Bu amaçla nitel araştırma veri analiz süreçleri izlenmiştir (Creswell, 2018). Araştırmada kullanılan bu süreçler aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 1. Veri Analiz Süreci

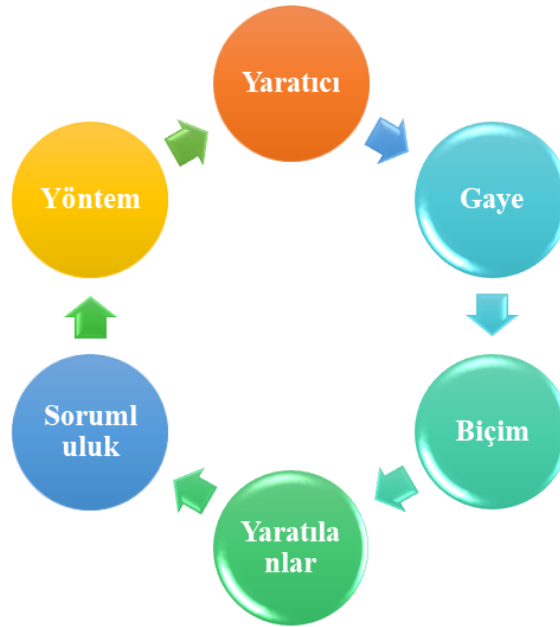
Araştırma verileri öncelikle toplanıp hazırlanmış, sonra okunup not edilmiştir. Toplanan veriler kodlanmış, koddan da temalar oluşturulmuştur. En sonun da veriler temalar altında işlenmiştir. Temalarla ilgili analizleri desteklemek amacıyla kitaplardan doğrudan/dolaylı alıntılar yapılmıştır. Temalar altında belirlenen kodların hangi sınıf, ünite ve konuya ait olduğu birer kod isimle gösterilmiştir. Örneğin “10.2.4.” künyeli kodlama “10. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı, 2. ünite, 4. konu” anlamına gelmektedir.

1.4. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Araştırmanın geçerliği ve güvenirliği için çeşitli stratejiler kullanılmıştır (Creswell, 2018). Geçerlik için verilerden elde edilen kod ve temalar betimlenmiştir. Uzman görüşü alınarak araştırmanın tarafsızlığı sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın güvenirliği için ise tema ile verilerin tutarlıkları sıklıkla kontrol edilip iç kontrolün sağlanması amaçlanmıştır. Yanı sıra araştırma süreci ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

2. BULGULAR

Verilerden ele edilen bulgular kodlanmış, kodlardan da temalar oluşturulmuştur. Buna göre ulaşılan temalar aşağıda gösterilmiştir.

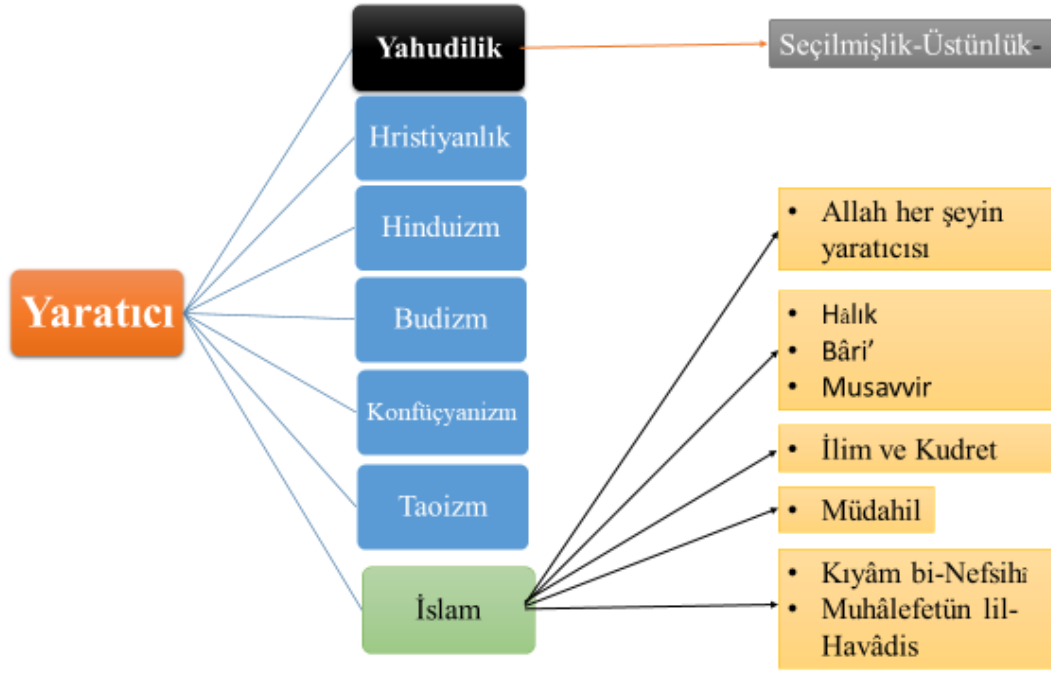

Şekil 2. Temalar

Ortaöğretim DKAB ders kitaplarında yaratılış konusuyla ilgili belirlenen kodlar altı tema altında toplanmıştır. Bunlar yaratıcı, gaye, biçim, yaratılanlar, sorumluluk ve yöntemdir. Ders kitaplarında yaratılış konusu İslam inancının bu konudaki görüşleri üzerinde inşa edildiği için, elde edilen temalar da İslam inancının bu konudaki anlayışıyla değerlendirilmiştir. Bulgular, belirlenen temalar başlığında aşağıda ele alınmıştır.

2.1. YARATICI

Ders kitaplarında dünyayı, insanı, evreni kısacası varlığı yaratanın kim olduğuyla ilgili, mutlak bir yaratıcının olduğu belirtilmiştir. Bu durum farklı dinlerin yaratılış hakkındaki görüşleriyle dile getirilmiştir. Kitaplarda sözü edilen dinler aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 3. Yaratıcı

Ders kitaplarında Yahudilik, Hristiyanlık, Hinduizm, Budizm, Konfüçyanizm, Taoizm ve İslam dininin yaratılış hakkındaki görüşleri ele alınmıştır. Kitaplarda yaratılış konusu özellikle İslam dininin bu konudaki anlayışı üzerinde inşa edilmiştir. Bununla birlikte bir üniteye olmak üzere 11. Sınıflarda Yahudilik ve Hristiyanlık dinleri hakkında bilgi verilirken ve 12. sınıflarda Hint ve Çin dinleri hakkında bilgi verilirken ilgili dinlerin yaratılış hakkındaki görüşleri de ele alınmıştır.

Ders kitabında Yahudiliğin iman esasları sıralanırken yaratılış hakkında şunlar kaydedilmiştir: “Tanrı var olan her şeyi yarattı ve onlara hükmeder. “(11.5.1.) Ders kitaplarında Yahudiliğin yaratılışla ilgili inancı hakkında bilgi verilirken Yahudiliğe göre yaratılan her şeyin tanrı tarafından yaratılmış olduğu ve tanrının yarattığı her şeye hükmeden yüce bir varlık olduğu vurgusu bulunmaktadır. Yanı sıra Yahudilik inancına göre Yahudiler tanrı tarafından seçilmiş bir millet/ırk olarak yaratılmıştır. Bu durum kitaplarda “Yahudilikte seçilmişlik inancı, Yahudilerin diğer ırklardan farklılığını ve üstünlüğünü ifade eder.” (11.5.1.) şeklinde dile getirilmiştir. Ders kitaplarında Hristiyanlık inancına göre Tanrı olarak nitelendirilen Baba'nın her şeyin yaratıcısı olduğu bulunmaktadır. Bu durum şöyle dile getirilmiştir: “Hristiyanlıkta Baba, Tanrı olarak nitelendirilir. O, ezeli ve ebedidir. En mükemmel varlıktır. Onun her şeye gücü yeter. Evreni ve bütün varlıkları o yaratmıştır.” (11.5.2.) Ders kitaplarında ilahi dinlerden olan Yahudilik ve Hristiyanlık inançlarında her şeyin Tanrı tarafından yaratılmış olduğu ve bunun onun tasarrufu altında olduğu bilgisine yer verilmiştir.

Ders kitaplarında Hinduizm inancının çok tanrılı bir din olduğu dile getirilmiştir. Bu inanca göre herkes ilahlarından birini kendi kişisel tanrısı olarak seçer. Hinduizm'e göre bu kişisel tanrı her şeyin yaratıcısıdır. Bu durum şöyle açıklanmıştır: “Hinduların çoğu ilahlardan birini ishta devata

(kendi kişisel tanrısı) olarak seçer. Yaratıcı, devam ettirici ve koruyucu olduğuna inandığı bu tanrıya ibadet eder.” (12.5.1.) Kitaplarda Budizm inancının yaratılış hakkındaki görüşüyle ilgili hiçbir şeyin kendiliğinden var olmadığı bilgisiyle dile getirilmiştir. Kitaplarda, Budizm’in yaratılışla ilgili inancı hakkında “Budizm’de varlığın kendiliğinden veya yokluktan tesadüfen varoluşu kabul edilmez...” (12.5.2.) bilgisi verilerek varlığın bir yaratıcıya bağlı olduğuna işaret edilmiştir. Kitaplarda Konfüçyanizm inancında Tien adı verilen en büyük tanrının evrenin efendisi ve düzen kurucusu olduğu belirtilmiştir. Bu durum şöyle dile getirilmiştir: “Tien kainattaki düzenin korucusu... Yüce hükümdar olan tanrı, kainatın düzenini kurandır.” (12.5.3.) Kitaplarda Taoizm inancında evrendeki denge ve düzeni sağlayan yol, ilke veya ideali ifade eden Tao’nun her şeyin kaynağı olduğu belirtilmiştir. Bu durum şöyle açıklanmıştır: “Yüce Tao her şeyin kaynağı olan mutlak ilk, bütün yaratılmışların ardındaki görülmeyen, yalnızca mistik yolla kavranabilen güçtür... Her şey ondan doğar.” (12.5.4.) Ders kitaplarında Hin ve Çin dinlerinin yaratılışın kendiliğinden olmadığı, yaratılışın dinde inanılan tanrı(lar) veya onların müdahaleleriyle olduğu bilgisi doğrudan veya dolaylı bir olarak kısa bir biçimde dile getirilmiştir.

Ders kitaplarında yaratılış konusu özellikle İslam inancının bu konudaki görüşü üzerinde inşa edilmiştir. Kitaplarda diğer dinlerin yaratılışla ilgili görüşleri tek bir ünite ve kısa bir şekilde ele alınırken, İslam dininin yaratılışla ilgili görüşü belli bir üniteye sığdırılmayıp farklı kademe, ünite ve konularda ele alınmıştır. Kitaplarda yaratılış konusu Allah merkezli bir anlayışla ele alınmıştır. Kitaplarda her şeyin Allah tarafından yaratıldığı vurgusu bulunmaktadır. Bu durum ayetlerden de alıntılar yapılarak şöyle dile getirilmiştir: “O (Allah) her şeyin yaratıcısıdır.” (10.1.3.) “Allah gökleri ve yeri yoktan var eden...” (9.2.3.) “Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize...” (11.1.1.) Kitaplarda Halık, Bari ve Musavvir isimlerinin Allah’ın yaratma özelliğinin çok çeşitli boyutlarının olduğu dile getirilmiştir. Buna göre Halık “O’nun genel olarak yaratıcı özelliğini ifade eder. Yüce Allah hem yoktan yaratır hem de var olan bir şeyden yeni bir şey meydana getirir.” Bari’ sıfatı “Bir model olmaksızın canlıları yaratır. Yaratması ölçülü ve dengeli olup yerli yerindedir.” Musavvir sıfatı ise “O’nun yaratmasının rastgele değil biçimlendirilmiş ve sanatlı olduğuna işaret eder.” şeklinde değerlendirilmiştir. Buna göre kitaplarda Allah’ın yoktan var ettiği, var olandan yeni bir yaratılış meydana getirdiği, model olmaksızın yarattığı her şeyi belli bir sanatta yarattığı anlaşılmaktadır.

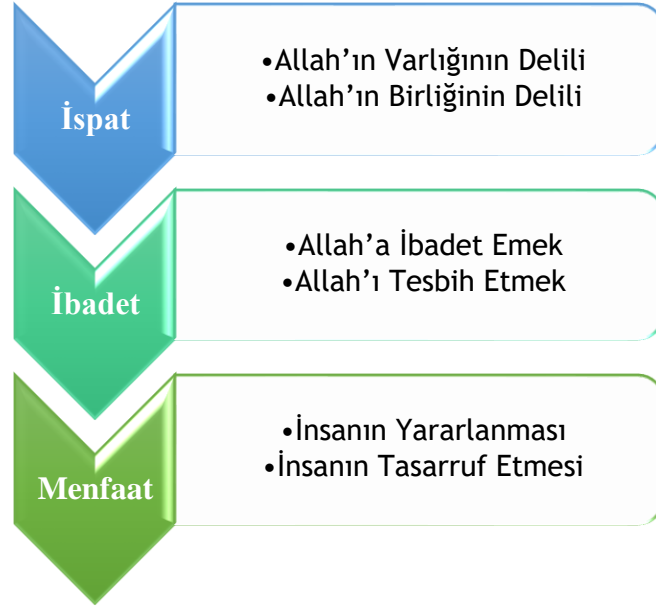
Kitaplarda Allah’ın yaratma özelliği dile getirilirken O’nun ilim ve kudret sıfatlarına vurgu yapılmıştır. Konuyla ilgili şunlar dile getirilmiştir: “Sonsuz ilim ve kudretiyle evreni yaratan Allah...” (12.1.1.) “Mikroskopla görülebilen küçük varlıklardan gök cisimlerine kadar her şeyi sonsuz ilmi ve kudreti ile Yüce Allah yaratmıştır.” (10.1.3.) Allah’ın yarattığı her şeyi ilim ve kudretiyle yaratması, onun yarattıkları hakkında sonsuz bilgi sahibi olduğunu ve kudretiyle her an onlara müdahil olduğuna yorumlanabilir. Nitekim bu durum Allah’ın Müheymin ve Kayyum sıfatlarıyla dile getirilmiştir. Allah’ın Müheymin sıfatı için “Kâinatın işlerini gözetir.” tanımı yapılmıştır. Kayyum sıfatı için ise “Allah kâinatı idare eder ve her şeyin varlığı kendisine bağlıdır.” (10.1.3.) tanımı yapılmıştır. Buna

göre yaratıcının her şeyi yarattıktan sonra hiçbir şeye müdahale etmediği görüşünü ileri süren deizm eleştirilmiş (Zavalsız & Şahin, 2018) ve bunun İslam inancıyla bağdaşmadığı şöyle dile getirilmiştir: “Eski ve yeni bazı felsefi akımlara göre Allah’ın kâinatla ve insanla ilişkisi yoktur. Allah kâinatı yaratmıştır ama artık onunla ilişkisi kalmamıştır. Bu yaklaşımlar İslam düşüncesi açısından doğru değildir. Yüce Allah yarattığı varlıklarla ilişkisini kesmez. O kâinatı sürekli olarak idare etmekte, koruyup gözetlemektedir.” (10.1.3.) 11. Sınıf ders kitabında ise deizm görüşüne doğrudan değinerek şunlar kaydedilmiştir: Allah yaratıcılığı, ilmi, hikmeti ve lütfuyla âleme her an müdahale etmektedir.” (11.4.1) Bununla bağlantılı olarak Ateizm hakkında “Evrenin ve canlılar dünyasının tesadüfen oluştuğunu yani yaratılmadığını iddia eder” Agnostisizm hakkında “İnsan aklının Tanrının varlığı veya yokluğu hakkında mutlak gerçeği bilemeyeceği” Materyalizm hakkında ise “Madde evrenin temel kurucu unsurudur... Tanrı inancı başta olmak üzere yaratılış, ibadet...birer yanılığın ibaret” açıklamaları yapılmıştır. Bu akımların ise İslam inancına uygun olmadığı kısaca dile getirilmiştir. Ders kitaplarında yaratılışla ilgili deizm, ateizm, agnostisizm ve materyalizm gibi farklı anlayışlara değinilmesi, öğrencilerin bu konuyla ilgili anlayışlarını bilgi üzerinde geliştirmelerine katkı sağlayacağı söylenebilir.

Ders kitaplarında Allah, her şeyin yaratıcısı olduğu vurgulanmaktadır. Allah’ın varlığı hakkında da bilgilere de yer verilmiştir. Allah’ın varlığı hakkındaki bilgiler Allah’ın zati sıfatları bağlamında ele alınmıştır. Buna göre “Muhalefetün li’l-Havadis: Sonradan yaratılanlara benzememektir. Kıyam bi Nefsihi: Var olmak için hiçbir şeye ihtiyaç duymamaktır.” (10.1.3.) açıklamasıyla Allah’ın yaratılmadığı, var olmak için hiçbir şeye muhtaç olmadığı belirtilmiştir. Böylece kitaplarda Allah’ın her şeyin yaratıcısı olduğu, fakat Allah’ın yaratılmadığı, O’nun varlığının kendiliğinden olduğu ve O’nun var olmak için hiçbir güce yaratıcıya ihtiyaç duymadığı açıklanmıştır.

2.2. YARATILIŞIN GAYESİ/AMACI

Ders kitaplarında Allah’ın her şeyi yaratmasının bir amacı olduğu ve yaratılışın boşuna olmadığı belirtilmiştir. Bu durum Enbiya suresinin 16. ayetine atıf yapılarak şöyle dile getirilmiştir: “Biz gökleri, yeri ve bunlar arasındakileri oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık.” (11.1.1.) Ders kitaplarında yaratılışın gayesi/amacıyla ilgili belirlenen alt tema ve kodlar aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 4. Yaratılışın Amacı

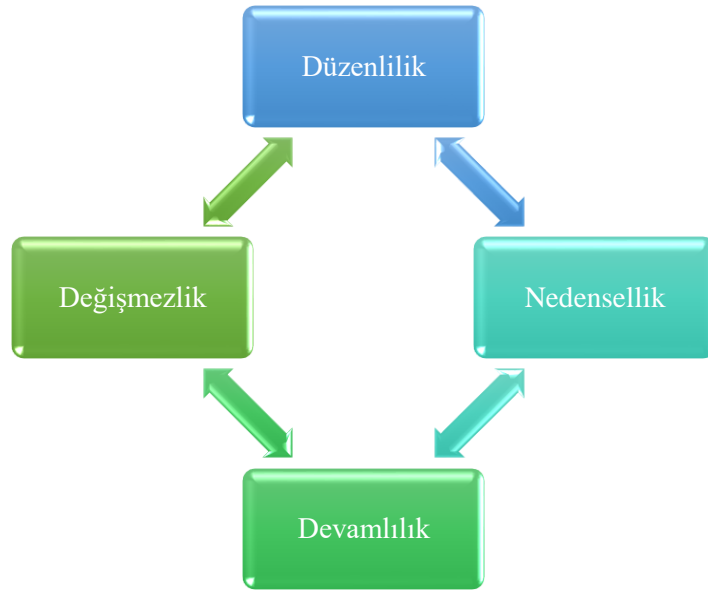
Ders kitaplarında yaratılışın gayesi/amacı ispat, ibadet ve menfaat olarak belirlenmiştir. İspat ile ilgili varlığın yaratılışının Allah'ın varlığının delili olduğu dile getirilmiştir. Bu durum Rum suresinin 18-27. ayetlerine atıf yapılarak şöyle kaydedilmiştir: “Sizi topraktan yaratması, O'nun (varlığının) delillerindedir... Kendileriyle huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun delillerindedir... O'nun delillerinden biri de gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin değişik olmasıdır.” (10.1.6.) Yaratılışın bir gayesi de Allah'ın birliğinin ispatı olmasıdır. Bu durum “Kainatta tek yaratıcı olmasaydı evrenin düzeni bozulurdu. Evrende kaos ve düzensizlik ortaya çıkardı.” şeklinde dile getirilerek Enbiya suresinin 22. ayetine şöyle atıf yapılmıştır: “Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı kesinlikle yerin göğün düzeni bozulurdu.” (10.1.2.)

Kitaplarda yaratılışın Allah'a ibadet amacıyla olduğu bilgisi yer almaktadır. Bu durum kitaplarda insanın Allah'a ibadet etmesi vurgusuyla dile getirilmiştir. Yaratılışın amacının Allah'a ibadet olduğu çeşitli ayetlerle dile getirilmiştir: “Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.” (10.1.5.) “Biz, insanların hangisinin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi dünyanın kendine mahsus bir ziynet yaptık.” “Ey İnsanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin.” (11.1.1.) kitaplarda yaratılışın Allah'ı tesbih etmek amacıyla olduğu belirtilmiştir. Bu durum Al-i İmran suresinin 190-191. ayetine atıf yapılarak şöyle dile getirilmiştir: Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda akılsel sahipleri için elbette ibretler vardır. Onlar ayaktayken, otururken ve yanları üzerinde yatarken Allah'ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. ‘Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın, seni eksikliklerden uzak tutarız. Bizi ateş azabından koru.’derler.”

Yaratılışın önemli bir amacının da insanın menfaati olduğu vurgusu yapılmıştır. Ders kitaplarında yaratılmış olanların insanların yararlanması amacıyla yaratıldığı dile getirilmiştir. Bu durum “Yeryüzünde ne varsa hepsi insan için yaratıldı” (12.4.3.) “Göklerde ve yerde bulunan her varlık ve imkân insanın hizmetine sunulmuş” (11.1.1) “Allah yeryüzünde rengârenk şeyleri de sizin için yarattı.” (10.1.2.) şeklinde dile getirilmiştir. Kitaplarda yaratılanlar üzerinde insanın tasarrufta bulunduğuna şöyle işaret edilmiştir: “Allah belli kanunlara göre âlemi yaratmış, insanın bunlara göre yaşaması ve yararlanması için hizmetine sunmuştur.” (11.4.1.) Ders kitaplarında yaratılmış olan her şeyin insan için yaratıldığının belirtilmesi, insanın varlık âleminde merkezi bir yer edindiğine işaret etmektedir. Bu durum da öğrencileri insan varlığı/yaratılışı üzerinde düşünmeye katkı sağlamaktadır.

2.3. YARATILIŞIN BİÇİMİ/ŞEKLİ

Ders kitaplarında Allah’ın yaratılışı nasıl yaptığıyla, başka bir deyişle yaratılışın şekliyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler bu tema altında toplanıp aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 5. Yaratılışın Biçimi

Ders kitaplarında Allah’ın yaratılış biçiminin rastgele olmadığı, belli bir amaç olduğu gibi belli bir yaratılış biçiminin de olduğu ve bunun da özellikle ayetler eşliğinde öğrencilere gösterilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir. Kitaplarda Allah’ın yaratılış biçimiyle ilgili belirlenen veriler düzenlilik, nedensellik, devamlılık ve değişmezlik kodları altında toplanmıştır.

Ders kitaplarında evrenin belli bir düzen ve ölçüye göre yaratıldığı vurgulanmıştır. Bu durum “Kâinatta var olan her şey bir ölçü ve ahenk içindedir.” (10.1.2.), “Her şeyde bir düzen, ahenk ve amaçlılık vardır.” (11.1.1.) şeklinde dile getirilmiştir. Kitaplarda yaratılmış olan her şeyin belli bir

düzen içerisinde yaratıldığı durumu bazı ayetlerden örneklerle dile getirilmiştir. Kamer suresi 49. ayetine atıfla “Biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık.” Mülk suresi 3-4. ayetlerine atıfla “O ki birbiri ile tam bir uyum içinde yedi göğü yaratmıştır.” örnekleri verilmiştir. Kitaplarda evrendeki düzenlilik ise gaye ve nizam deliline dayandırılarak Allah’ın varlığı ve birliğinin delillerinden olduğu dile getirilmiştir. Bu durum “Gaye ve nizam delili, dış dünyada gördüğümüz varlıkların sahip olduğu düzen ve amaçtan hareketle Allah’ın (c.c.) varlığını ve birliğini ispatlamaya çalışır.” şeklinde dile getirilmiştir. Ders kitaplarında yaratılışta bir düzenin, ölçü ve nizamın olduğu belirtilerek evrenin kendiliğinden olmadığı, yaratılışta kargaşanın olmadığı, yaratılışın belli bir tesadüf eseri olmadığı anlayışlarına işaret etmektedir. Bu durum da yaratılışla ilgili bilgilerini şekillendirme döneminde olan ortaöğretim öğrencilere katkı sağlamaktadır.

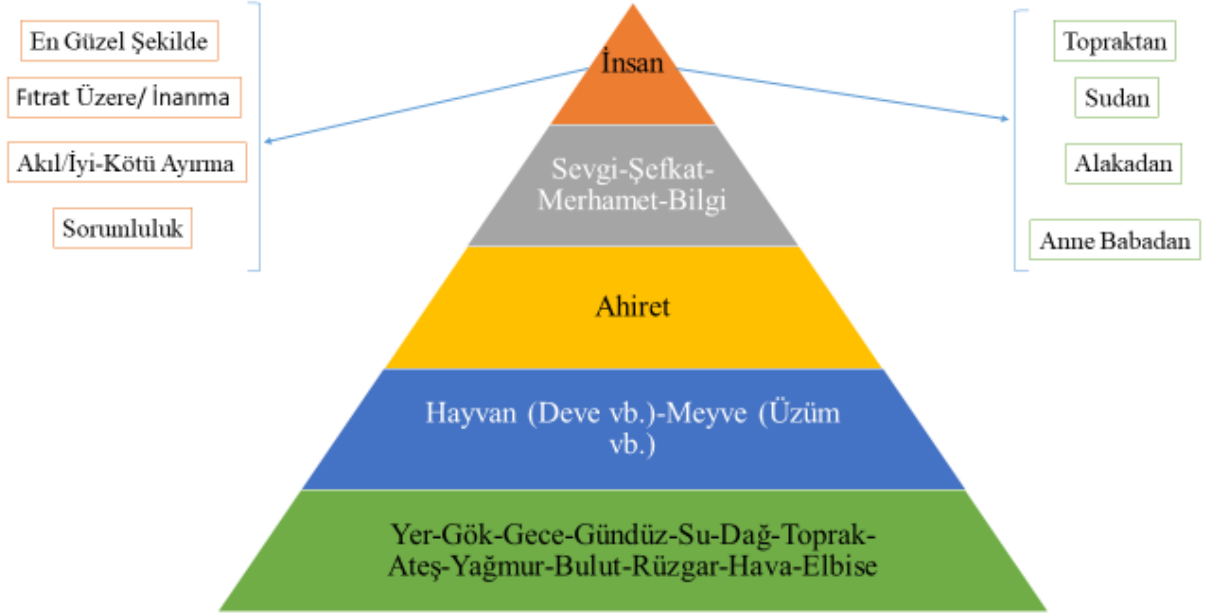
Ders kitaplarında Allah’ın yarattığı şeyleri belli bir nedene bağlayarak, sebep sonuç ilişkisi içerisinde yarattığı anlaşılmaktadır. Örneğin suyun bulutların neden edilerek yaratıldığı Vakıa suresi 17. ayet örnek verilerek şöyle dile getirilmiştir: “İçtiğiniz suyu düşündünüz mü? Onu buluttan siz mi indirdiniz yaksa biz miyiz indiren?” (9.1.1.) İnsanın yaratılması için annenin neden kılındığı Nahl suresi 78. ayetine atıf yapılarak şöyle açıklanmıştır: “Allah sizi, analarınızın karnından siz hiçbir şey bilmez durumda iken çıkardı.” (9.1.1.)

Ders kitaplarında yaratılışın bitmiş bir durum olmadığı, Allah’ın yaratmasında bir devamlılık olduğu vurgulanmıştır. Bu durum kitaplarda şöyle açıklanmıştır: “Allah’ın (c.c.) yaratması kesintisiz devam eder. Sadece geçmiş zamanda olup bitmiş bir şey değildir. Yüce Allah her an yeniden yaratmakta ve kâinata tasarrufta bulunmaktadır. Her saniye yenilenen insan hücreleri ve her gün yeniden doğan güneş bu sürekliliği gösterir. Bu konu Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulur: O her an yaratma halindedir.” Ayrıca bazı ders kitaplarında Allah’ın yaratmasında devamlılık olmasının, deizm inancına bir cevap olduğu da vurgulanmıştır. Bu durum “Allah, her şeyi bir defada yaratıp kendi haline bırakmamış değildir. O sürekli ve her an yaratma halindedir... Allah her an yaratma halinde olduğu gibi vahiyle de insan hayatına müdahale etmiş, seçtiği peygamberleriyle insanlara mesaj göndermiştir. (11.4.1.) şeklinde belirtilmiştir.

Ders kitaplarında Allah’ın yaratılışında bir değişme olmadığı belirtilmiştir. Bu durum Rum suresinin 30. ayetine atıfla şöyle belirtilmiştir: “Allah’ın yaratmasında hiçbir değişme yoktur.” (10.3.1.) Bazı ders kitaplarında Allah’ın yaratmasındaki değişmezlik ‘sünnetullah’ kavramıyla açıklanmıştır. Bu durum “Sonsuz ilmi ve kudretiyle evreni yaratan Allah (c.c.) burada mükemmel bir sistem kurmuştur. Bu sistem, değişmez yasalar çerçevesinde varlığını sürdürür. Yüce Allah’ın canlı cansız tüm varlıklar ile ilgili koyduğu bu yasalara “sünnetullah” denir. Kur’an’da “Allah’ın öteden beri süregelen kanunu budur. Allah’ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın.” Buyrulur bu gerçeğe dikkat çekilmiştir.” (12.1.1.) şeklinde dile getirilmiştir.

2.4. YARATILANLAR

Ders kitaplarında Allah'ın her şeyi yarattığı şeklinde genel hükümler bulunmakla birlikte, Allah'ın yarattıklarına bazılarında değinilmiştir. Ders kitaplarında Allah'ın yarattıklarıyla ilgili belirlenenler aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 6. Yarattıklar

Ders kitaplarında Allah'ın canlı ve cansız birçok şeyi yarattığı belirtilmiştir. Buna göre yer, gök, gece, gündüz, tohum, su, bulut, yağmur, toprak, hava, rüzgâr, ateş, elbise gibi cansız şeyleri (9.1.1.; 11.3.4.; 10.1.3.) hayvan ve meyve gibi canlıları (10.1.2.; 9.1.1), ölüm, hayat ve ahireti yarattığı (11.1.1.), sevgi, şefkat, merhamet gibi manevi şeyleri yarattığı dile getirilmiştir (9.2.2.). Kitaplarda yaratılan her şeyin insan için yaratıldığı da vurgulanmıştır.

Ders kitaplarında yaratılmışlar içerisinde en çok insanın yaratılışı üzerinde durulmuştur. İnsan yaratılışı ise insanın maddi yapısının nasıl yaratıldığı ve insanın kendisine özgü manevi ve yapısal özelliklerinin nasıl olduğu üzerinde yoğunlaşmıştır. Kitaplarda insanın maddi yönünün yaratılışı sırasıyla insanın topraktan, nutfeden, alakadan ve annesinden olduğu açıklanmıştır. İnsanın maddi yönünün yaratılış süreci Mü'min suresi 67. ayetine atıfla şöyle belirtilmiştir: "O sizi (önce) topraktan, sonra az bir sudan, sonra alakadan, sonra sizi (ana rahminden) çocuk olarak çıkararak, sonra olgunluk çağına ulaşmanız, sonra da ihtiyarlanmanız için sizi yaşatandır." (12.1.21.)

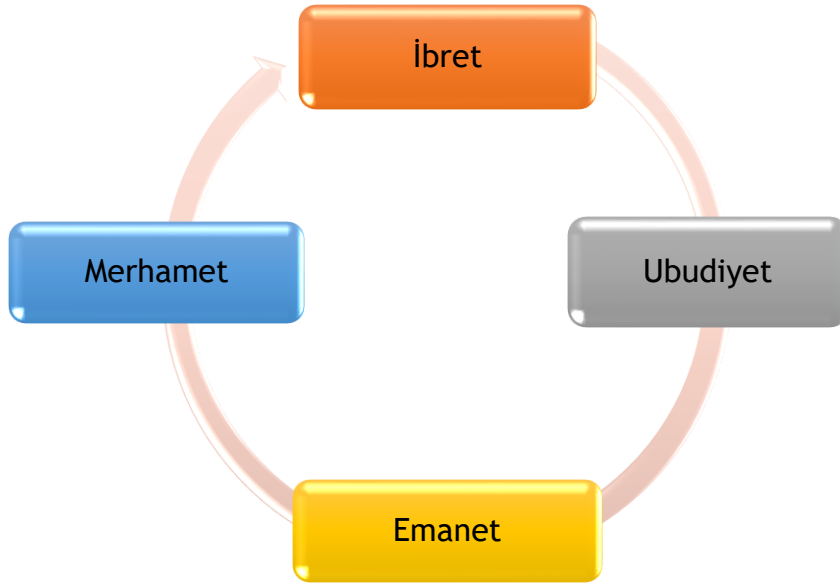
Ders kitaplarında özellikle insanın manevi yapısının yaratılışı üzerinde durulmuştur. Kitaplarda insanın bu yönüyle ayrıcalıklı bir varlık olarak yaratıldığı, insanın manevi yönü itibarıyla farklı olduğu belirtilmiştir. İnsanın manevi yönünün bazı özellikleri açıklanarak insan yaratılışının diğer yaratılışlardan farklı ve üstün olduğu açıklanmıştır. Buna göre ders kitaplarında insanın en güzel

şekilde yaratıldığı ayetlerden atıflar yapılarak dile getirilmiştir. Bu durum Tin suresinin 4. ayetine atıfla “Biz insanı en güzel biçimde yarattık.” (9.1.2.), İsrâ suresinin 70. ayetine atıfla “And olsun ki biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik... yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.” (10.1.4.) ile örneklendirilmiştir. Kitaplarda insanın fıtrat üzerine yaratıldığı vurgulanmıştır. İnsanın fıtrat üzere yaratılması ise insanın doğuştan inanma duygusuyla doğduğu şeklinde açıklanmıştır. Bu durum Rum suresinin 30. ayetine atıfla “Allah’ın insanları üzerinde yarattığı fıtrata sınımsız tutun.” (11.3.4.) İnsanın fıtrat üzere yaratılmasının inanma duygusunu gerekli kıldığı ise şöyle açıklanmıştır: “İnsanın fıtratında yüce bir varlığa inanma ve sığınma ihtiyacı vardır. Allah (c.c.) insanı bu duygularla yaratmıştır.” (9.3.1.)

Ders kitaplarından Allah’ın insanı en güzel biçimde yarattığı, ona kendi ruhundan üflediği, iyilik ve kötülük etme tercih hakkını tanıdığı belirtilmiştir. Bu durum “Allah (c.c.) insanı en güzel biçimde yaratmış, ona kendi ruhundan üflemiştir. Ona iyilik ve kötülük bilgisini tanıtmış ve tercihi insanın kendisine bırakmıştır. (10.4.2.) şeklinde açıklanmıştır. Yine ders kitaplarında Allah’ın insana akıl ve irade vererek onu diğer varlıklardan ayırdığı, akıl sayesinde iyilik ve kötülüğü ayırabildiği ve bu nedenle de insanın yaptıklarından sorumlu tutulacağı belirtilmiştir. Bu durum da bazı ders kitaplarına şöyle yansımıştır: “Yüce Allah, insana akıl ve irade vererek onu diğer canlılardan ayırmıştır. İnsan, akli sayesinde iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırt etme kabiliyetine sahip olur. Davranışlarını akıl süzgecinden geçirebilen ve iradesini kullanabilen insan, davranışlarının sorumluluklarını da üstlenmek zorundadır.” (9.3.3.)

2.5. İNSANIN SORUMLULUĞU

Ders kitaplarında yaratılmış olan her şeyin insan yararı için yaratıldığı, insanın da diğer yaratılmışlardan farklı ve ayrıcalıklı yaratıldığı, insanın yaratılıştaki bu özelliğinden dolayı da insanın Allah’a karşı sorumlulukları olduğu belirlenmiştir. İnsanın yaratılıştaki sorumlulukları konusunda belirlenen kodlar aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 7. İnsanın Yaratılıştaki Görevi

Ders kitaplarında insanın yaratılıştaki sorumlulukları dört tane olarak belirlenmiştir. Bunlar, ibret, ubudiyet, emanet ve merhamettir. Kitaplarda Allah'ın yerde ve gökte birçok şeyi insanın yararı için yarattığı, insanın da bu yaratılmışlara bakarak ibret alması gerektiği dile getirilmiştir. Bu durum ise ayetlere atıfla açıklanmıştır. Al-i İmran suresinin 190. ayetine atıf yapılarak şunlar kaydedilmiştir: “Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akıl sahipleri için elbette ibretler vardır.” (9.1.1), Ra'd suresinin 3. ayetine atıfla şunlar açıklanmıştır: “Yeryüzünü enine boyuna uzatan, onda sabit dağlar ve ırmaklar meydana getiren, orada meyvelerin her birinden çiftler çiftler yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O bürüyüp örtüyor. Düşünen insanlar için şüphesiz bütün bunlarda ibretler vardır.” (10.1.2.)

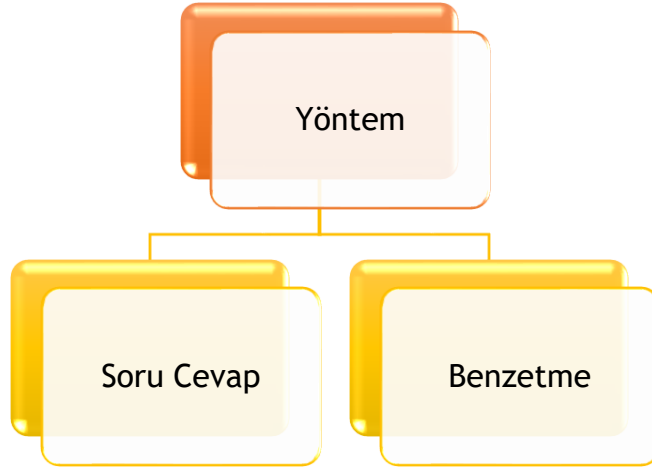
Ders kitaplarında insanın ikinci önemli bir sorumluluğunun Allah'a kulluk etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu durum şöyle açıklanmıştır: “Kur'an-ı Kerim'deki ayetler bütüncül olarak incelendiğinde, insanın genel anlamda yaratılış amacının “kulluk” ve “imtihan” kavramları ile ifade edildiği görülür. İnsanın başlıca görevi; kendisini ve bütün evreni yaratan, doğadaki bütün varlıkları hizmetine veren Allah'ı (c.c.) tanıyıp ona kulluk ve ibadet etmektir.” (11.1.1.) Bazı ders kitaplarında ise ayetlerden örnekler verilerek insanın Allah'a karşı ubudiyet sorumluluğu olduğu dile getirilmiştir. Örneğin En'am suresinin 102. ayetine atıfla şunlar kaydedilmiştir: “O her şeyin yaratıcısıdır. Öyleyse O'na kulluk edin, O her şeye vekildir.” (10.1.2.)

Ders kitaplarında Allah'ın yarattığı her şeyi insanın hizmetine sunduğu, insanın da yaratılan her şeyi Allah'tan bir emanet aldığı, insanın da emanete riayet ederek ona karşı merhametle muamele etmesi gerektiği açıklanmıştır. Bu durum şöyle dile getirilmiştir: “Çevre insana emanettir. İslam düşüncesine göre insan çevrenin asıl sahibi değildir, onu emanet olarak kullanmaktadır. Bu durumda, asıl sahibi olmadığımız şeyde çok büyük tasarruflarda bulunamayız. Çevreyle ve özellikle

de çevremizdeki canlılarla ilişkimizde riayet etmemiz gereken en önemli erdemlerden biri merhamet erdemidir... Çevreye karşı merhametli olmak ve sevgi duymak da İslam'ın istediği üstün erdemlerdendir. Hz. Peygamber'in şu hadisleri bizlere çevreyle olan iletişimimizde rehberlik etmektedir: Siz yeryüzünde olanlara merhametli olunuz ki göktekiler de size merhametli olsunlar.” (10.3.3.)

2.6. YARATILIŞIN ANLATIM YÖNTEMİ

Ders kitaplarında farklı yöntemler kullanılarak yaratılış konusunun ele alındığı belirlenmiştir. Kitaplarda yaratılış konusunda kullanılan yöntemler aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 8 Yaratılışta Kullanılan Yöntemler

Kitaplarda iki farklı yöntem kullanılarak yaratılış konusunun ele alındığı tespit edilmiştir. Bu yöntemler soru cevap ve benzetme yöntemleridir. Bazı kitaplarda Allah'ın her şeyi ilk defa yarattığı gibi ahirette de tekrar yaratacağı konusu ayetlere atıfla soru cevap yöntemi kullanılarak açıklanmıştır. Örneğin Yasin süresinin 78-79. ayetlerinde “Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek? De ki: Onları ilk defa var eden diriltecektir. O, her yaratılışı hakkıyla bilendir.” (11.1.1.) Ahkaf suresinin 33. ayetinde “Gökleri ve yeri yaratan, bunları yaratmakla yorulmayan Allah'ın ölüleri diriltmeye de gücünün yeteceğini düşünmezler mi? Evet O, her şeye kadirdir.” (11.1.1.) açıklamaları dile getirilmiştir.

Bazı ders kitaplarında yaratılış konusu benzetmeler yapılarak ele alınmıştır. Kitaplarda hiçbir şeyin kendiliğinden var olamayacağı, her şeyin var olması için bir güce ihtiyaç duyduğu, bunun da Allah olduğu benzetmeler yapılarak açıklanmıştır. Bu durum şöyle dile getirilmiştir: “Hayatta hiçbir şey kendiliğinden ve tesadüfen olamaz. Tüm varlıkları meydana getiren bir sebep bulunur. Her elbise bir terziye, her sıra bir marangoza ve her resim bir ressama ihtiyaç duyar. Ressam olmadan bir resmin meydana gelmesi mümkün değildir. Evren de yoktan var olduğuna göre onu da yaratan bir güç vardır. O da Yüce Allah'tır.” (10.1.2.)

3. SONUÇ VE TARTIŞMA

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında yaratılış konusunun nasıl ele alındığını belirlemek amacıyla yapılan çalışmada altı temaya ulaşılmıştır. Bu temalar, yaratıcı, gaye, biçim, yaratılanlar, sorumluluk ve yöntem olarak belirlenmiştir. Bu temalara ilişkin çeşitli sonuçlar elde edilmiştir.

Ders kitaplarında yaratıcı teması altında Yahudilik, Hristiyanlık, Hinduizm, Budizm, Konfüçyanizm, Taoizm ve İslam inancına göre yaratılışın kendiliğinden olmadığı, ilgili dinde inanılan yaratan tarafından olduğu belirlenmiştir. Yapılan kimi araştırmalarda öğrenciler arasında ateizm inancının var olduğu bulgusuna karşın (Kandemir, 2021), ders kitaplarında evrenin bir yaratıcı tarafından yaratıldığı ve bunun da farklı dinlerde ortak bir anlayış olduğunun vurgulanması önemlidir. Ders kitaplarında yaratılış konusunun özellikle İslam dininin bu konudaki görüşleri kapsamında ve ayet ile hadislerle atıf yapılarak ele alınmıştır. Bu durum ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programında konuların “Kur’an ve sünnetin ortaya koyduğu temel ilkeler çerçevesinde ele alınması” amacına (MEB, 2008) uygun düştüğü söylenebilir.

Ders kitaplarında İslam inancında Allah’ın her şeyi yoktan ve modelsiz yarattığı, yaratılışın Allah’ın ilim ve kudret sıfatları temelinde olduğu, Allah’ın yaratılışında her şeye müdahale ettiği vurgusu yapılmıştır. Konuyla ilgili araştırmalarda öğrenciler arasında deizm, agnostisizm, ateizm gibi inançların yayıldığı bulguları olmasına karşın (Gündoğar & Yürgüç, 2019; Koç, 2022), ders kitaplarında bu konuların sadece temel şekilde ele alındığı, bunların da öğrencilerin konuyla ilgili anlayışlarının gelişmesini sağlayacak biçimde irdelenmediği söylenebilir. Bu durum ise ders kitaplarının öğrencilerin yaratılış konusundaki soru ve sorunlarına cevap vermede eksik kaldıkları şeklinde değerlendirilebilir.

Ders kitaplarında yaratılışın gayesinin/amacının ispat, ibadet ve menfaat olduğu belirlenmiştir. Buna göre Allah’ın yarattığı her şey O’nun varlığının ve birliğinin delillerini ispat etmektedir. İnsan yaratılmışlara bakarak Allah’ın var olduğunu, tek olduğunu, aksi durumda evrende bir düzenin olmayacağını, kargaşa olacağını anlayabilir. Buna göre ders kitaplarında evrendeki ekolojik dengeye dikkatleri çekerek, öğrencilerin varlığı ve yaratılışı kavrayabilmelerine fırsat sunmaktadır. Allah yarattığı her şeyi insan için yaratmıştır, başka bir deyişle insanın menfaati için yaratmıştır. İnsan Allah’ın kendisi için yaratmış olduğu imkânlardan yararlanarak kendi ihtiyaçlarını gidermelidir. Allah’ın her şeyi insan için yaratması, insanın da Allah’a ibadet etmesini gerektirmektedir. Bu durum da yaratılışın amaçlarındandır. İnsan yaratılmışlara bakarak Allah’a teşekkür etmek amacıyla ibadet etmeli ve Allah’ı tespih etmelidir. Yaratılışın amacı teması ile ders kitaplarında öğrencilerin ‘neden yaratıldım? Dünya neden var? Var olmanın bir amacı var mı? Hayatın anlamı nedir?’ gibi varoluş üzerindeki sorularına cevaplar içermektedir (Bilgin & Selçuk, 1997; Peker, 2011). Bu da öğrencilerin anlam arayışlarına kolaylık sağlamaktadır.

Yaratılışın biçimi/şekli temasında yaratılışta düzen, nedensellik, devamlılık ve değişmezlik olduğu belirlenmiştir. Buna göre Allah'ın yaratılışı belli bir ölçüye ve düzene göre olmuştur. Ders kitaplarında evrende bir düzenin olduğu ele alınarak öğrencilerin varlığın kendiliğinden olamayacak bir biçimde yaratıldığı düşüncesini geliştirmelerine, dolayısıyla bir yaratıcının varlığının gerekli olduğu inancına sahip olmalarında öğrencileri düşünceye sevk etmektedir. Ders kitaplarına göre yaratılan her şeyde ise bir nedensellik bulunmaktadır. Yağmurun yağması için bulutun olması gibi. Bu durum insanların yapıları işleri de belli nedenlere bağlayarak yapmaları gerektiği düşüncesini oluşturmalarına imkân sağlamaktadır. Yaratılışa Allah'ın yaratması her an devam etmektedir. Bu durum ise deizm inancının yaratıcının yaratma işini yaptıktan sonra yaratılmışlara müdahale etmemesi iddiasına cevap niteliğindedir (Zavalsız & Şahin, 2018). Buna göre Allah her şeyi yarattıktan sonra yaratılışa devam ettiği için her an yaratılmışlara da müdahale ederek yaratılışa devam etmektedir. Allah'ın yaratılışında bir değişimin olmadığı, insanın yaratılıştaki ilkeleri bozmaması gerektiği vurgulanmıştır.

Ders kitaplarında üzerinde durulan önemli konulardan biri de Allah'ın yarattıklarıdır, yani yaratılanlardır. Kitaplarda her şeyin Allah tarafından yaratıldığı vurgulanmıştır. Buna göre Allah, gökte, yerde ve bu ikisi arasında her ne varsa insan için yaratmıştır. Allah su, dağ, toprak, ateş, yağmur, bulut, rüzgâr, hava, elbise, hayvanlar ve bitkiler gibi insanın maddi ihtiyaçlarını gidermesi için çeşitli şeyler yarattığı gibi sevgi, şefkat, merhamet gibi duygusal ihtiyaçlarını gidermesi için de çeşitli duygular yaratmıştır. Ders kitaplarında yaratılanlar içinde özellikle insanın yaratılışı üzerinde durulmuştur. İnsanın yaratılışı ise iki yönden ele alınmıştır. Bunlar insanın maddi yönü ve insanın manevi yönüdür. Kitaplarda insanın nasıl yaratıldığı konusuyla ilgili, yani insanın maddi yapısıyla ilgili konu temel hatlarıyla ele alınmıştır. Buna göre insanın topraktan, sudan, alakadan ve bir anne babadan yaratıldığı belirlenmiştir. Bu durum da insanın çeşitli canlıların (maymun gibi) gelişimi ile oluştuğu görüşünü ileri süren Darwinizm, ateizm gibi düşüncelere (Koçak, 2019) bir cevap mahiyetinde değerlendirilebilir. Ders kitaplarında özellikle insan yaratılışının manevi yönü üzerinde durulmuştur. İnsanın manevi yönüyle ilgili insanın en güzel biçimde yaratıldığı, insanın fitrat üzerinde yaratıldığı için inanma ihtiyacının olduğu, insanın akli sayesinde iyi ve kötüyü birbirinden ayırabildiği, bu nedenle de insanın yaptıklarından sorumlu olduğu ele alınmıştır. Kitaplarda insanın manevi yönüyle diğer yaratılmışlardan farklı olduğu vurgulanarak, insanın yaratılıştaki ayrıcalığı öne çıkartılmıştır. Ders kitaplarında yaratılanlardan özellikle insan üzerinde durulması öğrencilerin kendi varlıkları üzerinde düşünmelerine kapı aralamaktadır. Bu durum da ortaöğretim dönemi öğrencilerinden beklenen olumlu davranışlardandır (Hökelekli, 1993; Peker, 2011).

Ders kitaplarında yaratılış ile ilgili üzerinde durulan konulardan biri de insanın yaratılıştaki sorumluluklarıdır. Kitaplarda insanın gökyüzüne, yeryüzüne, doğaya kısacası yaratılmış olan her şeye bakarak ibret alması, bunlardan hareketle Allah'ın yaratıcılığına ulaşması gerektiği vurgulanmıştır. Böylece kitaplarda öğrencilerin çevreleriyle iletişim kurup varlık üzerinde

düşüncelerini, kendi inançlarını oluşturmalarını sağlayarak öğretim programının öğrenenin kendi öğrenmesini yapılandırması amaçlarıyla paralel görünmektedir (MEB, 2008). Kitaplarda insandan beklenen önemli sorumluluktan birinin insanın Allah'a karşı ubudiyeti olduğu belirlenmiştir. Ubudiyet ise yaratılışın asıl amacı olarak değerlendirilmiştir. Kitaplarda insanın, Allah'ın evrende yarattığı her şeyi bir emanet olarak aldığı belirtilmiştir. Bu nedenle insan emanette sınırsız tasarruf sahibi olmayıp Allah'ın izin verdiği ölçülerde tasarruf yapabilir. Allah'ın bu konuda belirlediği temel ilke ise insanın yaratılmışlara karşı merhamet ile muamele etmesidir. Kitaplarda insanın yaratılmışlarla ilişkilerinde merhamet ilkesi temelinde olması gerektiği vurgulanmıştır. Merhamet din öğretimi alanında da belirlenen önemli bir ilkedir (Akyürek, 2019; Bilgin & Selçuk, 1997). Öğrencilere merhamet ilkesinin yaratılıştaki bir sorumluluk olarak öğretilmesi öğrencilerin bu konudaki ihtiyaçlarına bir cevap niteliği taşıdığı söylenebilir.

Ders kitaplarında yaratılış konusu ele alınırken iki yöntem kullanılmıştır. Bunlar soru cevap yöntemi ve benzetmedir. Kitaplarda yerde ve gökte yaratılan her şeyin kimin yarattığıyla ilgili sorular sorularak bunların Allah tarafından yaratıldığı şeklinde cevaplanmıştır. Soru cevap yöntemi din öğretiminde kullanılan önemli yöntemlerden biridir. Bu yöntem ile öğrenciler sorular üzerinde düşünerek kendi cevaplarını yapılandırabilirler. Bu da öğrencilerin etkileyici ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirmelerine fırsat sunmaktadır (Akyürek, 2019; Aydın, 2009; Bilgin & Selçuk, 1997). Kitaplarda yaratılış konusu benzetmeler kullanılarak da irdelenmiştir. Bu bağlamda bir resim bir ressam olmadan olamayacağı örneğinden hareketle evrenin de bir yaratıcı olmadan olamayacağı benzetmesi yapılmıştır. Benzetme din öğretiminde kullanılan yöntemlerdendir. Benzetmeler ile öğrenciler somut ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirebilir, öğrenilecek konular arasında ilişki kurarak etkileyici öğrenim ortamları tasarlanabilir (Aydın, 2009; Öcal, 1990). Soru cevap ve benzetme din öğretiminde kullanılan önemli yöntemler olmakla birlikte, ders kitaplarında yaratılış konusu işlenirken resim tamamlama, görsel sunma, etkinlik, boşluk doldurma, metin yazma/tamamlama vb. yöntemler de kullanılarak öğrencilerin yaratılış konusuyla ilgili öğrenmelerini yapılandırmalarına fırsat sağlanabilir.

Ders kitaplarında yaratılış konusuyla ilgili araştırma çerçevesinde şu öneriler geliştirilebilir:

- Ders kitaplarında öğrencinin yaratılış konusunda üst bilişsel düşüncelerini sağlayacak etkinlikler hazırlanabilir.
- Ders kitaplarında yaratılış konusu bilimsel verilerle de desteklenerek konu aktüel hale getirilebilir.
- DKAB öğretmen adaylarına lisans döneminde ve ders öğretmenlerine hizmet içi eğitimlerle yaratılış konusuyla ilgili güncel ve bilimsel dersler alan uzmanları tarafından verilebilir.
- Yaratılış konusunun farklı branş (biyoloji, fizik, kimya vb.) ders kitapları nasıl yansıdığı araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Akyürek, S. (2019). Din Öğretimi, Model-Strateji-Yöntem ve Teknikler, (8. bs). Nobel Akademik Yayınları.
- Aydın, M. Z. (2009). Din Öğretiminde Yöntemler (4. bs). Nobel Yayın Dağıtım.
- Bilgin, B., & Selçuk, M. (1997). Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri (3. bs). Gün Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2017). Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları (S. B. Demir, Ed.; 3. bs). Eğiten Kitap Yayınlar.
- Creswell, J. W. (2018). Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni (M. Bütün & S. B. Demir, Ed.; 4. bs). Siyasal Kitabevi.
- Dogan, R. (2023). Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı. Gezegen Yayıncılık.
- Gündoğar, H., & Yürgüç, M. S. (2019). Deizm Bağlamında Ortaöğretim Okullarında İnanç Algısı -Adıyaman Örneği-. Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6(11), 643-670.
- Hökelekli, H. (1993). Din Psikolojisi. TDV Yayınları.
- Kandemir, S. (2021). Lise Öğrencilerinde Din Dışı Yönelim: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8(2), 230-256.
- Koç, G. (2022). Lise Öğrencilerinin Deizm Algısına Dair Sosyolojik Bir Araştırma İstanbul / Başakşehir Örneği. Babür, 1(1), 77-96.
- Koçak, Z. C. (2019). Günümüz Yerleşik Peygamber Tasavvurunun Genç Zihinlerde Karşılığı. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(42), 117-134.
- Konaklı, N., Çınar, H., & Emiroğlu, S. (2023). Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10. Sınıf Ders Kitabı. Devlet Kitapları.
- MEB. (2008). Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı. Milli Eğitim Basımevi.
- Öcal, M. (1990). Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar. TDV Yayınları.
- Peker, H. (2011). Din Psikolojisi (7. bs). Çamlıca Yayınları.
- Taşın, S. (2023). Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 12. Ders Kitabı. Erkad Yayıncılık.
- Taşkıran, A., Şentürk, A., Erdoğan, İ., & Kırman, S. (2023). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9. Sınıf Ders Kitabı. Devlet Kitapları.
- Zavalsız, Y. S., & Şahin, E. (2018). Ateist ve Deistlerin Din Algısı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Araştırma. Journal of History Culture and Art Research, 7(2), 567-599.

İSMAİL FENNİ ERTUĞRUL VE MATERYALİZME KARŞI REDDİYELERİ (İSMAİL FENNİ ERTUĞRUL AND HIS REJECTIONS AGAINST MATERIALISM)

Mehmet Şükrü CAN

*Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal
Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye*

*Doctoral Student, Marmara University, Institute of Education Sciences, Department of
Turkish and Social Sciences Education, İstanbul, Türkiye*

E- Posta / E-Mail: msukrucan@hotmail.com

ORCID: 0009-0005-5895-9171

ÖZET

Anadolu'da Tanzimat Fermanı ile başlayan Batılılaşma hareketi, bu coğrafya'da daha önce rastlanmayan, benimseyenlerin olduğu gibi karşı çıkanların da olduğu pek çok farklı düşünce ve ideolojilerin ülkemize girmesine zemin hazırlamıştır. Bu düşünce ve ideolojiler Avrupa'ya giden, yabancı dili iyi bilen birçok düşünür tarafından batılı eserlerin tercüme edilmesi ile tanıtılmıştır ve böylelikle yayılma imkânı bulmuştur. Özellikle materyalizm ve maddecilik içerikli tercüme, aydınlarımız arasında yayılma imkânı bulduğu gibi bu içeriklere karşı çıkan hatta çok ciddi reddiyeler ortaya koyan düşünürlerimiz de olmuştur. Çalışmamızın amacı bu reddiyelerin önemli bir kısmını ortaya koyan, hem İslam düşüncesine hem de Batı'nın düşünce ve felsefesine hâkim olan, kendisini iyi yetiştirmiş bir aydınımız İsmail Fenni Ertuğrul'u, hayatını, eserlerini ve düşüncelerini ele alıp değerlendirmektir. Mütevazı hayatı içinde kendini birçok alanda yetiştirme kabiliyeti göstermiş olan İsmail Fenni Ertuğrul, çalışmamızda ayrıntılı bir şekilde ele aldığımız reddiyeleri ile materyalizm ve dolayısıyla maddecilik anlayışına karşı önemli bir mücadele göstermiş ve özellikle ortaya koyduğu yaratılış örnekleri ile maneviyat dünyamızda ve düşünce tarihimizde saygın bir yer edinme hakkını elde etmiştir. Bu çalışma kaleme alınırken özellikle İsmail Fenni Ertuğrul'un yaşadığı dönemi anlatan eserlerden, dönemin özellikle fikri, siyasi, ideolojik görüşlerine değinen süreli yayınlar, tez vb. kaynaklardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İsmail Fenni Ertuğrul, Materyalizm, Reddiyeler.

ABSTRACT

The Westernization movement, which started with the Tanzimat Edict in Anatolia, paved the way for the entry into our country of many different thoughts and ideologies that have not been seen before in this geography, with both those who embrace them and those who oppose them. These thoughts and ideologies were introduced by many thinkers who went to Europe and knew foreign languages well, by translating western works, and thus found the opportunity to spread. In particular, translations containing materialism and materialism found the opportunity to spread among our intellectuals, and we also had thinkers who opposed these contents and even put forward very serious rejections. The aim of our study is to discuss and evaluate the life, works and thoughts of İsmail Fenni Ertuğrul, a well-educated intellectual who has put forward a significant part of these rejections and who has a good command of both Islamic thought and the thought and philosophy of the West. İsmail Fenni Ertuğrul, who showed the ability to improve himself in many areas in his humble life, showed a significant struggle against materialism and therefore the understanding of materialism with his rejections, which we have discussed in detail in our study, and gained the right to have a respected place in our world of spirituality and history of thought, especially with the examples of creation he put forward. While writing this study, sources such as works describing the period in which İsmail Fenni Ertuğrul lived, periodicals and theses touching especially on the intellectual, political and ideological views of the period were used.

Keywords: İsmail Fenni Ertuğrul, Materialism, Refusals.

1. GİRİŞ

18.yüzyıl'da kendini iyice hissettiren Batı dünyasının başta askeri olmak üzere siyasi alandaki üstünlüğü Osmanlı'da Tanzimat Fermanı ile batılılaşma hareketinin başlamasında etkili olmuştur. Tanzimat Fermanı ile açılan kapı sadece Batı'nın farklı alanlardaki üstünlüğünü değil beraberinde fikir ve düşünce platformunda kendisini farklı şekillerde yansıtan pek çok farklı ideolojinin de Anadolu'ya girmesine zemin hazırlamıştır.

Bu ideolojilerin içinde dinin eksene alınıp eleştirilmeye başlandığı materyalizm anlayışı ile Avrupalılar sadece kendi dinlerini ve kutsal kitaplarını değil İslam dinini ve kaynaklarını da farklı yöntemlerle eleştirerek eserler kaleme almışlardır. Özellikle dinin eksene alınıp eleştirilmeye başlandığı materyalizm anlayışını Avrupa'ya giden ve yabancı eserleri tercüme suretiyle hem benimseyip hem de tanıtan aydınlar karşılık eleştirilere hayır diyen ve önemli itirazlar sunan düşünce adamlarımız da ortaya çıkmıştır. Bilhassa Avrupalı materyalist filozoflardan La Mettrie, Ernest, Haeckel ve özellikle Ludwig Büchner ile bilhassa Dr. Dozy'nin "İslamiyet Tarihi" isimli

kitabını çeviren Abdullah Cevdet'in çalışmaları Müslümanların reaksiyon göstermesine sebep olmuş, başta yaratılış olmak üzere pek çok eleştiriye karşı reddiyeler yazılmasına zemin hazırlamıştır. Hem toplumu ayakta tutmak hem de eleştirilerin haksızlığını ortaya koymak adına kaleme alınan bu reddiyeler içinde dönemin kendini yetiştirmiş önemli bir aydını olan İsmail Fenni Ertuğrul'un eserleri ve verdiği yaratılış örnekleri başta olmak üzere dini hususlardaki misalleri de önem taşımaktadır.

Nahif karakter ve ruh yapısı, donanımlı ve bir o kadar da mütevazı kişilik dünyası ile iyi bir Müslüman olan İsmail Fenni Ertuğrul, materyalizme karşı göz, kulak, burun vb. insan organları ile yaratılış örneklerini sunarak önemli reddiyeler sunmuştur. Maddiyun Mezhebi'nin İzmihlali ve Kitab-ı İzale-i Şükuk gibi önemli eserleri onun sunmuş olduğu bu örnekler ile doludur.

Çalışmamızda bu örneklere geçmeden önce İsmail Fenni Ertuğrul'un hayatına değinilmesi, onun yaşadığı dönemde içinde bulunulan siyasi, sosyal ve fikri durumun ele alınması, ardından kaleme aldığı eserler ve bu eserler yolu ile yansıttığı düşünce dünyasının ifade edilmesi onun materyalizme karşı verdiği mücadelenin daha iyi anlaşılmasına imkan sağlayacaktır.

1.1. HAYATI

İsmail Fenni Ertuğrul, 1855 yılında Bulgaristan'ın Tırnova kasabasında Tırnova idare meclisi üyesi olan Mahmut Bey'in evladı olarak dünyaya gözlerini açmıştır.

İsmail Fenni Ertuğrul, anne-babasının ilme gösterdiği hassasiyetten sebep hayatının ilk yıllarından başlayarak önemli bir tahsil süreci yaşamıştır. İlkokul hayatına Tırnova'da başlamış, sırasıyla Sıbyan Mektebine ve Tırnova Rüştüyesine gönderilmiştir. Rüştüyeden sonra gördüğü olağan derslerden farklı hususi olarak muallimlerden bilhassa dil ve dini bilgiler üzerine eğitimler alarak kendini geliştirme imkanı bulmuştur.

Yazısının güzel olmasından dolayı 15 yaşında Varidat Mukayyitliği görevine atanmıştır. Buradaki görevini sürdürürken eğitim alma aşkını hiç kaybetmemiş ve idarecisi İsmail Dede Efendi aracılığıyla da muhasebe öğrenmeyi ihmal etmemiştir.

1876'da memleketi Osmanlı-Rus harbinde işgal edilince genç yaşta İstanbul'a göç eder. 1879'da Maliye Nezareti'nde memurluğa başlayan İsmail Fenni Ertuğrul, 1883 yılında Divan-ı Muhasebat yani Sayıştay'a nakledilmiştir. Sayıştay'daki görevi esnasında Sadrazam Said Paşa'nın açtığı dil okuluna giriş yapan İsmail Fenni Ertuğrul, bu okulda Fransız dili üzerine eğitim almış, ardından farklı muallimlerden gördüğü hususi dersler ile de İngilizceyi öğrenmiş ve böylelikle divan üyeliği hakkını elde etmiştir. Aynı zamanda Mabeyni-i Hümayun (saray) gelir giderini hesaplamak üzere komisyon üyeliği, Şirket-i Hayriye'nin hesaplarını incelemek, Dâhiliye Nezaretinde muhasebe müdürlüğü yapmak gibi farklı muhasebe görevlerinde de bulunmuştur.

Yaptığı bu görevlerin dışında kişilik ve karakteri ile de dikkat çeken İsmail Fenni Ertuğrul; güvenilir, gayretli ve hassas bir memur olarak tanınmıştır. Bu yönleri ile rütbe-i ula sınıf-ı evvel yani

korgenerale mukabil sivil rütbe payesiyle Dördüncü Mecidi ve Üçüncü Osmanlı Nişanına layık görülmüştür.

Ömrü boyunca farklı kötü alışkanlıklara yaklaşmamış; sessiz, sakin, mütevazı, nazik, terbiyeli davranışları ile bilinmiştir. İsmail Fenni Ertuğrul, bu nahif kişiliği ve ruhu ile tanınmış olmasının yanında 1909 yılında emekli olarak kalan ömrünü ilme ayırmasıyla da bilinmektedir. Hayatının bu son bölümünde materyalizm fikir akımının ortaya attığı dini mukaddesat hakkındaki farklı hususlara karşı önemli cevaplar kaleme almış ve bu tenkitlerin etkisinde kalabilecek nesillere böylelikle yardımcı olmuş, adeta kuvve-i maneviye olmaya çalışmıştır. Onun bu çabası ilmi donanımının ve hassas bir Müslüman olmasının göstergesidir.

Ailesi onu evlendirmeyi çok istemişse de İsmail Fenni Ertuğrul yaşadığı mide rahatsızlığı nedeniyle evlenememiştir. Gösteriştten uzak, sade bir yaşam tarzı süren İsmail Fenni Ertuğrul 29 Ocak 1946'da İstanbul'da vefat etmiş, Eyüp Mezarlığı'na defnedilmiştir. İsmail Fenni Ertuğrul; mirasını bırakacağı bir yakını olmadığı için hayatta iken Çağaloğlundaki evini, Büyükada'daki köşkünü, bir miktar parasını ve kaleme aldığı kitaplarını Darüşşafaka kurumuna hibe etmiştir (Bolay, 1993).

Onu daha iyi anlayabilmek için özellikle içinde yaşanılan siyasi, sosyal ve fikri durumu ele almakla birlikte onun ne denli önemli, büyük bir mütefekkir olduğunun anlaşılabilmesi için eserleri üzerinde durmanın önemli olduğu kanaatindeyiz.

1.2. İÇİNDE BULUNULAN SİYASİ, SOSYAL VE FİKRİ DURUM

Osmanlı, son döneminde içeride ve dışarıda düşmanlarıyla sürekli mücadele içinde olmuş, ard arda yapılan savaşlar ve yaşanan ayaklanmalar ile ciddi şekilde sarsılmıştır. Sadece bunlar değil, aynı zamanda Batı'nın özellikle bilimdeki hızlı ilerleyişi, Osmanlı'yı siyasi ve sosyal açıdan da ciddi etkilemiştir. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinden cumhuriyet kuruluncaya kadar bu etkilenme devam etmiştir.

Sosyal ve siyasi çıkmazda olan Osmanlı, çareyi batılılaşma çalışmaları yapmakta bulmuş, zira dönemin reform yanlısı düşünürlerinin çoğu Batı'yı analiz etmiş ve yakından bilen kimselerden oluşmaktaydı. Bu kişilerin özellikle tercüme odalarında ve büyükelçiliklerde çalışmış olmaları kanaatimizce bu fikir akımının etkisinde kalmalarına zemin hazırlamıştır.

Diğer taraftan Anadolu topraklarında Batı'ya duyulan ilgi ve beraberinde çeşitli çeviri çalışmaları özellikle önde gelen Fransız filozofların eserlerinin tercüme edilmesi ile başlar. Bu eserlerin başında da materyalist ve pozitivist fikirlerin yer aldığı eserler gelir. En geniş anlamıyla varolanın tamamıyla madde olduğunu, sadece maddenin var ve gerçek olduğunu ifade eden materyalizm fikri; La Mettrie, Ernest, Haeckel ve özellikle Ludwig Büchner gibi Avrupalı materyalizm akımının temsilcilerine ait eserlerin çevirileri ile Osmanlı'ya da giriş yapmış ve ifade

ettiğimiz gibi haklı olarak ilmi anlamda sert karşılık bulmuş ve muhteviyatı geniş cevaplar içeren yazılar ile mukabele görmüştür.

Materyalist akımın Anadolu’da öncülüğünü yapan Beşir Fuad, Baha Tevfik, Memduh Süleyman, Abdullah Cevdet gibi isimlerin çalışmaları içinde özellikle Dr. Dozy’ye ait “İslamiyet Tarihi” kitabının Abdullah Cevdet tarafından çevrilmesi İslam dünyasında ifade ettiğimiz üzere büyük itiraz görmüştür. Zira müslümanların dini inançlara karşı saldırı olarak gördükleri Dozy’nin peygamberlerin yaşamları ile ilgili olan yaklaşımı, karşılıklı kalemlerin kullanıldığı bir boyuta evrilmiştir (Ülken, 1999). Bunu bir çaba ve mücadele olarak düşünürsek bu mücadelenin içinde hatta başında gelen isimlerden biri de dönemin önemli mütefekkirlerinden biri olarak kabul edilen, sade ama bir o kadar da kendini yetiştirmiş ve bunu yazdığı reddiyeler ile eserlerine yansıtmış İsmail Fenni Ertuğrul olmuştur.

1.3. ESERLERİ

İsmail Fenni Ertuğrul’a ait kaleme alınmış fakat neşredilmemiş pek çok eser vardır. Bu eserlerden beş tanesi kitap olarak basılmıştır. Dört tanesi Osmanlıca, bir tanesi de Latince neşredilmiştir. Onun ne kadar büyük bir mütefekkir olduğunu anlayabilmek için bu eserlerden basılmış olanlarını ifade etmekte fayda vardır. Bu eserleri şunlardır;

1. Lugatçe-i Felsefe

Bu eserin en önemli özelliği Türkçe ile kaleme alınan yazılmış ülkemizdeki ilk felsefe sözlüğü olmasıdır. Fransız yöntem bilimci Ndre Lalonde’nin Vocabolaire Technique isimli lügatından tercüme yapılmıştır. Eserin niteliğini ve orijinalliğini bozmayacak şekilde kişisel görüşlerini de dahil ederek eklemeler yapmış, ayrıca Müslüman düşünür ve felsefecilerin görüşlerini de yansıtmıştır (Hamidi, 2019).

2. Maddiyun Mezhebinin İzmihlali

1928 yılında yayımlanan eser, 1855’te Ludwirg Büchner’in kaleme aldığı Madde ve Kuvvet isimli eserinde ortaya koyduğu ve arkasında durduğu materyalist fikir ve düşüncelere itiraz etmek maksadıyla yazılmıştır. Bu eserinde İsmail Fenni Ertuğrul, maddenin ezeli olamayacağını söyler (Bulut, 2016).

3. Kitab-ı İzale-i Şükuk

Kitabın isim olarak karşılığı İslam hakkında şüpheleri giderme anlamı taşımaktadır. Özellikle Reinhart Pieter Anne Dozy’nin (1880-1947) Abdullah Cevdet tarafından Tarih-i İslamiyet adıyla dilimize çevrilen eserinde yer alan İslam, Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamber hakkındaki ithamlara cevap olarak yazılmıştır (Bolay, 1993; Ülken, 1999).

İsmail Fenni Ertuğrul, Dozy’nin eserine karşılık dini ilimler ile iştigal eden isimlerden bir cevap kaleme almalarını beklemiş fakat daha sonra dayanamayarak kendisi de önemli karşı çıkışlar yazmaya başlamış ve bu eserini oluşturmuştur. Onu bu konuda harekete geçiren asıl müsebbib,

toplumun fertlerinde oluşabilecek halet-i ruhiyeyi ve kırılacak motivasyonu sağlam tutma düşüncesidir. Hassaten inanç akidelerinde zayıf olanların İslam'dan uzaklaşmamaları amacıyla yazılar kaleme almıştır.

İsmail Fenni Ertuğrul'un iyi derecede İngilizce ve Fransızca biliyor olması batılı eserleri iyi analiz etmesini sağlamış ve bu eserlerdeki özellikle yaratılış örneklerini Dozy'ye karşı kullanmasına imkan sağlamıştır.

Kitapta, Dozy'nin birçok konudaki eleştirileri, Hz. Peygamber ve Kur'an-ı Kerim ile ilgili Müslümanları rahatsız eden savları ve sözleri karşılık bulmuştur (Bolay, 1993).

4. Vahdet-i Vücut ve Muhyiddin-i İbn Arabi

İsmail Fenni Ertuğrul, bu eserinde "Vahdet-i Vücut nedir! Ne ifade etmektedir?" gibi soruları Kur'an-ı Kerim ve hadisler ile açıklamış, ayrıca Vahdet-i Vücut'a yöneltilen eleştiri ve itirazlara cevaplar vermiştir (Şimşek, 2008).

5. Küçük Kitapta Büyük Mevzular

Eserde; yaratılış örnekleri ile bir yaratıcının var olduğunu, kâinattaki intizam ve nizamı, İslami bütün meselelere dair bazı önemli konuları mütalaa şeklinde herkesin anlayabileceği dille anlatmıştır (Hamidi, 2019).

6. Hakikat Nurları

Yazarın yaşamında farklı nedenlerden bir türlü basılamamış olan bu eseri, 1949'da Osman Nuri Engin tarafından sadeleştirilerek, ayrıca değerli açıklamalar eklenerek yayımlanmıştır. Eserin yazılış amacı H. Hircfeld ve W. Tisdall gibi isimlerin ortaya attıkları geçersiz savlara karşı bir cevap mahiyetinde yazılmıştır. Yazar, Hz. Peygamber başta olmak üzere Kur'an-ı Kerim ve İslam dini ile ilgili birçok hususa açıklamalar getirmiştir. İslamiyet'i diğer semavi anlayışlardan ayrı kılan özelliklere değinirken Hz. Peygamber'in peygamberlik yolculuğunu ve peygamberlik delillerini sunmaktadır (Ülken, 1999).

Bu eserlerden yola çıkarak İsmail Fenni Ertuğrul, Müslümanların inanç akidelerine yönelik Batı dünyasından gelen sözde çürütme çabalarını reddederek sadece çok önemli bir karşı duruş sergilememiş, üstüne farklı örneklerden yola çıkarak sağlam izahlar ortaya koyarak Müslümanların bilhassa gençlerin zihinlerinin bulanmasını engellemeye çalışmıştır. İsmail Fenni Ertuğrul'un yaptığı reddiyeleri, ortaya koyduğu örnekleri ve açıklamaları böylelikle meselelere bakış açısını ve düşünce dünyasını ayrı bir başlıkta ele almakta önem vardır kanaatindeyiz.

2. İSMAİL FENNİ ERTUĞRUL'UN DÜŞÜNCE DÜNYASI VE REDDİYELERİ

İsmail Fenni Ertuğrul'u daha iyi anlayabilmek için önce onun felsefe hakkındaki görüşleri üzerinde durmak daha doğru olacaktır. İsmail Fenni Ertuğrul, felsefeye İbn Bacce'nin en seçkin öğrencilerinden tahsil almış olan Musevi Ebu İmran Bin Me'mun'un Arapça yazılmış, sonradan İbranice'ye çevrilmiş olan Delalet'ül-Hairin isimli eserini okumakla başlar. Daha sonra Aristoteles'in

bazı eserlerinin, İbn Rüşd'ün Aristoteles'ten yaptığı çeviri özetlerini, Farabi ile İbn Sina'nın bazı kitaplarını da okuyarak felsefi bilgisini geliştirip ilerletir.

İsmail Fenni Ertuğrul'a göre felsefe, akılla ilgili tetkiklerin toplamıdır ve eşyaya yüksek bir nokta'dan bakmaktır. Ayrıca İsmail Fenni Ertuğrul, insanın şahsi menfaatin üzerine çıkarak, hayatla ilgili karşılaşılan sorunlara sabırla, sükûnetle tahammül etmesinin, kabiliyet ve manevi yetenek olduğunu, bunun da bir felsefe olduğunu yorumlar. Eski zamanlarda akıl yolu ile elde edilen ilimlerin tümüne felsefe denilirken zaman içerisinde her bir ilim gelişerek müstakil bir hal almıştır. Ona göre asıl felsefe konusu varlık ve Allah olan metafiziktir.

İsmail Fenni Ertuğrul'un felsefe'ye bakışı genel olarak bu şekilde olmakla birlikte diğer önemli bir konu olan akıl ile ilgili yorumlarını da ele almak bundan sonra ortaya koyacağımız delillerini ve reddiyelerini daha iyi anlamak açısından katkı sağlayacaktır. İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliği kuşkusuz akıldır. Dolayısıyla İslam dininin “Hiç akıl etmez misiniz? Hiç düşünmez misiniz?” gibi ifadelerle çok ehemmiyet verdiği bu özellik İslam düşünürleri arasında da çok üzerinde durulan bir konu olmuştur.

İsmail Fenni Ertuğrul aklın elbette önemli olduğunu düşünmüş fakat materyalistler gibi aklın sınırlı olduğunu, dolayısıyla tamamen esas alınmasının doğru olmadığını da belirtmiştir. Hatta “Bir kere felsefe tarihine atf-ı nazar buyurulsun. Her biri asrının dâhisi olan büyük filozofların bu konuda beyan ettikleri fikirlerde görülen büyük zıtlıklar, aklın bu konudaki aczini ispat için başka delil araştırmasına hacet bırakmaz zannederim.” (Korlaelçi, 2009) ifadeleri ile bunu açıkça beyan etmiştir. Onun için sonsuz fezayı arşın ve metre ile ölçmeye kalkmak abes ve hüsrandır. Peki ya ruhi problemler. Onları anlamak ve çözmek konusunda aklın acizliği ona göre daha açıktır. Mesela aklın ilk anda Hz. Peygamberin bir gece Mescid-i Haramdan Mescid-i Aksa'ya götürülmesini mümkün görmediğini, fakat daha sonra Hz. Peygamberin Mescid-i Aksa'yı tarif edip anlatması ve yoldaki kervanların bazı hallerini belirtmesi ve en önde olan kervanın ne vakit geleceğini haber vermiş olmasının Hz. Peygamberin bu yolculuğunun hakikat olduğunu ispat etmiştir (Çimen, 2021).

İsmail Fenni Ertuğrul genel olarak bu şekilde eserlerinde reddiyelerine anlaşılır örnekler vererek açıklamalar yapmıştır. Bu anlamda özellikle önemli bir eseri olan “Maddiyyun Mezhebinin İzmihlali” adlı eserinin ilk babını tamamen Allah'ın varlığını ispata ayırmıştır. Bu hususta Hudus, İmkan, Hüküm ve Mesalin yahut İnyet- ilahiy, İhtıra ve İbda yolları üzerinde duruyor. Mesela Hüküm ve Mesalih veyahut İnyet-i İlahiye yolunda bu alemde düşünenleri hayrette bırakan sayısız hikmetler, birtakım maksatların tamamen uydurulmuş vasıtalar görüldüğünü, bunların bir tesadüf eseri olduğunu hiçbir akl-ı selim'in kabul etmez olduğunu belirtir.

İkinci olarak ise Fransızca felsefe kitaplarındaki Allah'ın varlığının ispatı delilleri olan Tabii, metafizik ve manevi delilleri inceler. Bu delillerin başında gelen Tabii deliller dış alemin gözlenmesiyle insan fikrini canlandıran delillerdir. Bu deliller ile ilgili Aristoteles'den, Fenelon'dan, J.J. Rousseou'dan, hatta Newton'dan örnekler vererek ispata gidiyor. Mesela J.J. Rousseou'nun

hareket eden maddenin bir iradeye delalet ettiği fikrini beyan ederek bunu “Devreden sema’da, bizi aydınlatan yıldızlarda, yalnız kendimde değil, otlayan koyunlarda, uçan kuşlarda, düşen taşta, rüzgarın alıp götürdüğü yaprakta görüyorum.” (Korlaelçi, 2009) sözleri ile anlatır. Newton’un ise bir gün kendisine Allah’ın varlığı hakkında delil sorulması üzerine gökyüzünü göstererek “İşte görünüz.” demekle yetindiğini aktarır.

Üçüncü olarak ele aldığı zihinde var olan tümel tasavvurlara dayanmış metafizik delillerdir. Yine burada farklı düşünürlerin görüşlerini aktaran İsmail Fenni Ertuğrul, Anselmus’un “Kendisinden daha büyüğü tasavvur edilemeyen bir varlık zihinde var olamaz.” sözleri ile aktarır.

Dördüncü olarak ise insanın ahlak, manevi haller ve kalbi duygularına dayanmış deliller olarak gördüğü manevi delillerdir. Burada da birçok farklı isimden örnekler getirerek Allah’ın kudret ve varlığını ispat yollarını sunuyor. Latin meşhur hatip Çiçeron’dan, Yunan ahlak alimlerinden tarihçi meşhur Pluterkhos’dan, Fransız hakimlerden meşhur Jules Simon’dan alıntılar yaparak örnekler sunmuştur. Bunlardan bazılarını ifade edecek olursak ona göre Çiçeron’un medeniyetten uzak, kaba bir toplumun tüm bu nitelikteki özelliklerine rağmen gerçek anlamda esasını bilemese bile kainattaki yaratılış mucizeleri ile bir yaratıcıyı tanıyabileceğini belirten ifadeleri, Yunan ahlak alimlerinden tarihçi meşhur Pluterkhos’un toplumların belki edebi dünyadan, hukuk kurallarından vb. farklı özelliklerden uzak kalabileceğini, yaşayabileceğini belirtirken tarih boyunca dua, oruç, kurban, ibadet gibi kavramlarla sürekli olarak içiçe olduğunu belirtmesi bu manevi delillerin varlığının birer yansımalarıdır. Ona göre toplumların aynası olan beldelerdeki varlıklar, mabetler bu kavramların ve yaşantının adeta birer ispatıdır.

İsmail Fenni Ertuğrul, Yaratıcının harikalıklarını ilk olarak Kant üzerinden giderek göstermeye çalışmış, bunu yaparken onun hem Allah’ın varlığı hakkında ortaya koyduğu ispatlarının hem de bunun için kullandığı yöntemlerin bir kısmını eleştirmekten çekinmemiştir. Bu tenkitlerinin yanında karşı açıklamalar da geliştirmiştir. Mesela Kant’ın var olan düzendeki bütün varlıklar belli bir amacı gerçekleştirmeye yönelik şeklindeki anlayışını çok ta mantıklı ve realist bulmaz. Hatta bununla ilgili farklı filozofların saçma sualler yönelttiklerini ifade ederek Hackel’in mantar’ın tıpa takmak gibi bir amaç için mi kullanıldığını veya Voltaire’nin burun organının daha iyi görmek amaçlı gözlük için mi kullanıldığını sorgulayarak alaycı yaklaşımlarda bulduklarını aktarır.

İsmail Fenni Ertuğrul, gaiyye delilinin varlığına alemde çok işaretler olduğunu, alemdeki intizamdan yola çıkarak mutlaka bir yaratıcının olması gerektiğini, ortada bir hesap varsa hesap edenin de olduğu hükmüne varılacağını belirtir. Ona göre gaiyye delili vücudun organlarında kendini açıkça belli eder. Buradan hareketle gözden başlayarak kulak, sindirim sistemi ve kan dolaşım sistemi ile delilin ispatını yapar. Mesela görme organının ve görme işleminin harikalığını anlatır. Gözün sahip olduğu fiziksel görüntüsü başta olmak üzere içinde yer alan parçaları ve taşıdığı muhteviyat itibariyle bir mucizevi organ olduğunu ifade eder. Mesela gözün çevreden gelen ışınları karşılayan kısmı olan korneanın bu ışınları kırarak kabul etmesinin ardından ışınların beyne ulaşım

şeklinden bahseder. Göz ile beyin arasındaki bu iletişimin önemini ve gözlerin sahip olduğu kaslar sayesinde de gerilerek görülecek olan cismin yakında veya uzakta olsun dürbün görevi ile farklı mesafelere kolaylıkla ulaşabildiğini belirtir. Göz hakkındaki ayrıntılı anlatımının ardından Büchner'in göz ile ilgili kendince ileri sürdüğü kusurları, iddia ettiği yanlışlıkları onun sahip olduğu eskimiş düşünceleri ile ilerlemiş fen bilgilerini ayırt edemediğinden ve bu bilgileri yanlış harmanlayarak ortaya atan dediğim dedik bir aksi olduğundan kaynaklandığını ifade eder. (Daşdemir, 2007; Bolay, 1993; Ülken, 1999).

İsmail Fenni Ertuğrul ayrıca Darwin tabii seçimini, Spencer'in mekanik kuvvetle ilgili görüşlerini eleştirmiş, onlara yukarıda ifade ettiğimiz gibi örnekler sunarak çok kuvvetli reddiyeler vermiştir.

İsmail Fenni Ertuğrul ile ilgili son olarak ifade edeceğimiz husus onun üzerinde durduğu felsefi konulardan biri olan Vahdet-i Vücut-panteizm ilişkisidir. Korlaelçi eserlerinden yaptığı alıntılar ile İsmail Fenni Ertuğrul'a göre vahdet-i vücudun panteizm olmadığını aktarır ve dolayısıyla İsmail Fenni Ertuğrul'un panteist olmadığını iddia eder. Fakat Ülken, "O, sarih ve kesin olarak panteisttir." diye iddia eder. Yine Ülken İsmail Fenni Ertuğrul için "Vahdet-i vücutçu ve modernist İslam filozoflarındanıdır." yorumunu yaparken Murteza Korlaelçi "Vahdet-i vücutçu olduğunu gördüm ancak modernist görüşlerine rastlamadım." demektedir. Hatta Ülken'in modernist derken neyi kastettiğini açıklamadığını ifade ediyor. İsmail Fenni Ertuğrul'un modernist olmadığını eserlerine besmele ile başlamasını ve Kur'an-ı Kerim ayetleriyle konuya girmesini birkaç farklı eserinden örnekler göstererek "Belirtmeye çalıştığım ifadelerinde İsmail Fenni Ertuğrul'da bir modernistlik görülemiyor." diye ifade etmektedir. Hâlbuki kanaatimizce İsmail Fenni Ertuğrul eserlerine besmele veya Kur'an-ı Kerim ayetleriyle başlaması üzerinden değil de yukarıda verdiğimiz göz, kulak, sindirim sistemi, kan dolaşım sistemi üzerine getirdiği akli ve ilmi deliller ile değerlendirilmeli, aynı zamanda İngilizce ve Fransızca'yı iyi bilmesini kullanarak birçok batılı eseri inceleyip gerekli deliller ile tezlerini ispat yoluna gitmesinin onu çağrı anlayan bir modernist olduğu düşüncesine bizi sevk etmektedir (Ülken, 1999; Korlaelçi, 2009).

3. TARTIŞMA

Batı dünyasında 18.yüzyılın sonundan itibaren ortaya çıkan ve sadece İslam dinini değil bütün semavi dinleri hedef alan materyalizm anlayışı batı sınırları içerisinde kalmamış, tercümeler yoluyla Osmanlı içine de sızramaya başlamıştır. Bu durumdan yıkıcı anlamda etkilenen Osmanlı aydınları materyalist düşüncüyü kalemleri ile değişik yayın organlarında halka sirayet ettirmeye çalışmıştır.

Elbette bu duruma kayıtsız kalmayan Osmanlı aydınları da olmuş, kaleme alınan materyalist akımın İslam'ın ana konuları hakkındaki iddialarına önemli cevaplar yazmışlardır. Böylelikle halkın hem maneviyatına kuvvet hem de ruhlarına cesaret vermişlerdir. Bu kalemlerin başında gelen isimlerden biri de hiç kuşkusuz ki dönemin önemli düşünürlerinden İsmail Fenni Ertuğrul olmuştur.

Kendisini iyi yetiştirmiş, farklı dilleri bilen, böylelikle de doğunun ve batının eserlerini iyi incelemiş sağlam bir Müslüman olan İsmail Fenni Ertuğrul, kaleme aldığı eserleri ile karşı tarafın fikirlerini sunduğu yaratılış örnekleri ile reddetmiştir. Farklı bilimlerden akli, mantıki deliller ile imana yönelik saldırıları eleştirmiştir. O, özellikle insanın biyolojik olarak incelemesini yaparak Allah'ın varlığını ispat yolunu tercih eder. İnsanın taşıdığı başta akıl olmak üzere göz, kulak gibi organlarının görev ve mahiyeti itibariyle bir yaratıcıya işaret ettiğini vurgular. İnsanın akıl yoluyla başta feza olmak üzere kâinatı tefekkür ederek Allah'ın varlığını bulabileceğini ifade eder.

Materyalistlerin özellikle kuvvet ve madde anlayışı ile ilgili ileri sürdükleri “Kuvvetsiz madde ve maddesiz kuvvet olmaz.” ile “Kuvvet ve madde ezel ve ebedidir.” dayanaklarına karşı üzerinde durduğu Hudus, İmkan, Hüküm ve Mesalin yahut İnyet- ilahiy, İhtıra ve İbda yolları, ayrıca Tabii, metafizik ve manevi delilleri ile isbat-ı vacib delilleri yoluyla çürütmüştür. Onun için maddenin kuvvetin yoğunlaşmış şekli olması ve atomun çekirdeklerinin parçalanması süreci üzerindeki vurguları maddenin ezeli ve ebedi olmadığını ispata kâfidir. Bütün bunları halkın anlayabileceği sade bir dil ile yazması ve böylelikle halkı materyalist düşüncenin tahriplerinden korumaya yönelik çabası ile birlikte bilhassa gençliğe dayanak noktası olmuştur.

Genel olarak anlattığımız İsmail Fenni Ertuğrul'un eserleri ve verdiği bilimsel örneklerinin her biri kıymet-i değer itibariyle birer çalışmaya konu başlığı olarak ele alınıp araştırılabilir mahiyettedir. Aynı zamanda farklı eğitim kademeleri üzerine bilhassa din, tarih eğitimi ve felsefe programlarına dair yapılacak araştırmalar için İsmail Fenni Ertuğrul gibi bir düşünürün fikir dünyası ve eserleri daha detaylı inceleme alanı olabilir.

KAYNAKÇA

Bolay, S.H. (1993). İsmail Fenni Ertuğrul, *Felsefe Dünyası*, Sayı 7, 11-25.

Bulut, A.K. (2016). *İsmail Fenni Ertuğrul'un ahlak anlayışı*. [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No:430476).

Çimen, F. (2021). Dozy'nin Hz. Peygamber ve hadislere dair bazı iddialarına ismail fenni ertuğrul'un cevapları, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 225-242.

Daşdemir, Y. (2007). *İsmail Fenni Ertuğrul'un materyalizme eleştirel yaklaşımı*. [Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No:217320).

Hamidi, S. (2019). *İsmail Fenni Ertuğrul'a göre Allah'ın varlığı (İsbat-ı Vacib)*. [Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 551902).

Korlaelçi, M. (2009). İsmail Fenni Ertuğrul'un bazı felsefi görüşleri, *Felsefe Dünyası*, 49/1, 4-27.

Şimşek, H.İ. (2008). İsmail Fenni Ertuğrul'un ibnü'l-arabi ve vahdet-i vücud savunması. *Tasavvuf ve İlmî Araştırma Dergisi*, 21, 199-212.

Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yay., 1999, s.250

MODERN BİLİM ANLAYIŞININ DERS KİTAPLARINA YANSIMALARININ TAHLİLİ VE ÇÖZÜM ÖNERİSİ (ANALYZING AND SUGGESTED SOLUTIONS OF THE REFLECTIONS OF MODERN SCIENCE TO THE TEXTBOOKS)

Fatih ÇELİKEL

Uzman Öğrt. Dr., MEB., Tahirini Duran Dudu Gümüş Ortaokulu, Kayseri, Türkiye
Specialist Teacher Dr., MEB., Turan Duran Dudu Gümüş Middle School, Kayseri, Türkiye

E- Posta / E-Mail: fatihce81@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-5301-3046

ÖZET

Günümüz dünyası genel olarak modernitenin şekillendirdiği bir çağı yaşamaktadır. Modernitenin küresel çaptaki hegemonyasının arkasında kendisine karakterini veren modern bilim anlayışı yer almaktadır. Tüm dünya çapında şu veya bu şekilde kabul edilmiş olan modern bilim anlayışı temelde pozitivist natüralist bir yaklaşıma dayanmaktadır. Bu anlayışın özellikle pozitif bilimlerde tartışmasız bir şekilde kabul edilmesi ders kitaplarının natüralist anlatımlara sahne olmasına yol açmıştır. Kullanılan dilin bilinçaltına nüfuz etme, düşünceyi etkileme gibi farklı süreçler üzerinden bir zihniyeti baştan sona şekillendirebilecek güce sahip olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla ders kitaplarında kullanılan dilin kesinlikle gözden geçirilmesi ve tashih edilmesi gerekmektedir. Son zamanlarda bununla ilgili bazı çalışmalar ortaya konulmakta ve alternatif bir dil önerilmektedir. Bu çalışmalar takdire şayandır. Ancak ilgili çalışmalarda daha çok kullanılacak alternatif dilin oluşturulmasına odaklanıldığından olsa gerek mevzunun temellerine özetle değinilmekte ve felsefi zemin yeterince irdelenmemektedir. Bu çalışmada ise öncelikle konunun temelleri ve felsefi altyapısı üzerinden incelenmesi hedeflenmektedir. Söz gelimi modern bilimin temel kabullerinden biri indirgemeci bir yaklaşımla varlığı maddeyle sınırlandırması ve açıklamalarını bu temel kabul çerçevesinde oluşturmasıdır. Oysa varlığın maddeden ibaret olduğu varsayımı bilimsel olarak ispatlanmış bir iddia değildir. Yine mesela modern bilim anlayışına göre tabiat olaylarının sebebi bir başka tabii olaydır. Bu kabul de önceki varsayım gibi bilimsel açıdan ispatlanmış bir iddia değildir. Ancak günümüzde pozitif bilimlerdeki anlatımlar tamamen bu kabuller ekseninde oluşturulmaktadır. Bu kitaplarda okuyucuya bu anlatımın arkasındaki temel kabuller hakkında yani benimsenen bilim felsefesi hakkında bilgi verilmemekte, öğrenci pozitif bilimlerin dinden farklı olarak her aşamada tartışmasız hakikatler üzerine kurulmuş olduğunu sanmaktadır. Oysa günümüzde yapılan deney ve gözlemler hakkında bunların tasvirinin ötesine

geçen açıklamaların pek çoğu aslında kişinin bilinçaltı kodlarının etkisiyle yapmış olduğu yorumlardır. Bu yorumlar çoğunlukla egemen anlayışa yani modern bilim felsefesine göre yapılmaktadır. Oysa deney ve gözlemlerin yorumunda modern bilim anlayışının varsayımlarını mutlak hakikat olarak görmek ve açıklamaları buna göre şekillendirmek gibi bir zorunluluk bulunmamaktadır. Bu çalışmada yukarıda çerçevesi çizilen tespitler ışığında ders kitaplarında gözlemlenen natüralist anlatımların arka planı, ne oranda objektif olduğu incelenmeye çalışılmaktadır. Bununla bağlantılı olarak ders kitaplarında alternatif dile niçin ihtiyaç duyulduğu ortaya konulmak istenmekte ve alternatif çözümler üzerinde durulmaktadır. Bu alternatif önerilerden biri çeşitli kademelerde her kademeye uygun seviyede ve isimde bilim felsefesi içerikli derslerin konulması böylelikle öğrencinin bilim ile bilim felsefesi ayrımını fark etmesidir. Bir diğeri ise özellikle fen bilimleri ile ilgili ders kitaplarının giriş bölümlerinde öncelikle öğrenciye belli kazanımların verilmesidir. Bunlar; öğrencide konuyla ilgili sağlam bir altyapı oluşturacak şekilde bilim ile bilim felsefesi, gözlem ile yorum arasındaki ayrımı yapabilmesini sağlayacak kazanımlardır. Bunun sonrasında ise işlenen konunun her iki yaklaşım açısından nasıl anlatılabileceği mukayeseli olarak sunulmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Çalışmada genel olarak analiz, mukayese ve tenkit yöntemi kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modern bilim, Natüralizm, Kur'ân, Ders kitapları, Varsayım.

ABSTRACT

Today's world is generally living in an age shaped by modernity. Behind the global hegemony of modernity lies the understanding of modern science that gives modernity its character. The modern understanding of science, which has been accepted in one way or another throughout the world, is basically based on a positivist naturalist approach. The unquestionable acceptance of this understanding, especially in positive sciences, has led to naturalistic expressions in textbooks. It is known that the language used has the power to shape a mentality from beginning to end through different processes such as influencing thought and filling the subconscious. Therefore, the language used in textbooks definitely needs to be reviewed and corrected. Recently, some studies on this subject have been put forward and an alternative language is proposed. These efforts are admirable. However, probably because the relevant studies focus on the creation of an alternative language to be used, the basics of the subject are briefly touched upon and the philosophical basis is not sufficiently examined. In this study, it is primarily aimed to examine the subject through its foundations and philosophical background. For example, one of the basic assumptions of modern science is that it limits existence to matter with a reductionist approach and creates its explanations within the framework of this basic assumption. However, the assumption that

existence consists of matter is not a scientifically proven claim. Again, for example, according to the modern understanding of science, the cause of natural events is another natural event. This assumption, like the previous assumption, is not a scientifically proven claim. However, today, the explanations in positive sciences are created entirely around these assumptions. In these books, the reader is not informed about the basic assumptions behind this narrative, that is, the adopted philosophy of science, and the student thinks that positive sciences, unlike religion, are based on indisputable truths at every stage. However, many of the explanations about experiments and observations made today that go beyond their description are actually comments made by the person under the influence of subconscious codes. These comments are mostly made according to the dominant understanding, that is, the modern philosophy of science. However, in the interpretation of experiments and observations, there is no obligation to see the assumptions of the modern understanding of science as absolute truth and to shape the explanations accordingly. In this study, in the light of the determinations outlined above, the background of the naturalistic expressions observed in the textbooks and the extent to which they are objective are tried to be examined comparatively, it is aimed to reveal why alternative language is needed in textbooks and alternative solutions are emphasized. One of these alternative suggestions is to offer philosophy of science courses at various levels and with appropriate names and levels, so that the student can realize the difference between science and philosophy of science. Another is that certain achievements are given to the students, especially in the introductory chapters of science textbooks. These; These are achievements that will enable the student to distinguish between science and philosophy of science, observation and interpretation, in a way that will create a solid infrastructure on the subject. After this, it is thought that it would be useful to present comparatively how the subject covered can be explained from both approaches. In the study, analysis, comparison and criticism methods are generally used.

Keywords: Modern science, Naturalism, Qur'an, Textbooks, Hypothesis.

1. GİRİŞ

İnsanlık son birkaç yüzyıldır modernitenin etkisi altında yaşamaktadır. Batıda ortaya çıkan ve pozitif ilimlerde yaşanan gelişmelerle birlikte zamanla tüm dünyayı etkisi altına alan modernite gücünü maddî sahada ortaya koyduğu başarılarından almaktadır. Modernitenin maddî sahadaki üstünlüğü onun etki sahasını genişletmiş, diğer alanlarda ortaya koyduğu ilkelerin, ölçülerin, kavramların da çoğunlukla tartışmasız bir doğru olarak kabul edilmesini netice vermiştir. İçinde bulunduğumuz son yüzyıla gelindiğinde modernizmin hayatın herhangi bir alanında ortaya koyduğu ilkeleri yanıtlamak şöyle dursun, tartışmak ve sorgulamak bile son derece güçtür. Bu algının en

güçlü olduğu sahaların başında bilim gelmektedir. Günümüz bilim dünyası özellikle pozitif bilimlerde modern bilim anlayışını mutlak doğru olarak kabul etmekte ve çalışmalarını buna göre şekillendirmektedir. Pozitif bilimlere dair ders veya çalışma kitapları tamamen bu kabule göre oluşturulmaktadır. Nitekim günümüz bilim çevrelerine göre bu son derece doğaldır ve hatta olması gerekendir. Modern bilime metodolojik bir eleştiri yöneltildiğinde bu tenkitleri aklî ilkeler çerçevesinde yanıtlamak yerine maddî sahada pratikte ortaya konulan başarıların (teknolojik gelişmelerin) öne sürülmesi (Lerner, 2003) sözünü ettiğimiz algıdan kaynaklanmaktadır. Oysa söz konusu başarının gerçekten bir başarı olup olmadığı bir yana, esas olarak pratikteki başarının teorideki sıhhati garanti ettiği sanısı tartışmaya açıktır. Ayrıca bilim ile bilim anlayışı aynı şeyler değildir. Ne var ki henüz gerek bölgesel gerekse küresel çapta bu konuda yaygın bir farkındalığın oluştuğunu söylemek mümkün değildir. Bilim anlayışlarını mutlak doğru olarak kabul etmek, belli bir bilim anlayışına sorgulanamazlık zırhı giydirmek özgür düşünceyle uyuşmamaktadır. Bu çalışmada yukarıda genel hatları çizilen çerçeve dahilinde modern bilimlerin pozitif ilimlere dair ders kitaplarına yansımaları, bu yaklaşımın yaratılış ilkeleriyle mukayesesi ve alternatif çözüm önerilerinin sunulması hedeflenmektedir.

2. MODERN BİLİM

Kabaca ve genel hatlarıyla bir tanım yapılacak olursa; modern bilim on altıncı yüzyıldan başlayarak Batı'da Newton, Galile ve Kopernik gibi bilim insanlarının öncülüğüyle kurulan ortaçağa kadar hakim olan eski kozmolojinin yerini yeni bir kozmolojinin aldığı bilim olarak tarif edilebilir. (Cevizci, 1999). Modern bilimle birlikte evrenle ilgili ereksel açıklamalar yerini mekanik açıklamalara bırakmıştır. Buna göre; öğeleri ve unsurları arasında niteliksel farklılık bulunan canlı evren anlayışı yerine, maddeden meydana gelen cansız bir kozmoloji yer almaktadır. Bu yaklaşımın gereği olarak modern bilimde evrene ilişkin bilgi, niceliksel açıklamalara uygun olarak maddenin içinde yayıldığı zaman ve mekanla ilgili ölçülere göre şekillenmektedir. (Cevizci, 1999).

Günümüz bilim dünyasında da kabul edilen bu anlayışa göre varlık maddeden ibarettir. Evrendeki olayların tamamı maddenin zaman ve mekan boyutlarına bağlı hareketince, maddenin hareketi de evrende cârî olan yasalar tarafından belirlenir. Buna göre fizikî evrende maddî düzlemdeki bir fenomeni anlamının geçer şartı onu oluşturan koşulların ve etmenlerin bilgisine ulaşmakla mümkündür. Diğer bir ifadeyle modern bilim, evreni maddeden ibaret gören, niceliksel yönden açıklayan ve evren içerisinde gerçekleşen her bir olayın maddî sebebinin olduğu varsayımını kesin bir prensip olarak kabul eden bilim anlayışdır. (Koyre, 1994), (Bostan, 2013).

Modern bilim anlayışının temel kabulleri - ki bunları varsayım olarak ifade etmek daha doğru olacaktır - şu şekilde sıralanabilir.

- 1- Varlık âlemi maddeden ibarettir, dolayısıyla fizik ötesi bir alem veya varlık söz konusu değildir.

2- Doğal olayların doğal sebepleri vardır.

3- Doğa yasaları süreklidir.

4- Deney ve gözlemlerle varlığı ispatlanamayan şeyler yok kabul edilir.

Bu varsayımlar modern bilime karakterini veren temel unsurlardır. Ancak bu varsayımlar incelendiğinde bunların birbirinden beslenen ve birbirini destekleyen natüralist, materyalist pozitivist felsefî yaklaşımların ürünü olduğu rahatlıkla fark edilmektedir. Bu akımların modern bilimin ruhunu oluşturduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. Günümüz dünyasında pek çok kimsenin objektif ve nesnel olduğunu düşündüğü - özellikle de pozitif ilimlere dair - bilimsel çalışmaların neredeyse tamamı aslında materyalist/natüralist bilim anlayışı üzerinden icra edilmektedir.

Bu noktada bize nasıl bir tablo sunduğunu görme adına bu varsayımların bazıları üzerinde biraz durmak isteriz. Örneğin bir ve dördüncü maddede ifade edilen varsayımları düşünelim. Varlık âleminin maddeden ibaret olduğu kabulü hiçbir delili olmayan bir varsayımdan ibarettir. Bu kabul, her şeyi kendisi ve çevresinden ibaret olarak gören son derece sığ, basit bir bakışın yansımasıdır. Ayrıca bu kabul ile sadece Allah'ın varlığı değil, fizik ötesi hiçbir şeyin varlığını ispat etmek mümkün değildir. Örneğin bir insan metafizik bir âlemin veya bir varlığın olduğunu iddia edecek olsa modern bilim anlayışına göre önüne dördüncü madde getirilir ve iddia ettiği şeyin varlığını deney ve gözlemlerle ispat etmesi istenir. Oysa iddia edilen şey zaten deney ve gözlemin konusu olmayan metafizik bir varlıktır. Bunun deney ve gözlemlerle ispatını istemek imkansız talep etmektir. Yani modern bilim anlayışına göre insanın ruhu veya Allah'ın varlığı gibi metafiziğin konusu olan hususları ispatlamak mümkün değildir, çünkü varlığın maddeden ibaret olduğu varsayımı ile o kapı en baştan kapatılmış, üstüne deney ve gözlem şartı konularak metafiziğin varlığını kabul etmek imkansızlaştırılmıştır.

İkinci varsayımda dillendirilen tabii olayların tabii nedenleri olduğu kabulüyle herhangi bir olayın arka planında doğüstü bir iradenin etkin olduğu düşüncesi baştan reddedilmekte ve bunun neticesi olarak tabiatın her bir ögesine ilahlık payesi verilmektedir. Son dönem İslam âlimlerinden Bediüzzaman Said Nursî'nin "bir ilahı kabul etmek yerine sayısız ilahı kabul etmeye mesleklerince mecbur kalmışlardır" diye nitelendirdiği tavır işte tam da budur. (Nursî, 1998). Oysa bir gözlem sadece bir olayın sıralamasını yani incelenen şeyler arasındaki zamansal korelasyonu gösterir, fazlasını değil. Gözlemlenen bu olgudan çıkarılan sonuç olsa olsa gözlemcinin bir yorumudur. Örneğin bir araştırmacının A, B ve C arasındaki ilişkiyi incelediğini varsayalım ve araştırmacının A ile B yanyana geldiğinde C'nin ortaya çıktığını gözlemlediğini düşünelim. Bu araştırmacının "C'nin ortaya çıkmasının (oluşmasının) sebebi A ile B'nin yan yana gelmesidir" şeklinde çıkardığı sonuç kendi şahsî yorumudur. Zira bu olayın yüksek bir kudret ve akıl tarafından tasarlanmış olması da mümkündür. Yani pekâla bu evreni bir plana göre yaratan güç (Allah), düzenin ve imtihanın tabiatına uygun şekilde C'yi oluşturmak için A ile B'nin yan yana gelmesini - bir sebep değil - bir

şart olarak öne sürmüş olabilir. Bunun için aklî bir engel yoktur. Basit bir örnekle daha da netleştirecek olursak, bir sınıfta öğretmenin akıllı tahtayı açmak için öğrencilerin sessiz olmasını şart koşması ve öğrenciler sessiz olduğu her durumda görevlendirdiği birisine akıllı tahtayı açtırması, öğrencilerin sessiz olmasının akıllı tahtanın açılmasının sebebi değil, şartı olduğunu gösterir. Burada akıllı tahtanın açılmasının fâili veya hakiki sebebi “öğrencilerin sessiz olması” değil, öğretmenin iradesi, izni ve hâkimiyetidir.

Öte yandan bir olayın bin kez aynı sırayla gerçekleşmesi bunların bin birinci kez de aynı sırayla gerçekleşeceğinin delili olamaz. Çünkü burada kurulan sebep-sonuç ilişkisinin dayanağı aklî bir zorunluluk değil sadece gözlemsel tecrübedir. Basitçe ifade edilecek olursa burada “şimdiye kadar A ile B yanyana geldiğinde C oluştu, demek ki C’nin sebebi A ile B’nin yan yana gelmesidir” şeklinde bir çıkarım yapılmaktadır. Oysa aklî ilkeler açısından bir olayın bin kez aynı şekilde gerçekleşmesi bin birinci kez de aynı şekilde gerçekleşeceğinin garantisi olarak görülemez. Gazzâlî’nin ifadesiyle nedensellik mantıksal bir zorunluğu içermemektedir. Nitekim ona göre gözlem ve tecrübe sayısı ne kadar fazla olursa olsun tabii olgular arasında zorunlu bir nedensellik ilişkisi kurmayı sağlayacak bir durum yoktur. (Gazzâlî, 2005). Özetleyecek olursak; adeten zorunluluk, aklen zorunluluğu gerektirmez, tıpkı adeten imkansızlığın aklen imkansızlığı gerektirmediği gibi.

Bir diğer madde olan üçüncü varsayımda doğa yasaları adeta tanrılaştırılmaktadır. Oysa doğa yasalarının mutlak biçimde zaman ve mekan bağımsız olarak değişmediğini gösteren herhangi bir delil bulunmamaktadır. Bu varsayımın ne anlama geldiğini görme adına şöyle bir örnek verilebilir: Söz gelimi belli bir etkinliği devam ettirme, çevre koşulları değişse dahi aynı olayı veya aynı amacı her defasında aynı şekilde gerçekleştirme kararı aldığınız üç beş arkadaşınızdan biri kararını değiştirse ve yapmakta olduğu şeyden vazgeçse veya farklı şekilde bir eyleme yönelse sizi şaşırır mı? Şayet şaşırıyorsa bu sizin önceden zihninize kodlamış olduğunuz varsayımdan dolaydır. (Frank, 1985). Pozitivizmden beslenen modern bilimin yaptığı tam da budur. Bu varsayımı kabul etmenin neticesi mucizeleri inkâr etmektir. Bu noktada mucize inkârının modern zamanlarda daha fazla dillendiriliyor oluşunun modern bilim anlayışının zihinlerde bıraktığı etkiyle ilgili olmadığı söylenebilir mi?

Oysa bunlar birer varsayımdır. Ne var ki delilsiz, ispatsız öylece kabul edilen bu varsayımlar üzerine bina edilen bilim, küresel algıda tartışmasız biçimde objektiflik ve nesnellüğün simgesi olarak kabul edilmektedir.

3. MODERN BİLİM ANLAYIŞININ DERS KİTAPLARINA YANSIMASI

Özellikle fen bilimleri ile ilgili konu anlatımlarının yer aldığı ders veya çalışma kitaplarında kullanılan dil tamamen modern bilim anlayışına, modern bilim ise yukarıda özetle aktarmaya çalıştığımız varsayımlara dayanmaktadır. Bunlara birkaç örnek vermek gerekirse şunları paylaşabiliriz:

■ Deve, çöl ortamına uyum sağlamak için hangi özelliklere sahiptir?

Örneğin sekizinci sınıfta okutulan fen bilimleri ders kitabında sorulan soru tamamen yukarıda zikredilen varsayımların net bir yansımasıdır. Soruda kullanılan dil incelendiğinde şu hususlar dikkat çekmektedir: Devenin belli özelliklere sahip olduğu ifade edilmekte ve bu özellikleri kendi kabiliyeti, kendi bilgisi kendi iradesiyle edindiği ima edilmektedir. Ancak bu ifade problemlidir. Öyle ki bir insanın bu anlatımda zihne oturmayan bir şeylerin olduğunu fark etmesi için - herhangi bir dini inanca sahip olmaksızın - meseleyi sadece selim akılla değerlendirmesi yeterlidir. Şöyle ki; deveyi oluşturan ne varsa kemiklerden kaslara, derisinden, hücrelerine kadar bütün bunların hiçbirinde akıl, irade ve bilgi bulunmamaktadır. Üstelik devenin bedenindeki özellikleri kendisinin belirleyebilmesi için en başta dışarıda yaşayacağı fiziki koşulları ve bu koşullara yönelik ideal bir vücudun nasıl olacağını tespit etmesi ve buna bağlı olarak biyoloji, coğrafya, anatomi gibi farklı ilimleri bilmesi gerekmektedir. Üstelik bir şeyi inşa etmek için sadece bilgi yeterli değildir. Bilgi, bir şeyin inşasının teorik yönünü ve temelini oluştursa da hatasız bir sonuç için pratikte kusursuz bir ustalığa ihtiyaç duyulduğu malumdur.

Ne var ki söz konusu anlatım kabul edildiğinde, sayısız hücrenin her birinin yukarıda bir kısmı zikredilen ilimleri bilmesi, bunlara uygun rol paylaşımında bulunması, birbirinden farklı unsurların birlikte uyum içinde çalışması “belirlenen plana sadık kalarak” yaşayacağı çöl ortamı için en uygun metabolizmayı ve bedeni oluşturması gerekmektedir. Burada konunun DNA’ya taşınması da durumu kurtarmak için yeterli değildir. Zira DNA’nın kendisi de adenin, guanin, sitozin, timin şeklindeki nükleotit bazlardan oluşmaktadır. Yani bunlarda da diğerlerindeki gibi herhangi bir şekilde bilinç, akıl, irade bulunmamaktadır. DNA’daki kodun bir bilgi olduğu düşünüldüğünde de problem çözülmemektedir. Zira bilginin iş yapmadığı, bilgiye göre iş yapıldığı malumdur. Burada sorulması gereken şudur: Nasıl oluyor da dört nükleotit bazın dizilmesinden ibaret olan bir kod, çöl hayatı için gerekli olan deve hörgücünün, sık kirpiklerin, geniş ayakların vb. tüm özelliklerin sebebi olarak görülebiliyor. Bu noktada şöyle bir itiraz dillendirilebilir, “oradaki kodun şu kısmından oynayıp değiştirdiğimizde devenin kirpikleri daha seyrek çıkıyor, bu ise sebebin o kod olduğunu gösteriyor”. (Kafile, 2019). Burada gözden kaçırılan husus, yukarıda zikredilen bir şeyin sebep olması ile şart

olması arasındaki farkı ıskalamaktan kaynaklanmaktadır. Yani yukarıdaki örnekte de dikkat çektiğimiz üzere deveyi belli bir şekilde yaratmak isteyen bir güç, yani Cenâb-ı Hak, imtihanın ruhuna uygun olarak bu dünyada bazı şeyleri yaratmasına yine bir takım şeyleri şart kılabilir ve yaratmasında bunlara riayeti gözetmiş olabilir. Biraz daha açacak olursak, Cenâb-ı Hakk'ın "DNA'daki her bir kodu bir şart olarak yaratmasının bir aşaması ile ilişkilendirmesi" ve muhtemel müdahale ve değişikliklere göre yaratmasında değişiklikler göstermiş olması gayet makuldür. Burada kodun olması, değişmesi veya kod ile oynanması, yaratmanın veya yaratmadaki değişikliğin sebebi değil sadece şartıdır. Yaratan yine sonsuz akıl, irade ve kudret sahibi olan Allah'tır. Bu noktada özellikle natüralizmi benimseyenler tarafından konuyu Allah'a bağlamakla kolaycılığa kaçtığımız veya zorlama bir yoruma gittiğimiz düşünülebilir. Ancak bize göre bu asla zorlama bir yorum olmayıp natüralist düşünceye göre çok daha makuldür. Zira insan aklının doğuştan gelen temel çalışma prensiplerinden biri sebep ile netice arasında uyum aramasıdır. Örneğin bir insanın Selimiye gibi bir camiyi gördüğünde muhtemel fâil olarak bir köpek ile mimar arasında tereddüte düşmeden "bu caminin bânisi olsa olsa bu mimardır" diye düşünmesi insan aklının doğal sistematiğinin bir sonucudur. Hatta insanoğlu muhtemel fâil olarak - ikisi de akıl ve bilinç sahibi olsa da - bir simitçi ile bir mimar arasından tereddütsüz bir şekilde mimarı seçecektir. Örneği bir adım daha ileri götürelim. İnsan aklı mimarlık ve mühendislik ilmini hiç tahsil etmemiş bir grup insanın yani işçilerin mühendislik şahanesi olan Selimiye'yi inşa ettiklerini bizzat gözüyle görse dahi onlarda bu caminin mimarı olacak bilgi ve birikim olmadığı için bu işçilerin üstünde onları kendi projesinde kullanan ve o camiyi kendi plan ve projesine göre inşa ettiren yüksek bir mimarı arayacaktır. O yüzdendir ki Selimiye'yi ziyaret eden insanlar o camiyi mimarına nispet etmekte, camiyi hayranlıkla izlerken işçisinden önce mimarını methetmektedir. İnsan aklının standardı budur. Hayatında karşılaştığı her şeyde sebep ile netice arasında uyum arayan insan aklının, konu biyolojiye gelince de bu uyumu arıyor olması son derece olağandır. Ne var ki küçük yaşlardan itibaren fen bilimlerine dair kitaplarda kullanılan dilin insanın bilinçaltına nüfuzu o kadar derindir ki artık insanoğlu devenin çevre şartlarına uygun yaratılışı gibi içerisinde her biri özel bir hayreti gerektiren sayısız olaya kayıtsız kalmakta, bütün bunların ilim, irade ve kudret sahibi üst bir otorite olmaksızın akılsız, bilinçsiz, iradesiz bir yığın basit maddeler tarafından gerçekleştirildiği yönündeki anlatımları yadırgamamaktadır.

Modern bilim anlayışının ders kitaplarına yansımaya bir başka örnek aşağıdaki gibidir:

DOĞAL SEÇİLİM

Canlılar yaşadıkları ortamda besin, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamak için diğer canlılarla mücadele içindedirler. Çevre şartlarına uyum sağlayan ve mücadeleyi kazanan canlılar hayatta kalırken, mücadeleyi kaybedenler zamanla elenir. Bu olaya doğal seçim denir.

Yeşil yapraklı ağaçlarda yaşayan yeşil ve kahverengi böceklerden yeşil renkte olanları ortamda fark edilmeden yaşarlarken, kahverengi olanlar avcı kuşlar tarafından fark edilerek avlanır. Bu bölgede kahverengi böcekleri zamanla elenirler ve sayıları azalır. Yeşil renkteki böcekler ise renklerinin ortamla uyumlu olması sayesinde avcılarından korunurlar. Sayıları zamanla artar. Bu durum doğal seçilime örnektir. Doğal seçim ile hayatta kalan bireyler kazandıkları özellikleri nesiller boyunca aktarır.

Yukarıdaki anlatım objektif bir gözlem midir? Yoksa belli bir anlayışa veya teoriye - ki bunun evrim teorisi olduğu açıktır - dayalı bir yorum mudur?

Şurası açıktır ki metafiziği en baştan devre dışı bırakmanın sonucu, kaçınılmaz olarak bu tür yorumlara gitmektir. Açıkçası burada yorumdan ziyade bu yoruma yol açan temel varsayımlara inmek ve o varsayımları neden kabul etmek zorunda olduğumuzu sorgulamak problemin kalıcı çözümü için daha sağlıklı bir tavır olacaktır. Deve örneğinde eleştirilen hususların aynısı bu ve diğer örnekler için de geçerlidir. O yüzden tekrara girmek istemiyor sadece şunları ifade etmenin yararlı olacağını düşünüyoruz: Yukarıdaki tablo tersinden de okunabilir. Yani bazı türlerin neslinin tükenmesiyle ilgili olarak; yaratıcının her bireye farklı ömür tayin ettiği gibi her bir türe de farklı bir ömür tayin ettiği pekâlâ söylenebilir. Nasıl ki ilahi program olan kaderde her birey için birer ölüm vakti ve ölüm sebebi tayin ediliyorsa türler için de aynısının söz konusu olması gayet makuldür. Asıl idrak sınırlarını zorlayan husus, hiçbir plan ve programın olmadığı bir dünyada milyonlarca senedir canlıların birbirini tüketmesine rağmen dünya üzerinde hala müthiş bir biyoçeşitliliğin olmasını - Nursî'nin ifadesiyle - sağır tabiata kör tesadüfe bağlamaktır.

Bir diğer örnek varyasyon anlatımıyla ilgilidir.

İstiridyelerin farklı renk ve biçimdeki kabuğa sahip türlerinin olması (Görse1 2.49), aynı kelebek türlerinin farklı kanat renkleri ve desenlerine sahip olması, İspinoz kuşlarının farklı gaga yapılarına sahip olan türlerinin olması varyasyona örnektir.

İnsanlarda görülen varyasyonlar neler olabilir?

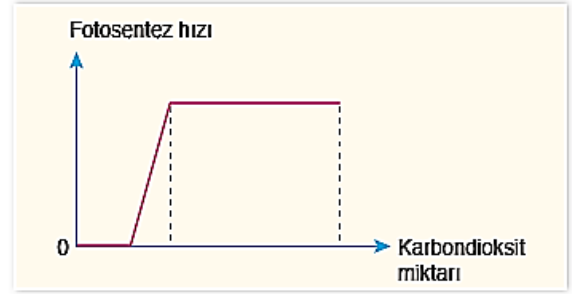
Yukarıdaki metinde de aynı anlayış sürdürülmektedir. Dikkat edilecek olursa aynı kelebek türünün farklı kanat renkleri ve desenlerine sahip olmasından bahsedilmektedir. Bu ise modern bilime göre temelde maddenin farklı değişimleri dönüşümleri ve kombinasyonlarından ibarettir. Ancak baştan sona hayranlık uyandıracak bu muhteşem sanatsal faaliyet, sanatı bilme, onu idrak etme imkanı bulunmayan akılsız, duygusuz, bilgisiz sayısız hücrenin ortak etkinliği olarak sunulmaktadır.

Bir şeyi yapmak bilgi, maharet ve beceri isterken, bir şeyi sanatlı yapmak bütün bunlara ilaveten estetik bir zevk ve kabiliyet gerektirir. Oysa bütün bunlar bu anlatımda buharlaşmaktadır. Bu tür anlatımlar o kadar yoğun ve sıktır ki öğrenci veya okuyucu bir müddet sonra ister istemez hadiseyi sıradanlaştırmakta üzerine düşünme ihtiyacı hissetmemektedir. Netice olarak bu anlatımın temel sebebi yine yukarıda bahsettiğimiz varsayımların içselleştirilmesinden başka bir şey değildir.

Bir diğer örnek şu şekildedir:

Ortamın karbondioksit miktarı da fotosentez hızına etki eder. Karbondioksit miktarındaki artış, fotosentez hızını belirli bir seviyeye kadar artırırken belirli bir seviyeden sonra değişmez. Bu durumda ortamda karbondioksit miktarı artsa dahi fotosentez hızı sabit kalır (Grafik 6.5).

Yukarıdaki birinci cümle karbondioksit miktarının fotosentez hızına etki ettiği, ancak belli bir seviye sonrası bu etkinin ortadan kalktığı söylenmektedir. Buradaki anlatı da diğerleri gibi modern bilimin varsayımlarına dayanmaktadır. Burada iki durum söz konusudur. Birincisi karbondioksitin fotosentez hızına etki ettiği kesin değildir. Bu karbondioksit ile fotosentez arasındaki ilişki sadece zamansal bir korelasyondur, dolayısıyla etki ettiği iddiası aslında bir yorumdur. İkincisi ise bu anlatıda “hızın değişmesi ve belli bir seviye sonrası sabit kalması” gibi hususların belirleyicisi, takdir edicisi olan bir fâil zikredilmemektedir. Yani ortada fâili olmayan bir fiil söz konusudur. Peki buradaki fâil kimdir? Zihin dünyası natüralist anlatımlarla şekillendirilmiş birinin bilinçaltı söz konusu anlatıdaki fâilden kaynaklanan boşluğu elbette tabiat ile dolduracaktır. Buna karşılık bütün bunların kâinata hükmeden bir iradenin takdirine, kuşatıcı bir ilme ve üstün bir kudrete dayandığını düşünen birinin zihnî refleksleri ise bu boşluğa Cenâb-ı Hakk’ı koyacaktır.

4- ALTERNATİF ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde fotoğrafını çektiğimiz ve durum tespiti yapmaya çalıştığımız problemle ilgili çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır. Bugüne kadar fen bilimine dair ders kitaplarında kullanılan materyalist dile dair sunulan çözüm önerileri takdire şayandır. Ancak bu önerilerin daha çok sonuca, yani tabiri caizse mutfaktan ziyade vitrine yönelik olduğu görülmektedir. Ülkemizin sosyolojik gerçekleri de dikkate alındığında ders kitaplarında yaratıcı

merkezli bir dil kullanmadan önce neden böylesi bir dile ihtiyaç duyulduğu, bu dilin neden daha doğru görüldüğünün anlatılması kanaatimizce daha isabetli bir yöntem olacaktır. Aksi takdirde öğrenci veya okuyucu zihnindeki yerleşik algılar sebebiyle Müslümanların “objektif bilimi dînî propagandanın aracı kılmaya çalıştığı” “bilimin içine dini soktuğu” gibi söylemler sebebiyle bu dile kendini en baştan kapatabilecektir.

Kanaatimizce bu noktada atılması gereken ilk adım öğrencilere günümüz biliminin mahiyetinin anlatılmasıdır. Bu çerçevede, günümüz modern bilim anlayışının hangi felsefî yaklaşımlara dayandığı, hangi varsayımlar üzerine yükseldiği, ne derece objektif olduğu öğretilmelidir. Öğrenci en başta kendisine ezberletilmiş sloganlardan, zihnine vurulan prangalardan kurtulmalı neyle karşılaştığını fark etmeli ve bir anlamda zihin dünyasını özgürleştirmelidir. Zira ancak yıllarca kendisine öğretilen bazı ezberlerden sıyrılabilmiş özgür bir akıl, yapılan faaliyetin nereye kadar bilim nereden sonra yorum olduğunu fark edebilir. Günümüz gençlerinin büyük çoğunluğu bilimin hiçbir şekilde ispatsız şeyleri kabul etmediği bu çerçevede son derece güvenilir ve objektif olduğunu sanmakta, dogma ile bilim kavramlarının yan yana gelişini hayal dahi edememektedir. Şurası açık ki eğer bilimsel olarak (deney ve gözlemlerle) ispat edilemeyen bir şeyin varlığını kabul etmek dogma ise bu noktada en başta modern bilimin dogmalara dayanmakta olduğunu söyleyebiliriz. Zira çalışmamızın merkezine konumlandığımız ve üzerine modern bilimin yükseldiği varsayımların tamamının herhangi bilimsel bir ispatı bulunmamaktadır. Bu bağlamda günümüz gençlerinde farkındalık oluşturacak bir müfredat hazırlanmalı ve gençlerin hakikatle yüzleşmelerini sağlayacak tatmin edici bir içerik oluşturulmalıdır. Söz konusu müfredatın “fen bilimlerine giriş” adı altında farklı bir ders kitabı olarak yayımlanması ve öğrencinin burada fen bilimlerinde kullanılan iki dilin (natüralist / materyalist dil, yaratıcı merkezli dil) hangi esaslara dayandığını görebilmesi kanaatimizce uygun bir çözümdür. Söz konusu ders kitabının içeriğinde ilgi çekici sorulara yer verilmek suretiyle öğrencinin merakının uyandırılması ve dikkatinin tetiklenmesi yararlı olacaktır. Örneğin; bilimsel çalışmalara varlığın maddeden ibaret olduğu kabulü (varsayımı/dogması) ile neden başladığımız, günümüzde yapılan bilimsel faaliyetlerin baştan sona nesnel olup olmadığı, modern bilim anlayışının âmentüsünün ne olduğu, bilimin tamamen nesnel olmasının ne derece mümkün olduğu gibi sorular kanaatimizce günümüz gençleri için farkındalık oluşturacak oldukça sarsıcı sorulardandır.

Yukarıda genel çerçevesi çizilen bir giriş kitabının öğrenciye - inancı ne olursa olsun - bilimsel faaliyetleri doğru değerlendirme imkânı sunacak bir altyapı kazandıracağına inanmaktayız. Modern dünyada meşruiyeti ve popülaritesi en yüksek kavramların başında bilimin geldiği söylenebilir. Günümüzde her türden konu ve inanç ne kadar mantıklı olursa olsun sorgulanabilmekteyken bilimin kendi metodunun tartışmaya dahi açılmaması bir anlamda edindiği manevi dokunulmazlık sayesinde. Ne var ki bazılarının bu durumdan yararlanarak bilim maskesi altında kendi inkârcı ideolojilerini öğrencilerin bilinçaltına enjekte etmek istedikleri, yeterli birikime sahip olmayan

kimselerin buradaki art niyeti fark edemedikleri görülmektedir. İşte bu yüzden yukarıda üzerinde durduğumuz giriş dersi ve bunun üzerinden kazandırılmasının gerekli olduğunu düşündüğümüz düşünsel altyapı hayati bir öneme sahiptir. Çünkü ancak böylesi sağlam altyapıya sahip olan öğrenci; bilimin üzerine inşa edildiği felsefî zeminin, bilimsel çalışmaların sınırlarının ne olduğunu, bilimin günümüzdeki parlak imajının arkasına saklanılarak yapılan inanç karşıtı yorumların farkına varabilecektir.

Bu konuda atılabilecek ikinci adım ise din dersi kitaplarıyla ilgilidir. Din dersi kitaplarında bilim ile din konusu mutlaka bu zaviyeden işlenmelidir. Biraz daha açacak olursak, öğrenciye Kur'ân'ın bir şeyin oluşması için öne sürdüğü prensipler (şartlar) ile modern (materyalist, natüralist) bilim anlayışının sunduğu ilkelerin (şartların) mukayeseli bir bakış açısıyla sunulması gerekmektedir. Kanaatimizce böyle bir mukayese öğrencinin mevcut durumu daha doğru değerlendirmesi için net bir fotoğraf sunacaktır.

Kanaatimizce bu iki adım sonrasında üçüncü adım olarak fen bilimlerine dair kitaplarda işlenen konuların yaratıcı merkezli bir dille anlatılması daha sağlıklı olacaktır. Şayet ders kitaplarında kullanılan dildeki böylesi bir değişimin çok keskin ve ani olduğu düşünülecek olursa bu durumda doğrudan yaratıcı merkezli bir dil kullanılması yerine farklı bir alternatifin düşünülmesi de mümkündür. Şöyle ki; fen bilimlerine dair herhangi bir konu anlatılırken yorumdan olabildiğince kaçınılarak sadece gözlemin kendisi anlatılır ve zaman zaman bunun iki şekilde de (materyalist/natüralist bir bakış açısı yahut yaratıcı merkezli bir bakış açısı) yorumlanabileceği söylenir. Böylece hangi bakış açısının daha makul olduğu konusunda öğrenciye bir seçme imkânı tanınmış olur. Bu noktada son olarak bir hususun altını çizmek isteriz. Bu çalışmada bir bütün olarak bilimin kendisi veya bilimsel çalışmalar değil, bunlar arkasından enjekte edilen felsefî anlayışlar eleştiri konusu edilmektedir. Yani tartışmaya konu olan husus, bilimsel çalışmanın kendisi değil yorumudur. Bunu önceki bölümde verdiğimiz örnek üzerinden biraz açacak olursak; C'nin oluşması için A ile B'nin yan yana gelmesini hakiki sebep olarak görmek ile şart olarak görmek arasında teoride büyük bir ayrışma olsa da pratikte önemli bir farklılık bulunmaktadır. Her ikisinde de "C'nin tahsili için A ile B yan yana gelmelidir" şeklindeki kâideye riayet etmek gerekmektedir. Dolayısıyla bilimsel çalışmalarını mutlaka belli felsefî anlayışlar üzerinden yorumlamak gerektiği şeklindeki dayatmacı yaklaşım yanlış ve dayanaksızdır. Öte yandan şurası açıktır ki İslam dini müntesiplerini maddî ve manevî olmak üzere her iki alanda bütüncü bir şekilde kesintisiz bir gelişime teşvik etmektedir. Kanaatimiz odur ki evrendeki tabî her bir olguyu araştırılması ve üzerine derin derin düşünülmesi gereken birer âyet olarak gören bir dinin çizdiği çerçeveye içerisinde yapılan bilimsel çalışmalar çok daha anlamlı ve yararlı olacaktır.

5. SONUÇ

İnsanın yaratılışından en büyük maksat onun Rabbini tanınması, onu sevmesi ve bu sevginin tezâhürü olarak ona ibadet etmesidir. Cenâb-ı Hak bu dünyada insanlara kendini eserleri, elçileri ve kitapları ile tanıtmaktadır. Bu dünyayı türlü türlü sanatların yer aldığı muhteşem bir saray, zengin manaların yer aldığı harika bir kitap hükmünde yaratan Cenâb-ı Hakk'ın bundan maksadı tam da bu noktaya yani insanın yaratılış gayesine bakmaktadır. Modern bilim anlayışı sıkı sıkıya bağlanmış olduğu kabulleri gereği; varlığı anlamsız, ruhsuz, basit maddelerin tesadüfî değişim ve dönüşümlerinden ibaret görmekte ve bu anlayışa göre hazırlanan ders kitaplarında bu bakış açısının izleriyle sıkça karşılaşılmaktadır. Ancak bu dil, insanın yaratılış gayesini gerçekleştirme önünde büyük bir engel olarak durmaktadır. Zira dünyaya Rabbinin sanatlarını müşahede etmek, bunlar üzerine tefekkür etmek, böylece bunların arkasındaki ilmi, kudreti, rahmeti, hikmeti görerek Rabbine muhabbet etmek, hayran olmak ve secde etmek üzere gönderilen insanoğlu, bu kitaplarda kullanılan dilin etkisiyle gördüklerini maddî sahada cereyan eden, gayesiz, anlamsız değişim ve dönüşümler olarak algılamaktadır. Bu ise çevresinde gözlemediği tabiî olgularda hayranlık duyulacak hiçbir şey görememesini netice vermektedir. Örneğin kan değerlerinin sürekli olarak çok hassas miktarlarda dengelendiğini, vücut ısısının sürekli olması gereken seviyede ayarlandığını gören insan, her an kendisine merhamet eden bir yaratıcıya hayranlık duyarak ona derin bir muhabbet besleyecek onu övecek ve onun kudreti ve rahmeti karşısında secde edecekken, bir anda kendisine hakiki fâil olarak hipotalamus vb. zâhirî bir sebep gösterilmekte öğrencinin hayranlık duyacak sistemlerinin tamamı çökertilmektedir. Kullanılan dil üzerinden oluşturulan bakış açısı insan açısından o kadar hayatidir ki, başka pek çok önemli mevzu bununla kıyaslandığında önemsizleşmektedir. Zira bu, bir insanın her iki hayatını derinden etkileyen en temel meselelerden biridir. İnsana bu kadar yüksek değer, bu kadar harika donanım, bu denli eşsiz manevî cihazların verilmesinin arkasındaki gaye ile bu dilin icra ettiği tahrip edici fonksiyonun birlikte düşünülmesi konunun ehemmiyetinin idrak edilmesi için yeterli olacaktır. Dolayısıyla bu konuda bir farkındalık oluşturulmalı ve özellikle pozitif bilimlere dair ders kitaplarında yapılması gereken düzenlemelerle ilgili bir veya birkaç heyet oluşturulmalıdır. Bu heyetin fen bilimleri uzmanları ile din bilimleri uzmanlarından oluşması yapılacak çalışmaların daha verimli olmasına imkân tanıyacaktır. Bu konu ihmal edildiği takdirde, Yunus'un "Okumaktan mana ne/ Kişi Hakkı bilmektir/" ifadesinde vurguladığı üzere yapılan tüm okumalar ve bilimsel çalışmalar maddenin belli seviyelerdeki niceliksel ölçümünden öteye gitmeyen anlamsız, ruhsuz, sığ bir faaliyete dönüşmekten kurtulamayacaktır.

KAYNAKÇA

Bostan, Dursun. (2013). Aydınlanma ve Postmodernizm. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Cevizci, A. (1999). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Frank, Philipp. (1985). Doğa Bilimlerinde Pozitivizm. (çev. Yılmaz Öner). İstanbul: Metis Yayınları.

Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed. (1955). Tehâfütü'l-Felâsife. Kâhire: Dâru'l-Meârif.

Kafile (Youtube). (16 Nisan 2019). Bilimin Biyoloji Tanrısı: DNA! Nedir? Ne Yapmaz? - Kırmızı Asa Yorum Okuma 5.3 - Osman Bulut. Youtube. <https://www.youtube.com/@KafileTR/search?query=dna>

Koyre, Alexandre. (1994). Yeniçağ Biliminin Doğuşu. (çev. Kurtuluş Dinçer). Ankara: Gündoğan Yayınları.

Lerner, Lawrence. (2003). Defending the Teaching of Evolution in the Public Schools. 03.10.2023, https://web.archive.org/web/20030401221535/http://www.ncseweb.org/resources/articles/147_proposed_west_virginia_science_2_14_2003.asp

Nursî, Bediüzzaman Said. (1998). Mesnevi Nuriye. İstanbul: Envar Neşriyat.

**RUM SURESİ'NİN 50. AYETİ BAĞLAMINDA BEDİÜZZAMAN SAİD
NURSİ VE MEHMET AKİF'İN YENİDEN YARATILIŞ YORUMU
(THE INTERPRETATION OF CREATION BY BEDIUZZAMAN SAID
NURSI AND MEHMET AKIF IN THE CONTEXT OF THE 50th VERSE
OF THE RUM SURA)**

İdris KADIOĞLU

Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, TDE Eğitimi Ana Bilim Dalı, Diyarbakır, Türkiye

Prof. Dr., Dicle University, Faculty of Education, Diyarbakır, Türkiye

E-Posta / E-Mail: ikadoğlu@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2671-3768

ÖZET

Bu çalışmada Rum Suresi'nin 50. ayetinin tefsiri üzerinde durulmuştur. Mehmet Âkif Ersoy (ö. 1936) ve Bediüzzaman Said Nursî'nin (ö. 1960) (فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَةِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي) (فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَةِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي) bu ayetle ilgili yorumları için Safahat ve Risale-i Nur Külliyyatı üzerinde araştırma yapılmış, Safahat'daki Hakkın Sesleri adlı eserde sekiz ayet-i kerimenin manzum olarak tefsir edildiği, yorumlanan ayetlerden birinin bu ayet olduğu görülmüştür. Risale-i Nur Külliyyatı'nda geniş ölçüde bu ayetin yorumlarına yer verildiği, özellikle Yedinci ve Dokuzuncu Şua'da, Onuncu Söz'ün Dokuzuncu Hakikati'nde, Otuzüçüncü Söz'de, Otuzuncu Lama'da, Lasıyyemalar'da bu ayet üzerinde kapsamlı şekilde durulduğu tespit edilmiştir. Şekil olarak biri şiir diğeri nesir olarak karşımıza çıkan bu yorumların ortak yanı; özellikle bahar mevsiminde göz önünde cereyan eden değişim ve dönüşümün, dolup boşalmanın, bir irade tarafından planlandığı ve bir kudret tarafından icra edildiği yönündedir. Özellikle Bediüzzaman tarafından yaratıcının bir ve tek olduğu, kudretinin sonsuz olduğu, dünyada cereyan eden küçük değişim ve dönüşümü icra ettiği gibi kıyamette yeniden büyük dirilişi, haşri yaratmasının da aynı kolaylıkta olduğu ifade edilmiştir. Bu çalışmada, giriş bölümünde Mehmet Âkif Ersoy'un Bediüzzaman Said Nursî ile tanışıklıkları üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde mezkûr ayetle ilgili Âkif'in görüşlerine yer verilmiş, ikinci bölümde Bediüzzaman'ın Risale-i Nur Külliyyatı'ndan Şualar, Sözler, Lemalar ve Mesnevi-i Nuriye adlı eserlerindeki yeniden yaratılış yorumlarının orijinal metinlerine yer verilmiştir. Bediüzzaman tevhide dair yazdığı risalelerde özellikle üzerinde durduğumuz ayeti tefsir ederken işari tefsir metodu ve istidlal yöntemiyle bir yaratıcının varlığını ve birliğini ispat etmeye çalışmış, öldükten sonra dirilmeyi arzın bütün eczasıyla durmadan dağılıp toplanmasını örnek vererek beşerin nazarına sunmuştur. Arz

simasında yaratıcının haşre nümune ve misal olacak ne kadar nakışlar yaptığını gözler önüne sermiştir.

Anahtar kelimeler: Rum suresi 50. ayet, Kudret-i İlahiye, Mehmet Âkif, Said Nursî, Bahar, Yeniden yaratma.

ABSTRACT

In this study, the interpretation of the 50th verse of the Surah Ar-Rum is focused on. Research was conducted on Safahat and Risale-i Nur Collection for the comments of Mehmet Âkif Ersoy (d. 1936) and Bediüzzaman Said Nursî (d. 1960) on this verse. It has been seen that in the work titled Voices of Truth in Safahat, eight verses of the Quran were interpreted in verse, and this verse was one of the interpreted verses. It was determined that the interpretations of this verse were extensively included in the Risale-i Nur Collection, and this verse was emphasized especially in the Seventh and Ninth Ray, the Ninth Truth of the Tenth Word, the Thirty-third Word and the Thirtieth Lama. The common point of these interpretations, one of which is poetry and the other is prose, is that the change and transformation, the filling and emptying that take place especially in the spring season, are planned by a will and executed by a power. In particular, it was stated by Bediuzzaman that the creator is one and only and his power is infinite. It has been stated that it is as easy to create the great resurrection on the Day of Judgment as it is to effect the small changes and transformations that take place in the world. In this study, in the introduction part, it is focused on whether Mehmet Âkif Ersoy met Master Bediüzzaman Said Nursî. In the first part, Âkif's opinions about the verse in question are included. In the second part, Bediüzzaman's interpretations of re-creation in his works named Rays, Words, Flashes and Mesnevi-i Nuriye from the Risale-i Nur Collection were examined. In his treatises on monotheism, Bediuzzaman tried to prove the existence and unity of a creator by using the method of ishari tafsir and inference while interpreting the verse we are focusing on. He presented it to humanity by giving the example of resurrection after death and the constant disintegration and gathering of the earth with all its parts. It has revealed how many embroideries the Creator has made on earth, which will serve as examples and signs of resurrection.

Key words: Surah Ar-Rum verse 50, Divine power, Mehmet Âkif, Said Nursî, Spring, Re-creation.

GİRİŞ

1. BEDIÜZZAMAN VE MEHMET AKİF'İN DAVASI

Mehmet Âkif, sosyal problemlerle ilgili ayetlerin yeni bir bakış açısıyla yeniden yorumlanmasını ister. Onun tefsir tarzı geleneksel yöntemlerden çok farklıdır. Yerlere göklere nazar etmekte ve geniş âlemden deliller sunmaktadır. Âkif, müspet ilimleri tahsil etmiş, baytar mektebini bitirmiş, muallimlik ve yayıncılık yapmış aydın, şair bir kişiliğe sahiptir. Cumhuriyet döneminde Kur'an meali yazmak için görevlendirilmiştir. Tefsir yazma görevi ise Elmalılı Hamdi'ye verilmiştir. Âkif doğrudan veya dolaylı anlatımla milleti irşat etmeye çalışmıştır. O bazen kürsüde konuşan bir hatip bazen de vaizi konuşturan bir şairdir.

Dönemin aydınları İzmirli İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelam*; Bediüzzaman, *Asar-ı Bediyye (Muhakemat, Münazarat, Hutbe-i Şamiyye vs.)*, *İşaratu'l-İ'caz ve Tabiat Risalesi*; Mehmet Âkif, *Safahat* adlı eserlerinde yeni bakış açılarıyla yaratılış ve diğer sosyal meseleleri izah etmişler, toplumun teveccühünü kazanmışlardır. Âkif'in *Fatih Kürsüsünde* adlı eserindeki manzum yorumu Bediüzzaman'ın *Tabiat Risalesi* adlı eserinde nesir diliyle karşımıza çıkar.

Bediüzzaman, üç aylık medrese tahsili dışında ciddi bir eğitim almamıştır. İlhamını doğrudan doğruya Kur'an'dan almış, kâinattan deliller getirilerek yaratıcının varlığını ve birliğini ispat etmeye çalışmıştır. Ölüm ve ötesi, yeniden diriliş gibi mevzulardaki problemlerle meşgul olmuştur.

19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarındaki bilimsel gelişmeler ve pozitivist düşünce akımları zihinleri bulandırmış dinde lakayt, laubali, kuşkucu sınıfların dini değerlere mesafeli duruşu toplumu olumsuz etkilemiştir. Dine ve mukaddesata karşı gelişen bu olumsuz fikir akımları karşısında ciddi reaksiyon gösterenlerden biri Mehmet Âkif Ersoy, diğeri ise İstanbul'a ilk gelişi 1896 yılına tevafuk eden Bediüzzaman Said Nursî'dir. Millî ve manevî değerler yozlaşmaya başlamıştı. Dinî gerçekleri tekzip eden fen ilmindeki gelişmeler karşısında, özellikle maneviyatı yok sayan maddeci düşüncenin zihinlerde ve ruhlarda açtığı derin yaraların tedavisi için maddi-manevi mücahedeye ihtiyaç vardı. Mehmet Âkif maddî cihadı desteklemekte vatanın içine düştüğü zor durumdan kurtuluşu için çareler aramaktaydı. Bediüzzaman ise manevî mücahedeye önem veriyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında iç ve dış mihrakların din aleyhindeki tazyikleri Ersoy ve Nursî'nin hadiseler karşısında farklı irşad yöntemleri geliştirmesine neden olmuştur. Dış mihrakların, masonların özellikle de din ve Osmanlı aleyhindeki İngiliz siyasetinin karşısında duran aydın kesim, içten yapılan ve adı inkılap olan devrimlere bir anlam verememiştir. Harf devrimi, şair-i İslamiyenin ortadan kaldırılması, ezanın Türkçe okunması, namaz surelerinin yerinde mealinin okutulmaya çalışılması Âkif'i Kur'an Meali yazmak fikrinden geri çevirmiştir. Buna karşılık Nursî'nin -kendi ifadesiyle Yeni Said devresinde- Kur'an hakikatlerini neşretmeye azim ve kararlılıkla devam ettiği görülmektedir.

2. BİRBİRLERİYLE TANIŞIRLAR MIYDI?

“Mehmet Âkif Ersoy’un Üstad Bediüzzaman Said Nursî ve Risaleler hakkında ya da Üstad’ın Mehmet Âkif hakkında yorumu var mıdır? Birbirleri ile tanışıklıkları var mı?” sorusu Risale-i Nur Enstitüsü web sayfasında şöyle cevaplanmıştır:

Mehmet Âkif Ersoy 25 Ağustos 1918 tarihinde kurulan Darü'l-Hikmeti'l-İslamiye Cemiyetinin başkâtipliğine atandı. Bu cemiyet, bir tür İslam Akademisi mahiyetinde idi. Üyeleri arasında, Bediüzzaman Said Nursî, Ahmed Cevdet, Hafız İsmail Hakkı, Muhammed Hamdi gibi, dönemin meşhur ilim ve fikir adamları yer aldı. Cemiyetin gayesi; Osmanlı ve İslam Aleminde ortaya çıkan dini meseleleri halletmek ve İslam’a yapılan hücum ve saldırılara cevap vermektir. Gerek vatandaşlar gerekse yabancılar tarafından sorulan sorular komisyonlarda görüşülerek resmen cevap verilmekteydi. Özellikle basın yoluyla yapılan hücumlara cevap verilmeye çalışıldı. Diğer taraftan üyeler muhtelif gazetelerde makaleler yayınlamaya, ferdi olarak da İslam’a hizmet etmeye çalışıyorlardı.(...) Cemiyetin üyelerinden Âkif ile Bediüzzaman’ın daha önceden tanışıp tanışmadıkları hakkında elimizde fazla bilgi yoktur. Bilinen, üyelerin toplantılarla bir araya geldikleri ve güncel meseleler hakkında sohbet ettikleridir. Üyelerden birisi de Eşref Edip’tir. 1952 yılında kaleme aldığı makalesinde: “Üstadla tanışmamız kırk seneyi geçti. O zamanlar her gün idarehaneye gelir; Âkifler, Naimler, Feridler, İzmirliyle birlikte tatlı tatlı müzahabelerde bulunurduk. Üstad, kendine mahsus şivesiyle yüksek ilmi meselelerden konuşur; onun konuşmasındaki celadet ve şehamet bizi de heyecanlandırır...” (*Tarihçe-i Hayat, Isparta Hayatı, Tahliller*) şeklinde ifadeler kullandı. Gerek Âkif’in gerekse Bediüzzaman’ın birbirleri hakkındaki ifadelerinden aralarında sıcak bir ilgi ve muhabbetin olduğu anlaşılmaktadır. Âkif, değerli ediplerin bir arada bulunduğu bir mecliste: “Victor Hugolar, Shakspeareler, Descarteslar edebiyatta ve felsefede Bediüzzaman’ın bir talebesi olabilirler.” (*Sözler, Konferans*) sözleriyle takdirlerini bildirmektedir. Buna karşılık, Risale-i Nur’un muhtelif yerlerinde de büyük şairin adı ve şiirlerinden alıntılar yer almaktadır. Bediüzzaman: “Biz İstanbul hocalarına dostuz.” (*Emirdağ Lahikası-I, s. 164*) ifadelerine yer vermektedir. Âkif’in:

O nuru gönder ilahi, asırlar oldu yeter!

Bunaldı milletin afakı, bir sabah ister. (*Necid Çölllerinden Medîne’ye*)

Doğrudan doğruya Kur’an’dan alıp ilhamı,

Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam’ı. (*Asım*)

şeklindeki niyaz ve arzuları Risale-i Nur’la hayat bulmuştur. Âkif’in arzusu, ilhamını doğrudan Kur’an’dan alan Risale-i Nur’la gerçekleşmiştir. (Bu yazı Risale-i Nur Enstitüsü web sayfasından alınmıştır. Erişim: 01 Mart 2023)⁶³

⁶³ <https://sorularlarisale.com/mehmed-akif-ersoyun-ustad-bediuzzaman-said-nursi-ve-risaleler-hakkinda-ya-da-ustadin-mehmet-akif-hakkinda-yorumu-var> [Erişim: 11.09.2023]

3. MEHMET AKİF'İN YORUMU: RUM SURESİ'NİN 50. AYETİ

Safahat'ın yedi kitabından biri olan üçüncü kitabı Hakkın Sesleri'dir. Balkan savaşlarındaki mağlûbiyetler sebebiyle çekilen ıstırapların dile getirildiği on şiirden oluşur. Bu şiirlerin sekizi bazı âyetlere (Âl-i İmran 26, Neml 52, Yûsuf 87, A'râf 155, Zümer 9, Âl-i İmran 110, Bakara 11-12, Rum 50) biri bir hadise dayanılarak yazılmıştır. Sonuncusu "Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi" başlığını taşıyan on mısralık bir şiirdir. Ayetlerden birinde Rum Suresi'nin ellinci ayet-i kerimesi manzum olarak yorumlanmıştır. Mesnevi nazım şekliyle ve aruzun fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılan bu şiir üç bölümden meydana gelmektedir. İlk bölümde sekiz sonraki iki bölümde altışar beyit vardır. Şiirin başlığı yoktur. Başlık yerinde şu ayet yazılıdır:

فَأَنْظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (٥٠)

"Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak: Arzı, ölümünün ardından nasıl diriltiyor! Şüphesiz O, ölüleri de mutlaka diriltecektir. O, her şeye kadirdir." (Kur'an, Rûm, 50)

Hakkın Sesleri, Âyet Meâli

ORJİNAL METİN (GİRİŞ)	GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE ÇEVİRİ
Çık da bir seyret bahârın cûş-ı rengâ-rengini; Nefh-i Sûr'un dinle mevcâ-mevc olan âhengini!	Baharın rengarenk coşkusu çık da bir seyret; Sûra üflenişin dalgalanan ahengini dinle.
Bir yeşil kan, bir yeşil can yağdırıp, kudret, yere; Yemyeşil olmuş fezâ; gömgök kesilmiş dağ, dere.	Kudretten yere bir yeşil kan ve can yağmış, feza yemyeşil, dağ dere gömgök olmuştur.
En kısır toprak doğurmuş, emzirir birçok nebat ; Fıskırır bir damlacık ottan tutup sıksan, hayât!	En kısır topraktan bile sayısız nimet (bitkiler) çıkmakta, toprak da onlara dayelik etmektedir. Bir tutam otu tutup sıksan ondan hayat fışkırdığını görürsün.
Dün, kemikten külçe halindeydi her çıplak fidan; Bak: Ne sağlam kan, bugün, dolgun yüzünden damlayan!	Dün, her çıplak fidan, kemikten külçe halindeydi (benzetme). Bugün (baharda) onlara bir baksana, dolgun yüzünden adeta kan damlamaktadır.
Dün, kudurmaktaydı ormandan cahîmî bin zefîr; Âşiyân tutmuş, bugün, her dalda perran bir safîr!	Dün, ormandan cehennemi andıran korkunç sesler gelmekteydi. Bugün, her dalda hoş nağmeli kuşların yuva yaptığını görürsün.
Dün, nîgeh-bânıydı milyarlarca zî-rûhun sübât ; Silkinip çıkmış o mahbesten, bugün, bir kâinât.	Dün, milyarlarca ruhlu mahluk uykudaydı. Bugün, bütün kainat o karanlıktan silkinip çıkmış, sanki zulmet nura inkılab etmiştir.
Dün, ne mâtemdeydi âlem! Yer hazin, gökler hazin;	Dün, yer ve gök hüzne garkolmuştu, âlem adeta matemdeydi. Bugün, Sura üflenmiş gibi

Sûr-i fıtrattır bugün: Fıtrat bugün sahrâ-güzin!	birden fitrî bir diriliş oldu, diriliş mayası sahrada cilvelendi.
İşlemiş kırlarda yer yer kudretin feyyâz eli, Öyle yapraklar ki sun'undan: Gidip bir görmeli!	Kudretin feyiz dağıtan eli -ki onun sanat eseri olan yapraklara (baharda) bir bak- kırlarda icraatını nasıl sürdürmektedir? İnsan gidip bir görmeli, tefekkür etmeli.
ORİJİNAL METİN (GELİŞME)	GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE ÇEVİRİ
Öyle amma, gördüğüm elvâh-ı şevkin rağmine Bende hâlâ zevke benzer duygu yok, hâlâ yine!	Öyle ama, baharda gördüğüm bu şevk levhalarına rağmen, bende hala zevke benzer herhangi bir duygu yoktur, acaba neden?
Bir değil, yüz bin bahâr indirse hattâ âsüman; Hiç kıymıdanmaz benim rûhumda kök salmış hazan!	Kudret gökten bir değil yüz bin bahar indirse; hazan benim ruhumda kök salmış, bu hâl hiç değişmez.
Dem çeker bülbül... Benim beynimde baykuşlar öter! Sonra, karşımdan geçer bir bir, yıkılmış lâneler!	Baharda bülbül keyfinden öter, benim beynimde ise baykuşlar öter. Sonra yıkılmış evlerin görüntüsü sinema şeridi gibi gözümün önünden geçer.
Âşinâlık yok, hayâlin konsa en bildik yere, Yâd ayaklar çiğniyor: Düşmüş vatan yâd ellere!	Hayalin konduğu en bildik yerler bile artık tanınmaz halde; vatan yabancıların eline düşmüş, topraklarımızı düşman ayakları çiğniyor.
Başka ses bilmem, muhîtimden enîn eyler hurûş; Beklerim, dinsin bu mâtem; beklerim, olmaz hamûş!	Başka ses bilmem, etrafımdan işittiğim sesler coşkun inleyişlerdir. Bu seslerin susmasını bu matemin dinmesini bekliyorum ama olmuyor.
Âh! Tek bir âşiyandan bin yetîmin nâlesi Yükselirken, dinleyen insan mıdır bülbül sesi?	Eyvah! Tek bir evden bin yetimin haykırımları yükselirken, baharda bülbül sesi dinleyen insan mıdır?
ORİJİNAL METİN (SONUÇ)	GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE ÇEVİRİ
Duygusuz olmak kadar dünyâda lâkin derd yok; Öyle salgınmış ki mel'un: Kurtulan bir ferd yok!	Lakin, dünyada duygusuz olmaktan daha büyük bir dert yoktur. Bu öyle bir salgındır ki kurtulan bir fert yoktur.
Kendi sağlam... Hissi ölmüş, ruhu ölmüş milletin! İşte en korkuncu hüsrânın, helâkin, haybetin!	Kendisi görünüşte sağlam ama, milletin hissi ve ruhu ölmüş. Hüsrânın, helaketin ve ye'sin işte en korkuncu budur.
Ey, ölüm renginde topraktan hayat i'lâ eden, Bir yığın toprak da olsak, sâde çiğnenmek neden?	Ey ölüm rengindeki topraktan hayat çıkarmaya gücü yeten kudret; bir yığın toprak da olsak neden sadece biz ayaklar altında çiğnenmekteyiz.
Başka tıynetler mi hep şâyân olan ihsânına? Âh, yükselsem de, bir düşsem senin dâmânına! !	Başka fıtratlar mı hep ihsanına şayan olan; ah yükselebilsem de eteğine bir yapışsam.

Bir nesîm ister kımıldanmak için canlar bugün; Bir nesîm olsun, îlâhî... Canlanır kanlar bütün.	Bugün canlar kımıldanmak için hoş bir rüzgar beklemektedir. İlahi o latif rüzgarını estir. O eserse bütün kanlar canlanır.
Nev-bahârın rûhu etsin bir de bizlerden zuhûr... Yoksa, artık Sûr-i İsrâfil'e kalmıştır nüşûr! 30 Cemâziyelâhir 1331 23 Mayıs 1329 (5 Haziran 1913)	İlkbaharın ruhu bir de bizlerden zuhur etsin; yoksa diriliş artık İsrâfil'in sura üflemesine yani haşre kalmıştır.

Mehmet Âkif Ersoy, 2021, s. 562-563; *Safahat, Hakkın Sesleri, Âyet Meâli (Rûm, 50)*

<https://safahat.diyaret.gov.tr/> [Erişim Tarihi: Eylül 2023]

Birinci bölümde, bahar mevsimiyle birlikte kudret elinin bir mucizesi olan kainattaki diriliş ve yeniden doğuş tasvir edilmektedir. İkinci bölümde vatanın içine düştüğü olumsuzluklar karşısında aczini idrak eden şair, ümitsizliklerini dile getirmiştir. Üçüncü bölümde ise bahardaki diriliş gibi insanın duygu dünyasının da dirilmesi gerektiğine inanan şair, bu olmazsa yani his dünyamız ölürse ancak kıyamette dirilmek mümkün olacağını dile getirip topyekûn milleti uyanışa davet etmektedir.

AKİF'İN UYANIŞA DAVETİ

Şiirin son bölümündeki altı beyitte Âkif, duygusuz, hissiz insanları uyarmakta kendi üslubuyla milleti uyanışa davet etmektedir. En büyük derdin ümitsizlik olduğunu vurgulayan şair, içine düştüğü felaketten habersiz olan fertlerden meydana gelen bir toplumun hüsrana uğramasının kaçınılmaz olduğunu, hatta acele kalbî ve ruhî bir diriliş olmazsa milletin toptan yok olabileceğini haykırmaktadır. Günümüz Türkçesine çevirerek ifade edecek olursak, Âkif şöyle hayıflanmaktadır:

“Lakin dünyada duygusuz olmaktan daha büyük bir dert yoktur. Bu öyle bir salgındır ki kurtulan bir fert yoktur. Kendisi görünüşte sağlam ama milletin hissi ve ruhu ölmüş. Hüsrânın, helaketin ve ye'sin işte en korkuncu budur. Ey ölüm rengindeki topraktan hayat çıkarmaya gücü yeten kudret; bir yığın toprak da olsak neden sadece biz ayaklar altında çiğnenmekteyiz. Başka fitratlar mı hep ihsanına şayan olan; ah yükselebilsen de eteğine bir yapışsam. Bugün canlar kımıldanmak için hoş bir rüzgâr beklemektedir. İlahi o latif rüzgârını estir. O eserse bütün kanlar canlanır. İlkbaharın ruhu bir de bizlerden zuhur etsin; yoksa diriliş artık İsrâfil'in sura üflemesine yani haşre kalmıştır.”

4. BEDİÜZZAMAN'IN YORUMU: RUM SURESİ'NİN 50. AYETİ

Bediüzzaman 1928 yılında Isparta'nın Barla nahiyesinde yanındakilere Haşir akidesi üzerine bir risale yazdırmıştır. Bir bahar gününde Cenab-ı Hakk'ın rahmet eserlerini bağ ve bahçelerde seyretmeye başlayan müellif ihtiyarsız olarak Rum Suresi'nin ellinci ayetini okumaya başlamış, kırk

defaya yakın okuduktan sonra bu tefekkür neticesinde Onuncu Söz risalesi ortaya çıkmıştır. Bu risale öldükten sonraki tekrar dirilişi inkar düşüncesini kökünden kesecek ve İbni Sina gibi bir dahinin “Haşır bir mes’ele-i nakliyedir, akıl bu yolda gidemez.” dediği haşre iman meselesini en basit fehme de kabul ettirecek mahiyettedir. Haşrin binlerce numunesini arz yüzünde gösteren bu risaleden başka Yedinci Şua (Ayetü’l-Kübra), Dokuzuncu Şua, Otuzüçüncü Söz (Yirmiikinci Pencere), Otuzuncu Lema (Beşinci Nükte), Mesnevi-i Nuriye (Altıncı Lema ve Lasiyyemalar) gibi pek çok risalede cismen yeniden diriliş hakikati ispat edilmektedir. Risale-i Nur Külliyyatı’ndan Rum Suresi’nin ellinci ayetinin tefsiri mahiyetinde olan bölümler tespit edilmiş, orijinal metinleri bu bölümde verilmiştir. Ardından Bediüzzaman’ın İslam âlemini uyanışa davet eden bir nutkuna yer verilmiştir.

4.1. ŞUALAR

A- DOKUZUNCU ŞUA

Latif bir inayet-i Rabbaniyedir ki: Bundan otuz sene evvel Eski Said, yazdığı tefsir mukaddemesi “Muhakemat” namındaki eserin âhîrinde; “İkinci Maksad: Kur’anda haşre işaret eden iki âyet tefsir ve beyan edilecek. نَحُو بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ deyip durmuş. Daha yazamamış. Hâlık-ı Rahîm’ime delail ve emarat-ı haşriye adedince şükür ve hamd olsun ki; otuz sene sonra tevfiik ihsan eyledi. Evet bundan dokuz-on sene evvel, o iki âyetten birinci âyet olan: فَانظُرْ اِلٰى اَثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِیْ فَاَنْظُرْ اِلٰى اَثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِیْ ferman-ı İlahî’nin iki parlak ve çok kuvvetli hüccetleri ve tefsirleri bulunan Onuncu Söz ile Yirmidokuzuncu Söz’ü in’am etti. Münkirleri susturdu. Hem iman-ı haşrînin hücum edilmez o iki metin kal’asından dokuz ve on sene sonra ikinci âyet olan başta mezkûr âyât-ı ekberin tefsirini bu risale ile ikram etti. İşte bu Dokuzuncu Şua; mezkûr âyâtıyla işaret edilen dokuz âlî makam ve bir ehemmiyetli mukaddemededen ibarettir. *Şualar, Dokuzuncu Şua, s. 181.*

B- YEDİNCİ ŞUA

Sonra o seyahat-ı fikriyeye alışan o mütefekkir misafire, küre-i arz lisan-ı haliyle diyor ki: “Gökte, fezada, havada ne geziyorsun? Gel, ben sana aradığını tanıttıracağım. Gördüğüm vazifelerime bak ve sahifelerimi oku!” O da bakar görür ki: Arz meczub bir mevlevî gibi iki hareketiyle; günlerin, senelerin, mevsimlerin husulüne medar olan bir daireyi, haşr-i a’zâmın meydanı etrafında çiziyor. Ve zîhayatın yüzbin enva’ını bütün erzak ve levazımatlarıyla içine alıp feza denizinde kemal-i müvazene ve nizamla gezdiren ve güneş etrafında seyahat eden muhteşem ve müsahhar bir sefine-i Rabbaniyedir. Sonra sahifelerine bakar, görür ki: Bablarındaki herbir sahifesi, binler âyâtıyla arzın Rabbini tanıttırıyor. **Umumunu okumak için vakit bulamadığından, yalnız birtek sahife olan zîhayatın bahar faslında icad ve idaresine bakar, müşahede eder ki: Yüzbin enva’ın hadsiz efradlarının suretleri, basit bir maddeden gayet muntazam açılıyor ve**

gayet rahîmane terbiye ediliyor ve gayet mu'cizane bir kısmının tohumlarına kanatçıklar verip, onları uçurmak suretiyle neşrettiriliyor ve gayet müdebbirane idare olunuyor ve gayet müşfikane iaşe ve it'am ediliyor ve gayet rahîmane ve rezzakane hadsiz ve çeşit çeşit ve lezzetli ve tatlı rızıkları, hiçten ve kuru topraktan ve birbirinin misli ve farkları pek az ve kemik gibi köklerden, çekirdeklerden, su katrelerinden yetiştiriliyor. Her bahar bir vagon gibi, hazine-i gaybdan yüzbin nevi et'ime ve levazımat, kemal-i intizam ile yüklenip zîhayata gönderiliyor. Ve bilhâssa o erzak paketleri içinde yavrulara gönderilen süt konserveleri ve vâlidelerinin şefkatli sinelerinde asılan şekerli süt tulumbacıklarını göndermek, o kadar şefkat ve merhamet ve hikmet içinde görünüyor ki, bilbedahe bir Rahman-ı Rahîm'in gayet müşfikane ve mürebbiyane bir cilve-i rahmeti ve ihsanı olduğunu isbat eder. Elhasıl: Bu sahife-i hayatiye-i bahariye, haşr-i a'zamın yüzbin nümunelerini ve misallerini göstermekle *فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* (Rum, 30/50) âyetini maddeten gayet parlak tefsir ettiği gibi; bu âyet dahi, bu sahifenin manalarını mu'cizane ifade eder. Ve arzın, bütün sahifeleriyle, büyüklüğü nisbetinde ve kuvvetinde "Lâ ilahe illâ Hû" dediğini anladı. *Şualar, Yedinci Şua, Âyetü'l-Kübrâ, s. 111.*

4.2. SÖZLER (ONUNCU SÖZ)

A- FİHRİST

فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (Rum, 30/50) âyetinin mealinde ve Haşir ve Âhiret hakkındaki âyâtın mühim bir hakikatını, oniki mantıkî ve makul suret-i temsiliye ile ve oniki hakaik-i katia-i bahire ile tefsir etmekle beraber, iman-ı bil-âhireti o kadar kuvvetli bir surette isbat eder ki; bütün bütün kalbi ölmemiş ve bütün bütün akli sönmemiş bir insan, o isbata karşı teslim olur. İzn-i İlahî ile imana gelir. İmana gelmezse de inkârdan vazgeçmeye mecbur olur. *Sözler, Fih., s. 778.*

B- DOKUZUNCU HAKİKAT

Hem bu bahar haşrine benzeyen, dünyanın her devrinde, her asrında, hattâ gece gündüzün tebdilinde hattâ cev-v-i havada bulutların icad u ifnasında haşre nümune ve misal ve emare olacak ne kadar nakışlar yaptığını gözünle görüyorsun. Hattâ eğer hayalen bin sene evvel kendini farzetsen, sonra zamanın iki cenahı olan mazi ile müstakbeli birbirine karşılaştırsan; asırlar, günler adedince misal-i haşir ve kıyametin nümunelerini göreceksin. Sonra bu kadar nümune ve misalleri müşahede ettiğin halde, haşr-i cismanîyi akıldan uzak görüp istib'ad etmekle inkâr etsen; ne kadar divanelik olduğunu sen de anlarsın. Bak Ferman-ı A'zam, bahsettiğimiz hakikata dair ne diyor: *فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* Elhasıl: Haşre mani' hiçbir şey yoktur. Muktezi ise her şeydir. Evet mahşer-i acaib olan şu koca Arzı, âdi bir hayvan gibi imate ve ihya eden

ve beşer ve hayvana hoş bir beşik, güzel bir gemi yapan ve Güneş'i onlara şu misafirhanede ışık verici ve ısındırıcı bir lâmba eden, seyyaratı meleklerine tayyare yapan bir zâtın, bu derece muhteşem ve sermedî rububiyeti ve bu derece muazzam ve muhit hâkimiyeti; elbette yalnız böyle geçici, devamsız, bîkarar, ehemmiyetsiz, mütegayyir, bekasız, nâkıs, tekemmülsüz umûr-u dünya üzerinde kurulmaz ve durmaz. Demek ona şayeste, daimî, berkarar, zevalsiz, muhteşem bir diyar-ı âher var. Başka bâki bir memleketi vardır. Bizi onun için çalıştırır. Oraya davet eder ve oraya nakledeceğine; zahirden hakikate geçen ve kurb-u huzuruna müşerref olan bütün ervah-ı neyyire ashabı, bütün kulûb-u münevvere aktabı, bütün ukûl-ü nuraniye erbabı şهادet ediyorlar ve bir mükâfat ve mücazat ihzar ettiğini müttefikan haber veriyorlar ve mükerreren pek kuvvetli va'd ve pek şiddetli tehdid eder, naklederler. Hulf-ül va'd ise hem zillet, hem tezellüdüdür. Hiçbir cihetle celal ve kudsiyetine yanaşamaz. Hulf-ül va'îd ise ya afvdan, ya acizden gelir. Halbuki küfür; cinayet-i mutlakadır. **{(Haşiyeye): Evet küfür, mevcudatın kıymetini iskat ve manasızlıkla ittiham ettiğinden, bütün kâinata karşı bir tahkir ve mevcudat âyinelerinde cilve-i esmayı inkâr olduğundan bütün Esmâ-i İlahiyeye karşı bir tezyif ve mevcudatın vahdaniyete olan şهادetlerini reddettiğinden bütün mahlukata karşı bir tekzib olduğundan; istidad-ı insanîyi öyle ifsad eder ki, salah ve hayrı kabule liyakatı kalmaz. Hem bir zulm-ü azîmdir ki, umum mahlukatın ve bütün Esmâ-i İlahiyenin hukukuna bir tecavüzdür. İşte şu hukukun muhafazası ve nefsi-kâfir hayra kabiliyetsizliği, küfrün âdem-i afvını iktiza eder. إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (Lokman, 31/13) şu manayı ifade eder.}** Afva kabil değil. Kadîr-i Mutlak ise, acizden münezzehtir ve mukaddestir. Şahidler, muhbirler ise; mesleklerinde, meşreblerinde, mezheplerinde muhtelif oldukları halde kemal-i ittifak ile şu mes'elenin esasında müttehiddirler. Kesretçe tevatür derecesindedirler, keyfiyetçe icma' kuvvetindedirler. Mevkice herbiri nev'-i beşerin bir yıldızı, bir taifenin gözü, bir milletin azizidirler. Ehemmiyetçe şu mes'eledede hem ehl-i ihtisas, hem ehl-i isbattırlar. Halbuki bir fende veya bir san'atta iki ehl-i ihtisas, binler başkalardan müreccahtırlar ve ihbarda iki müsbit, binler nâfîlere tercih edilir. Meselâ Ramazan hilâlinin sübutunu ihbar eden iki adam, binler münkirlerin inkârlarını hiçe atarlar. Elhasıl: Dünyada bundan daha doğru bir haber, daha sağlam bir dava, daha zahir bir hakikat olamaz. Demek, şübhesiz dünya bir mezraadır. Maşher ise bir beyderdir, harmandır. Cennet, Cehennem ise birer mahzendir. *Onuncu Söz, Dokuzuncu Hakikat, s. 82.*

C- YİRMİBEŞİNCİ SÖZ

Makam-ı isbatta binler misallerinden meselâ: قَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيٍ فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ de haşri isbat ve istib'adı izale için öyle bir tarzda beyan eder ki, fevkünde isbat olamaz. Şöyle ki: Onuncu Söz'ün Dokuzuncu Hakikatında, Yirmiikinci Söz'ün Altıncı Lem'asında isbat ve izah edildiği gibi; her bahar mevsiminde ihya-yı arz keyfiyetinde üçyüzbin tarzda haşrin nümunelerini nihayet derecede girift, birbirine karıştırdığı halde nihayet derecede intizam ve

teyiz ile nazar-ı beşere gösteriyor ki; bunları böyle yapan zâta, haşir ve kıyamet ağır olamaz, der. Hem zeminin sahifesinde yüzbinler enva'ı, beraber birbiri içinde kalem-i kudretiyle hatasız, kusursuz yazmak; bir tek Vâhid-i Ehad'in sikkesi olduğundan, şu âyetle Güneş gibi vahdaniyeti isbat etmekle beraber, Güneş'in tulû' ve gurubu gibi kolay ve kat'î, kıyamet ve haşri gösterir. *Sözler, Yirmibeşinci Söz, s. 381 - 382.*

D- OTUZÜÇÜNCÜ SÖZ

Hem acib ve garib san'atlar içinde rengârenk acib hikmetli zemin yüzünün sîmasındaki bu nakışlı çizgilere bak! Nasıl sekenelerine enhar ve çayları, deniz ve ırmakları, dağ ve tepeleri, ayrı ayrı mahluklarına ve ibadına lâîk birer mesken ve vesait-i nakliye yapmış. Sonra yüzbinler ecnas-ı nebatat ve enva'-ı hayvanatıyla kemal-i hikmet ve intizam ile doldurup hayat vererek şenlendirmek, vakit-bevakit muntazaman mevt ile terhis ederek boşaltıp yine muntazaman "Ba'sü ba'de'l-mevt" suretinde doldurmak; bir Kadîr-i Zülcelal'in ve bir Hakîm-i Zülkemal'in vücub-u vücuduna ve vahdetine yüzbinler lisanlarla şehadet ederler... **İşte ey coğrafyacı efendi! Bu zemin kafası yüzbin ağız, herbirinde yüzbin lisan ile Allah'ı tanıttırsa ve sen Onu tanımazsan, başını tabiat bataklığına soksan, derece-i kabahatını düşün. Ne derece dehşetli bir cezaya seni müstehak eder, bil, ayl ve başını bataklıktan çıkar. Sözler, Otuzüçüncü Söz, Yirmiikinci Pencere, s. 675.**

4.3. LEMALAR

A. OTUZUNCU LEMA

Elhasıl: Hayat nasîlki kâinatın yüzünde parlak bir sikke-i tevhiddir ve herbir zîruh dahi hayat noktasında bir sikke-i ehadiyettir ve hayatın herbir ferdinde bulunan nakş-ı san'at, bir mühr-ü samediyettir ve zîhayatların adedince bu kâinat mektubunu Zât-ı Hayy-u Kayyum ve Vâhid-i Ehad namına hayatlarıyla imza ediyorlar ve o mektubda tevhid mühürleri ve ehadiyet hâtemleri ve samediyet sikkeleridirler. Öyle de; hayat gibi, herbir zîhayat dahi, bu kitab-ı kâinatta birer mühr-ü vahdaniyet olduğu gibi, herbirinin yüzünde ve sîmasında birer hâtem-i ehadiyet konulmuştur. Hem nasîlki hayat, cüz'iyatı adedince ve zîhayat efradı sayısınca Zât-ı Hayy-u Kayyum'un vahdetine şehadet eden imzalar ve mühürlerdir. Öyle de; ihya ve diriltmek fiili dahi, efradı adedince tevhide imza basıyor. Meselâ: İhyanın bir ferdi olan ihya-yı Arz, güneş gibi parlak bir şahid-i tevhiddir. Çünkü baharda zeminin dirilmesinde ve ihyasında üçyüz bin enva'ın ve her nev'in hadsiz efradı beraber, birbiri içinde, noksansız, kusursuz, mükemmel, muntazam ihya edilir ve dirilirler. Evet böyle bir tek fiil ile hadsiz muntazam fiilleri yapan, elbette bütün mahlukatın Hâlıkıdır ve bütün zîhayatları ihya eden Hayy-u Kayyum'dur ve rububiyetinde iştiraki mümkün olmayan bir Vâhid-i Ehad'dir. *Lem'alar, Otuzuncu Lema, Beşinci Nükte, s. 338 - 339.*

4.4. MESNEVİ-İ NURİYE

A- FİHRİST

İman-ı Haşre dair olan bu risale Risale-i Nur'daki Onuncu Söz'ün esası olup Barla'da, Üstadımızın -bir bahar gününde- rahmet-i İlahiyenin âsârını bağ ve bahçelerde müşahedesinden ve ihtiyarsız olarak *فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* (Rum, 30/50) âyet-i kerimesini kırk defaya yakın okumasından sonra tulû' etmiş gayet kıymetli ve bu zamanda çok lüzumlu ve inkâr-ı haşir mefkûresini köküyle kesip İbn-i Sina gibi acib bir dâhînin “**Haşir bir mes'ele-i nakliye, akıl bu yolda gidemez**” dediği haşri en basit fehme de kabul ettiren; ve haşrin binler nûmunelerini arz yüzünde gösteren; ve haşri iktiza eden pek çok esma-i İlahiyeden tut, tâ mahiyet-i insaniyede dahi haşri isbat eden bir risaledir. *Mesnevi-i Nuriye, Fih. s. 261.*

B. LASİYYEMALAR

Ve keza bu âlemin mutasarrıfı, dar ve muvakkat şu arz meydanında, âlem-i âhiretin büyük meydanının çok misallerini, nûmunelerini her vakit gösteriyor. Ezcümle: Bahar mevsiminde arzın sathında yapılan nebatî haşirlere dikkat lâzımdır. Evet altı gün zarfında, o karışık nebatatın tohumlarından ölmüş, çürümüş, kaybolmuş olan cesedleri galatsız, haltsiz kema-fi-s sâbık inşa ve iade etmekle, arz meydanında nebatî haşirleri yapan kudret, semavat ve arzı altı günde halketmesinden âciz değildir. Ve o kudrete nazaran göz işareti kadar kolay olan haşr-i insanîyi yapmamak imkânı var mıdır? Evet haşr-i nebatîde kelimeleri, yazıları tamamen silinmiş üçyüz bin kadar sayfeleri, birlikte, bilâ-halt ve bilâ-galat kısa bir zamanda eski yazılarını iade eden bir kudrete, tek bir sayfeden ibaret bulunan haşr-i insanî ağır gelir mi? Hâşâ! İşte o kudret sahibi, lisan-ı Kur'an ile emrettiği *فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* (Rum, 30/50) âyet-i kerimesi bu mes'elenin hakikat olduğuna sarahat ile şehadet ediyor. Ey aziz arkadaş! Cenab-ı Hakk'ın şu tasarrufatından ve şununatından anlaşıldı ki, arz meydanında yapılan nebatî haşirler ve neşirler ve sair içtima ve iftiraklar maksud-u bizzât değildir. Çünkü öteki âlemin meydan-ı kebirinde yapılan o büyük ve mühim ihtifaller ile kısa bir zamanda yapılan şu cüz'î gayr-ı sabit bu semereler arasında münasebet yoktur. Ancak bu cüz'î semereler, bir takım misal ve nûmunelerdir ki, bunların suret ve neticelerine o mecma-i kebirde muameleler tatbik ve icra edilsin. Demek bu fâni şeylerin suretleri o âlemde bâki semereleri meyve verecektir. *Mesnevi-i Nuriye, Lasiyyemalar, s. 47.*

7. ALTINCI LEM'A

Cenab-ı Hak, bütün cüz' ve cüz'îlerde sikke-i mahsusasını ve bütün küll ve küllîlerde has hâtemini vaz'ettiği gibi, aktar-ı semavat ve arzı, hâtem-i vâhidiyetle ve mecmu-u kâinatı sikke-i ehadiyetle mühürlemiştir. Mezkûr sikke ve hâtemlerden, meselâ *فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ*

(Rum, 30/50) âyetinin işaret ettiği ihya ve nefh-i ruh keyfiyetindeki hâtem-i İlahîye bakınız ki, pek çok garib garib haşirleri, acib acib neşirleri göresiniz! Evet bilhâssa arzın ihyasında, her sene üç yüz binden fazla saha-i vücuda getirilen mahlukatın nevilerinde haşir ve neşirler vardır. Lâkin, bilinmez bir hikmete binaen, şu haşir ve neşirlerin ekserisinde iade edilen emsal aralarındaki misliyet o kadar ayniyete karibdir ki, hemen hemen, dirilen evvelkinin ne aynı ve ne gayrıdır, denilebilir. Her ne ise misliyet, ayniyet mevzuubahis değildir. Her nasıl olursa olsun, o haşir neşirler beşerin sühulet-i haşrine delalet ettikleri gibi, beşerin haşrine birer misal ve birer örnek olabilirler. İşte birbirine muhalif nihayet derecede karışık olan o enva'-ı kesireyi kemal-i imtiyaz ile ihya etmek ve hatasız, haltsız, galatsız olarak mümtazane iade etmek nihayetsiz bir kudrete ve muhit bir ilme sahib olan Zât-ı Zülcelal'in hâtem-i has ve sikke-i mahsusasıdır. Ve keza sath-ı arz sahifesinde kusursuz, noksansız, sehivsiz kemal-i intizamla üç yüz binden fazla risaleleri yazmak, öyle bir Zâtın sikke-i mahsusasıdır ki, her şeyin içyüzü, her şeyin kilidi onun elindedir. Ve hiç bir şey onun teveccühünü başkasından çevirip kendisine hasredemez. Hülâsa: Sath-ı arzda altı ay zarfında, beşerin haşrini temsil eden o sayısız haşir ve neşirlerde görünen rububiyetin o tasarruf-u azîminde pek yüksek, büyük ve ince nakışlı bir hâtemi vardır. Mahlukatın icadında görünen şu intizamlar, sühuletler, sür'atler, imtiyazlar hep o hâtemin parıltısından meydana geliyorlar. Evet her bahar mevsiminde pek hakîmane, basîrane, kerimane faaliyetler başlar ve hârikulâde san'atlar yapılır. Ve bütün bu ameliyat, kemal-i sür'atle, sühuletle muntazaman cereyan etmekte olduğu görünür. İşte, bu hârikulâde faaliyetler öyle bir Zâtın hâtemidir ki, hiç bir mekânda olmadığı halde, her mekânda ilim ve kudretiyle hazır ve nâzırdır. *Mesnevi-i Nuriye, Lemalar, s. 15-16.*

BEDİÜZZAMAN'IN UYANIŞA DAVETİ

Ey âlem-i İslâm! Uyan, Kur'ana sarıl; İslâmiyet'e maddî ve manevî bütün varlığıyla müteveccih ol! Ve ey Kur'ana bin yıllık tarihinin şهادetiyle hâdim olan ve İslâmiyet nurunun zemin yüzünde naşiri bulunan yüksek ecdadın evlâdı! Kur'ana yönel ve onu anlamaya, okumaya ve onu anlatacak, onun bu zamanda bir mu'cize-i maneviyesi olan Nur Risalelerini mütalaa etmeye çalış. Lisanın, Kur'anın âyetlerini âleme duyururken, hal ve etvar ve ahlâkın da onun manasını neşretsin; lisan-ı halin ile de Kur'anı oku. O zaman sen, dünyanın efendisi, âlemin reisi ve insaniyetin vasıta-i saadeti olursun! Ey asırlardan beri Kur'anın bayraktarlığı vazifesiyle cihanda en mukaddes ve muhterem bir mevki-i muallâyı ihraz etmiş olan ecdadın evlâd ve torunları! Uyanınız! Âlem-i İslâm'ın fecr-i sadıkında gaflette bulunmak, kat'iyyen akıl kârı değil! Yine Âlem-i İslâm'ın intibahında rehber olmak, arkadaş, kardeş olmak için Kur'anın ve imanın nuruyla münevver olarak, İslâmiyet'in terbiyesiyle tekemmül edip hakikî medeniyet-i insaniye ve terakki olan medeniyet-i İslâmiyeye sarılmak ve onu, hal ve harekâtında kendine rehber eylemek lâzımdır. Avrupa ve Amerika'dan getirilen ve hakikatta yine İslâm'ın malı olan fen ve san'atı, nur-u tevhid içinde yoğurarak, Kur'anın

bahsettiği tefekkür ve mana-yı harfî nazarıyla, yani onun san'atkârı ve ustası namıyla onlara bakmalı ve “saadet-i ebediye ve sermediyeyi gösteren hakaik-i imaniye ve Kur’aniye mecmuası olan Nurlara doğru ileri, arş!” demeli ve dedirmeliyiz!

Ey eski çağların cihangir Asya ordularının kahraman askerlerinin torunları olan muhterem din kardeşlerim! Beşyüz senedir yattığınız yeter! Artık Kur’anın sabahında uyanınız. Yoksa Kur’an-ı Kerim’in güneşinden gözlerinizi kapatarak gaflet sahrasında yatmakla, vahşet ve gaflet sizi yağma edip perişan edecektir. Kur’anın mecrasından ayrılarak birleşmeyen su damlaları gibi toprağa düşmeyiniz. Yoksa toprak gibi sefahet ve şehvet-i medeniye sizi emerek yutacaktır. Birleşen su damlaları gibi, Kur’an-ı Kerim’in saadet ve selâmet mecrasında ittihad ederek, sefahet ve rezalet-i medeniye süpürüp, bu vatana âb-ı hayat olan, hakikat-ı İslâmiye sularını akıtınız. O hakikat-ı İslâmiye suları ile bu topraklarda iman ziyası altında hakikî medeniyetin fen ve san’at çiçekleri açacak, bu vatan maddî ve manevî saadetler içinde gül ve gülistana dönecektir inşâallah. (Tarihçe-i Hayat, s. 157 - 158)

SONUÇ

Mehmet Âkif Ersoy’un yazdığı *Safahat* adlı eserin *Hakkın Sesleri* adlı bölümünde mezkur ayet manzum olarak yorumlanmıştır. Beyitlerin tamamı günümüz Türkçesine aktarılarak metin içerisinde sunulmuştur. Şiirin birinci bölümünde, bahar mevsimiyle birlikte kudret elinin bir mucizesi olarak kainattaki diriliş ve yeniden doğuş tasvir edilmektedir. İkinci bölümde vatanın içine düştüğü olumsuzluklar karşısında aczini idrak eden şair, ümitsizliklerini dile getirmiştir. Üçüncü bölümde ise bahardaki diriliş gibi insanın duygu dünyasının da dirilmesi gerektiğine inanan şair, bu olmazsa yani his dünyamız ölürse ancak kıyamette dirilmek mümkün olacağını dile getirip topyekün milleti uyanışa davet etmiştir. Âkif şiirin birinci bölümünde bütün coşkunluğuyla baharın gelişini, arzın öldükten sonra dirilişini kendine has üslubuyla dile getirmektedir. Dağların yeşermesi, topraktan sayısız nimet fıskırması, kemik gibi sert olan ağaçların hayat bulması, arzın dirilişinde dün-bugün mukayesesi şiirin birinci bölümünde ifade edilen manalardır. Kainatta kudret elinin nasıl işlediğini görmek isteyen baharı seyretmesi gerektiğini vurgulayan şair, bu manaları özetle şöyle ifade etmiştir:

1. Baharın rengarenk coşkusunu çık da bir seyret; Sûra üflenişin dalgalanan ahengini dinle.
2. Kudretten yere bir yeşil kan ve can yağmış, feza yemyeşil, dağ dere gömgök olmuştur.
3. En kısır topraktan bile sayısız nimet (bitkiler) çıkmakta, toprak da onlara dayelik etmektedir. Bir tutam otu tutup sıksan ondan hayat fıskırdığını görürsün.
4. Dün, her çıplak fidan, kemikten külçe halindeydi (benzetme). Bugün (baharda) onlara bir baksana, dolgun yüzünden adeta kan damlamaktadır.
5. Dün, ormandan cehennemi andıran korkunç sesler gelmekteydi. Bugün, her dalda hoş nağmeli kuşların yuva yaptığını görürsün.
6. Dün, milyarlarca ruhlu mahluk uykudaydı. Bugün, bütün kainat o karanlıktan silkinip çıkmış, sanki zulmet nura inkılab etmiştir.

7. Dün, yer ve gök hüznü garkolmuştu, âlem adeta matemdeydi. Bugün, Sura üflenmiş gibi birden fıtrî bir diriliş oldu, diriliş mayası sahrada cilvelendi.
8. Kudretin feyiz dağıtan eli -ki onun sanat eseri olan yapraklara (baharda) bir bak- kırlarda icraatını nasıl sürdürmektedir? İnsan gidip bir görmeli, tefekkür etmeli.

Kur'an-ı Kerim "oku" emriyle, Mevlana'nın mesnevisi "dinle" isteğiyle başlamaktadır. "fenzur=bak" ayetinden ilhamen Bediüzzaman'ın da "bak-, gör-" fiilini risalelerde çokça istimal ettiğini görmekteyiz. Nur risaleleri; "Şimdi rüzgârlara bak ki: Sair hakîmane, kerimane faidelerinin ve vazifelerinin şehadetiyle gayet mühim ve kesretli vazifelere koşuyorlar.", "Şimdi bak çeşmelere, çaylara, ırmaklara... Yerden, dağlardan kaynamaları tesadüfi değildir.", "Şimdi yerdeki bütün taşların ve cevahirlerin ve madenlerin enva'ına bak.", "Şimdi çiçeklere, meyvelere bak!", "Şimdi göğe bak! Gök içinde hadsiz ecrandan yalnız Kamer'e dikkat et." gibi yaratıcının birliğini ilan eden ve herşeye gücü yettiğini dile getiren ve saltanatının haşmetini gösteren veciz ifadelerle doludur. Ve "Bak kitab-ı kâinatın safha-i rengînine!/ Hâme-i zerrîn-i kudret, gör ne tasvir eylemiş." gibi manzum ifadelerde kainat kitabının renkli sayfalarında kudret kaleminin benzersiz nakışlarına bakmanın, onları okuyup mütalaa etmenin önemi vurgulanmaktadır.

Bediüzzaman tevhide dair yazdığı risalelerde özellikle üzerinde durduğumuz ayeti tefsir ederken işari tefsir metodu ve istidlal yöntemiyle bir yaratıcının varlığını ve birliğini ispat etmeye çalışmış, öldükten sonra dirilmeyi arzın bütün eczasıyla durmadan dağılıp toplanmasını örnek vererek beşerin nazarına sunmuştur. Arz simasında yaratıcının haşre nümune ve misal ve emare olacak ne kadar nakışlar yaptığını gözler önüne sermiştir.

Arzın dirilmesi, güneş gibi tevhidi ispat eder denilmiştir, nasıl? *Çünkü baharda zeminin dirilmesinde ve ihyasında üçyüz bin enva'ın ve her nev'in hadsiz efradı beraber, birbiri içinde, noksansız, kusursuz, mükemmel, muntazam ihya edilir ve dirilirler. Evet böyle bir tek fiil ile hadsiz muntazam fiilleri yapan, elbette bütün mahlukatın Hâlıkıdır ve bütün zîhayatları ihya eden Hayy-u Kayyum'dur ve rububiyetinde iştiraki mümkün olmayan bir Vâhid-i Ehad'dir.*

Sonra yüzbinler türlü türlü nebatat ve hayvanata hayat vermek, vazife gördürmek sonra ölüm ile terhis etmek ve yeniden diriltip arzı doldurmak ve şenlendirmek bir yaratıcının varlığına ve birliğine yüzbinler dil ile şahitlik ederler. Her bahar mevsiminde arzı yeniden diriltten, üçyüzbin tarzda haşrin numunelerini gösteren zata haşir ve kıyamet ağır gelmez. Mezkur âyet hem güneş gibi vahdaniyeti ispat eder hem de güneşin doğması ve batması kolaylığı ve katiyyetinde kıyamet ve haşri gösterir. Bediüzzaman hazretleri diyor ki: *İşte ey coğrafyacı efendi! Bu zemin kafası yüzbin ağız, herbirinde yüzbin lisan ile Allah'ı tanıttırsa ve sen Onu tanımazsan, başını tabiat bataklığına soksan, derece-i kabahatını düşün. Ne derece dehşetli bir cezaya seni müstehak eder, bil, ayıl ve başını bataklıktan çıkar.*

Hakkın Sesleri, Âkif'in hacim olarak küçük olmasına rağmen en çok rağbet gören eseridir. Kendi ızdırap ve çaresizliğini, milletin tembellik ve uyuşukluğunu dile getiren Âkif'in bu şiiri bir feryat ve çığlıktır. Onun dile getirdiği bireysel bir acı değildir. O milletin çektiği umumi bir ızdıraba

tercümanlık etmektedir. Balkan Harbi yenilgisi karşısında milleti uyaran şair, tabiattaki uyanış gibi milletin her ferdinin üzerine serpilen ölü toprağından silkinip dirilmesi gerektiğini ısrarla vurgulamaktadır. Vatan için çırpınan Âkif, acı ve ızdırabını şiirle dile getirirken aynı hisleri payalaşan Bediüzzaman da Darü'l-Hikmet'te iken kaleme aldığı makale, nutuk ve risaleleriyle (Eski Said) milleti uyanışa davet etmiştir. İki büyük mütefekkirin haykırışı Osmanlının yıkılmasına mani olamamış, Cumhuriyet kurulduktan sonra Mehmet Âkif Mısır'da kendi kabuğuna çekilirken Bediüzzaman Anadolu sathında din ve mukaddesat uğrunda yeni bir mücadelenin fitilini ateşlemiştir. Artık düşman vatana değil milletin imani ve islami değerlerine saldırmaktadır. Bunu farkederek Bediüzzaman manevi mücadele yöntemiyle Anadolu sathında dinsizlikle mücadele etmenin zaruretini her fırsatta dile getirmiştir.

Kendi ifadesiyle Yeni Said döneminde yazdığı risallerde özellikle *Onuncu Söz*, *Ayetü'l-Kübrâ* ve *Tabiat Risalesinde* tabiat lisaniyla iman hakikatlerini millete ders vermeye başlamış; “**Tesadüf, şirk ve tabiattan teşekkül eden fesad şebekesinin âlem-i İslâmdan nefiy ve ihracına, Risale-i Nur’ca verilen karar infaz edilmiştir.**” diyerek küfrün belini kırdığını ifade etmiştir. Bu derslerden biri üzerinde durduğumuz ayetin yorumudur. Arz simasında özellikle her bahar mevsiminde meydana gelen ve herkesin ülfet ettiği değişim ve dönüşümü Bediüzzaman farklı bir perspektif ve kendine has üslubuyla yorumlamaktadır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Yeni yetişen nesil Âkif ve Bediüzzaman gibi bilge değerlere kulak vermeli onların eserlerini iyice okunmalı ve anlamalıdır. Zamanında uyanmayan ve Âkif'in çığlığını duymayan millet vatanını kaybetti, Bediüzzaman'ı dinlemezse bu millet dini değerlerini ve mukaddesatı kaybedebilir. Allah korusun.

KAYNAKÇA

- Bediüzzaman Said Nursî (1991). *Lemalar*, İstanbul: Envar Neşriyat
- Bediüzzaman Said Nursî (1991). *Mesnevi-i Nuriye*, İstanbul: Envar Neşriyat
- Bediüzzaman Said Nursî (1991). *Sözler*, İstanbul: Envar Neşriyat
- Bediüzzaman Said Nursî (1991). *Şualar*, İstanbul: Envar Neşriyat
- Mehmet Âkif Ersoy (2021). *Safahat*, (Haz. Necmettin Turinay), Ankara: TBMM Yayını (İstiklâl Marşı'nın 100. Yılına Armağan - 1)
- <https://safahat.diyaret.gov.tr/> [Erişim Tarihi: Eylül 2023]

ÜLFET VE EVRİM (HABIT AND EVOLUTION)

Ahmet KAVLAK

Doç Dr., Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Mantık Anabilim Dalı, Iğdır, Türkiye
Assoc Prof. Dr., Iğdir University, Faculty of Theology, Department of Logic, Iğdir, Turkey

E-Posta / E-Mail: ahmetkavlak@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4419-9440

ÖZET

Bir insan zihni faaliyeti olarak “düşünme”; saptanmış olgulardan duyuların elde ettiği ham verilerin bir dilsel ifade olan önermeler şeklinde ifadesi ve bu ifadelerdeki “tutarlılığın denetlenmesi” yöntemiyle gerçekleşir. Biz düşünmenin varlığını bilmek dışında kendisi hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Zihnimizin nasıl çalıştığını, hangi usullere göre işlediğini dilimizden öğreniyoruz. Dilin yapısı, bizim zihnimizin nasıl çalıştığına ilişkin ipuçlarını barındırmaktadır. Zihnimiz ya da düşünme sistemimiz bir değerlendirme, bir çıkarım düsturlarını barındırmak dışında her türlü bilgi materyalini duyulardan temin etmektedir. Duyular zihnimizin dışındaki dünyaya açılan yegâne pencerelerimizdir. Düşünme mekanizmasının materyali duyulardan gelmektedir.

“Yeni bilgi elde etme” dediğimiz hadise, düşünme usulümüz baki kalmak şartıyla duyularımızdan gelen materyallerin değerlendirilmesinden ibarettir. Ne kadar bilgi elde edilirse edilsin, tüm bilgiler aynı düşünme sistemine dâhil olan yeni duysal verilerin işlenmesinden elde edilir. Bu işleme sürecinde çok dikkati çekmeyen veya farkında olunmayan bir yeteneğimiz var ki, duysallıktan gelen verilerin zihin tarafından işlenmeye başlamasından evvel, gelen verileri ayırt ederken yani “önemli-önemsiz”, “dikkate değer-değmez” diye ayırırken sürekli görülmekten, sürekli muhatap olunmaktan, sürekli söz konusu edilmekten kaynaklanan bir hata sonucu bilgi kaynağının işaret ettiği hakikatten sapmaya neden olmaktadır. Bu insani bir durum olmakla beraber, “farkındalık” dediğimiz “hakikati fark ettiren” yönümüzün işlememesine neden olmaktadır.

Bu “ülfet” dediğimiz yönümüz, “insandan bağımsız” ve “aklın doğruları” demek olan “hakikate” ulaşmaktaki en büyük engelimizdir. Büyük hakikatleri küçülten ve değersiz bilgileri nadir olma özelliği ile değerli gösteren bu insani yönümüzün farkında olmak, bu yönümüzün yanlış yönlendirmesinden kurtulmak ancak bu özelliğimizin farkında olmak ve nasıl işlediğini bilmekle mümkündür.

Bu çalışmada “ülfet” dediğimiz hakikati gizleme ve saptırma yeteneğimizin düşüncemiz üzerindeki etkisi “evrim” örneklemeleri üzerinden gösterilecektir.

Kelimeler: Ülfet, Evrim, Hakikat, Gerçek, Doğru, Yanlış, Vehim.

ABSTRACT

“Thinking” as a human mental activity; It is achieved by expressing the raw data obtained by the senses from established facts in the form of propositions, which are a linguistic expression, and by “checking the consistency” in these expressions. We do not have any information about thinking other than knowing its existence. We learn how our mind works and the procedures it uses from our language. The structure of language contains clues about how our minds work. Our mind or thinking system obtains all kinds of information material from the senses, except for the principles of evaluation and inference. The senses are our only windows to the world outside our minds. The material for the thinking mechanism comes from the senses.

What we call “obtaining new information” consists of evaluating the materials coming from our senses, provided that our way of thinking remains intact. No matter how much information is obtained, all information is obtained from the processing of new sensory data included in the same thinking system. In this processing process, we have an ability that is not very noticeable or unaware; before the data coming from the senses begin to be processed by the mind, while distinguishing the incoming data as “important-unimportant”, “noteworthy-unworthy”, we have to be constantly seen, constantly addressed, constantly ignored. As a result of an error arising from being mentioned, it causes deviation from the truth indicated by the information source. Although this is a human situation, it causes our “awareness” aspect, which makes us realize the truth, to fail.

This aspect of ourselves, which we call “sensitivity”, is our biggest obstacle in reaching “truth”, which means “independent of humans” and “the truths of the mind”. Being aware of this human side of ours, which minimizes great truths and makes worthless information seem valuable due to its rarity, and getting rid of the misdirection of this side of us is only possible by being aware of this feature and knowing how it works.

In this study, the effect of our ability to hide and distort the truth, which we call “ulfet”, on our thinking will be shown through “evolution” examples.

Key Words: Ülfet, Evolution, Truth, Reality, True, False, Delusion.

GİRİŞ

Tüm tartışmalar “**doğru bilgi**” üzerinedir.

“**Doğru**” “*nesnesine uyan ifade*” demektir. “**Yanlış**” da “*nesnesine uymayan ifade*” demektir. Doğru ve yanlış; ifadelerle, cümlelerle, önermelerle sınırlıdır.

“**Gerçek**” duyularımızın gördüğü “*sürekli değişen*” her şeydir. Değişenin bilgisi olmaz.

“**Hakikat**” ise aklın gördüğü “*değişmeyen*” her şeydir. **Bilgi=değişmezlik** anlamına gelir.

Değişen bilgi, bilgi değil malumdur.

Fen bilimlerinde değişmeyen bilgiye “kanun” denir. Kanunun veya yasanın ifadesi “formül”dür.” Formül; değişmeyen tümel bilginin sembolik ifadesidir.

Kanun, değişmezliğin ifadesidir. Sadece ifadedir. “Neden” açıklaması değildir.

“Kanun”, tespit edilen bir değişmezliğin varlığından haber verir. O tespit edilen değişmezliğin niçin değişmediğini açıklamaz. Bu nedenle **kanun bir isimlendirmedir.**

“Fizik kanunu” demek, fizik dünyasında değişmezler tespit ettik demektir.

“Elektrik kanunları” demek, elektrik dünyasında değişmezler tespit ettik demektir.

“Değişmezliğin ifadesi, değişmezlik ilmi olan matematikle yapılır”.

Matematikte ifade edilen her disiplin ilim olur.

Kimya mühendisi, kimya hendesecisi yani kimyayı matematikle ifade eden demektir.

Fakat kanun ve kanunun matematiksel ifadesi olan formül, değişmezliğin nasıl olup da var olduğuna dair hiçbir cevap taşımaz.

Bir değişmezlik saptanmışsa “kanun” ismi verilir. Kanun olabilecek bir ifade tespit edilmişse “ilim”, ilim pratiğe dökülürse “bilim” ortaya çıkar.

İlmin pratik hali bilimdir.

“Bilimsellik” ise, bir ifadenin ilmi olup olmadığının ölçütünü teşkil eder.

Her ilmi ya da (yanlış bir ifade olarak) bilimsel cümlenin bir ölçütü vardır.

Bu ölçüt kişiden kişiye değişmez, yargılardan bağımsızdır.

Herkes aynı şartlarda aynı sonucu alabilir.

“Su; 2 hidrojen, 1 oksijenden oluşur” önermesi bilimsel ise, herkes, 2 birim hidrojenle, 1 birim oksijeni bir araya getirip bir kıvılcım çaktığında “su” sonucunu alır. Dolayısıyla “su; 2 hidrojen, 1 oksijenden oluşur” önermesi bilimsel bir önerme olur.

Dolayısıyla bilimsellik; “aynı şartlar altında aynı sonucun alınması zorunludur” demektir.

Zorunluluk; “sebeup ve sonuç arasındaki değişmezlik” demektir.

Bu değişmezlik hükmü kişiye ve zamana bağlı değildir, her kim “aynı şartları oluştursa, sonucun da aynı olacağı” tespit edilmiş demektir.

“Şartların aynı olması” demek, sonucun ancak sınırlı şartlar altında meydana geleceği tespit edilmiş demektir.

Dolayısıyla “bilimsel bir önerme, şartlandırılmış bir önermedir”.

Ancak belirli şartlar içinde belirli sonuçlar ortaya çıkabilir.

Öyleyse neden-sonuç ilişkisinin iki yönü vardır:

“Ancak şu nedenden şu sonuç çıkabilir” veya “ancak şu sonuç şu nedenden çıkabilir.”

Sonuç daima, kendisini var edebilecek karakterde bir neden ister.

Her nedenden her sonuç değil, sonucu zaruri kılan nedenden sonuç çıkabilir.

“Yanmış bir pamuk, ancak yakma özelliği olan bir neden ister.”

Bu neden mutlaka yüksek ısıya sahip olmalıdır.

Pamuk suya temas ederek yanıp kömürleşmez.

Öyleyse sonuçlar ancak belirli nedenleri şart koşar.

Fotoğraf makinasını keşfetmek, ışığı bilme nedenini şart koşar.

Mikrofonu veya hoparlörü keşfetmek, sesi bilmeyi şart koşar.

Canlı denen bir sonuç, ancak ondaki özellikleri meydana getirebilecek bir neden ister.

Canlıyı teşkil eden ne kadar özellik varsa, nedensellik denilen zorunluluk zinciri içinde gösterildiğinde “bilimsel” olur.

Bu “bilimsellik denilen zorunluluk” kişiye göre değişmeksizin aynı şartlar altında aynı sonucu verebilirse bilimsel olur.

“Bir bilimsel önermenin doğruluğu ve yanlışlığı aynı şartlar altında aynı sonucun alınması ile tasdiklenebildiğinden, bilimsellik kategorisine alınan şey, ne kadar tekrar tekrar denenirse denensin aynı sonucu verebileceği iddiasını barındırır.”

Bu bilimsellik hakikatının şartlarını gözden gizleyen yani sebep ve sonucu birlikte değerlendirmeye almayan en önemli şey ülfettir.

“Ülfet; ya sürekli aynı şeyi görmekle, o şeydeki mükemmelliği basite almaya sebep olur veya aynı iddia sürekli tekrar edilince bilimsellik kriteri var mıdır diye bakılmadan gerçekleşebileceğini hayal ettirir”.

Ülfet, “ilmî” olan ile “hayalî” olan demek olan faraziyeyle ya da varsayımı birbirine karıştırır. Buna “akıl bozulması” denir.

Hâlbuki Neden ve sonuç arasında sıfat paralelliği şartı vardır. Kör, fotoğraf makinası icat edemez.

Yani olabilecek olanların ve asla olamayacak olanların bir kuralı vardır:

Vacip ve mümteni bir neden olsa da değişmez. Fakat mümkün kategorisinin ilki olan "muhtemel" gerçekleşebilmek için bir nedene ihtiyaç duymaz. Üç kere yazı tura atıldığında hep tura gelmesi gibi. Ancak "muhal" dediğimiz kavram, mümkünün alt dalı yani "ancak neden olursa gerçekleşebilir" demek olan bu kavramın nedensiz olabilmesi mümteni gibi imkansızdır. Mümteni, herhangi bir neden olsa da olmasa da sonuç değişmez. İki kere iki hiçbir zaman beş etmeyecektir. Fakat muhal dediğimiz kavram neden olursa gerçekleşebilir, nedensiz gerçekleşmez. Bu şekliyle mümteniden ayrılır. Bazı sözlüklerde muhal ve mümteninin eş anlamlı olarak yazılmasının sebebi budur. Eğer "muhal" kavramı bilinmezse yani "nedensiz olamayan mümkün" demek olan "muhal" kavramı bilinmezse, bir nedenle gerçekleşebildiği halde nedensiz de olabileceği varsayılırsa, sadece ve sadece bu kavramın nedensiz olabilmesi safatasına istinad eden tüm ateist ideolajiler, düşünmeyi bilmeyen zihinlerde kendine yer bulacaktır.

Ülfet ilmin düşmanıdır.

Ülfetin kalkması için, neden ve sonuç ilişkisi içinde baktığımız sonuçların, hangi nedenlerden olabileceğine ilişkin yargımızın veya ne düşündüğümüzün kontrol edilmesi zaruridir.

“Uzaktan bakan sathi nazar, başparmağı güneşten büyük görür.”

Aşağıda listelediğimiz kavramların hangisinin **“bilimsellik”** dediğimiz neden sonuç ilişkisinin zorunluluğu içinde yani **“kanun”** şeklinde yani **“tekrarlanabilir ve deneylebilir”** şekilde ifade edilebileceğini düşünelim ve ülfetin zihnimizi nasıl saptırdığına bakalım:

Ülfetin gizlediği hakikatlerden bazıları;

1. **Gaye:** akılsız, kör ve sağır atomların gözü, kulağı, düşünmeyi veya herhangi bir organın varlığını hedefleyerek hareket etmesinin, şekil almasının, nedensellik ile nasıl açıklanacağı
2. **Hür irade:** nedensellik dediğimiz zorunluluklarla hareket eden atomlardan oluşan ve bir kimya varlığı olan insanda, zorunlulukla ilgisi olmayan “hür irade”nin varlığının nedensellik ile nasıl açıklanacağı
3. **Düşünme:** akılsız atomlardan nedenselliğin zorunluluğu içinde “farkında olduğunun farkında olan” ve hiçbir atomda bulunmayan sıfatlardan oluşan zihnin var olmasının hangi nedensellik ile açıklanacağı
4. **Büyüme:** tüm organların birbirine oranı ve simetrikliğinin korunarak eşit olarak büyümesinin nedenselliğin zorunluluğu ile nasıl açıklanacağı
5. **Yara iyileşmesi:** doğrusunun farkında olarak arızayı tespit ve tamir etme özelliği demek olan yara iyileşmesi mekanizmasının var olmasının nedensellik ile nasıl açıklanacağı
6. **Haz ve acı:** maddeden yani atomlardan oluşan canlıda, maddi olmayan, atomlarla alakası olmayan haz ve acı yaşantısının nedenselliğin zorunluluğu içinde nasıl açıklanacağı
7. **Hayal kurma:** maddeden yani elementlerden yani atomlardan oluşan insanın hayal kurmasının nedensellik ile atomlara bağlı olarak tasavvurun nasıl açıklanacağı
8. **Cinsellik:** iki canlıyı yeni gelecek canlıya göre teşkil etmek demek olan birbirini tamamlayan farklılığın oluşmasının erkekliliği dişliliği bilmeyen akılsız ve iradesiz atomların nedenselliğiyle nasıl açıklanacağı
9. **Güzellik ve simetri:** aynı atomun farklı canlıdaki farklı simetriye riayet etmesi ve duracağı yerin büyüklüğüne, hacmine, kütesine desenine, rengine, tadına, kokusuna uygun yerde bulunmasının atomların bağlı olduğu nedensellik zorunluluğuyla nasıl açıklanacağı

10. **Tüm organlara uygun olan kan:** ortak malzemesi tek olan canlının teşkilinde, tüm organlara uygun olan o canlı ve akıcı malzeme olan kanın organlara, organların da kana uygun olarak var olmasını nedensellik ile açıklama imkansızlığı
11. **Ve teklik demek olan hayat:** sonsuz atomlara “teklik” ya da “vahdet” verme sonucu var olan o hayat dediğimiz; hem atomların, hem hücrelerin, hem organların birliğinin her parçada görünmesiyle gerçekleşmesinin, hangi nedensellik ile açıklanabileceğine ilişkin imkansızlık.
12. **Hafıza:** görüntüleri, sesleri, kokuları, hatıraları, duyguları ve bilgileri kaydeden hafızanın varlık nedeni hangi zorunluluk yani nedenselliklidir?